

Zimánda Pius

'56

A Századvég Kiadó és az 1956-os Magyar Forradalom
Története Dokumentációs és Kutató Intézetének sorozata

Sorozatszerkesztők

Bak János
Békés Csaba
Gyurgyák János
Hegedűs B. András
Litván György
Rainer M. János

Megjelent a Magyar Tudományos Akadémia, a Soros Alapítvány,
a National Endowment for Democracy,
a Committee for Danubian Research támogatásával

1956-os irodalom

Z 51

ZIMÁNDI PIUS

A forradalom éve

Krónika 1956-ból

Századvég Kiadó – 1956-os Intézet
Budapest, 1992

Szerkesztette, a jegyzeteket és az előszót írta

Litván György

56

Az 1956-os Magyar Forradalom
Történetének Dokumentációja és Kutatóintézete
Közalapítvány
KÖRNYATI
1074 Budapest, Bohány u. 74.
Tel.: 322-3620 / Fax: 322-3084

3654

© Századvég Kiadó – 1956-os Intézet, 1992

© Zimándi Pius örökösei, 1992

A kiadásért felel Gyurgyák János és Litván György
Felelős szerkesztő Bak János
Olvasószerkesztő Tóth Magdolna
Műszaki szerkesztő Kállay Judit
A fedélterv Kállay Judit munkája
A szedés és tördelés a Századvég Kiadó
számítógépes kiadványszerkesztő rendszerén készült
Tördelő Lipót Éva
Felelős vezető Bácskai István
A nyomdai kivitelezés a Centum Kft. munkája
Felelős vezető Ujvárosi Lajos
ISBN 963 7911 39 1
ISSN 1216-1756

ELŐSZÓ

Egy premontrai szerzetes, aki átélte és túlélte az ötvenes évek üldöztetéseit, 1956 elején – immár valamivel tűrhetőbb helyzetben – megérezte, hogy feljegyzésre méltó, történelmi idők következnek.

Ki tudja, gondolt-e elődeire, a középkor szerzetesi és papi krónikásaira? De mindenképpen Anonymus, Kézai, Szerémi gestáit, példáját és kötelességtudatát követte, amikor nekifogott mindennapos naplójegyzeteinek, s amikor több mint egy éven át gondosan lejegyezte mindazt, ami szűkebb és tágabb környezetében történt.

A naplót ugyanis, amely ilyen körülmények között született, nyugodtan tekinthetjük és nevezhetjük a szó eredeti értelmében vett *krónikának*. Szerzőjének, akiről a legilletékesebb élő tanú, az akkor vele együtt lakó ifjabb barát és tanítvány, Rónay László irodalomtörténész festett szép portrét, szinte nem volt magánélete. Ilyenformán nem is vezethetett szokványos értelemben vett naplót, hiszen a túlélés és a szerény táplálkozás napi gondjain túl, minden figyelme a történésekre, a *hírekre* irányult.

Emberfeletti buzgalommal, sőt megszállottsággal gyűjtögette és rögzítette 1956 januárjától kezdve az írásos és szóbeli, hivatalos és ellenzéki információkat, később, a forradalom napjaiban pedig a röplapokat, kiáltványokat, plakátokat és falfeliratokat, a valódi hírekkel együtt a legvadabb álhíreket, a terjengő rémhíreket, pletykákat, sőt, a jellegzetes vicceket is – egyszóval a kor folklóriját.

Munkája ily módon egyszerre irodalmi mű és igazi kortörténeti dokumentum: az 1956-os történelem- és nemzetformáló időszak egyik legjelentősebb személyes dokumentuma.

Irodalmi értékét a szerző íráskészségén és műveltségén túl elsősorban az adja, hogy a hatalmas információs és élményanyagot Zimándi Pius István személyiségén, moralitásán és iróniára hajló szellemén átszűrve kapjuk. Ez teszi oly életszerűvé és olvasmányossá a naplót.

A munkát sajtó alá rendező, a jegyzeteket kiegészítő és a kiadásért felelősséget vállaló történész számára viszont elsősorban mégis a krónika *hitelességének* foka a legfőbb kérdés. A válasz több értelemben is megnyugtató lehet.

Az első szint az információk, közlések, adatok nagy többségének megbízhatósága, gyakran még olyan esetekben is, amikor a hivatalos sajtóból természetesen hiányzó, szájról szájra terjedő vagy „bizalmas” információról van szó. Zimándi, ha nem biztos a dolgában, azt többnyire jelzi egy „állítólag”-gal vagy „azt hallottam”-mal. Ha kételkedik a hír igazságtartalmában, nem ritkán vissza is tér az ügyre másnap vagy harmadnap, újabb részletekkel vagy további kételyekkel.

Márpedig Zimándi Pius rendkívül jól, mondhatni, kivételesen jól tájékozott a maga kiteszített, „marginalizálódott” helyzetéhez képest. A Nyelvtudományi

Intézet, a szótárszerkesztőség s a Rónay család értelmiségi közegének – és saját intelligenciájának – köszönhetően egészen kivételes, rendhagyó képlettel és produkcióval szolgál. Nála a bennfentes tájékozottság a kívülálló tekintetével, szemléletével és valóságérzékelével párosul.

Ezzel eljutottunk a krónika hitelességének mélyebb szintjére: a realiztikus látásmódhoz és a tárgyilagos ábrázolásmódhoz.

Zimáncsi lenyűgözve, szinte hipnotizáltan csodálja a kibontakozó szellemi, majd politikai, végül fegyveres szabadságküzdelmet, de eközben egyik irányban sem veszti el kissé ironikus tisztánlátását.

Nagy elismeréssel figyel – kívülről – az irodalmi és pártellenzék tevékenységét, láthatóan tisztában van vele, hogy a rendszert belülről lehet sikeresen támadni és bomlasztani, de egy-egy csipős megjegyzés erejéig megemlékezik az irodalmi és szellemi szabadságharc szereplőinek régebbi, kevésbé dicsteljes szerepéről és műveiről is. De antikommunizmusa soha nem elvakult és fanatikus, inkább racionális jellegű.

Ugyanígy a másik oldal irányában sem elvakult vagy kritikátlan, amint ezt Mindszenty bíboros stílusára és beállítottságára utaló megjegyzései mutatják. Nem éri be a felkelőkről terjedő hőstörténetekkel és a közkeletű ÁVH-s rémtörténetekkel (lásd Köztársaság téri ásatások), hanem történelmi-szociológusi módon elemez és krónikásként nyomoz, „utánajár” a híreknek. A fiatalabb olvasók számára is megelevenítő erővel láttatja az akkori utcaéletet, a kenyérért álló sorokat, a falragaszok előtt vitatkozó embereket.

Egészében véve tehát igaznak és mélyen hitelesnek mondhatjuk a forradalomnak ezt a most előkerült krónikáját, amelyet – mint azt a szerzői bevezető és a szinte nyomdakészen legépelte, bekötött külalak is bizonyítja – szerzője az utókor nyilvánosságának szánt, s amelyet ő maga, majd rokonai évtizedekig rejtegettek, hogy egyszer majd oda is kerülhessen.

A krónikás szerző tisztessége, egykori erőfeszítése és nyilvánvaló szándéka – úgy éreztük – a mai közreadókat arra kötelezi, hogy a napló teljes szövegét közöljék, minden lényegbevágó kihagyás és változtatás nélkül (leszámítva a véletlen szóismétlések elhagyását és a mai helyesírási szabályok érvényesítését). Ebből az elvből következett az is, hogy nem pontoztuk ki az ismert közszereplőkre vagy írókra tett csipős-ironikus megjegyzéseket vagy a róluk szóló sztorikat és pletykákat sem, mert ezek hozzátartoznak Zimáncsi előadás- és szemléletmódjához, és – ezt nyomatékosan állíthatjuk – nem rosszindulatúak. Éppen ezért nem kommentáljuk vagy cáfoljuk ezeket a részben már amúgy is ellenőrizhetetlen, de többnyire találó történeteket, egy-két olyan esetet kivéve, amely tényleg becsületbe vágott.

A szerkesztői jegyzetek ily módon a legszükségesebbre, a ténybeli tévedések kiigazítására vagy szakirodalmi, esetleg ténybeli kiegészítésekre szorítkoznak, és soha nem vállalkoznak a szerző véleményének, szemléletének kommentálására.

Nem fűzünk helyesbítő jegyzetet a ma már köztudottan alaptalan, hamis vagy túlzott hírekhez sem, amelyeket a szerző hallomás alapján feljegyzett, de maga sem tartott megbízhatóknak vagy hihetőknak.

A naplóban igen sok személy csupán keresztnévvel vagy monogrammal szerepel. Ezek egy részét nem tudtuk vagy – a szerző kiérezhető szándékát tiszteletben tartva – nem akartuk feloldani. Keresztnéven leggyakrabban házigazdáit említi: Gyurka, Gy. gyanánt Rónay Györgyöt, Laci néven pedig ennek fiát, Rónay Lászlót. A Nyelvtudományi Intézet és a szótárszerkesztőség jó néhány, monogrammal szerepeltetett munkatársának kilétét Soltész Katalin segítségével sikerült kideríteni, amiért ezúton is köszönetünket fejezzük ki.

A forradalom előtti hónapokban Zimándi sokszor említi és idézi az *Irodalmi Újság* cikkeit. Mivel a hetilap mindig a hét végén jelent meg, a bejegyzés szombati vagy vasárnapi dátumából a lapszám dátuma önként adódik. Jegyzetben csak az esetben adunk forrásmegjelölést, ha az illető cikk szerzője, címe vagy megjelenési időpontja nem derül ki a naplóbejegyzésből.

Végül szeretnék köszönetet mondani a Zillich család tagjainak, akik hosszú éveken át megőrizték és most közlésre átengedték, valamint Incze Miklós professzornak, aki jó történészi szemmel felismerte a munka rendkívüli értékét, s helyesen feltételezte, hogy 1956-os kutatóintézetünk hasonlóan fogja megítélni.

Litván György

1992. május

EMLÉKEIM ZIMÁNDI PIUSRÓL

Legutoljára Bor Ambrus szép regényében, a *Meráni hegedűben* találkoztam vele, Pius tanár úrral, akit Rónayéknál – nálunk – csak Sirének neveztek, aki magyar-tanára volt a regény szerzőjének, s az egyik szavalóversenyen kierőszakolt valamelyik tanítványának egy húszpengős díjat.

Egyébként Zillich Istvánnak született Bezdánban, 1909-ben; sváb származásának jeleit őrizte kicsit vöröses haja, a homlokán sorakozó szeplők és példás szorgalma. Gödöllőn lépett a premontrei rendbe – remekül állt neki a hófehér rendi ruha a kék cingulussal –, a Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte tanulmányait s annak a baráti társaságnak lett a tagja, amelyet olyan nevek fémjeleztek, mint a cisztercita Ágoston Julián, a robbanó tehetségű költő, akit az 50-es években ugyancsak alaposan megpróbált az élet, Magyar István, a későbbi kiváló piarista tanár, Rónay György és előbb az egyetemen, majd „kivülről” Thurzó Gábor. Horváth János volt a legkedvesebb tanára, de szívesen emlegette Császár Elemér rendszerességét is.

Irodalomtörténésznek készült és teljes jogú tagja volt annak a társaságnak, amely az *Ezüstkor* című folyóirat körül verődött össze. Fel-feltűnt körükben degeszre tömött aktatáskájával, komoly, figyelmes arcával, kedves mosolyával, amely gyermekségem éveit éppúgy felderítette, mint a későbbieket, amikor egyútt ballagtunk le a Rózsadombról, ő a Nyelvtudományi Intézetbe – előbb azonban kis kitérőt tett a Pozsonyi úti kápolnába, ahol miséjét mondta –, én a piaristákhoz.

Ez azonban jóval később történt. A háború idején még premontrei volt, s ekkor kezdett Péterfy Jenővel foglalkozni. A magyar esszé nagymestere lett élete szerelme. Felkutatta minden élő leszármazottját, ismerősét, megszállott szorgalommal gyűjtötte megmaradt tárgyait – Péterfy csontgombos sétabotjára még emlékszem –, s olyan mennyiségű jegyzetet halmozott össze róla, rendszerint gyorsírással, amennyiből akár egy magyar irodalomtörténetet is megírhathott volna.

Legendás tanár volt. Módszertani segédkönyvei máig sem veszítettek frissességükből. Ahogyan például feldolgozta a *Toldit*, az példaszerű volt és maradt. S így emlékeznek rá volt tanítványai is, akik később gyakran felkeresték abban a parányi szobában, amelyben az *Alkony éve* című Rónay-regény Tódor Imrusa meghúzódott nálunk.

Budafokon volt igazgató a negyvenes évek végén. Apám megtudta valahonnan, hogy a szerzeteseket összegyűjtik – akkor az a hír járta, hogy Oroszországba viszik majd őket –, kézen fogott, s kimentünk Budafokra. „Most összepakolod, ami a legfontosabb, s velünk jössz!” – mondta ellentmondást nem tűró hangszállal, s Zimánda riadtan összepakolt. Ekkortól lett Zimánda István. A személyzeti szobát rendezte be neki anyám, addig az én otthonom volt, attól kezdve ő

ült ott hatalmas íróasztalánál és írta-írta a Péterfy-könyvet, vagy példamondatokat gyűjtött a készülő Nagyszótár számára.

A Nyelvtudományi Intézet bátor munkatársai karolták fel – akik még élnek, ma többnyire professzorok –, s ő hálából hangyaszorgalommal végezte munkáját, amely nem volt éppen fölemelő, de alkalmat adott neki arra, hogy kiváló magyar írók könyveit olvassa.

Meg volt győződve arról, hogy senki sem ismeri közvetlen környezetében hivatását, amelyhez a nehéz években is hű maradt. Mindenki tudta. De senki nem jelentette föl, mert – szerették. Legendás alakja lett a Rózsadombnak, meg-megállt, beszélgetett, információkat gyűjtött, s azokat – ugyancsak gyorsírással – napról napra följegyezte. Részben ezekből a napi értesülésekből, hírekből született naplója, amely ennek az időszaknak hiteles dokumentuma. Részben pedig azokból a beszélgetésekből, gyakran hatalmas vitákból, amelyeket apámmal folytatott szinte minden este.

Félénk, rendkívül óvatos ember volt, furcsa módon mégis ő maradt a premontreiek egyik központja. Meg-megfordultak szobáskájában régi rendtársai, s amikor némiképp enyhült a politika szorítása, azonnal tevéket szőttek, miképp állíthatnák vissza a rendet, hogyan kezdhetnék újra szerzetesi életüket, tanítói tevékenységüket. Ezt azonban – ő legalábbis – már nem érthette meg.

1956 októberében apámék a Mátrába utaztak a Stella üdülőbe. Ketten maradtunk, ketten éltük végig a forradalmat és az utána következő néhány hetet. Rendszerint esténként találkoztunk, napközben a várost járta, figyelt, informálódott, beszélgetett. Nem készültünk fel a hosszú legényéletre, hol ő, hol én vásároltunk kenyeret – Mancsi néni, az akkori házmester egy hatalmas kondér bablevest főzött, azt eszegettük egyre kisebb lelkesedéssel –, ami néha nem is volt veszélytelen vállalkozás. Amikor lefeküdtem, akkor kezdte gépelni jegyzeteit. Ő ébresztett föl november 4-én, a rádiója Nagy Imre felhívását sugározta s Zimándi István – azokban a napokban, azt remélte, megint Pius lehet – szeméből patakzott a könny.

Amikor megindult az élet, ő is megindult az írógépevel, s tette azt, amit addig, cédulázott, esténként pedig immár a Péterfy-könyvét írta viharsebesen. Meg akarta szerezni vele az irodalomtudományok kandidátusa címet. A teljes kézirat jóval több volt, mint ezer gépelt oldal. Apám javaslatai alapján rövidítette, módosította, néha egy-egy részletét meg is jelentette. A szíve vérzett minden kihagyott szóért, s igaza volt, hiszen minden adata, amelyet elhagyott – szinte pótolhatatlan.

Azon kevesek közé tartozott, akik nem kapták meg a vágyott címet. A nyilvános vitán a bizottság egy szavazat különbséggel elvetette dolgozatát. Aligha a színvonala miatt... Rettenetesen letörte a csalódás, nagyon nehezen emésztette meg a történeteket.

Utolsó éveiben már ritkábban találkoztunk. Addig gyakran meccsre is együtt jártunk, megszállott szurkoló volt, az Újpest elkötelezett híve, keresztlányát is magával hurcolta a Megyeri útra, s rajongott a zseniális Göröcs „Titiért”. (A keresztlányának is ez volt a beceneve.) A külföldi premontreiek jóvoltából öröklakáshoz jutott a Pozsonyi úton, ketten laktak benne a volt premontrei Hajnal

Zsigmonddal, aki a szentendrei ferences gimnáziumban matematikát tanított. („A kicsi Zsiga” – így emlegette párás tekintettel.)

„Tréningezni” hívott új, izlésesen berendezett lakásába. A Nyelvtudományi Intézetben a jeles tudósok gombajnokságot rendeztek, arra nevezett be, s szükségére volt kellő előkészületekre. Ebben a „sportágban” nem volt zseniális.

Üres óráit a könyvtárakban töltötte. A Péterfyt egy ideig csüggedten pihentette, Mécs Lászlóval kezdett foglalkozni, s elszánt buzgalommal olvasta a felvidéki lapokat, amelyekben nemcsak a premontrei költő kiadatlan verseire bukkant, hanem József Attila ismeretlen költeményeire is, a kritikai kiadás készítőinek csekély lelkesedésére. Tudomásom szerint elkészült a teljes Mécs-monográfiával is, ennek kézírata azonban halála óta „lappang”.

Egyre bensőségesebb kapcsolat fűzte az akkor Balatonakarattyára száműzött, mind betegbb kiváló íróhoz, Kodolányi Jánoshoz. Vele kapcsolatos élményeiről is naplót vezetett, ennek bekötött, gépirásos két kötete 1953-tól, megismerkedésüktől indul s 1970-ben, Katalin napján zárul, amikor az író exhumálták és másík sírba helyezték. Azzal a szándékkal írta feljegyzéseit, hogy „krónikás” legyen. De ez a krónikás néhol költői magaslathoz emelkedik. Hadd idézzem ennek bizonyosságául 1968. január 19-i feljegyzését: „Megrendítően nagy nap volt számomra: ma tért vissza János bácsi a katolikus hitre. Végigbögtem az egészet, János bácsi is sírt, felesége arcán is időnként csordogált a könny. Gellért fölülmúlta önmagát. Az volt az érzésem, hogy két nagy ember találkozásánál vagyok jelen. Majd később bővebben leírok mindent, már amennyire tudom, egyelőre csak ennyit. Gellértet is megkértem, írja le ő is a mai napot.” (Gellért: Belon Gellért, a későbbi pécsi segédpüspök, ekkor sükösdí plébános, Zimándi egyik leghívebb barátja, mentora, a kor kiemelkedő egyházi személyisége.)

Rengeteget panaszkodott a szívére, s nem ok nélkül, fiatalsága óta szervi szívbjá gyötörte. Gyakran feküdt ágyán borogatásokkal, láthatóan szenvedve. Az évek múlásával egyre többször érezte gyengének magát. Barátai nagy nehezen elintézték, hogy kandidátusi értekezésének ügyét ismét tárgyalja a TMB. A rehabilitációját – és milyen rehabilitáció volt ez! – már nem élte meg.

„1974. december 25.

Karácsonyeste a szerkesztőségben, 21-én. László int, hogy menjek oda hozzá. Áthajolok az asztalon. »Meghalt a Sire« – mondja. Minden szavát értem, hirtelenjében mégsem fogom föl, amit mond. Megismétli: »Meghalt a Sire.«

Vége egy negyvenesztendősi barátságban. Most, amikor úgy látszott, mégis sikerül végre a dolga, és az első elgáncsolás ellenére kandidátus lesz: a küszöbön szinte ő is összeesett, akár szegény Julián, aki a halála utáni napon kapta meg a lakáskiutalását. Zimándi Piusnak mindenestre megmarad a műve, a kitűnő Péterfy és kora. Örülök, hogy még örülhetett »fölmagasztalásának« – mint írta – az Új Írásban.”

Rónay György Naplójából való e följegyzés. Azóta valamennyien átköltöztek egy nyugalmasabb otthonba.

Rónay László

A FORRADALOM ÉVE

I.

(1956. JANUÁR 1. – NOVEMBER 1.)

Mozgalmas esztendő volt. A föld rengésével kezdődött, és a lelkek rengésével végződött. Ami e kettő között történt eseményekben és vágyakban, reményekben és küzdelmekben, közhangulatban és kortörténeti dokumentumokban, azt kapja itt az olvasó. És mögöttük a csaknem tízéves rendszert, kendőzés nélkül. A legegyszerűbb, száraz, rideg stílusban, ahogy mindezeknek a tanúja, egy kortárs a sok közül, napról napra, olykor óráról órára naplójában rögzítette. Némi pátoz csak a fejezetek címeit lengi át. A felvevőgép lencséje elsősorban két szektorra volt irányítva: a politikai és irodalmi életre. Mellékesen az egyházéra: az egyház szabadsága rendszeren együtt járt a politikai és irodalmi szabadsággal, elnyomása csaknem mindig diktátorokhoz kapcsolódott. Még egy szándék volt tudatos: ahol lehetett, a változásokban megmutatni a fokozatosságot, a fejlődést. Természetesen mindez a mai magyar részéről, aki szintén átélte ezt az esztendőt, csak akkor számíthatna érdeklődésre, ha művészi eszközökkel, művészi módon volna tálalva. De a későbbi évtizedek magyarja, aki egyfelől a legendák, másfelől a ferdítések tévelygésében szeretné tudni a valót, talán többre értékeli majd a hiteles korszakot a művészi előadásmódnál. Hogyan is történt a valóságban? És ez az, amire itt választ kap.

A tanú szólal itt meg, egy figyelő kortárs a sok közül.

MEGMOZDUL A FÖLD

(JANUÁR)

1956. január 1. vasárnap

„Mit kindlicher Ergebung in deinen Willen trete ich also das neue Jahr an” – olvasom diákkorom kedves imakönyvében a mai napra szánt szavakat.

Hazai borral köszöntöttem az új esztendő t Szilveszter éjszakáján, magammal koccintván. A budapesti rádióban a *Himnusz* (csak a zene), utána Dobi István elnök újévi üzenete.

A nap csöndben telt el. Egész nap itthon, olvasgatva. Elolvastam a *Szabad Népnek*, a kommunista párt lapjának kritikáját Juhász Ferenc legújabb verseskönyvéről, *A virágok hatalmáról*. Nem tetszett nekik. Szerintük elszakadt a valóságos élettől, persze elsősorban a kommunista világtól. „Juhász ... már jó idő óta nem vállalkozik a mi világunk közvetlen lírai megjelenítésére.” „A tudatos emberi akarat erejét lebecsülő, fatalista, burzsoá szociológia és az ennek »eszméit« szajkózó dekadens, nyugati költészet hatásának nyomai” vannak meg benne. A költőnek többet kellene hallgatnia „az élet, a társadalom törvényszerűségeit helyesen összegezni tudó szocialista világnézetre”. – Íme, egy kis ízelítő egy kommunista kritikából. Juhász kötetében valóban semmi „vonalas” sincs, épp-úgy megjelenhetett volna akár Londonban is. „Csak” költészet van benne. Ezért aztán csak ötszáz példányban volt szabad megjelennie. Ebből kb. 150 példányt kivittek Nyugatra bizonyítékul, hogy hazánkban helyet kap a nap alatt a tiszta költészet is, itthon viszont csak a legnagyobb szemfülességgel és protekcióval lehetett belőle egy példányt szerezni. Nem is került könyvkereskedői forgalomba.

Derült, száraz, kissé hideg idő. Hó sehol.

Hadd írjam még ide a pesti humor legújabb termékét. Megkérdik a csodarabbit, jósolja meg, milyen lesz az 1956-os esztendő. Válasza: „Jobb, mint az 1957-es.”

Január 2. hétfő

A hőmérséklet reggel 6 órakor 0°C, később -1°C.

Mintha az idén nagyobb lett volna a szilveszteri mulatozók száma, és erősebb a mulatni vágyás. – A népi demokráciákban eddig nemigen volt divat az újévi nyilatkozat és üzenet az államférfiak részéről. Most meg nálunk Dobi beszélt, Hegedüs András, a miniszterelnök a *Szabad Népnek* nyilatkozott, a Szovjetunióban pedig Bulganyin miniszterelnök valami három nyilatkozatot is adott.

Folytatom a munkámat az akadémiai Nagyszótárnál* a rendezésben (= a cédulák ábécésorrendbe való helyezése) 4,25 Ft-os órábérben, és az adatgyűjtésben 8 Ft-os órábérben.

* Akadémiai Nagyszótár: az 1950-es években tervbe és munkába vett nagy értelmező szótár, amely máig sem készült el.

Némi tájékoztató az árakról: ma vettem egy lepedőt 103 Ft-ért, egy paplanlepedőt 161 Ft-ért, végül egy vánkoscihát 56 Ft-ért.

Ma képviselő-választás a franciáknál. Nyugati vélemények szerint a kommunisták előre fognak törni.

Levél Kodolányitól. Több mondata idekívánkozik. Bátor emberek a *Végrendelet* című drámáját színre merték vinni Pécsen. „Darabomról változatlanul jól hallok fiamtól, barátaimtól, aínház igazgatójától. A közönség változatlanul nyílt színi tapsokkal, felvonások után percekig tartó vastappsal fejezi ki tetszését. Az emberek nevetnek és sírnak. Sokan mennek be Pécsre faluról is, hogy lássák. Megható, nemegyszer megrendítő leveleket kapok. Ők bizony megértették szándékaimat és mondanivalóimat. Uramfia, mit tehetnék, ha szabadjára engednének! De tán jobb így... Eljött hozzám a minisztérium főosztályvezetője s új darab írására biztatott.” „Nagy téli sötétségben, ködben, sárban élünk itt. Egészségem nem mondható kiválóknak... Látogatóim nincsenek. Levelezésem annál nagyobb. Alig győzöm. Csodálatos módon mindenfelől az ifjúság erős javulásáról hallok, és szerzek is személyes tapasztalatokat. Hát most érkezik meg az a hullám, amely a háború kulminálása idején még éppen csak járt tudott. Ez már nem cinikus, nem közönyös, nem fásult, nem anyagiás, nem hazug s nem erkölcstelen törtető. Ebben már öröme kezd telni az embernek, most már ismét lehet bízni a jövőben. – Na és hát az írók »lázasága«. Világméretű tengerikigyó nőtt belőle, az eddigi korrupáltak és korrumpálók hősökké magaszkodtak, sőt már-már vértanúkká. Az azonban igaz, hogy a történeteket visszacsinálni nem lehet. Még a falusi parasztok is figyelték az eseményeket... Csak azon csodálkozom váltig, hogy az *Irodalmi Újság* főszerkesztője változatlanul Illés Béla. Illés, akinek a lapjában az általa elítélt írók általa elítélt versikéi megjelentek ... Ezek után: boldog új évet! Légy egészséges, higgy, bizakodj, dolgozz.”

Január 3. kedd

Reggel 0°C. Mikor reggel elmentem hazulról, itt a Rózsadombon vékony fehér lepel borított mindent, délutánra azonban ez eltűnt. Bent a városban ebből sem látszott. Az idén még nem volt igazán hóesés.

Kaptam Rómából Hugótól két francia szentírás-magyarázó könyvet. Első alkalom, hogy a külföldről nekem érkező könyveket felbontották.

Ideiglenes eredmények a francia választásokról. A legnagyobb párt lett a kommunisták pártja. Azelőtt volt nekik 98 mandátumuk, most több van, mint 150! Most négymillióval többen szavaztak, mint 1951-ben, és mégis kevesebb szavazatot kaptak most a kommunisták, mint 1951-ben. A cifra francia választási törvény eredménye, hogy a kommunista párt kevesebb szavazattal 50%-kal növelte mandátumai számát. A másik meglepetés az ún. Poujade-mozgalom sikere: 49 mandátumot kaptak. Ez szélsőjobboldali párt, mely a kiskereskedőkre támaszkodik.

Valamit az írók „lázasága”-ról. Közismert, hogy a kommunista párt az irodalmat eszköznnek tekinti eszméi terjesztéséhez, a kommunista írókat pedig mintegy a párt alkalmazottainak, akiket jól megfizet, és akiknek ennek fejében a párt eszméit, célkitűzéseit népszerűsíteniök, propagálniok kell. Témakörüket is elő-

írja. A párt szerint csak az az irodalom helyes, amely „pártos”. Mindezt a „szocialista realizmus” hangzatos kifejezéssel fémjelezi. A második világháború után megalakították a Magyar Írók Szövetségét. Az elmúlt években ennek az Írószövetségnek kizárólag kommunista írók lehettek tagjai, és a rendszer iránt pozitív irányban lojális nem kommunista írók. Akik nem tartoztak ebbe a két kategóriába, azokat nem vették be a tagok sorába, illetőleg a kommunizmus uralomra jutása után kizárták őket, és műveik sem jelenhettek meg. Hosszú éveken át a magyar könyvpiacra csak olyan könyv jelenhetett meg, amely „vonalas” volt. A legtehetségesebb magyar írók pedig – egy-két kivételtől eltekintve – hosszú éveken át „hallgattak”. Csak midőn a rendszernek bizonyos megfontolások miatt kényelmetlenné kezdett válni a legjobb magyar írók hallgatása, azaz a legutolsó egy-két évben, iparkodott a kormányzat akár engedmények árán is megszólaltatni a hallgató írókat. Szóhoz még akkor sem igen engedte jutni őket, műveiket kiadni sem, neki presztízsokokból csak az kellett, és ez elegendő is volt, ha mindegyikük egy művet, lehetőleg a régebbiek közül, letesz a népi demokrácia asztalára. Az irodalmat Magyarországon hosszú éveken át és legnagyobb mértékben még manapság is a kommunista íróknak az Írószövetségben tömörült csoportja monopolizálta. És a tárgyilagosság kedvéért le kell szögezni, hogy az Írószövetség tagjai az elmúlt években híven szolgálták a rendszert, ha kellett, egészen a személyi kultusz legémelygősebb hízelkedéséig. Ha Sztálint kellett dicsőíteni, nosza, dicsőítették, ha Rákosit kellett magasztalni, magasztalták, ha Tito gyalázása volt az „iskolai feladat”, gyalázták, ha az öt éves tervért illetlenség lenni, teli torokkal hozsannáztak. És így tovább. Nem igazi irodalmat írtak, hanem kommunista propagandát folytattak regény, novella vagy vers formájában, illetőleg színdarabban. Viszont ugyancsak a tárgyilagosság kedvéért meg kell jegyezni, hogy ezek a kommunista írók lettek azután azok, akik – kiábrándultságukban – először emeltek szót ebben az országban a szabadság mellett, akik először merték „kinyitni a szájukat”. Már akkor, amikor a magyarság legnagyobb része, még a terrortól megfélemlítve, hallgatott.

Aki figyelemmel kísérte irodalmi életünket, annak határozottan a szemébe ötlött már pontosan egy évvel ezelőtt, hogy kimutathatóan fejtelenség uralkodott kommunista íróink között. De nemcsak itthon, hanem a Szovjetunióban is, ahol nem sokkal azelőtt zajlott le az írói kongresszus. Már akkor észrevehető volt két mozzanat. Az egyik: végre nyíltan is be merték vallani, hogy írásaik jó része selejt, értéktelen, és nem kell a közönségnek. A másik mozzanat: a párt irányítása egyre terhesebb lett számukra. Úgy látszik, érezték, hogy így nem születhetik igazi irodalom, na és szerettek volna végre szabadabban lélegzeni. Az a pár ember, aki tehetséges köztük, mint az oroszoknál Solohov, nálunk Déry Tibor, vergődtek. Viszont akkor még, ha valaki merészebben írt, főleg, ha amellettséges is volt, akkor a többi riadtan csapott le rá, tiltakozott, sokszor nem éppen irodalmi szempontú érvekkel. Persze, a hivatalos fórum, a pártvezetőség sem hallgatott. A február 1-jei sajtónapon Farkas Mihály hangsúlyozta, hogy a magyar újságíró hivatása a párt politikáját népszerűsíteni. Ugyanazt a gondolatot variálta végig a beszédén: a párt, a párt, a párt. Csak az a jó újságíró, aki a pártosság alapján áll. De ugyanezt tartják a szépírókról is. Pár nap múlva a *Szabad*

Nép egy hosszabb cikkben tett szemrehányást a költőknek, hogy témakörükben nem tükröződnek a politikai viszonyok, nincsenek az utóbbi hónapokban folyóiratainkban politikai témájú versek, vagy ahogyan a cikk ezúttal nevezte: „békeversek”.

A *Szabad Nép* február 12-i számában (1955) Déry Tibor kap ki egy névtelen cikkben, vagyis ún. szerkesztőségi cikkben. Az előzménye: az *Irodalmi Újság* január 22-i számában megjelent Benjámin László – később nagy port felvert – *Köznapi dolgok igézete* című verse, melyben elmondja, mi mindenről nem írt eddig, pedig kellene róluk írnia. A költemény tagadhatatlanul szép. Első sorai:

*Még azt se mondtam el, milyen csodás
nagy éjszakán a csillag-zuhogás,*

...

*Még sose mondtam el a színeket,
szürkébe foglalt hétszín tveket,
fehér havat a zöld fenyőgallyon
piros kendőt a fekete hajon.*

hogy mily kápráztató a zuzmarás ág. stb., stb.

Déry Tibor örömmel üdvözölte a verset az *Irodalmi Újság* február 5-i számában, és úgy állította be, mint ars poeticát, hogy miről kell írni. A *Szabad Nép* Benjámin szép versében „megtorpanást, tanácsstalanságot” lát, Déryt megfeddi. „Úgy üdvözli Benjámin, mint aki évekig tévelygett, aki az absztrakciók és kényszerszemponatok világából megtért végre az igazi művészet szent honába. Üdvözli a költőt abból az alkalomból, hogy »az aránytalanságból visszatért az élet szép harmóniájába«. Déry ezt nyilván dicséretnek szánta – de becsmérésnek hat.” „Hova vezet ez az út? Nem a közelmúlt sekélyes polgári irodalmának »erdejébe«?” – kérdezi a *Szabad Nép*.

Benjámin még ilyet is leír versében:

*s nem engednek közüggé
önvódad, fagypontig süllyedt viták,
szidalmak s görcsös ars poeticák.*

Déry pedig a vers értelmezése elé ezt írja: „Az ég segítségét kérve hozzá, hogy félre ne vigyem onnét, ahova alkotója szánta.” Az ég segítségét kérni kommunista írónak még ma is forradalmi tett, hát még egy évnek előtte. – Déry fejmosását követő napon a *Szabad Nép* hosszú-hosszú cikkben állott ki az írói pártosság mellett, óva intve az írókat az írói szabadság burzsoá értelmezésétől.

A következőkben azután az írók sorsa párhuzamosan futott Nagy Imre sorsával. Bizalmas pártgyűléseken egyaránt vádolták jobboldali elhajlással Nagy Imrét és az *Irodalmi Újságot*. Majd megszületett az ún. márciusi határozat, Rákosi egyik reakciós műve. Ezt az Írószövetség pártgyűlésén hűvös, sőt kedvezőtlen fogadtatásban részesítették, de azért a hónap végén az *Irodalmi Újságban* a határozatot pozitívan tárgyalták meg. A lényeg: az írók nem szabadok, nem írhatnak szabadon, amiről akarnak, az irodalomnak a politikai élet vetületének kell lennie.

Tamási Lajos felszólalásából: „az irodalom is alá van rendelve a párt általános politikájának”. A későbbi sorokban: „A határozat óta egyes elvtársak részéről bizonyos visszahúzódság, bizonytalanság, elkedvetlenedés, sőt bizonyos félelem is tapasztalható”.

A nyár végén Rákosi újra akcióba lépett, a „vonal” szigorúbb lett. Magához rendelte az írókat, és veszekedett velük. Mindegyik keresetéről pontos kartotékja volt. Mondják, hogy Németh Lászlót ezzel fogadta: „Mennyit keres maga nálunk?” Mint egy szatócs. – Ugyanezekben a hetekben az *Irodalmi Újság* hasábjain élénk vita folyt az öregek és fiatalok problémáiról, a valóságban azonban a vita kiszélesedett az egész kommunista irodalom problémáira. Érdekes volt megfigyelni, hogy a tehetségesebb kommunista írók mennyire függetlenítték magukat témakörükben a párt intencióitól. Mindez azonban eddig még mindkét részről relatíve csöndesen folyó harc. Kirobbanásra szeptemberben került a sor. Szeptember 16-án az *Irodalmi Újság*ot elkobozták, és másnap már a második lenyomatban árusították, kihagyva belőle Benjámint és Kónya kifogásolt verseit. Kónya meg meri említeni a téveszcsések panaszkodását, Benjámint pedig *Handabasa* összefoglaló címen öt epigrammát közöl. Egyik közülük Darvas József népművelési miniszternek szólott, ez a vers volt az elkobzás igazi oka:

Egy fró-miniszterre

*Lelekem teszem ki és lelekem adom be,
a mesterség új útjait kutatva.
S az istennek se megy! Hogyan csináljam?
– sok szó után, várom, hogy megmutatja,
ki fró volna, nem csupán miniszter,
a művészetnek hivatalból atyja.
Had' látom hát a testté vált igét –
egy új művet, egy icipicikét...
Ne engem ugrass örökké, barátom:
Hic Rhodus, hic salta! Hiszem, ha látom.*

Szabolcsi Miklós kritikusnak is megadja a magáét Benjámint az utolsó epigrammájában, melynek utolsó két sora: „Valahogy mégsem illik a szakáll – annak, ki még a nadrágba k... (NB. az eredetiben is így kipontozva).

Már mind nyilvánvalóbbá vált, hogy az írók közt kialakult egy csoport, mely ellenzékbe vonult a pártvezetőséggel szemben. Az Írószövetség pártaktíván (gyűlésen) tiltakozott az *Irodalmi Újság* elkobzása miatt a népművelési minisztérium, illetve Non György miniszterhelyettes ellen, aki az elkobzást elrendelte. Anekdotai is született az elkobzással kapcsolatban. E szerint Benjámint elmegey tiltakozni Nonhoz, de megváratják. Megunja a várakozást, és elmegey a következő üzenet hátrahagyásával: „Mondják meg neki, hogy ő már rég latin tagadószó lesz csak, amikor én még mindig magyar költő leszek.” – Egy hónap múlva az Írószövetség vezetőségéből heten lemondtak, köztük legnagyobb meglepetésemre Kuczka Péter is, aki mindig egyik leglelkesebb kiszolgálója volt a rend-

szernek. Az írók egyik rákövetkező gyűlésén maga Rákosi és Hegedűs, az új miniszterelnök elnökölt. A szenvedélyek azonban nem csitultak, és a november derekán megtartott írószövetségi taggyűléseken igen éles vitákban jelentkeztek. Megelőzőleg azonban október 18-án (1955) egy memorandumot állítottak össze, melyet hatvanhárom író, zeneszerző, színész, újságíró és filmművész írt alá. Ebben tiltakoztak az erőszakos adminisztratív beavatkozások ellen, és felsorolták sérelmeiket. Az irodalom részéről: „A legutóbbi fél esztendőben leváltották az *Irodalmi Újság* két felelős szerkesztőjét; megakadályozták Kónya Lajos *Naplójegyzeteinek*, Benjámín László és Nagy László verseskötetének megjelenését; kísérletet tettek arra, hogy egyes írókkal szemben előzetes cenzúrát vezessenek be; állandóan megsértették, semmibe vették az Írószövetség autonómiáját. S mindezt betetőzte az *Irodalmi Újság* legutóbb történt elkobzása.” Nehezményezték azután *Az ember tragédiájának* levételét a Nemzeti Színház műsoráról, ugyancsak Németh László *Galilei* című drámájának a műsorterről való levételét stb. A memorandum persze nem kaphatott nyilvánosságot.

Izzó hangulatban ült össze november derekán az Írószövetség taggyűlése, mely napokon át tartott. A megbeszéltek témái köre kiszélesedett, és túlmélt az irodalom körén. A pártvezetőséget Andics Erzsébet és Horváth Márton, a *Szabad Nép* szerkesztője képviselte. A pártvezetőség mellett szólaltak fel a kevésbé tehetséges írók, mint Illés Béla, Gergely Sándor, Barabás Tibor. A tehetségesebbje az ellenzékhez tartozott. A hangnem nagyon bátor, erős és őszinte volt, sőt helyenként nyers. Állítólag ilyen versikéket is szavaltak kórusban, mint a kamaszok: „Tollamat a szarba mártom – Éljen soká Horváth Márton!” és „Darvas, Gergely és a Non – Irodalmi Trianon!” Benjámín Horváth Mártonnak a fejéhez vágta, hogy Horváthnak nem kell sorba állania élelmiszerért, mint nekik és feleségeiknek.

Ebben az időben már hetek óta terjedt kéziratban kézzől kézre Benjámín László *Így vagyunk* című verse. Haraszti Sándorhoz írta. Haraszti régi kipróbált kommunista, a becsületesek közül, újságíró, akit a Rajk-pörrel kapcsolatban börtönbe vetettek, kegyetlenül megkínóztak, többek között fél évig mindennap közölték vele, hogy másnap kivégzik, és minden alkalommal másnapra halasztották a kivégzést. Haraszti 1955-ben kiengedték a börtönből. Meakulpázó verset írt hozzá Benjámín:

*bűnös vagyok; elhittem bűnödöt.
Ott álltam én a brekegő zsivajban,
halált böffenve, bambán, mint a részeg.*

...

*Hajszolt vagyok és hajtó egy személyben,
saját súlyom terhel már, összenyom.*

...

*Hát te bocsásd meg verseim legalját
mindük helyett is, akik már az én
megbánó, kérő szavam úgy sem hallják,
elrejtőznek a gödör fenekén,*

...

*halálomig utóni a lehetetlent,
jóvátenni a jóvátéhetetlent.*

A vers csak titokban terjedhetett, de terjedt, mégpedig igen széles körben. Lényegesen kevesebb nyilvánosságot kapott Rónay György válaszerse: *Hogy vagyunk?*, mely pedig mint irodalmi termék is túlszárnyalja Benjámint híressé vált írását.

Az „írók lázadását” pedig az ismert kommunista szalámipolitikával leszerelték. Benjámint, aki feddhetetlen életű ember, kijátszották, mint megtévesztettet, hármat közülük bűnbaknak kiáltottak ki: Déry Tibort (ő tulajdonképpen sose adta el magát igazán a rendszernek, sose süllyedt a rendszer kritika nélküli kiszolgálójává), Aczél Tamás Sztálin-díjas költőt és Zelk Zoltánt. Ezeket talán a pártból is kizárták.* A memorandum többi aláíróit egyenként szedték le a lábukról és vonatták velük vissza az aláírásukat. Aztán az elmúlt hónap 6-ik napján megjelent a Központi Vezetőség hírhedt decemberi határozata „az irodalmi életben mutatkozó jobboldali jelenségekről” és a „frakciós csoportosulást” szervező írókról. Végül a pár nappal ezelőtt megjelent *Irodalmi Újságban* mindenki olvashatta „A Magyar Írók Szövetsége pártszervezetének határozatát”, melyet a december 28-án tartott taggyűlés „egyhangúlag” elfogadott. Ez tömjént gyűjt a decemberi határozat előtt, „megelégedéssel veszi tudomásul, hogy a határozatban megbírált írók belátták hibáikat”. ... A taggyűlés elvárja, „hogy az összes kifogásolt írók a jövőbeni magatartásukkal és tetteikkel jóváteszik hibáikat, élni fognak a párt adta lehetőséggel, és tevékenységükkel, műveikkel bizonyítják hűségüket a párthoz, dolgozó népükhöz”.

Míndez azonban már nem tud változtatni azon a tényen, hogy a közvéleményben az írók bátor kiállásuk miatt nagy népszerűsége, sőt irányító szerepre tettek szert, hetilapjuk pedig, az *Irodalmi Újság*, a keresettebb lapok közé került.

Kifelé tehát az „írók lázadása” le van verve, a hamu alatt azonban, azt hiszem, izzik a parázs.

Január 5. csütörtök

Tegnap reggel, amikor villamoson Pestre mentem, a Margit híd elején szokatlan nyüzsgésre lettem figyelmes. Azonkívül sokan bámultak a sziget felé, a híd egyik gyalogjáróján pedig csak rendőrök voltak láthatók.- Nem tudtam, mire vélni a dolgot. A híd közepére érve már sejtettem, miről lehet szó: a szigeti lejáró Buda felé eső részén a korlát hiányzott. A pesti oldalon is temérdek ember. Itt aztán már megtudtam a szomorú újságot: a 12-es autóbusz, áttörve a korlátot, belezuhant a Dunába. A város egész délelőtt erről tárgyalt, egyesek negyven, mások már hatvan halottról tudtak. Mára kiderült, hogy nem a 12-es autóbusz esett be, hanem egy 39-es, és utasok nem is voltak rajta, hanem csak a vezető és egy kalauz. Persze, mindketten meghaltak. Az orvosi vizsgálat szerint a kalauzt

* Déry Tibor, Aczél Tamás és Zelk Zoltán mint az 1955. őszi „írómemorandum” aláírói, akik a nyomás és fenyegetések ellenére nem vonták vissza aláírásukat, 1955. december 24-én néhány társukkal (Benjámint László, Losonczy Géza, Szervánszky Endre) szigorú megrovásban részesültek, de ekkor még nem voltak kizárt párttagok. Kizárással az MDP Központi Ellenőrző Bizottsága az akció kezdeményezőit, Gimes Miklóst, Haraszi Sándort és Vásárhelyi Miklóst sújtotta.

szívszélhúdés ölte meg, mielőtt megfulladt volna, a vezető pedig a kormánykeréktől kapott halálos sérülést zuhanás közben. Viszont jellemző az, hogy hatóságaink magatartása a szerencsétlenségek idején mindig a titkolódzás, elhallgatás, az áldozatok számának minimumra csökkentése. Ezzel a módszerrel azt érték el, hogy most a valóságot sem hiszik el sokan. Tegnap pedig találgatták, hogy mit fog csinálni a hatóság. Le nem tagadhatják, hiszen túl sokan szereztek róla tudomást. Valóban, az *Esti Újságban* már az este benne volt a hivatalos kommuniké: 39-es busz, két halott. A fantáziát persze megmozgatta az is, hogy az illetékesek arra a hírre, hogy autóbusz zuhant be, sokszemélyes hullaszállító kocsit rendeltek ki a Duna-partra.

Ez a szerencsétlenség egy időre háttérbe szorította még a francia választások nagy szenzációját, a kommunisták hatalmas előretörését is. Nagy a diadalujjongás a kommunista berkekben. A valóságban azonban nincs előretörés, hiszen a szavazatok százalékaránya 1951-ben kedvezőbb volt a kommunistákra nézve, mint most. 25% az övéké, vagyis az ország 75%-a nem kommunista, de az a 75% 75 pártra oszlik.

Január 6. péntek

Háromkirályok napja. Persze munkanap a kommunisták jóvoltából, de nekem legkedvesebb ünnepem. „Stella ista sicut flamma coruscet...” Kissé emlékezetes is marad ez a mai számomra: egyik felső fogamat húzattam ki, de a gyökér beletört, úgy kellett kivésni. Az esemény nem nélkülözte a humort. Kis termetű, öreg orvos veszködött a fogammal, aztán hogy beletörte, kereste a gyökeret. Nem találta. Egyszer csak megszólal mellettem a földön ülve: „Hol a fenében van az a gyökér?!” – A szájszébészetten egy idősebb, jó megjelenésű úr jön ki sápadtan, homlokát törölgeti, aztán leül mellém. Elmondja, hogy a jövő héten kellene kimennie Brazíliába, végleg. Megkapta az engedélyt. A közelmúltban megdagadt az arca. Kihúzatta a fogát, vélvén, hogy az a baj. De a dagadtság nem lappadt le, ellenben kiderült, hogy egy daganat van belül a szájában, amire éppen most mondták, hogy majd jót tesz neki egy kis besugárzás. Megrémült, hogy rákja van. „Beleizzadtam” – mondja. Aztán kis szünet után, beletörődéssel: „Végre is mind-egy, hogyan pusztul el az ember.” Úgy eltörpült mellette az én kis bajom.

Hallom, hogy B. Sz. cisztercita ösmerősömet letartóztatták. Bővebbet nem tudok arról, hogy miért, de úgy hallom, az ifjúságot szervezte, és valami kétszáz fiút vitt nyaralni. A kormány viszont erre nagyon érzékeny: az ifjúsághoz csak kommunista nyúlhat, más nem, főképp nem pap és szerzetes. Sajnálom szegény embert, lelkes pap és talpig jellem.

Visszatérve a francia választásokra, a legérdekesebb tulajdonképpen a poujade-ista mozgalom. Ez a Poujade egy délnyugat-franciaországi papírkereskedő, aki két évvel ezelőtt föllázadt az adózási rendszer és a végrehajtás ellen. Kezdte szervezni a kiskereskedőket. A felsőházat rendi képviselővé akarja átalakítani középkori módon stb., de valószínű ő maga se tudja pontosan, mit akar, csak azt, hogy mit nem akar: ti. adót fizetni. Nem látszik komoly politikusnak, és ma mégis a szavazatok több mint 10%-át kapta. Furcsák ezek a franciák.

Az *Irodalmi Újságban* átvéve egy cikk az orosz *Kommunyiszt* című lapból: „A tipikus kérdéséhez az irodalomban és művészetben”.

Január 8. vasárnap

Reggel mínusz 2 °C. Száraz idő. Hó még mindig nincs.

Megjelent a *Vigilia* januári száma. Újabb időkben a *Vigiliát* is cenzúrázzák (eddig csak az *Új Embert*), azaz a kéziratokat be kell adni az állami egyházi hivatalnak ellenőrzésre a kinyomtatás, illetve a nyomdába adás előtt. Ebből a számból csak sorokat hagytak el, és egy verset. Általában elég udvariasak és humánusak.

Újabbban megint több papot tartóztattak le. Legújabbban Pécsen két volt jezsuitát, ugyanott állítólag öt világi papot felfüggesztett az állam.

Házigazdám, Rónay Gyurka jelenleg *A nábob halála* című regényén dolgozik. Már az ostrom után közvetlenül megírta, de abbahagyta, illetve az utolsó fejezeteket már nem írta meg. Most átírja az egészet, és befejezi. A nagyapjáról szól. – Két édes történetet mesélt el a közelmúltban meghalt Nagy Lajos íróról. Possonyi Lászlónak mondta Nagy Lajos: „Tudod, én nem vagyok nagy író, nekem nincs fantáziám. Mindig beültem a kávéházba, meghallgattam, mit beszélgetnek a szomszéd asztaloknál, és megírtam. Ma? Ha ugyanezt ma csinálom, bekísérnek.” – A másik: Possonyi megkérdezte egyszer egy-két évvel halála előtt Nagy Lajost, hogyan áll a hit dolgával. Azt felelte, hogy azelőtt nem hitt, de most kezd hinni az Istenben, és maga gyárt imákat, és azokat mondogatja.

Non György cikket írt a *Szabad Népbe* „Magas színvonalú művészi alkotásokért” címmel. Részletek: „Az új kultúra ellenségei, látva, hogy eljött a számukra kedvező jobboldali nézetek, törekvések felszámolásának az ideje, »válságot«, »passzív ellenállást«, »sivár sematizmust« jósolnak.” „A Központi Vezetőség márciusi és novemberi határozatai, valamint az irodalmi élet jobboldali jelenségeiről szóló határozat megteremtette az elvi-politikai alapot az irodalomban, művészetben burjánzó káros nézetek felszámolásához.” „Arra kell törekednünk, hogy az írókat és más alkotókat minden eszközzel hozzásegítsük életünk nagy konfliktusainak ábrázolásához, a munkás- és parasztleletből vett témák feldolgozásához.” „Egy ... színház vezető dramaturgja így kezdte hozzászólását az értekezleten: »A politikához nem értek«, s engedélyt kért (és kapott!), hogy a műről csupán »művészi« értékelést adjon. Nem csoda, ha ilyen bábák mellett a gyermekek »születési hibákkal« jönnek a világra.” – Azt hiszem, ebből ennyi is elég.

Az *Irodalmi Újság* teljes szerkesztőbizottságát kicserélték, kivéve a főszerkesztőt, Illés Bélát, és a felelős szerkesztő Enczi Endrét.

Január 11. szerda

Annyira erőt vett rajtam ma a depresszió, hogy haza kellett jönnöm a szerb óráról. Az időváltozásokra rendszeresen reagálok.

Újabb híreket hallottam papok letartóztatásáról, ezúttal Szegedről. Ok: világnézetű előadásokat tartottak ifjúságnak, egyetemistáknak, továbbá külföldi folyóiratokból cikkeket gépeltek le, és terjesztették, és „körleveleket” szerkesztettek. Kétségtelen tény, hogy mindez hozzátartozik a legelemibb szabadságjogokhoz, és lehet, hogy valaki ezeket az embereket hősöknek tartja, és később hőskül fogják őket ünnepelni, én nem tartom szükségesnek és bölcsnek az ilyesmit. Ameddig a kultusz – úgy-ahogy – zavartalanul folyik, a papok

prédikálhatnak, szentségeket szolgálhatnak ki, ha óriási akadályokkal ugyan, de mégiscsak folyhat a hitoktatás (annál nagyobb mértékben, minél bátrabbak az illető helységben a szülők), a hívők szabadon gyónhatnak, áldozhatnak, nem tartom prudens dolognak. Előbb-utóbb lecsukják őket, és magukkal rántanak egy csomó más, esetleg családos embert. Cui bono?

Délvidéken az a pletyka járja, hogy Tito követeli egy időre az ún. bajai háromszöget a nem fizetett jóvátétel fejében. – Titóról, akit a haragtartás idején a kommunista sajtó előszeretettel nevezett láncos kutyának, a legújabb viccek: Emlékiratait írja, címe: „Hogyan lettem kutyából szalonna?” Más: Hogy hívják a Jugoszláviának fizetendő jóvátételi pénzt? Ebadó.

Egy nem Tito-vicc, de jellemző az „ideológiai harc” túlbuzgóságára. Schwarz érdeklődik Kohntól, miért olyan sovány. Kohn: „Mostanában nősültem, és a feleségem nem tud főzni.” Schwarz: „Hát annál mi sem egyszerűbb, küldje el a feleségét egy főzőtanfolyamra!” Pár hónap múlva újra találkoznak. Kohn még mindig nagyon sovány. „Hát nem küldte el a feleségét főzőtanfolyamra?” – így Kohn. „Dehogynem!” – „Nahát akkor?” – „Most tartanak az októberi forradalomnál.”

Január 12. csütörtök

Reggel 0 °C. – Megvan a napnak a szenzációja: a földrengés. A háromnegyed hetes angol híreket akarom éppen beállítani, amikor szokatlan mozgást éreztem. Azt hittem, hogy a fölöttünk lakó tornatanár házaspár végez ugrógyakorlatokat – mert szoktak. Aztán erősebbnek bizonyult az ingadozás, de mire észhez tértem, hogy ez földrengés, addigra el is múlt. Fél percnél nem tarthatott tovább. Kiszáratva nyílik az ajtóm, és ott az egész R. család negligzában. Olyan nagy eseménynek érezték, hogy meg kellett rögtön beszélni. Az egész ház felébredt. Persze, ma mindenütt ez volt a beszédtema. A ferences templom sekrestyéje nem érzett semmit, éppen a templomban perselyezett. Egy villamoskalauzáló a négyes villamosról, továbbá az újságárusom sem érzett semmit. A fővárostól délre eső falvakban volt a legerősebb. Taksonyban a délutáni rádióhíradás szerint két ember meghalt. Kisebb anyagi károk is voltak a fővárosban. Humoros esetek is adódtak. A villamoson egy bekötött fejű emberrel utaztam. Hirtelen a fal mellé húzódtok a rengéskor, és a szekrény tetejéről ráesett egy váza. Szidta a feleségét, miért rakta tele a szekrény tetejét vázakkal. Egy környékbeli öreg plébánost éppen öltözködés közben ért, az ágya szélén ülve. Lélekszakadva rohan be a gazdasszonya: „Plébános úr! Plébános úr! Földrengés!” „Na, hála Istennek – volt a válasz –, már azt hittem, hogy ez a gutaütés.” V. Jósikára rászólt a felesége: „Mit rázod azt az ágyat?!”

Január 13. péntek

Enyhe idő. – Sajnos, a földrengés nagyobb arányúnak mutatkozott, mint az első jelek szerint gondoltuk. Még a hivatalos jelentés szerint is csak magában Dunaharaszttiban 80 ház vált lakhatatlanná. Hát még a valóságban!

Ma másfél órát álltam sorban a Szikra moziban *A kapu bezárul* című jugoszláv filmre jegyet váltandó. Azaz nem is volt az sorban állás, hanem folyamatos

tolakodás. Közben azt hittem, hogy vagy a korlát török el alattam, vagy az én lábszámam. Végre egyórás botránnyos helyzet után hívták a rendőrséget. Jött valami hat rendőr, de akkor sem lett nagyobb a rend. Nyugati és szerb filmeknél ölik egymást a jegyváltáskor, bezzeg orosz filmeknél nincsenek ilyen tumultuó-zus jelenetek.

A keletnémeteknél, vagyis a szovjet zónában írói kongresszus van. Magyarországot Lukács György és Gergely Sándor képviseli. Egy tehetséges és egy tehet-ségtelen zsidó.

Január 16. hétfő

Tisztára tavaszi idő. Reggel öt órakor 6 °C. Egész nap napsütés, ragyogó tavaszi napsütés.

Az elmúlt napokban nagy port vert föl Dulles amerikai külügyminiszternek a *Life* című folyóirat számára adott nyilatkozata arról, hogy háborúval, illetve atombombával való fenyegetéssel Kínával szemben háromszor ért el sikert. A három eset: a koreai, majd az indonéziai fegyverszünet, végül a formosai helyzet, amikor a kommunista Kína el akarta foglalni a szigeteket. Az angolok szidják Dullest, a kommunisták pedig hiúságukban vérig sértve rettentően prüszkölnek. Hogyisne, hiszen úgy fest a dolog, mint amikor a tanító bácsi nádpálcával a kezében megfenyegeti a kis nebulókat.

Ma reggel fél hatkor állítólag ismét volt földrengés.

Január 18. szerda

Reggel 1 °C. Esős nap.

A földrengés sokkal nagyobb károkat okozott – főleg Soroksáron, Harasztin és Taksonyban –, mint azt a hivatalos jelentés közli. Soroksáron az iskolákba is károsult családok költöztek, köztük cigányok, tanítás nemigen folyik.

Az akadémiai Nagyszótárnál megkezdték a gyűjtött anyag ún. szoros betű-rendbe való rakását.

Vettem új óraszíjat. Állítólag gyíkbőr. Ára 30 Ft.

Január 19. csütörtök

Reggel öt órakor 8 °C!!! Abnormis! Egész nap gyönyörű napsütés!

Január 20. péntek

Hugó révén Münchenből egy Goretti Máriáról szóló elbeszélés. Fölbontva érkezett.

Az *Irodalmi Újság*ban a rákosista írók nagy propagandát fejtenek ki a vonalas, a pártos irodalom mellett. A mai számban a vidéki írókat és olvasókat vonultatják fel, és mindebből kiderül, hogy a vidék – persze csak az *Irodalmi Újság* új szerkesztőinek az értesülése szerint – „a legélesebben elutasítja és elítéli azokat a jobboldali, opportunistá nézeteket, amelyek az utóbbi időkben fertőzték irodalmunkat”. Egy kis ízelítőt a kommunista irodalomelméletből pedig a vezércikk ad, amely összefoglalja a moszkvai fiatal írók kongresszusának felszólalásait. Azsajev szerint: „Harcos szellem, pártosság, magas eszmei színvonal, a nép

érdekeivel való mély és teljes azonosulás volt és ez is maradt a fő értékmérője egész irodalmunk állapotának, de bármely alkotásnak és minden egyes író életművének is.” „Néhány kritikus a múlt évi vitán a másik végletbe esett, azt állította, hogy a hőst feltétlenül és csakis »konkrét termelési tevékenysége« közben kell bemutatni, s hogy anélkül nem lehet teljes értékű művészi alkotást létrehozni.” – Makarov pedig hangoztatta: „A harcos politikai líra fejlesztése a fiatal költészet egyik fontos feladata.” „A szerelmi líra ... csak egyik eszköze a lélek feltárásának; a szerelem kérdéseit nem lehet külön légkörbe helyezve elszakítani a haladó szovjet ember társadalmi és egyéb tevékenységétől.”

Január 23. hétfő

Tisztára tavasz van. Napsütés, enyhe hőmérséklet, és a levegőben valahogy benne van a tavasz. Hó ezen a télen még nem esett. 1898–99 telén volt ez így, akkor március végén jött meg a hó és húsvétkor, illetve pontosan virágvasárnapon hó borította a fővárost. Ma reggel ötkor 8 °C volt.

A politikai életben nagy a csönd mindenütt. A pesti humor, mely mindenből tréfát csinál, felburjánzott a földrengéssel és az autóbusz-szerencsétlenséggel foglalkozó vicceket. Egy-egy a sok közül. Az államvédelmi osztályt leváltották, mert nem sikerült földérintenie „a földalatti mozgalmat”. Más: A Dunán leállítják a hajóforgalmat, hogy biztosítsák a zavartalan autóbusz-közlekedést. Aztán felújítottak egy régi viccet: az autóbusz-szerencsétlenség áldozatait Szent Péter visszaküldi, mert: „Nem igaz, hogy meghaltatok, olvastam a *Szabad Nép*ben, hogy csak két halott volt.” – Az emberek nem hisznek az újságnak és a hivatalos nyilatkozatoknak.

Január 24. kedd

Az idő kezd hűvösödni.

A német acéltermelés az elmúlt esztendőben akkora volt, hogy a világ acéltermelésében a harmadik helyre ugrott. Nála több acélt csak az Egyesült Államok és a Szovjetunió termelt.

Eden Washingtonba utazott, sok mindenről fog ott tárgyalni, de azt hiszem, rólunk semmit.

Rónay Gyurka meséli, hogy olvassa Komlós Aladár Reviczkyről és Kis Józsefről szóló tanulmányait, és lépten-nyomon ráismer a saját megírt és megjelent ötleteire anélkül, hogy Komlós erre utalna.

Kodolányi írja levelében többek között: „A Dávid nem mai tervem, s nagyon szeretném megírni, ha nem volnék fásult és fáradt. De az vagyok, mert felettébb megviselnek az irodalmi élet keservei. Darabot is írnék, volna mit, ha naponta el nem vennék a kedvemet az irodalmi keretlegények. ... Mindenütt nyájaskodás, de végeérhetetlen huzavona. Móricz-émlékezésem október közepe óta rágattatik a Szépirodalminal.” A rádióknak „két nap alatt megcsináltam a *Vidéki történet* rádióváltozatát, meg is vannak vele elégedve. A *Végrendelet* közvetítése e hó 31-én lesz... És folyvást biztatnak, írjak új művet, akármekkorát, írjam úgy, ahogy jólesik és bízzak a derék, irántam is, más írók iránt is oly szolgálatkész kiadóknak. Bízzak a Pártban, hiszen minden támogatást megad az íróknak. Írjak sorozatot

korunkról, mint Balzac. Írjak drámát, állítsam színpadra korunk égető kérdéseit. De dolgozzak, dolgozzak – Hát dolgozzék a fene! – Mostanában a Mózes javíthatásával foglalkozom. Hosszadalmas, babra munka. A hiba sok. Most, egy-két évi távolságból, jobban látom a hibákat. ... Továbbá olvasok. ... Útleírásokat, expedíciókat Kínában, Tibetben, a Szaharában. Ásatásokat végzek Kasmírban. Sziklarajzokat fedezek fel. Fosszilis emberi s állati csontokat, kőeszközöket. Meg rádiót hallgatok. És üldögélek egész nap egyedül. Fogaim rosszak, alig tudok enni. De az idő szép, gyanúsán szép, valóságos tavasz. Napsütés napról napra. Tán nem lesz belőle országos csapás. Látogatóm alig akad. De minden téli nehézség ellenére jól vagyok, elsősorban azért, mert feleségem egészsége az idén sokkal jobb, mint más teleken szokott lenni."

Január 25. szerda

Reggel 2 °C. Délután némi havazás indult meg, aztán megszűnt, elolvadt.

Minden további sorban állás nélkül azonnal kaptam jegyet a nemrég bemutatott Illyés Gyula-drámára, a *Dózsára* a Nemzeti Színházba péntekre (földszint XV. sor, 17 Ft).

A napokban meghallgattam a rádióban Shaw *Szent Johannáját*. A színlap szerint „Hevesi Sándor fordítása egyes részletének felhasználásával fordította: Ottlik Géza”. Ennek a háttere az, hogy Bulla Elma ragaszkodik a Hevesi-féle fordításhoz, ennél fogva ő aszerint mondja a szöveget, a többi szereplő pedig Ottliknak egyébként kitűnő fordításában.

A kommunista párt ún. alapszervezeteiben új vezetőséget fognak választani. Ennél fogva az Oktatásügyi Minisztérium, röviden az OM épülete is, ahol a mi hivatalunk van jelenleg elhelyezve, tele van új dekorációkkal, feliratokkal. Többek között: „A legjobb kommunistákat a vezetőségbe!” Aztán: „Új vezetőség, emeljétek magasabbra és vigyétek tovább velünk a párt zászlaját”. Stb.

Január 26. csütörtök

Délután W.-éknál, ezúttal először. Fiatal házások, most várják az első gyermeket. Aranyos, rendes emberek. Lakásuk: hármás társbérletben az egyik társbérletnek egy albérletbe kiadott bútorozott szobája, melynek nincs is külön bejárata. A háziak – két idős hölgy – szobáján keresztül közlekednek. Képtelenek lakást kapni a mai lakásviszonyok mellett. Az asszony innen – Margit körút – jár ki Soroksárra tanítani, férje nálunk dolgozik a Nagyszótárnál. Hősök, mai fiatalok.

Január 27. péntek

Megjött a hó! Ma délután!

Január 28. szombat

A hó megmaradt. Reggel mínusz 2 °C.

Az este megnéztem Illyés Gyula *Dózsját*. Milyen darab? Nehéz egy szóval megmondani. Se jó, se rossz. Néha egészen jó, máskor meg az volt az érzésem hogy Kisfaludy Károly centenáriuma ülök, ahol kegyeletből felújították egy darabját, ismét máskor pedig Shakespeare-ét kaptam rossz kópiában. (Utoljára

ugyanitt a *III. Richardot* láttam.) Illyés darabja megjelent a *Csillag* 1954. évfolyamában. Ezt tegnap délután még egyszer elolvastam. Illyés bizonyos fokig átdolgozta drámáját. Az első két felvonáson nem változtatott, ellenben a harmadikat átírta. A harmadik felvonás három képéből az első ügyesen, lüktetően alakította át, a második megmaradt, a harmadik képet is átírta, de így se jó, főleg Anna (Mészáros Ági) szerepe fölösleges, főleg Dózsa kivégzése után. Kilóg a darabból, valószínűtlenül csetlik-botlik a főúri kastélyban ez a kis parasztlány. Az embernek az az érzése, hogy ha nincs Mészáros Ági, akkor ez a rész is, talán Anna egész szerepe elmarad, és ebből csak nyert volna maga a dráma. A darabnak vannak kulisszahasogatató részei is. A színészek játéka sem volt megfelelő mindenben. Bessenyei-Dózsa ragyogó színész. Voltak azonban, akik szerintem nem jól fogták meg szerepüket. Ungvári Zápolyából piperkőcöt csinált, Juhász József a parasztokhoz kegyetlen, de humanista, finom műveltségű főúrból egy ordító kövér parasztot, egy mai utálatos szóval: kulákot formált. Ladányi Mészáros Lőrinc szerepében keresett volt, pózolt. Egészen másképp képzelem el Lőrinc papot. Csinált belőle – Illyés segítségével – egy egzaltált kelyhest, pedig ortodox katolikus volt. Kíváncsi leszek a kritikákra. Játék közben csak egyszer tört ki a taps, a felvonásvégeken persze nagy taps, de ez nem fokmérő, ez csak a közönség jó modorát dicséri. Egyszerűen így szokás. Véletlenül éppen ezen az előadáson volt ott Dobi elnök és Rákosi Mátyás is. A jobb oldali első emeleti páholyokban, majdnem fölöttem. Rákosi ült az előkelőbb páholyban, Gergely Sándor író társaságában. A szünetekben mindig eltűntek, mégpedig úgy, hogy helyeiket akkor foglalták el, amikor már sötét lett a nézőtér, és akkor távoztak, mielőtt a nézőtér lámpái kigyúltak.

Január 29. vasárnap

Hideg idő.

Délelőtt moziban: *Egymillió fontos bankjegy*, színes angol film, magyarra szinkronizálva. Eredetije Mark Twain novellája. Felkapott film. Délután Ságvári-ligetben kirándulás, onnan az úttörővasúttal a Normafához. Ott a vendéglőben forralt bor, majd fogaskerekűvel haza.

Az Írószövetségben új vezetőséget választottak. Állítólag este 9-től fél tizenkettőig számlálták a szavazatokat.

Megjelent az *Új Hang* legfrissebb, a januári száma, erős késéssel. Nem ígérkezik jó számnak. Pedig az ember örült neki, hogy az utóbbi időben feljavult. A legjobb írók írtak bele. No, mondtam magamban, végre lesz egy jó irodalmi lapunk. A legutóbbi számban is hoztak tizenegy szebbnél szebb Illyés Gyula-verset. Most meg az utolsó lapon „Levél a szerkesztőséghez” címmel azt olvasom: egy egyetemista kifogásolja, hogy a fiatalok nem kapnak az *Új Hangban* szót, hogy Illyés Gyula versei tökéletesek ugyan, de: más verseket akarnak tőle olvasni, olyanokat, „amelyekben mai életünk ábrázolása teljesebb, s ezáltal jobban segítik ifjúságunk problémáinak megoldását is”. – Risum teneatis amici! – Juhász Ferenc is megkapja a magáét: „egyre kevésbé értjük meg verseit”, a decemberi számban közölt verse (*A virágok hatalma*) „tartalmában is elfordul az emberi világtól, a mindennapi embertől”. – Nem tudom, ki bérelhette föl ezt a szerencsétlen fiatalembert. Hiába,

megőlik itt az irodalmat! Egyébként Juhász Ferenc is itt lakik a Rózsadombon, a Szemlőhegy utcában, szoktam látni. A közepesnél valamivel magasabb, cigányképű kócos fekete fiatalember. Rendesen hajadonfótt jár, most télen svájci szakában, jól szabott sötétszürke télikabátban, és van hozzá egy rikító sárga színű sálja sötét pöttyökkel.

Az *Irodalmi Újság* mai száma a hatvanéves Gergely Sándort ünnepli.

Január 30. hétfő

Megjött a nagy hideg a tavaszi tél után. Reggel mínusz 10 °C.

Egy Soroksáron lakó barátom írja a földrengésről: „Nem lett semmi nagyobb bajunk, hála Istennek. Sérülés testi értelemben semmi, lakóházunk azonban szenvedett rongálódást, de nem vált lakhatatlanná, s ez a fő. Egyik kéményünk ledőlt, ez beütötte a tetőt, két tűzfalon van kisebb leomlás, s imitt-amott a szobák falai kissé megrepedeztek. A legérdekesebb az, hogy az udvarunkat a szomszédétől elválasztó fehér téglakerítés teljesen lefeküdt egészen az alapjáig. A ház nem a miénk, hanem az államé, s így a károk közvetlenül nem engem érintenek. ... A földrengés alkalmával éppen úton voltam. Engem a bajai autóbuszban ért s éppen Dunaharasztnál voltunk, s képzeld, az autóbuszban semmit nem éreztünk.”

Persze, az elmúlt hetekben sokat beszéltek az emberek a földrengésről. Erősen tartja magát a hiedelem, hogy a Gellérthegy alatt egy hatalmas, egészen Dunaharasztiig húzódnó tó van, és végső fokon ez okozta az omlást, a földrengést. A Gellérthegy is egy szép napon el fog tűnni, bele fog esni ebbe a hatalmas tóba. Már vannak is itt japán mérnökök mint földrengés-szakértők, hiszen náluk van a legtöbb földrengés. Ilyen és ehhez hasonló mendemondákon táplálkozik a vidékieknél semmivel sem kevésbé naiv pesti közönség.

Január 31. kedd

Ma kellett volna adnia a rádióknak Kodolányi *Végrendelet* című drámájának Pécssett felvett előadását. Elmaradt. Miért? Helyette Szegedről adták Gorkij *Kispolgárok* című darabját.

Az este itt volt B. G. Meséli, hogy tegnap Kecskemétre citálták mint megyeszékhelyre. Téma? Miért nem támogatja a tévészcsét? Megmondta kereken, hogy nem is fogja támogatni, mert mostani formájukban a vallásellenes, istentelen világnézet bástyáinak tartja őket a párt, amint ezt egy brosúrájában ki is kotyogta. A falujában meg akart alakulni egy tévészcsé, de úgy, hogy pártszervezet ne legyen benne. Nem engedték. Érdekes, hogy míg a vidéki papokat egymás után citálják be a hatóságok ad audiendum verbum, hogy pártfogolják a tévészcséket, addig itt Pesten Pongrácz végrehajtó-bizottsági elnök (megfelel a főpolgármesternek) behívatta a papokat és Kovács István tartott nekik előadást arról, hogy ők lojálisak akarnak lenni az egyházzal szemben. A fene tud itt kiigazodni!

* Belon Gellért sükösdí plébános.

** Az MDP Nagybudapesti Pártbizottságának első titkára, a párt Politikai Bizottságának tagja.

LEDŐL A BÁLVÁNY

(FEBRUÁR)

Február 1. szerda

Reggel mínusz 16 °C!! Budakeszin mínusz 22 °C volt. Betört a nagy hideg, és ma ez a fő beszédtema. Mindenki fázik.

Bulgaryin a múlt hét végén levelet írt Eisenhowernek, melyben barátsági szerződést ajánl Amerikának. Milyen ravaszok! Az amerikai elnök két napon belül válaszolt. Negatív. Bulgaryin leveléről per longum et latum írnak a lapjaink, Eisenhower válaszáról azonban mélyen hallgatnak, holott külön cikket is írtak arról, hogy mit szól Bulgaryin leveléhez a külföldi sajtó. De hogy mit szól hozzá maga a címzett, arról egyelőre mélyen hallgatnak.

Úgy hallom, hogy az *Új Hang* legutolsó számából a cenzúra kidobta Illyés Gyula verseit.

Karinthy Ferenc volt kihallgatáson Rákosinál, aki szemére vetette, hogy beállt a „lázadó” írók közé. Rákosi: „Maga arra számított, hogy én Pekingbe megyek követnek, és Münnich lesz a miniszterelnök.” – Valóban, egy időben így pletykálták ezt Rákosiról.

A hivatalban vettünk egy termoszt egy idősebb kolleginánknak, aki ki volt telepítve, és most a szó szoros értelmében ágyrajáró Budakeszin, még csak egy kis külön szobája sincs. Pesten nem szabad neki letelepednie. A háziasszonya viszont még teát főzni se engedi. Hadd vihessen haza Pestről meleg teát, ételt ebben a farkasordító hidegben. Alig akarta elfogadni. Sírt, hogy ő úgy érzi, „mintha arcul ütötték volna”. Hasonló eset volt a múltban egy idősebb, egyébként szintén nagyon rokonszenves férfi kollégával. Most látom csak, milyen mérhetetlenül gőgös a mi volt középosztályunk. Mennyire képtelenek elfogadni valamit.

Február 2. csütörtök

Gyertyaszentelő Boldogasszony napja, munkanap. Reggel mínusz 14 fok. Egész Európában hidegek vannak. Németországban 25 éve nem volt ilyen hideg.

Beugrottam az értelmező szótárosok farsangi színdarabjának egyik szerepébe. Az öreg Galamb Sándor, a Nemzeti Színház valamikori igazgatója a rendezője. Mondom neki: „De én színészi antitalentum vagyok.” Ő: „Nem baj! Paulay Ede azt mondta: a sétabotból is kitűnő színészt csinálók.”

Este kilenckor mínusz 10 °C.

Február 3. péntek

Reggel mínusz 13 fok. Balázs napja. Elolvastam Babits versét, és elmentem balázsolásra. Sosem mulasztom el. „Szépen könyörgök, segíts rajtam, szent Balázs!”

Eden és Eisenhower befejezték a washingtoni tárgyalásaikat. A záróközlemé-

nyen kívül kiadtak egy kiáltányt is („washingtoni deklaráció”) a világ népeihez, melyben többek között leszögezik, hogy nem az ember van az államért, hanem az állam az emberért, és hogy míg a nyugati világ az utolsó tíz év alatt 600 millió embernek adta vissza szabadságát, addig a Szovjetunió csak Európában is tíz nemzet 100 millió emberét tette – ha formailag nem is, valóságban azonban igen – alattvalójává. Ez az első eset, hogy hivatalos nyilatkozatban ezt Anglia is leszögezi, eddig mindig egyedül Amerika hangoztatta. Köszönhető ez Hruscsov indiai beszédeinek, melyekben kirohant Anglia gyarmatosító elnyomása ellen. Világos, hogy most Anglia nem a mi szép szemünkért emlegeti az ún. csatlós államok elnyomását.

Bulgaryin viszontválaszt írt Eisenhowernek, és ebben megismétli a barátsági szerződés ajánlatát, és kiterjeszti Angliára és Franciaországra. A mi sajtónk mélyen hallgat a washingtoni deklarációról, és még mindig Eisenhower válaszáról. Talán ez utóbbiról most, Bulgaryin válasza kapcsán említést tesz.

Este. A hideg tovább tart. A Szovjetunió közzétette Eisenhower egy héttel ezelőtti válaszát. Most talán már a mi *Szabad Népünkben* is benne lesz. A washingtoni deklarációról Moszkva pár ferdítő szót szolt, de a Szovjetunió elleni vádról semmit.

Február 4. szombat

Reggel mínusz 16 °C!

A mai *Szabad Nép* teljes terjedelmében közli Eisenhower válaszát Bulgaryinhoz és Bulgaryin újabb levelét. Ez a kommunista módszer: vagy egyáltalán nem közlik, vagy ha igen, egyszerre a válasszal.

Február 5. vasárnap

Reggel mínusz 16 fok. Már igazán vége lehetne!

Február 6. hétfő

„Belterületen –9 °C, külterületen –14 °C” – mondja a meteorológiai jelentés.

Az első nap az idén, amelyen nem kellett kora reggeltől késő estig kenyérkereseti munkával foglalkoznom. – Megismerkedtem Bálint Sándorral, a néprajztudóssal. Rokonszenves, szerény, kissé vidékies ember. Olyan, mint egy nagy diák. – W. Imre kollégánkat váratlanul behívták katonai továbbképzésre. Kalocsára vonul be. Alhadnagy.

Február 7. kedd

„Belterületen” –11 °C!! A nagy hidegek, éjszakai fagyok miatt egy idő óta esteként 9 órakor elzárják a vízvezetékét és reggel hatkor nyitják meg. – Vettem egy inget 123 Ft-ért és egy gatyát 36 Ft-ért. Az ing állítólag exporra készült, csak nem vették át, és ugyancsak állítólag az igazi ára 160 Ft lenne. – Megjelent a *Vigilia* februári száma, benne Rónay Laci cikke Fekete István *Kele* című könyvéről. Lacinak ez az első nyomtatásban megjelent cikke, vacsora után koccintottunk örömére a szobámban, rummal.

Február 8. szerda

Reggel mínusz 12 fok. Itt a második fagyhullám? Délután megindult a havazás. Voltam a Pedagógiai Könyvtárban, a Horváth Mihály téren. Nem is tudom, mikor jártam ott utoljára. Semmit sem változott: egy boldog sziget.

Február 9. csütörtök

Reggel mínusz 8 °C. Havazott egész éjjel. Tündéri szép a táj, a kerítések is tele hópamacsokkal, a fáknak pedig nemcsak a gallyai, de még a törzse is. Délelőtt aztán megérkezett a második hideghullám, erősebb, mint az első, már délben elérte a -20 fokot. Eddig még bírom a hideget. Érdekes, hogy a Duna még mindig nem fagyott be, csak a széle, a közepe zajlik. A Balaton már több nappal ezelőtt befagyott.

Pesten az a hír járja, hogy Farkas Mihályt letartóztatták, és hogy Rákosiék kikaptak Moszkvától az írók „lázasága” elintézési módjáért. Nem tudom, mi igaz. Az tény, Non György a mai *Szabad Nép* híradása szerint megbukott. Ő volt az egyik oka az írók „lázasásának”, Darvasnak, a népművelési miniszternek helyetese volt. Ő koboztatta el annak idején az *Irodalmi Újságot* a Benjámín-versek miatt.

Február 10. péntek

Reggel -18 °C. Az este mintha lényegesen enyhült volna.

A léggömbakciók képezik most a nemzetközi politika beszédtemáját. Az előzmények a következők. A Szabad Európa rádió propagandaléggömböket indít útnak a csatlós államok fölé, propagandairatokkal. Ettől függetlenül az Amerikai Egyesült Államok több száz meteorológiai kutatásokra alkalmas léggömböt bocsátott szélnek. Ez utóbbiak közül több a Szovjetunió területén esett le. Na már most! A Szovjetunió a két léggömbakciót egyesíti, és nagy lármát csap, hogy Amerika propagandaléggömböket küld föléjük, melyek zavarják a légi forgalmat, és ha lent robbannak föl, a lakosságnak ártanak. Persze, ebből egy szó se igaz, de ezt íratja a lapjaikban, ezt a tiltakozó jegyzékében, sőt még kiállítást is rendezett a léggömbökről és -ből. Persze, gombnyomásra tiltakoztunk mi is, magyarok, aztán a csehek, románok stb. Nálunk még az az érdekes eset is van, hogy az osztrák határon belül lezuhant pár hete két repülőgép, magyar felségjellel ellátva. Az egyik pilóta, egy orosz százados, életben maradt, és azt állította, hogy egy idegen repülőt üldözve ütköztek össze. Mások szerint az egyik magyar gép disszidálni akart, az orosz a másik magyar gépet üldözőbe vette, és egymást lötték le. Mindegy, a lényeg az, hogy akkor léggömbökről szó sem volt. Most a magyar kormány az osztrákok tiltakozó jegyzékére azt írja, hogy egy léggömb okozta a katasztrófát. Ez igen ügyetlen volt.

Február 11. szombat

Reggel már csak -7 °C. Egész éjjel havazott. Délben is. Gyönyörű volt!

Dosztojevszkijről emlékeznek meg halálának 75. évfordulója alkalmából. Sztálin idejében hallani se akartak róla. Emlékszem, 1945 után az első orosz könyv- és irodalomkiállításon boldog-boldogtalan könyve látható volt, csak Doszto-

jevszkijé nem. Most Oroszországban „rehabilitálták”, ennél fogva nálunk is. Persze azért kikap, mert merészelt istenhívó, és nem materialista lenni.

Február 12. vasárnap

Reggel -4°C ! Délelőtt a Sváb-hegyen és a Disznófőnél síelőket nézni, sétálni. Csöndes, szép nap, havazással. A Duna beállt.

Február 13. hétfő

Reggel mínusz 13 fok és erős szél. Az éjjel hófúvások voltak.

Délután a Pedagógiai Könyvtárban. Meg akartam nézni valamit a magyar pedagógiai lexikon egyik kötetében. Leemelem a polcra, feltűnően sovány. Hát oldalakat, íveket téptek ki belőle, a marxista szempontból nem megfelelő részeket, nehogy az olvasóközönség megmétélyeződjék. Aztán kíváncsiságból megnéztem, szerepelek-e a katalógusban. Hát nem. Az összes pedagógiai dolgozatomat kiselejtezték a könyvtárból, még azt is, ami 1948-ban jelent meg engedéllyel, és a minisztérium az iskolai könyvtárak számára beszerezhető könyvek közé sorolta. Ok: az előbbi.

Itt van a harmadik hideghullám.

Február 14. kedd

Reggel mínusz 12 fok. – Ma nyílt meg a Szovjetunió kommunista pártjának XX. kongresszusa. Sztálin halála óta az első. Egyesek nagy várakozást fűztek hozzá, szerintem alaptalanul. Mint Hruscsov beszédéből kiderült, semmi újat sem hoz. A régi szövegek. Új ez: a kommunizmus uralomra juthat a parlamenten keresztül is, tehát nemcsak forradalom útján. Érdemes megemlíteni, hogy csak Lenint emlegetik, Lenin tanait követik, haladnak Marx és Lenin útján stb. Sztálin sehol. De azt hiszem, ez csak taktika külföld felé, mert belül, sőt igazándiból kívül is, a sztálini politika folyik, csak a hang nyájasabb. A magyar rádió csak ezt írta ma estére a műsorba: esti hangverseny. Bachot, Beethovent, Haydnt stb. adtak kb. egy óráig, aztán kezdtek közvetíteni, illetve bőven ismertetni Hruscsov beszédét. Az ünnepi zenével is a kongresszus fontosságát akarták kiemelni. A magyar küldöttség feje Rákosi Mátyás személyesen.

Február 15. szerda

Hamvazószerda. Reggel -9°C .

Ma részt vettem F. Vali gyógyszerészavatásán a Semmelweis Teremben (Szentkirályi utca 21.). Háromnegyed tizenkettőre hirdették. Nem tudom, miért nyomtattak a meghívóra ilyen törzszámot, amikor csak 35 perces késéssel kezdtek amúgy is. Amikor beléptem, bizottsági tagnak néztek – ezek felkerültek a pódiumra szemben a publikummal. Meg is kérdezték tőlem. Mit tesz az új télikabát, a hosszú haj, na és a kor! Kb. száz gyógyszerésznek adták át az oklevelet. Az ünnepség a magyar himnusszal kezdődött. Előadta egy énekkar, a közönség nem énekelte, de már ez is haladás. Aztán a dékán üdvözölte az avatandókat, majd kiosztotta az okleveleket. Akik kitüntetéssel tették le vizsgáikat, azok piros kötésű oklevelet kaptak. Ezek kapták meg legelőször. Beszédet mondott még az

Egészségügyi Minisztérium kiküldöttje, az egyetemi kommunista pártszervezet fiatal képviselője, végül az új gyógyszerészek nevében egy lány. A beszédek szokványosak voltak, itt-ott a szokásos frázisokkal megtűzdelve a népről és a nép államáról. A Szovjetuniót ezúttal nem emlegették. Ez is haladás. Az esküt mindjárt a *Himnusz* után mondták el. Isten nevét kihagyták, csak így: „Esküszöm, hogy a Magyar Népköztársaság...” stb. A legvégén a távozó gyógyszerészek átadták a következő évfolyamosoknak a fakultás zászlaját. Színe: tiszta vörös. Legalább az lett volna nemzetiszínű!

Február 16. csütörtök

Reggel -15°C !

Hallatlanul érdekes könyvet olvastam el a napokban, ma fejeztem be: Illyés Gyula könyve Oroszországról, 1934-ből. Tízévi tapasztalataink után is megrázó és szemnyitogató olvasmány. Ha az ember elolvassa, már nem lehetnek illúziói: ez a rendszer önként nem paríroz, ezt csak háborúval lehet megdönteni. Az ember hagyjon föl minden reménnyel, ez nem fog magától megbukni. A könyv tárgyilagos, Illyés remek nyelvével remekül megírva.

Február 17. péntek

Reggel -16 , este -13°C ! Persze, mindez a rádió szerint. Mert a valóságban hidegebb van. Úgy éreztem, ma volt a leghidegebb nap.

Esténként félórakon keresztül ismertetik az orosz kommunista pártkongresszuson elhangzott beszédeket. Ma hallgattam kb. másfél órán át. Mennyi szólam, hamis hipotézis és hamis állítás! Vajon ők maguk elhiszik ezeket? Évtizedek óta temetik a kapitalizmust, és ma is a kapitalista világban jobb sorban élnek az emberek, mint náluk, és nálunk a szocializmusban. Érdekes, hogy Sztálin neve még véletlenül sem fordul elő. Mindig csak Lenin, Lenin, Lenin. Marx és Lenin tanítványai. A leninizmus hívei. A mai *Szabad Nép* közli az ülésterem fényképét az elnökség tagjaival. Olyan, mintha egy templomban ülnének. A hátuk mögött középen, ahol máskor drapéria szokott lenni, az ő szentháromságuk: Marx, Lenin és Sztálin képeivel, de ma csak a csupasz fal, középen egy szabályos templomi szoborfülke az ülők feje fölötti magasságban, és a fülkében Lenin szobra. Sztálin sehol.

Február 18. szombat

Reggel -11 fok. Délután megenyhült az idő, és igen sűrű, apró szemű havazás indult meg.

Megnéztem a *Körhinta* című magyar filmet. Van benne némi tendencia a kolhozosítás mellett, de nem éppen bántó. A szereplők kitűnőek, köztük egy Töröcsik nevű akadémika, fényképezés jó, na és a kedves falusi élet!

Február 19. vasárnap

Reggel -1°C . – Vendégtársaság volt ma nálam. Délelőtt B. Laci, aki a Közgazdasági Egyetem utolsó éveit végzi. Náluk tanított kizárásáig Nagy Imre is, a volt miniszterelnök, akinek népszerűsége egyre növekszik. – Délután a nővérem lánya volt

itt átutazóban Fehérvárról, ahol ápolónőképző iskolát végez. Az egyetemre nem vették föl apja foglalkozása miatt. Sőt annak idején már a gimnáziumba sem, holott kitűnően tanult, és ő volt az úttörő rajparancsnok. Akkor levelet írt Rákosinak, hogy ő úgy tanulta az alkotmánytani órákon, hogy a népi demokráciában mindenki tanulhat, hát ő akkor miért nem tanulhat tovább a gimnáziumban? Kapott is választ, mégpedig azt, hogy ő is tanulhat tovább, de nem a gimnáziumban, hanem valamelyik ipariskolában. Sikerült bekerülnie az apácák gimnáziumába a Knézits utcába. Ott is érettségizett. Mivel az egyetemre nem vették föl, és csak az ápolónőképzőkhöz kapott ismeretséget, oda vétette föl magát. Most tíznap szünetet kaptak. Osztálytársai társadalmi helyzete, kora és előképzettsége vegyes. Ketten vannak csak érettségizettek. Karácsonykor elküldték az egyik kislányt, mert kiderült róla, hogy báró lány. Meséli az unokahúgom, hogy már boncoláson is részt vettek. Ez, úgy látszik, eléggé megrázta. Az első felboncolt egy csonttá soványodott, rákban elhunyt öregasszony volt. „Hát ez az élet, ezért volt érdemes annyit küzdeni?” – mondta. Megnyugtattam: vannak az életnek derűs oldalai is, és nemcsak testből állunk.

Február 20. hétfő

Reggel 1 °C! Délután havazott.

Továbbra is ismertetik esténként a kongresszusi beszédeket. Az olvasásukban el vagyok maradva, mert hosszúak. Most Hruscsov beszédét olvasom. Sok mindenről beszélt hat teljes óráig. Hosszú beszédéből csak két idézet álljon itt humor helyett. Arról beszélve, hogy minden államban uralomra fognak jutni, és ez bizony nem mindig megy majd simán: „De a harc hevességének nagyobb vagy kisebb foka, az erőszak alkalmazása vagy mellőzése a szocializmusra való áttérésnél nem annyira a proletariátustól függ, mint a kizsákmányolók ellenállásának mértékétől.” – Édes, ugye? – A másik: „Nincsen nagyobb ostobaság annál a koholmánynál, hogy az emberek kényszerből, külső nyomásra lépnek a kommunizmus útjára.” – Így a mi Hruscsovunk. És a valóság? Nincs a világon egyetlenegy ország, beleértve az anyaországot, Oroszországot is, ahol a nép önként vállalta volna a „kommunizmus útját”, mindenütt erőszakkal jutottak uralomra.

Február 21. kedd

Reggel -3 °C. Éjjel és délután is havazott. Gyönyörű idefönt a Rózsadombon. Minden, de minden valóban fehér, makulátlan fehér. És a fák gallyai zúzmarások.

A *Szabad Nép* mai számának szenzációja: Kun Béláról ír hosszú elismerő cikket, aki ma lenne 70 éves, ha 1937 körül Sztálin nem likvidálta volna, és akit mind ez ideig csak szidni volt szabad. Délben az üzemi ebédlőben két ifjú pártfunkcionárius beszélte meg az ügyet. Véleményük: nagyon felkavarta a cikk a párttagokat, élő kellett volna készíteni.

A kongresszus folyik, mégpedig a bálványdöntögetés jegyében. A szónokok egymás után hangoztatják, hogy visszatértek a kollektív vezetés lenini elvéhez, melytől azelőtt eltértek, és húsz éven át személyi kultusz volt, mely ártott a pártnak. Legerősebben Mikojan adott ennek a véleménynek hangot. Azt mond-

ják, hogy idehaza nálunk is enyhülés következik a kongresszus után. Én szkeptikus vagyok: a bálványt ledöntik, de továbbra is a sztálini politikát, hódító politikájukat folytatják. Én már csak a tetteknek hiszek.

Andics Erzsébetet, a párt kulturális vezetőjét állítólag leváltották, és helyére Orbán Lászlót teszik, egy miskolci gazdag zsidó fiát, aki a Horthy-korszakban illegális kommunista volt, szóval nem konjunktúralovag, nem újsütetű kommunista.

Február 22. szerda

Reggel öt órakor -4 , hat órakor -5 °C (a rádió szerint). Ilyen erősen havas tájra kevésre emlékszem az életemben. Mindent vastagon belep a hóvatta, a legkisebb gallyat is. Elképesztően szép minden, az ember kénytelen időnként megállni gyönyörködni a tájban. Persze, lent a városban más a helyzet. Ott már piszkos a hó. Nagy hóbuckák mindenfelé. A lakosságnak kötelező segíteni a hó eltakarításában.

A mai *Szabad Nép*ben is van némi csemege. A szovjet és egyéb államok kommunista pártjainak nyilatkozata arról, hogy 1938-ban feloszlatták a lengyel kommunista pártot azon a címen, hogy ellenséges ügynökök lopóztak soraikba. Most kiderítik, hogy ez indokolatlan volt, és téves információkon alapult.

Kun Béláról a *Pravda* is írt, Varga Jenő a szerző.

Február 23. csütörtök

Reggel -5 °C. – Befejeztem a Mikojan-beszéd elolvasását. úgy látszik, reá volt kiosztva a bálvány ledöntése. Háromszor támadja Sztálint. Kétszer név nélkül, egyszer névvel. Először kárhoztatta a XIX. kongresszust megelőző 20 év személyi kultuszát (értsd: Sztálin diktatúráját), mely ártott a marxizmus-leninizmusnak. Azután Sztálin közzgazdasági könyvéről árulta el, hogy – horribile dictu – egyes tételei nem helytállóak, végül a párttörténet hitelességét vonta kétségbe. Ugyanez a Mikojan írta Sztálinról a hetvenedik születésnapján, hogy a marxizmust soha nem látott magaslatra emelte.

Február 24. péntek

Reggel -5 °C. Nappal erősen olvadt.

Ma két éve halt meg Herczeg Ferenc, az író. A temetésen annak idején ott voltam, és mindig készültem a megírására, mindig halasztottam. Most bepótolom, amennyire még visszaemlékszem, egészen röviden. Ragyogó napsütéses februári szombat délelőtt volt, nagy sárral. Délelőtt 11 órakor temette a farkasréti temetőben Gábris Grácián Ferenc-rendi plébános asszisztenciával. A rendes ravatalozóban ravatalozták fel, díszesen. A koporsó előtt a család (unokahúga és gondozója: Herczeg Paula) hatalmas koszorúja, tőle jobbra nemzetiszínű szalaggal az Írószövetség piros ciklámenes koszorúja, balra pedig Csathó Kálmáné, aki nem tudott eljönni a temetésre. A ravatal mellett láttam állani Fekete Istvánt. Az ő Tárogató úti házában van annak a lelkészségnek kápolnája, melynek papjánál gyónt meg Herczeg Ferenc. Mikor a vak Szántó György megérkezett, a koporsó mellett megállva hangosan megszólalt: „A legjobb barátomat vesztettem el.” A későbbiek folyamán még megismertem a jelenlévők közül Tamási Áront, Szabó

Lőrincet, Baránszky Jób esztétikust, Brisits Frigyest (aki közölte velem, hogy Herczeg emlékezéseinek ki nem adott része biztos helyen van, 1944–45-nél hagyta abba, utolsó mondata: Most belépett hozzám egy orosz katona.). A többinek a neve nem jut eszembe, kivéve Ruzitska Máriáé, aki kollégám a hivatalban, és aki bejáratos volt Herczegékhez, tőle tudtam meg egyet-mást Herczegékről. Ő mutatta meg a temetésen Herczeg volt feleségét, akiről az *Aranyhegedűt* írta. Alacsony termetű, most már persze igénytelen külsejű, szerény öregasszonyka volt. Színészek is jöttek, színházi emberek, kétévi távlatból már csak Németh Antalra emlékszem. Beszéd sem a ravatalozóban, sem a sírnál nem volt. Nem gyűltünk össze sokan, de kevesen sem, kb. mint a szokványos pesti temetéseken. A bejáratnál balra eső hátsó részben temették, közel a kerítéshez, amerre bekanyarodik a végállomásához a villamos. Nem adtak neki díszsírhelyet, azt kapta, amely a soron lévő parcellában éppen soron következett. Mikor a koporsót lebocsátották, és az első görgyöket kezdték ráejteni, a sírgödörhöz lépett Szabó Lőrinc, és egy fenyőfagallyhoz kötött primulaszálat dobott bele. Az újságok egy mondattal intézték el a halálát és temetését – a „neves író” –, az *Irodalmi Újság* külön cikket szentelt neki, de hamis volt az az adata, hogy megígérte, írni fog és dolgozni ebben a rendszerben. Ebből csak annyi igaz, hogy mikor már mindenét eladta, és nem volt miből élniök, az Írószövetség adott havi háromezret. De ez már az utolsó hónapjaiban volt. Kötelezettség nélkül kapta. A hatóságok rendesen viselkedtek, anyagi segítséget adtak, és a házhoz nem engedtek hozzányúlni. Azóta már ki kellett adni a ház egy részét társbérletbe. Élete végén Herczeg vallásos lett. Elvégezte a gyónását, áldozott is. A rózsafüzért mondogatta, és lefekvés előtt megcsókolta egy kis feszületét. Az utolsó kenetet is felkapta, de úgy tudom, akkor már nem volt eszméletnél. Pontosan már nem emlékszem, de úgy tudom, hogy vasárnap estefelé lett rosszul, előtte még felolvastatott magának, és rá következő kedden éjfél után fél 2-kor hunyt el. 91-ik évében járt.

Február 25. szombat

Mínusz 5 fok reggel. – A mai napnak irodalmi szenzációja Solohov kongresszusi beszéde a szovjet irodalomról. A mai lapok közlik. Egyes részleteit a hivatalban újra és újra hangosan felolvasták, akkora port vert föl. Nem csoda. Mindazt a dehonesztálót, amit eddig az angol, amerikai és ún. Szabad Európa rádió éveken át hangoztatott a szovjet irodalomról, azt most Solohov röviden és szellemesen elmondta mint tényt és saját véleményét. Az emberek elképedtek ekkora őszinteség láttán, hiszen eddig a szovjet irodalom volt a tökéletes, a legkiválóbb a világon, a követendő minta, példakép, és most például kiderült, hogy évtizedek alatt alig került ki belőle tucatnyi valamirevaló könyv. Nekem azonban az a gyanúm, hogy kiosztott szerepről van szó, mi célból, még nem világos előttem. Tény az, hogy a legfontosabb ellen, ami szerintem a legfőbb akadálya annak, hogy kifejlődjék a Szovjetunióban (és nálunk, Magyarországon) komoly és értékes irodalom, azaz a párt irányítása ellen nem szólalt föl, sőt igényelte a párt irányítását. És a végén valóságos dicshimnuszt zengett a pártról, úgy beszélt róla, mint nálunk a múlt században a költők a hazáról és a középkorban az egyházatyák az egyházzal.

Február 26. vasárnap

-10 fok reggel. – Baranyai Jusztint (a Mindszenty-per egyik áldozata, 15 évre elítélve), Gyetvai Pétert és Sztrilich Károlyt (mindketten kalocsai papok a Grósz-perből) és még öt más egyházi személyt, illetve tisztviselőt szabadlábra helyeztek.

Megnéztem a *Tiltott utakon* című francia filmet. Vannak benne groteszk, bizarr jelenetek, de semmi egyházellenes tendenciát nem fedeztem föl benne, mint azt egyesek állították.

Az egyik budapesti pártiskolában az egyik előadó állítólag azt mondta, hogy Hruscsov beszéde jobboldali elhajlás. Ha ez igaz, ez annyit jelent, hogy nem megy majd simán a szovjet kongresszus határozatainak átültetése magyar földön. Úgy látszik, érdekek fűződnek a sztálinizmushoz, melynek rossz nyelvek szerint Rákosi Mátyás a legerősebb és most már egyetlen képviselője.

Február 27. hétfő

-9 °C reggel. Az utóbbi napokban nappal már olvad. A Duna még áll.

A moszkvai nagy cirkusz, a XX. kongresszus befejezte előadásait. Elhangzott egy csomó beszéd, rengeteg ismétléssel, és a világ valóban napokon át fölfigyelt Moszkvára. Hogy ott mi történik? Ezt persze pontosan senki sem tudja, csak azt hallja, amit kifelé mondanak.

A kongresszus mérlege röviden a következő. Új dolog Sztálin ledöntése, a sztálini kultusz és némileg Sztálin személyének diszkrét elítélése, csak a leninizmus, ill. marxi-lenini tanok emlegetése. Továbbá annak a tételnek, hogy a kommunizmus forradalom útján fog győzni mindenütt, a leszéledítése: parlamenti úton is uralomra kerülhetnek. Végül annak a lenini tételnek átértékelése, hogy amíg kapitalisták vannak, elkerülhetetlen a háború: ma más körülmények vannak, mint Lenin idejében, kövekezéséppen a háború elkerülhető. Régi, de ismét erősen hangsúlyozták: a nemzetek békés egymás mellett élésének eszméje.

Persze megindul a találgatás, mi lesz, hogy lesz. Vannak, akik nagy engedményeket várnak, enyhülést a szovjet rendszerben, mások azt állítják, hogy az egész egy nagy személyvesztés, hogy gyöngítse a Nyugat háborúra való fölkészülését a hamis biztonsági érzés kialakításával, és hogy a sztálinizmus lényege: az erőszak, a diktatúra és az imperializmus továbbra is megmarad. A diktatúra akkor is csak diktatúra, ha nem egy ember, hanem „kollektív vezetés” címen úzlik. Tény, hogy Kelet-Európára vonatkozólag nem engedtek, és itt továbbra is azt hazudták, hogy ezek az államok önként, saját akaratukból lettek kommunisták. Majd meglátjuk, hogy mit hoz a jövő.

Február 28. kedd

Reggel -7 fok, „külső területen” -15 °C. Ma már idefönt a Rózsadombon is olvadt napközben.

A nővérem állást kapott. Még 1948-ban – mint akkor annyi ezer tisztviselőt – kitették a bankból, ahol 25 éven át dolgozott mint könyvelő, illetve pénztáros. Se nyugdíjat, se végkielégítést nem kapott. Azóta nem tudott elhelyezkedni végleg sehol, bár az utóbbi években be-behívták egy-két hónapra hivatalokba kisegíte-

ni. Most végre alkalmazták. Jó is ez így, legalább nem kell többet kapálni mennie, meg napszámba, hogy megélhessen, hiszen már 52 éves.

Február 29. szerda

Reggel 3 °C és esik az eső! Huszonnégy óra alatt 10-15 fok változás! A nap erősen tűz, nagy olvadás indult meg. Kb. 40-60 centiméteres hó volt. Csupa latyak a város, pasla idő van.

Érdekes hír: Trockij özvegye levelet írt Moszkvába Mexikóból, ahol él, és kéri férjének a rehabilitálását.

Számunkra egyelőre a legizgalmasabb kérdés: hoz-e a kongresszus változást Magyarországon?

A ZSARNOK MARAD

(MÁRCIUS)

Március 1. csütörtök

Reggel 3 °C. Óriási olvadás. A Duna még áll.

Március 2. péntek

3 °C reggel. Dél előtt havazott, de azért olvad.

Azt hallom Gyetvai Péterről, Grósz érsek nemrég kiengedett irodaigazgatójáról, hogy nem akarta elfogadni a kegyelmet. Kijelentette, hogy nem kér kegyelmet és nem hajlandó aláírni semmiféle nyilatkozatot. Végül is valósággal kirakták a börtönből.

Március 3. szombat

Reggel 6 fok. Esős napok, a hó úgyszólván teljesen eltűnt.

A nagyvilág eseményei távirati stílusban összefoglalva: Eisenhower indul az amerikai elnökválasztáson (betegsége miatt kétes volt ez), a franciák beleegyeztek a független Marokkóba, a francia külügyminiszter oroszbarát nyilatkozatot tett, ennek lényege: tárgyalni kell az oroszokkal, Franciaország szívesen vállalja a közvetítő szerepét, Közel-Keleten és Távolszék-Keleten is (szegényke lassan összezsugorodik, relatíve jelentéktelen állam lesz, így akar a porondon maradni), a német (nyugatnémet) hadseregbe 200 ezer önkéntes jelentkezett, év végére ígérnek egy 96 ezer főnyi hadsereget, neve: Bundeswehr.

Rákosiék hazajöttek Moszkvából, de még mindig semmi hír, hogy mi lesz. – Andics Erzsébet a helyén maradt, téves volt a távozásáról szóló hír.

Hallom (nem Kodolányitól), hogy regénye (társadalmi regény a század elejéről) mégsem fog megjelenni, mert erősen „nacionalista”. Kodolányi mozgolódott regénye érdekében, Illyés Gyulát is mozgósította, aki az Írószövetség elnöki tanácsában szóba hozta az ügyet. Úgy hírlik, eredménytelenül. Ha nem jelenik meg a regény, akkor, mivel szerződése van, jár neki a pénz 40%-a.

Mostanában sokan voltak ideát a szerb megszállta Bácskából, alias Jugoszláviából. Elbeszéléseik alapján a következő kép bontakozik ki az ottani életéről: kolhozok nemigen vannak, a saját föld felső határa 25 hold, 15 holdig nincs beszolgáltatás; a kereskedelem teljesen az állam kezében van; az egyház visszaszorítva, hittant csak a templomban taníthatnak, nem kutatják, ki jár, ki nem, de a tanítóktól megkövetelik, hogy ne legyenek vallásosak.

Március 4. vasárnap

Reggel 5-6 °C, gyönyörű napsütés, majd megeredt az eső, és esett-esett egész nap, vigasztalanul, széllel együtt. Itthon is maradtam, leveleket írtam, és a folyóirat-elolvasási restanciámat végeztem el. Elolvastam többek között Brisits Frigyes cikkét a *Vigilia*-ban Vörösmarty utolsó éveiről. Ott, ahol adatokat közöl, szép, de

ahol verseket vagy lelkiállapotot elemez, frázis frázis után, köztük bombasztikusok is. Hogy miért nem lehet egyszerűen írni, azt nem tudom. Egy életet ölt bele a Vörösmarty-kutatásba Brisits, és ha végre megjelenik a könyve, Vörösmarty életrajza, akkor ahelyett, hogy közel hozná az olvasóhoz, még messzebb viszi tőlük patetikus stílusával az éppen patetikus stílusa miatt amúgy is távollévő költőt.

Március 5. hétfő

Ma már csak 3 °C.

A Közel-Keleten fodrozódnak a hullámok. Ezúttal Jordániában. Jordánia kap évi 24 millió dollárt Angliától, ennek fejében a hadseregét angol tisztek vezették. Most a jordán király a hadsereg élén álló Glubb angol tábornokot elcsapta. Angliában óriási a felháborodás. Ezek a kis arab államok azért olyan merészek most, mert maguk mögött érzik a Szovjetuniót. Viszont nem tartom lehetetlennek, hogy éppen emiatt fogja Amerika–Anglia háborúval megtámadni az orosz, hogy visszanyerje egyeduralmát a Közép-Keleten, főleg az olaj miatt.

Baranyai Jusztin cisztercita egyetemi tanár, akit a Mindszenty-pörben 15 évre ítélték, és most kiengedtek a börtönből, Székesfehérvárra kerül a papi otthonba. Nem ismer meg senkit, gutaütést kapott. Úgy látszik, ezért engedték szabadon. Szegény ember!

A baden-württembergi tartományban tegnap tartományi képviselő-választás volt. Adenauer pártja hat mandátumot nyert, eddig volt neki ötven. Nagy jelentőségű Adenauer győzelme, mert a legutóbbi észak-rajnai tartományi események miatt azt hitték, hogy csillaga leáldozóban.

Március 6. kedd

Reggel 1 °C. Az éjszaka ismét fagyott. Komoly árvízveszély van. A Duna ugyan már tegnapelőtt megindult, de olyan óriási víztömeg jön Németországból, hogy itt Pesten a Duna vasárnap óta 3-4 métert emelkedett, persze elöntötte a rakpartot. A kormány tájékoztatói szűkszavúak. Időnként hallunk robbantásokat, robbantják a Duna jegét. Tegnap még sima volt a felszíne, jég alig, ma reggelre tele van jéggel, és igen gyorsan folyik.

Kodolányi lányától kaptam ma lapot, szegény Kodolányi a füredi kórházban fekszik szívtrombózisban. Most meg vagyok ijedve, mert ez komoly dolog, és nem tudom, mennyire súlyos az állapota, a lap elég szűkszavú.

Tegnap volt Sztálin halálának évfordulója. Egy szóval sem emlékeztek meg róla se itthon, se Moszkvában, és a mauzóleumot, amelyben a holtteste van, zárva tartották (máskor ilyenkor nyitva, szent zárándoklat céljából!). A *Neues Deutschland* című keletnémet kommunista lap március 4-én közli W. Ulbricht cikkét, amelyben megállapítja, hogy Sztálin nem számítható a marxista klasszikus írók közé, írásai tele vannak önimádással. Ulbricht Sztálin kreatúrája, a német Rákosi.

Itthon még nyoma sincs a kongresszusi döntéseknek. Állítólag péntek este számoltak be Rákosiék a párt legfelsőbb vezetői előtt a kongresszusi dolgokról.

Március 7. szerda

Reggel 1–3 °C, plusz. A Duna nagyon magas, pár centi híján olyan, mint a két évvel ezelőtti árvízkor volt nyáron.

Találkoztam Törleynével, a pezsgógyáros feleségével. Az ő és gyermekeik sorsa jellemző korkép. Ők is ki voltak telepítve Tiszántúlra. Jelenleg Fonyód mellett élnek, Bélatelepen, részben a gyerekeik támogatásából, részben eladogatnak még ezt-azt. Sikerült a hideg telet Pesten tölteniük a régi Törley-házban (Eszterházy u., ma Puskin u. 22.) lakó sógornőjénél. Három fiuk van, Antaltól, aki Fonyódon él három gyerekkel, megirigyelték a jövedelmező gyepmesteri, klozetpucoló iparendélyt (a sok üdülőtelep WC-it ő pucolta), és megvonták tőle. Most napszámba jár. József Nagykátán lakik, Pukovich ügyvédnél, az apósánál, mint vasúti segédmunkás. Dezsi, a legkisebb, tanársegéd a műegyete-men.

Ma temették Székesfehérvárott Horváth Sándor domonkos hittudóst, az egyik legnagyobb magyar teológust. R. i. p.

Érdekes hír: Malenkov, az elcsapott szovjet miniszterelnök jövő héten három hétre Angliába utazik. Az ő foglalkozása ugyanis: mérnök, és Anglia egy mérnökcsoportot hívott meg, ezeket vezeti, egyébként most ő a villamossági miniszter.

Itthon úgy hírlik, hogy a párt ukáza: minden marad a régiben. A negatívumokat nem kell kiemelni, pl. Sztálin hibáit, hanem a pozitívumokra fordítani a figyelmet, mint a kollektív vezetés stb.

Március 8. csütörtök

Reggel –3 °C. A Duna nagyobb, mint tegnap volt. Dunaföldvárról írja a *Szabad Nép*, hogy ott még sosem volt ilyen magas a Duna, mint most.

Ma van a nemzetközi nőnap. Reggel a hivatalban minden nőnek az íróasztalán pár zöld gally volt egy kis csokoládéval és pár üdvözlő sorral. A minisztérium dekorálva, és a szokásos helyeken jelszavak kiírva: „Éljen a nemzetközi nőnap, a világ asszonyainak harcos seregszemléje.” – „Éljen a világ asszonyainak testvéri szövetsége.” – „Köszöntjük dolgozó asszonyainkat!” – Az ebédlőben: „Szeretettel üdvözljük női dolgozóinkat a nemzetközi nőnap alkalmából.”

A napokban járt itt egy katonáskodó kollégánk, és mondja, hogy a kaszárnyában külön tisztí konyha, illetve koszt van.

A nyugatnémet parlament 390-nel 20 ellenében (!) megszavazta a katonai törvényeket, most már semmi sem állja útját Németország gyors felfegyverzésének.

Pár sor 17 éves gimnazista unokaöcsém leveléből annak illusztrálására, mi foglalkoztatja a mai fiatalokat: „Szeretném megkérdezni, hogy milyen íróktól és milyen könyvet olvassak. Külföldön még működnek a szerzetesrendek? Mi a véleményed avval kapcsolatban, hogy érdemes-e élni? Ne haragudj rám, hogy mindig ilyen buta dolgokat kérdezek... Sajnos, most kell menni DISZ- (Dolgozó Ifjúság Szövetsége, a kommunisták kötelező jellegű ifjúsági szervezete, afféle Hitlerjugend) gyűlésre, most kapunk új tagkönyvet, és így többet nem tudok írni.”

Március 9. péntek

-4 °C reggel.

A *Szabad Nép* az elmúlt napok egyikén kipellengérezte az egyik gyógyszerár feliratát, melynek lényege az volt, hogy óvja egészségét, nehogy a termelésben fennakadás legyen. Pedig a valóság az, hogy valóban ilyen szempontok játszottak eddig szerepet, és ilyen érvekkel éltek. Például a rendőrségnek a közlekedést irányító hangszórós autója ilyen mondatokat harsogott: „Ne ugorj fel a mozgó villamosra, mert balesetteddel százakat tartasz vissza a munkába menéstől!” A *Szabad Nép* most ezt is kifogásolja, mondván: „hát csak ezért fontos az ember?”. A valóság az, hogy éveken át valóban csak ezért volt fontos az ember: a munkájáért, a termelésért. Aki nem tudott dolgozni, lehetőleg megfeszített erővel, az nem volt érdekes, az fel is fordulhatott. Csak a dolgozó ember volt érdekes. – Egyébként eszembe jut egy másik gyógyszerári felirat. Amikor a Nemzeti Színházzal szemben, a Rákóczi úton megnyitották azt a hatalmas patikát kb. négy évvel ezelőtt, ezt írták a bejárata fölé: „Ebben a gyógyszerárban a dolgozók egészségét védjük.” Na és a többi patikában? – jutott eszembe maliciózan? Ott a betegségét akarják elérni, netán a halálát?

Március 10. szombat

Reggel mínusz 3 fok. Este, mikor írom ezeket a sorokat, már minden fehér idefönt a Rózsadombon, újra itt a tél. Ma egész délelőtt – aztán délután is hozzákezdett – havazott. Szép nagy pelyhekben.

Újság? Makariosz ciprusi érseket deportálták az angolok. Háttér: Ciprus szigetén az angoloknak katonai támaszpontjuk van, a szigetet úgy kezelik, mint gyarmatot. A ciprusiak Görögországhoz akarnak csatlakozni, ennek a mozgalomnak a feje Makariosz. A Ciprus szigetén élő törökök nem akarnak Görögországgé lenni. Az angolok önkormányzatot akarnak Ciprusnak adni, de az ottani görögök ezt nem akarják. Hosszas tárgyalások után, melyek nem sikerültek, Anglia erősebb eszközökhöz nyúlt. Előzménye: a ciprusiak közt van egy mozgalom (EUKA), mely lelövi és felrobbantja az angol katonákat, gyerekeket, asszonyokat. Az érseknek ezekkel állítólag összeköttetése van. Én nem szeretem, ha érsek politikálnak, jobb, ha Krisztust prédikálják, az az ő dolguk, és ne pártoljanak olyan mozgalmat, amelynek tagjai egyesek szerint ugyan szabadsághősök, de a valóságban hátulról orvul lőnek le nemcsak katonákat, hanem fegyvertelen gyerekeket, fegyvertelen asszonyokat. Nem is szólva arról, hogy az érsek erősen Moszkva malmára hajtja a vizet, a kommunizmus malmára, mely pedig ha Ciprus szigetén uralomra jutna, nemcsak internálná, de fegyházba csukná, és egyházát rabszolgaságba döntené, ahogy ezt az orosz görögkeletiekkel is megtette. Végül Nyugatot gyöngíti vele, a vallás- és istenellenes kommunizmus mérséklőjét.

Március 11. vasárnap

Mínusz 6 fok reggel! Minden fehér, de aztán olvadt. A Duna itt Pesten valamit apadt, de, főleg Pest alatt, komoly a helyzet. Egyes községeket kiürítettek, Dömsöd házainak egy része víz alatt. Sajátságos a rádió magatartása. Alig-alig beszél az árvízről, amely pedig az egész ország gondja, szorongása és aggodalma.

De mindig így csinál a kormány a bajokkal: elhallgatja vagy bagatellizálja őket, mert a „szocialista állam”-ban minden tökéletes.

Irodalmi hírek: Illyés Gyula pénteken szerződést kötött – a felesége írta alá – egy tíz éves verseskönyvre, amely könyvnapra jön ki *Új versek* címen, 4000 példányban. Kb. 35 ezer forintot kap érte. Eddig nem volt hajlandó kiadni verseit, sokáig kérlelték. – Tersánszky Józsi Jenő a *Kakuk Marci* új kiadásáért kb. 150 ezer Ft-ot kapott. – Juhász Ferenc szerződést kötött egy 40 (!) éves eposzra. Szeretném hinni, hogy nem így van. – Kodolányi regénye lehet, hogy mégis jön. Az a hír van elterjedve róla kiadói körökben, hogy azért lett beteg, mert regényével méltatlanul bántak. – Irodalmi Kossuth-díjak állítólag: Darvas a *Szakadék* című filmjéért, és Gergely Sándor a *Rögös utak*ért. – Állítólag Darvas lesz a kultuszminiszter, Erdey-Grúz az Akadémia elnöke Ruzsnyák helyén, népművelési miniszter Horváth Márton. – Pándi Pál (= Kardos László) a *Szabad Nép* mai számában finoman megírja, hogy nem helyes, ha a magyar kritikusok a szovjet irodalmi és művészi termékeket csak dicsérik, és hibáira nem mernek rámutatni, hogy helytelen a Szovjetunió elleni barátságtalan gesztusnak tekinteni a hibák feltárását. Ez merőben új hang! – A politikában még mindig nem tudják, hogy marad-e Rákosi, vagy megy. Állítólag Kovács István a Rákosi-ellenes pártellenzék feje. És ugyancsak állítólag Münnich Moszkvában valami legfelsőbb fejtágító kurzuson van, hogy átvegye Rákosi helyét. Horváth Márton állítólag a Kovács István frakciójához tartozik. Csupa állítólag, csupa ellenőrizhetetlen pletyka, melyben inkább a vágy mutatkozik, mint a valóság.

Március 12. hétfő

-7 °C fok reggel! A Duna Pestnél – hála Istennek – rohamosan apad!

Ma este végighallgattam a piaristák épületében lévő egyetem aulájában az Irodalomtörténeti Társaság felolvasóülését Illyés Dózsa-drámájáról. Előadó volt egy bizonyos Béládi Miklós nevű fiatalember. A hozzászólások nehezen indultak, de aztán szépen szaporodtak. Maga az előadás és a viták túlnyomó része irodalmon kívüli szempontokból szólt hozzá a tárgyhoz, és inkább történelmi dolgokról vitakoztak – főleg Zápolyáról –, a drámához magához nemigen szóltak. A színvonal nem volt magas. Az egész két óráig tartott, és értékét az adta meg, hogy jelen volt a szerző is, sőt a legvégén fel is szólalt. Nagy ünneplésben részesítették, én is lelkesen tapsoltam, bár a Dózsát nem tartom jó drámának. Illyés kb. ezt mondotta: A dráma küzdelem. Ez a vita is küzdelem, megvan a két tábor, és a problémákat szavazással kéne eldönteni. A Zápolya-kérdésben ez a véleménye: az abszolutizmus lehet haladó, de nem azért, mert Marx mondja, hanem amiért Marx mondja: ha a népjavára van. Ha csak rend van, de a nép ellen, akkor az fasizmus. Zápolya minden hájjal megkent ember volt, aki a monarchiát a nép ellen akarta megalapítani, tehát Zápolya fasiszta, és akinek Zápolya tetszik, az is fasiszta. – Közvetlen hangon beszélt Illyés, és közben ezt a kifejezést is használta: „akkor megette a fene!”. Később, mikor Béládi válaszolt a hozzászólásokra, közbeszólt Illyés: Dózsa nem ment Erdélybe, Temesvárra pedig a török miatt ment, nem Zápolya miatt.

Azt mondják, hogy egy szobrász-építész bizottság megbízást kapott a jelenlegi

Sztálin-szobor alapzata meghagyásával, Sztálin szobra nélkül valami emlékművet készíteni, hogy a tér megmaradjon annak, ami most: ünnepélyes felvonulások helye.

Március 13. kedd

-2 °C reggel. A Duna Pesten örvendetesen apadt. Már az alsó rakpart is kint van a vízből, ellenben ma reggelre hó fődte. Az éjjel megint havazott, nappal azonban elolvadt.

Ma elolvastam Benjámín László most megjelent *Egyetlen élet* című verseskötetét. Benjámín erősen kommunista költő volt eddig, nem valami különös tehetség, de a jobb költők közé tartozik. Eddigi versei tele voltak a párt magasztalásával, melyből kijutott Rákosinak is. Nos, ebben a rövid kötetben a pártról egyetlen szó sincs, se a szocializmus építéséről és egyéb hivatalos szólamokról. Kizárólag egy kiábrándult ember – még csak 40 éves! – egyéni fájdalma és érzései vannak benne. Sőt a sorok közt inkább az, hogy csalódott a pártban. A kötet megjelenését viták előzték meg, és harcok, nem akarták engedélyezni a kiadását. Kíváncsi leszek a „bírálatok”-ra.

Moszkvában meghalt Bierut „elvtárs”, a lengyel kommunisták vezére, a lengyel Rákosi.

Most már a lengyelek is ledöntötték Sztálint az ő „Szabad Népünkben” egy cikkben. Kíváncsi vagyok, mi mikor fogjuk.

Megvettem Shakespeare szonettjeit. Kapkodják, mint a cukrot.

Március 14. szerda

Reggel -2 °C. Pesten két métert apadt a Duna, ellenben odalent délen komoly bajok vannak. Fajstól lefelé 70 kilométeren át áll és torlódik a jég, és nem tudják szétrobbantani, és az egész környéket veszély fenyegeti. Olyan községeket, városokat említ meg a kormánybiztosság közleménye, amelyeket részben ki kell üríteni, amelyekben emberemlékezet óta nem volt árvíz, mint Bátaszék, Szekszárd. Dusnokot is kiürítik, Sükösdöt is veszély fenyegeti.

12-13-án a párt legfőbb vezetősége ülést tartott. Rákosi beszámolt a moszkvai kongresszusról – ő, mért ily későn? –, és „egyhangú” határozatot hoztak, és elfogadták Rákosi beszámolóját. Kíváncsi leszek rá nagyon! Nem tudom, mikor kegyeskednek a misera plebsszel közölni ezek az új arisztokraták, hogy mit döntöttek sorsunkról.

Két vicc: Bierut Moszkvában halt meg, mint annak idején Dimitrov, a bolgár kommunista vezér. Ezekre mondta egy diáklány: „Moszkvát látni és meghalni!” – Biztos vagyok benne, hogy Bierutot nem Moszkva tette el láb alól, de az emberek nem hiszik, és azt mondják: „»Dimitrovizmus«-ban halt meg.” – Más: Moszkvában, a Lenin-mauzóleumban egymás mellett fekszik Lenin és Sztálin bebalzsamozva. Mi a mauzóleum új neve? „Blamázs bátya kunyhója.”

Tegnap délután Szimonov szovjet író tartott előadást az egyetemen. Solohovról azt mondta, hogy nem mindenben van igaza.

Megint havazott.

Március 15. csütörtök

Reggel 0 °C. Az árvíz odalent délen katasztrofális. A Duna több helyen átszakította a gátat, a víz előntötte a Mohácsi-szigetet teljesen, Fajszt táján fölfelé folyik Kalocsa felé! Dusnokot, Fajszt kiürítették. Bátaszék veszélyeztetve van.

A mai lapok közlik a központi vezetőség határozatát, ez amolyan „nesze semmi, fogd meg jól”, semmitmondó. Ugyancsak közlik „kivonatossan” Rákosi felszólalását. Hát ebben az emberben semmi önérzet sincs, semmi jó ízlés, csak beteges ragaszkodás a hatalomhoz. Éveken át imádtatta magát, költőkkel, mindenkivel, szobrai, képei mindenütt ott voltak, ő volt a gyerekek „Rákosi pajtása”, a felnőttek számára „a magyar nép bölcs tanítója és vezére, apja”. Hatvanéves korában egy émelygős kiállítás a felmagasztalására több teremmel, külön a kúria terme, ahol bírái előtt állott, külön berendezve a börtöncellája a rokkával, amin font a szegedi börtönben stb., stb. Több terem töltöttek be az ajándékok az ország minden részéből. És most ő pocskondiázza le saját magát, csak hogy a helyén maradhasson. Részletek a fölszólalásából: „A marxizmustól teljesen idegen a személyi kultusz.” Aztán Sztálint dezavualta, majd: „A személyi kultusz szelleme kihatott a népi demokratikus országokra, köztük hazánkra is, ahol ugyancsak komoly hibák keletkeztek belőle. Köztudomású, hogy a marxizmus–leninizmus súlyosan elítéli a személyi kultuszt.” „Változatlan erővel harcolni kell a személyi kultusz minden megnyilvánulásával szemben”, „a személyi kultusz feltámadása állandó veszély, amelyet táplálnak a talpnyalók, a karrieristák” stb., stb. Eszembe jut többek között Cs. G. plébános esete, aki 2 és fél évet ült a szegedi Csillag-börtönben, mert sértő kifejezéseket használt Rákosira, amikor elutasította egy híve azon óháját, hogy a fiának keresztapául Rákosit diktálhassa be. És hány ilyen volt! – Egyébként azt mondják, hogy Rákosi el akarta szabotálni a XX. kongresszus határozatait, és legszűkebb környezete is élesen támadta a központi vezetőség ülésén, maga Révai József, Gerő Ernő és Horváth Márton is. És hogy ez, ami a lapban van, ez már a második forma, az első Rákosi-beszédet elutasították. Azért azt mondom mégis, hogy nem tudják megbuktatni Rákosit, olyan szívósan ragaszkodik a hatalomhoz.

Grósz József kalocsai érsek, akit még 1951-ben vetettek börtönbe, Tószegen van, Szolnok közelében, egy plébánián. Egypár papja fel is kereste már. Állítólag két hónap múlva teljes joggal visszakerül a helyére, mert olyan embert akar az állam a püspöki kar élén, aki nyugatra és befelé is possibili.

Március 16. péntek

Reggel 2 °C. Borús idő. Az árvíz Kalocsától Mohácsig borzalmas. És a budapesti rádió is az. Az este fél 9-kor értem haza. 10 órakor bekapcsolom a híreket. Az árvízről csak ennyi: „az árvízvédelmi kormánybiztosság közleményét a nyolcórás híreinkben már ismertettük”. Ma reggel ötökör hallgatom a híreket, az árvízről semmi, hallgatom hatkor, az árvízről semmi. Miért kell ezt így elbogatellizálni? A mai *Szabad Nép*ben aztán elolvastam a közleményt. Mindennap ad ki az árvízvédelmi kormánybiztosság közleményt, a mai összefoglaló jellegű és – vagy csak én látom annak? – védekező jellegű. Valóban érdekelne: terhel-e valakit felelősség vagy nem? Meg lehetett volna-e akadályozni az árvizet, ha korábban fognak

hozzá a jég robbantásához? És ha nem úgy, ahogy tették: fölülről lefelé, hanem fordítva? Mindenesetre szabad országban föl lehet vetni a felelősség kérdését, amikor ilyen nemzeti katasztrófáról van szó. Kíváncsi vagyok, nálunk fölmerül-e ez a kérdés a nagy nyilvánosság előtt?

Az idén feltűnően ünnepelték március idusát. Tavaly csak az iskolában, ott is csak az első órában emlékeztek meg róla, egyébként tanítási nap volt. Most mindenütt gyűlések, ünnepségek, a szokásos Múzeum kerti ifjúsági ünnepségen kívül is. A minisztériumban is, a folyosókon dekoráció, Petőfi és Kossuth arcképeivel. Az iskolában szünet, holott minden tanítási napra szükségük van a hosszú, majdnem két hónapos téli, karácsonyi és szénszünet miatt (a szénszünetnek újabb neve a népi demokráciában: téli szünet, mert ugyebár a tökéletes társadalomban, mint a népi demokráciában, nem lehet szénhiány). Hiába, ebben is divat van kommunisztáéknál: egyszer így, másszor úgy.

A házakon több helyütt fekete zászló a lengyel Bierut halála miatt. És az emberek villamoson, üzletekben nyíltan tárgyalják, hogy milyen kár, hogy Bierut helyett nem Rákosi halt meg. Egyre nagyobb közutálat övezi tömzsi alakját.

Külföld: Tito beszédében fölpanaszolja, hogy elvesztették az ifjúság nagy részét. Vajon itthon mikor merik majd bevallani? Az *Irodalmi Újság* közli a bolgár Cservenkov fölszólalását az ottani Írószövetségben (még december 28-áról, és csak most közli!), amiből kiderül, hogy ugyanazok ott is a problémák: az írónak szabadság, és hogy a párt ne irányítson. És egy mondat, egy áruló mondat a sok közül: „Honnan vette Gocso Gocsev elvtárs, hogy a nép körében zúgolódás tapasztalható a párt politikája ellen?”

Március 17. szombat

Reggel 2 °C. A madarak reggelenként már trilláznak az ablakom alatt, de még messze vagyunk a tavasztól.

A legújabb és óriási szenzáció: Hruscsov a kongresszus egyik zárt ülésén Sztálinról kellemetlen dolgokat mondott. Azt állította Hruscsov, hogy Sztálin el akarta tenni őt és Molotovot láb alól, Molotovot házi őrizetben tartotta egy időre, Vorosilovot azzal gyanúsította, hogy angol kém; nem igaz, hogy neki köszönhető a Szovjetunió győzelme a II. világháborúban, ellenkezőleg, őmiatta majdnem elvesztették a háborút, mert gyöngítette az államot belső viszályokkal, azzal is, hogy a Tuhacsevszkij-per kapcsán ötezer szovjet katonatisztet kivégeztetett, ugyancsak kivégeztette a XVII. pártkongresszus delegátusainak 75%-át, mert bírálták a politikáját. – Állítólag Grúziában, Sztálin szűkebb hazájában lázongások és letartóztatások vannak: a grúzok tiltakoznak „nagy” honfitársuk meggyalázása ellen. – Azért az ember úgy elgondolkozik: a nagy bálvány, „az emberiség atyja és tanítómestere” stb., stb. „gyáva gyilkos”, ahogy Hruscsov nevezte, és végeredményben az óriási Szovjet Birodalom élén és a világ kommunistáinak élén évtizedeken keresztül egy gyilkos állt? Milyen buzzgón énekeltek az egyébként gyönyörű dallamra: „mert Sztálin a harcunk és Sztálin a béke és Sztálin nevével épül a világ”. – A mi újságaink se Ulbricht Sztálin-ellenes felszólalását, sem a lengyeleket nem említették, a rádiónk se beszélt róla. Kíváncsi vagyok, mikor fog minderről és főleg Hruscsov beszédéről nyilatkozni.

Március 18. vasárnap

Reggel 0 °C. Egész nap esős, rideg idő. Egész nap itthon, olvasgatva. Az árvízkárosultak részére a gyújtás megindult, a fizetések két százalékát ajánlják fel központi utasításra. A katonák derekasan részt vesznek az árvíz elleni védekezés munkálataiban, de azok, akik az április 4-i díszfelvonuláson részt fognak venni, föl vannak mentve: a díszmenetet gyakorolják. Katonáéknál a szemináriumi órán már elmondották, hogy nem Sztálin nyerte meg a háborút, hanem a közösség (tegyük hozzá: amerikai segítséggel).

Március 19. hétfő

Reggel 1 °C. – Reggel a Bajcsy-Zsilinszky út és Nagymező utca sarkán a villamossín mellett egy hullát láttam papírral letakarva. M., aki előttem jött be a hivatalba, szintén látta, de ugyanott még egy holttest volt, mégpedig fönt a járdán. Ugyancsak ő, ugyancsak ma reggel látta, amint az Izabella utcában egy trolibusznak ment neki egy teherautó. Kíváncsi vagyok, hogy ezeket a baleseteket megírja-e az újság, vagy ahogyan szokta, ezt is agyon fogja hallgatni.

A Sztálin-ügy hullámai tovább fodrozódnak. Most már hivatalosan átadták a külföldi újságoknak a Sztálin-ellenes Hruscsov-beszédet. Hruscsov eszerint vérengzőnek, emberek megkínzójának nevezi Sztálint, és terroruralommal vádolja. Most gyűléseken akarják a szovjet népet a Sztálin-imádattól ki- és átnevelni, főleg az ifúságot. Harmincmillió embert akarnak átoktatni, és – mint ők, a szovjetek mondják – rámutatni a történelemhamisításokra. A következőket már csak úgy hallottam, de állítólag igaz: 1. Hruscsovot megkérdezték, miért nem hamarabb mondták ezt meg. Hruscsov válasza: mert ha ő ezt annak idején megmondta volna, akkor most nem állna módjában erről beszámolni. (Mindenesetre elgondolkodtató, hogy mi van az egésznek a hátterében és miért várt három évet ennek a leleplezésnek az elmondásával, ha már Sztálin életében nem volt ajánlatos beszélni róla.) 2. A kongresszus megnyitására bevonuló vezetőséget a szokásos dörgő taps fogadta, mely kommunista szokás szerint áttért ütemes tapsra. Hruscsov erre állítólag azt mondta: felnőttek vagyunk, ideje volna már abbahagyni ezeket a gyerekségeket. Itthon most az a fő probléma – az árvízen kívül –, marad-e Rákosi, vagy megy. Állítólag Farkas Mihályt hazaküldték az oroszok, hogy itthon bíróság elé állítsák, és hogy mindent órá kenjenek (Rajk-per stb.). Ha ez igaz, Rákosi könnyen megmenekül. – Ulbricht tegnap megint támadta Sztálint, élesebben, mint a múltkor. – Illyés Gyula cikket írt a mai *Szabad Népben* az árvízről.

Március 20. kedd

Reggel –2 °C. Ez azért már mégis sok március 20-án! Egyébként száraz nap. – Az árvíz kezd elvonulni, de azért a helyzet még mindig igen szomorú. A károk méretére jellemző a *Szabad Nép* egyik mai adata. Bogyoszlón, ebben a kis községben, nem kevesebb, mint 600 ház dőlt romba.

A Sztálin-ügy újabb fejleményei: állítólag Moszkvában kezdik összeszedni a Sztálin-képeket és szobrokat, és azt a gyárat (cipőgyár?), amit róla neveztek el, már nem így hívják. – Malenkov az este az angol szakszervezet vendége volt.

Kijelentette, hogy a Szovjetunióban véget ért a parancsuralom és a gonoszság kora. – Ez mind szép, de a lényeg ugyanaz marad: a bálványt ledöntötték, de a bálvány hódításait megtartják, politikáját folytatják. – Egyébként a Szovjetunióban 15 ezer népnevelőt küldtek Grúziába megmagyarázni Hruscsov Sztálin-ellenes beszédét. Egy Moszkva melletti gyárba ugyanezért maga Mikojan és Pervuhin miniszterelnök-helyettesek mentek el. – Születnek a tréfák: Mit határozott a XX. kongresszus? Azt, hogy ezután minden másképpen volt. – Más: Miért robbantották a Duna jegét? Nehogy megválasszák Mátyást (Rákosit) rajta királlyá. – A villamos-balesetekről egy szó sincs az újságokban, hiszen a szocialista államban minden tökéletes, nincsenek gyilkosságok, balesetek, lopások. – Aláírták Tunisz függetlenségét. Bomlik a francia „birodalom”.

Március 21. szerda

Szép kis tavasz. Mínusz 1 °C reggel. Egész nap barátságatlan, hideg, szeles idő. Az árvíz lassan kezd szűnni. Ma afféle összefoglaló jelentést adtak ki, e szerint az árvíz „a kedvezőtlen időjárási körülmények szerencsétlen találkozása folytán” keletkezett (hogy tudták csak ilyen szépen kitalálni!), négy községet teljesen, tizenhatot részben öntött el a víz. Az elöntött 8500 ház közül 3500 vált lakhatatlanná. Károsultak száma harmincezer.

A kezembe akadt ma egy újság. Mikojan beszéde van benne a fényképével együtt. Megtévesztően azonos a külseje a XX. kongresszusi Mikojan-beszéddel tartalmazó számmal, ugyanaz a cím, és még ugyanaz a Mikojan-fénykép is van benne. Ennek azonban a dátuma: *Szabad Nép*, 1952. október 13., hétfő. A XIX. kongresszus idejéből. Mikojan beszéde így kezdődik: „Eltársak! A párt központi bizottságának beszámolója az ötödik ötéves tervre vonatkozó irányelvek tervezete, a párt módosított szervezeti szabályzatának tervezete és Sztálin elvtársnak »A szocializmus gazdasági problémái a Szovjetunióban« című, a kongresszus megnyitása előtt megjelent zseniális műve a sztálini lángelme ragyogó fényével világítja meg mind a már megtett nagy történelmi jelentőségű utat, amely előre vezet az egyre világosabban érzékelhető kommunista jövődőhöz. Hatalmas pártunk, mely XIX. kongresszusára gyűlt egybe, méltán dicsőíti azt, aki nevelt, szervezett bennünket, átvezetett minden nehézségen és megpróbáltatáson s biztosan vezet a kommunizmus teljes győzelme felé, méltán dicsőíti a lángeszű Sztálint, a kommunizmus nagy építőjét. (Viharos taps)” (És az öreg Sztálin ott ült, és szerényen hallgatta ezt az ömlengést!) És így végig, majdnem minden bekezdés így kezdődik: Sztálin elvtárs. – És a XX. kongresszuson ugyanaz a Mikojan ugyanerről a könyvről jelentette ki, hogy rossz. Legalább másra bízták volna ezt a szerepet! Ugyanebből a számból a XIX. kongresszusról Ponomarenko elvtárs felszólalásából: „A szovjet nép büszkén tekint arra a dicső útra, amelyet a kommunista párt irányításával, Sztálin elvtárs vezetésével tettünk meg. Népünknek, a szovjet államnak minden sikere elválaszthatatlanul a nagy Sztálin nevéhez fűződik, minden sikerünket az ő lángeszű irányításával értük el. ... Nagy és határtalan pártunk és népünk szeretete Sztálin elvtárs iránt. Éljen hát hosszú éven át, minden dolgozó öröme és boldogságára, nagy vezérünk és tanítónk, a mi forrón szeretett Sztálin elvtársunk!” – És ma!

Reggel 2 °C.

A kormány közölte, hogy elfogadta a Nemzetközi Vöröskereszt segítségét az árvízkárosultak részére. Végre! De ezt is késve közölte. Az árvízsegítségben is különbséget tesznek: a kolhozok ingyen kapnak vetőmagot, az egyéni gazdák pénzért.

G. volt itt ma. Tegnap Grósznál járt Tószegen, a plébánián. Három óráig beszélgettek. Grósz jó színben van, egészséges, jól bánnak vele. A plébános – nemrég került oda, úgy látszik, éppen Grósz miatt – békepap. Nem volt otthon. Grósz helyettesítette, misézett, gyóntatott. Az őrzésére rendelt ávos sem volt otthon (beteg lett az édesanyja). Jellemző, amit G. mesél: reverendában utazott, és visszafelé autóbusszon ment Szolnokra, szerette volna elérni a pesti gyorsot. Mikor ezt a kalauz megtudta, minden megállónál sürgette a le- és felszállókat, a vezetőt pedig állandóan noszogatta, hogy siessen. Meséli még G., hogy odalent annak is tulajdonítják az árvizet, hogy a kormány az utóbbi években nem kotortatja a Dunát. Ilyen zátonyos területen megreked a jég. Azt mondja, hogy 30-40 méter magas volt a jégdugó. Bogyiszlón csak a templomtorony keresztje látszott ki a vízből. – Bátaszékről kaptam levelet: „Most tehát megírom tárgyilagosan, hogy *itt* mi volt (eltérően a híradásoktól). 13-án hirtelen, egyszerre (és nem részletekben, ahogy hírtlett) kiürítették az egész községet, részben a szomszéd községekbe, részben a szőlőhegyi tanyákba, ki hova tudott menni. Legközelebbi hozzátartozóimmal egy rokon tanyájába vonultam, ott éltem teljes nyolc napig. Persze, volt kényelmetlen része is a dolognak (padlón alvás stb.), de a lényeges dolgok (fűtött szoba, élelem) megvoltak, s nem is voltunk túl sokan (mindössze öten egy szobában, máshol 3-4-szeres is volt). Aztán vártuk a visszaköltözést. Mert a víz nem jött a falu széléig sem. A felszabadító jel azonban 20-án délutánig váratott magára (nem 17-én, ahogy hírtlett). Most tehát már itthon vagyunk. Hogy a környező községekben jóval nagyobb volt a baj (a vízkár is), az bizonyos, de pontosan mennyi, azt nem tudom. A hatóság különben itt bent a községben mintaszerűen gondoskodott a magukra hagyott házak és felszerelések biztonságáról (pl. a helybéli cigánytelepet a kiürítés előtti éjszakán meglepetésszerűen egyszerre rakták gépkocsikra és vitték távolabbra). A határ különböző részein ingyenes népkonyhák voltak felállítva, boltok is voltak, ahol a legszükségesebb dolgokat meg lehetett venni. Ez tehát a bátaszéki események rövid foglalata.”

„Felszabadulási munkaversenyeket”, „április 4-i műszakot” rendeznek itt is, ott is. Arról beszélgetnek az emberek, hogy vajon mi lesz a Sztálin-szobor sorsa, és vajon az előtt lesz-e az április 4-i ünnepi felvonulás, mint eddig?

Március 23. péntek

Reggel 1 °C. Időnként napsütéses, kissé tavaszias idő.

Egy tanítványom édesanyja itt van Aradról. Ez is újabb, hogy a környező „népi demokratikus” államokból már szabad Magyarországra jönni. Meséli, hogy náluk rosszabb az élelmezési helyzet, mint itt Magyarországon, rosszabb a kenyér. A magyaroknak jobban megy, nagyobb szabadságot élveznek, mint azelőtt. A magyarok kommunisták lettek (akárcsak Bácskában!), és ezzel lejáratták magu-

kat. Az ún. milícia jórészt székelyekből áll. – Oroszországban előkerült egy Bubnov nevű volt közoktatásügyi népbiztos, aki Lenin társa volt. Most 72 éves. 1937-ben vetették börtönbe. Azt hallottam, hogy az 1919 után Oroszországba emigrált kommunisták egy részét Sztálin kivégeztette, vagy börtönbe vetette. Hazaérkezett egy Szatmári nevű magyar munkás, 19-es kommunista. Húsz évet ült kint börtönben. Most már részt vett itthon a március 21-én az 1919-es Tanácsköztársaság kikiáltási évfordulós ünnepségén. – A francia és olasz kommunista párt vezetősége állást foglalt a Sztálin-ügyben: elfogadták a Szovjetunió határozatát, Togliatti azonban kijelentette, hogy azért Sztálin nagy ember volt. A magyar sajtó mindezekről mélyen hallgat. – Angliába megérkezett az orosz ávó feje, Szerov, hogy előkészítse Bulgaryin és Hruscsov londoni látogatását. Az angol lapok élesen támadják, „véres kezű hóhérnak” stb. nevezik – Bierut haláláról azt az ellenőrizhetetlen pletykát hallottam, hogy öngyilkos lett, mert az oroszok közölték vele, hogy le kell adni bizonyos területet a németek részére, mások szerint, mert tudott a lengyel tisztek elpusztításáról, és ezt helyeselte is (Katynban Sztálin 14 ezer lengyel tisztet végeztetett ki tarkólövessel). Bierutra utalva hallottam ma egy párttagtól ezt a szellemes megjegyzést: „A magyar munkások erősek reklamálják a nemzeti gyászt.” (Célzás Rákosi óhajtott halálára.) Rákosiról az a hír járja, hogy Moszkva meneszti, mert szabotálni akarta a XX. kongresszus határozatait.

Március 24. szombat

Reggel 0 °C. Komisz, szeles idő.

Kodolányi lánya írt egy lapot. Édesapjának egészségi állapota javul, valószínűleg április 2-án megy haza. – Tegnap rövid időre lejött hozzánk a Tankönyvkiadóból, ahol dolgozik, Török Sándor, az író. Nagyon rokonszenves, közvetlen, barátságos ember. – Ma ismét hallottam, hogy Rákosi megbukik – hányszor hallottam már! –, utódja Kovács István lenne. Az új miniszterelnök pedig Kádár vagy Nógrádi. – A tegnapi *Irodalmi Újság* vezércikke azonban még „reakciós”: Rákosi így, Rákosi úgy. Nagyon „kongresszus előtti” szellemben van írva. A mai *Szabad Nép* névtelen cikket közöl a személyi kultusról. Ebben van eddig a legerősebb, illetve tulajdonképpen – Rákosi beszámolójának rövid mondatán kívül – az első elítélő nyilatkozat Sztálinról: „Sztálin a harmincas évektől kezdve kivonta magát a pártélet lenini szabályai alól, nem hallgatott a vezető kollektíva és a széles párttagság véleményére. Saját akaratát, egyéni döntését kényszerítette a pártra.” Eddig ez a legerősebb hang nálunk. Hruscsov konkrét vádjait még most sem közlik. Azt hallom, hogy Sztálin egyszer kényszerítette Hruscsovot külföldi vendégek előtt, hogy járjon el egy ukrán népi táncot, és az ukránok gúnynevéen szólította meg Hruscsovot. Képzelem, mennyire megalázta ez Hruscsovot! Ez is benne van a Sztálin-ellenes kampányban! – Úgy hallom, a Sztálin-szobrot eltávolítják.

Érdekes hír: Egy lengyelországi szovjet állomáshelyen 200 egyiptomi tisztet képeznek ki. – Más: a Szovjet a közeli napokban atombombát robbantott, kísérletképpen.

Este 4 °C.

Március 25. virágvasárnap

Nem valami virágvasárnapi időjárás: a hőmérséklet alig fagypontra, borús, szeles nap. Elsétáltam a Városliget szélén felállított nagy Sztálin-szoborhoz. Hadd nézzem meg még egyszer, hátha csakugyan lebontják. Alig lézengett ott egypár ember. A szobor két oldalán a tribünök már félig-meddig készen állanak az április 4-i katonai felvonulásra. A rendőrök, akik máskor a szobor talapzatán komolyan álldogáltak, most egymás mellett, egymással diskurálgattak. Ragyogó volt egy fiatalember. Nem vette észre, hogy figyelem. Lassú tempóban ment a szobor felé, le nem véve róla a szemét. Filmre kellett volna venni az arcát. A közömbösből lassan ment át a mosolyra, majd a kaján, kárörvendő arckifejezésre. Mintha azt mondta volna: „Na, öregem, veled aztán elbántak a barátaid!“. Mi helyt észrevette, hogy figyelem, merev közömbössé formálta vissza az arcát.

Most megy egy magyar film, címe: *Szakadék*. Szerzője Darvas József, aki jelenleg népművelési miniszter. Szülővárosában is bemutatták, erre Darvas is leutazott. Megbízható helyről hallom, hogy Darvas az édesanyját elhanyagolja, „szégyenli“ (parasztasszony), nem törődik sokat vele. A másik fia gondolja és vásárol neki ezt-azt. Ezzel kapcsolatban hallottam, hogy Andics Erzsébet, a nagy kommunista, nem akarta leányát hozzáadni egy egyetemistához, mert alacsony származású az illető.

Van egy Abody nevű író, aki szeret tréfákat csinálni. A múltkor a tűzoltóság nevében felhívta telefonon az öreg Illés Bélát éjjel felé, hogy menjen le az utcára, és utána jelentse, nem érez-e füstszagot, mert tüzet jelentettek onnan, de nem hiszik el. Illés Béla jelentette is, hogy nem érez. El tudom képzelni a humoros jelenetet, amint Illés Béla kopasz fejével, hiányos öltözékben bele-beleszagol a levegőbe, vajon füstszagú-e. Máskor meg Somlyó Györgyöt hívta fel Abody a *Szabad Nép* nevében éjjel, hogy írjon nekik egy békeverset fél kettőre, sürgősen kell, hogy a másnapi számban benne legyen. És Somlyó azonnal megírta, taxin vitte be. Persze nem kellett.

Március 26. nagyhétfő

Reggel 3 °C. Barátságtalan, borús, esőre hajló idő.

Úgy hallom, leváltják a bírákat, akiknek szerepük volt a kommunisták elítélésében. Mondják, hogy Alapítól elvált a felesége, és állítólag ezt mondotta volna: „Nem akarok egy akasztott ember özvegye lenni.“ Pedig már annak idején is tudhatta, hogy hamisak a vádak, amiknek alapján a férje ítél, és akkor nem vált el. – T.-né meglátogatta tegnap Vácott a börtönben a férjét. Egyórás beszélgetést kapott. A beszélgetést szigorúbban ellenőrizték, mint máskor, viszont vannak engedmények, így például aki nem dolgozik, kaphat hazulról száz forintot havonta, azután lehet nekik könyveket beküldeni. – Folyik a keleti német kommunisták kongresszusa. Valaki felállt közülük, és támadta Ulbrichtot, mert ez meg támadta Sztálint. Eszembe jut az az angol lapvélemény, amely szerint a Szovjetunió vezetői nem tudhatják, milyen útra tértek Sztálin ledorongolásával. Mi lesz a vége? Nem Goethe bűvészinásának esete lesz itt is? – Állítólag volt nálunk a központi vezetőség ülésén kívül egy szélesebb pártaktíva, ahol Rákosit támadták (maga Révai is), és Rákosi azzal védekezett volna, hogy öt év előtt is

más volt a vonal, három éve is, most is, és hogy őt hagyják békén, mert ő öreg, beteg ember. – A Közgazdasági Egyetemen valami világnézeti órán vagy összejövetelen ismertették a Sztálin elleni vádakat. Többek között azt mondták róla, hogy véres kezű diktátor volt. Érdekes, hogy már egyre szélesebb, de mindig csak zárt körben mindezt elmondják, az újságjaink azonban hallgatnak.

Március 27. nagykedd

Mikor ma reggel kimentem a házból, hó ropogott a lábam alatt. Hát ez gyönyörű kis tavasz!

Az este vendégeim voltak Bácskából. Azt újságolták, hogy megszűnt délen, a jugoszláv határ mentén a határsáv. 1950. július 1-jén vezették be. Ők mondják, hogy felszedték már a drótkadályokat is.

A Sztálin-ügyről a mi újságjaink hallgatnak. Külföldön továbbra is nagy beszédtema a Sztálin-ügy. Az angol kommunistákat az sérti, hogy pártjuk olyan készségesen engedelmeskedik a Szovjetuniónak. Valóban, a külföldi kommunista pártok engedelmesen fogadják el egymás után a XX. kongresszus Sztálin-ellenes határozatait. A nyugati kommunistáknál azonban egyre több hang hallatszik Sztálin mellett, ha lényegében el is ítélik. – A keletnémet kommunista kongresszuson a lipcsei kiküldött egyházellenes kirohanást csinált.

Lezajlottak az első tuniszi képviselő-választások. A kommunisták csúfos kudarcot szenvedtek, ami igen jelentős, mert félt volt, hogy a színeseknél előretörnek. Tulajdonképpen csak két front volt: a nemzeti front és az ellenzék, élükön a kommunistákkal. Mind a 98 mandátumot a nemzeti párt kapta. A nemzeti pártra esett 597 763 szavazat, azaz kereken hatszázezer, a kommunistákra 7352.

Bizonyos várakozás előzi meg Bulganyin és Hruscsov április 18-ára tervezett angliai látogatását. Április 27-éig maradnak, és április végére meg van híva a német külügyminiszter is Londonba. Nem tartom kizártnak, hogy Moszkva valami engedményt fog tenni, hogy bebizonyítsa a közvetlen tárgyalások előnyét és értékét, hogy borsot törjön Amerika orra alá, hogy tágítsa az angol-amerikai kapcsolatokat, hogy bebizonyítsa: Amerika nélkül is lehet dönteni fontos kérdésekben. Esetleg várható valami előrehaladás a német részek egyesítése érdekében.

Március 28. nagyszerda

Végre egy tavaszi nap! Reggel csak 2 °C, de a nappali órák napfényesek, melegek.

Hallottam a következő esetet, esküsznek rá, hogy megtörtént. A XIII. kerületben rendeztek egy pártaktívagyűlést, ahova csak meghívóval lehetett bejutni. Ott felszólalt Rákosi, ismertette a XX. kongresszus határozatait és a Sztálin-kultusz elítélését. Felállt erre egy Litván György nevű fiatal tanár, történész, és kb. a következőket mondotta Rákosi szemébe. Sztálin tetteinek ő is hű kiszolgálója volt, ő is tett itt hasonló hibákat, ideje, hogy nyugdíjba menjen és letűnjön a magyar politikai élet porondjáról. Mire Rákosi szellemesen azt válaszolta, hogy ő is hallott már ilyen hangokat, más is ajánlotta ezt már neki, mégpedig a Szabad Európa rádió és az Amerika Hangja rádió. Ezután a jelenlevők viharosan meg-

tapsolták Rákosit. Az öreg Rákosi görcsösen ragaszkodik a hatalomhoz. Nem tudom, igaz-e, amit valaki véletlenül hallott meg egy állami hivatalból telefonon: „Ugyan kérlek, Rákosi napjai meg vannak számlálva”. Az országnak javára válna, ha igaz volna. – A lengyelek „Szabad Népe” ismét kirohant Sztálin ellen. Többek közt: tisztességes embereket ítéltetett el, vetett börtönbe, végeztetett ki hamis adatok alapján, sőt ilyen célra besúgókat, agent provocateuröket is alkalmazott. – A budafoki Törley-kertben állt Lenin és Sztálin mellszobra. Ma hallottam, hogy a Sztálin-szobrot onnan már elvitték. – Ma kaptam levelet nővéremtől, melyben megerősíti a határsáv megszűnését. – A kommunizmus elől emigrált oroszoknak, akik hazánkban élnek, eddig nem volt szabad hazamenniük, legfeljebb újabban, az ún. szűzföldre. Most közölték velük, hogy Moszkva és Leningrád kivételével bárhova visszamehetnek. Most szoronganak, hogy ne kelljen visszamenniük.

Március 29. nagycsütörtök

Szép tavaszi nap, bár éjjel még fagyott.

Megvan a mi kis szenzációnk. A *Szabad Nép* mai száma közli Rákosi felszólalását a keddi Heves megyei pártértekezleten. Aki csak elolvasta, mind azt mondja, hogy az impertinencia csimborasszója ez a cikk, illetve felszólalás. Ennek az embernek semmi szeméremérzete sincs. Többek között: annak idején a lapok nagy hangon közölték, hogy a Rajk-ügyben Rákosi személyesen irányítja a nyomozást, szinte az ő érdeme a „Rajk-banda” leleplezése stb. Most pedig ő, Rákosi mondja: a Rajk-per provokáción alapult, Rajk ártatlan volt. Most Rákosi mindent Péter Gáborra tol. Most Rákosi meghirdeti a személyi kultusz elleni harcot. Holott őt dicsőítették itt e hazában éveken át, ő volt a magyar nép „vezére és bölcs tanítója”, és ő mindezt hagyta, és ünnepeltette magát. Képei, szobrai, idézetek mondásaiból mindenütt ott voltak, félisten volt, most meg úgy tesz, mintha mindez nem lett volna, vagy ő ebben ártatlan volna. A hatalomnak valóságos mániákusa. És már előre védekezik, ha valaki eltávolítását kívánna: „Sok eredményünk – mondotta a Heves megyei értekezleten – nem akadályozza meg az ellenséget abban, hogy a ... személyi kultusz elleni harcot megkísérelje fölhasználni arra, hogy megzavarja a dolgozó tömegek tisztánlátását. Ilyen kísérletekkel nálunk is lépten-nyomon találkozunk. A mi feladatunk, hogy az ellenség minden zavart keltő kísérletét azonnal élesen leleplezzük és visszautasítsuk.” Ez utalás a Litván György-féle felszólalásokra, amiről most már valóban hiteles értesülésem van. Önként szólalt fel, de nem Rákosi után, hanem előtte, és nem név szerint szólva Rákosiról, hanem általánosságban. A többi úgy volt, ahogyan tegnap leírtam.* Viszont hallom, hogy Litván káderlapját már bekérte a párt. Pechjére az apja vezéregazgató volt egy gyárnál. – Rákosi beszédjének egy érdekes része a *Szabad Nép* mai számából: „Péter Gábor bandájának leleplezése után pártunk kezdeményezésére felülvizsgáltuk a Rajk-pert. Megállapítást nyert,

* Az 1956. március 23-i angyalföldi pártaktíván történeteket a szerző az előző napi bejegyzésben rögzíti a valóságnak megfelelően. Az említett bírálat személy szerint a jelen lévő Rákosinak szólt.

hogy a Rajk-per provokáción alapult. Ezért pártunk központi vezetőségének múlt év júniusi határozata alapján a Legfelsőbb Bíróság rehabilitálta Rajk László elvtársat és más elvtársakat. Hasonlóan felülvizsgáltak más ügyeket: az ártatlanul elítélteket rehabilitálták, a többiek amnesztiában részesültek." Ugyancsak felülvizsgálták a volt szociáldemokraták ügyét, ezeket is kiengedik a börtönből. – Mindezekhez két megjegyzésem van: 1. Csak párttagokkal történt igazságtalanságokat hoztak rendbe, az ártatlanul börtönbe került pártonkívüliek ezrei még mindig börtönben vannak. – 2. Ezek igen fontos ügyek és nyilatkozatok. Minderről már suttogtak, de soha sehol hivatalosan nem publikálták, pl. Rajk rehabilitálását a Legfelsőbb Bíróság által stb. Miért kell az ország népének erről így, Rákosi felszólalásának szinte egyik mellékmondatából amúgy mellékesen értesülnie, miért nem jelent meg erről annak idején akár a kormány, akár a Legfelsőbb Bíróság részéről hivatalos bejelentés, közlemény? – Egyébként az összes kommunista államokban folynak a rehabilitálások. Lengyelországban három ártatlanul elítélt tábornokot, Keletnémethonban egy párttitkárt stb. engedtek ki. Szóval mindenütt voltak ilyen igazságtalan pörök, ártatlan emberek elítélése. Az ember úgy érzi, hogy ennek talán nem Sztálin volt az oka, hanem maga a rendszer. A *Szabad Nép* közli a *Pravda* 28-i cikkét a személyi kultuszról. Ez az első szovjet cikk, mely Sztálint a kongresszusi beszédeken kívül elítéli, de ez is csak mérsékelten, a vérengzésekről egy szót sem szól. Azokat a Szovjetunióban is csak pártgyűléseken publikálják. Egyébként az idén is, éppúgy, mint az előző években, az iskolás gyerekeket berendelték iskoláikba a feltámadási körmenetek időpontjában mozira vagy más foglalkoztatásra úgy, hogy kötelező a megjelenés. Ez a XX. kongresszus szelleme? – A *Pravda* cikkét állítólag maga Hruscsov írta, és érdekessége többek között, hogy dicsérőleg nyilatkozik Plehanovról, akit eddig elítéltek. Az idén először vannak az esti órákban a nagyheti szertartások és misék. Ma este a budai ferencesek templomában voltam. Ember ember hátán tolongott, 2-4 pap fél óráig áldoztatott.

Március 30. nagypéntek

Reggel még csak 3 fok, de szép tavaszi nap.

A külföldi magyarok számára sugárzott esti félnyelvas adásban az este szép Illyés Gyula-verseket szavaltak. (Nekünk ilyet nemigen szavalnak, csak ritkán.) És a végén bejelentették, hogy holnap, mármint ma, nagypénteken, „legújabb egyházzenei felvételeinkből” mutatunk be lemezeket. Kint azt hiszik majd, hogy itt mi mennyi egyházi zenét kapunk, és közben semmit. Se a mai, se a holnap, de a húsvétvasárnapi műsorban sincs a budapesti rádióban egyetlenegy vallási vonatkozású zenedarab vagy prózai műsorszám. Kíváncsi vagyok, mikor veszi észre végre a magyar rádió, hogy a határon belül élő hallgatói, előfizetői legnagyobb része keresztény.

Visszatérve a *Pravda* tegnapi cikkére, a Berijára vonatkozó rész teljesen abban a stílusban van fogalmazva, mint a sztálini korszak kellős közepén: „A központi bizottság leleplezte és szétzúzta Berija megvetésre méltó áruló bandáját.” És: „az imperializmusnak olyan megátalkodott ügynökei, mint Berija és cinkostársai”. Más részek is: „Dicső kommunista pártunk biztosan vezeti az országot a lenini

úton. Az országot szilárdan a leninista úton vezető párt bölcs vezetése volt és marad a forrása a nagy cél, a kommunizmus felé tántoríthatatlanul haladó szovjet társadalom erejének és szilárdságának”. Csak Sztálin nevét kell a megfelelő helyre betenni, és láthatjuk, hogy semmi sem változott.

Az Írószövetség pártaktíváján (szűkebb körű taggyűlés) Andics és Szalai voltak jelen a legfelsőbb vezetés részéről. Szalai többek közt kijelentette, hogy a személyi kultusz elleni küzdelem nem jelentheti Rákosi tekintélyének lerombolását, azt meg kell tartani. Erre az írók állítólag hangosan fölnevettek. És Devecseri ugyanezen a gyűlésen kijelentette, hogy demokráciaellenes, hogy Tamás Aladár az Írószövetség titkára, holott senki se választotta meg. (Ti. az írók „lázdása” után kinevezte oda Tamást a párt.)

Az öcsém írt: „Meggzúnt a határsáv!! Kell ennél nagyobb húsvéti ajándék? Igen boldog vagyok. – Azért sietek írni, hogy a nyárra ne ígérkezz el sehova sem. Végre hazajöhetsz. Igyeekszem majd addig még szebbé tenni mindent, hogy jól érezd magad. Júliusban a legszebb a kertem, amikor a rengeteg margaréta nyílik.”

Allítólag április 4-ére amnesztia lesz. Az emberek érdekelt része tele van várakozással. Már ma dekorálnak április 4-ére, úgy látszik, a húsvétot is át akarják játszani „fölszabadulási ünnep”-re. Mint érdekességet említem meg, hogy az Oktogonon láttam Rákosi, Hegedüs és Geró képét úgy egymás mellett, hogy középen nem a Rákosi képe volt, hanem Hegedüsé. Ilyent még nem láttam!

Március 31. nagyszombat

Kellemes tavaszi nap. Tegnap kommunista taggyűlés volt az Írószövetségben és a Nyelvtudományi Intézetben. Nagy izgalmak mindkét helyen. Úgy látszik, a Sztálin elleni hadjárat egy szélesebb tisztulási folyamatnak lesz a megindítója.

Az írószövetségi taggyűlés botrányal végződött: egyszerűen berekesztették. Az történ ugyanis, hogy a harmadik fölszólaló, Lukácsy Sándor ezt a kifejezést használta: a vérözönnel szemben áll a júdási „Rajk László elvtárs” elnevezés. Ez az elnevezés Rákosi egri beszédében szerepelt: Rajk László elvtárs. Nyilvánvaló volt Lukácsy fölszólalásában a Rákosira való utalás, bár a júdási jelző értelmetlen. Erre Lukácsyt rendreutasították, hogy vonja vissza állítását. Nem volt hajlandó. Ezért a taggyűlést vezető indítványozta, hozzanak határozatot Lukácsy elítélésére. A szavazás eredménye: 15 Lukácsy ellen, 200 mellette. Azonnal bezárták, illetőleg felfüggesztették a taggyűlést.

A Nyelvtudományi Intézetben is parázs volt a hangulat. A végén az elnöklő elvtársnő egy kalap alá vonta és említette Rákosit Sztálinnal. Az itteni érdekesebb

* Lukácsy Sándor előző napi felszólalásának e része szó szerint így hangzott: „...én nem tudok belenyugodni abba a furcsa kettős könyvelésbe, amelynek egyik rovatában a Rajk-perről s a jugoszláv elvtársakról kinyomtatott útszéli hangú hazug cikkek, broszúrák ezer tonnában kinyomtatott papírtömege, s az ártatlanul kiontott vér cseppjeinek semmiféle számokkal nem mérhető sokasága súlyosodik, a másik rovatban pedig mindössze egy júdási ajakkal kimondott három szó áll: Rajk László elvtárs.” (Idézi Ständeisky Éva: *Írók lázdása. 1956-os írószövetségi jegyzőkönyvek*. Kiadja az MTA Irodalomtudományi Intézete, Budapest, 1990. 32–33. o.)

témák a taggyűlésen: a magyar városok és falvak utcáinak és tereinek szolgalelkű túlzott oroszosítása; az orosz nyelvtudomány egyáltalán nem „élenjáró” stb. Egyik elvtárs felemlítette a taggyűlésen a következő megdöbbentő esetet, amit állítása szerint hitelesen bizonyítani is tud: kb. négy évvel ezelőtt a Kossuth Akadémián dekoráltak. Az egyik akadémista, egy magyar parasztyerek, Sztálin képének felfüggesztése közben valami vaskos dolgot mondott Sztálinra. Másnap fejbe lőtték. Ezért.

Az emberek reménykednek, nem veszik észre, hogy itt egyelőre csak egy kommunista belügyről van szó, csak a kommunistákat ért sérelmek és igazságtalanságok kijavításáról. Nem kommunistákat nem rehabilitáltak, azoknak ezrei ülnek még ártatlanul börtönben. Egy javított kiadású kommunizmus készül. Tisztul a párt, ami végül is talán az erősödéséhez vezet majd. A XX. kongresszus volt a kommunista párt tridenti zsinatja.

NEHEZEN TAVASZODIK

(ÁPRILIS)

Április 1. húsvétoasárnap

Reggel 7 °C. Túrhető idő.

A mai *Szabad Nép*ben Sarkadi Imre „levelet írt” a szerkesztőséghez Lukácsy taggyűlési felszólalásáról, Lukácsy megnevezése nélkül. Károsnak és demagóg-nak tartja. Én viszont Sarkadit rossz kollégának, aki nem szolidáris író társaival. Igaz ugyan, hogy Lukácsy valamikor szeretett ártani az embereknek, és a legteljesebb mértékben kiszolgált a sztálinizmust.

Ma délelőtt az árvízkárosultak javára mozielőadásokat tartottak sok moziban. Jellemző, hogy csupa népszerű nyugati filmet adtak az egy magyar *Szakadé*któl kivéve. Oroszt egyet sem. Ez akaratlan vallomás: most a bevételre mentek, az orosz filmre viszont a közönség nem megy.

Az idén volt először este és az új rendszerű szertartások szerint a nagyhét három utolsó napjának ájtatossága. Részt vettem rajtuk a budai ferenceseknél. Benyomásom: bevált. Nagy tömegek voltak, és türelmesen várták végig az órákig tartó szertartásokat. A szószékről egy pap „konferált”, magyarázta a szertartásokat. A föltámadási körmeneten is a budai ferenceseknél vettem részt. Óriási tömeg volt, becslésem szerint több ezer, talán tízezer ember. Útirány: Margit körút–Keleti Károly u.–Budai László út–Zárda (Rómer Flóris) u.–Margit körút. Impozáns látvány volt a sűrű oszlopban menő, éneklő tömeg. Sokak kezében gyertya lobogott. Sötét volt már, hiszen este 7 órakor kezdtük. Az eleje a menetnek már fent járt a Budai László út legmagasabb részén, amikor a vége még a Keleti Károly utcában volt, talán a Margit körútig is leért. A végén nem jutottam be mindjárt a templomba; sokan rekedtünk kívül. A kívülrekedtek elénekelték a *Himnusz*t, a pápai himnuszot, a *Szózat*ot, a *Boldogasszony Anyánkat*, a *Christus vincit*et, majd előlről kezdték ugyanezt a műsorukat. Az utóbbi években két helyen, illetve alkalommal nyilvánul meg a magyarok hazafias érzése nyilvánosan, tömegben: a volt Fradi, mai nevén Kinizsi labdarúgócsapat mérkőzésein és a húsvéti feltámadási körmeneteken. Kétségtelen tény, hogy az utóbbi években a feltámadási körmeneteknek van némi nacionalista tüntető jellege a kommunizmussal szemben. De a templom a körmenet utáni szertartásokon és a misén is tele volt. Végül is bejutottam a templomba. Elgondolkoztam, hogy az ateista uralom 11-ik évében ilyen tömegek mozdulnak meg a feltámadási körmeneteken. Mikor a körmenettel visszaértünk a templomhoz, akkor jöttek ki a szomszédos iskolából a berendelt gyerekek.

Április 2. húsvéthétfeje

Reggel 7 °C. Elég szép idő. Munkanap! És a gyerekek is mentek iskolába, húsvéti locsolás helyett.

Az *Irodalmi Újság* legújabb száma beszámol az Akadémia és Írószövetség ren-

dezte hétfői vitaülésről az irodalom pártosságáról. Bóka László egyetemi tanár előadásából írom ki a következőket. „A pártosság nem lehet valamely világnézet elfogadása, a párthoz való pozitív viszony vállalása – a pártirányítás elfogadása nélkül.” [Magyarul: nincs irodalmi szabadság!] Továbbá: „a bolsevizmus típusú kommunista párt az a párt, melynek ideológiája a valóság megismerésének eddig legtökéletesebb tudományos elmélete és módszere, a dialektikus és történelmi materializmus” ... „Ennek a pártnak ideológiája nem korlátozza az író ösztönösen a valóságra irányuló tehetségét, hanem tudatosítja benne ösztönös képességeit és egy olyan módszert ad a kezébe, mely a valóság megismerésének legbiztosabb módszere. Ennek a pártnak célja nem fokozza le az író természetes humanizmusát azzal, hogy egyetlen osztály képviselőjére kényszeríti, ellenkezőleg, a legegységesebb humanizmus perspektíváját tárja elé: az emberiség felszabadításának harcosává teszi. Ennek a pártnak működése nem köti meg az író kezét sem azzal, hogy bizonyos osztálytematikát, osztályízlést követel tőle [itt hazudja Bóka a legnagyobbat], sem azzal, hogy bizonyos dogmatizmus kényszerít rá. ... Alkotó munkája legnagyobb szabadságát biztosítja az író számára a pártosság, a párt irányításának elfogadása.” Eddig Bóka. Mindennek, amit állított, az elmúlt években eddig az ellenkezője volt az igaz.

Eljutottam abba a korba, amikor már élvezem az életet, illetve szemlélem, nézem, mint egy roppant arányú izgalmas színházat. Az ostrom (1945) előtt páholyból néztem, ma állóhelyről, és ezzel már vele jár, hogy időnként rálépnek a tyúkszememre, ide-oda taszigálnak, mint a labdarúgó-mérkőzések állóhelyein, de azért változatlan bennem az érdeklődés.

Április 3. kedd

Reggel 5 °C, hét órakor 4 °C. Száraz, napos idő.

Mikor ma hazaérkeztem, asztalomon találtam Rónay Gyurka legújabb kiadványát dedikáltan: *Schiller válogatott versei*, a Világirodalom Gyöngyszemei sorozatban. Bevezetőt írt hozzá, és a verseket ő fordította.

Legújabb hírek. Itt-ott láttak Sztálin-képet a dekoráció során kiállítani. Amnesziát várnak. Derült a hangulat. Pletyka: Szakasitsot, Marosánt (szocdem vezérek) kiengedték a börtönből, a nyugdíjügyet rendezik, és a legutópisztikusabb: nyáron választás lesz. Persze: szabad. Úgy hallom, hogy a párttaggyűléseken (pl. a Győri Vagonyárban, a Belügyminisztériumban stb.) erős Rákosi-ellenes hangulat uralkodik. Ma értesültem, hogy emiatt állítólag az egész országban leállították azokat a taggyűléseket, amelyeken a XX. kongresszust és a személyi kultuszt kellett volna megbeszélni. Rákosi továbbra is görcsösen ragaszkodik a hatalomhoz. Ma a Szabadság téri szovjet emlékműnél a koszorút ő helyezte el, tehát nem fekszik otthon sírógörcsökben, ahogy egyesek mondták. Egyébként ma avatták föl a hősi emlékművet ismét, a millenniumi emlékmű előtt, ahol a Horthy-rendszerben is volt. Állítólag az az előzménye, hogy eddig ha egy külföldi vendég koszorút akart helyezni a magyar hősi halottak emlékére, akkor vagy a Sztálin-szoborhoz ment vagy a gellérthegyi szovjet emlékműhöz, szóval nem magyarhoz, hanem szovjethez, és ez még jobban kidomborította a mi szovjet gyarmati létünket. Hát a hiányt pótolták, és ma felavatták a magyar hősi emlék-

művet. Hatalmas kőlap, felírása: „A hősök emlékének, akik népünk szabadságáért és a nemzeti függetlenségért áldozták életüket”. Olajág is van rajta. Kommunista jelvény semmi. Hát ez a kő és felírás bármely rendszerben megállja a helyét. Lehet, hogy a Sztálin szobra előtti felvonulásokat akarják lassan ide átjásznani.

Április 4. szerda

Munkaszünet. Az ún. felszabadulás ünnepe, amit a népi humor „megszabadítás” vagy „megszabadulás” ünnepének nevez, célozva a szovjet katonák 1945-i tolvajságaira. A hivatalos nyilatkozatok elnevezték „legnagyobb nemzeti ünnepünk”-nek. Katonai díszszemle és este tűzijáték! Ma van a 11. évfordulója annak, hogy az utolsó német katona elhagyta Magyarország területét. Vajon az utolsó szovjet katona mikor fogja elhagyni az országot? – Tavaly, a tizedik évfordulón a civil lakosságnak is fel kellett vonulnia, akárcsak május elsején. Még sosem vettem ilyenén részt, tavaly kíváncsiságból elmentem. Először és utoljára. Reggel 9 órakor kellett gyülekeznünk hivatalunk épülete, az Oktatásügyi Minisztérium előtt. Kevesen jöttünk össze. Abból is java része még a cél előtt megszökött, csak alibit akart igazolni a gyülekezőnél. Vörös és nemzetiszínű zászlókat osztottak szét közöttünk. Én nem vittem semmit sem. Kilenc óra után rendes menetben elindultunk. Elmentünk – mellékutcákon – egészen a Rottenbiller utcáig, de az előtt, a szűk Dob utcában megálltunk és itt ácsorogtunk negyed 11-től kb. fél 1-ig. Aztán tovább vonultunk, és a Dembinszky utcán át kanyarodtunk be a Sztálin térre, ahol nyolc oszlopban menetelt a nép a Sztálin-szobor tribünje, mellvédje előtt. Az egyes oszlopokat ávosok sorfala választotta el egymástól. Mi a tribüntől számítva a hatodik oszlopban vonultunk gyors léptekkel. Siettetek bennünket a rendezők. Ekkor már negyed kettő volt. A mellvéden fölfedeztem Rákosit, integetett a népnek, Dobi Istvánt, Gerő Ernőt, Vorosilovot. A tábormokok az akkor vadonatúj világoskék díszruhájukban ékeskedtek. Végig a Sztálin (Andrássy) úton is még zárt menetben kellett haladnunk, most már lassabban. A Nagykörúton szöktek meg, mert ebédmeghívásom volt. A civilek felvonulását megelőzte a hadseregé kilenc órai kezdettel, ebből semmit sem láttam, egyetlenegy katonát se. A mi fölvonulásunkból is édeskeveset, mert mellékutcákon át vezettek bennünket. Csak a saját oszlopunkat láttam magam előtt és után.

Az este Nógrádi volt az ünnepi szónok. Hangoztatta többek között, hogy a Hazafias Népfrentot újabb demokratikus erővel kell kibővíteni és teret adni neki. De melyek ezek az új és demokratikus erők? Továbbá kétszer is hangsúlyozta, hogy a személyi kultuszt teljesen felszámolják. Ich bin neugierig. Azt mondják, hogy Nógrádi Rákosi ellenzékéhez tartozik.

Mіндеzt eddig ma reggel írtam. És most ismét itt ülök az íróasztalomnál, ahonnan a szó szoros értelmében végignéztem a tűzijátékot. A szobám ablakából kitűnően látható a kivilágított Halászbástya és – ahonnan a tűzijátékot rendezni szokták – a Gellérthegy. Ülve tudom végignézni az íróasztalom mellől. Épp most – esti fél tizenegy van – ért véget a szokásos zárójelenettel: a Citadella körüli vörös lángtengerrel. Kezdődött tíz órakor a szokásos ágyúlövésekkel. És

ami a kettő közt volt, az évről évre mindig ugyanaz: színes rakéták. Figurális szám semmi. Aki egyet lát, látta az összeset. Csak ma hosszabb volt a szokottnál, fél óráig tartott.

Mielőtt a nap eseményeinek összefoglalásához fognék, hadd rögzítsek két jó „bemondást”, nehogy elfelejtsem. Rákosiról van szó, amint a Sztálin-szobor mellvédén fogadja a felvonulókat. Az egyik: „megcsillogtatja fejbőrét”, a másik: „a mellvédén lapító legnagyobb tanítvány”. Ugyanis éveken át ez volt a mi kedves Rákosink egyik epitheton ornansa az obligát „a magyar nép vezére, atyja és bölcs tanítója” mellett: „Sztálin legnagyobb s leghűségesebb tanítványa”. Valóban megcsillogtatta fejbőrét, mert hagyományos szerencséjük ezúttal sem hagyta el őket: eddig minden kommunista ünnepen (május 1-jén, április 4-én) ragyogó napsütéses idő volt. Ma is. A város ünneplőbe öltözött; a járdák lesöpörve, fellocsolva, a házak, utcaközök fellobogózva, a hidak is, vörös és magyar zászlókkal. A Sztálin úton kordon. Rendőrök sorfala. És a Hősök tere és a Sztálin tér messze körzetben bezárva gyalogosok és járművek elől, mert csak a meghívott vendégek lehetnek szerencsések végignézhetni a katonai díszfelvonulást. Ez is a rendszer „demokratizálódását” mutatja. Ugyanis évekkal ezelőtt még végignézhettem közvetlen közelről, ma már csak a kiváltságosok láthatták. Én csak azt, amit a Sztálin úton ácsorogva elkaphattam az elvonuló alakulatokból: több gyalogos- és egy huszárszázadot. Ez utóbbiak szépek voltak: vörös nadrág, kék mente, csákó és gyönyörű lovak. Aztán a parádé végén láthattam a hazasuhanó autóit a kommunista előkelőségnek, az új arisztokráciának, hozzátartozóiknak és a diplomáciai testületnek. Maga a parádé a Sztálin téren zajlott le, a Sztálin-szobor előtt. A rádió közvetítette, de csak így mondta ki: a szobor előtt. Délután elmentem arra körülnézni. Tenger nép nyüzsgött. Sokan az újonnan fölállított hősi emlékművet nézték. Bár két baka állott ott díszőrséget, mégis egészen közel lehetett hozzá menni. Olyan, mint a régi volt, de nagyobb, felírással és ferde a lapja, és végül láncsal van – alacsonyan – körülvéve. A millenniumi szobrok is ki vannak egészítve – még az ostrom tette őket tönkre –, az utolsó Habsburg-királyok helyére Thököly, Rákóczi és Kossuth került fel.

A Sztálin-szobor épségben áll. Mellette kétoldalt a dísztribünök, szemben vele Engels, Marx és Lenin óriási méretű képe. Sztálin mellett kétoldalt hú tanítványainak képei. Jobb keze felől a magyarországi kommunista vezetők, első helyen Rákosi, aztán Hegedűs, mindketten külön a többitől – nincs személyi kultusz –, aztán a többi, elsőnek Gerő. Sztálintól balra a külföldiek, szigorúan rangsorolva: Hruscsov, Bulganyin, Mao Ce-tung stb. A téren még rögtönzött állótribünök, a földön meszelések: vonalak, négyszögek, számok a csapatok elhelyezésének megkönnyítésére.

A Rákóczi úton még két helyen láttam kitéve Sztálin képét, hivatalos helyről való kitétel volt, nem magánszorgalom. És egy meglepő felfedezést tettem. Nagypénteken az Oktogonnál még így láttam a képeket egyik ház homlokzatán: középen Hegedűs, jobbra Rákosi, balra Gerő. Ma pedig már így: középen Rákosi, jobbra Hegedűs miniszterelnök.

Így hát szétoszlottak a legendák, melyek arról vélték tudni, hogy Rákosi otthon fekszik sírógörcsökben, hogy Sztálin detronizálva van, szobrát eltávolít-

ják, már ürügy is van rá: „megrepedt” a kemény télben, vagy „hóforrás tört föl a helyén”. Azoknak se volt igaza, akik szerint bedeszakázzák Sztálin szobrát a fölvonulás időtartamára. Sztálint heteken át elmondták véres kezű diktátornak és mindennek, és ma a magyar hadsereg díszalakulatai – vörös zászlók alatt, én csak ilyeneket láttam – elvonultak a „gyáva gyilkos” (Hruscsov szavai!) szobra előtt. És képét több helyen kifüggesztették. Ilyent is csak nálunk lehet csinálni, Magyarországon.

Egy K. Ernő nevű pap börtönben lévő bátyját tegnap váratlanul hazaengedték. Amnesztia? És széles körű? Az újságban az amnesztiáról semmi. És egy utolsó adat, aztán megyek aludni: reggel 7-kor 9 °C. Az idén a legmelegebb reggel. – A *Szabad Nép* a Nógrádi beszédéből a Hazafias Népfront kiszélesítéséről szóló részt kihagyta. Én a rádióban hallottam.

Április 7. szombat

Reggel 0 °C. Napok óta ismét hideg, szeles idő van, reggelenként plusz egy fokkal.

Most már Kína is csatlakozott Sztálin elítéléséhez, és így bezárult a népi demokratikus kör. A rehabilitációk is megindultak. Rajkék után most a lengyel „Rajkot”, Gomulkát rehabilitálták, ő életben maradt, most szabadon engedték. A csehek a kivégzett Slanskyt, a bolgárok a kivégzett Kosztovot rehabilitálták. Lehet, hogy valakinek imponál ez a bámulatos egység: Moszkva megnyom egy gombot, és „a világ egyötödén”, a kommunistáknál ugyanaz történik, mások viszont émelyítőnek tartják mindezt, és szolgalelkűség bizonyítékának. Mind-egy: Roma locuta, causa finita. Moszkva beszélt a Rákosi-ügyben is. A magyarországi moszkvai követ fogadásán Bulganyin a pohárköszöntőjében melegen említette Rákosi személyét, „a tapasztalt forradalmár vezető”-t, a Bulganyin és Hruscsov április 4-e alkalmából küldött üdvözlő táviratában szintén ki van szerkesztve a „Kis Kócos”, a kis „Hajásbaba” – ahogyan az írók egymás közt becézik Rákosit – mint „a forradalmi mozgalom kipróbált veteránja”. Mi ez? A Kárpát–Duna nagyhaza gauleiterének megerősítése Moszkva részéről, vagy a végtisztesség megadása? Tartok tőle, hogy az előbbi. Megijedtek a szabadabb hangtól, és most szeretnének visszakozni. Erre vall a *Pravda* legújabb cikke is. A Szovjetunióban is, úgy látszik, vérszemet kaptak az emberek, és azt hitték, most már szólásszabadság van, aztán erősen megbírálták a rendszert. A *Pravda* szinte sztálinian erős kifejezéseket használ rendreutasításukra. Kétszer is így ír: „egy-egy rothadt elemek a bírálatot és önbírálatot mindenféle rágalmozó koholmányokra és pártellenes állításokra próbálják felhasználni”. Aztán név szerint sorol föl eseteket, amikor pártellenes kijelentéseket mondott valaki, de hogy mit, azt gondosan elhallgatja. „A párt politikája történetének valamennyi szakaszában lenini politika volt.” (Tehát Sztálin alatt is?) A XX. kongresszuson az ellenkezőjét állították. „A párt azonban nem tűrte és sohasem fogja tűrni soraiban a kispolgári fegyelmezetlenséget, s még kevésbé a pártellenes kijelentéseket.” Így a *Pravda*. Itthon pillanatnyilag csönd van. A Sztálin-szobrot nem deszkázták be, ahogyan április 4-e előtt a vérmesebb kedélyek terjesztették, viszont tréfákat gyártanak rá. „Mikor fog újra megszólalni Sztálin?” Felelet: „Ha szobrából harangot öntenek.”

– „Kinek a szobra előtt vonult el a magyar hadsereg április 4-én?” „Anonymus szobra előtt.”

Az amnesztiából semmi sem lett, csak egyeseket engedtek szabadlábra. Múltkor úgy hírtett, hogy Szakasitsot, Marosánt kiengedték. Most meg úgy hallom, hogy Szakasits egy faluba van internálva. Mi igaz belőle, nem tudom. Ma egy kamasz diákkal mentem le a dombról. Kertjük a rózsadombi ún. Tildy-villával szomszédos. A közvélemény azt tartotta, hogy ott élt Tildy internáltságban. A diákinformátorom szerint nem, sőt annak már „pakk”, ahogy mondta, és illusztrálta is egy mozdulattal, mint amikor a csirke nyakát lemetszik. Aztán hozzátette: „Nálunk nem sokáig élnek a görék.” (Góré: jassznyelven főnök.) Én: „Na, azért van, aki soká él.” – Ő: „Arról meg halála után sül ki, hogy gazember volt.”

Katonaéveit töltő unokaöcsém írja: „Voltunk árvízvédelmen, Baján, Sükösdön, Hajóson. Most voltam otthon négy nap jutalomszabadságon... Most egy olyan dolgot szeretnék tőled kérdezni, amiről majdnem minden embernek más a véleménye... Szerinted »mi az élet értelme«? Érdemes-e gürcölni, küzdeni egy egész életen át stb. Gondolkodtam én is a dolgon, és úgy látom, hogy a materialista és idealista szemlélet alapján két különböző választ kap az ember. Azt még nem tudom, lehet-e ezektől függetlenül vizsgálni a kérdést?”

Az *Irodalmi Újságban* Tardos Tibor ilyen címmel írt cikket: „Önálló kommunista gondolkodást!” Bevallja, hogy mint párttag leszokott a gondolkodásról. „Lassan, lassan és hittel, hittel, önérzetesen és szinte gőgösen: kezdtem leszokni a gondolkodásról.” „Azt mondtam magamnak: sebjaj! Vannak, akik majd gondolkoznak helyettem. És leszoktattam magamat – fegyelmezetten és önérzetesen – az igazi újságról és az igazi rádióról... És leszoktattam magamat a minden oldalú tudományról... És bizony lassan azt is felejtani kezdtem, hogy olyan filmek is vannak a világon, ahol jönnek-mennek, igazi utcák, igazi emberek, s a jó nem mindig veszi el a jutalmát, s a rossz nem mindig bűnhődik” stb. Persze, a nem kommunisták számára az ilyesfajta cikkek, bevallások csemegék és mintegy igazolások: mégiscsak ők látják jól a pártot, és ami a keretén belül folyik. Egyébként folyik tovább a vita az *Irodalmi Újságban* a pártosság kérdéséről.

Csütörtök este megnéztem az *Éjjeli menedékhelyet*. Ragyogó darab, kitűnő előadás. – Az egyik angol lap azt írta az angol kommunista párt vezetőiről, hogy vagy nem tudták, mi folyik Sztálin alatt a Szovjetunióban, és akkor tökfilkók, vagy tudták, és akkor csalók, akik félrevezették párthíveiket. – A Közel-Keleten határc incidensek vannak Izrael és szomszédjai: Egyiptom, Szíria és Jordánia között. Mi lesz ebből? Háború? Helyi vagy „a harmadik világháború”?

Április 8. hétfő

Reggel –2 °C! Erős szél, napsütés. Az ablakom reggelre jégvirágos lett!

Április 9. hétfő

Reggel 0 °C. Klagenfurtban – a bécsi rádió szerint – mínusz 7 °C!

A hideg időn kívül semmi különösebb újság, hacsak az nem, hogy Cservenkovot a bolgár kommunista párt központi bizottsága megróttá személyi kultusza miatt. Nálunk is megróthatnák már Rákosit! A mai *Szabad Nép* közli Gomulka

rehabilitálását. E hó 18-án megy Hruscsov és Bulganyin Angliába. Ez lesz most egy darabig a beszédtema. Az egyik angol városban élő ezer kelet-európai emigrált április 18-án fekete karszalaggal jár majd, és egész nap böjtölni fog. Az angol bíboros fölkerlte az angol kormányt, kérje meg az orosz államférfiakat, szüntessék meg a csatlós államokban az egyházak üldözését, a vallás elnyomását.

Tegnap voltam először a Népstadionban labdarúgó-mérkőzésen, amióta nincs benne állóhely. Nem volt szociális az állóhelyek megszüntetése, mert most drágább a belépti díj, hisz csak ülőhely van, továbbá kevesebb ember fér be. Úgy látszik, politikai szempontok játszottak itt szerepet. Szétrobbantani a „reakciós” állóhelyeseket, köztük a híres „Fradi bé-középet”, akik így tömegben kellemetlenek voltak, és nehezebben lefülelhetők, az ülőhelyekre szétszotva viszont tüntetések, megjegyzések esetén könnyebben lekapcsolhatók. Hadd írjam ide át tavalyi jegyzeteimből a múlt évi szeptember 25-i magyar–oroszlabda mérkőzésről szólót: lezajlott a nagy esemény, a szovjet–magyar futballmeccs. Manapság egy ilyen mérkőzés nagy, sőt óriási társadalmi és hazafias esemény. Előtte mindenki jegyért szaladgál, utána napokon át ez a beszédtema. Azoknak volt igazuk, akik azt mondták, hogy a politikai helyzet döntetlent kíván. Valóban az lett: 1:1. Ha tréfás akarnék lenni, azt mondanám, hogy valóban a „szovjet–magyar barátság” jegyében zajlott le a meccs: a magyarok a szovjeteknek passzolták a labdát és viszont; továbbá: a szovjet igen lelkesen futballozott, ha nem volt ott a labda, akkor a legközelebbi magyar játékosba rúgott, és ha magyar játékos se volt a közelben, akkor utánaszaladt a magyarnak és belerúgott (ez szó szerint megtörtént szemem láttára), de – és ez a fő – rúgott. Viszont ha komolyan akarom levonni a mérleget, akkor a következő tanulságokkal szolgált a mérkőzés: 1. a szovjet játékosok nem tudnak futballozni, színvonaluk igen alacsony; 2. a magyar csapat – látszat szerint szándékosan – lefékezve játszott, de korántsem lehet még eltemetni a magyar futballt; 3. óriási az oroszgyűlölet (engem is meglepett, pedig számoltam vele); 4. az oroszok nagyon durván futballoznak. A közönség kifütyülte őket, és öklével fenyegette. Allandó füttykoncert volt, és, főleg a tizenegyes előtt, tízezrével emelkedtek a fenyegető öklök a pálya fölé. Ez egyébként elég „impozáns” látvány volt. Az egyik állóhely magasabb részén szorongtam, a kapu irányában, ahonnan az egész nézőközönségre kitűnően lehetett látni. Ennyi tömeget még nem láttam, több volt százezernél. Ülőhelyes barátaim, ismerőseim mondják, hogy onnan ki-kiemeltek a nézők között elszórva ülő civil ruhás ávosok egy-egy erősebb megjegyzést megkockáztató szurkolót. – Erős a gyanúm, hogy ekkor fogamzott meg a vezetőség agyában az állóhelyek megszüntetésének a gondolata.

Április 10. kedd

Ma reggel 6 °C. Tavaszias nap. – Legújabb: Klement Gottwaldot, a csehek meghalt „Rákosi”-ját, marasztalta el a cseh kommunista párt. – Eisenhower nyilatkozott a közép-keleti ügyben: beavatkozik, ha zúr lesz. – Egy autóbuszon jöttem föl Juhász Ferenc költővel. Drapp ballonkabát, lazán megkötött színes sál mögül sötétvörös ing kandikált ki, kezén bőrkesztyű, kerek, busa fején, bozontos fekete haján nem volt sapka, se kalap. Mintha alacsony homloka volna. Cigány-

legényes benyomást tesz, de szimpatikus jelenség. – Nálunk dolgozik a költő Babits Mihály édesöccse, István. Hatvanéves, saját állítása szerint ateista. Ma hallom, amint egy vallásos kollégánknak átad egy forintot azzal a kéréssel, hogy tegye be a Szent Antal-perselybe. Kiderült, hogy elvesztette a pénztárcáját, és ígért Szent Antalnak egy forintot, ha megtalálja. Ilyen furcsa babonák maradnak meg egy ateista lélekben. – Vallásról lévén szó, megemlítem, amit ma hallottam egy volt hallgatómtól: Nagykáta közelében az egyik iskola tanerőinek alá kellett írniok egy nyilatkozatot, hogy nem járnak templomba. Így fest a valóságban a vallás szabad gyakorlata. – Nagyszerdán letartóztattak egy apácát, aki hitoktatással foglalkozott. Ügye összefügg azokéval, akiket – papokat, apácákat – hónapokkal ezelőtt letartóztattak és fogságban tartanak, „vizsgálati fogság”-ban.

Április 11. szerda

Reggel 10 fok. Az idő most már, úgy látszik, komolyan megjavul.

Sztálin- és Rákosi-viccek születnek, régiek új mezbe öltöznek. Íme, egy kis csokor. – A Hulladék és Melléktermékgyűjtő Vállalat nevének rövidítése: MÉH. Na már most, rádióközvetítés a Városligetből: „Kedves hallgatóink, most már aztán igazán itt van a tavasz, a madarak trilláznak, ragyogóan süt a nap és a Sztálin-szobor körül döngicsél a MÉH.” – Más: Állítólag a *Borba*, a jugoszláv *Szabad Nép* karikatúrája: a felső képen Sztálin tusakodik az öt lefogni akaró angyalokkal, alsó képen a XX. kongresszus ülésterme látszik, éppen Hruscsov beszél. Aláírás: Sztálin az angyalokhoz: „Csak tíz percre engedjete le, csak tíz percre!” – Sztálin és Rákosi arcképei beszélgetnek egymással. Rákosi: „Mesterem, mi lesz hát most velünk?” Sztálin: „Hát engem legfeljebb leakasztanak, de hogy veled mi lesz, azt nem tudom.” – Ismét más: „Micsoda Rákosinak, a nagy magyar szónoknak a neve?” „Ő a magyar Demoszthenész” (= De most te mész!). – Sajnos, csak a viccben, mert a valóságban biztosan tartja magát. – Más: Magyarországon megszüntetik az ágyak gyártását, ugyanis nincs rájuk szükség, mert (célzások a kommunisták szokásos szólamaira): az ellenség nem alszik, a párttagok éberek, a dolgozók éjjel-nappal termelnek, aki pedig nem dolgozó, az ül. – Végül egy: Kohn bácsi egy hatalmas virágbokrétával sétál a nyugati határszélen. Megkérdezi az egyik ávós határvadász: „Mit csinál itt maga, Kohn bácsi?” „Várom az amerikaiakat.” „Ejnye, ejnye, Kohn bácsi, hát való ez. Persze, 1944-ben az oroszokat várta!” Mire Kohn bácsi: „Na és? Nem jöttek?” – És legeslegvégül egy erőltetett szóvicc: Miért volt árvíz? Egy vessző miatt, mert partépítés helyett pártépítés folyt.

Este Laci hazahozta apja legújabb könyvének: *A francia reneszánsz költészetének az első példányát.*

Április 12. csütörtök

A Széchényi Könyvtár bibliográfiai osztályán a XX. kongresszusról tartott gyűlésen egy Vészi János nevű tisztviselő, aki Boldizsár Ivánnal együtt „bukott le” a *Magyar Nemzet* című napilapnál, és úgy került aztán ide, a múlt héten egy órán keresztül szidta Rákosit nevére nevezve. Eddig még semmi baja. A gyűlést azonban azonnal berekesztették. Rajk László özvegye a Fővárosi Könyvtárban

tisztviselő. Állítólag ő is kikelt az ő gyűlésükön mondván: „azzal, hogy nekem egy 1200 Ft-os állást adtak, még nem támasztották föl a férjemet”. Érdekes, hogy milyen hír van elterjedve Rajknéről: hatezer forintos állást kapott (ilyen jól fizetett állás nincs is a könyvtárban, viszont az biztos, hogy a Fővárosi Könyvtárnál van állásban) és 80 ezer Ft kártérítést. Ez utóbbi lehetséges, mert ez szokás, hogy a rehabilitáltakat vagy özvegyeiket kárpótolják egy nagyobb összeggel. – Azt is hallottam, de ezt őszintén szólva, nem hiszem el, hogy a gyárakban a munkások közül sokan visszaadták párttagsági könyvecskéjüket. – Valaki ma mesélte, hogy 1949-ben kiküldték vidékre gimnáziumi érettségi elnökök azzal a bizalmas utasítással, hogy legalább 25%-ot buktatni kell, az osztályidegeneket (nem paraszt és nem munkásszármazású) pedig mindenképpen el kell buktatni. Hetekig kellemetlensége volt, mert ő volt az egyetlen, aki senkit sem buktatott, viszont volt, aki 75%-át elbukatta, de a 25%-ot rajta kívül mindenki elérte.

Kodolányihoz ma utaztak le a Magvető Könyvkiadótól Abody és Szombathelyi, hogy megbeszéljék, a kiadandó társadalmi regényében (*Boldog békeidők*) változtasson-e és mit.

Április 14. szombat

Napok óta szép, tavaszias idő. – Kodolányit Abody és Szombathelyi elég rossz egészségi és lelkiállapotban találták. – Rónay Gyurka *Nyár* címen egy kb. száz versből álló kötetet állított össze, amit a Magvetőnek fog kiadásra átadni. – Az Írószövetségben folytatódott a párttaggyűlés. Kemény bírálatok hangzottak el. Benjámin László 22 gépelt oldalt olvasott fel – épp ma olvastam el egy régi *Csillagból* a Sztálin halálára írt émelygős dicsőítő versét –, és Horváth Márton Benjámin felszólalását pártszerűtlennek, sőt pártellenesnek minősítette. Benjámin odakiáltotta, hogy „ti senkit se engedtek megkritizálni”. Horváth, a *Szabad Nép* szerkesztője, többek között kifogásolta, hogy irodalomról nincs szó, hanem csak politikáról. Érdekes, hogy eddig meg az volt a baj, ha az írók politika helyett irodalomról szerettek volna beszélni. – Az *Irodalmi Újságban* folyik tovább a pártosság körüli vita.

Bulgariának londoni útja áll az érdeklődés előterében. Lehet, hogy csinálnak valamit. Brentano, a német külügyminiszter, aki április végére Londonba hivatalos, kijelentette, hogy bizonyos föltételek mellett hajlandók engedményre. A nyugatnémetek bejelentették, hogy országuk egyesítésére közvetlenül Moszkvához fordulnak. Ez váratlan és új.

Virágzik a forsythia, egyik legkedvesebb virágom. Amikor még nem hogy a virágok, de még a levelek sem „nyíltak ki”, a város különböző pontjain szétszórt forsythia-bokrokra már megjelennek az aranysárga színfoltok.

Április 15. vasárnap

Ma elolvastam R. Gyurka kéziratos verseskötetét, a *Nyárt*. Remek. Mondtam is neki, hogy ilyen verseket ma Magyarországon csak Illyés Gyula ír.

A mai *Szabad Népben* van egypár figyelemreméltó cikk. Az egyikben szóvá teszik, hogy egy nyomozás aktáiból a nyomozók és az ügyészség a vádlottakra kedvező vallomásokot és tényeket kihagytak. (Egy beomló fal maga alá temetett

egy kisiút házbontáskor.) Ez váratlan, hogy ilyet a *Szabad Nép* kifogásol, hiszen eddig ez volt a gyakorlat rendszeresen a bíraskodásnál. Sokszor ki sem hallgatták a vádlottat. – Más érdekesség: Eddig a katonatisztgyerekek (Horthy-tisztekről van szó) sem középiskolába nem kerülhettek, sem egyetemre. Most meg a *Szabad Nép* védelmébe vesz olyan katonatisztgyerekeket, akik már ennek a rendszernek a neveltjei, és akiknek most kellemetlenkedni akartak azon az alapon, hogy a papa katonatiszt. Az illető esetben ugyanis ezt eddig sikerült eltitkolniok. Ez új és váratlan. Ugyancsak kikelnek a tudomány szabadsága érdekében, mert – mint mondják – eddig sokszor erőszakkal némítottak el igaz, helytálló tudományos véleményt. – Mindezek örvendetes jelenségek. Annál szomorúbb, hogy ugyanakkor Rákosi szemmel láthatólag szilárdítja pozícióját. Egyre többször olvasható a *Szabad Nép*ben azok elmarasztalása, akik „megrágalmazzák a párt vezetőit”. És a mai számban Litván György és Lukácsy Sándor név szerint ki vannak szerkesztve, mindkettő így: „gyalázatos támadást intézett a párt ellen”. – De mért csak most, jóformán hetek múlva térnek ki rá, és miért nem már akkor rögtön? Az embernek az az érzése, hogy eddig tartott, míg Rákosi megerősítette pozícióját. Pedig mindenki utálja, és alig várja, hogy távozzék. Hisz Litván és Lukácsy nem is a pártot támadta, hanem kizárólag Rákosit, távozását követelve.

Április 16. hétfő

Cservenkov bolgár miniszterelnök, akit személyi kultusszal vádoltak, lemondott. Kíváncsi vagyok, lesz-e ez hatással Rákosi helyzetére. – Bulgaryin és Hruscsov elindultak London felé. – A budapesti rádió „Szülőföldem” elnevezéssel a Nyugatra menekült magyaroknak mindennap magyar nyelvű adást sugároz, melyben csalogatja haza a magyarokat. Mulatságosak az adások. Így a napokban egy „hazatért újságíró” hihetetlenül gyöngé riportja szerepelt a Soroksári útról és egy gyárról. Volt benne szó a gyár előtt lévő keresztről, mely alá „friss papírvirágot” helyeztek. – A kulákokról is kezdenek szebben írni. Megkülönböztetést tesznek: aki derék, dolgos, azt be lehet venni a téeszcsébe. Ez is új. Eddig minden „kulák” „gazember” volt, de legjobb esetben is „osztályellenség, népelenség”. – Vasárnap, tegnap, Fóton irodalmi ünnepség volt. Felszólalt Illyés Gyula és Veres Péter is. Egy szemtanú mesélte nekem, hogy Veres többek közt ezt mondta: „Kínoztá ezt a népet, a magyart, a török, a tatár, a német stb., stb.” És jól kihangsúlyozta a „stb., stb.”-t.

Április 17. kedd

Kezdenek virágozni a gyümölcsfák.

Ma valóságos hőség volt, nyári nap. Délután kimentem Rákoskeresztúrra meglátogatni betegállományba került barátomat, B. János kollégát, és kivinni neki a szakszervezettől kiutalt segílyt (300 Ft). Olyan volt az egész, mint egy nyári vidéki kirándulás.

Érdekes eset a következő. Bizonyos Márffy-Mantenuovo tizenkét éves gyerek szülei nyolc évvel ezelőtt emigráltak, és Angliában meg is szerezték az állampolgárságot. Nyolc évig hiába kérte az angol követ a magyar hatóságokat, hogy engedjék ki a gyereket szüleihez. Múlt héten a gyerek anyja táviratozott gyer-

meke kiengedése érdekében magához Hruscsovhoz. Ez csütörtöki napon történt, hétfőn már utazott is a gyerek. És mi nem vagyunk orosz gyarmat?

Újabb részletek az Írószövetség taggyűléséről. Kemény volt a hangnem. Szalainak illet mondott valaki: „Fogja be a száját!” Mikor tiltakozott, lehurrogták. Számon kérték, mondják meg konkrétan, miért volt Nagy Imre jobboldali elhajló. Elmondták, a kommunista uralkodó osztály jobban elkülönült a néptől, mint a régi koroké. Rákosi szabadság-hegyi villája előtt ment egy öreg, süket, 70 éves ember. A Rákosit őrző ávós rákiáltott: „Álljon meg!” Az öreg nem hallotta, nem állott meg, az ávós rálőtt. Ez az öreg ember a közelben lakó Kónya Lajos költő édesapja. Fejükre olvasták Szalaiéknak az írók a pártvezetőség ellentmondásait is. Andics, Horváth Márton és Szalai meghívták a párttaggyűlésre a nem párttag Veres Pétert is abban a reményben, hogy a vezetőséget fogja pártolni. De visszájára ütött ki a dolog, mert Veres olyan értelemben nyilatkozott, hogy ha annyi kifogás merült föl a vezetőség ellen, válasszanak újat a helyükbe.

Április 18. szerda

Ma is reggel 13 °C, de délutánra erősen lehűlt, valahol jég lehetett.

Újabb hírek: A Kominform feloszlott. Már tavaly kérte ezt Nehru az oroszoktól. Nyilvánvalóan időzítve volt Bulgaryin és Hruscsov londoni látogatására. A nyugatiak azt mondják, hogy a Kominform feloszlásának nincs igazi jelentősége, hiszen már Tito kizárásával megszűnt, másrészt a külföldi kommunisták továbbra is megkapják és végrehajtják Moszkva parancsait. Érdekes az a Belgrádból érkezett hír, amely szerint Jugoszlávia és Magyarország között addig nem lesz normális a kapcsolat, míg Magyarországon nem lesz személyi változás, értsd, míg Rákosit el nem távolítják a vezetésből. Itthon még mindig ez a legfontosabb kérdésünk pillanatnyilag: Vajon marad-e Rákosi vagy megy? Érthetetlen optimizmus szállta meg ismét az emberek egy részét, többek között azt is remélik, hogy május 1-jével nagy árleszállítások lesznek nálunk is. Május 1-jével kapcsolatban közölték, hogy mivel május 1-je az idén keddre esik, a vasárnapi munkaszünetet átteszik hétfőre, és így három nap szünet lesz. Vasárnap pedig munkanap.

Bulgaryin és Hruscsov ma érkeztek meg Londonba.

Ma folytatódik az írószövetségi taggyűlés (negyedik folytatás?).

Tegnap Cservenkov lemondásának elfogadásán és az új bolgár miniszterelnök „megválasztásán” jelen volt a bolgár országházban egy jugoszláv parlamenti küldöttség is, élén Mose Pijadéval. Micsoda elégtétel volt ez nekik! Hiszen Cservenkov írta alá Bulgária nevében a Tito kizárásáról szóló nyilatkozatot.

Április 19. csütörtök

Hirtelen hidegre fordult az idő. Reggel 5 °C, félő, hogy az éjjel fagyni fog.

Bulgaryint és Hruscsovot mérsékelten fogadták Londonban. Az angol kommunista párt mozgósította tagjait, hogy biztosítsa a lelkesedést, valóban volt éljenzés, de volt becsmérítő kifejezés is. Apróbb tüntetésekről is érkezik hír, két-három embert letartóztattak. A lapok, az angol lapok elég kemény hangon írnak. Nem egészen vigyáznak a tapintatra. Hruscsovék mai sétájára is nagy

tömeg gyűlt köréjük, de se nem éljeneztek, se nem tüntettek. Tegnap Coventryben ezer emigráns gyászkarzalaggal tüntetett. Az Angliában élő lengyelek feliratot írtak Edenhez, melyben kéri, hogy szóljon Hruscsovéknak, engedjenek szabad választást Lengyelországban, engedjék haza a lengyel foglyokat, és általában tiltakoznak Bulgaryin és Hruscsov látogatása ellen. Erre a felíratra gyűvezer aláírást gyűjtöttek, és vasárnap fogják átnyújtani. Ugyancsak vasárnapra terveznek az angliai emigránsok egy tízezer főnyi tüntetést, melynek élén két lengyel tábornok halad majd, akik a második világháborúban Anglia mellett harcoltak, a híres Anders tábornok és egy másik. Az angol katonai emlékműhöz vonulnak („az ismeretlen katona”) és koszorút helyeznek ott el a Szovjet áldozatainak emlékére. – Egész Budapest tele van ezzel a viccel: Hruscsov Londonban WC-re megy. Nem tud kijönni. Lát ott három gombot. Megnyomja az egyiket, kellemes illatfelhő árad ki, megnyomja a másodikat, kellemes zene, megnyomja a harmadikat, megszólal egy hang: „Húzza le a WC-t, akkor magától megnyílik az ajtó!”

Tegnap óta dolgozom a Tájszótárnak is. Gyűjtést ellenőrzök cédulánként 20 fillérért. Ők hívtak.

Április 20. péntek

Hideg nap. Reggel öt fok, napközben sincs sokkal több.

Tegnap a Nyelvtudományi Intézetben szabad pártnap (nem párttagoknak is szabad rá elmenni) volt. Voltak erős fölszólalások is, így: „Mindenki tudta annak idején, hogy Rajk ártatlan, ha tehát az utca embere tudta, hogy merő koholmány az egész, akkor Rákosi is biztos tudta.” A vezetőség lehurrogta az illetőt. A párttitkár exorzéjából a lényeg: Jugoszláviának 540 millió dollárral tartozunk (ezelőtt pár hónappal 90 milliót mondtak ugyanezek), kiküldtek egy bizottságot a Rajk-ügy kivizsgálására, míg az nem nyilatkozik, addig mi sem nyilatkozhatunk, általában nem szükséges a nép tájékoztatása. Rákosinak nagy érdemei vannak, helyén kell maradnia, a párt dicső és csalhatatlan. Tehát Rákosi marad. Mindenkit ez izgat, megy-e vagy nem. Mindenki utálja és távozását kívánja. Érthetetlen, hogy mégsem megy. Hiszen lehetetlen, hogy ne tudjon erről a nagy ellenzéki hangulatról. Állítólag a belgrádi rádió bementa volna, hogy Magyarországon rövidesen nagy meglepetés lesz személyi vonalon. Mégis menne? – Egy manapság forgalomban lévő vicc. A szovjet kisgyerek nyugösködik, nem hagyja nyugton az apját. Az apa rászól: „Játssz fiam, az atomvonatoddal!” Gyerek: „Unom már.” „Játssz a televízióddal, az is érdekes!” „Azt is unom.” „Ülj föl a helikopterre, és nézz körül egy kissé!” „Meguntam már azt is, inkább erressz ki az udvarra a homokba játszani.” „Na, eredj!” A gyerek nekiindul nagy elánnal, abban a percben nagyot bukik, elvágódik. Kérdés: „Miben bukott el a gyerek?” Válasz: „Abban a kötélben, amellyel a kecske az asztallábhöz volt kötve.” Gyilkos! – Ez népi közvéleményünk a szovjet kultúráról.

Április 21. szombat

Reggel 4 °C. – Este nyolckor közvetítette a rádió az Operaházból a Lenin 86. születésnapjára rendezett ünnepélyt. Rákosi Mátyás nyitotta meg rövid beszéddel (olyan ez a Rákosi, mint a Guttman-nadrág, elnyúhetetlen), aztán Ács Lajos

beszélt. Belpolitikai összefoglaló beszéd. Érdekességei és újdonságai: a Hazafias Népfront szerepének újabb kihangsúlyozása, az erőszak elvetése, helyébe a meggyőzés való (szép szavak, de majd meglátjuk, mit hoz a valóság), az osztályharc tompítása: enyhébb bánásmód a kulákyerekkel és rokonaikkal. – Jugoszláviába magyar küldöttség ment Olt Károly pénzügyminiszterrel az élén, megbeszélni a gazdasági ügyeket.

Április 22. vasárnap

Reggel 5 °C. Napos idő.

Bulganyin és Hruscsov tegnap Oxfordban járt. A diákok egy csoportja követte őket, miközben egy angol dalt énekeltek, bizonyos „szegény Józsi bácsi”-ról, Sztálinra célozva. A tudósítók szerint Bulganyin és Hruscsov nevettek rajta. (Hogy belül mit gondoltak, azt nem tudjuk.) A mi lapjaink erről persze egy szót sem írnak, pedig végeredményben egy ártatlan diákstikliről van szó. Arról sem írtak persze, hogy Bulganyiné megérkezésekor egy csoport emigráns fekete ruhában, fekete zászlóval állt a fogadásra összegyűlt tömegben. A szovjetáldozatok rokonai és barátai voltak. – A mai *Szabad Népből*: „A Verseny Áruháznak 170 alkalmazottja van. Negyedévi bérük 537 ezer forintot tesz ki. A vállalat azonban csak 507 ezer Ft béralapot kapott azzal, hogy 30 ezer Ft-ot betegeskedjen le. Ha a dolgozók betegek, munkabér helyett ugyanis táppénzt kapnak, amit nem a vállalat, hanem az SZTK fizet. Nem sikerült: hét-nyolc eladónak kellett volna rendszeresen hiányoznia, és csak négy hiányzott.”

Délután eső.

Április 23. hétfő

Reggel nyolc Celsius-fok, és eső.

Rákosi biztosan áll a helyén. Lukácsy Sándort kizárták a pártból.* Állítólag – ez ellenőrizhetetlen! – az ávó több ember elvitt azok közül, akik a kommunista párttaggyűléseken keményen bírálták Rákosit vagy a pártot. – Hruscsovot és Bulganyint Oxfordban a diákok Berija és Sztálin életnagyságú képeivel fogadták. A *Daily Worker* megírja, hogy 20-20 font pénzbüntetésre ítélték két személyt Londonban tüntetésért. Egyikük, egy Tolsztoj nevű emigráns orosz egy táblát vitt, rajta valami ilyesfajta fölirattal: „Le a szovjet bestiákkal!” A másik meg egy rádióval és hangszórával felszerelt autón ment ki ugyancsak Bulganyinéknak Londonba való megérkezésükkor, és a hangszórón bementa: „Most fogott kezét Eden egy gyilkossal.” És a *Daily Worker*, az angol kommunisták lapja ezt megírta. – A lengyeleknél nagy amnesztia van: 30 ezer politikai foglyot engednek szabadon, és az igazságügy-minisztert elcsapták. Nem tudom, ide elhat-e ez a szabaddabb hullám. – Tegnap valóban megvolt a tervezett emigráns tüntetés, magyarok és oroszok is voltak a tüntetők között.

* Lukácsy Sándor kizárásának történetét leírja: Boldogult funkciókoromban. In: *Literatura*, 1987.

Április 24. kedd

Tűrhető idő, bár reggel csak 6 °C. A szobában bent – 15-e óta nincs fűtés – már hideg van. Korán fekszem, mint tegnap is.

Az a hír járja, hogy május 1-jén árleszállítások lesznek. – A londoni látogatás légköre megromlott. Hruscsov beszédet mondott tegnap, és azt állította, hogy az akkori angol és francia kormány vette rá Hitlert, hogy megtámadja a Szovjetuniót, továbbá, hogy az oroszok próbálták ki, illetőleg robbantottak először repülőgépről hidrogénbombát, és hogy olyan fegyverek vannak az oroszoknak, hogy a világ bármely részét bombázhatják. Ez utóbbira azt írta az egyik angol lap: most bújt ki a szög a zsákból. – Tegnap az orosz államférfiak az angol szakszervezetek vendégei voltak, és Gaitskell, az angol munkáspárt feje közbenjárt Hruscsovnál az orosz és csatlós államokban bebörtönzött szociáldemokratákért. Hruscsov azt válaszolta, hogy Oroszországban nincsenek szociáldemokraták, a többi országok pedig nem tartoznak hozzá. Gaitskell át akart adni Hruscsovnak egy listát 250 bebörtönzött szociáldemokrata nevével, de ez nem vette át, megtagadta a lista átvételét, most Gaitskell Hruscsovék szállodai lakására küldi. Az egyik erősen baloldali angol lap erősen kifogásolja, hogy Hruscsovékát úgy tekintsék, mint egy cirkusz két bohócát, akit körülvisznek mutogatni; kifogásolja továbbá a diákcsínyeket és füttykoncerteket. Szóval vannak ilyenek.

Április 25. szerda

A fák, bokrok már erősen lombosodnak.

Pest egy rétegében még mindig izgalmas beszédtema: vajon kezét csókolt-e Bulganyin és Hruscsov az angol királynőnek, amikor fogadta őket.

Április 26. csütörtök

Az Írószövetségben lemondatták, illetve megfosztották a titkárságtól (párttitkárságtól? nem tudom pontosan) Tamás Aladárt, aki akkor történetesen Moszkvában tartózkodott, és választottak egy kilenctagú „direktóriumot”. Mikor aztán Tamás hazajött Moszkvából, „megfúrta” az egészet, most ismét a Rákosi-szárny került uralomra a Szövetségben belül, és Tamás a titkár. Mellette megmaradt a direktórium is. – Azt, aki a Nyelvtudományi Intézet párttaggyűlésén a múltkor a legerősebben bírálta Rákosiékát, meg fogják feddni. Így fest a valóságban a szabad kritika. Rákosi pozíciója jelenleg ismét erős.

Április 27. péntek

A környező „népi demokrata” államokban mindenütt leváltják azokat, akik a személyi kultusz bűnébe estek. A bolgároknál Cservenkovot, a cseheknél Cepicát, Gottwald vejét, a lengyelek egy sereg minisztert és egyebet csaptak el, csak nálunk marad minden a régiben. Az árleszállítás mézesmadzagával akarják a nép száját befogni. – Bulganyiné londoni látogatása véget ért, és így elvesztette időszerűségét a következő vicc, melynek megértéséhez tudnunk kell, hogy a Moszkvai Nagycirkusz Budapesten vendégszerepel. Tehát a vicc: „A Moszkvai Nagycirkusz szünetelteti előadásait, mert a két főbohóc Angliába utazott.” – A látogatás eredményességéről sokat írnak lapjaink, és még többet fognak írni, a

valóság azonban az, amint ez a mai kommunikéből ki is derül, hogy kudarccal végződött az egész, mindössze a kereskedelmi életet fogják egy kissé megeleveníteni a két ország között. Így a várakozások – a magamé is – nem teljesültek.

Április 28. szombat

Czapik érseket ma 11 órakor temették Egerben. A Széher úti kórházban halt meg szerdán este 20 óra 20 perckor. Érdekes, hogy különbözőképpen ítélik meg szerepét és személyét. Az állam szépen elparentálta, kiemelték a beszédekben a temetésen – a kormány is képviseltette magát – „a békeharcban” való részvételét. Mindez a vérmesebbeket arra a kijelentésre ragadtatta hogy tán ki is volt közösítve. Én kedvezőbben ítélek róla. Rómához mindig hű volt, itthon egy időben gyáva volt, de valójában a közhidellel ellentétben a kormánnyal szemben többször lépett fel bátran, védte a parányi magyar katolikus sajtót, ha harcolni kellett érte. És Grószón kívül az egyetlen okos ember volt a jelenlegi magyar püspöki karban. Hiányozni fog.

Az *Irodalmi Újság* első lapján a fejléc alatt a május 1-jei jelmondat: „Éljen május 1., a proletár nemzetköziség harcos ünnepe, a világ munkásainak seregszemléje!” Minden esztendőben ezt mondják. Belül azonban ilyen című cikkek is vannak: „Tárjuk ki az ablakokat” (ti. a nyugati irodalom felé is); „Nagyobb teret az egyéni kezdeményezésnek” (ti. az irodalomban).

Április 29. vasárnap

Publikálták az árleszállításokat. Vannak köztük tiszteletreméltó tételek is kétségtelenül, de inkább ruházati és iparcikkvonalon. Nem szállították le a kenyér, a hús, a vaj stb. árát.

Ma munkanap van, és holnap lesz munkaszünet, hogy egymás után háromnap pihenőnk legyen. Május 2-át évekkal ezelőtt azzal a szesszel adták meg munkaszünetnek, hogy karácsony másnapját áttesszük május 2-ára. Most tréfásan így köszöntgetnek el egymástól az emberek erre a három napra: „Kellemes karácsonyi ünnepeket kívánunk!”

Április 30. hétfő

Reggel 12 °C. Egész nap eső váltakozott napsütéssel.

SZABADABBAN SZÁLL A SZÓ

(MÁJUS-JÚNIUS)

Május 1. kedd

Borús reggel, kevés esővel, plusz 10 °C-kal. Nagy szél, ami később fokozódott, és a hideg idő megmaradt. Egész nap csúnya, borús, szeles, barátságtalan idő, első esetben az ún. felszabadulás óta. Eddig május elsején mindig ragyogó, napsütéses idő volt, még kánikulára is emlékszem. Legyek babonás és mondjam, hogy elfordult tőlük a szerencsénk, és hogy ez a vég kezdete, illetőleg jele?

A felvonulás tartamára ugyanaz a terület, ami április 4-én, ismét lezárva a gyalogosok és járművek részére, csak jeggyel lehetett bemenni a Sztálin térre a felvonulást megnézni. Ismét csak a kiváltságosok mehettek. Én a Thököly út és Dózsa út sarkán helyezkedtem el – azon túl már zárt terület volt –, és kb. egy óráig néztem a felvonulókat. A szokványos kép (eddig minden május 1-jei felvonulást megnéztem), hiszen nehéz itt új ötletet kiagyalni. Hosszú oszlopokban menetelő tömeg, zászlók erdeje, főleg piros, de van sűrűn nemzetiszínű is, és elvétve kék (a béke zászlaja) és a különböző kommunista országok zászlai. Aztán léggömbök, botokra kötött girlandok és papírbokréták, rúddal ellátott táblákon a nemzetközi és hazai kommunista nagyságok arcképei, köztük Sztálin (!) és Rákosi is. Új szín volt Kun Béla képe. Közben munkaszakaszok szerinti jelvények, táncos csoportok népi viseletben stb. Énekelnek és zenekarok is vannak a hangulat biztosítására, mert azért a legtöbb ember, pláne ebben a hidegben, elég unott, fásult arccal vonulgat. Kis füzeteket osztogatnak az énekek szövegével. Hallottam még most is énekelni a „Sztálin nevében indulj előre hát” szöveget is. Szóval: Sztálin- és Rákosi-kép, Sztálin neve a nótában. Nincs itt semmi lényeges változás. Egyébként a felvonulás, mint minden évben, szelíd presszió alatt áll, rossz néven veszik, ha valaki nem vonul ki, de komolyabb baja nem lesz belőle. De semmi esetre sem önkéntes vállalkozás, hiszen akkor nagyon kevesen mennének ki, bár a rendezés tagadhatatlanul javult, gyorsabbá tette a fölvonulás ütemét, és idejét lerövidítette. Hét oszlopban vonult el a tömeg a Sztálin-szobor mellvédjén elhelyezkedő vezető politikusok előtt.

Május 2. szerda

Munkaszünet. „Karácsony másnapja.” Esős nap.

Május 3. csütörtök

Reggel 12 °C. Szép idő, de zápor is volt.

Brentano érdekes kijelentéseket tett. Németország egyesítése érdekében lehet, hogy egy időre le kell mondaniok az elvesztett keleti német területekről (Königsberg stb.), és hogy az oroszok a belpolitikában felszámolják Sztálin hibáit, ideje volna, ha most már külföldi, külpolitikai viszonylatban is helyrehoznák a sztálini rendszer hibáit. Eden a londoni megbeszéléseken felhozta a „kelet-európai rab

államok" (ezek volnánk mi is többek között) vallási vagy politikai meggyőződésük miatt méltánytalanságot szenvedő lakóinak ügyét is. Állítólag ez a tárgyalás volt a „legkevésbé barátságos”.

Érdeklődtem R. Gyurka francia reneszánsz könyvének kelendősége után a Margit körúti Petőfi Könyvesboltban. Először kaptak 20 példányt, az egy-két nap alatt elfogyott. Rögtön kértek és kaptak még ötvenet, abból már alig van. „Jól fogy a könyv” – mondták. Gyurka jelenleg a *Nábob* című regényt írja, a vége felé jár, és fordít Anatole France-ot megbízásból.

Sík Sándor és Tomek Vince piarista generális neve forgalomba került az egri érseki szék betöltésével kapcsolatban.

Május 4. péntek

Reggel 8 °C. Egész nap záporok.

Május 5. szombat

Reggel 12 °C. Az első zápormentes nap.

Nagy csönd a politikai életben, ellenben burjánoznak a viccek. Íme, néhány. Hová költözött Sztálin, mikor meghalt? A nyalhatatlanságba. – Mi lesz jövő év május elsejének a jelszava? Szabadságot Rákosinak! – Mi most a párt jelszava és programja? Több mézet a madzagra!

Levél Rómából Hugótól. Érdekes, amit ír. Küldött nekem szentképet, a magyar hatóságok nem engedték át. K. Kandidnak a Koleszár-féle, külföldön magyar nyelven megjelent Mária-könyvből és az újszövetségi Szentírásból példányokat, ezeket is visszaküldték neki „non admis” jelzéssel. Hát így fest a valóságban egyházi téren az a fene nagy XX. kongresszus utáni változás!

Május 6. vasárnap

Az első szép vasárnap. Esőmentes. Délután sétáltam a Ságvári-liget körül.

Május 7. hétfő

Szép idő, a déli órákban szinte kánikula.

Mécset állítólag fölvetették a békepapok a szabadítandó papok listájára.

Egyik barátomat megkértem, értesítsen, mikor lesz pontosan kislányának első áldozása, ott akarok lenni. Apróság, de mennyire jellemző a nagy „vallásszabadság”-ra az óvatosság, ahogy a dátumról nyílt lapon értesítenek: „M. vizsgálja 13-án reggel 8 órakor kezdődik.”

Zelk Zoltán verse beszéd tárgyát képezi. Két sor az egész, szól pedig így:

*Szélfútta levél a világ.
De hol az ág? de Ki az ág?*

Címe: Felelj, ha vagy! Az *Irodalmi Újság* legutóbbi számában jelent meg. Hátte-re, illetve közlési mellézköngéi: Azt mondta, amíg ezt az *Irodalmi Újság* nem közli, addig más verset nem ad nekik. Vállalták, de kérték, hogy legalább a „Ki” szócskát kisbetűvel írják. Zelk ragaszkodott a nagybetűhöz.

Ugyanebben az *Irodalmi Újságban* Háy Gyula *Az emberi méltóság diadala* címen írt cikket. Ebből egy-két mondat: „A személyi kultusz egész irodalmunkat megfertőzte.” „Ismerjük a személyi kultusz minden formájának megdöbbentő következményeit: az ellentmondás nélkül hozott hibás és káros határozatokat, a gondolkodás nélküli szervilizmus, a bólogató Jánosok kisebb és nagyobb gyülekezeteinek létrehozását, a kritika üldözését, a hazug szépítgetést, a demagógiát, a jogtiprást, az emberáldozatokat követelő törvénytelenégeket, vagy – hogy írói területen maradjunk – az írói alkotómunka megzavarását adminisztratív intézkedésekkel és a dogmatizmus, a skolasztika, a dicshimnuszos költészet, valamint a legostobább bürokrata-észjárás esztétikai ideállá, irodalmi normává emelését.” „Mi magyar írók a tömegek lelkiismeretének, a nép igazságérzetének megszólaltatói is vagyunk.”

Május 8. kedd

Reggel 17 °C. Szép idő.

A gesztenyefák már egy hete virágzanak. Javában nyílik az orgona, csupa orgonavirág az egész Rózsadomb.

Május 9. szerda

Reggel 17 °C. Egész nap meleg, szép idő, eső nélkül.

Meglepő cikk van a *Szabad Népben*. Elítéli az osztrák határ menti aknazárat és drótsövényt, és bejelenti, hogy ezt nemsokára megszüntetik. Állítólag az a háttere, hogy az osztrákoknál sérülések történtek a felrobbant aknák miatt. – Ugyancsak állítólag nagy személyi változások lesznek a közeljövőben a párt vezetőségében, de Rákosi marad a helyén, és Rákosi kijelentette volna, hogy nálunk is minden enyhítés meglesz, de lassan, és aki közben „kidugja a fejét a lövészárokból, azt lepuffantják”. – Édes dolgot hallottam. Az mesélte, aki fültanúja volt. 1951-ben az Oktatásügyi Minisztériumban volt tisztviselő. Akkor az ebédlőben a hangszóró állandóan szólt, zene és hirdetések a műsorán. Egy szép napon ezt hallotta: „Az Oktatásügyi Minisztérium dolgozói részére helyesírási tanfolyamot indítunk, jelentkezni X. Y. elvtársnál itt és itt lehet.” Akkortájt bocsátották el tömegesen a megbízhatatlanoknak tartott régi képzett szakembereket, és tették helyükbe a hivatalkokban az ún. munkáskadereket és szakértettségüket, akiket politikai szempontból megbízhatóknak tartottak. Hat-tíz hónapos tanfolyam után leérettségiztették őket, ez volt az ún. szakértettség, tekintet nélkül előző tanulmányaikra. Akadt, akinél csak pár gimnáziumi év hiányzott, a többsége azonban szinte az elemi iskolánál nagyobb képzettséggel nem rendelkezett.

Május 10. áldozócsütörtök

Munkanap. Reggel 10 °C.

A *Szabad Nép* hozza a Minisztertanács határozatát az osztrák határon lévő, azaz szóról szóra: „a nyugati országhatárnál létesített műszaki zár megszüntetéséről”. Milyen szép nevet adtak a drótkerítésnek és aknamezőnek! Eddig a szó fizikai értelmében is körülzártan élt az egész ország, mint az internáltak. A disszidálások mindenesetre meg fognak nőni. Úgy látszik, nálunk is megindult a „verkli”. Erre

vall az az örvendetes esemény is., hogy T.né kolleginánk férjét tegnap váratlanul hazaengedték a váci börtönből. Kb. 5-6 évvel ezelőtt ítélték el kémkedésért, teljesen ártatlanul. Négy éve lett volna még hátra. Tegnap délben a műhelyben a fülébe súgták, hogy jöjjön be az irodába. Közölték vele, hogy szabad, szépen kivasalt ruhát kapott, tiszta fehérneműt, szép nyakkendőt. Megígérték neki a pesti letelepedési engedélyt, holott sose volt pesti lakos, és ezt manapság olyan nagyon nehezen adják meg. Állítólag pénzt is fog kapni. Közölték vele, hogy legokosabb lesz, ha egyelőre fizikai munkásnak megy. Katonatiszt volt.

Május 11. péntek

Reggel 10 °C. Kissé lehült a levegő.

R. Gyurka ma beadta *Nyár* című verseskötetének kéziratát a kiadónak, a Magvetőnek.

Mulatságos dolgot hallottam S. I.-ről. Egy megjelenés előtt álló tanulmánykötetének korrektúrájában kihúzta az orosz idézeteket, magyar szerzőkkel pótolta őket, és ahol Horváth János neve állott, oda dicsérő jelzőket írt bele. Az egész sokba került neki, mert az ún. szerzői korrigálást eléggé megfizettetik, ha már ki van szedve a könyv.

Lukácsyról meg azt hallottam, hogy először évekkel ezelőtt azért tették ki a kommunista pártból, mert azt mondta, annyira szakított osztályával, családjával, hogy haldokló apjához sem ment el, mikor ez hívta.

Megnéztem ma a Husz Jánosról készült filmet. Cseh film, magyarra szinkronizálva. Színes. Ilyen töményen egyházellenes filmet még nem láttam. Itt minden pap gazember, szadista, jellemtelen, kapzsi fráter. Azokat a szórványos eseteket, amiket az egyház ezerkilencszáz esztendejében visszaélésként produkált, összeszedve úgy tálalja, mintha mindig így lett volna. Husz inkább intrikus, mint apostol. Nincs közönségsikere. Délután négykor láttam, csak az olcsóbb helyeken ültek, és a fél hetes előadásra fél hétkor még csak a legolcsóbb jegyek fogytak el.

Május 12. szombat

Reggel 9 °C. – A legkülönbözőbb hírek. Állítólag Ács Lajos sajtókonferenciát tartott, amelyen elítélte a márciusi határozatokat, bejelentette, hogy igenis szabad kritizálni, hogy az ávóból kiteszik azokat, akik embereket kínoztak, vertek (de akkor ki marad benne?) stb. És hogy mindezt pár nap múlva közlik. Rákosi egyesek szerint megy, mások szerint marad, de nyilvánosan önkritikát gyakorol. Általában optimista a hangulat.

A mai *Szabad Nép* közli Grósz József visszabocsátását a kalocsai érseki székbe. Elmondja, hogy Hegedüs András, a Minisztertanács elnöke fogadta a püspöki kar képviselőit (Hamvas Endrét, Shvoy Lajost, Papp Kálmánt), akik a következő kérést terjesztették a kormány elé: „A Magyar Püspöki Kar május 11-én tartott

* A szerző itt téved: Lukácsy apja ekkor vidéken élt, s jóval később, a hatvanas években halt meg.

értekezletén felmerült a püspöki kar elnökségének kérdése. A kérdés legsimább megoldásának látszik a kalocsai érsek visszatérése főegyházmegyéjébe." Ezért kéri szabadon bocsátását. A püspöki kar Czapik szellemében óhajt tovább működni – a *Szabad Nép* szerint. Délután öt órakor pedig beolvasták a rádióban Grósz nyilatkozatát, melyben megköszöni a szabadon bocsátását, és megígéri, hogy a békét fogja szolgálni és a hazának hú fia akar lenni. Gyanús kitétel benne, hogy Krisztus Urunk hegyi beszédét így nevezi: „programbeszéd”. Nyilván a kezébe nyomták.

Május 14. hétfő

Vegyes idő. – Két pont körül polarizálódik az érdeklődés: az egyik a Grósz-ügy, a másik a párt, illetőleg Rákosi személye.

Ami a Grósz-ügyet illeti, a következőket sikerült megtudnom. Péntek délután öt órára voltak berendelve a püspökök Hegedsúhöz, akkor még nem tudták, miért. Háromnegyed hatig voltak bent. Nem azt mondták, amit a *Szabad Nép* írt. Állítólag Grósznak bankettet rendezett az állam a margitszigeti vendéglőben, és elvitték a Nemzeti Színházba is. Jelenleg a központi szemináriumban lakik. Egyesek tudni vélik, hogy kikötései voltak: az eddigi irodaigazgató, bizonyos K. P. nevű békepap és az ún. bajszos püspök távozzék. (Mindен megyés püspök mellé irodájába egy ávózt tett az állam, ez felbontja a postát, beleszól a kinevezésekbe és általában az egyházmegye kormányzásába, és ezt – a legtöbb helyen fiatalembert – nevezik bajszos püspöknek.) Grósz régi irodaigazgatóját, Gyetvai Pétert, aki szintén nem régen szabadult a börtönből, holnapra berendelték az államegyházi hivatalba.

Rákosi. Itt igen vérmesek a remények, és valami megmagyarázhatatlan optimizmus uralkodik sokakon. Különböző pletykák vannak forgalomban, mégpedig: 1. Mátyás marad, de önkritikát gyakorol a Sportcsarnokban. 2. Mátyás nagy beszédet mond holnap – mások szerint pénteken délután öt órakor –, melyben nyilvános bűnvallást tesz és megy. 3. Mátyás csak egyelőre marad, de óriási engedmények lesznek, és csak azután megy, hogy még az ő nevéhez fűződjének a kellemes engedmények. 4. Mátyás úgy megy, hogy egyszerűen nyilvánosan elcsapják, és Rónai Sándor lesz az utód.

Május 15. kedd

Még mindig ez a két fő téma: Grósz és Rákosi. Vannak, akik Grósztól rossz néven veszik az újságokban vasárnap megjelent nyilatkozatát, melyben kijelenti, hogy a haza hú fia akar lenni és a békét akarja szolgálni. Szeretnék ezek, ha Grósz „karakán” lenne, ha „ellenállna” és ha visszamenne a börtönbe – mindezt helyettük. Olyanok, akik sose teszik be a lábukat a templomba, illetékeseknek érzik magukat, hogy az egyház ügyébe beleszóljanak, és a maguk biztos fedezékéből küldenek másokat a mártíromságba.

Rákosiról a legvadabb hírek keringenek továbbra is. Így: holnap, holnapután bejelenti lemondását. Más: kényszeríteni akarták önkritikára és erre öszeropant, és most a kútvölgyi szanatóriumban ápolják (ebben a szanatóriumban kizárólag a vezető kommunistákat, ávókat ápolják). Helyette Gerő fogja elmon-

dani Rákosi bűneit. Rákosi utódjául Pongráczot, Budapest tanácselnökét (főpolgármester) hallottam emlegetni, mások szerint Rónai Sándor lesz az utód. Persze, ezek ellenőrizhetetlen hírek. Az viszont valószínűnek látszik, hogy Farkas Mihályt a közelmúltban valóban hazahozták, és a kútvölgyi szanatóriumban őrzik.

Fagyejev öngyilkos lett tegnap. Halála előtt az utolsó években iszákossá vált. Kétségtelen, hogy nem hízelgő dokumentum ez a kommunizmus számára, hogy egyik legünnepeltebb írója meghasonlik, iszik és végül megöli magát. Éppúgy, mint Jeszenyin, Majakovszkij. Csakhogy ezek tehetségesek voltak – legalábbis Jeszenyin kétségkívül –, Fagyejev kevésbé. Az embernek az az érzése, hogy valami mégiscsak bomlik a nagy szovjet földön.

Érdekes, hogy a börtönből most szabadult T. S.-t, mikor az SZTK-rendelőben, ahová kivizsgálásra ment, megmondta, hogy eddig börtönben ült, a lehető legudvariasabban kezelték, szinte kézzel a kézre adták. Ez a közvélemény kritikája a rendszerről.

Május 16. szerda

Jártam a központi szemináriumban, ahol Grósz jelenleg tartózkodik. Láttam is véletlenül a folyosón. Püspöki reverendában volt, mellette egy húszas éveit taposó, jól öltözött fiatalember: egy ávós, aki mindenhová kíséri. Grósz jó erőben lévőnek látszott, fiatalos mozgású. Beszéltem Sz. Karcsival, aki titkára volt Grósznek, és aki szintén ült, nemrég szabadult. Ő ma délelőttre volt berendelve az államegyházi hivatalba. Nem mondtak neki semmi pozitívumot, a beosztására vonatkozóan pedig semmit, csak „meséltek, meséltek”. Sz. K. tíz kilót már visszaszerzett abból a tizenhatból, amit a börtönben leadott. Vidám, jókedvű. Civilben volt.

A Grósz-ügy állása dióhéjban. Egyelőre még nincsenek véglegesen kialakult döntések, cseppfolyós minden, most folynak a tárgyalások. Az állam egyelőre nem nyilatkozik, úgy látszik, csak tapogatózik, tájékozódni kíván, bár tudja, hogy mit akar. Grószot cipelik ide-oda, ma Sztálinvárosba vitték, délután jött meg, holnap Egerbe megy, és szombaton vonul be Kalocsára, ahol ünnepélyesen fogadják. Tegnap is akarták valahova vinni, de megkötötte magát, hogy nem megy sehova. Nem igaz, hogy föltételeket szabott, de igaz, hogy már elérte, hogy az ún. bajszos püspök, az államegyházi hivatalnak a püspök mellé beosztott megbízottja nem bonthatja föl a postát, és hogy az első áldozás időtartamára nem szabad az iskoláknak rendezvényeket tartaniok, és helyiséget kell adniok az első áldozók reggelije számára ott, ahol egyébként nem állna rendelkezésre megfelelő helyiség. Grósz felcsillanó szemmel vette tudomásul a ma esti tarokkparti tervét.

Május 17. csütörtök

Az este bemondta a rádió, és a mai lapok is közlik, hogy holnap délután öt órakor a Sportcsarnokban pártaktívaülés lesz, melynek előadója Rákosi Mátyás. Óriási az érdeklődés és várakozás városszerte. A derülátók tudni vélik, hogy Rákosi bejelenti lemondását, a vérmesebbek még tovább mennek: szerintük már alá is van írva az orvosi bulletin, hogy Rákosi szívtrombózisban szenved, és tilos számára minden munka, helyette Gerő fogja felolvasni a beszédét. Azt is mond-

ják, hogy Rákosit kényszerítették arra, hogy önkritikát gyakoroljon, és hogy már a múlt pénteken kellett volna ennek megtörténnie. A szkeptikusok szerint – ezekhez tartozom én is – Rákosi talán fog némi önkritikát gyakorolni, de marad a helyén. Majd meglátjuk. A rádió este 8-kor közvetíti a pártaktívát.

Azt is mondják, hogy Fagyjev azért lett öngyilkos, mert több író-t kivégeztetett a Sztálin-rendszerben, vagy börtönbe juttatott.

Május 18. péntek

Ma délután mondta el Rákosi Mátyás a Sportcsarnokban a nagy beszédjét. A rádió este fél nyolckor közvetítette. Több mint kétórás volt. Negyed nyolc táján a közben beállott vihar miatt szünetelt a rádió, de Rákosi beszédének közvetítését rendes időben megkezdte. Eleinte rezgett Rákosi hangja, azt hittem, mégis lemond, aztán nekilendült, és beszélt, beszélt két órán keresztül. Röviden így lehetne összefoglalni: farizeusi beszéd volt. Általában az ismert frázisok. Amikor a Nagy Imre-vonalat kezdte szidni (név nélkül), akkor már tudtam, hogy Rákosi marad. Gyakorolt némi önkritikát, így elhangzottak ezek a mondatok: a személyi kultusz elterjedésében hibás vagyok én is, mert eltértem, sőt tápot adtam neki; továbbá: a törvényesség ellen súlyosan vétkeztek, ebben magam is hibás vagyok. Aztán az egészet Berijára, Péter Gáborra és az akkor kialakult rendszerre fogta. A Jugoszláviával való kapcsolatunkról egy mondattal emlékezett csak meg: 1949 óta sokszor megsértettük Jugoszláviát. Kíváncsi vagyok, hogy erre a könnyed elintézési módra mit szól Tito, aki júniusban megy Moszkvába, és akinek az utazásától várják sokan Rákosi távozását. Visszatérve mármost a beszédre: Kétségtelen, hogy óriási csalódást fog okozni azzal, hogy Rákosi marad, továbbá, hogy a módszerek is maradtak: a végén egyhangúan elfogadták Rákosi beszámolóját, senki se szavazott ellene, és a végén kitört az ütemes kiabálás: „Él-jen a párt! Él-jen a párt!” Általában épp olyan szolgálalkúen tapsoltak, mint azelőtt. (Igaz, hogy csupa meghívott pártfunkcionárius volt jelen.) Így amikor Rákosi bevallotta bűnösségét, amivel implicite elismerte, hogy hibás abban, hogy ártatlan embereket akasztottak fel, kínoztak meg, és börtönöztek be, a nép erős tapsban tört ki. Ezek voltak a negatívumok. De vannak említésre méltó pozitívumok is. Így bűnösségének beismerése (aminek esetleg következménye is lehet, hiszen a beszéd után a felelősségrevonás legnagyobb felháborodásomra elmaradt); pozitívum még a következők bejelentése: az osztályharc enyhítése, főleg a külakül-dözésé, a Hazafias Népfrent szerepének hangoztatása, az összes szociáldemokraták kiengedése a börtönökből, eddig kilencezer ember amnesztiája, annak hangoztatása, hogy jó viszonyra törekednek az egyházzal, és hogy a parlamentnek komoly szerepet adnak. Ezek mind újságok, örvendetes újságok. Persze csak akkor, ha meg is valósulnak. Az írók problémáit, lázongásait, kritikáit azzal intézte el, hogy az írók ideológiailag nincsenek kiképezve, innen erednek hibáik.

Május 19. szombat

Rákosi beszédének a hatása úgy látszik, óriási. Tömegek hallgatták, többen, mint annak idején az angol–magyar futballmeccset. Mindenki azt várta, hogy le fog mondani. Még hangoztatták: ő lesz az egyetlen, akit nem eltávolítanak,

hanem önként távozik. Most, hogy ez nem következett be, az embereken – és ez rendkívül érdekes – nem a lehangoltság, hanem a düh vett erőt. Határtalanul szidják Rákosit, elmondják mindennek, szemtelennek stb.-nek, hogy hogy mert ezek után a helyén maradni. Az optimisták azonban bíznak, hogy ez csak elődázása a dolognak, Rákosinak mennie kell, és ez volt a hatyúdala.

Május 20. pünkösdvasárnap

Pünkösdvasárnap volna, de nagyon csúnya pünkösd volt: egész nap esett az eső. Délután hatalmas zápor. Tetejében a magyar válogatott labdarúgócsapat kikapott a csehektől itthon a Népstadionban zuhogó esőben 4:2-re. – Délután megnéztem a Mozart-kiállítását.

Május 21. pünkösdhétfő

Munkanap. Napos, de elég hideg idő.

Még mindig nem ültek el a viharok Rákosi beszédje körül. Továbbra is szidják, és remélik, hogy mégis megy.

Úgy hallom, Tildy házi őrizetét feloszlatták, és közölték vele, oda megy, ahova akar. Szakasits állítólag Pesten lakik a Kossuth utcában, és felkérték, hogy vállaljon miniszterséget. Marosánról is azt mondják, hogy miniszter lesz.

Az ember már hajlandó mindenben célzást látni, de azt hiszem, Tardos Tibor *Útleveél nélkül...* című cikkének befejezése valóban tendenciózus az *Irodalmi Újság*-ban: „az orléans-i Szűz végső kérdésére: – Mikor lesz az már, istenem, hogy nem égetik meg a szentet az igazmondásért, mondd úristenem, mikor, mikor? – Erre már készül a végső válasz: – Itt van már. Nemsokára. Nemsokára.” – Gergely Sándor *Szerkesztgetünk, szerkesztgetünk?...* címmel ír egy fölényes és kioktató cikket, melyben több kommunista írónk kikap, mert vétettek a marxista elgondolások ellen. Gergely Rákosi szűkebb köréhez tartozik.

A külpolitikában két nagyobb esemény zajlott le az elmúlt időben. A francia miniszterelnök és külügyminiszter Moszkvába látogatott – semmit sem intéztek el, hiába akarja a kommunista sajtó az ellenkezőt beleszuggestálni a világ közvéleményébe –, és az oroszok bejelentése, hogy egymillió-kétszázezer katonát leszerelnek. Ez utóbbit óriási módon verték dobra, nagy harsonazengéssel jelentették be, de én azt hiszem, hogy Dullesnek van igaza: gazdasági okok kényszerítették erre a Szovjetuniót, ha ugyan valóban leszerelik őket.

Május 22. kedd

A Magyar Nők Demokratikus Szövetségét (MNDSZ) beolvasztották a Hazafias Népfrontba. Magyarán: feloszlatták.

Figyelemre méltóak a *Szabad Nép* mai számának e sorai: „Előfordult olyan eset is, hogy a hódmezővásárhelyi bíróság egy kulákot hét kiló zsír »rejtegetése« miatt három és fél évi börtönnel sújtott, csak azért, mert kulák. Az ilyen ítélezések (pedig sok volt! *saját megjegyzés*) sértik a dolgozók igazságérzetét. Az ilyen »produkált« bűncselekmények és ítéletek károsak, ártalmasak, megengedhetetlenek. Károsak, mert megrendítik a bizalmat az igazságszolgáltatás iránt. Világos, hogy az osztályhelyzet önmagában még nem bűncselekmény.” –

Eddig a *Szabad Nép*. Ha ezt egy-két évvel ezelőtt valaki ugyanígy elmondta volna, bebörtönzik.

Május 24. csütörtök

Az egész május eddig hideg, esős volt. Ma van az első szép nyári nap. – Hétfőn az amerikaiak hidrogénbombát robbantottak kísérletképpen, repülőgépről először. Előtte – mint az angol rádió mondja – „ima hangzott el”. Hogy az utóbbira mi szükség volt, nem tudom. Az angolok üzembe helyezték, elsőnek a világon, az atom-villanyáramszolgáltatást. – A csehek bocsánatot kértek Jugoszláviától, nálunk ez irányban még semmi.

Május 26. szombat

Az *Irodalmi Újság* megint szolgál egy kis „csemegével”. Gergely Sándorról szedik le a keresztvizet múltkori cikke miatt az érdekeltek. Csak két megállapítást emelek ki. Az egyik Kuczka Péteré: „Vitáznék én Gergely Sándorral is, ha lemondana dogmatizmusáról és főpapból földönjáró emberré válna.” A másik Háy Gyuláé: „Nekünk most a szabad, kétoldalú viták kibontakozását kell minden helyes eszközzel elősegítenünk. A vita éltető eleme: a nyilvánosság. Igaz, nem mindenki tette magáévá a szabad vita erkölcsét, kultúráját. Különösen, aki úgy érzi, hogy egy tisztább, igazabb, nyíltabb, magasabb fejlettséget kívánó irodalmi légkörben nem lesz képes megállni a helyét, az veszi el könnyen az idegei fölött az uralmat és siklik le a vita járható útjáról. De inkább forduljanak elő néha durvaságok, hamisítások, inszINUÁCIÓK, DENUNCIÁLÁSOK, SEMMINT HOGY A VÉLEMÉNYEK SZABAD, NYILVÁNOS MÉRKŐZÉSÉT MESTERSÉGESEN AKADÁLYOZZUK.” Egy másik kis cikk azért szólal fel, mert a *Szent Johanna* régi előadásáról szóló beszámolóban kihagyták Páger nevét a színészek közül. Így fejezi be: „szokják meg végre a kulturális bürokrácia lelkünk üdvösségéért annyira aggódó, gondolataink háborítatlan nyugalmanak megőrzésén jobb ügyhöz méltó buzgalommal fáradozó képviselői, hogy mi – az olvasók, a nézők, egyszóval: a közönség – többségünkben 16 éven felüliek vagyunk már!”

Május 27. vasárnap

Szentháromság-vasárnap. Napos idő, ami ritka mostanában. Most érkeztem Mezőfalváról, régi nevén Hercegfalváról. Keresztlányomat látogattam meg, a pár hónapos O. Juditkát. Tegnap ebéd után indultam. Juditka édesapja – hajdani növendékem – az ottani gépállomás laboratóriumvezető agronómusa. Valamikor itt ciszter uradalom volt. A híres előszállási uradalomhoz tartozott. A gépállomás a régi Selyem-major mellett van. A gépállomás személyzetének létszáma 146, túlnyomó részük traktoros. A ciszterek ellen a nép körében nincs semmi hangulat, közömbösek az emberek, de H. K-t, a híres jószágkormányzójukat nem szeretnék, bár szakértelmét elismerik. A régi cselédlakásokban benn nem jártam,

* Kuczka Péter: Szívesen vitáznék... és Háy Gyula: Válasz egy levélre c. vitacikkei: *Irodalmi Újság*, 1956. május 26.

de úgy kívülről nem tettek rám jó benyomást. Ugyanakkor a faluban a templom szép nagy, a homlokzata szinte katedráliszerű. Bámulatos, hogy a ciszterek, akik valóban közcélokra, iskolákra, templomokra stb. költötték a pénzüket, a legtöbb földbirtokoshoz hasonlóan, nem áldoztak sokat a cselédlakásokra. Úgy látszik, ez a genius loci, mert az állam a gépállomás vezető emberei részére olyan silány lakásokat épített tavaly, hogy siralmas. Kétszobások, de északi fekvésűek, rossz beosztásúak, sivár külsejűek, nedvesek, télen kifűthetetlenek. A cserepezés olyan, hogy télen a padlás tele lett hóval.

Nagyon tanulságos volt számomra az út, a készülő új élet, amely minden csúnyasága, visszaélése, kegyetlensége ellenére a népnek mégis felszabadulást hozott.

Hadd örökítsek meg még egy érdekes szokást, ami a vallási néprajzba kívánczok. A nagymise előtt, a pap kimenetelét megelőzve, hat fehér ruhás leány jött ki a sekrestyéből a templomba, kettő kezében kandeláber, csukott. Négyen felemeltek az oltár előtt egy kis asztalkát, amelyen Szűz Mária-szobor állott, és tartották egész mise alatt, csak úrfelmutatástól áldozásig térdeltek. A két kandeláberes kislány kétoldalt állott mellettük. Ilyen szokást sehol sem láttam eddig. – Ebéden László Vince plébánosnál, a bajai gimnázium igen képzett és közvetlen, utolsó ciszter igazgatójánál, aki odavaló születésű – láttam a cselédházat, melyben született –, és végtelen vendégszeretettel fogadott.

Május 28. hétfő

Visszatérve a mezőfalvi utamra, egy-két jellegzetes apróságot még hadd említsek meg.

A gépállomásról. A traktorosok „pihenője”, vagyis ahol alszanak a nem helyben lakó traktorosok, cementpadlós. Ugyanitt a laboratórium is cementpadlós, télen agyonfázza magát benne a volt növendékem. Ugyanitt az egyik szoba a főagronómusé. Hét közben ott lakik, hét végén hazamegy az 50 km-re lakó családjához. Ötvenéves, gyermekei vannak, felesége. Így él hatodik éve. Nem ott lakik, ahol dolgozik, családját csak vasárnap látja. Kapna lakást, de nem költözik ide, mert azelőtt grófi uradalomban volt intéző, és ha kirakják esetleg múltja miatt, házában már más lakik, ő hova menjen. Így legalább saját házukban laknak. De nem jön ide lakni azért sem, mert semmi kedve sincs az ottani „barakklakások” egyikébe hurcolkodni. – Építettek egy gyönyörű víztornyot, a vízvezetékét mindenhova bevezették, óriási költséggel kutat is fúrtak, csak éppen víz nincs. Valamit eltévesztettek, és a vizet nem tudják felnyomni a víztornyba. Óriási összeg van benne. Állítólag egy év múlva rendbe tudják hozni. A barátom szerzett 120 juharfát a gépállomás fásítására, rögtön el akarta ültetni, az igazgató nem engedte, három napig a napon száradt, aztán ültették. Most attól tart, hogy ezért csak kevés csemete fogan majd meg. A gépek persze földött helyen állottak. Aztán a mérnökök kihúzták a gépeket az udvarra, a szabadba. Az idei május esős, mindennap esett. Most aztán áznak a gépek. – Mindez persze nem a rendszer hibája, hanem a végrehajtó szerveké.

A faluban a legnagyobb és legszebb utcák nevei: Dimitrov utca, Vöröshadsereg utca, Rákosi Mátyás utca, Schönherz Zoltán utca. A falu szélén végre fölfedeztem

magyar emberről elnevezett utcát is, azazhogy nem is utca ez, csak „sor”: Kisfaludysor. Micsoda szomorú ez a szolgálalkúság. Templomba menni gyanús, és bátorság kell hozzá. Míg én a misén voltam, azalatt a vendéglátó gazdám a kocsmába ült be (különben sem katolikus), majd a templom körül sétált. Egy ciszterciának a húga tanít a faluban, de nem mer bemenni a plébániára, mert az rossz pont a hatóság előtt. Viszont a nagymiséről kijövet a legnagyobb meglepetésemre ott találtam a templom előtt a kisbíró, körülötte tömeg: itt hirdetik ki a rendelkezéseket, és megvárják vele a nagymise végét. A dolog annál feltűnőbb, mert a templom kerítéssel ellátott kertben van, és a hirdetés a kerítésen belül folyik. A hatóság kénytelen tudomásul venni, hogy a legnagyobb tömeget a templom előtt kapja meg.

És még egy utolsó „megjegyzés”. Lefelé menet megnéztem a sztálinvárosi pályaudvaron a menetrendet. E szerint délután öt órakot van vonatom vissza Pestre Mezőfalváról, meg is volt pirosceruzázva. A mezőfalvi állomáson ugyanez a menetrend: délután ötkor indul. A vonat mégis fél ötkor indult. Én háromnegyed ötre értem ki. Persze lemaradtam. Az állomásfőnököt odavezettem a váróterem menetrendjéhez, nem is tudott róla, hogy ez van kiírva. Időközben ugyanis megváltozott a menetrend, és elfelejtették kijavítani a váróterem példányát Mezőfalván is, Sztálinvárosban is. Szerencsére váratlanul jött egy tehervonat, azzal bementem Sztálinvárosba, onnan már volt jó csatlakozásom. Jellemző, hogy a tehervonatban már ült egy fiatalember, aki hasonlóan járt, mint én. És Mezőfalván leszállt a tehervonatról egy orvos, ugyancsak valamelyik állomás hamis menetrendjének áldozata.

Tegnap és ma (21. és 28.) folynak az olasz községi választások. Nagy várakozás előzi meg, mert erős kommunista párt van Olaszországban, és a XX. kongresszus és Sztálin leleplezése óta az első választás. Persze, ha veszítenek a kommunisták, akkor a mi lapjaink majd szidni fogják a Vatikánt és a papokat, hogy ők erőszakoskodtak.

Május 29. kedd

Írt a bátyám legnagyobb fia. Mérnök szeretett volna lenni. Háromszori kísérletezésre sem vették föl az egyetemre, így hát tavaly, elérvén huszadik életévét, be kellett vonulnia katonának. Kitűnő rádiós, beosztották a kecskeméti tankosokhoz. „Civilben” technikus az újpesti Egyesült Izzóban. „Az árvízvédelemben kiténtetést kaptam – írja –, de nem is zaklat a kérdés, mert ti. sok olyan is kapok, aki alig csinált valamit. Szabadságot mostanában nem hiszem, hogy kapok. Nálunk ez nagyon kényes probléma. Pestre mindig stopkocsival megyek, és eltávozási engedéllyel. A materialista és idealista világnézet magyarázatát köszönöm, mert ezek szerint valóban helytelenül tudtam. Sajnos, manapság az élet céljára vonatkozóan egy hosszabb perspektívát az ember nem tűzhet maga elé. Utalok itt az egyetemi felvételre stb. Éppen ez az, ami érdekel, hogy »mi lesz«. Tiszta bizonytalanságot lát az ember a jövőre vonatkozóan. Mert annak kevés értelme van, hogy egy albréti lakásban 1500 forint fizetés mellett az ember eltengődjék. Na mindegy, fel a fejfel, mondja az ember magának.”

Május 31. csütörtök

Úrnapja. Munkanap. Majdnem minden ünnepünket elvették a kommunisták. Meleg, kánikulás napok.

Vasárnap és hétfőn voltak az olasz községi választások. Nincsenek még vég-eredmények, de annyi máris bizonyosnak látszik, hogy a kommunisták és a többi fasiszták (a jobboldaliak is) vesztek, a szocialisták és kereszténydemokraták nyertek. Most a kommunisták mindenáron azt akarják magyarázni, hogy ők javították a helyzetüket. Utoljára 1951-ben volt községi választás, 1953-ban pedig képviselői. A kommunisták a mostani községi választást nem a legutolsó községi választáshoz viszonyítják, ami a normális lenne, hanem az 1953-as képviselői választáshoz, mert így számukra kedvezőbb számok jönnek ki, de hogy a nép ne tudja, hogy nem községi választással hasonlít össze községi választást, elnevezte az 1953-ast „politikai” választásnak. – Tito Moszkvába megy három hétre. – Megegyeztek a magyar hatóságok a szerbekkel. Öt év alatt 85 millió dollárt kell fizetnünk. Miből? Az emberek azt mondják: ennyibe kerül nekünk, hogy Rákosi maradhat. Szójáték is született (célozva arra, hogy Titót egy időben láncos kuyának nevezték): „Mi ez a 85 millió dollár?” Válasz: „A világ legnagyobb ebadója.”

Június 1. péntek

Pletykálnak bizonyos Hruscsov-levélről, amelyet állítólag a népi demokrata kormányoknak küldött el. Állítólagos tartalma többek között: Dimitrovot eltették láb alól, Bierut 1937-es kivégzésekben ludas és helyesen tette, hogy öngyilkos lett, továbbá a népi demokrata országokban és a Szovjetunióban vannak, akik ellenségei a XX. kongresszus határozatainak (ezekhez sorolják a reménykedők Rákosit). Ugyancsak pletykálják, hogy valami titkos jegyzőkönyveket találtak annak idején Sztálin hagyatékában, amelyekből az derült ki állítólag, hogy Sztálin tárgyalt Hitlerrel és Mussolinival, hogy együttes erővel menjenek neki az angolszász világnak. Végül a legregényesebb: Sztálin azt állította halála előtt, hogy a nemzetközi zsidóság összeesküdött a kommunizmus ellen és ezért zsidóellenes rendelkezéseket kell hozni, többek közt megkülönböztető jellel látni el őket. Hruscsovék hevesen elleneztek, mire Sztálin beteg lett. – Ma az Országos Széchényi Könyvtárban az összes Sztálin- és Rákosi-szobrot, -képeket össze-szedték, levették, elraktározták. Ezzel kapcsolatban jut eszembe, hogy a budafoki Törley-parkban lévő Sztálin-szobrot egy idő múlva ismét visszatették.

Június 2. szombat

Megvan a napnak a szenzációja: Molotov, a Szovjetunió évtizedeken át volt külügyminisztere „lemondott”, és ezzel vége a találgatásoknak, hogy vajon ott lesz-e Molotov, amikor Titót fogadják, hiszen ő állt a Tito-ellenes hadjárat élén Sztálin mellett. Tito moszkvai látogatására – ma délután érkezett Moszvába Tito három hétre – időzítették, és úgy tűnik, mint egy gesztus Tito felé – amit talán követ Rákosi távozása, ahogyan idehaza remélik –, de lehet, hogy amúgy is bekövetkezik. Nyugati vélemény szerint már egy éve várták Molotov lemondását, csak azt találgatták, hogy mi lesz az az alkalom, ami meghozza. Hát most

megjött. Utóda Sepilov, a *Pravda* szerkesztője, aki állítólag Hruscsov belső embere, és ez arra vallana, hogy Hruscsov akarja a kezébe venni a szovjet külpolitika irányítását.

Hegedüs beszélt a napokban, hangoztatta a teljes vallásszabadságot és az egyházzal való békét, és egyéb dolgokat. Ugyanakkor: még mindig fogva tartják a közelmúlt letartóztatottjait, akik titokban hittanórákat és vallásos előadásokat tartottak és sokszorosítva terjesztettek. A napokban behívtak egy asszonyt ebben az ügyben kihallgatásra. Négy órán át tartott. Nagyon jól bántak vele, de erővel arra akarták rávenni, hogy írjon alá egy nyilatkozatot, amely szerint ez politikai jellegű szervezkedés volt. Persze, ők is tudják, hogy nem igaz, de ez kell ahhoz, hogy megbüntethessék, hosszabb időre bebörtönözzhessék őket, hiszen a hittanóra erre nem alap. Ugyanakkor a váci börtönben van olyan vagy olyanok, akinek vagy akiknek lejárt a börtönbüntetése, kitöltötték, és mégsem engedik ki őket. A Jóisten tud itt kiigazodni!

Június 3. vasárnap

Az építőmunkások népünnepélyén a hűvösvölgyi nagyréten. Napoztam, aztán három órakor óriási záport kaptunk. Az ökörsütést ismét nem láttam. Talán az idén nem is volt. – Délután belga–magyar válogatott futballmeccs Brüsszelben, melyet a belgák nyertek meg 5:4-re. Ez itthon nagy port fog fölverni, mert a rossz válogatás, közelebbről Sebes Gusztáv a hibás, és mert a belgák nem élvonalbeli futballisták.

Június 4. hétfő

Trianon évfordulója. De ki gondol ma már Trianonra? Amikor talán még annál is nagyobb bajban ül a nemzet. Senki sem beszél ma már Trianonról, az „ezeréves határok”-ról. Az igények lecsökkentek. Mindenki boldog lenne, ha a trianoni határokon belül ugyan, de ismét független és magyar lenne itt a világ, demokratikus berendezéssel, ha nem volnánk többé orosz gyarmat és kommunista állam.

Délután pihentem és elolvastam Hemingway *Az öreg halász és a tenger* címen lefordított könyvét. Könyvhét van. Megvettem Hemingwayt és Illyés Gyula *Kézfogások* című legújabb verseskötetét. Gyönyörű versek vannak benne. Ez a két könyv a könyvhét legnagyobb sikere, és Szabó Lőrinc válogatott versei. Az új magyar írókat nem nagyon veszik. Tavaly több könyvet vásároltak. Ugyancsak megvettem a könyvhétre kiadott *Mai magyar költők* című kis kötetet. Csak élő magyar költők olvashatók benne, a „legjobbak”, akiket a válogató Vargha Balázs annak tartott, összesen negyvennyolcan. Kimaradtak belőle a katolikus költők. Hogy Mécs Lászlót nem vették be, azt még magyarázza az, hogy ő jelenleg börtönben ül, nem tanácsos a nevével előjönni, de azt senki se tudja velem elhíttetni, hogy Harsányi Lajos, Sík Sándor és Rónay György nem tartozik a ma élő legjobb ötven magyar költő közé.

A közelmúltban egy riporternő cikket írt arról, hogy milyen igényes volt egy vasúti útitársa, egy fiatal mérnök: autót szeretne, és külföldön utazni. A *Szabad Nép* e cikkére most az *Irodalmi Újságban* Tardos Tibor válaszol, védelmére kelve a fiatal mérnöknek. Tény, hogy a kommunisták a második világháború után

lezárták a határt. Nyugatra egyáltalában senki, vagy csak kivételes vagy hivatalos ügyben kapott útlevelet, sőt – és ez már komikus – a körülöttünk lévő kommunista, ún. népi demokratikus államokba se kaptunk beutazási engedélyt. Ez utóbbit újabban enyhítették, sőt társas utazásokat szeveznek népi demokratikus országokba, de Nyugatra utazni még ma is tilos. Félnek, hogy disszidálnak a kiutazók. Nos, Tardos válaszcikkének *A kupéból* a címe. Idéz először egy lengyel költőtől:

*Beszaladtak, kiabáltak:
a szocializmusban
a megsérült ujj nem fáj.
Megsérült az ujjuk,
és fáj,
kétkedni kezdtek.*

Tardos aztán így folytatja: „Az én ujjam is megsérült. Évek óta beleütöközöm a valóságba... Kétkedni kezdtem. A legnagyobb mértékben elkezdtem kétkedni. Nem olyanformán, hogy pártom eszményei talán mégis hibásak. És nem olyanformán, hogy talán jobb volna mégis, hogy ha a munkásság bálványa, báró Weiss Manfréd vezetné a csepeli gyárat... Az újságíró egy vasúti kupéban utazott, s felháborodásának fő tárgya az volt, hogy ott egy ifjú mérnök kijelentette: fél évet külföldön szeretne tölteni, s fáj neki, hogy ezt nem teheti meg. Az újságíró... így folytatja: »Mert hiszen mit adott ő már az országnak, hogy már saját autót, féléves külföldi utazást kíván?«. Nagybátyánk elment hajóútónek kamaszkorában, hogy megismerje a Cap Matapant... – (ismét Tardosé a szó). – Olvasta egyszer valahol egy füzetes regényben, s azóta nem bírt szabadulni a varázsától. ... Tizennyolc éves voltam, amikor megírtam első könyvemet – jelentéktelen kis füzet –, s annak az árából biciklivel elmentem Ausztriába, minden zugába; Kollman Bélával, aki vízvezetékszerelő-segéd volt Debrecenben, és Engel Miklóssal, aki akkor iratkozott be jogra, és szegény volt, mint a templom egere. Abszolút semmit nem tettünk a hazáért mindaddig... Itt az ideje, hogy magunkba és egymás szemébe nézzünk. Eleget prédikáltunk már számárságokat és aludtunk, sőt ültünk a fülünkön, amíg az élet robogott. Nem úgy van, ahogyan az ott a kupéban látszik. A fiatalság követelőző és mohó, és nagy étvágyú, még az is lehet, hogy a felhőkben jár. De hát – ilyen! Ilyen! ... Örvendjünk, hogy ilyen; addig örüljünk, amíg ilyen.” – Tardos kommunista.

Állítólag a közeljövőben Vorosilov lemond, utódja Bulganyin, Zsukov pedig miniszterséget vállal. De hát nem ő most a hadügyminiszter? Vagy csak nagyobb szerepet kap? Esetleg Bulganyin utódjaként?

Június 5. kedd

Kánikula van napok óta, és minden nap meghozza a maga záporát. A mai azonban elmaradt.

Érdekes politikai pletykát hallottam. E szerint Berija karhatalommal jelent meg a szovjet legfőbb vezetők előtt és közülük valakit le akart tartóztatni, mire Zsukov

ott a helyszínen revolverrel lelőtte. A fene tud a sok mendemonda között kiigazodni. Hruscsovék élesen elítélik a sztálinizmust és sztálini módszereket, viszont a múlt héten három embert kivégeztek mint Berija cinkostársát, évekkel Berija halála után! Egyikük Azerbajdzsán miniszterelnöke volt három éve. Az a gyanúm, hogy talán el akartak szakadni a Szovjetuniótól. A mi lapjaink élénken agyonhallgatták az egész eseményt. A jelenlegi politikai esemény Tito és felesége moszkvai látogatása. Az emberek azt emlegetik főleg, hogy Hruscsov elvitte őket cukrászdába fagyaltozni, és hogy Tito bement a Lenin–Sztálin-mauzóleumba, koszorút helyezett, de a koszorún csak ez állott: „Iljics Vlagyimir Leninnek – Jozsip Broz Tito.” Szóval Sztálinról egy szó sem.

Két vicc: „Mi volt Sztálin postarabló korában?” „Erdei grúz.” (Megértéséhez tudni kell, hogy a mostani oktatásügyi miniszterünk neve: Erdey-Grúz Tibor.) Más: „Rákosi nagybeteg.” „Hogyhogy?” „Beszélni még tud, de menni nem.”

Június 6. szerda

Valami megfoghatatlan optimizmus, derűlátás lett úrrá már megint az embereken, és egymás után születnek a „legendák”. Így „biztos forrásból” tudni vélik, hogy Tito követeli Moszkvában, Magyarországon 36 holdig adják vissza mindenkinek a földet, továbbá: a kis üzemeket adják vissza tulajdonosaiknak; azután: 15 szerzetesi iskolát visszaadnak, a ciszterciták és jezsuiták kivételével minden szerzetesrendet visszaállítanak, visszaadják a nyugdíjakat, és a kitelepítetteknek igazságot szolgáltatnak. Ez utóbbiak mindegyike pedig ennyi és ennyi dollárt kap kárpótlásul egy amerikai alapból. Azután: szabad választás lesz, Genfben az orosz beadta a derekát, csak haladékot kért. És így tovább, és így tovább. Ezzel szemben a ténybeli hírek: Titótól megvonják az amerikai segílyt szovjetbarát kijelentései miatt, a Saar-kérdést rendezték. 1957. január 1-jével Nyugat-Németországhoz csatolják a Saar-vidéket, és a németek beleegyeztek a Mosel-csatorna megépítésébe. – A szombathelyi pedagógusok a pedagógusnap alkalmából rendezett ünnepségen felszólították a központi kiküldötteket, közölik Rákosival, hogy követelik a távozását. Még egy epizód, a köznépfelfogását visszatükröző. A cipésztől vittem el a cipőmet. Közben beszélgetett az öreg suszter a munkát átvevő nővel a nyári időszámításról (egy órával előre kellett tolni az óránkat). Azért az idő csak nem az óra után igazodik, állapította meg és hozzátette: „Ezen még Molotov sem változtathat!” Molotov már megbukott, de hiszen itt nem az ő neve a lényeg.

Június 7. csütörtök

Kánikulás napok.

Az árakhoz: vettem egy paplant, „félbrokát”, 241 Ft.

Június 8. péntek

Az este bement a rádió, hogy Szuszlov, a Szovjetunió egyik vezető egyénisége „szabadáságának egy részét” Magyarországon tölti, és meglátogatja Rákosit. Nyilvánvalóan arról van szó, hogy elküldték „rendcsinálásra”, mert köztudomású, hogy a magyar kommunisták körében, legfelsőbb vezetésében káosz, kavarodás és zűrzavar van. Most dől el, szerintem, marad-e Rákosi vagy sem. Egyéb-

ként a legújabb vicc: Rákosi francia neve Marat, de magyarul ejtve, azaz marad. Az ilyen viccekből látható, mennyire foglalkoztatja a közvéleményt Rákosi távozásának a kérdése.

Június 9. szombat

Jugoszláviának mégis ad Amerika segílyt.

Eisenhowert kórházba vitték.

Ma az eső után hirtelen elromlott az idő, egészen hűvös lett.

Este a Mátyás pincében, a Budafokon 1946-ban érettségizettek találkozáján. Nagyon helyesek voltak. Egyikük öccsét is magával hozta: a válogatott kosárlabdacsapat tagja, és mint ilyen kapott egy ötszobás lakást, és havi háromezer forint a fizetése.

Június 11. hétfő

A kánikula elmúlt. Hűvös, felhős idő.

A tegnapi lapok közölték Grósz érsek nyilatkozatát, amit külföldi újságírók részére adott. Vegyes érzelmekkel olvastam. Nem tetszik nekem, hogy azt állította: vallásszabadság van, és hogy a szerzetesekről kurtán-furcsán beszélt. Az igaz, hogy van az ő visszaállításuknál fontosabb probléma is, de: sok ezren vannak, hat éve várnak partravettségükben néha egy-egy biztató szót, és semmit sem kapnak. Grósz nyilatkozatában a pozitívum, hogy megmondja: nem ment minden simán, és vannak még megoldandó feladatok.

Azt hallom, hogy Szuszlov rendet fog csinálni, és Rákosi megy.

Érdekes, hogy a mai rádióban „vita” volt azon: bevezessék-e az interpellációt a parlamentben (a valóságban már eldöntötték, hogy igen), és visszaállítják a mentelmi jogot a képviselők számára. Mindkettő megvolt a Horthy-rendszerben, de most új és jelentős dolog ez. Eddig nem engedték meg. Új és jelentős, hogy Saád Béla az *Új Emberben* szelíden, de okosan visszautasítja Kuczka Péter kommunista író tendenciózus fölösztását: vallásos és tudományos világnézet, mintha a kettő kizárná egymást! Egy évvel ezelőtt egy ilyen cikket, mint a Saádé, nem lett volna szabad megírni. Érdekes az *Irodalmi Újság* legújabb számában Aczél Tamásnak a *Temetőről* című verse, melyből kiviláglik, hogy a jelenlegi Magyarországot tekinti temetőnek; továbbá Polgár István verse, amelyben könyörög a „Butaság istenének”, hogy most már menjen el tőlünk. Mintha a Szabad Európa rádió bérelte volna ki az *Irodalmi Újságot*.

Június 18. hétfő

Egy hétig betegen feküdtem. A főbb hírek: Szuszlov hazament, senki sem tudja, mit végzett. Mindenesetre Rákosi tovább ténykedik. Togliatti, az olaszok Rákosija és Howard Fast amerikai kommunista író erősen bírálják a Szovjetunió jelenlegi vezetőit. Tito folytatja diadalútját Oroszországban, Adenauer megjárta Amerikát. Végül a legérdekesebb és egyházi szempontból biztató: a 13-iki püspökkari konferencia előtt Grósz titkárával közölte a bemenni akaró Beresztóczy főbékeppal, hogy jelenléte a konferencián ezután fölösleges, nem engedte be. És az államegyházi hivatalba állítólag panasza menő Beresztóczy előtt Grósznek adtak igazat.

Az *Irodalmi Újságban* a kommunista Vas István egy rövid verset közölt a Teremtőről. A személyes Istenben való hit olvasható ki belőle, ami egy kommunista írónál forradalmi tett. Az *Új Ember* szerette is volna közölni, illetőleg átvenni az *Irodalmi Újságból*, azonban ez nehézségekbe ütközött.

Június 20. szerda

Érdekes felfogás Szuszlov látogatásáról: maga Rákosi hívatta helyzete megerősítésére három hétre, de mikor Moszkva látta, hogy itt hivatalosan szerepel, hazarendelte. – Más: Nyugaton az a gyanú, hogy Togliatti Hruscsov beleegyezéséből lázong, szemfényvesztés volna az egész lázongása.

Figyelemre méltó cikk van a hétfői *Szabad Népből* az ifjúság neveléséről. Bizonyos Ágoston György írta. Érdekesebb pontjai: „Az iskolai oktatás az elmúlt években néha szembekerült a tényekkel és éppen ezért ... üressé, frázisossá vált. Innen van a cinizmus, a közömbösség egyik forrása. (Már ti. a kommunista eszmékkel szemben. *Saját megjegyzés.*) A nagyobb diákok már tudták, érezték, hogy az iskolában tanultak és a valóság között nincs mindenben összhang. A ferdítések (így!) következtében a tizenegy év óta elért nagy eredményeink nevelő hatásának ereje is csökkent.” „A Szovjetunió megszerettetése” sem mindig „tények, adatok alapján” történt, „hanem az adatokat, a tényeket ... végül is frázissokká vált jelzőkkel, ezeknek is szuperlatívuszban való használatával helyettesítettük.” Tudományos hipotéziseket, be nem bizonyított tételeket úgy állítottak be, mint a materialista tudomány diadalát stb., stb. – A kommunista pedagógusoknak tíz év kellett, hogy rájöjjenek arra, amit minden világos látású magyar évek óta tud. Majdnem tíz év óta! Végül – és ez fontos: határozottan a vallás nélküli materialista nevelés mellett van Ágoston György, de helyteleníti az e téren alkalmazott eszközöket, például a vasárnapokra rendezett összejöveteleket (ti. így akarták elvonni a gyerekeket a vasárnapi templomba járástól, és sikerült is részben). Megemlíti az ellentétet Ágoston az iskola materialista és a szülői ház vallásos szelleme között.

Június 21. csütörtök

A Rómer Flóris (azelőtt Zárda) utca 58. számú házára kitéttek egy nagy táblát, nemzetiszínű keretben, ez a felirat: Független Kisgazdapárt Központja. Eddig is itt volt, de kis táblán!

A közelmúltban Lisszabonban portugál–magyar válogatott labdarúgó-mérkőzés zajlott le. Ezzel kapcsolatban terjedt el az alábbi legenda. Puskás és Tichy magyar futballisták sétálnak Lisszabon közelében, szembejön velük Horthy és felesége. Horthy a fényképekről ráismert Puskásra, és megszólította: „Te vagy a Puskás?” „Igen.” „Hát tudod-e, hogy én ki vagyok?” „Nem.” „Nézz meg jobban” – noszogatta Puskást Horthy. Mire híres balszélsőnk: „A főméltóságú.” Aztán elbeszélgettek. Horthy kifejezte reményét, hogy még látni fogja Puskást futbal-

* Vas István még az 1949-es „felülvizsgálat” idején kimaradt, pontosabban csendben kilépett a kommunista pártból.

lozni idehaza, mire Puskás biztosította, hogy akkor iparkodik még sokáig játszani. Mikor az öreg házaspár elment, Tichy ezzel a mondással fordult Puskáshoz: „Jó nő lehetett valamikor az öreg spiné.” – Ez a pesti legendaköltészet legfrissebb produktuma. „Oknyomozó” irodalomtörténészek a legutolsó mondat alapján gondolhatják, hogy talán mégis megtörtént, annyira valószínűvé teszi az egészet.

Június 24. vasárnap

Vagy tíz napja az időjárás hideg, esős, őszi.

Ma egy társaságban hallottam Czapik egri érsek utolsó szavait. Mikor a kormány küldöttsége betegágyához ment látogatni, azt mondta: „Semmi közöm a kormányhoz, szarok a kormánya.” – Eddig hiteles. Egyesek szerint ezt is mondta: „Szarok az egész világra.”

Állítólag Rákosi megy.

A *Szabad Nép* mai száma is tele van önkritikus, saját hibákat kiterelő cikkekkel. Kíváncsi vagyok, meddig tart ez a mazochizmus. Viszont a hitoktatás ellen ismét erősen agítják a szülőket, a jelentkezést pedig olyan időpontra tették, amikor az emberek munkában vannak (szerda du. 2–6, csütörtök de. 8–1) és az egyik szülő megjelenése kötelező.

Az *Irodalmi Újság* egy cikke hiányolja a most annyira divatos viták hallgatóságából a munkásokat, és azt írja, hogy munkásságunk politikai értelemben kifáradt, elfásult. – Új folyóiratokat terveznek (irodalmit). – Kassák Lajos, a leggerincesebb magyar írók egyike, ismét megjelentet verseket. Hosszú éveken át hallgatott.

„A marxista szellem napvilága ragyog fel hétről hétre a DISZ Petőfi-körének vitáin – állapítja meg a mai *Szabad Nép*. – Az elmúlt hetekben zajlottak le a közgazdászok, a történészek és a filozófusok vitái. A jó példán felbuzdulva vitát rendeztek a pedagógusok és az irodalomtörténészek. Jelentős találkozás zajlott le a DISZ Petőfi-kör rendezésében a volt illegális pártmunkások és a fiatalok között. Fontos összejövetelre gyűltek össze minap a volt nékoszisták (népi kollégiumisták). Élénk vitát ígér a sajtó és a tájékoztatás kérdéseiről egybehívott tanácskozás.” A továbbiakban, bár megállapítja, hogy vannak helytelen felszólalások is, kedvezően ítél ezekről a vitákról. Ez eléggé kellemes meglepetés. „Ezek a viták is hozzájárulnak az őszinte és hallható közvélemény kialakításához, amelyet éveken át sajnálatosan nélkülöztünk.”

Június 25. hétfő

Az idő kezd kissé melegedni.

Optimista hangulat. Tudni vélik, hogy Rákosit Moszkvába rendelték. Ezt már századszor hallom, és legtöbbször nem volt igaz. Mondják, hogy még a nyáron vagy ősszel egyesítik a németeket. De hogy hogyan?

Házigazdám, Rónay Gyurka tegnap délután befejezte a *Nábob halála* című regényét. Kb. 240 gépelt oldal. A Szépirodalmi Könyvkiadó részéről Illés Endre már kérte kiadásra, de ő a Magvetőnél szeretné kiadni.

Június 28. csütörtök

Eddig nagyon csúnya a nyár. Hideg, borús.

Szólni kell már a Petőfi-kör vitáiról is. Ez a kommunista ifjúsági szervezetnek, a DISZ-nek a köre. Szerdánként tartanak mostanában vitaüléseket a legkülönbözőbb témákról. Jellemzi őket a szinte forradalmian bátor hang. A társadalomban pártkülönbség nélkül igen nagy ezeknek a vitaesteknek a visszhangja, persze elsősorban az értelmiség körében, hiszen a felszólalók, jelenlevők is úgyszólván kizárólag értelmiségiek, mégpedig kommunisták. A múltkoriban egyik érdekes felszólaló Rajkné volt, aki többek között ezt mondta: „Követelem, hogy az a Rákosi, akinek a kezéhez az ártatlan Rajk vére tapad, távozzék.” Mindez a szókimondás óriásivá fokozta az érdeklődést. Vannak, akik órákkal előbb beülnek. Nem kommunisták is eljárnak ezekre a vitaestekre hallgatónak. Az este a sajtó és irodalom problémáiról volt szó. Reggel háromnegyed háromig tartott a vita! Jelentősebb felszólalók: Vas Zoltán, Déry Tibor, Fekete Sándor, Kuczka Péter stb. Valóban, elképesztően őszinték és vakmerőek voltak. Megállapították, hogy nincs sajtószabadság, hogy példátlanul lesüllyedt a magyar sajtó, hogy a vezetőkink hazudnak stb. Név nélkül célozhattak arra is, hogy kívánatos volna Rákosi távozása.

A jelenlevők aztán tovább mondják a történeteket, hallottakat (ez a legutóbbi a Tiszti Székházban, a régi Tisztikaszinóban volt, ötezren [!] voltak jelen, és megafont szereltek föl, hogy a folyosókon és udvaron is hallhassák). Az emberek ezeknek hallatára felvillanyozódnak, azt hiszik, hogy itt a változás, holott még az se biztos, hogy nem maga a kormány rendezi az egészet, hogy levezesse a feszültséget. Tény ugyanis, hogy elhangzanak a merész kívánságok, kijelentések, és Rákosi marad a helyén és minden marad a régiben. Én így látom a Petőfi-kört és vitáit: Örvendetes a kommunista értelmiségi törekvése, vágya, hogy az eddigi gazemberek helyett tisztességes emberek vezessék a pártot (és az országot), és az eddigi törvénytípró uralmat egy tisztességes uralom váltsa föl. De ezek vagy csak, vagy zömmel kommunista sérelmeket hánytorgatnak föl, ez még mindig csak kommunista belügy, ez még nem a nemzet, a magyarság ügye, csak közvetve, mert hiszen a hatalom a kommunisták kezében van, ha tehát ők tisztességesek, akkor elviselhetőbb lesz a magyar nép sorsa is. Mindez a párt belső tisztulása. Viszont kezdete lehet egy komoly és gyökeres belső változásnak.

Június 29. péntek

Péter-Pál napja, munkanap. Ma hat éve, hogy idejöttem lakni a Rózsadombra, R. Gyurkákéhoz. Egész nap csúnya, hideg idő.

Tito, mint egy pápa, „bűnbocsánatot” hirdetett Rákosinak. Orosz és román

* A Petőfi-kör június 18-i vitáján Rajk Lászlóné férje becsületének és emlékének megtisztítását követelte. Rákosi és Gerő lemondásának szükségességét viszont nem ő, hanem Gergely Erzsébet hangoztatta ugyanezen a gyűlésen. (Lásd: *A Petőfi-kör vitái. IV.* Szerk.: Hegedüs B. András és Rainer M. János. Budapest, Múzsák Kiadó, 1956-os Intézet, 1991.)

újtjáról hazatérve ugyanis a belgrádi pályaudvaron beszédet mondott. Ennek ránk vonatkozó lényege: vannak még kelet-európai államok, melyekkel még nem állottak vissza a teljes baráti kapcsolatok, de ez nem az illető népek hibája, hanem az illető vezetők, akik nem merik bevallani tévedésüket. Csak vallják be nyugodtan, „megértés”-re fognak találni. Ezek után talán igaza lesz annak, aki azt állította, hogy Rákosi Hegedüssel Belgrádba megy Canossát járni.

A legújabb Tito- és Rákosi-viccek, szójátékok: „Hogy hívják Tito feleségét?” „Láncos Cicának.” – „Miért nem jön Tito Magyarországra?” „Mert fél, hogy elvakkantja magát.” – Más: Molotov távirata Rákosihoz Tito Moszkvába érkezésekor: „Láncos kutya jön, én megyek.” Rákosi viszontválasza: „Ebadót kifizettem, én maradok.” – „Mi különbség van Árpád apánk és Mátyás apánk között?” „Árpád fehér lovon jött be az országba, Rákosi Szusz-lovon ment ki.” – Rákosi legújabb neve: cseresznye. „Miért?” „Mert nem megy.” (Juj!) – „Hány megye van Magyarországon?” „Húsz, a huszadik: Rákosi megye-e?” (Ez is fáj!). – Végül két Grósz-vicc: „Hogy hívnák Grószt, ha pápává választanák?” „I. Priusz.” – „És hogyan köszöntik?” „Grósz-Gott!”

Tegnap Lengyelországban zendülés volt. Poznanban sztrájkoló gyári munkások (állítólag lengyel és német zászlók alatt) megrohanták a kommunisták párt-házát, felgyújtottak egy börtönt stb. Tankokkal verték le őket, ma reggel hétkor már munkába állottak. A sztrájk a magas norma miatt tört ki, vagyis a béremelésért küzdöttek. A miniszterelnök és több miniszter Poznanba utazott. 38 halott van, és 240 sebesült. A halottak katonák, rendőrök, akik – mint a kormány nyilatkozata mondja – a középületek védelmében estek el. Nagy a jelentősége, hiszen a lengyel kommunisták mentek a legmesszebbre az engedményekben, de – úgy látszik – még így sem kellenek.

Június 30. szombat

Megnéztem az ifjúsági karneváli felvonulást. Ezt a népi demokrácia rendszerezette pár éve.

Újabb részletek Lengyelhonból: a felkelőknek volt kézigránátjuk, géppuskáik, házak felgyújtására alkalmas eszközeik. Az ottani ávó épületét fel akarták gyújtani. Leverésük után (barikádokat emeltek) egyes fegyveres csoportok még járkáltak az utcán, ezeket a kommunisták – mint ők jelentik – „megsemmisítették”.

Úgy hírlík, a Petőfi-kör vitaüléseit betiltották, és a következő napokban már meg is fognak jelenni a hatásukat lerombolni célzó cikkek.

CSAK A CÍMKE VÁLTOZIK

(JÚLIUS-AUGUSZTUS)

Július 3. kedd

A nyár változatlanul csúf. A vasárnapi *Szabad Nép* közli a párt központi bizottságának határozatát, mely elítéli a Petőfi-kör vitáit. Név szerint Tardost, és főleg Déryt. A mai *Szabad Nép*-vezércikk is nekimegy Déry Tibornak, de kikap az *Irodalmi Újság* is. Mindig így van: nagy handabandával kicsit lazítanak a diktatúrán, aztán megijednek, és megint visszatérnek a régi szigorhoz. Csak kérdés, hogy most fog-e sikerülni. Nagyon szabadjára engedték a „bíráló szellem”-et. Sarkadi például a múlt heti *Irodalmi Újság*ban fölveti a kérdést: tisztázni kell, miért romlott le a magyar mezőgazdaság az utolsó tíz év alatt. Hát ennél nagyobb pofont nem adhatna senki a rendszernek! A téeszcséknek! A központi vezetőség még a *Szabad Nép* egyik múlt vasárnapi cikkét is hibáztatja, és most röpgyűléseket tartatnak a gyárakban – felső nyomással elrendelve – elítélendő a Petőfi-kört. Holnap azért állítólag engedélyezik a Petőfi-kör pedagógiai vitáját, de meghívókkal, szigorúan, azaz szájkosárral.

A poznani eseményekről újabb részletek: „Kenyeret és szabadságot!” kiáltásokkal tüntettek. Letartóztattak több száz munkást a kommunisták Lengyelországában. A lengyel és egyéb kommunisták „imperialista provokáció”-ról beszélnek a szokványos receptjük szerint, holott munkások követeltek béremelést és kenyeret.

A pletyka szerint Rákosit hazaküldték Moszkvából, hogy „már nem állanak vele szóba”. Azt hiszem, ez csak vágyálom. Harcol a pozíciójáért. A fiatal kommunista generáció egyik informátorom szerint szeretné kitérni helyéből az öreget, és ők akarnának vezetni. Kíváncsi vagyok, mi lesz a vége.

Július 4. szerda

Viharos szélre ébredtem. Vacak nyár. – Szakszervezeti tag lettem. – A poznani események hatására az emberek számítottak bizonyos szigorításra. Valóban, most a Minisztertanács is megróttá azokat az „elemeket, akik visszaélnék a bírálat jogával”. A mai Petőfi-köri vitaülést mégis betiltották. – Kiengedtek egypár bebörtönzött katolikus papot olyan beállításban, mintha a Békepapok Bizottsága kérésére történt volna. Úgy látszik, a békepapok tekintélyét akarják helyreállítani, mert híre ment, hogy Grósz fel akarja számolni a békepapokat.

A következő eset állítólag megtörtént. Külföldön szerepelt egy kvartettünk, mégpedig kitűnően. A magyar kultúrmegbízott erre nyilatkozott, hogy jutalmul ki fogják bővíteni a kvartettet. Állítólag ezért bukott meg a Kultúrkapcsolatok Intézetének az igazgatója.

Más: Két újságíró, akik kimentek Lisszabonba a portugál–magyar futballmeccsre, megbíztak, hogy menjenek el a Lisszabonban élő Horthyhoz, és azután írjanak egy diffamáló riportot. El is mentek. Szobalány nyitott ajtót. Földszintes,

pár szobás polgári berendezésű villa a lakásuk. Horthy nem volt otthon, teniszezett (88 éves!). Aztán hazajött, rendkívül kedves volt a magyar újságírókhoz, akik olyan jó benyomással jöttek haza, hogy nem voltak hajlandók megírni a kért riportot. – Horthy unokája Etonban tanul, Horthy meg szokta látogatni, ilyenkor az angol királynő férjének a vendége.

Július 12. csütörtök

Kisszállás. – Itt ülök a plébánia békés kertjében kényelmes karosszékben. Hat év óta először. A határsáv miatt nem jöhöttem eddig. A hat év előtti itt-tartózkodásom örökre emlékezetes marad számomra: az elhurcoltatás elől menekültem ide. Este 9 órakor hagytam el a házat, és ugyanazon a vasárnap este (1950. június 18.) 12-kor érkezett meg kollégáimért a teherautó. Minden ablakot be kellett spalettázni – mint később mesélték –, az összes villanyt meggyújtani. A wertheim-szekrény kulcsát és a lakók névjegyzékét kérték legelőször. Aztán mindenkit hosszan kihallgattak, civil ruhás ávósok, és fél 3 lett hajnalra, mire – kis batyujukkal – mindenkit fölraktak a teherautóra, mely egy Pest környéki épületbe vitte őket, ideiglenes internálásra. Onnan aztán – az öregek kivételével – lassan mindenki megszökött, én meg azalatt itt izgultam Kisszálláson, öcsém vendégszeretetét élvezvén. Hajnali ötkor mentem át a kis templomba, sortban, hogy kevésse legyen föltűnő, és az öcsös rám zárta az ajtót. Fél óra múlva átjött értem, kiengedett. – Ugyanakkor itt lent is deportálások folytak. „Kulákokat” és egyéb „megbízhatatlan elemeket” hurcoltak el innen a határsávból a messze Tiszántúlra. Éjszaka, hiszen „ez a ti órátok: a sötétség hatalmáé” (Luk. 22,53). Előtte három nappal kicserélték a helybeli rendőrséget, más vidékről hoztak helyükbe másokat. A rémület szállta meg a környéket, senki se tudta, milyen terjedelmű lesz a deportálás, listákról érkeztek a rémhírek, listákról sok száz névvel; hosszú tehervonatokról beszéltek, melyeken a környező községek „megbízhatatlan elemeit” vitték el. Innen végül is csak hat-hét családot szállítottak el, akinek kocsija-lova volt, az azon utazhatott, egyébként a rajtavalón kívül alig vihettek magukkal valamit. Öcsém akkor napokon át nem aludt, híveiért aggódott. Az egyik legderekabbat is elvitték. Mint béreslegény kezdte a pályáját, és a bűne az volt, hogy szorgalmával, takarékoskodásával sikerült pár hold földet szereznie, amit mindig maga művelt családjával. Kuláknak minősült. Mindenét szétszedték a helybeli téeszcsé tagjai. Azt hiszem, ő kocsijával még alig érhetett ki a falu határából, amikor mindene, egy szorgalmas élet eredménye, ebek harmincadjára került. – Én akkor június 29-én utaztam vissza Pestre, ahol egy jó barátom vállalta a kockázatot, hogy lakásába befogad. Akkor azt hittük, csak pár hétre, hiszen „őszre úgyis megbukik a rendszer”. Mindennek most hat éve. Azóta is ott lakom.

És most újra itt, Kisszálláson. Figyelő szemekkel nézem az életet, mi változott. Külsőleg nagyjából ugyanaz minden, mint hat évvel ezelőtt. Csak a volt hercegi kastély – jelenleg általános iskola – parkjának bejáratán olvasom a táblát: „Idegeneknek tilos a bemenet”. Azért bementünk. Elégge el van hanyagolva. A műemlékszamba menő foyer-ből, földszinti ebédlőből, melynek három ajtaja volt a park felé, tantermet csináltak. Sok a gyerek errefelé. Két évvel ezelőtt, a nagy

egyházellenes nyomás ellenére ezen a pár ezres kis helyen hatszáz gyerek bér-málkodott. – Eltűntek az ún. Veres Péter-kúriák. A földhöz juttatott parasztok szoba nagyságú és mélységű gödröt ástak ki a földjükön, erre tetőt húztak, és ebben laktak. A nép elnevezte őket Veres Péter-kúriáknak. Ma már mindenütt szép kis házak, kerttel, földdel. És a határban tanyák. Kevés kivétellel mind az utolsó tíz esztendőben épültek. Azelőtt uradalom volt itt, tízezren felüli holddal. Egy olasz hercegé volt: Buoncompagni, felesége San Martino. A nép Szamártinóra magyarosította. Évenként el-eljöttek Olaszországból a birtokra, egyébként az egészet úgy, ahogy volt, kiadták bérbe. A bérlő is itt lakott, egy maga építtette ízléses, tornácos, kúria stílusú földszintes kastélyban, mely most kultúrház és párhelyiség. A hercegi párról a nép már nem beszél, se jót, se rosszat. A belsőbb cselédek még emlegetik a „hercegasszonyt”, akit szerettek, mert közvetlen volt, és egyszerű. Nyárra esett a születésnapja, és olyankor minden alkalommal megvendégelte az egész „belmajort” – ez volt akkor a mai falu –, és ezen a napon az összes parasztgyereket kiöltöztette minden esztendőben. A hercegasszony kedvence egy félig-meddig dilinós leány volt, aki egyszer az akkor megérkező hercegasszonyt a templom előtt megállította, és megkérdezte, „hogyan vannak a gyerekeid”. Azóta, ha Kisszállásra érkezett, többször magához hívatta beszélgetni, és sokszor mondogatta: „Ő volt az egyetlen, aki a gyermekeim után érdeklődött.” – A földet szétosztották az egykori urasági béresek között. Akinek több gyermeke volt, többet kapott. Mivel elég sok itt a gyerek, van, aki 10-15 holdat is kapott. Ezek most tanyát építettek, és szorgalmasan dolgoznak. A határ igen szép, gondozott. Az embernek örül a szíve, ha látja. Inkább legyen ezé a pár ezer magyaré a föld, mint egy olasz hercegi páré. Persze, ezek a valóban felszabadult béresek aztán hallani sem akarnak a termelőségvetkezetekről. Végre a maguk urai lettek, és most menjenek vissza szolgálni? A herceg helyett most a kommunista párt béresei legyenek? Itt a „termelőségvetkezeti csoport”, azaz „tszcs” rövidítést így egészítik ki: „tovább szolgáló cselédek”. Csak két téeszcsé van itt, összesen 900 holddal, állítólag 87 (!) helyen. Csak olyanok léptek be, akik valami oknál fogva erre kényszerültek. Tagosítás nem volt, és így a maguk 5-10 holdjával belépő parasztok földje számtalan helyen van. Van, akinek, vagy akiknek nyolc kilométert kell tenniük, hogyha kimennek a téeszcsé földjét megművelni. Az eredmény meg is látszik. Az egyik téesznek félmillió forint adóssága van. Az itteni téeszcsések prolik a szó teljes értelmében. Láttam őket. A falusiak eléggé lenézik őket, főleg az a pár iparos. Kocsival kísértem ki egy vendégünket a 4-5 kilométerre fekvő vasútállomáshoz. Visszafelé jövet a határban megkértem a lovat hajtó gyereket, mutasson nekem téeszcsés földet. Mutatott. A gaz majdnem nagyobb volt benne, mint a kukorica. Mellette egy kukoricás, kétszer olyan magas volt benne a kukorica, mint a téeszcsésben, gaz sehol, szépen megkapálva. A gyerek rámutatott: ez egy téeszcsésnek a háztáji földje. Ez mindennél többet mondott nekem. – Az egyéni parasztok viszont panaszkodnak, hogy bizonytalanságban érzik magukat, hátha tagosítás lesz, nem tudják, mikor veszik el a földjüket, nincs kedvük igazán dolgozni. Szerintem, ha nem lenne téeszcsés mozgalom, vagy legalább nem erőszakolnák,

és az egyéni gazdáknak visszaadná a biztonság érzését, akkor sokkal többet termelnének a parasztok, és több ennivalója volna az országnak. Van, aki bevallja nyíltan, hogy egyes cikkekből csak annyit termel, vagy állatból csak annyit nevel, amennyit családja el tud fogyasztani.

Jártam kint két szomszédos tanyán is egy vasárnap délután. Pár óra alatt megvilágosodott előttem, milyen rossz a kormány mezőgazdasági politikája, milyen káros a beszolgáltatási rendszer, és hogy Nagy Imrének van igaza, nem Rákosinak. Mindkét vendéglátóm kitűnő és lelkes gazda. Szorgalmasak, hozzáértők. Egyikük pláne aranykalászos. Mintagazdaságok, amiket láttam. Mindketten a bizonytalanságra panaszkodnak leginkább, ami elkedvetleníti őket. Például: az egyik már jóformán januárban, amiből lehet, előre beadja az egész évi beadási kötelezettségét, disznóból is. De mindig ki van téve annak, hogy ismét visznek el tőle disznót. Hogyan? Időnként összehívják a községi vezetőket a járási vagy megyei központba. Ott közlik velük, hogy szükség van újra sertésekre, és ha Kisszállásra kivetnek 100 sertést, akkor a községi vezető stréberségből vállal 150-et. Ezt aztán behajtja onnan, ahol van disznó. Kilójáért csak kb. 5 forintot adnak (és eladják 30-40 forintért levágva!) Megkérdeztem, hogy van az, hogy nálunk a minisztériumi étkezdében majdnem mindig ehetetlen a krumpli, holott a koszt egyébként rendes. Most megtudtam az okát. Nagy a beszolgáltatás. Hogy könnyebben teljesíthessék, a szapora termésű krumplit vetik, tekintet nélkül arra, hogy ehető-e vagy jó-e. Ők például a most divatos ún. lengyel krumplit termelik, nagyon szapora, a beadás pedig csak kilóra megy. Saját maguknak külön termelnek ún. rózsakrumplit. De csak saját maguknak. Mutatták is. Sok disznót hizlalnak, de a lehetetlen előírások miatt előfordul, hogy csak egy hízótt vághat a család! Még többet hizlalnának, ha normálisak lennének a viszonyok. – Amit itt pár nap alatt láttam és tapasztaltam, meggyőzött arról, hogy tejjel-mézzel folyó Kánaán lenne az ország, dúskálna az élélmiszerben, ha békében hagynák a parasztot, és normális vagy semmilyen beszolgáltatás sem volna. Sokkal többet és jobbat termelnének.

Milyen abszurdum például a következő adalék. Itt Kisszálláson valaki bérlő volt a Horthy-rendszerben ugyanannyi földön, amin most mint sajátján dolgozik. Akkor mint bérlőnek, ha mindent kifizetett, többje maradt, mint most, mint tulajdonosnak. Most ismét jobbágyok a parasztok, de most sokkal több a „dézma” és a robot. Azelőtt azt mondták: dézma, most: beszolgáltatás, azelőtt robot volt, most meg „társadalmi munka”. – Jellemző, hogy a tanyán a rádió nem Budapestre, hanem egy jugoszláv adóra volt beállítva.

A politikáról nem sok jut el hozzám. Ami eljut, a *Szabad Népen* keresztül és egy-két vendég „hírszolgáltatata” révén. Ez utóbbitól hallottam, hogy már egészen jól állottak a tárgyalások abban az ügyben, hogy a kapucinusok visszakapják Máriabesnyő templomát a rendház egy részével és a budai Fő utcai templomukat. A poznani és Petőfi-köri események hatására a kormány abbahagyta a tárgyalást, és visszakozott fűjt. Megijedtek. Félnék. Poznan után egy helyen tisztgyűlést tartottak a hadseregben. Szabad volt minden panaszt előadni. Megkérdezték között: miért van a magyar hadseregnek szovjet-orosz egyenruhája. Megígérték, hogy megváltoztatják. Egy politikai tiszt hadnagynak ezerkétszáz

forint havi fizetést adnak csak. Rendkívül kevés. Gondolják, hogy ilyen gyöngé fizetés mellett ki fognak tartani mellettük? (Míg ezeket írom, szól a község „vasszája”. Így hívják a megafont, mely déli szünetben slágereket üvölt a világba. Véletlenül se tudjon aludni, aki rászorulna! Nevezik „hazugság szájának” is.) – A *Pravda* egymás után írja a cikkeket arról, hogy az orosz szovjet valóban demokratikus, hogy az a helyes, ha csak egy párt van, hogy mit köszönhet az orosz nép a kommunista pártnak. Gyanús nekem ez a nagy önigazolás! Nincsenek ott bajok e téren? – Legfontosabbnak tartom a mi szempontunkból a *Szabad Nép* következő hírét: Bulgáriában megváltoztatják azoknak az üzemeknek, utcáknak, tereknek, intézményeknek nevét, melyeket élő személyekről neveztek el. Vajon nálunk is végrehajtják ezt? Az volna az egészséges.

Apróságok. Vacsora után a helybeli plébánossal egy itteni tanító emeleti lakására megyünk (valamikor a hercegék vendégháza volt). Meg kellett várnunk a sötétet. A házhoz érve csöndre intenek. Okai: a földszinten lakik egy pék, akiről azt hiszik, hogy a kommunista párt besúgója. Baja lehetne a tanítónak, hogy a pappal nexusa van. – Más. Jövök „haza”. A kertben egy kis kerti asztalon ül öcsém, a plébános, sortban, rövid ujjú ingben. Előtte három kisgyerek áll. Első áldozásra készíti elő őket. Mindennap pár percig. (Itt nyaraló szülők gyermekei, akik rendes lakóhelyükön nem merik első áldoztatni gyerekeiket. Rossz pont volna.) Modern hitoktatás, modern keretek. – A régi bérlő gyönyörű kúriastílusban épült kastélya – most kultúrház – parkjában malacokat legeltet két kis süldő parasztlány. Rövid ujjú ing van rajtuk, kis klottnadrág, hajuk kendővel menyecskesen lekötve. Sikkesek, helyesek. A népviselet, azt hiszem, ki fog veszni. A lányok, a kendergyárban dolgozók, nadrágban. A tanyán a gyereken városi rövidnadrágos ballonruha. Gondolom, talán elkészül, tovább tanul. Kérem, hová mégy, ha elvégezted az általánost? „Sehova, itthon maradok.” Paraszt lesz. Nagyon szereti az állatokat. Egészségesebb lesz a ruházat. Kár a népviseletért? Lehet. Az bizonyos, hogy van itt fölszabadulás a lelkekben. Csak újra szolgaságba akarják őket dönteni. – Más. Volt itt azelőtt gőzmalom, most leszerelték, volt szeszgyár, leszerelték, volt kendergyár, ezt meghagyták, de átrendezték. Legelőször itt volt gőzmalom Felsőbácska területén. Az öreg Jócó bácsi mesélte még fiatalabb koromban, hogy ők Bácsalmásról kisgyerek korában karácsonykor, húsvétkor idejöttek örletni, hogy finomabb lisztből legyen az ünnepi kenyér, kalács. Már csak ezért is érdemes lett volna meghagyni: gazdasági műemlék. – A régi temető messze van, öt kilométerre. A tanács új temetőre adott földet a központ közelében. A plébános fölállítatott rajta egy több méter magas egyszerű nyárfa keresztet. Két fiatal fa keresztbe téve, ahogyan kivágták. Az egyik szára nyárra ki is hajtott. Az egyszerűbb emberek közül nem mindenkinek tetszett. Cifrábbhoz vannak szokva. Soká fog tartani, míg megérzik, hogy ez az egyszerű nyárfa kereszt szebb. Megvolt a tanácsnak a temetőkerítéshez a drótja is, de pénze nem, hogy a munkásokat kifizethesse. Megkérte a tanácselnök a papot, hirdesse ki ő, hogy jöjjenek az emberek, és „társadalmi munkában” (ilyen szép neve van az ingyen munkának a szocializmusban) készítsék el a kerítést, mert ha ő kéri meg az embereket, a kutya se megy. Úgy is történt. A pap kihirdette, annyian jöttek, hogy többnek munka se jutott. Amikor aztán a tanácselnökék megtudták, hogy

a pap bort és rumot is ad az embereknek, mert hideg volt – január –, ők is kimentek, de nekik már nem jutott munka, csak elborozgattak, eldiskuráltak. – Egy barátomat hoztam el vendégségbe. Ki szoktunk ülni a fasorba beszélgetni. Háttunk mögött kis erdő. Az első világháború után ültették. Annyi fa, ahány hósi halott a faluból. Az uraság ötlete volt. Most itt ülünk. Mindenki köszönt bennünket. Állítólag olyan nagy az ellenőrzés, hogy minket is annak néznek. Innen a „süvegelés”,

Július 13. péntek és 14. szombat

Tataháza. Autóbussszal jöttünk át az öcsémmel. Rekkenő hőség. Van nyolc éve, hogy utoljára jártam itt. Akkor is vendégségben, most is. Itt él a bátyám asszonylánya férjével, aki állatorvos. Nemrég költöztek ide. Sokáig nem adtak nekik lakást. A férj az elmúlt kemény télben hónapokon keresztül albérleti szobában lakott, méregdrágán, és a felesége a szüleinél, a közeli Madarason. Most egy „kulákokat” tettek ki a már államosított házból, hogy az állatorvosnak helyet adjanak. Nem kellemes ügy. Viszont lakni kell valahol, és a község köteles lakásról gondoskodni. Így gondoskodott. Rövid ittlétem alatt láttam, hogy a főutcán a „kulákokat” egy kivételével mind kirakták a lakásukból, és helyükbe különböző intézményeket költöztettek: pártszékház, Magyar Nők Demokratikus Szövetségének székháza, kisipari szövetkezet, kocsmá stb. A falu egyik hatalmasága a párttitkár. Sírásó volt valamikor. Szakított a múltjával. Ideológiailag is. Az itteni plébános régi ismerősöm, szerettem volna meglátogatni, de láttam, hogy vendéglátóm nem rajong a tervemért. Úgy látszik, tart tőle, hogy meglátják, és kellemetlensége lehet belőle, „klerikális vendégei vannak”. Így fest a valóságban a vallásszabadság. Mellőztem a látogatást.

Július 14-én szombaton délután

Bácsalmás. 3-kor jöttem át Tataházaról autóbussszal. Karácsonykor lesz hét éve, hogy utoljára itthon voltam. A határsáv miatt. Tagadhatatlanul némi megilletődés vesz erőt rajtam, és fürkésző szemmel nézem a falut. Az otthonunkban jelenleg nővérem lakik a férjével. Nővéremet 1948-ban kitétték állásából minden végkielégítés és nyugdíj nélkül, csak pár hónapja van ismét állásban. De most alaposan: reggel hétkor megy, este hétkor jön, de van úgy, hogy tízkor. Itthoni munkáját alig vagy sehogy sem tudja elvégezni. Túlóráztatják. Hiába magyarázom, hogy ez ma már mellőzhető, nem mer hazajönni a hivatalos óra leteltével, fél, hogy akkor elveszti állását. Hiszen az is túlóráztat, aki bevitte ebbe a hivatalba. Sógorom, mint volt csendőrr, tizenegy éve állás és nyugdíj nélkül él az egyre jobban tönkremenő szőlő és a napszámba járás csekély jövedelméből. Fáj a lelkemnek a hajdani rendes, tiszta, szépen berendezett szülői ház és hajdan gondozott kert dezoláltsága, elhanyagoltsága, a sivár szobák a töredező és kevés bútorttal. Most tegyek nekik szemrehányást? Hiszen persze van, amit azért rendbe hozhattak volna. De aztán eszembe jut a sok zaklatás, izgalom, aminek az elmúlt éveken át ki voltak téve, a sok anyagi nehézség – „kuláklistára” rakták őket, aszerint kellett teljesíteni a beszolgáltatást, adót pedig úgy és annyit vetettek ki rájuk, ahogyan és amennyi éppen eszükbe jutott, persze inkább többet,

mint kevesebbet – eszembe jut a sok lelki gyötrelmük, és hallgatok. Elfáradtak. Lélekben is. Megértem.

Alighogy megérkezem, kimegyünk a nővéremmel a temetőbe, szüleink sírjához. Virágot az öcsém küldött, margarétát, anyánk kedves virágját. A temetőben már egyre több a sír, aminél meg-megállok. Hiszen hat évnél is több, hogy itt utoljára tébláboltam. Itt egy gyermekkori pajtás, amott a kántor, évtizedeken át megszokott hangja hiányozni fog a templomból, emitt az egyik szomszédunk, Pista bácsi, akinek a fejét nemrég vágta szét a tehervonat ajtaja. Nemrég ment el az öreg sekrestyésünk – nálunk még apáról fiúra szállt ugyanabban a családban a szindikátusság –, akit úgy szerettem. Sose beszélt nemzeti hovatartozásáról, magyarul beszélt legtöbbször, régi történeteket is a faluról. A lakásában bekeregetve állott a családi címer, büszke volt a magyar nemességére. És most a sírkeresztjén a felírás: Ovde pociva Joso Piukovich.

Amit itthon látok, azt látom az egész faluban is. Szomorú, mivé lett a község az elmúlt tíz esztendőben. Valamikor gazdag, tiszta, rendes falu volt, kissé városias. Áradt belőle a jólét, a rend, a gondozottság. Most? A házak elhanyagolva, tatarozás nélkül – nem merik, részben, mert hátha elveszik, részben pedig nincs miből tatarozni, részben telepesek laknak benne –, piszkosak, sőt, amire itt még nem volt példa, több ház bedőlt. Összedőlt. Legutóbb a volt kántorlakás. Állok előtte és nézem. Oda jártam játszani harmincöt évvel ezelőtt, és most üresen tátong a nagy szoba. „Hátha még a Bárány utcát látnád – mondja valaki –, ott annyi a beomlott ház!” – Az üzletek, boltok – hajdani üzletek, hajdani boltok – ajtajai zárva. A házak ablakai sok helyütt üveg helyett papírral beragasztva. A parkok elhanyagolva – azelőtt a közösség kertésze kezelte őket –, a padok hiányosak, a templom fala omlik, bádogtetejét augusztusban tervezik rendbe hozni. Egyedül az állomás épülete szép, átalakították. A volt grófi kastély helyén – leégett még 1920-ban – kaszárnyát építettek. Azzal a hírrel fogadtak, hogy ott lesz a gimnázium. Az emberek kevés kivétellel nehezen élnek. A kevés kivétel a párttitkárok és a rendszer legközelebbi emberei. A többség örül, ha keresetéből ennivalóra telik. Még a borok is rosszak. Ittam én azelőtt is elvéve rossz bort Bácsalmáson, hiszen nem mindenki értett a termesztéséhez, kezeléséhez, de most csak rossz bort kapok mindenütt. A szőlők mennek tönkre. Részben az utóbbi évek időjárása, részben a talajvíz, peronoszpóra, permetezőszerek hiánya miatt. Maguk a szőlőtulajdonosok se nagyon ambicionálják a dolgot. Nagy a beszolgáltatás, másrészt bizonytalanok, nem tudják, mikor kényszerítik be őket tévesztésbe, vagy mikor veszik el tőlük tagosítás vagy más címen. Bizony, a régi bácsalmási rizlingnek bealkonyult.

A lakosság nagy része új. Ezrével menekültek el és települtek át kényszerűségből a svábok, helyükbe vegyes értékű nép jött. A dél-bácskai menekültek és a felvidéki áttelepültek nagyon rendesek, de a többiek bizony nem mind.

Bosszantanak az új utcanevek. Általában ellensége vagyok az utcanevek megváltoztatásának, még ha a legszentebb névre változtatják is, hiszen a régi utca-

* Ovde pociva: itt nyugszik

nevek tradíciókat, történelmet őriznek, de azt még lenyelem, hogy a Szabadkai útból – ősrégi név, arra visz az út Szabadkára – Dózsa György út lett (bár Dózsa György annyi utcát kapott már széles e hazában, mint amennyi katonája lehetett valamikor), lenyelem, mondom, de hogy a Széchenyi utcából Marx Károly utca lett, az már sok. Aztán Fürst u., Sallai u. stb. Mi köze Bácsalmásnak – de az egész magyarságnak – ezekhez az urakhoz?

Hétfőn átmentem a szomszédban lévő strandra. Régen építették, még a Horthy-rendszer derekán, vállalkozó szellemű magánemberek. A cégtáblán büszkén hirdették: *Első* bácsalmási strandfürdő. Most a kabinok átalakítva. A „maszek kabinok” felszámolva, helyükbe „közösségek”. Azaz összesen nyolc kabin van a régi 16-20 helyett, és a normális méretnél két-háromszor nagyobbak. Megfizetem a belépőt, jegyet nem kapok (2 Ft), vezet a kabinhoz a fürdőszlegény: óriási térfogatú, padlója föld. Pad, szék nincs benne. Hova üljek? Kérem a fürdőt: „Nincs olyan kabin, ahol pad is van?” „Nincs – hangzik a válasz –, még nem készültek el.” Megnyugtat: „Szögek azért vannak!” Bizony jó, mert tehetném a földre a ruhám. A medence a régi, rendes. De körülötte a régi padokból csak egy ép, a többi eltörve, vagy hiányosan. Szóval az egész strandon csak egy padra lehet ülni, de annak is hiányzik a támlája. Érdeklődöm, kié most a strand. „A tanács kezelésében van” – mondják. Panaszodom a hiányokra. Hozzáteszik: „Pedig szedik a községfejlesztési járulékot.”

Jugoszláviából itt van a sógorom édesanyja. Parasztasszony, 77 éves, nem sokat tudok meg tőle. A lényeg: kereskedelem állami kézen, magániparosok vannak, de szorítják őket. Három éve sok paraszt kiléphetett a kolhozból – „zadrugá”-ból –, örömmel léptek ki. Azelőtt nem szerették Titót, most megbékélnek vele, mert most minden van, narancs is, datolya is. A zsidókérdés meg van oldva: Tito minden zsidót kiengedett Palesztinába, ki is mentek. Alig maradt Bácskában pár hírmondó. A kitelepített, kiirtott és elmenekült svábok helyére délről szláv telepeseket hoztak. Ezek leszedték a tetőt, eltűzelték, az első szobákba bekötötték a lovat, állatokat, ők maguk hátra mentek lakni a kamrákba. De most tíz év után már kezdenek tudni ők is dolgozni. Unokáik már majd szépen billeszkednek a bácskai életbe. Végül egy érdekesség: sógorom bátyja, Antal, meghalt az első világháborúban, Szerbiával ellenséges hadsereg katonájaként, és mégis a szülei most, negyven évvel a halála után a kommunista és szerb világban kapnak érte 1500 dínárt. Nem sok, hiszen alig több 150 Ft-nál, de az elv itt az, ami figyelemre méltó.

Július 16–17. hétfő–kedd

Madarasról nem sokat írhatok. Nemigen járkáltam. Maga a falu rendes, tiszta, mint azelőtt. Itt nem cserélődött a lakosság, maradt a régi. A határa azonban vonatról nézve nem kifogástalan. Több elhanyagolt szőlőt láttam, gazos földet, sőt gazdátlant, teljesen műveletlent is láttam. Azt mondják, mennék csak ki az almási határba: tele van bedőlt tanyával és olyan házakkal, amelyekről elhordták az ajtót, ablakot. Főleg a szabolcsi telepések, akik aztán visszamentek hazájukba. Az utcán találkoztam a bátyám szomszédjával. életerős parasztember volt, amikor utoljára találkoztunk. Most megtört öreg ember, bottal jár, és beszédjében nehe-

zen veszi a lélegzetet. Négy évvel ezelőtt mint kulákat elvitték, négy hónapig börtönben tartották, és úgy összevissza verték, hogy sosem lesz ember belőle. Az orvostól jött. Kéthetenként kap injekciót, hogy kihajtsa belőle a vizet. Dagadnak a lábai. Szíve rossz.

Július 18. szerda

Este érkeztem vissza Kiszállásra, az autóbusszal. Elém jön egy új vendégünk, régi barátunk, most végezte az egyetemét. Azzal fogad, hogy Pesten múlt szombaton – két hete – valóban lehetett valami munkástüntetés-féle, amit azonban nagyon tagadnak. Továbbá, hogy a párt központi vezetősége titkos ülést tartott, és ma mindenütt titkos pártgyűlések lesznek. Bővebbet nem lehetett tudni, mert nagyon titkolóznak. Vacsora után ülünk a teraszon, beszélgetünk (két vendégünk van), amikor nagy sietve és „titokban”, hogy ne lássák, besurran két ismerős a faluból, párttagok. Nem tudtam, mire vélni a dolgot. Az öcsém, aki bement velük a szobába, kiszól, menjünk azonnal be. Hát a helybeli pártgyűlésről jöttek a nagy újsággal: Rákosi lemondott korára való hivatkozással, az idén nem lesz békekölcsön, Rákosi utódja Gerő, a közeljövőben megy a bocsánatkérő levél Titóhoz stb. Persze izgalommal tárgyaljuk az eseményeket. Nagy pozitívum Rákosi távozása, bár Gerő személye nem jelent garanciát a változásra, és Rákosi a háttérből még mindig irányíthat. Én szkeptikus vagyok. Éjfél felé – későn jöttek, tízig eltartott a gyűlésük – informátoraink titokban kiosonnak, nehogy valaki meglássa, hogy a plébánián jártak.

Július 19. csütörtök

Tegnap nem volt villany egész nap, nem hallgathattunk rádiót. Ma aztán sokat ültem mellette. A budapesti rádió megerősítette a hírt. A külföldi – nyugati – vélemény: Rákosi távozásának örülni kell, Gerő nem jelent változást, szóval egyelőre csak személyi változásról van szó, de engedményeket kell a magyarországi kommunista vezetésnek is tennie. Gerőnek nem jósólnak sok időt. Egy idevalósi parasztasszony tömören így foglalta össze a véleményét: „Az egyik zsidó megy, jön helyette a másik, és még rosszabb lesz, mint volt.” Valóban taktikai hiba volt moszkovita zsidót választani, illetve kinevezni Rákosi helyébe. Viszont Rákosi, úgy látszik, így akarta biztosítani magát, hogy nem lesz gyökeres változás. A közvéleményről egyelőre semmit sem tudok, Pest messze van, itt meg nem érintkezem senkivel. Amit a magyar, illetve budapesti rádió mondott, azt kételkedéssel kell fogadni. Beszámolt ugyanis arról, hogy a párt vezető emberei gyárakban voltak látogatóban, és a munkások mindenütt helyeselték a változást. Meggyőződésem, hogy csak az első felét: Rákosi bukását. Nagyon vártam az újságot, ma azonban nem jött. Valahogyan lemaradt a posta Halason. Nincs újság.

Este ragyogó holdvilág tündéri báránnyelűvel. Kellemeset sétáltunk az öcsémmel az országúton a határban.

Július 20. péntek

Ma itt hetipiac. Mint hallom, a piacon szerte szidták Rákosit. Ilyeneket mondtak: „Hamarabb is elmehetett volna a vén disznó!” Így a „nép”. És nem úgy, ahogy a mai *Szabad Népb*en olvasom, és amelynek a lényege: Rákosiról melegen emlé-

keznek meg, remélik, tanácsaival továbbra is segíteni fog (hiszen épp ettől retteg mindenki, *saját megjegyzés*), örülnek a változásnak. A mai *Szabad Nép* is meggyőző arról, hogy nincs itt komoly változás. Ugyanaz a hazug, farizeus, szemfényvesztő politika és manipulálás. Mindenütt gyűléseket rendeznek, megrendelik az elismerő táviratokat, leveleket stb., stb. Mint Rákosi idejében. És a régi kopott frázis: „szilárd egységben sorakoznak fel a pártvezetőség mögött”. Valami azért „búzlík Dániában”. A mai vezércikk egy kitétele árulkodik: „A dolgozó nép nagy megelégedését és bizalmát nem tudták megzavarni az első ellenséges próbálkozások. Elszórt próbálkozások ezek” stb. Gerő beszédében is sok a hivatkozás arra, hogy „erős” a párt – az ember, aki füttyül a sötét erdőben! Aztán fenyegetődik is. Gerő úgy állítja be a dolgot, hogy Rákosi lemondásával lezárult a törvénytelenségek szakasza olyan értelemben, hogy az már lezárt ügy, arról beszélni nem kell, „új és tiszta lappal” neki a jövőnek. Így akarja megkerülni Rákosi felelősségre vonásának a kérdését? Ha egy parasztasszony, vagy bárki ellop egy tyúkot, bíróság elé kerül. Rákosi ország-világ előtt bevallotta, hogy ártatlan kommunisták vére tapad a kezéhez, és mégsem vonják felelősségre. Nem hiszem, hogy ebbe belenyugszik a közvélemény, a kommunista sem. Gerő beszéde olyan, mint egy Rákosi-beszéd. Egy-két érdekes részlet: „törvényeink előtt mindenki egyenlő” (bárcsak úgy lenne!). Elítélte a kuláküldözést, csak „politikailag kell elszigetelni” őket. (Mit ért ezen?) A „tökés államok”-ról mondta a következőt, de voltaképpen a jelenlegi magyarországi rendszert jellemezve vele akaratlanul: „egy maroknyi, monopolista kizsákmányoló csoport irányítja a saját önző érdekében, a kizsákmányolás (lásd éhbérek, munkaversenyek, normamegállapítások, *saját megjegyzés*), a népelnyomás érdekében, nem pedig az állam irányítja a népgazdaságot”. Az írókról azt mondotta, hogy nem akarnak diktálni nekik. (Ez új dolog!) Mindenekelőtt azt kéri tőlük: „írjanak jó könyveket, novellákat, verseket”. – A mai lap is említi a vitákat, hozzászólásokat. Az itteni helyi pártgyűlésen nem adtak módot a hozzászólásra. Sőt, a felolvasott expozét még a párttitkár kezébe sem adták. Ezt a párt máshonnan jött kiküldöttje azonnal magához vette, és vitte vissza.

Némi és érdekes egyházi vonatkozású hírek érkeztek hozzám. Múlt héten ismét kiengedtek a börtönből negyven (!) katolikus papot. (Vajon hányan lehetnek összesen az elmúlt évtized folyamán?) Bárcsak Mécs László is köztük volna! A kalocsai érsek szobájába titkos lehallgatókészüléket helyeztek, minden beszélgetés továbbment a telefonvonalon az ávához, rendőrséghez. Micsoda aljasság! Véletlenül jött rá az egyik aulista pap. Felveszi a kagylót, és tisztán hallja, amint az érsek és a helynök beszél. Elfelejtették az ávosok aznap átkapcsolni az ő vonalukra. Az érsek és a segédpüspöke aztán „üzenetet” intéztek hozzájuk. Hogy mit, nem tudni, csak mondják, hogy „beolvastak” nekik.

Július 22. vasárnap

Nagymisén. A harmóniumnál egy fiatal parasztasszony, ő a „kántor”. Kottát nem ismer, naturalista. Az apácák tanították, amikor itt voltak. A papnak a nép felel: „Et cum spiritu tuo” stb. Mint az őskeresztényeknél.

Kutatom az itteni közvéleményt Rákosi lemondásáról, Gerő „a hídverő” (ez

volt egy időben a dicsőítő jelzője) kinevezéséről. Nincsenek megelégedve. Úgy érzik, valójában nincs változás. Az egészre drasztikusan ezt mondják a parasztok: „Pofon ütötték a szart.” Értelmetlenül álltam a mondással szemben. Az egyik parasztgazdát megkérdezem, mit jelent. Magyarázza: Maradt minden a régiben, semmi se változott, vagyis nem csináltak semmit, semmi érdemlegest, csak pofon ütötték a szart. Akik politizálnak, még a párttagok is, úgy vélik, hogy Gerő titkársága csak átmenet. Nem jósolnak hosszú időt Gerőnek. – Úgy hallom, hogy a déli budapesti rádió bementa, hogy Farkas Mihályt megfosztották minden tisztségétől, és kizárták a pártból. Föltétlenül megérdemli, de most ő a bűnbak? Így akarja megúszni Rákosi? Amikor ő a főbűnös! Itt járt Mikojan, aki annak idején Oroszországnak Titóval való kibékülését előkészítette. Innen Titóhoz utazott. Vajh miért?

Július 24. kedd

Az öcsémnek „vendégei” vannak. Három általános iskolás kerékpározott át a szomszéd faluból, ahol azelőtt káplánkodott az öcsém. Az egyiknek az apja orvos. Nagyapja börtönőr volt. A nagyapa kitaníttatta minden fiát, diplomát adott a kezükbe, egyetemi végzettséget. Az orvosnak három fia van. A legidősebbet érettségi után sehova sem vették föl, jelenleg egy gépállomásnál dolgozik, a második most érettségizett, segéd munkásnak megy föl Pestre, a harmadik, aki itt van vendégségben, most végezte az általános iskolát. Sehova sem veszik föl, egy darabig vár, mert beteges – hiányzik egy veséje –, aztán kitanul valami ipart. Holott éppen ennek kellene az egy veséje miatt valami könnyebb értelmiségi pálya. Elgondolkoztam. A család deklasszálódik, a gyermekekben visszakerül oda a népi demokratikus államrendszer jóvoltából, ahonnan elindult. Ez lenne a kisebbik baj. De az eset nem egyedüli. A rendszer kitermel egy szellemi proletár réteget, mely elégedetlen lesz, hisz az élete nem csak hogy visszaesés az apjához viszonyítva, de önmagában se jó, nem kielégítő. Elégedetlen intellektuelek vagy félműveltek lesznek ezek, akik semmit sem veszíthetnek, csak „láncikat”, akik bármikor alkalomadtán a rendszer ellen fognak fordulni. Így tenyészt a rendszer az ellenségeit.

A mai *Szabad Nép* közli Hegedüs nagy beszámolóját az ötéves tervről. A szokásos nagy duma. Két hazugság különösen megragadta a figyelmemet. Egyik: jelenleg a magyar húsfogyasztás fejeként évi 34,9 kg. Azaz minden egyes emberre napi 10 deka hús esik. Ezzel szemben az ország lakosainak többsége csak vasárnap, esetleg pénteken és szombaton eszik húst. Másik: a pesti lakásínség magyarázatául azt hozza föl egyik okul, hogy a háború a budapesti házak 75%-át megrongálta vagy elpusztította. Azaz Hegedüs azt állítja, hogy Pesten és Budán az ostrom befejeztével minden negyedik házból, illetve lakásból három lakhatatlan volt, és csak egy volt lakható. Erre legalább egymillió ember a tanú, hogy nem így volt. Úgy látszik, Hegedüs nem járt Pesten abban az időben.

Úgy hallom, hogy a szerbek nem találják kielégítőnek a magyarországi változásokat. A *Borba* szerint ez még nem kielégítő ahhoz, hogy a magyar-jugoszláv viszony rendeződjék. Gerő csak „megmutatta a helyes utat”, de nem lépett még rá. Jellemző, hogy az egyik nagy szomszédos faluban az a hír terjedt el, hogy Gerő lemondott. Várják az emberek, mikor bukik meg Gerő, a hídverő.

Augusztus 4. szombat

Ellustultam, nincs kedvem frogatni. Közben ismét körutat csináltam. Jártam Sükösdön, Bátaszéken és otthon Bácsalmáson. Bátaszék is úgy járt, mint Bácsalmás. A svábok elmenekültek, kitelepítés lett a sorsuk és helyükbe bizony ebben a községben nem éppen a java emberek jöttek. A kollégám, akit meglátogattam ott, mondja: elég benézni az udvarba, lehet látni, régi lakos lakja-e vagy új telepes. – Almáson meg egy kis epizód újra megmutatta a „maszek” (magánszektor rövidítése) vállalkozás előnyét. Ismét a strandról van szó. A tanács kezelésében van, és egy család az alkalmazott. Egy napom volt Almáson, gondoltam, jól kistrandolom magam. Alig voltam ott fél órát, amikor – de. 11 óra volt – kezdtek kiengedni a vizet – valóban piszkos volt –, hogy tisztát engedjenek a medencébe. Mondom az alkalmazottnak, miért nem az este engedték ki a vizet, hozták rendbe a medencét, hogy ma már fürödhetek volna. A válasz: „De ki fizeti azt meg nekünk?!” Ha ők lettek volna a tulajdonosok vagy bérlők, biztos éjjel csinálták volna, így egy kánikulás nap jövedelme esett ki.

„Itthon” Kisszálláson semmi újság. Esténként sétálgatok. Gyönyörűek itt az alkonyok. Egyik alkalommal az öcsém kivezetett a határba egypár „erőd”-höz. Most tudtam meg, hogy míg haragban volt Rákosi Titóval, itt a határon háromszoros futóárak volt. A futóárak bizonyos távolságokban – sűrűn! – kibővültek, és szabályos szobák voltak bennük, falaik téglákkal, terméskövekkel kirakva. Micsoda hatalmas összeget emészthetett ez föl! És mennyi családi házat építhettek volna föl ebből az anyagból. Drótkerítéssel együtt, mert az is volt bőven. Három ilyen „erőd”-öt láttam. Egyik nyílt tetejű volt. Családi ház mélységű és nagyságú; három oldala téglával kiépítve, negyedik lejtősen kiképezve, tankok, ágyúk mehettek be elrejtőzni. A másik kettő föld alatti terem (vagy terem). Nem mentem be, csak az elején néztem be. Embermagasságúnál valamivel mélyebb. Szűk folyosók vezettek be. Az árkok pedig palánkokkal kitámasztva. Az itteniek az egész erődrendszert tízperces erődnek nevezték. Öt perc, míg az ellenség áthatol rajtuk, és öt perc, míg utána kineveti magát, mielőtt továbbmegy.

Külpolitikában a Szezei-csatorna körül kavargó a helyzet. Az egyiptomi kis Hitler: Nasszer államosította a csatornatársaságot, az angolok, franciák nem nyugszanak bele. Augusztus 16-ára nemzetközi értekezletet hívtak egybe ebben az ügyben.

Rónay Gyurkának *A nábob halála* című regényét a Magvető elfogadta kiadásra, és már szerződést is kötöttek vele.

Augusztus 6. hétfő

A szombati újság tele van az interpellációkkal. Azóta is írnak róla a lapok, mint nagy vívmányt emlegetik, holott a Horthy-rendszerben egész közönséges volt az interpellálás és holott akkor valóban interpelláltak, és kellemetlenebbnél kellemetlenebb dolgokat vagdostak a kormány fejébe. Most meg látványos színjátékot produkáltak, előre megrendezve mindent. Még egy olyan interpellációt is beállítottak, amire – horribili dictu! – a választ egy képviselő nem fogadta el. Vakulj magyar! Azelőtt bárki közbeszólhatott a képviselők közül a gyűlésen bármikor, most ez szigorúan tilos. Azelőtt csak fejből volt szabad a magyar

képviselőházban beszélni, most külön ünneplik Hegedúst, mert egyik interpellációra a válaszbeszédét fejből, jegyzeteibe csak időnként pislantva mondta el. Általában óriási vívmányként említenek olyasmit, ami azelőtt a Horthy-rendszerben már megvolt és magától értetődő volt. Itt van például a pedagógusok óraszámja és vakációja. A Horthy-rendszerben a középiskolai tanárok heti kötelező óraszámja 18 volt, amit azon felül tanítottak, azt megfizették, és 24-nél több órája senkinek sem lehetett. A vakációt pedig minden tanár teljesen megkapta éppúgy, mint a diákok. Most a *Szabad Nép* nagy garral jelentette be pár hete, mint nagy vívmányt, hogy be fogják vezetni a gimnáziumokban a heti 18 órát a tanároknak, és a két hónapi vakációt. Beszéltem egy fehérvári tanárral, aki az elmúlt iskolaévben a gimnáziumban heti 31 órában (!) tanított.

Tegnap láttam először, milyenek voltak a régi uradalmi cselédlakások, belülről. Illyés Gyulára gondoltam, a *Puszták népére*. – Hosszú épület, benne kis szobakonyhás földes lakások. Látogatóban voltam az egyikben. A tulajdonos uradalmi cseléd korában az uradalom gőzmalmában fómolnár volt. Jelenleg malomigazgató. Mind a két fia katonatiszt, szépen keres. Mégis azt mondta búcsúzásakor, jobb volt a régi, amikor még uradalmi alkalmazott volt. „Nyugodtabb és biztonságosabb volt az élet.”

Utolsó teljes napom itt Kisszálláson. Holnap utazom haza. A sok benyomás közül magammal viszem egy temetés emlékét is. Ha írót volnék, megírnám, nem az esemény miatt, a hangulat miatt, ami körülölelt. Egy öreg paraszt halt meg, a végén kissé ivott is, talán ez is okozta halálát. De a halál a nagy kiegyenlítő, ilyenkor mindenre feledés és megbocsátás hull. A központtól távoli tanyán hunyt el az öreg. Megegyezés szerint a pap a kántorral itt várta meg a központban a templom mellett. Itt álldogáltak minden póz nélkül – a pap már egyházi ruhában – a plébániakert kerítése mellett lesve, mikor jön a halotti menet. A falu még mindig a nagy várakozások ideje, itt nincsenek percnyi pontosságú időpontok. Végre egy parasztszeker lekanyarodott az országútról, ők voltak. A templom körül fák erdeje, azok árnyékában állott meg a szekér, rajta az egyszerű koporsó, a bakon egy paraszt. A pap végzi a szertartást, a „kántor”, a parasztasszonyka, ezúttal ünnepi fekete ruhában válaszolgat latinul, mi meg körülálljuk. Ez olyan, mintha valahol a főtéren temetnének valakit, a szoroson vett halottas menetet kiegészítik az éppen átmenők, a boltból jövők, felnőttek, gyerekek vagy más együttérzők csoportja, ahogyan éppen otthon tartózkodtak, házi ruhában. A gyász ellenére van valami kedves az egészben, az az érzésem, ezek valóban egy család, a formák teljes mellőzésével. Még a régi temetőben temetik. Az első kocsiba a pap ül a kántorral, a bakon a kocsis mellett egy asszony feketében tartja a fakeresztet. Utána a koporsót vivő szekér, majd a gyászolók, ugyancsak szekereken. Útközben minden volt uradalmi majorban megállnak, búcsúznak az öreg halottól az ott lakók. Összetartanak a volt uradalmiak. Alkonyodik, mire az öcsém hazaér.

Augusztus 17. péntek

Tíz napja itthon, újra Pesten. – Belpolitikában semmi különös. A helyzetet és a közhangulatot talán ez a tréfa jelzi: „A kormány meggerősödött, és nemsokára megnagyobbodik.” Azaz Gerő átmenet, helyére Nagy Imre jön, aki szintén csak

átmenet lesz. Ez a közvélemény. Hírlik, de nem lehet tudni, mennyi az igaz belőle, hogy a püspöki kar székvárosai mellé a kispapképzés miatt szerzetesi iskolákat akar, így emlegetik a premonstreieket, Kalocsára, és hogy állítólag a kormány nem egyezett volna bele. – Külpolitika: tegnap megkezdődött a londoni értekezlet a szuezi kérdésben. Jól haladnak.

Apróságok. A közelmúltban a *Szabad Nép* sürgősen kért szombaton novellát az Írószövetség egy szervétől a vasárnapi számba, de nem kapott. Jellemző. Az is, hogy nincs novellájuk, nem dolgoznak nekik, és az is, hogy az illető írók megtagadták a kérést. – Csak mint érdekességet érdemes megemlíteni, hogy az egyik fiatal költőnő férje, szintén író, noha nem a javából, kísérletezett, milyen lehet az átmenet az életből a halálba. Nagyobb mennyiségű altatót vett be, és feleségét kérte, ne keltsse fel három napig. Mire letelt a három nap, felesége már hiába költögette, a kísérlet a kelleténél jobban sikerült. A fiatalember meghalt. Az sem mindennapi, ahogy a fiatal pár egybekelt. Másfél évvel ezelőtt, télen. Mindketten húszon alul voltak, a szülők ellenezték a házasságot, talán ki is tagadták őket, és ők a legnagyobb hidegben beköltöztek a Gellérthegy egyik barlangjába. Ott éltek két hónapig, míg egy rendőri razzia rájuk nem talált. Arra hivatkoztak, hogy ők az Írószövetség tagjai. Ez nem volt ugyan igaz, de az igen, hogy mindketten verseket írtak. Mindenesetre az Írószövetség bizottságot küldött ki. A legvadabb állapotban találták őket, szutykosak voltak, az asszonyka gyereket várt. A fiú ágya mellett kövek voltak, ha valaki be akart menni a barlangba, köveket dobált feléje. A vége az lett, hogy kaptak egy kétszobás lakást.

A napokban egy kolléginánk a hivatalból az ún. központi eskető teremben tartotta polgári esküvőjét, a Lenin körúton. Elmentem. Díszes, téglalapú, bordóra festett terem, ötágú karos villanygyertyákkal a fal mellett. Kápolnát akar utánozni. A falakon freskók („szentképek”) a családi élet ábrázolására, többek között egy fürdőruhás férfi magasba emel egy kisgyermeket. A bejárattól balra széksorok a hallgatóság, a „hívók” részére. Meg kell vallani, elég vidáman és tiszteletlenül viselkedett a publikumunk, végig nevetett és megjegyzéseket tett. A bejárattól jobbra nyúlt el voltaképpen a terem. A terem végén ajtó, az ajtó előtt nagy asztal, rajta egy óriási anyakönyv, az asztal előtt két támla nélküli szék az ifjú pár részére, oldalt egy-egy karosszék a tanúknak. Az ifjú párnak még nem volt szabad bejönnie. Nemsokára megjelent a „sekrestyés”. Becsukta az ablakokat, rendet csinált. Aztán kiment az ifjú párhoz a folyosóra. Majd megafonon keresztül megszólalt a zene (hanglemez): Beethoven nászindulója. A teljesen kitárt bejárati ajtóban megjelent a menet: élén a „sekrestyés”, aztán a vőlegény és menyasszony, utánuk a két tanú. A fényképezések megtörténte után az ifjú pár állva maradt a nagy asztal előtt. Mögöttük, illetve előttük az asztal mögött megnyílt a szép nagy ajtó, és kilibbent a „papnő”. Sötét kosztümben egy csinos molett fiatal nő, vállán átvetve hatalmas, széles nemzetiszínű szalag. Összeadta a fiatalokat, beírta, illetve beíratta a nevüket a nagy könyvbe, aztán rövid, kedves „prédikációt” intézett hozzájuk, gratulált nekik, és eltűnt. Számomra az egész azért volt figyelemre méltó, mert szemmel láthatóan iparkodtak pótolni a vallási élményt: a környezet, a szertartásos ünnepélyesség, kimértség stb. Az egész szertartás alatt diszkrét zene szólt hanglemezeiről, halkán. Egy katexochen vallás-

ellenes, materialista világnézetű kormányzat is kénytelen tudomásul venni azt a tényt, hogy az emberekben van vágy, igény a misztikus élmény (mondjam így: vallási élmény?) iránt.

Augusztus 19. vasárnap

Kodolányi egy hete fent van Pesten, szerdán megy haza Akarattyára. Írt egy lapot, hogy keressem föl. Ez ma délelőtt történt meg. Két és fél órát voltam nála a Zárda – ma Rómer Flóris – utca 36. számú házban, Göllner Miklós lakásában. Ezt a nyaraló tulajdonosa rendelkezésére bocsátotta erre a rövid időre.

A lényegét a következőkben foglalhatom össze.

1. Egészségi állapota: most elég jó, egyébként a szívkoszorúerével van baj. Most Pécsre szándékszik menni, utána befeküdni megint Balatonfüredre a szanatóriumba. Aztán fel akar jönni lakni Budapestre az új házába télire. Itt a Rózsadombon, a Gárdonyi utca 10. sz. ház lesz az övé. Az építkezést a leánya vezeti, már a befejezéshez közeledik a ház, most húzzák rá a tetőt. Említette Kodolányi, hogy valaki segíti az építkezésben, de nem figyeltem meg, ki. Hangulata jó, derűlátó. Nyoma sincs az életuntságának, amiről legutóbbi leveleiben panaszkodott. Nagy volt a hőség, állandóan vizet akart inni, de a lánya mérsékelte, csak egy liter folyadékot szabad naponta innia. Mondja, hogy betegsége óta érzékenyebb a fájdalomra. Betegsége miatt és óta nem dohányzik. Azt mondja, hogy ez akadályozza a munkában, nem tud gondolkodni. Hiányzik a dohányzás, illetve a rágyújtás és az első szippantások. Akkor szokott gondolkodni alkotás közben.

2. Művei: Újságotam neki, hogy 6800 Ft előleget adtak neki postára az *Utószó*-ért. Ez az *Utószó* a Móricz Zsigmondról szóló emlékezéseit tartalmazza, amelyet a *Dunántúl* részletekben közöl. Kisebb részletekben, mint ahogy megállapodtak, és önkényes változtatásokkal, kihagyásokkal. Az eredeti formában akarja kiadni, és hozzáír kb. 3 ívet még, a kommunisták igazi véleményét Móriczról (árulónak tartották). Körülbelül 15 ív lesz. Beszélgetésünk közben Kodolányi ezt mondta: Móricz azért lett spiritiszta, hogy feleségével, Jankával találkozhassék. Lelkifurdalás gyötörte Janka miatt. Az *Utószó* kéziratát november 10-ére kell szállítania. – Regénye, melynek eredeti címe: *Boldog békeidők*, már nyomdában van, novemberre jelenik meg a terv szerint. Mégis változtatott rajta, enyhített, nehogy – mint mondotta – a sváb származásúakat megbántsa. A regény új és pillanatnyilag végleges címe: *Mindennapi koporsó*. Így magyarázta a címet: jelképes cím, az ismert esti imából véve: „Én lefekszem ágyacskámba, mindennapi koporsómba”. Koporsó volt az élet, illetve mindennapi koporsójában élt a Ferenc József-i békeidők nemzedéke. – A *Mózesét* most gépelik. Nem hiszi, hogy kiadják. Tartalma miatt. Nincs még róla szerződése. Azt mondta róla, hogy elűt az egyház hagyományos Mózes-képétől, és hogy „leplezetlenül adom benne saját magamat”. Valahogy úgy fejezte ki magát – a szavakra már nem emlékszem –, hogy Mózesről írt regénye el fogja riasztani az emberek egy részét (vagy barátait?), annyira nyersen és őszintén adja benne saját magát. Főleg ezt hangsúlyozta ki, hogy szinte meztelenül áll ő maga abban a regényben. Kíváncsi vagyok rá. – *Júdása* pihen. Most kedvezőtlenül nyilatkozott róla. A *Mózesét* reméli, hogy külföldön kiadhatja.

3. Vegyes. Politikai vonatkozásban Kodolányi most optimista. A közelmúltban itt járt az ENSZ főtítkárának a helyettese, és Kodolányi most azt hiszi, hogy a kormánynak óriási változtatásokat kell eszközölnie az ENSZ kívánságára. – Mesélte, hogy Illyés Gyula beteg. Tihanyban a strandon lett rosszul: vese- vagy epegörcs. Operálni nem tudják, mert lázas, most megpróbálják kihajtani a követ. – Arany Jánosról is szó esett. Azt mondja, meg kellene már írni Arany János feleségét is, aki bizonyára nem is sejtette, hogy micsoda lángelme a férje.

Augusztus 22. szerda

A szuezi konferencia – illetőleg londoni, de Suez ügyében – a végéhez közeledik. Elfogadták a nyugatiak javaslatát egypár állam kivételével (Szovjetunió stb.). A belpolitikában – szerintem indokolatlan – derűlátás honol. Oka: Itt járt az ENSZ főtítkárhelyettese. Na már most az a pletyka, hogy öt pontot írt elő a kormánynak mint ENSZ-tagnak, és ez az öt pont nagyobb szabadságot biztosítana az állampolgároknak. Persze senkinek sincs fogalma, mi az az öt pont, és hogy miért éppen öt pont. Én azt hiszem, egy pont sincs, az egész csak a pesti legendaköltészet legfrissebb színes terméke. – Azt mondják, hogy Rákosinak nemcsak hipertóniája van, hanem broztatája is (Joszip Broz Tito). – *A Ludas Matyi* című vicclap pedig ezután Ludas Ernő lesz (Gerő Ernő Rákosi Mátyás helyett). – Azon tűnődöm, mi lehet az igazi háttere a nyugatnémet kommunista párt betiltásának.

Augusztus 23. csütörtök

Az optimizmus legfrissebb termékei: az orosz katonaság augusztus végéig (!) kivonul Magyarországról; Magyarországon szabad választás lesz. Végül: Németország egyesítése a legrövidebb időn belül végbemegy.

Ma megnéztem a *Rumjancev-ügy* című szovjet filmet. A film maga gyöngé, tele kezdetlegességgel, naivsággal, a színésznői különösen rosszul játszanak, falusi műkedvelő színvonalon mozognak a vásznon stb. stb., de figyelemre méltó politikai szempontból. A XX. kongresszus elvei vannak benne, például házkutatáskor tanúk vannak jelen, a nyomozás tisztességes nyugati formák között folyik, azt a rendőrt, aki a régi stílusban nyomoz, felmentik, az igazság elnyeri jutalmát, emlegetik a „személyi tulajdon”-t stb. Mindenképpen tanulságos és örvendetes az a légkör, ami árad belőle, és ami, ha így megy tovább, végül is veszélyes a szovjet rendszerre, mert itt nincs megállás, ennek a végső kicsengése a többpárt-rendszer és a szabadság kell hogy legyen.

Augusztus 24. péntek

Azt mondják, hogy Rákosi listát állított össze saját ellenzékéről. Ezeket le akarta tartóztatni. Köztük voltak azok, akik Nagy Imre vendégei voltak születésnapján. – Rákosi sehogyan sem akart lemondani, és Mikojan kényszerítette rá. Rákosiról a legújabb szójáték: Koreai követ lesz, és nevét megkoreasítja: Kinyírt szenny (utalással a koreai kommunista vezér: Kim Ir Szen nevére). – Azt mondják, hogy Nagy Imre baráti köréből többeket visszavettek a pártba. – *A Magyar Nemzet* szerkesztőjét, Komor Imrét menesztették, helyére állítólag Losonczy Géza kerül.

Augusztus 31. péntek

Hosszú várakozás után végre itt a távirat: bátyám lányának kislánya született. Megtréfáltam a szülőket. Divat mostanában az ún. kötött szövegű távirat. A posta különböző alkalmakra sztereotip szövegeket plakátzott ki, és az embernek csak a számot kell felírnia, na meg a névalírást. Ők aztán a szöveggel együtt továbbítják. Az állam ebbe is propagandát vitt be. Így aztán a következő buta szöveget választottam: „Szeretettel köszöntöm az újszülöttet, és kívánom, hogy a szocialista társadalomnak harcos tagja legyen”.

Ma meglátogatott bennünket a Nyelvtudományi Intézetben egy mongol tudós: Rincsen. Úgy hallom, az ulánbátori egyetemen nyelvészprofesszor. Végtelenül rokonszenves jelenség. Európai szabású sűrű szövetruha, ezüstös haj, a jellegzetes mongol bajusz, mely kétoldalt az arcán kis szakállba megy át. Intelligens arc. Mindent megköszön. Én gyanútlanul kezet fogtam vele, jó magyarosan, és csak aztán vettem észre, hogy mellőzi a kézfogást, és mindenkinek így köszön: meghajlik, miközben két tenyerét egymásra fekteti, mintha imára tenné össze.

A MARS BOLYGÓ FÖLDKÖZELBEN

(SZEPTEMBER)

Szeptember 2. vasárnap

Siófokon IBUSZ-vonattal. Indulás Pestről 6.22-kor, Siófokról – ahol egy cigányasszony 84 évet jósolt nekem – át Tihanyba. Onnan vissza, de elkéstem a hajóról, így egy későbbi IBUSZ-vonattal jöttem. Nagy kerülőt csinált velünk, éjféle volt, mire ágyba kerülhettem. Az idő abnormisan jó, kellemes.

A mai újság szerint meg kell változtatni az élő magyar állampolgárokról elnevezett intézmények nevét. Kíváncsi vagyok, mi lesz például a Csepeli Rákosi Mátyás Művek, a híres RM!

Szeptember 3. hétfő

Az esztergomi bazilikának tegnap volt a 100 éves jubileumi ünnepe. Különvonatot ígértek, kedvezményes jegyet, aztán kiderült, hogy csak négyszáz személynek ad a kormány kedvezményes jegyet az egész fővárosból. Így folyik a szemfényvesztés. Kifelé: a kormány különvonatot indít, a valóság: a sok ezer jelentkező közül csak 400 mehet el. Ezt ugyanis csak a jelentkezések után közölték. Grósz kalocsai érsek mondotta az ünnepi beszédet, a tömeg lelkesen megéljenzte, ünnepelte, amikor a bazilika előtt feltűnt.

Szeptember 4. kedd

Az idő abnormisan jó, nappal kánikula, és olyan füllesztő, nyomott a valóságos léggör. Hajlandó vagyok azt hinni, hogy az utóbbi napokban történt három orosz hidrogénbomba robbantása miatt van ez. Ezeket a robbantásokat a Szovjet a legnagyobb titokban hajtja végre Délnyugat-Szibériában (a nyugati államok hónapokra előre kihirdetik), az amerikaiak azonban az észlelőkészülékek révén tudomást szereznek róluk, és világgá kürtölik. Most aztán a múlt héten az oroszok is bevallottak egy robbantást. És ők milyen lármát csapnak, ha Amerika robbant a Csendes-óceáni-szigeteken, és hogy „védik” ilyenkor a környező lakosság érdekeit! Pedig azok a robbantások sokkal távolabb zajlanak le a lakott területektől, mint az övékéi.

Máskor ilyenkor már megkezdődött a propaganda utcai hangszórókon, plakátokon, gyűléseken, házról házra járó agitációkkal a békekölcsönjegyzés ügyében. „A haza javára, magad hasznára jegyezz békekölcsönt!” Most ugyanazokkal az érvekkel bizonyítják, milyen jó, hogy nincs békekölcsön, mint amikkel annak idején a békekölcsön mellett propagandáztak.

Pius pápa a kölni német katolikus nagygyűlés záróülésére rádión közvetített, 22 perces német beszédet mondott. Szokatlanul élesen szólt a kommunisták ellen. Óvta a keletnémeteket az „egymás mellett élés” félrevezető és hamis elvétől. És meghirdette a harcot a kommunizmus ellen, nem gazdasági és politikai téren, amint mondotta, hanem a hitben való hűséggel, állhatatossággal és áldozatvállalással.

Szeptember 5. szerda

Már hetek óta, ahogy este ki-kinézek az ablakomon, majdnem velem szemben – „dombon van a mi házunk” – szokatlanul erősen és vöröses színnel „ragyog egy csillag”. A Mars az. Egyre közelebb jön öreg Földünkhöz, és pár nap múlva lesz a legközelebb, ún. „nagy földközelen”. Persze azok, akiknek érzéke van az ilyesmihez, háborút jósolnak belőle, hivatkozva, hogy az előző földközelségek is háborút szültek. Pedig nem egészen úgy van a dolog, mert hiszen az utolsó fél évszázadnak – az idein kívüli – három nagy földközelsége csak egyszer esett össze háborúval, az 1939-es. A másik kettőben – 1909-ben és 1924-ben – nem volt világot érintő háború. Lehet, hogy voltak ebben a két esztendőben is itt-ott harcok, én bizony már nem emlékszem rájuk. Érdekes, hogy az 1939-es földközelség júliusra esett, és szeptemberben már ropogtak a fegyverek. Mindezt a lapok cikkeiből tudom, mert újságok, folyóiratok és rádió mind beszélnek most a Marsról – időszerű téma –, az emberek pedig a késő esti órákban hosszú sorokban állnak a csillagda előtt, míg rájuk kerül a sor: a nagy távcsőn megnézhetik a Marsot. Én lemondtam erről az élvezetről, és továbbra is csak szabad szemmel gyönyörködöm a harcias „veresszemű csillag”-ban, ahogyan a régi magyarok nevezték. Egy előadásból tanultam ezt a régi nevét és azt is, hogy a Marsot éppen erősen vörös színe miatt már az ókorban is a vér és a tűz jelképeként tartották az emberek, és mágikus hatást tulajdonítottak neki. Innen a hiedelem, hogy ha földközelenbe kerül, háborút, pusztulást idéz elő. Na, kíváncsi vagyok, hoz-e valamit az idén.

Szeptember 6. csütörtök

A külpolitikában a szuezi kérdés még mindig az előtérben, és még mindig megoldatlan. Nasszer újabban megint megkötötte magát. – Belpolitikai vonalon érdekes értesüléseket kaptam. Rákosi valóban nem akart lemondani. Le akart tartóztatni 362 embert és ezeket kivégezni. Az illető ávós rokona, akivel a letartóztatásokat végre akarta hajtani, még mindig vezető pozícióban lévő ávós. Rákosi állítólag Szocsiiban, ezen az orosz üdülőhelyen van, és naponta telefonál Magyarországra és direktívákat ad. Nagy Imrét személy szerint gyűlöli. Moszkvában befeketítette, itthon pedig azt hazudta, hogy Moszkva kívánsága Nagy Imre félreállítására. Nagy Imrét háromszor hívták be a párt központjába tárgyalásra, először Rákosi távozásakor, utoljára a múlt szombaton, hogy vegye át a kormányt, de gyakoroljon önkritikát. Nagy Imre nem volt hajlandó. Kérte, konkretizálják az ellene elhangzott vádakait, de csak általánosságban rágalmazták, és kért vitalehetőséget a központi vezetőség előtt. Nem adták meg. A jelek szerint Rákosi klikkje ezt az egészet átmeneti jellegűnek tartja, amely után ismét Rákosi jön, és a bosszú. A legérdekesebb az a hír – ha ugyan igaz –, hogy Tito ellen készülnek föllépni, mert nem akar csatlakozni a Varsói Szerződéshez.

Nappal kánikula.

Szeptember 7. péntek

Hazajött az elmúlt héten Páger Antal, a népszerű és kitűnő jobboldali érzelmű színész Dél-Amerikából tizenkét év után. Amnesziát kapott. Az eset sokkal nagyobb port vert fel, mint erre számítani lehetett. Egyeseknek nem tetszik Páger

hazajövele, vagy inkább talán az, hogy nem meakulpázott, és beszélnek és cikkeznek ellene. Kioktatgatják, hogy bocsánatot kellett volna kérnie, hogy szerénytelen stb. Bár ugyanakkor azt a látszatot iparkodnak kelteni, mintha tárgyilagosak lennének. Több cikk jelent meg a „Páger-ügy”-ről. A napokban állítólag az Újlipótvárosban volt egy tüntetés, melynek tagjai „Le a zsidókkal, le a kommunistákkal, éljen Páger!” kiáltásokkal vonultak végig a Visegrádi utca tájékán. Rendőrségi riadóautó vonult ki a szétkergetésükre.

Nappal hőség.

Ma 7 órakor volt a Mars bolygó a legközelebb a Földhöz.

Szeptember 8. szombat

Közgyűlésre készülnek az írók. A lapok már előre cikkeznek. Az *Irodalmi Újság* Hágy Gyula-cikkét lelkesen emlegetik az emberek, és főleg az alábbi, szinte klasszikus megfogalmazást olvasgatják egymásnak az irodalom szabadságáról: „Nos, essünk túl az ijedtségen: igenis, az irodalom *teljes* szabadságára gondolunk. Értve ezen a legteljesebb, legkorlátozatlanabb szabadságot, amely társadalomban élő emberek közt egyáltalában lehetséges. Más szóval: az irodalomnak semmi se legyen tilos, amit a társadalom törvényei egyébként nem tiltanak. ... Az írónak is, mint bárki másnak, minden korlátozás nélkül szabad legyen: megmondani az igazságot; kritizálni akárkit és akármit; szomorkodni; szerelmesnek lenni; a halálra gondolni; nem mérlegelni, hogy egyensúlyban van-e művében a fény és árnyék; hinni Isten mindenhatóságában; Istent tagadni; kételkedni bizonyos tervszámok helyességében; nem marxista módon gondolkodni; marxista módon gondolkodni akkor is, ha az így születő gondolat még nem szerepelt a kötelező erővel megállapított igazságok közt; alacsonynak találni olyan emberek életszínvonalát is, akik fizetésének emelése még nincs tervbe véve; igazságtalannak találni, amit hivatalosan még igazságosnak mondanak; nem szeretni egyes vezetőket; dilemmákból olyan becsületes kiutat ajánlani, amelyet politikai és gazdasági vezetőink irreálisnak tartanak (még akkor is, ha utóbb kiderül, hogy az írói elképzelés valóban irreális volt); bajokat ábrázolni anélkül, hogy a megoldás receptjét mellékelnék; csúfnak találni a műemléknek nyilvánított New York-palotát, tekintet nélkül arra, hogy már ráköltötték a milliókat; észrevenni, hogy pusztul a város, mert nincs pénz a házak tatarozására; elítélni némely vezető ember életmódját, beszédmodorát, munkastílusát; az emberiségért síkraszállni ott is, ahol kevésbé érzékeny lelkek nem vesznek észre embertelenséget; szeretni Sztálinvárost; nem szeretni Sztálinvárost; szokatlan írói stílust alkalmazni; szembehelyezkedni az arisztotelészi dramaturgiával, ragaszkodni az arisztotelészi dramaturgiához; rossznak találni írásokat, amelyeket tekintélyes emberek példamutatóknak ítélték és viszont; szóhoz juttatni bizonyos irodalmi ítéleteket, fűtyülni bizonyos irodalmi ítéletekre stb., stb. stb. – Ki tagadhatja, hogy ebből sok minden nem régen még szigorúan, szankcióktól terhesen tilos volt – legalábbis gyakorlatilag –, és ma is inkább megtört dolog, s nem egyszerűen, kereken és

* Hágy Gyula: Az írók közgyűlése előtt. *Irodalmi Újság*, 1956. szeptember 8.

minden más megengedett dologgal egyértelműen: szabad. Ez a szabadság az, amelyhez nekünk, íróknak tűzön-vízen át ragaszkodnunk kell."

Ma Kisboldogasszony napja van, munkanap, a templomokban azonban ünnep. Ismét meleg az idő. Vacsora után beszélgettünk az *Új Emberről*, *Katolikus Szó*ról. Meglepődve hallom, hogy a békepapok új lapja, mely a Rómától elítélt *Keresztet* föl váltotta, a *Katolikus Szó* 8000 példánya elfogyott. Az új lapnak kijáró kíváncsiság ez, vagy nem tudják, hogy a békepapok lapja? – Állítólag Mécs Lászlónak felajánlották, hogy kiengedik a börtönből, ha a kormány feltételeit teljesíti, de ő visszautasította. – Gerő Moszkvába ment, „szabadságát” ott tölteni. – Anyugatnémet kormány jegyzéket adott át a Szovjetnek a német újraegyesítés ügyében. Semleges zónát ajánl föl Kelet-Németországban. – Ma Aquincumban jártam.

Szeptember 10. hétfő

Gerő utazásáról sokat beszélnek, mert szokatlan, hogy közlik, mikor, ki és hova megy szabadságra. Azt hisszük, hogy ez Gerő fölmentését jelenti.

Ma volt a Mars az ún. szembenállás helyzetében, oppozícióban.

Szeptember 12. szerda

Az időjárás hirtelen megváltozott. Eddig minden reggel plusz 16-17 fok volt, napközben meg óriási hőség. Ma hirtelen megváltozott, erősen lehűlt a levegő.

Szeptember 13. csütörtök

Kodolányitól lapot kaptam. Értesít, hogy a Mózesről szóló regényének első kötetéért elmehetek L. mérnökékhöz. Azt is írja, hogy a *Szép Zsuzskát* filmre akarják vinni, és a *Földindulást* is még egyszer. Hív le megint Akarattyára, de sajnós, nem tudok menni.

Mint hallom, Églis István pap és több apáca pörében mostanában lesz a tárgyalás. Églis ügyvédje ezer forintot kér, az apácáké hatszázat, de csak az ór jelenlétében tudtak az ügyvéddel beszélni. Így fest a szocialista törvényesség. Egy kiszabadult apáca érdekes dolgokat mesél: a rabkórházban időnként megkapta az Oltáriszentséget, neki Mécs László küldte. Az orvosok közvetítették, kekszbe vagy papirosba csomagolva.

Este a Mókus utcában Óbudán sramlizenét hallgattunk a Nagyszótár tagjaival. Ünnepeztük a Máriákat.

Szeptember 14. péntek

A Szezei-csatorna ügyében még mindig nincs megoldás. Nasszer elutasította a londoni értekezlet ajánlatát. Most az angolok új szezei szövetséget akarnak létrehozni, Amerika viszont kijelentette, hogy nem hajlandó háborúba kezdeni Szeze miatt. – Újabban divatba jöttek nálunk az ún. sajtótájékoztatók: egy-egy miniszter nyilatkozik a tárcájába tartozó ügyekről. Ez új és haladás, eddig mindent a közönség tudta nélkül csináltak.

Nyár óta az első baráti összejövetelem a Csendesben Kozocsával és Bisztrayval. Azt mondják, hogy az Írószövetség elnökségébe beválasztják Németh Lászlót, Kodolányit, Verest, Illyés Gyulát

Ma egy éve temettük Zsirai Miklóst. Hallgatója voltam, szerettem, elmentem a temetésére. Először – és azt hiszem, utoljára – vettem részt kommunista temetésen, nem érdektelen elmondani, milyen is az. Három órára volt kitzúve a temetés. A család már kettőkor megtartotta a beszterelést. Evangélikusok. Az állam temette ugyanis Zsirait, és akkor ott nem lehet pap, legfeljebb csak mint gyászoló közönség. A Farkasréti temető halottasházában három fülke volt lefoglalva, bevonva fekete drapériával, helyenként vörössel. A középsőben volt felravatalozva a halott, a jobb oldaliban helyezkedett el a zenekar, és már jóval a kezdés előtt állandóan zenéltek, bánatos melódiákat. Nagy kandeláberekben, arányosan elosztva, lángok égtek. Megjelent a finn követ is, talpig feketében. Annál feltűnőbb volt, amikor Lukács György világosdrapp ruhában, kabát nélkül bebállgott és leült a rokonság mellé. Nagy kardvirágcsokrot cipelt a kezében hosszú vörös szalaggal. Három órakor a zenekar egy újabb számot játszott el, addig csak olyan diszkrét csöndben muzsikáltak, majd az Akadémia nevében Lakó György olvasta fel nekrológiát. Utána Bóka László búcsúzott a párt nevében egy nagyon kommunista ízű beszédben. Újra zenezám következett, aztán megindult a menet. Harminc koszorút számoltam, de csak egyen volt nemzetiszínű szalag. A többi vörös vagy más. A feleségének a koszorúján a szalag felírása: „A vizontlátásig – Feleséged”. Ez volt egész idő alatt az egyetlen utalás a másvilágra. Sokan összegyűltek, még Veres Péter is ott volt. A sírhoz érve Szent Mihály lovára tették, míg az újabb három beszéd elhangzott. Egy kerek, térszerű helyen, ahová úgy látszik, csak hírességeket temetnek, ásták meg a sirt, Szekfű Gyula közelében. Szónoki emelvényt is állítottak föl, bevonva fekete drapériával. Onnan beszélt Fokos-Fuchs Dávid, egy régi (Lavotta) és egy új tanítványa. Lavotta – együtt hallgattuk Zsirait az egyetemen – a sírástól nem tudta beszédét befejezni. Aztán elhantolták a koporsót, fejfául keresztet tűztek.

Szeptember 15. szombat

Szerda óta hideg idő járja. Reggelenként 6-7 fok. Éjjel még hidegebb, nappal is elég hűvös: 15-16 fok.

Mécs László az esti rádiójelentés és a mai lapok szerint kiszabadult. „A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa az igazságügy-miniszter előterjesztésére – figyelemmel az állam és az egyház közötti viszony megfelelő alakulására – az alábbi egyházi személyeket kegyelemben részesítette, és az igazságügy-miniszter elrendelte szabadlára helyezésüket.” Itt aztán következnek a nevek. Annak idején a letartóztatását egy szóval sem írták meg, annál kevésbé az elítélését. Ma reggel negyed 10-kor felhívtam Mécs öccsét, akkor még nem volt otthon.

A Páger-ügy tovább hullámozik. Egyik újság a másik után ír róla. Pökhendiséggel vádolják. Páger pedig mélyen hallgat. Most azt hallom, hogy Darvas népművelési miniszter nyilatkozott, azt mondta, hogy Páger hazajövele Rákosi személyi ügye volt, a kormány nem is tudott róla, és hogy magára hagyják Páger, helyezkedjék el, ahogyan tud. Viszont a színészek nagyon ellene vannak. Más honnan meg azt hallom, hogy mielőtt hazajött Páger, a kormány táviratairól és leveleiről fotokópiát csináltatott és átadta a nyugati újságoknak. Hogy ebből mi igaz, azt igazán nem tudnám megmondani. Az viszont tény, hogy a kultuszmi-

niszter mindjárt Páger megérkezésekor levizitelt nála. Rákosi viszont már két hónapja majdnem, hogy lemondott.

Szeptember 16. vasárnap

A pomázi Goretti-kápolnában és Csobánkán a kegykápolnában („Szentkúton”). Ragyogó őszi idő, napközben annyira meleg, hogy fürödtek is az emberek. Csobánka felé menőben egy odavalósi egyszerű ember kalauzol, szidja a tévészét. Visszafelé meg egy öreg kéregető asszony panaszkodik a lábára. „Ki kell cserélni” – sütöm el a „szellemes” mondást, mire ő: „Nem érdemes ebben a mostani csúnya világban”. A dunabogdányi zarándokok délben siettek haza, ebéd után temették a kőbányában történt szerencsétlenség áldozatait. Erről egy szót sem írtak a lapok. De ha külföldön, azaz pontosabban Nyugaton csak egy bányászt is betemet a tárna, azt azonnal közlik.

Tildy Zoltánt, akit sokáig házi őrizetben tartottak, megszólaltatták az este a rádióban és ma az újságban. Éveken át még beszélni se igen volt szabad róla. – Most folyik a kínai kommunista párt kongresszusa. Megütötte a szememet egy mondat Mao Ce-tung beszédében: „Pártunk ma egységesebb, szilárdabb, mint a múltban bármikor.” Hányszor és hányszor hallottuk ezt már itthon Rákosi Mátyástól és satelleseitől. A szokványos kommunista fráziskészlethez tartozik a világ minden részén. De érdekesebb, amit a ma esti budapesti rádióban hallottam: az egyik kínai kommunista ezt mondta a kongresszuson: most az államkapitalizmus korában vannak. Ezt eddig mindig tagadták. Most végre bevallották. – Az elmúlt héten a külföldi magyarokhoz szóló ún. *Szülföldem* rádióadásában (Budapestről) szerepeltették Szvatkó Pált és Kunszery Gyulát. Megtévesztőek ezek a szereplések!

Szeptember 17. hétfő

Voltam L. mérnökéknél és megkaptam Kodolányi Mózes című regénykéziratának első kötetét. Címnek ez volt gépelve eredetileg: „Az Isten hegye”. Aztán ez áthúzva és fölé írva a jelenlegi cím: „Az égő csipkebokor”.

Szeptember 18. kedd

Tegnap volt az írók kongresszusa. Azt mondják, igen bátor fölszólalások hangzottak el. Bővebbet még nem tudok, csak annyit, hogy az egésznek az anyagát ki akarják adni, mégpedig teljesen. Egyik felszólaló említette, hogy hiába gyűjtenek egyesek Rákosi visszatérése érdekében aláírásokat, nem fog visszatérni. Nem is tudtam ilyen aláírásgyűjtésről! Az elnökségbe jelöltek negyvenkét embert, beválasztottak huszonötöt. A rákosisták kibuktak. Kodolányi kivételével a régi nagy írók bekerültek: Illyés Gyula, Németh László, Szabó Lőrinc, Tamási Áron, Tersánszky Józsi Jenő és Kassák Lajos. Bent vannak a jobboldalinak tartott írók, mint Déry Tibor. Kimaradt a jelölt Illés Béla, Sarkadi Imre stb. Illés Bélát a kiadói kongresszuson is támadták. Azt mondták, hogy műveit nagyobb példányszámban jelentették meg, mint Petőfiét! – Felszedték nyugati határunkon a „műszaki zárat” (= aknák, drótkerítés). Ezer (!) kilométeren át vonult ez a „műszaki zár”. Valósággal börtönben éltünk, bekerítve!

Págerről tele van a város azzal, hogy Básti, mások szerint Gobbi inzultálta volna egy eszpresszóban, meg hogy visszarepült Dél-Amerikába. Persze, mind-ebből egy szó sem igaz.

Az idő napközben tűrhető, éjszakánként és reggel hideg.

Szeptember 19. szerda

A *Szabad Nép* mai száma prüszköl az Írószövetség közgyűlésének egyik-másik mozzanata ellen: a felszólalások közül nem mindegyik felelt meg – szerinte – a „júliusi határozat”-nak (Rákosi menesztése, Gerő kinevezése). „Így például néhány felszólaló egyoldalúan és elfogultan bírálta a funkcionáriusokat.” Továbbá: „Hangsúlyozni kell: az irodalmi élet demokratizmusának szempontjából is helytelen egyes ismert kommunista írók háttérbe szorítása az Írószövetség munkájában”. – Egyébként az *Irodalmi Újság*ot ismét Hámos György szerkeszti, akit – ha jól emlékszem – a Benjámín-affér kapcsán távolítottak el onnan. Az Írószövetség új vezetősége: elnök Veres Péter, társelnökök Háy Gyula és Tamási Áron, főtítkár Erdei Sándor.

Itt volt B. G. egy nagybátyja Szatmárból, nagybányai plébános. Sokat mesélt az ottani egyházi viszonyokról. Minden görög és római katolikus püspök börtönben volt, vagy van. A görög katolikus egyházat 1948-ban erőszakkal átvitték a görögkeleti egyházba. A püspöki kar ellenállt, börtönbe került. Hatan voltak, három meghalt a börtönben. De az alsó papság legnagyobb része – családos emberek – átállt görögkeletivé.

Szeptember 20. csütörtök

Mécs László öccsénél, Imrénél lakik, misézni a piaristákhoz jár. Hallom, egészen felszabadulva érzi magát, most már nem kell bujdosnia, túl van a börtönön. Sík meséli, hogy azt mondta neki, úgy érzi magát, ahogy Lázár érezhette, mikor kijött a kriptájából. Többek között dicsekedett, hogy látott *igazi* szilvát és almát *igazi* szilvafán és *igazi* almafán. – Ignotus Pál az Írószövetség közgyűlésén kifogásolta, hogy miért nem tag Mécs László. Nagy tapsot kapott. Ignotus és Mécs együtt ültek a börtönben, és igen összebarátkoztak.

Scheffler szatmári megyés püspök halálát szeretném följegyezni, ahogyan az említett nagybányai plébános elbeszélte. Scheffler börtönben volt. Egy alkalommal, mikor fürödhettek, a ritka lehetőségnek örülve, utolsónak maradt a fürdőben, a zuhany alatt, majd sietett a többiek után. A cellájába érve rosszul lett. Az ő emeletes ágya alatti ágyra dőlt le. Egy zsidó rabé volt ez az ágy, akit a püspök megtanított a *Miatyánkra*. Scheffler érezte, hogy itt a halála. Alulról jövő zsibbadás ment végig rajta, órák alatt, lassan haltak el a testrészei. A zsidó rabot megkérte, vegye ki majd a holmijából a keresztet és tegye a mellére, aztán egy Szent Ágoston-idézetet mondva (Hazamegyek atyámhoz stb.) meghalt. A zsidó zavarában elkezdte mondani a *Miatyánkot*. Majd az előhívott börtönőr gödröt ásott egy cellatársukkal, egy cigánnyal a börtönudvarban. Aztán levettek Schefflerről minden ruhát, felöltőjébe csavarták, és annak a gallérjánál fogva húzta végig a cigány a földön a püspököt a folyosón és udvaron a gödörig, majd elföldelte.

Szeptember 22. szombat

Délután kettőkor le Kiszállásra keresztelőre. Ragyogó, meleg nap.

Az *Irodalmi Újság* legfrissebb száma közli az írószövetségi közgyűlés elnöki megnyitóját és titkári beszámolóját is. Ez utóbbiban Képes Géza megemlíti a „visszavett” írók között Rónay Györgyöt, Ignótus Pált, Keresztury Dezsőt stb. is. – Ez is a szókimondóbb számok közé tartozik, meg mer írni egypár olyan dolgot, amiről eddig mindenki mélységesen hallgatott. Így: Kónya Lajos írja többek között: „S addig kételyeim vannak a törvényesség megszilárdításának a szavakon túli, tettekben megnyilvánuló következetességében is, míg a törvényesség legfőbb öre, a legfelső államügyész hivatalból nem emel vádat mindazok ellen, akik ártatlan emberek életét, szabadságát vették el, s törvénytelenül kínozták-gyötörték őket.” – Aczél Tamás: „ideje volna már az egész nép előtt tisztázni ennek az elmúlt hároméves időszaknak minden egyes mozzanatát, hibáját és eredményét. Az a véleményem, hogy enélkül a tisztázás nélkül – bármily jó szándékú – új politikai irányvonalnak nem lehet és nem lesz meg a hitele... az írók – legalábbis a *Szabad Nép* vasárnapi száma szerint – az elkövetett hibák miatt önkritikát gyakoroltak (ez nem felelt meg a valóságnak – saját megjegyzés), de azt még sehol sem olvastam, hogy azok, akik a szektás hibákat elkövették, önkritikát gyakoroltak volna”. – Háty Gyula: „A legjobb kommunista írók nagy viszontagságok, súlyos tévedések és kemény lelki tusák után elhatározták, hogy soha, semmi körülmények között nem írnak többé hazugságot. Mondjuk ki őszintén: ez volt az utóbbi idők különböző harcainak és meghurcoltatásainak legvégső oka.” Háty Gyula cikkének a címe: *Az igazságért a marxistának is naponta meg kell küzdenie.* – És Kónya cikkének címe: *Az író igazat mondjon,* és Aczélé: *Szenvedélyes igazságszeretet!* – Végül Méray Tibor cikkéből egy mondat: „Az igazat meg kell mondanunk és csak az igazat, bárki bármit is mond előzőleg, vagy azt követőleg mirőlünk.”

Szeptember 23. vasárnap

Kiszálláson. Keresztelő: Viktória Ágnes.

A mai *Magyar Nemzetben* egy Rónay György-vers: *Somló.* Az első verse napilapban az utóbbi tíz évben.

Magyar–orosz futballmérkőzés Moszkvában. Győztek a magyarok. Első ízben.

Szeptember 24. hétfő

Kiszálláson. Csönd, béke, nyugalom, derús őszi napok. Ma napoztam egy szál fürdőnadrágban. Ősszel jobban lehet pihenni, mint nyáron. Akkor a hőség tikkaszt és lever. – Olvasom Kodolányi Mózesét és el vagyok bűvölve tőle. Kíváncsi vagyok, ki fogják-e adni. Hiszen ez óriási hitvallás az istenhit mellett! – Kalocsáról hozzák a hírt: Grósz érsek körlevélben adta ki a rendeletet, hogy ezután a papi gyűlésekre ne engedjenek be civilt (az ávó megfigyelőjét és besúgóját). Az erre vonatkozó körlevelet nem engedték egyelőre szétküldeni.

Szeptember 26. szerda

Délután vissza Pestre. A vonat több mint egy órát késett.

Szeptember 27. csütörtök

Tito váratlanul a Szovjetunióba utazott a Jugoszláviában vendégeskedő Hruscsovval. Vajon mi rejlik e puccsszerű, a szokástól eltérően csak az utazás megtörténte után bejelentett látogatás mögött? – A szuezi kérdést a Biztonsági Tanács elé utalták. – Király Istvánt kitették a *Csillag* szerkesztőségéből. Új szerkesztők: Benjámín László és Kónya Lajos. – Ma kezembe került az *Irodalomtörténet* című folyóirat 1952-i évfolyamának 2. száma. Első helyen egy cikk: „Rákosi Mátyás alakja a magyar költészetben”. Szerzője: Kardos László. Émelyítő írás az idézett versrészekkel együtt. Képes Géza, Kónya Lajos, Benjámín, Vészi Endre, Reményi Béla stb. talpnyaló, Rákosit istenítő versrészelei. – Hallom, hogy Kodolányi Mózésére a jövő héten akarnak szerződést kötni. – A Rákosi Mátyás Művelődési Házat az Angyalföldön átkeresztelték József Attila M. H.-ra. Az első ilyen irányú lépés, holott már majdnem négy hete jelent meg az idevonatkozó rendelet!

Szeptember 28. péntek

Ma összetalálkoztam E.-nél egy magyar származású bécsi férfival, aki állítása szerint Sankt-Gallenben, Svájcban egy internátusban két évig nevelkedett együtt Péter szerb trónvárományossal, illetve királlyal. Állítása szerint levelezik vele. Péter francia hercegnőt vett feleségül, egy időben nem értették meg egymást, most ismét jól vannak. Péter újságírásból él. – Az időjárás még mindig nagyon szép. – Tito látogatásával és a most bejelentett vonatkorlátozásokkal a legvadabb rémhírek: az oroszok kivonulnak, az oroszok nagy hadiszállítást visznek végbe, semleges zóna lesz Magyarország, Jugoszlávia és Csehszlovákia stb. – Találkoztam Domján Józsiával. Jövő héten megy Genfbe, ahol kiállítás lesz a fametszeteiből. 130 darabot visz ki, csupa magyar dolgot, politikamenteset. Azt mondja, szép pávákat csinált. Az állam nem segíti anyagilag a kijutásában. Október 13-án kezdődik a kiállítása és kb. egy hónapig tart.

Györött be merték mutatni Herczeg Ferenc *Bizáncát*.

Szeptember 30. vasárnap

Visegrádon hajóval. A vár, a várba vivő szerpentinút és főleg a Salamon-torony el van hanyagolva (a látogatók odapiszkítanak!), de lent a régi Mátyás-palotát szépen hozzák rendbe, egyes részeket már restauráltak is. A hajón sem volt hideg, Visegrádon pedig nyári hőség, sok ember hevert fürdőnadrágban. Nyár az őszben.

ÉRIK A GYÜMÖLCS

(OKTÓBER 1-23.)

Október 1. hétfő

Gyönyörű nyári idő.

Gerő találkozott Jaltában Hruscsovval és Titóval. Mi van e mögött?

A tegnapi *Szabad Népből*: a Rákosi Mátyás Vas- és Fémművek, a híres RM új elnevezése: Csepel Vas- és Fémművek, ugyancsak elhagyták Rákosi nevét a miskolci egyetemen, az egyetemista ösztöndíj, a középiskolás tanulmányi verseny és a tanulmányi érdemérem elnevezésében. – Beszámol a lap a pénteki Petőfi-köri pedagógusvitáról. Kifogásolták az oktatás alacsony színvonalát, Alexits György akadémikus szerint például „az egyetemre kerülő, kitűnően érettségizett fiatalok elemi hibákat követnek el a matematikában, alapvető kérdéseket nem ismernek”. Általában az „őszinteség jegyében” folyt le a vita. Megállapították többek közt, hogy „a hibák segítettek kifejleszteni azt a közönyt, cinizmust, individualizmust, amely ifjúságunk egy részénél ma megtalálható”. Bíralták a DISZ-t, egyes pedagógusok, mint Kis Árpád, Várkonyi Dezső, Vajda György mellőzését stb., stb. – ha az ember a régi *Szabad Népek* saját magunkat csak dicsőítő cikkeivel veti egybe a tegnapi számban egy bizonyos Thomas Schreiber francia újságíró cikkét Magyarországról, meglepi a benne lévő őszinte hang. Schreiber maga is az „új léghör”-t emeli ki, azt ti., hogy a kommunisták a hibákról is beszélnek leplezetlen őszinteséggel. Aztán ő maga is példát ad. Íme: kifogásolja a főváros piszkosságát, azt, hogy a kiállított vízuma „nyomatott francia szövegében több durva helyesírási hiba található”. A legédesebb ez: egy villanyóra felett ezt a kiírást látta. „Minden perccel közelebb a szocializmushoz”. Ehhez fűzi: „Borzongva gondolok arra, hogy ma éjjel, amikor visszaállítják a téli időszámítást Magyarországon, hatvan teljes percen keresztül egy helyben topog majd a szocializmus...”

Október 2. kedd

Szép nyári idő. Nyári ruhában, rövid ujjú ingben.

Állítólag kavarodás van a Szovjetunió Kommunista Pártjában. Beszélnek Molotov–Szuszlov-puccskísérletről, mely a sztálinizmus győzelmét hozná, Hruscsov meg Bulgaryin helyzetének gyöngüléséről és általában a párt zűrzavaros helyzetéről. Ezzel függne össze a Titóval való találkozás és a jaltai „vadászat”, „séta”?

Az államegyházi hivatal cenzúrája sokat kivágott az *Új Ember* legutolsó számából. Sztálinizmus? Az *Irodalmi Újság* legutolsó számát be akarták tiltani, de az írók nem engedték. Major Ottó cikke követeli a bűnösök, a felelősök felelősségre vonását! Az írók az elsők, akik ezt ki merték mondani.

Megjelent hosszú évek óta az első Németh László-regény: *Égető Eszter*. Nagy ára ellenére (46 Ft) szétkapkodták. Már nem lehet kapni. Örvedetes a könyvki-

adás terén beálló változás. Egy éve még csak vonalas könyvek jelenhettek meg, egy sereg szemét, és nem vonalas íróktól csak egy-egy könyv, lehetőleg régi válogatás (mint Kodolányi *Éltek, ahogy tudtak* című novelláskötete), az is csak azért, hogy dokumentálják a külföld előtt: nem hallgatnak a magyar írók. Rónay György a francia reneszánszról szóló kötete esemény volt, és csodálkozást váltott ki, meg örömet, hogy már ilyen könyvek is megjelenhetnek. Most már mindig több „irodalom” jelenik meg.

Gyurkáék megcsináltatták a rekamiét, amin alszom. Immár másodszor.

Október 3. szerda

Az idő kezd megromlani.

Meglátogattam Mécs Lászlót. Az öccsénél lakik, aki orvos a József körúton. Elég jó színben van. Nem látszik rajta a 61 év és a három évi börtön. Haja sötét lett, nem őszül, szeme fiatalosan kék. Egész normális lelkiállapotban volt, kiegyensúlyozottan, nincs benne semmi bosszúvágy vagy düh. Izgatás címen ültették le, oroszellenes versei miatt, amiket viszont nem ő terjesztett, hanem egy Horváth Jordán nevű dominikánus, akinek megőrzésre átadta. „Tárgyalás”-t is tartottak, éjjel, ezen ő persze nemigen jutott szóhoz. Verni nem verték. Először a Pévében (= Pest vidéki) volt, magánzárkában, négy hónapig séta nélkül, aztán az ún. kisgyűjtőben, szintén magánzárkában nyolc hónapig. Mindkét helyen beraktak egy időre mellé egy-egy katolikus úrifiút, akik besúgók voltak, de Mécs ezt akkor még nem tudta, így mindent elmesélt nekik magáról, családjáról. Az volt a szerencséje, hogy valóban ártatlan volt. Így amikor az illetők injekciózás ürügye alatt minden héten egyszer elmentek, nem sok, illetve nem lényeges jelenteni valójuk volt. Elfogta Mécsot elesettségében a közlési vágy, amikor úgy érezte, hogy rokon lélekre talált. Dicséretére legyen mondva, mikor az illetők neve után tudakozódtam, nem mondta meg. Az utolsó másfél évet magas vérnyomása miatt rabkórházban töltötte. Papírt, ceruzát három év alatt nem kapott, verseket nem írhatott. Egyszer a tervezett versek címét összeírta egy papírra, ezt az ún. hipis (= ellenőrzés, kutatás) alkalmával elkobozták. Valószínűleg Mária-besnyőn fog egyelőre letelepedni. Amikor a börtönben megkérdezték, hova akar menni, azt felelte: Királyhelmece vissza plébánosnak. Nem engedték. Az a vágya, hogy még egyszer királyhelmecei plébános lehessen. Még mindig nem írt egy verset sem, de már vannak tervei. Négy versciklust akar megírni: 1. Kálvária (= börtön), 2. Alakok a börtönben, 3. Rabok beszélgetnek, 4. Lázár feltámadása. – Azt mondja, úgy érzi magát, mint Lázár a föltámasztása után. Most próbál járni. Tíz év elment felette – meséli –, a régi lépéseire nem léphet, az újakat tapogatja. Egyelőre légüres térben érzi magát és mindentől tartózkodik. Az Írószövetségtől Erdei Sándor első titkár aláírásával kapott egy levelet szeptember 18-i dátummal (15-én szabadult), kb. a következő tartalommal (olvastam): A múltban az írók ellen elkövetett hibákat revideáltuk, és ennek következtében visszavettünk az Írószövetségbe (NB! azt hiszem, sosem volt tagja!). „Szeretettel várlak”, kérlek, látogass meg mielőbb, és hozz magaddal fényképet, hogy a tagsági könyvet kiállíthassuk. – Mécs nem ment el, ellenben betegségére való hivatkozással haladékat kért. Bizalmatlan velük szemben. Hiába próbáltam meggyőzni az

ellenkezőjéről. Attól tart, hogy majd kérnek tőle egyet-mást, amit nem akar teljesíteni, gesztusokat a rendszer felé. Arra az ellenvetésemre, hogy az írók már szabadok és szabadon írhatnak, szellemesen ezt válaszolta: „Nem hiszek benne. Ez csak annyi, hogy eddig pár méteres madzagon vitték a kutyát kakálni, most húszméteres, de ugyanazok kakáltatják.”

Október 4. csütörtök

Az este közölték a pesti rádióban, hogy Rajk Lászlót és három társát: Pálfit, Szónyit és Szalayt október 6-án, szombaton délután ünnepélyesen temetik. A Kerepesi temetőben. Mindenki erről beszél. Komédiának tartják és kételkednek, vajon valóban Rajk hullája lesz-e a koporsóban.

Október 5. péntek

Megjött az őszi eső.

A Krimben befejezték Titóék a tárgyalásokat. Tovább folynak a találgatások ezekről a találkozóról, tárgyalásokról. Állítólag a szovjet csapatoknak Magyarországról való kivonulásáról is szó volt. Beszélnek amerikai szénszállítmányról is. Mindenesetre bejelentették, hogy október 25-éig fokozatosan megszüntetik a vonatkorlátozásokat. Hatszáz vonatot állítottak le! A Szovjetunió váratlanul 100 millió rubelt adott kölcsön Magyarországnak, amit csak 1960/65-ben kell visszaadni. Sokakat nyugtalanít ez, úgy érzik, még mélyebben hozzájuk vagyunk ezáltal kötve.

Nagyban készülődnek a Rajk-féle temetésre. Intézmények testületileg vonulnak ki. Az Írószövetség tagjai expressz levelet kaptak, hogy a szövetség korporeatív módon vonul ki, ezért a tagok legyenek ott a székházukban 2-re sötét ruhában. Én szeretnék elmenni, de a barátaim lebeszélnek. Ugyanis az a hír járja, hogy tüntetések lesznek Rákosi ellen, Nagy Imre mellett, és féltő, hogy belekerülök egy letartóztatásba vagy igazolásba, és nem fogják elhinni rólam, hogy a puszta érdeklődés vezetett és nem a tüntetési, vagy zavart keltési szándék. A rádió nem meri egyidejűleg közvetíteni, hanem csak a temetés után este 7 órakor. Addig kivágják a nekik nem kívánatos részeket, ha esetleg lesznek ilyenek. Üzemek kérték, hogy a parlament előtt ravatalozzák fel Rajkékát. Nem hiszem, hogy a kormány ebbe belemenjen. Egyes üzemekben aláírásokat gyűjtenek Rákosi visszahívása mellett.

Az Új Emberrel ma közölték az államegyházi hivatalban, hogy többet nem kell a lapot előzetes cenzúrára beadni.

Ma délután kérem az Irodalmi Újságot a szokott újságárusomtól. Felelet: „Most nem merem odaadni, itt sokan vannak, észreveszik, és elfogyott minden példány, akkora a hajsza érte. Majd holnap a Szabad Népbe bedugva meg tetszik kapni.” Úgy veszik az emberek bátor cikkei miatt, mint a cukrot. Az irodalom közügy lett.

Közlönyi visszaváltoztatta a *Mindennapi koporsó* címet az eredetire: *Boldog békeidők*, a sajtó alatt lévő regényében.

Szeles, esős, hideg idő. Reggel 7–10 °C.

Az *Irodalmi Újság*ot reggel mégsem kaptam meg az újságárustól: elfelejtette beletenni a napilapomba, és olyan sokan kérték, hogy nem merete előtűk átadni, hiszen nekik azt mondta, hogy már elfogyott. Vissza kellett mennem később érte, amikor már a munkahelyükre menő tömeg eloszlott. Már az új szerkesztőség jelzi az *Irodalmi Újság*ot: felelős szerkesztő Hámos György, szerkesztőbizottság: Enczi Endre, Erdei Sándor, Németh László, Örkény István, Tamási Lajos, Zelk Zoltán. – Illés Béla és társai kimaradtak. Az eddigi 34 ezer példányszámot felemelték 40 ezerre, de még mindig kevés. Hallottam, hogy volt, aki 30 Ft-ot ígért egy számért. A rendes ára egy forint. Persze az érdeklődés nemcsak az irodalomnak szól, talán nem is elsősorban, hanem inkább a rendszert ütő cikkeinek, éppúgy, mint 1945 után a templomba járók egy részének „vallásossága” sem az Istennek vagy az Egyháznak szól, hanem „a kommunizmusellenesség bástyájá”-nak. Közli az *Irodalmi Újság* a híres memorandumot (1955. október 18.). Értesít, hogy az *Életképek* c. tervezett folyóirat havonta kétszer jelenik majd meg 3 forintos árban, továbbá hogy Juhász Ferenc *Tengerfenék* címmel új kötetet ad ki, mely közli összes eddigi (nyolc) kötetét és a legújabb kilencediket. Figyelemre méltó Novobáczky Sándornak a cikke *Különös emberek?* címmel. Sztálin mondásából indul ki: „Mi, kommunisták különös emberek vagyunk. Különös anyagból vagyunk gyúrva.” Azaz különbek, mint a többiek. Novobáczky vitába száll ezzel a tétellel. Idézetek cikkéből: „Az ember ... ne higgye magáról, hogy elsajátítván a marxista elméletet, különbbé vált annál, aki ezt nem tette... Ha jól ért a marxizmushoz, még nem biztos, hogy jó szakember, őszinte, nemes szívű, tehetséges, határozott, önálló s a többi, s a többi. Szóval a kommunista lehet különb a pártontkívvülinél, de csak lehet, és nem biztos, hogy az. Az pedig egészen bizonyos, hogy 1 millió párttag nem hiheti magáról, hogy különb a 9 millió nem pártagnál.” „A kommunista művelt, őszinte, nemes szívű, határozott, önálló és jó szakember – így szólt ez a naiv tízparancsolat. Mintha a pártontkívvüli nem lehetne műveltebb, őszintébb, határozottabb és jobb szakember.” Kialakult a pártontkívvüli embereknek nyílt vagy burkolt lenézése. „A szektás kommunista soha nem tekinti egyenrangú félnek a pártontkívvülit. Uralkodásra hivatottnak érzi magát, civis Romanusnak a barbárok között. S rendszerint úgy is jár, mint a római helytartó a korinthosiaknál. A béketúró és tisztelettudó görögök meghajoltak, ha találkoztak vele, de mikor elhaladt, gyűlölettel néztek vissza rá.” – Mindezeket ilyen nyíltan eddig még senki sem merete kimondani. Ugyancsak igen bátor hang jellemzi Háy Gyula cikkét *Miért nem szeretem?* címmel. „Kucsera elvtársat valóban nem szeretem. Megvan rá az okom. Aminthogy ő sem szeret engem. És neki is megvan erre az oka.” Így kezdi. És a továbbiakban szellemesen kitűnő portréját adja a közelmúlt kommunista pártfunkcionáriusainak. Leginkább Rákosira és társaira lehet bennük ismerni, és a számtalan vidéki kommunista kiskirályokra, azaz párttitkárokra. Főleg azért nem szereti Kucserát, mert parvenü és dilettáns. Részletek a cikkből: „Kucsera, az autója, fizetése, lakása, külön bevásárlóhelye, külön üdülője stb. segítségével eltávolodik az élettől, a néptől, a párttól, a nép és a párt fölé rendelt, a népen uralkodó eltartottá lesz, vérlázító pöffeszkedést szokik meg, a

gyalogjárás egyszerű művészetét és azzal együtt a gyalogjárók valóság- és emberismeretét elfelejti." Kifogásolja, hogy Kucserát ávósok serege őrzi és megy vele mindenhova. Ez „annál is groteszkebb és sértőbb ezekre a fiatalokra [akik ti. ezalatt önérzetüknek megfelelőbb, komoly munkát végezhetnének], mivel nem tudok olyan szamarat elképzelni a földtekén, aki Kucserának az életére törne.” „A balatoni élet ismerői lélegzetelállító dolgokat mesélnek a vízbe nyúló szöges drótkerítések mögötti rezervátumok világáról. Azokra a rezervátumokra gondolok, amelyekben Kucsera is szokott üdülni és gyógyíttatni magát mindenféle betegségéből, kivéve a rangkórságot.” „Kucsera semmihez sem ért és éppen ezért mindennel foglalkozik, de mindennel csak vezetői szinten.” Szeretné az irodalmat is irányítani. „Ha demokráciát, ha szocializmust, ha kommunizmust akarunk, meg kell szabadulnunk Kucserától.” „Kucsera városokat, üzemeket, palotákat, földalattikat épít a maga dicsőségére. Azaz gyakran csak elkezd, de kifogy a szusza (vagy az országé) és a mű félbemarad, mint egy csonka piramis.” „Kucsera számára a hazugság nem hazugság, a gyilkosság nem gyilkosság, a jog nem jog, az ember nem ember. Kucsera azt mondja: »szocializmus«, és érti azt a valamit, ami a szocializmus építését gátolva őt élteti. Azt mondja: »egység«, és érti önmagát, meg azt a maroknyi embert, aki vele egy követ fúj, szembehelyezkedve az egységes százazvekkal. Azt mondja: »demokrácia«, és érti a saját uralmát. Azt mondja: »termelés«, és érti azt a meddő körforgást, amely az ő egzisztenciáját biztosítja. Hát lehet szeretni ezt a Kucsera elvtársat?” – Tiltakozik egy tanár az *Irodalmi Újságban* a „Tanár elvtárs” megszólítás iskolába való bevezetése ellen, Keszi Imre a szocialista realizmus ellen hadakozik, Aczél Tamás ódát ír Európához, tele nosztalgiával a polgári életforma iránt, Lukácsy Sándor Darvas Józsefről szedi le a keresztvizet, de alaposan ám! Darvasról, aki „elszakadt a néptől”. „Hát mondd meg végre, hány per, mennyi vér, micsoda gyász, hány zokogó paraszt, hány zaklatott agy, kifakult szem, orv cselekedet, harsogó képmutatás, baj, bolondulás, meddig, százdig érő epesár kellett volna ahhoz, hogy ízleld már a keserűséget s kiökrendd magadból a tisztulás igéit? Hogy szembenézz magaddal s népeddel, megtagadd a rosszat s kövesd, ami jó?” – *Rajk László strjánál* címmel Méray Tibor mond kemény szavakat nagy meakulpázva. Többek között: „De ha van, ami a gyász színénél is feketébb, a véretek vörösénél is lázítóbb, akkor az az, hogy mindmáig nem történt meg a méltó felelősségre vonás.” – Egyszóval igen „tartalmas” ez a mai *Irodalmi Újság*.

Ebéd után a Híradó moziban megnéztem a magyar–szovjet labdarúgó-mérkőzést. Kijöve egy géppisztolyos katonát láttam strázsálni a mozi előtt. Ez a Rajk temetésére várt tüntetéssel függött volna össze? Nem tudom. Másutt nem láttam. A temetést a rádión hallgattam. A beszédek közül a legerősebb Münniché volt, aki „a személyi kultusz posványából a napfényre kúszó szadista bűnözők”-et emlegetett, mint Rajk gyilkosait. Apró Antal a kormány nevében beszélt, és azt mondta, hogy felelősségre vonta és fogja vonni a párt a bűnösöket. Ez bejelentés vagy szóvirág? A közvetítés és a lapok mártíroknak tüntetik föl Rajkékat. A kommunisták számára bizonyonnyal azok, de bajosan tekinthetők a magyar nép mártírjainak. Rajk szervezte meg az ávót, ahol magyar emberekkel és nőkkel ugyanúgy kegyetlenkedtek az ő főnöksége, belügyminisztersége alatt, ahogyan

vele elbántak, és ugyanúgy sok ártatlan embert végeztek ki az ő főnöksége alatt, ahogyan őt kivégezték.

Október 7. vasárnap

Napsugaras hideg idő.

Még nem beszéltem senkivel, aki Rajkék temetésén ott volt, így nincsenek értesüléseim, csak ami a lapokban – rikítóan túlzó, szinte émelyítő stílusban – olvasható. Hosszan számolnak be a lapok a temetésről. A *Szabad Nép* nem, de a gerinctelen „polgári” *Magyar Nemzet* gyászkeretben jelent meg, még a lapon belül is. Két oldala gyászkeretes. Mulatok azon, hogy úgy állítanak be olyasmit, ami természetes a világ minden részén, mint e temetés „nagy tanulság”-át, ti. hogy nem szabad ártatlan embereket kivégezni és tisztességesnek kell lenni. A temetés hátterét még nem látom tisztán. Mindenesetre hirtelen tűzték ki az időpontot, holott igazán lett volna idejük kellő idővel előbb publikálni. Az az ember benyomása, hogy összefügg a Titóékkaival való krími tárgyalással. Hiszen alig fejeződtek azok be, máris bejelentették az ünnepi temetést. És időzítették október 6-ára, az aradi vértanúk ünnepére.

Úgy hírlík, hogy a csatlós államok több szabadságot kapnak a Moszkvával kapcsolatos viszonyukra nézve.

Az *Új Ember* legújabb számában az újabb papköltők közt már merészeli felsorolni Mécs Lászlót is: „modern kat. papköltőink: Harsányi, Sík, Mécs költészetéről” – olvasom. Eddig mélyen hallgattak róla.

Október 8. hétfő

Az idő hideg. Reggel 5-6 °C. Egy hete még kánikula volt. Visegrádon a múlt vasárnap úgy izzadtam, mint a legnagyobb nyári időben.

Ma beszéltem valakivel, aki ott volt Rajk temetésén, Rajk egyik fivérének a feleségével. Meséli, hogy a holttestek egy Pest környéki falu határában (Gödöllő???) voltak eltemetve, kint a mezőn, és fákat ültettek följük. A hullákat annak idején oltott mésszel öntötték le, úgyhogy most úgy kellett agnoszkálni, hogy ki kicsoda. Rajkné személyesen vett részt az exhumálásban, megnézte a férje maradványait. Magán a temetésen óriási tömeg volt. Három órán keresztül vonultak föl az emberek a koporsók előtt. Volt egy kis presszió is a kivonulásra. A családtagok megbeszélték egymás között, hogyha Gerő vagy más notabilitás is megjelenik, aki részben bűnös Rajkék kivégzésében, akkor a hozzátartozók nem jelennek meg. A tüntetés is ugyancsak erre az esetre volt megbeszélve, de elmaradt, mert nem volt ott senki a vezetők közül. Nem is tudtam, hogy Rajkné is ült börtönben. Őt évet kapott.

Új lap jelent meg *Hétfői Hírlap* címen. Hetilap. Nagy várakozás előzte meg „polgári” híre miatt. Boldizsár Iván szerkeszti, igen ügyes, polgári ízű és kissé pletykáló lap.

Október 9. kedd

Hideg idő. Reggel 5 fok.

Gerő itthon. Ő fogja vezetni Belgrádba a küldöttséget. Szóval mégis szóba áll vele Tito. Itthon az ellenkezőjét reméltük, és ettől vártuk Gerő bukását. A krími

tárgyalásokat még mindig titokzatos homály fedi. De egyre jobban tartja magát a hír, hogy az oroszok kivonulásáról is szó volt. Az átmeneti vonatkorlátozást ismét ezzel hozzák összefüggésbe az emberek. Beszéltem valakivel, akinek a kezében volt az osztrák *Die Presse* című napilap október 12-i száma. Egyik cikkének címe: Az oroszok kivonulása Magyarországból „erwartet”. – Itthon némi tünetek a bomlás jeleit mutatják. A hang egyre bátrabb, szabadabb. Az újságok egyre merészebben írnak a bűnösök – értsd Rákosi és sztálinista barátai – felelősségre vonásáról, megbüntetéséről. Az írók írtak róla először kb. két hete. Most már gyűléseken is felemlítik. Nem adok neki 3-4 hónapot, be is következik. Szenzációs lenne egy új Rákosi-per. Hiába, a forradalom megeszi a saját gyermekeit, ez régi axióma. Két jellemző apróság: Szaladok a villamoshoz egy rikkancs mellett, elkapja a fületem egypár szó: „Rákosi hazugságairól”. Az *Esti Budapestet* ajánlotta így. Pár évvel ezelőtt jó pár évi börtönt kapott volna ezért. Más: Jövök ki a Pedagógiai Könyvtárból. Épp akkor özönlöttek ki a pedagógusok és pedagógák egy nyelvi tanfolyamról. Az utcán kettő hangosan beszél egymással. Az egyik: „Csak azt szeretném tudni, meddig tanítunk még orosz?!” – A változás lemerésére álljon itt a *Szabad Népből* (!), a mai számából pár mondat: „A VIII. kerületben a Bacsó Béla utca 14. számú házon például a következő felirat áll még ma is, 1956 októberében: »Éljen a magyar fiatalok bölcs tanítómestere, Rákosi Mátyás!« Ez az itt felejtett felirat nem egyedülálló fővárosunkban. Ideje lenne eltüntetni őket.”

Október 10. szerda

Hideg idő.

Politikai pletykák: svájci lapok szerint Kaganovicsot és Molotovot letartóztaták; Bulgária, Jugoszlávia és Magyarország külön blokkot alakít (mások szerint: Jugoszlávia, Magyarország és Csehszlovákia); Mindszentyvel folynak a tárgyalások, hogy visszaengedik a helyére bizonyos feltételekkel, ő azonban hajthatatlan; 17 iskolát akarnak visszaadni a szerzeteseknek, Mindszenty az összeset akarja. Igaz politikai hír: a ma esti pesti rádió szerint október 5-én, pénteken (de mért csak most hozzák nyilvánosságra?!) a szocialista törvényesség jegyében letartóztatták Farkas Vladimír ávós ezredest és több társát, mert visszaéltek hatalmukkal. Farkas Vladimír Farkas Mihály volt hadügyminiszter fia, és azt mondják, személyesen működött közre Rajkék kínzásában. Nyílt tárgyalást ígérnek. De akkor hogyan fogják elkerülni Rákosi bíróság elé állítását?

Sokat írnak a személyi kultusz bűneiről, de most már itt-ott ki merik írni Rákosi nevét is a személyi kultusszal kapcsolatban. Ez már haladás.

Sokat beszélnek és írnak az ifjúságról. „Baj van az ifjúsággal.” Most keresik az okokat, hogy – már ti. szerintük – mért „züllött így el”. Pedig egyszerű: megfosztották eszményeitől, és nem adtak helyébe mást, illetve amit adtak, arról pedig ők maguk rántották le a leplet.

Október 11. csütörtök

Reggel 2 fok.

A *Művelt Nép* című hetilap ma megjelent száma képet közöl Nagy Imréről, amint a Rajk temetésén a gyászolók között áll. És a vezércikkében külön hitet

tesz Nagy Imre mellett, és megvédi. Ez a jelenlegi helyzetben, amikor a „Nagy Imre-ügyet” még nem rendezték, nagy bátorságra vall, és mindenki emlegeti: „Láttad?” – A *Ludas Matyi* című vicclap – megjelenik négyszázezer (!) példányban és az *Irodalmi Újságnak* csak negyvenezer példányt engedélyeznek! – is bátrabb kezd lenni. A hivatalos kommünikék erővel úgy állították be a dolgot, hogy az a bizonyos krími találkozó véletlenül létesült, nem tárgyalás volt, hanem véletlenül mindenki éppen akkor nyaralt ott. Nos, most a *Ludas Matyi* címlapján közöl egy képet, amelyen látható Tito feleségével, aztán fürdőköpenyben Hruscsov és Bulganyin, majd Geró kirándulóruhában, pár szál virággal a kezében. Körülötük gépírónők, titkárok serege. Aláírás: „Milyen szerencsés véletlen, hogy összetalálkoztunk.” Szellemes a következő kép is: Egy babérkoszorús fej, a koszorú levelei hullanak, és a kép aláírása: Ősz.

Október 12. péntek

Reggel 2 fok.

Érdekesek a Rákosi-bálvány ledőlésének egyes szakaszai. Először csak leváltották, de „érdemeit” magasztalták, illetve elismerték. Nem volt ajánlatos még szidni. A „személyi kultusz” álnév alatt szidták. Mindenki tudta, hogy ő az, de senki a nevét le nem írta. Aztán lassan-lassan itt-ott a „személyi kultusz” kifejezés mellé odaírták Rákosi nevét is, most pedig már mindinkább csak Rákosi neve szerepel. Mégpedig elmarasztaló módon. A hangok egyre merészebbek, és aki átélte a Rákosi-imádat éveit, annak számára meglepő és mulatságos a „magyar nép bölcs tanítója, atyja és vezére” ilyen csúfos levitézlése. Milyen remekül dolgozik a Gondviselés. Saját embereivel „nyakaztatja le” a vezért. Ha a vele ellentétes politikai nézeten lévő emberek tették volna hidegre, „mártír” lett volna belőle. Így csak egy pojáca. Az emberek nyíltan szidják, és „Rákosi-pert” várnak. Az *Irodalmi Újság* mai számában pedig Lukácsy Sándor ezt írja: „Ideje volna tehát hivatalosan kinyilvánítani, hogy a sztálinizmus legfőbb hazai képviselője nem térhet vissza a magyar közéletbe, mert tiltja ezt a magyar nép milliós akarata”. Lukácsyt legutoljára Rákosi-ellenes kijelentése miatt zárták ki a kommunista pártból. Most visszaüött. Egyébként annak idején ő is a sztálinizmus leghívebb kiszolgálói és Rákosi legodaadóbb talpnyalói közé tartozott. De ez a mondata ma bátornak hangzik, és még mindig félig-meddig úttörő, és az emberek felcsillanó szemmel olvassák föl egymásnak. Erdei Sándor *Tovább!* című vezércikkében az *Irodalmi Újságban* még több szabadságot kíván az íróknak, és követeli, hogy minden irodalmi irányzat szóhoz jusson. Kolozsvári Grandpierre Emil egy szellemes cikkében a szocialista realizmust pellengérezi ki. Telitalálat a következő mondata: „A szocialista realizmust gyanúm szerint egyetlen ember értette csak: Zsdanov. Ő azonban magával vitte a titkot a sírba.” – A tervbe vett területrendezés ellen Kónya Lajos emel szót. Ennek lényege a régi meggyerendszer megszüntetése lett volna, és az országnak 12 kerületre való osztása, állítólag gazdasági egységek szerint.

Az egyes vállalatok, intézmények keretén belül a pártnak van egy-egy megbízottja valamilyen, sokszor alsóbb beosztásban, ez nem mindenütt azonos a párttitkárral. A valóságban nem az igazgatók, hanem ezek az illető vállalat,

intézmény urai. Nos, most hallom, hogy egy ilyen valakinek tréfából postán gondosan becsomagolva egy gipsz Rákosi-szobrot küldtek.

Nagy Imrét az este visszavették a pártba. Az a hír járja, hogy Farkas Mihályt le fogják tartóztatni. Állítólag Rákosi-ellenes tüntetés volt. Az viszont igaz, amiről most értesültem, hogy több száz egyetemista Rajk temetése után ellenszenvtüntetést tartott a szovjet és rokonszenvtüntetést az angol követség előtt. Ilyesmi még hónapokkal ezelőtt is a lehetetlenségek birodalmába tartozott.

Október 13. szombat

Az idő valamit enyhült. Ma reggel 7 fok.

Ma nyilvánosságra hozták Farkas Mihály letartóztatását.

Politikai pletykák: Mindszenty tíz nap múlva szabad; Gerő lemond; föderáció lesz Jugoszlávia, Magyarország és Csehszlovákia között; amerikai kölcsönt kapunk.

Mözs község a Rákosi Mátyás utca nevét Rajk László utcára keresztelte át.

Ma ismét temettek rendőrtiszteket és katonatiszteket, akiket az utóbbi években végeztek ki, és most rehabilitáltak. Ünnepélyes temetést kaptak. Köztük Súlyom László altábornagy is. Úgy hallom, Súlyom bútorait Bata honvédelmi miniszter használja. Most Súlyom özvegye kéri vissza a bútorokat. Pikáns helyzet.

Október 14. vasárnap

Valamivel enyhébb, napsugaras vasárnap. Kiállításokat látogattam: a Szépművészetiben Rembrandtot, az Iparművészetiben a német szovjet zóna gyermekjáték-, a Nemzeti Szalonban pedig Ferenczy Noémi gobelinkiallítását. És este meghallgattam Kodolányi *Végrendelet* című drámájának közvetítését a Pécsi Nemzeti Színházból a budapesti rádióban. Tavaly adták ezt Péccsett, annak idején rádióműsorra is vették, de valami előttem ismeretlen ok miatt elmaradt.

A *Népszava* mai száma érdekes cikket közöl a szociáldemokráciáért miatti több évre börtönbe zárt Horváth Zoltán újságíró tollából. A cikk legérdekesebb megállapításai: „Július 18-án Rákosi Mátyás nem lemondott a Magyar Dolgozók Pártja első titkári funkciójáról, hanem őt a párt legfelsőbb szerve szólította föl helye elhagyására. Nem egészségi okok voltak azok, amelyek ezt szükségessé tették, hanem a részesség mindabban, amiért most Farkas Mihály és a volt államvédelmi tisztek az illetékes igazságügyi hatóságok előtt felelnek tetteikért.” Továbbá: Rákosi távol van az országtól, és senki sem kívánja, hogy visszajöjjön. – Mindezt tudtuk, vagy legalábbis sejtettük, de ilyen nyíltan még senki sem írta meg, mint most Horváth Zoltán. A másik Horváth, a Márton viszont még mindig helyet ad „retrográd” cikkeknek a *Szabad Népb*ben mint főszerkesztő, így a mai számban Lukács György cikkének. Mindenki azt várta, hogy Horváth Mártont fölmentik, és ahelyett 50. születésnapjára nagy kitüntetést kapott.

A *Szabad Népb* közli Nagy Imrének a pártba való visszavételét és levelét, amely a visszavételt megelőzte. Lényege: az ügy érdekeit személyes érdekei elé helyezi.

Október 15. hétfő

Ismét hallom a pletykát, hogy Molotovot és Kaganovicst letartóztatták.

Elment Belgrádba a magyar párt- és kormányküldöttség. Élén Gerő áll. Szóval

nem bizonyult valónak a suttogás, hogy Gerő megbukott. Gerő jó Titónak. Addig nehezen hiszek a komoly változásnak, míg ugyanazok vannak az élen, akik eddig, az egy Rákosit leszámítva.

Házigazdám és felesége holnap reggel tíz napra a Mátrába utazik. Egyedül maradunk a lakásban: egyetemista fiuk: Laci és én.

Ma jelent meg a *Hétfői Hírlap* második száma. Máris olyan népszerű, hogy az este például az egyik helyen, ahol árulták, két rendőr tartotta rendben a *Hétfői Hírlap* megérkezésére váró tömeget az újságárus standja előtt. Sorba állnak érte. Kevés a példányszám, mert kevés papirost adnak neki. Alig lehet szerezni. Rendkívüli népszerűségének okai: valóban „újság”, eleven, friss, fordulatos, olvasmányos, bátor hangú, és apró pletykáknak, illetve „társasági híreknek” is helyet ad. Amiről csak suttogni mernek az emberek, azt ő megírja. Szóval nem hivatalos szakközlöny, mint a *Szabad Nép* vagy a *Magyar Nemzet*. Nem érdektelen ennek a számnak tartalma politikai szempontból sem. Itt olvasom először Boldizsár Iván tollából a „rákosizmus” kifejezést. A *Legyen világosság* című cikk követeli, hogy Farkas Mihály ügyében nyílt tárgyalás legyen még akkor is, ha kiderül belőle Rákosi felelőssége, Rákosi „volt Sztálin legjobb magyar tanítványa, Magyarország diktátora, élet és halál ura”. Érdekes a cikk következő megállapítása is: „Ha kibírtuk azt az öt-hat esztendőt, amely alatt úgyszólván mindennapos volt a gyilkosság és a kínvallatás, ha elviseltük az ököljog és a machiavellizmus uralmát, ... a nyílt beszéd pedig börtönbe vagy bitóra juttathatta az embert” stb., stb. Nincs az az Amerika Hangja vagy Szabad Európa rádióadás, mely élesebben szólna a közelmúlt évekről, mint most a hazai sajtó. Meddig fog ez tartani? És hova visz ez végül is? Ha tovább is ilyen őszinte a hang, ebbe belebukhat a kommunizmus, mert ennek a vége valódi szabadság lesz, a diktatúra megszűnése, a szabad választás, a többpártrendszer. Másutt is erősen ír a *Hétfői Hírlap* a közelmúltról. A vezércikk vége: „mi is történt a félelem és rettegés napjaiban, hónapjaiban és éveiben, ... mennyire hajszálon függött az ártatlan emberek – értsük meg jól: minden ártatlan ember, millió és millió ártatlan, becsületes ember – élete” stb., stb. Nem valami hízelgő a kommunizmus eddigi magyarországi uralmára! Úgyszintén ugyanezen újság egy másik híre sem, mely megdöbbentő, és a most újra eltemetett, évekkal ezelőtt ártatlanul kivégzett emberekről szól: „Napokba tellett, amíg a csontokból, főleg koponyákból az özvegyek agnoszkáltak, hogy melyik volt a férjük.”

Azt mondja nekem tegnap az újságárusom: „Ilyen még nem volt a világtörténelemben. Hogy az egyik párt a másikat irtja, az igen, de hogy az egyik párt saját magát irtja, ilyen még nem!” – Valóban. Bámulatos színjátéknak vagyunk a tanúi!

Október 16. kedd

Szerdán püspökkari konferencia.

Október 17. szerda

Reggel négy fok. Hétfő óta itthon is, a hivatalban is fűtenek. Mérsékeltlen. Nehéz kiigazodni. Most hallom a hírt, hogy az utóbbi napokban vagy hetekben az országban kb. 40-50 papot letartóztattak illegális hitoktatás címén.

Pletykák: Rákosi feleségét kiutasították az országból – Nagy Imre földművelésügyi miniszter lesz. – Nagy Ferenc haza akar jönni, hívják is, mégpedig a Népfront élére. – A főkommunisták valamilyen gyűlésükön összeverekedtek. Egy-mást okolták a kudarcokért, és például Hidas Istvánnak az ingét a dulakodásban letépték.

A Szülőföldünk című külföldnek szánt magyar nyelvű budapesti rádióadásban az este 8 órakor Kodolányival közöltek interjút. Lényege: Mindig szocialistának vallotta magát, 15 éves korától kezdve. A jelenlegi politikai eseményekkel szemben tartózkodó. A rádióbemondó újabb kérdésére azt válaszolta, le akarja szögezni, bárhogya is alakuljon most a politikai helyzet, hogy a világnézete, felfogása ma is ugyanaz, ami tíz évvel ezelőtt, és az is marad a további években. „Külföldre szakadt magyar írókról?” Szeretettel gondol rájuk, különösen Cs. Szabó Lászlóra, akinek a vasárnap esti irodalmi leveleit meg szokta hallgatni (ilyen nyíltan bevallani, hogy hallgatja a londoni rádió magyar híreit!), van úgy, hogy egyezik vele a véleménye, van úgy, hogy más a véleménye, de mindenképpen sajnálja Cs. Szabót, mert tudja, mi a honvágy. Műveiről: *Boldog békeidők*: 1904-ben játszódik egy észak-baranyai helységben, bemutatja a Ferenc József-i kor kicsinyességét, nyárspolgáriasságát, felelőtlenségét. 1949-ben írta. *Az égő csipkebokor* (Mózes regénye) az elnyomatásban szenvedő zsidó nép felszabadításáról szól három kötetben. Nagyon szeretné, ha megjelenne. „Miért hevertették és nem merték kiadni két éven át a *Boldog békeidőket*?” Kodolányi: „Mert a kiadó rettegett.” – Miért rettegett? – Kodolányi: „Mert rettegni akart.”

Október 18. csütörtök

Megnéztem a *Hannibál tanár úr* című filmet. Azt mondtam: végre egy jó magyar film. Számomra kellemes meglepetés Szabó Ernő szereplése. Nem ismertem eddig, Erdélyben játszott. Nagy színész, ez az alakítása remek. A filmben sokat vettek át a rendezők az olaszoktól, franciáktól. – Ma jelent meg a *Nagyvilág* című folyóirat első száma. Ez világirodalmi tájékoztató akar lenni az eddig elrekesztett külföldről. Az újságárusom kérdezte, akarok-e, mert „a pult alól” árusítja, ugyanis keveset kapott. Mondom: „Drága nekem, tíz forint!” A végén rám erőszakolta kölcsönképpen a saját példányát, majd egy hét múlva vigyem vissza. Ilyen rendes ember!

Az a hír járta ma, hogy Rákosit agyvérzés érte. Mindenki sajnálta. Miért? „Azt akarjuk – mondták –, hogy csak álljon egészségesen a bíróság elé!”

Megint működik az anekdotázó kedv. Íme, egy csokor: Mi a Sztálin út (azelőtt Andrassy út) új neve? Tévedések útja vagy: Személyi kultusz útja. – Más: Rajkné elmegy vásárolni. Temérdek holmit válogat össze. Feltűnik az üzletvezetőnek, odamegy, megkérdi: „Totó?” Rajkné: „Nem, hanem Tito.” – Más: A Kerepesi temető új neve: Rákosi Művek. Így hívták ugyanis az elmúlt években a csepeli Weiss Manfréd Műveket. – Más: Rákosi elmegy Szuezebe révkalauznak. Neve: Nasszar. – Más: Gerő új telefonszáma: Négy öt hét – egy kettő nulla.

Október 19. péntek

Az első fecske a Sztálin-kultusz felszámolása terén megjelent!! Sztálinváros (Dunapentele) elhatározta, hogy főutcájának Sztálin elnevezését megváltoztatja, egyben kéri a Minisztertanácsot, hogy a város Sztálinváros nevét változtassák meg. Nagy dolog! Kíváncsi vagyok, leszedik-e a Sztálin-szobrot?

Nagy Imre visszakarta a katedróját a Közgazdasági Egyetemen, ahonnan 1955 márciusában távolították el. A lengyelek Nagy Imréje: Gomulka most került vissza az ottani központi vezetőségbe, állítólag visszakerül az első titkári székbe is. Lengyelország előbbre van, mint mi. A lengyeleknél most egy parlamenti bizottság felszólította a kormányt, szüntessék meg a külföldi rádiók lengyel nyelvű adásainak zavarását. NB! Az oroszok a nekik szóló adásokat már nem zavarják. Mi még igen, mégpedig vadul. K. Feri írt ez ügyben a *Hétfői Hírlap*nak, kíváncsi vagyok, hogyan reagálnak majd rá.

A *Nagyvilág*ból akartam venni egy példányt Laci számára, de már nem kaptam. Mindössze három példányt kapott az újságosom. – Az egyetemen enyhülések vannak a középiskolás módszerek terén.

Egy Eglis nevű papot, akinek a tárgyalása (a második) 29-ére volt kitűzve, váratlanul szabadlábra helyeztek. – A legújabb: a 45 éven felüli férfiaknak megengedik a kivándorlást, ha az illető országban élő hozzátartozói eltartják.

Október 20. szombat

A nap szenzációja a lengyel ügy. A lengyel kommunisták ki akartak zárni négy, Moszkvával együttműködőt, és beválasztottak négy régi kitűnő kommunistát, akiknek azonban az oroszokkal nincs szoros nexusuk. A négy közül az egyik: Gomulka, a lengyel Nagy Imre. Még folyt a központi vezetőségi ülés, amikor Moszkvából váratlanul és hívatlanul megérkezett repülőn Hruscsov, Mikojan, Molotov meg Kaganovics (a két utóbbiról az a hír járta egy-két hete, hogy letartóztatták). Az angol rádió szerint Hruscsov dühös volt, Varsóban rémhírek vannak és Varsó körül (orosz?) csapatösszevonások. Aggasztó ez a fordulat, mert esetleg nálunk is megállítja az egészségesen fejlődő demokratizálódást. Az angol sajtó erősen bírálja Hruscsovék eljárását, az egymás mellett élés és belügyekbe való bele nem avatkozás oroszoktól emlegetett elvének durva megsértését látják benne. Hruscsovék az angol sajtó pribékeknek nevezi, Lengyelországot pedig Oroszország legnagyobb gyarmatának.

A napokban Háy Gyula-írói est volt. Előzménye: Háy két hete az *Irodalmi Újság*ban cikket írt *Mért nem szeretem [Kucserát]*? címmel a néptől elszakadt, öntelt, önimádó, sztálinista kommunista főfunkcionáriusokról. Kétségtelenül Rákosira és társaira lehet benne ismerni. A cikknek szokatlanul nagy visszhangja támadt, a „Kucsera” fogalom lett: kucsera, kis ká-val. Közfőnév. A Háy-est is a nyers szókimondás jegyében zajlott le. Ilyeneket mondtak a fölszólalók: „Mi a garancia arra, hogy egy-két hónap múlva nem kell újra szeretni Kucserát?” – „Látta-e Háy elvtárs a Híradó moziban azokat a kucserákat, akik most Belgrádba mentek a nevünkben tárgyalni?” – „A sztálinizmus idejében súlyosan megsértették nemzeti függetlenségünket.” Stb. – Egy barátom szellemesen megjegyezte: ami hétfőn még bátor hang volt, az csütörtökön már nem számít bátornak, olyan rohia-

mosan fejlődik a szókimondás. És éppen azok, akik azelőtt a legvadabban szolgálták ki a sztálini rendszert, most a félelem és gáncs nélküli lovag mezében ítélkeznek a hibák felett, mint Fehér Klára stb., mert most ez a „vonal”. Szinte émelyítő a dolog. Igaza van Darvas Szilárdnak a legfrissebb *Irodalmi Újságban*: „a bátorság valami zavaros konjunktúra kezd lenni”. – Ugyancsak a Háy-esten esett szó az *Irodalmi Újság* kevés példányszámáról. Az öreg újságárusra a nagy tülekedésben az *Irodalmi Újságért* ráborították az árudáját, kórházba kellett szállítani agyrázkódással. Pécssett egyik számát megafonon felolvasták. Valaki azt indítványozta, hogy a Tattersaalban hangszórókon olvassák föl a tömegeknek.

A bulgáriai Várna ismét visszakapta nevét, átmenetileg Sztálinváros volt a neve. Tegnap a hivatalban a főnököm szobájában levették a falról Sztálin képét. Lenint meghagyták. „Még.”

Ma, szombaton ismét újratemettek két ezredest a sztálinizmus áldozatai közül. Erről jut eszembe ez a gyöngye, de igen jellemző Arisztid-vicc: Tasziló örömmel újságolja Arisztidnek, hogy rehabilitálták. Erre Arisztid: „Nagyon örülök. Igazán gyönyörű, gratulálok, és mondd csak, kérlek, mikor lesz a temetésed?” – Másik jellemző apróság: Egy Karagity nevű szláv író rossz drámáját Csuka Zoltán ajánlatára visszaadta a könyvkiadó. Erre Karagity dühös, fenyegető levelet írt, hivatkozva börtönben töltött éveire. A levelet elolvastatták Csukával is, aki ezzel adta vissza: „Mit vág fel Karagity, én is ültem öt évet!”

Egy svájci lap megírta Sztálin halálát. Eszerint Sztálin gyógykezelte magát távol Moszkvától. Ezt az alkalmat használták fel a többi vezetők, hogy összeüljenek az ügyek megtárgyalására, Sztálin ellen. Sztálinnak ezt besúgták, és váratlanul meg is jelent az ülésen. Sztálinnak ekkor már magas vérnyomása volt, és az orvosok szándékosan még fokozták kezelésükkel a magas vérnyomást. A jelenlevők Sztálint valósággal lerohanták, amikor bejelentette zsidóellenes intézkedéseit, sárgafolt hordozásának elrendelését és egyebeket. Megmondták neki, hogy bármit tesz a jelenlevők ellen, az előre felállított hadosztályok megrohamozzák a Kremlt. Emiatt és főleg Kaganovics erős felszólalása miatt Sztálint megütötte a guta. Ez február 28-án történt. Sztálint erre átvitték egy másik szobába, de csak hét óra múlva hívtak orvost, azok azonban inkább a halált siettették. Ez március 4-én következett be.

Rajkné lemondott a rehabilitáció alkalmával kapott 200 ezer forintról a népi kollégiumok javára. Levelét közli a *Szabad Nép*. Egyik mondata: „a rettenet éveit nem lehet megfizetni”.

Tildy csúnya szerepet játszik. Járja az országot a téeszek melletti propagandával.

Október 21. vasárnap

A lengyel eseményekről ma bővebbet közölt az angol rádió. Eszerint Hruscsov hazament, de ott maradt Konyev marsall és több más orosz tábornok. Egy lengyel küldöttség megy majd a Szovjetunióba tárgyalni. Rokosovszky orosz tábornok továbbra is bent marad a lengyel kommunista párt központi vezetőségében, de a tervezett másik hármat kizárták. Hruscsov Gomulkának a feléje nyújtott kezét nem fogadta el, hanem rárivallt: „Orosz vér folyt Lengyelországért, és most el

akarjátok adni az amerikaiaknak és a cionistáknak." Gomulka Hruscsov távozása után nagy beszédet mondott. Érdekesebb megállapításai: Van külön szovjet-orosz út a szocializmus felé, van külön Tito-út és lehet még más külön út is. Ha valaki erőszakosan beavatkozik ügyeinkbe, minden erőnkkel ellentállunk. Tovább kell menni a demokratizálódás útján, parlamenttel kell kormányozni, és módját kell adni annak, hogy a lengyelek valóban „válasszanak”, ne csak „szavazzanak”. – Lengyelországban mindenütt gyűléseken tárgyalják meg Gomulka beszédét. A varsói műegyetemen határozatot hoztak, mely szerint hűséges szövetségesei akarnak lenni a Szovjetunióval, de nem tűrik el, hogy beavatkozzék a lengyel belügyekbe. Ez utóbbit a *Szabad Nép* igen szelídítve közli: a Szovjetunióval való szövetség nem gátolhatja azt, hogy „Lengyelország a maga útján haladjon a szocializmus felé”.

Érdekes a *Szabad Nép* mai száma. Még mindig a kállai kettőst járja, egyik irányzat mellett sem mer határozottan állást foglalni. A mai vezércikkében ugyan megkockáztatja ezt a mondatot a Szovjetunió megemlézése után: „Békés együttélés minden országgal, amely tiszteletben tartja függetlenségünket, jogos nemzeti érdekeinket, hazánkat egyenjogúnak tekinti és nem avatkozik belső ügyeinkbe.” Ugyanakkor azonban nem meri vagy nem akarja közölni Gomulka beszédjét. Vagy talán majd holnap? Viszont közöl egy levelet bizonyos Kun Imre pártmunkástól, amely hibáztatja a *Szabad Nép* tartózkodó álláspontját a Rákosi Máttyás közéleti szereplésének megítélésében és a most forrongó problémákban.

Új fogalom hallatszik kommunista oldalról: „restauráció”. Ezelőtt a Habsburg-királyság visszaállítását jelentette, most a Rákosi Máttyás-féle uralom visszaállításának kísérlete.

Nagy Imre visszakapta akadémiai tagságát. Szegeden az egyetemisták megalakították a DISZ-től független egyesületüket, a MEFESZ-t. (A DISZ = Dolgozó Ifjak Szövetsége, azaz a kommunista párt ifjúsági párta.) De kijelentették a szegedi egyetemisták, hogy marxista talajon állanak. Még így is forradalmi cselekedet ez a mai viszonyok között.

Október 22. hétfő

Reggel fél 7 órakor írom ezeket a sorokat (a hőmérséklet 9 fok).

Lengyelországban megtörtént a döntő fordulat: megválasztották Gomulkát a kommunista párt első titkárának. természetesen szövetséget akar a Szovjetunióval, de ezen belül teljes függetlenséget. Persze, ez még nem az igazi fordulat, ez még mindig kommunista uralom, ezért érthető Dulles amerikai külügyminiszter nyilatkozata, hogy nem ad csapatokat Lengyelországnak, ha Oroszország megtámadná. A lengyel lapok az éjszaka külön kiadásban hozták a hírt, és az emberek fölkeltek, és kimentek az utcára. A magyar rádió is ismertette az eseményeket, Gomulka beszédét is, de nagyon kivonatossan és a merészebb részek elhagyásával. Kíváncsi vagyok, hogyan fog reagálni a lengyel eseményekre a magyar kommunista párt, hisz nálunk még minden vezető pozícióban a régi emberek vannak, és még mindig nem dőlt el a harc a haladó és visszahúzó (Rákosi-párti) kommunisták közt.

Hát szóval a szovjet gyarmati birodalom felbomlása megkezdődött. Nyilván-

való volt, hogy a XX. kongresszus és a hruscsovi politika útja a csatlós államok elszakadását hozhatja magával. Ha egyszer meglazul a szorítás, nehéz megakasztani a lazulási folyamatot. Az a bizonyos „repül a nehéz kő, ki tudja, hol áll meg”. Gomulka célja, ha komolyan csinálja végig, szükségképpen a parlamentarizmusra, az egypártrendszer bukására vezet, ami egyértelmű a kommunizmus bukásával.

A lengyel rádió ezt mondta: Lengyelországba betört a tavasz októberben. Bárcsak igaza volna.

Délután.

Persze mindenki a lengyel dologról beszél. De az emberek valahogy tartózkodók, és óvatosan nyilatkoznak, bár örülnek. Félnek, hogy nálunk ezek hatására visszakozz!-t csinálnak, és hogy a Szovjet nem enged most minket szabadjára. Nem tudjuk, mi lesz a vége.

A *Hétfői Hírlap* elárusítóhelyein vasárnap este ismét tumultuózus jelenetek zajlottak le, rendőrség vigyázott az újság árusítására várakozó tömegre. Bár ez most kissé csalódhatott, mert a *Hétfői Hírlap* mai száma lapos. Gomulka beszédét is csak kivonatossan, megfésülve közli, éppúgy, mint a *Szabad Nép*, mely óvatosan tartózkodó, és hangoztatja a lengyel–orosz barátságot. Mondják, hogy cenzúrázták a *Hétfői Hírlapot*.

Grósz kalocsai érsek szerdán tárgyalt a kormány embereivel és követelte a saját, továbbá Mindszenty, Pétery váci püspök és az összes szerzetesek rehabilitálását.

Este Máthé Jolán énekesnő hangversenyén a Bartók Teremben.

Október 23. kedd reggel

A hivatalos hely: kormány és párt nálunk még nem nyilatkozott, de a társadalmi szervezetek kiléptek tartózkodásukból. Üdvözlő táviratot menesztettek a hasonló lengyel intézményekhez a Magyar Írószövetség, Újságíró Szövetség, az egyetemisták, a Rádió, sőt még a *Szabad Nép* is az ottani „*Szabad Népek*”, a *Tribuna Lydumak* stb.

Az angol lapok véleménye így foglalható össze: Örülni kell, de nem szabad eltúlozni az eseményeket. Gomulka mégiscsak kommunista, ha „eretnek” is. „Önállószkodásának” határai vannak: a keletnémet területeket csak szovjet segítséggel tarthatja meg, az oroszoknak ellenállni, pláne fegyveresen, nemzeti öngyilkosság volna. A Kreml urai zavarban lehetnek: ha engedik a lengyel fejleményeket szabadon kifutni, ebbe szétbomolhat a szovjet birodalom, ha erőszakkal török le Lengyelországot, az egész világ elfordul tőlük.

Lengyelországból érkező hírek szerint el vannak szánva fegyveresen is ellenállni, ha a Szovjet nem engedi őket és erőszakkal lép föl.

A magyar rádió tegnap este már részletesen közölte Gomulka beszédét, a *Szabad Nép* mai száma pedig teljes egészében hozza. A *Szabad Nép* ismerteti a Petőfi-kör kívánságait is. Ezek: a központi vezetőség a legrövidebb időn belül üljön össze, tárják fel nyíltan gazdasági helyzetünket, zárják ki Rákosit a központi vezetőségből, külkereskedelmi szerződéseinket hozzák nyilvánosságra.

A budapesti egyetemisták gyűlésén tegnap követelték, hogy Nagy Imre álljon az ország élére. Tegnap több ifjúsági nagygyűlés volt.

A *Szabad Nép* mai vezércikkében az ifjúság mellé áll.

RABOK TOVÁBB NEM LESZÜNK

(OKTÓBER 23.-NOVEMBER 1.)

Október 23. kedd, este 9 órakor

Lázban az egész főváros.

Reggel még sejtelmem sem volt, mi készül, csak a *Szabad Népb*en olvastam az Írószövetség nyilatkozatát, hogy nem terveznek semmiféle felvonulást, és nem is helyeslik. Délelőtt a hivatalban hallom, hogy az egyetemisták délután háromkor kivonulnak a Bem-szoborhoz. Az ebédről visszaérkező Zsóka jön a hírrel, hogy most mondta be a rádió: tilos minden fölvonulás, gyűlés. És hoz magával az ebédlőből egy ívet, ott kapta valakitől: rajta a műszaki egyetemisták pontjai. Izgatottan firtatjuk, mi van benne, mindenki egyszerre szeretné tudni, végül is velem fölolvastatják:

HATÁROZAT

Csatlakozunk a szegedi egyetemisták javaslatához és megalakítottuk az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem MEFESZ szervezetét. A szervezethez a Műegyetem és a Kertészeti Főiskola jelen lévő hallgatói is csatlakoztak. Az új MEFESZ feladata lesz a súlyos politikai kérdésekben a diákság állásfoglalását határozattá nyilvánítani és az egyetemi ifjúság jelenlegi megoldatlan problémáit (honvédelmi oktatás, menza, diákothton, vasúti kedvezmény, szabad vizsga, külföldi út egyénileg is) lehetővé tétele. A MEFESZ szervezetét az egyetemi ifjúság spontán gyűlésén 4-5000 fő jelenlétében egyhangúlag alakította meg.

1. Az MDP- [= a magyar kommunista párt] kongresszus azonnali összehívása, alulról választott vezetőség, az új központi vezetőség megalakítása.

2. A kormány alakuljon át Nagy Imre elvtárs vezetésével.

3. Gazdaságilag és politikailag teljesen egyenrangú alapon és egymás belügyeibe való be nem avatkozás elvén álló magyar-szovjet és magyar-jugoszláv barátság megalakítása.

4. Az összes szovjet csapatok kivonását Magyarországról a magyar békeszerződés értelmében.

5. Általános, egyenlő, titkos választásokat több párt részvételével, új nemzetgyűlési képviselők megválasztásával.

6. A magyar gazdasági élet átszervezését szakemberek bevonásával és ennek keretében a magyar utánérc magyar felhasználásával. Hozzák nyilvánosságra a külkereskedelmi szerződéseket és vizsgálják felül a tervgazdaságon alapuló magyar gazdasági életet.

7. A teljes ipari munkásság azonnali normarendezését a létminimum megállapítása alapján és a munkásautonómia bevezetését az üzemekbe.

8. A beszolgáltatási rendszer felülvizsgálását és az egyénileg dolgozó parasztság támogatását.

9. Az összes politikai és gazdasági perek felülvizsgálását, az ártatlanul elítélt politikai foglyok részére a teljes amnesztiát, ill. a hátrányba kerültek rehabilitálását.

10. Legyen nyilvános tárgyalás Farkas Mihály ügyében és Rákosi szerepének kivizsgálását, valamint az Oroszországban igazságtalanul elítélt és ott tartott magyarok hazahozatalát.

11. A néptől idegen címer helyett a régi Kossuth-címer visszaállítását, március 15-ét és október 6-át nyilvánítsák nemzeti ünneppé és munkaszünetté. Új egyenruhát honvédségünknek.

12. Teljes vélemény- és sajtószabadság megvalósítását, rádiót is, és ennek keretében külön napilapot az új MEFESZ szervezetnek. A régi káderanyag nyilvánosságra hozatalát és eltörlését.

13. A zsarnokság és az önkény jelképét, a Sztálin-szobrot azonnal távolítsák el.

14. Egymásért teljes szolidaritást vállalunk.

Az egyetemi ifjúság egyhangú lelkesedéssel nyilvánította ki szolidaritását a varsói munkásokkal és ifjúsággal, a lengyel függetlenségi mozgalommal.

Az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem
nagygyűlése, 1956. október 22.
MEFESZ

Ennek a litografált röpiratnak legmerészebb pontjai az orosz csapatok kivonulásának és a több párton alapuló választásnak követelése. Milyen jellemző mégis a magyarság érzelmi politikájára, hogy bár fölolvadás közben mindenütt helyeselték, sehol sem törtek ki tapsban, csak amikor a címerhez értem. Médi vállalta, hogy legépeli több példányban, mert mindegyikünk szerette volna megőrizni. Azzal megyek le ebédelni a szuterénben levő ebédlőnkbe. Látom, hogy az ugyancsak szuteréni Petőfi kultúrteremben gyűlés van. Kisvártatva ennek a gyűlésnek a résztvevői is be az ebédlőbe. B. Árpád kerül mellém, és amíg a levest kanalazgatom, megkérdezem, mi volt ez a szokatlan időben tartott gyűlés. A minisztériumok röpgyűlése arról, hogy vonuljanak-e ki ők is az ifjúság gyűléséhez. „Hát nem marad el?” – Kiderül, hogy a Belgrádból hazaérkező kormányférfiak fújták le, de a rendőrségnek ez nem tetszett, végül is újra engedélyezték, és hogy társadalmi megmozdulássá kezd válni az egész. Aztán kihúzza B. Árpád egy ívet a zsebéből: a szegedi egyetemisták pontjai. Többek között ilyenek vannak benne: ünnep legyen március 15., október 6., István király napja, továbbá hangozzék föl a rádióban ismét minden délben a harangszó stb. Voltak benne komolyabbak, súlyosabbak is. Mondom a szomszédomnak: „Azért óvatosnak kell lenni, nem tudni, mivé fejlődik az ügy.” Helyesel, de hozzátézi: „Azért nagy dolgok ezek!”

Fönt a termünkben azzal fogadnak, hogy itt járt G. László, a főnökünk, észrevette, mit gépel Médi, és letiltotta a pontok legépelését. Később ismét bejött és közölte, hogy az intézeti igazgatóság így határozott: „Aki akar, kimehet a tüntetésre, de nem lesz kollektív kivonulás.” – Mondom: „Ez az igazi szabadság.” – Derűtség. Aztán

szerveződünk is már, mert hamar itt a három óra. Megindulunk. B. Pali bácsi, K. Feri és a hölgyek: Médi és a két Mária. Meg én. Megindulunk a 2-es villamoson le a Petőfi-szobor felé, mert állítólag ott kezdődik. Az idő ragyogó, mintha tavasz, sőt nyár lenne, meleg, napsütéses. Az utcán sok ember nyüzsög, többnek gomblyukában, kabátján nemzetiszínű szalag. Feltűnik, hogy sokan mennek a Petőfi-szoborral ellenkező irányba. Mire odaérünk, kiderül az ok: kissé elkéstünk. A Petőfi-szobornál lényegében már befejeződött a gyűlés. Mondják, hogy Sinkovits színész elszavalta a *Talpra magyar!*-t, és felolvasták az egyetemi pontokat. De még sokan tiblálolnak itt a szobor körül, és egyszer csak látom Veres Péter ósz fejét feltűnni a szobor talapzatán. Sietve igyekszünk közelebb, mert nincs hangszóró. Péter bácsi felolvassa az Írószövetség ma déli ülésének határozatát, az ő hét pontjukat. Van már itt pont annyi, amennyit akarsz, az egyiknek 7, a másiknak 15, de akad 32 is. Még az Írószövetség a legszerényebb, az övéké csak 7, igaz, hogy egy-egy legalább tíz mondatból áll. Eléggé mérsékelt, és a merészebb pontok is csak szordínóval szerepelnek benne. A nép főleg ilyesmit tapsol meg: választás, önrendelkezés a parasztnak, szervezeti és személyi változás stb. Aztán kihirdetik, hogy átmegyünk a Bem-szoborhoz. B. Mária lemorzsolódik, fölfedezte Ignotus Pált, és vele kezd beszélgetni. A többi társaink már az állomáson maradtak el. Ketten szállunk fel a villamosra, a Margit híd irányába. Nézegetem a villamos mellett vonuló diákokat. Az ablakokban mindenütt emberek, a hivatalok ablakai is nyitva, ki-kinéznak rajta a bent lévők. Van valami ünnepélyes a hangulatban, a „második március 15-e” hangulata. Egyszer csak F. Mária hangja riaszt fel az ábrándozásomból: egy fiatalember a villamosban visszakérőleg osztogatja az Agrártudományi Egyetem harmincegynéhány pontját elolvasásra. A diák leszállóban van már, kevés időm marad a röpirat átfutására. Követelik a magyar uránlelőhely magyar tulajdonát, a gazdasági szerződések felülvizsgálatát, az orosz csapatok kivonulását, Nagy Imre miniszterelnökségét stb.

A Margit hídon Budára még villamoson megyünk. A Bem téren már sokkal forróbb hangulat és nagyobb tömeg fogad, mint előbb a Petőfi-szobornál. Itt is éppen Veres Pétert hallgatják. Nyilván autóval került át ilyen hamar. Hangszóró itt sincs, hanem csak egy hangszórós autó. Ennek a tetejére áll, mikrofont tartanak a szája elé. A légkör családias. Veres hangosan kérdi: „Meg van már nyitva a gyűlés?” Nem hallom, mit válaszolnak a körülötte álldogáló fiatalok. Aztán ismét Péter bácsi hangját hallom: „Ti vagytok a rendezők? Vannak rendezők?” Egy pár diák közelebb megy Vereshez, mint rendező, az igazság azonban az, hogy sehogysem volt az itteni program megszervezve. Megéljenzik Verest, megéljenzik a Petőfi-kör jelszavait is (Péter bácsi itt is a hét pontot olvasta föl), még ezt is: „Szovjet-magyar barátságot akarunk!” Bár annak a hölgynek is igaza volt, aki hangosan megjegyezte: „Nagyon lanya volt, de mégis éljen volt.” – A zsebongás, a tömeg óriási, és egyre nő. Jelszavak röpködnek, énekek hangzanak. Felváltva énekeljük a *Himnusz*t, *Szózat*ot, a *Kossuth-nótát*. Hol itt kezdik, hol ott. Egyszerre több helyen is énekelnek, mást és mást. Aztán ütemesen hangzik a kiáltás:

* Gáldi László, Kovács (?) Ferenc, Benyovszky Pál.

„Nemzeti zászlót a laktanyára!” A Bem-szobor háta mögött ugyanis laktanya van. Ablaka tele van katonákkal, sőt a tetőn is kiszédtek itt-ott a cserepeket a bakák, és ott dugták ki fejüket, a kéményen is többen állnak. A teret körülölelő többi ház ablakaiban, sőt a háztetőkön is emberek, főleg fiatalok, szinte fűrtökben. A tömeg mellett az úttesten teherautók sorakoznak, ezeken jöttek be a munkásifjak a tüntetésre a gyárakból és a külvárosokból. Az autók nemzetiszínű szalaggal, zászlóval díszítve, vörös zászló sehol. Nemzetiszínű annál több. És most már még több, mert a tömeg nagy éljenzése közt a laktanyára kitűzik a zászlót, mégpedig hármat, egyet a tetőn a cserepeken keresztül. Új tömeg érkezik, egyetemisták, sok magyar zászlóval. A zászlókon a kommunista címer vagy eltakarva, vagy összetűzve, hogy ne lehessen látni, sőt van egy rongyos zászló is: a közepéből kivágták a kommunista címert, a kalászosat a vörös csillaggal. Hirtelen ismét nagy taps és éljenzés: hosszú póznán nagyalakú Kossuth-címert visznek a szoborhoz, ahol magasra emelik. Aztán egyvalaki fölmászik vele a szobor mellé, egy másik valaki a magyar nemzeti zászlót dugja be Bem apó kardja mellé, egy harmadik a lengyel zászlót. A szobor talapzatán állók között fölfedezek egy ősz hajú, körszakállas bácsit, tehát még Táncsicsunk is van. Szervezés abszolúte nincs. A tömeg hangszórót követel, de az sincs. Fölfedezik a színész Bessenyeit, kiáltják: „Halljuk Bessenyeit!” Hosszas tanakodás után Bessenyei az autóról átmegy a Bem-szobor talapzatához, és onnan felolvassa a *Szózatot*. Csak azért hallom, mert közel állok, egyébként a hangja elvész a nagy zsvajban. Közben állandóan érkeznek újabb és újabb egyetemista csoportok. Többen indítványozzák is: „Várjuk meg a pestieket!” Ha új csoport érkezik – köztük professzoraik is menetelnek – ismét éljenzés és taps, és minden csoport külön énekel. Egy fiatalember olyan magasra megy a szobron, amilyenre csak tud, papírlapot lobogtat a kezében, mert a nép az „Egyetemi pontokat” akarja hallani. A fiatalember átkiált az autóhoz: „A mikrofont adjátok ide! Te!” De nem kapja meg, a zajjal sem tud megbirkózni, meg a közbeszólásokkal és a minduntalan feltörő éljenzésekkel. Abba is hagyja a felolvasást. Az éljenzést időnként a katonák idézik elő. Így egyszer csak a laktanya ablakán kidugnak egy nagy Kossuth-címert, látszik rajta, hogy a gyűlés alatt rögtönözte egy ügyes katona. Dörgő éljen a válasz természetesen. Amikor a tömegből ezt a jelszót kiáltják egyre sűrűbben, hogy új egyenruhát a katonáinknak, akkor katonáink az ablakokban kezdik levetni oroszos zubbonyukat. Közben lent a szobor tövénél elhelyezik a koszorúkat. Mikrofon, illetőleg megfelelő hangszóró híján nem lehet biztosítani a csendet, figyelmet, kiadják hát a jelszót: „A Parlament elé!” Meg is indul a tömeg.

És most pár szót erről a tömegről. Túlnyomó részük egyetemista, de képviselve van itt minden réteg és minden kor. A mellettünk lévő akácia ágain 10-12 éves diákgyerekek álldogálnak kapaszkodva. Ők követelik a lehangosabban: „Tiszta választást!” Pedig ők már ebben a rendszerben születtek és nevelődtek. És az egyetemisták? Valóban „népi” arcok, erős, sőt többen durva arcvonásokkal. Az úr bűnül ne vegye, egyikkel-másikkal nem szeretnék sötétben találkozni. Szóval nem „úrigyerekek”. Csupa munkás- és parasztszármazás, legtöbbször tízéves kölkök volt a rendszerváltozáskor. Már ennek a rendszernek a neveltjei, mely annyira irtott minden nacionalizmust. És most ők, ezek a fiúk és lányok csinálják a

nacionalista forradalmat. Mert ha szkeptikus is vagyok, és fenntartással nézem az egészet, és nem hiszek a „második március 15-ében”, azért egy kicsit mégiscsak forradalom ez. Az emberek olyan bátrak, hogy minden eddigi képzeletet felülmúl. Balra tőlem egy nagy hangú férfi kijelenti: „Eleget hallgattam három évig!” Biztos börtönben ült vagy internálótáborban. A Veres-féle pontokra bekiabálja: „Kevés, többet kérünk!” Jobbra egy ősz ember ordítja nekivörösödve: „Ki az oroszokkal!” Semmi baja sem történik. Pár évvel ezelőtt pár évet ült volna ezért. Most meg? Még a felesége is mosolyogva néz rá! Bezzeg egy héttel ezelőtt is még riadtan csitítgatta volna! Valahogyan érzik az embereken, hogy jelentősnek tartják az eseményeket. Vegyest szoronganak itt, jó részükben kokárdásan, nők, férfiak, fiatalok és öregek, egyszerűbb emberek és intellektuelek. A kommunis-táknak sikerült megcsinálni a nemzeti egységet. Testvéri egyetértésben van itt jól öltözött úriember a munkaruhás melóssal, és figyelem a későbbiek folyamán, hogy valahányszor az egyetemisták fölvonulása mellett el-elviharzik egy-egy teherautó megrakodva munkásfiúkkal, ütemesen kiáltják a diákok: „Munkás-paraszt gyerekek – Együtt megyünk veletek!”

De most még itt vannak a téren, és fegyelmezett menetben indulnak a Parlament elé. Máriával az út szélére állunk. Éppen a Lenin-intézet megy előttünk. Csak nekik van vörös zászlójuk, igaz, csak egypár. De a tömeg, amely mellett elhaladnak, rájuk kiált: „Le a vörös zászlóval! Eleget láttuk eddig!” És a Lenin-intézet növendékei harsogják legerősebben ezeket az új jelszavakat: „Az idegen csapatok – Hagyják el az országot!” – Kisvártatva más változatban: „Legyen szabad ez a haza – Szovjet csapat menjen haza!” – Továbbá: „Pfuj Geró! Pfuj Geró!” – Táblákat is visznek a tömegben. Rajtuk ezek a leggyakrabbi jelszavak: „Tiszta nemzeti politikát!” – „Nagy Imrét a vezetésbe!” – „Lengyel–magyar barátság!” – „Egyenjogúságon alapuló szovjet–magyar barátság!” – A legnépszerűbb jelszó azonban ez: „Nemzeti zászló – Kossuth-címer!” Kell a népnek a külső szimbólum. Ami kézzelfogható.

A menet élén a Kossuth-címert viszik. A Parlament lépcsőjére is azzal állnak fel, szemben a tömeggel. Egyelőre azonban még csak a hídon bandukolunk, a járműveknek szánt részen. A villamosforgalom leállt. Megyünk Pestre a Margit hídon, mellettünk az egyetemisták, nemzeti zászlókkal, fegyelmezetten, de közben jelszavakat kiáltva. Néha el-elszáguld mellettünk egy-egy teherautó munkásgyerek. Ismét felzúg: „Munkás-paraszt gyerekek – Együtt megyünk veletek!” – Az autókról tele torokkal kiáltják a munkásfiúk: „Le a Sztálin-szoborral!” – Majd ismét: „Rákosiból elegünk – A Nagy Imre kell nekünk!” – A híd közepe táján a gyalogjárón egy szembejövő fölnevet: „Nesze nektek, komcsik!” Mellettünk megy el Budára. Mária figyelmeztet: „És nézze meg, hogy ki mondta!” Utánafordulok: egy idős munkás, ócska munkaruhában, ősz fejjel.

Már a híd közepén tartunk, amikor az általános zsvivajba új hang jelentkezik. A távolról, a pesti oldalról füttyök hangja árad felénk. Közelebb érve halljuk, hogy valóságos füttykoncert ez, az ávó épülete, a belügy mellett elvonuló diákok füttyülnek. Közben újabb és újabb teherautók robognak mellettünk a hídon, szintén tele fiatal munkásokkal. Most éppen röplapokat szórnak: a *Szabad Ifjúság* című lap rendkívüli kiadása. A pesti hídfőnél sikerül végre egy ilyen röplapot

kölcsönkapnom. Átfutom, de nincs rajta semmi különös azok számára, akik immár másfél órája részt veszünk a tüntetésben. A Petőfi-kör és a tüntetés jelszavait tartalmazza, és a lap alján egy bejelentést: Gerő Ernő este nyolckor a rádióban beszélni fog.

A pesti parton kísérem már a fiatalokat, akik – most már közvetlen közletről vagyok tanúja – éktelenül füttyülnek az ávó háza mellett, bár az ávósok kitétek két nagy nemzeti zászlót az egyik ablakba. A magánházak ablakában is tömeg, nézik az egyetemistákat, integetéssel és éljenzéssel fejezik ki irántuk rokonszenvüket. A Balassi utca közepén járunk, amikor taps csattan fel a menetből. Oda-nézek: egyik ház ablakából nagy nemzetiszínű lobogót lengetnek, és sokan állanak körülötte a szoba lámpafényében, mert közben erősen besötétedett.

A Parlament előtt már óriási a tömeg, teljesen ellepte a teret. Teljes a sötétség is. Hangszóró itt nincs. A fel-felvillanó fényekből következtetem, hogy itt is mindent felvesz a híradómozi, mint a Bem téren. A felvillanó fényben látom, hogy a Parlament lépcsője tele van emberekkel. Zászlókat látok, és az immár híressé vált Kossuth-címert, szembefordítva az ácsorgó tömeggel. Hangszóró híján nem lehet beszédet mondani, de meg sietek is az egyetemre egy nyelvészeti előadásra, és így lassan távozom a térről. Egy ideig még követ az egész tömeg ütemes kiabálása: „Vesszen Ge-ről! Vesz-szen Ge-ről!”

Bent, a volt piarista épület egyetemi előadótermében a szokottnál gyérebbe a publikum. Az eseményeket tárgyalják csöndesen, zsbongva, de bizonyos tartózkodással. T. József, az előadó fölveti a kérdést, ne halasszuk-e el az előadást, mivel a főnyelvészünk is hiányzik. Végül szavazunk: a megtartás mellett.

Mikor a délután folyamán elhagytam a parlamenti teret, még hallottam, amint egy ifjú „melós” odaszólt társaihoz a Parlament tetején világító vörös csillagra célozva: „Oltsák el a vörös csillagot!” Később hallottam, hogy ezt a jelszót is átvette a nép. Tény, hogy mire visszaérek a térre két óra múlva, úgy nyolc felé, már nem ég a csillag. A tömeg változatlan, sőt szaporodik. A környező mellékutcákból áradnak az emberek a térre. A kettes villamosok csak a Géza utcától közlekednek a Boráros tér felé. Valóban itt van már a nép, nemcsak az ifjak. Amint ütemesen kiáltják is: „Itt az e-gész Bu-da-pest!” Az autó ismét itt van a hangszóróval, de persze, ez kevés. Követelik: „Hangszórót! Hang-szó-rót!” Valaki csöndet kér a lépcsőről, és bejelenti, hogy Nagy Imre pár perc múlva beszélni fog. Óriási éljenzés! Kérik a gyöngye hangszórón keresztül, hogy Veres Péter, Déry Tibor és Hámos György menjenek az egyes számú kapuhoz, és szóljanak a néphez, amíg Nagy Imre megérkezik. Közben itt is ének: *Himnusz, Szózat, Kossuth-nóta*. És jelszavak, mint: „Ég a házad ideki – Gerő Ernő gyere ki!” – „Vesszen Gerő!” – Majd kisvártatva ismét megszólal egy hang: „Figyelem, figyelem! Csendet kérünk! Míg Nagy Imre megérkezik, Erdei Ferenc fog szólni.” Elsőpró vihar tör ki erre. Füttykoncert és kiáltások: „Le vele!”, „Nem kell!” stb.

Fáradt vagyok, a mai napot is szeretném megörökíteni magamnak még ma frissen, mielőtt lefekszem, indulok hát haza. Távozóban hallom, hogy valaki szónokolni kezd: „Mint a Minisztertanács tagja...” Tovább nem juthat a beszédében, a nép üvölt, ordít, füttyül. Mikor úgy-ahogy csillapul a zaj, újra hallom az előbbi hangot: „Szólni akarok egypár igaz...” Itt ismét kitör a vihar. Mellettem

három katonatiszt áll, egyikük magából kikelve ordítja: „Csirkefogó! Eredj a Sztálin sírjához hazudni.” Majd csöndesebb hangon hozzát teszi mély meggyőződéssel: „Jeruzsálembel!” Hogy miért éppen oda, nem tudom, mindenesetre megvárom, míg lecsillapodik, aztán megkérdem tőle: „Ki akart beszélni?” Dühös undorral mondja: „Erdei!” – Utolsó benyomásom a térről az ütemes kórus: „Ha-zu-dott már e-le-get!” – Sajnos, mennem kell már. Velem szemben tovább özönlik a gyalogos tömeg a legkülönbözőbb társadalmi rétegből a Parlament elé, a gyűlésre, ahol „Nagy Imre fog szólni”.

A Szent István körút sarkához érve, az újságárus felesége újságolja, hogy a Sztálin-szobrot már ledöntötték. Ezt erős kétellyel fogadom, és inkább a még mindig el-elszáguldó teherautókra figyelek, ahonnan megint új jelszót kiáltanak le a fiúk a körúton: „Farkas mellé Rákosit!”

És most itt ülök a rádióm mellett. Az ígért Gerő-beszéd vagy elmaradt, vagy nagyon rövid volt, mert mire hazaértem, a rádióban már más volt. Nem a rendes, meghirdetett programját adja a rádió, hanem komolyzenét sugároz. Tíz óraker röviden ezt mondta: „A központi bizottság ülést fog tartani. Napirend: az általános politikai helyzet és a tennivalók. Előadó: Gerő.” (Hát még mindig ő?) Továbbá rövid bejelentés: az ifjúság gyűlést tartott, Nagy Imre beszélt. Nagy Imre tárgyal az ifjúság vezetőivel. Aztán beszámoló a belgrádi tárgyalásokról. És most tovább folytatódik a komolyzene.

Ebben a percben mondja be a rádió: A Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottsága a helyzet értékelésére azonnalra összehívta a központi vezetőséget. Így vezették be: Rendkívüli hírt mondunk!

És most eltűnődöm: Vajon valóban jelentős nap volt-e a mai nap? Ki tudja ezt most még megmondani? Mindenesetre valami megindult.

Megmarad bennem a kép: Ballagok a nyári esteben a Duna partján a piaristák volt épülete felé, az Apáczai Csere utca torkolatából diákokat látok az egyetem felé katonás sorokban, zászlókkal jönni, a *Talpra magyar!*-t mondják kórusban. Mondják? Imádkozzák, zúgják! „A magyarok Istenére esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!”

Vajh, ki tudja?!

Október 24. szerda

Reggel 7-kor itthon.

A nap ragyogóan süt, de kilencig itthon kell maradnunk. A budapesti rádió – reggel hat óra óta hallgatom – komolyzenét ad, és időnként (a hatórás híreket elhagyta) bementja ezt a két közleményt: Az első szerint „fasiszta ellenforradalmi reakciós elemek” fegyveres támadást intéztek középületek ellen, és megtámadták karhatalmi alakulatainkat. A további intézkedésig tilos minden gyülekezés, csoportosulás és felvonulás. A karhatalmi szervek utasítást kaptak arra, hogy a rendelet megszegőivel a törvény teljes szigorával lépjenek fel. „A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa.” A másik: a belügyminiszter közli, hogy mivel

az „ellenforradalmi fosztogató csoportoktól” való megtisztítása az utcáknak még folyik, a lakosság kilenc óráig csak halaszthatatlanul fontos ügyben menjen az utcára. – A közlemény felolvasásakor a rádióban lövések zaja hallatszik. Állítólag azért – mint Panno mondja, aki a szomszédból átjött Lacihoz –, mert a rádió összes ablakát beverték. Panno édesanyját már tegnap délután hatkor nem a rendes bejáraton, a Bródy Sándor utcán át engedték ki a rádió épületéből, hanem egy hátsón. – Meghallgattam az angol rádió reggeli háromnegyed hatos adását. Rólunk azt mondotta, hogy százezres tömeg vonult ki az utcára, megtámadott középületeket, az összeütközésnek halálos áldozatai vannak. Ifjú munkások „megpróbálták ledönteni a Sztálin-szobrot”. Végül ismertette az ifjúság pontjait, kiemelve az orosz csapatok kivonulását, Nagy Imrét, a titkos választást többpárt-rendszerrel, a Szovjetunióban lévő magyar foglyok hazaengedését. Közölte még, hogy a telefon-összeköttetés az újságírókkal megszakadt. A lengyel fejleményeket is ismertette: Hruscsov személyesen telefonált Gomulkának, hogy bizonyos részletektől eltekintve beleegyezik a lengyel helyzetbe, és hogy az orosz hadmozdulatokat befejezték, illetőleg megszüntették. Lengyelországban Boroszlóban fegyelmezett tüntetés volt, melyen ezt kiáltották: „Rokosowsky menjen hazal” és „Mi az igazság a katyni vérfürdő körül?”

Gerő mégis beszélt a rádióban, befejezte, mire hazamentem. Nyugalomra intette a népet.

A fejem fáj, zúg, alig aludtam valamit az éjszaka. Laci miatt is aggódtam, aki csak éjfélkor került haza. Mint később kiderült, joggal aggódtam. Részt vett három órától kezdve a tüntetésben késő estig. Éjjel fél egykor ért haza, leült az ágyam szélére, és beszélt. Az ő elbeszélése alapján rögzítem az eseményeket attól kezdve, hogy otthagytam a Parlament előtti teret. Tehát: A tömeg nem hagyta beszélni Erdeit. Sinkovits Imre színész elszavalta a *Talpra magyar!*-t. Azokat a szavakat: „A magyarok Istenére esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk”, az egész nép együtt mondta. Laci még most is, ahogy meséli, meghatódik: „Ez nagyon szép volt!” Nem tudott szóhoz jutni Déry Tibor sem, se valamilyen X. Y. Miklós nevű egyén, sem a Petőfi-kör küldöttje. Mindenáron Nagy Imrét akarták hallani. Közben füttykoncertek. „Vesszen Gerő!” kiáltások, és ez: „Éljen Nagy Imre!” További jelszavak, amiket részben a Parlament előtt, részben később a menetben ütemesen kiáltott a tömeg, mely Laci információja szerint is felölelte a nép minden rétegét korkülönbség nélkül (hazudik a magyar kormány közleménye, nem reakciós elemek, hanem a nép, főleg munkások voltak az utcán), szóval a jelszavak: „Vesszen az ávó!” – „Vesszen Gerő!” – „Új kormányt akarunk – Nagy Imrében bizalmunk!” – „Munkás-paraszt emberek – Együtt megyünk veletek!” – Ugyanezt ilyen változatban is: „Jugoszlávok, lengyelek – Együtt megyünk veletek!” – „Elvesztettük ingünk, gatyánk – Mert Rákosi volt a mi apánk.” – „Az a kérdés Pesten-Budán – Hová lett a magyar urán.” – „Ki a ruszikkal!” – „Ruszkik haza!” – Laci szerint ezt a legutolsót lehetett a legszebben kiabálni. Úgy látszik, ebbe adtak be legtöbb szívet. – „Nem állunk meg félúton – Sztálinizmus pusztuljon!” – Végre kilenc óra tíz perckor Nagy Imre kezdett beszélni. Ezt a megszólítást használta: „Kedves elvtársak!” Mire a tömeg felzúgott, tiltakozott: „Nincsenek elvtársak!” A zaj elálltával Nagy Imre folytatta

beszédjét. Kb. öt percig beszélt mindössze: nyugalomra intette a népet, és biztositotta: a kívánságok teljesednek, „ha én mondom, teljesednek, minden meglesz”. Nagy Imre beszédje végén ismét füttykoncert volt, mire Nagy Imre megkérdezte: „Ha szabad kérdeznem, kinek szól a fütty?” A tömeg: „Vesszen Gerő!”

A Parlamenttől a rádió stúdiójához indult a tömeg a Bródy Sándor utcába, hogy bemondják másnapra az általános sztrájkot. Laciék csoportja a trolibusz útvonalán (Kálmán utca?) lekanyarodott a Kiskörúton. A Sztálin út (a régi Andrássy út) kezdete mellett mentek el. Épp akkor mászott ki az ablakon egy ember, és a lábával rúgta le az utcajelző táblát. Egy másik pedig vasdoronggal verte az utca névadóját jelző Sztálin-domborművet. Jelszavakat kiáltva – főleg: „Vesszen az ávó!” – vonultak tovább, de aztán inkább a mellékutcákon vonult a tömeg. Szétoszolva a rádió felé. Laci kis csoporttal haladt a Múzeum felé a Múzeum körúton, amikor megkezdődtek a lövöldözések. Egy golyó – épp a központi antikvárium előtt voltak – a feje fölött süvített el, erre visszafelé kezdtek szaladni, fától fáig. A Múzeum körút és a Kossuth Lajos utca sarkán, az Astoriánál megálltak. Az Astoria erkélyén kint bámészkodó külföldieknek felkiáltottak az emberek: „Ez a magyar szabadság!” Ugyanitt egy vezérőrnaggyal beszéltek Laciék. A tiszt intette őket, menjenek haza, mert lőnek. Sajnálkozását fejezte ki, hogy rálöttek a tömegre, és elmondta, hogy egyik hadnagya átállt a felkelők közé, és egy katona lelőtte. Ugyancsak ezen a tájon történt, hogy egy kék autó sofőrje kiszólt: „Emberek, állítsák meg a mentőautókat!” – Az emberek megállították. Tele voltak fegyverrel. Az ávósoknak szállították. A fegyvereket szétosztották egymás közt az emberek. Nemcsak fegyveres mentőautók voltak. Lelőtt embereket is vittek. Laci barátaival hazafelé indult a Tanács körúton, a Múzeummal ellentétes irányban. Akkor vonultak szembe velük a tankok, magyar katonákkal. Amikor a nép szemrehányóan rájuk kiáltott: „Hát ez a magyar hadsereg?!”, a katonák barátságosan visszaintegettek. A Kossuth hídon át jöttek haza Laciék, a Bem laktanya előtt katonák állították meg őket, és kérdezték, mi van, mert nekik most kell menni, kivonulni. Itthon a házfelügyelő azzal fogadta Lacit, hogy Szén, a budafoki rendőrparancsnok, aki ebben a házban lakik, most kapott utasítást, hogy menjen be a városba. Mondja még Laci, hogy amerre elvonult a menet, az emberek az ablakokból tapsoltak.

Míg mindezt leírtam, fél kilenc lett. Háromnegyed nyolckor felhívtam Kollárt, figyelmeztetni, ne menjen az utcára. Azt mondja, nem tud semmit, mert nem rádiózott, csak lövéseket hall. Ez a Liszt Ferenc téren van. Laci nagybátyja is telefonált a Kosztolányi térről, Budáról, hogy ott is lövöldöznek. Közben állandóan szól a rádióm. Komoly hanglemezeket ad, recsegve. Lehet hallani, amint váltják a lemezt. Némi műszaki hibák lehetnek bent. Fél kilenckor egy ismeretlen hang „Figyelem, figyelem!” kezdettel bemondja a kommunista párt központi vezetőségének határozatait. E szerint a központi vezetőségbe beválasztották: Donáth Ferenc, Losonczy Géza, Lukács György, Münnich Ferenc és Nagy Imre elvtársakat. Gerő marad az első titkár. A többi titkár: Donáth, Kádár, Kállai. A miniszterelnök Nagy Imre lett. Érdekes, hogy amikor megismétli, a dátumnál eltéveszti a rádióbemondó: 1956. már... október 24-én. Tudat alatti márciusi érzés?

Háromnegyed kilenc: beolvassák a statárium kihirdetését az egész országra, aláírva: Nagy Imre, a Minisztertanács elnöke.

Laci be-bejön a szobámba, „kiértékeljük” az újabb és újabb fejleményeket. Újabb epizódokat mesél a tegnapi estéről. A Kossuth hídon ezt a jelszót is hallotta: „Hajrá Fradi!” Jót neveltünk az annyira jellemző apróságon. – Meséli, hogy a Gül Baba étteremből részeg emberek jöttek ki. „Megyünk mi is.” – „Józsí, gyere te is!” – „Nem megyek.” – „Csendes nagyon ez a Buda! Pesten ezrek véreznek, és mi itt állunk. Menjünk!” – Pesten az emberek kiálltak a házak elé, és tárgyalták az eseményeket, túlozva a halottak számát. A felvonulás alatt is – ezt magam is láttam – a házak elé álltak ki az emberek, vagy az ablakban tapsoltak.

Kilenc óra után pár perccel: „Figyelem, figyelem!” Aztán közlik, hogy „ellenforradalmi galád bandák” behatoltak fegyveresen üzemekbe, magánlakásokba, középületekbe, és számos embert megöltek magánosok közül és az államvédelmi alakulatok tagjaiból (= ávó). A magyar hatóságok nem voltak felkészülve ilyen nagyarányú megmozdulásra, „a galád fegyveres támadás rendkívül súlyos helyzetet teremtett”, ezért a Varsói Szerződés értelmében a Szovjetuniótól kértek segítséget. Kéri a lakosságot, fogadják ezt megértéssel és támogassák az alakulatokat a rend helyreállításában.

Fél tíz: A belügyminiszter a kilépési tilalmat meghosszabbította 14 óráig.

Molnár bácsi jön fel, a házfelügyelő, Lacinak lelkére kötni, hogy ki ne menjen. A szülők nincsenek itthon, a Mátrában vannak, és Molnár bácsi is felelősnek érzi magát Laciért. Aztán röpiratot mutat, amit a ház előtt talált. Leírtam a röpirat szövegét: „Eltársak, van fegyverünk. A harcot tovább kell folytatnunk a szabadságunk és függetlenségünk kivívásáért. Velünk a rendőrség, a honvédség. Fáradtságot nem ismerve harcoljatok a végső győzelemért. Előre a hazáért és a szabadságért.” Aláírás: „A dolgozó nép.” – Laci hozzáteszi: „ezért mentek hát az emberek az este a Szikra Nyomdához!” – A rendőrséget és honvédséget illetően lehet valami a dologban! Azt hiszem, azért hívták az oroszokat segítségül, mert a magyar katonák megtagadhatták a tömegre való lövést. Molnár bácsi meséli, hogy az este a Bem laktanya előtt a katonák osztogatták a fegyvereket a civileknek. Ő meséli azt is, hogy a *Szabad Nép* előtt lelőttek egy fiatalembert, a hulláját letakarták nemzetiszínű zászlóval, és megrohanták a *Szabad Nép* épületét. Továbbá a Horizont nevű orosz könyvkereskedést fel akarták gyújtani, de a ház lakói könyörögtek, ne tegyék, mert gyerekek vannak ott a házban, erre kivitték a könyveket az utcára, és ott égették el. A Sztálin-szobrot állítólag végighurcolták a Körúton.

Az ablakot kinyitottam. Itt a Rózsadombon minden csendes. Az ablakom alatt a kertben gyerekek játszanak, verses mondókákat mondanak. Messziről a városból ágyúlövészerű zaj, és géppisztolysortűz. Szóval még mindig tart. Nem igaz, hogy „ellenforradalmi banditák”. A magyar nép, s a munkások fogtak fegyvert. Molnár néni jött fel, felajánlani segítségét, mert házon kívül ebédelünk, és ma nem lehet kimenni, különben is valószínűleg minden zárva. Csinál nekünk

krumplipaprikást. Hiába, a forradalomba ilyen prózai dolgok is beleszólnak, mint az ebéd kérdése.

Negyed tizenegy. – Ismét felhívom telefonon Kollárt. Azt mondja: „Hallod?” – „Nyitva van az ablakod?” – „Igen, tankok mennek a Sztálin úton.” – A nyitott ablakhoz közelíti a telefonkagylót. – „Ne menj ki ma!” – mondom. – „Nem is, mert golyó érhet. A ház elöl a mentők vittek el egy asszonyt, lövés érte.” – Laci az *Új Emberrel* beszél. Szofi bement, és most bennszorult. Ott is lövöldöznek még (Kossuth Lajos utca, Ferenciek tere). – Persze, nincs tiszta képe az embernek, hogy hol és miért folynak a harcok, de csak tisztelettel tudok gondolni azokra, akik, reménytelenül bár, de harcolnak még most is mindnyájunk szabadságáért, az én szabadságoméért is.

Háromnegyed tizenegy: „Figyelem, figyelem! A rend és nyugalom helyreállítása érdekében kérjük, hogy akinek rádiója van, helyezze az ablakba. Rövidesen fontos közleményeket olvasunk be. Rövidesen közölni fogjuk Nagy Imre elvtárs nyilatkozatát.” – Így a budapesti rádió.

11 óra. A belső ablakokat kinyitottam. A szimpla ablakon keresztül géppisztolyosztűzet hallok. Többet egymás után. Ez közlőről szólt. Itt is folyik a harc? És még mindig?

Fél tizenkettő. – Valaki a házból lent járt a Margit körúton. Azzal a hírral jött vissza, hogy az orosz katonák nem tudnak átmenni a Margit hídon, mert a pesti oldalon magyar katonaság áll tankokkal. A magyar katonák eszerint harcolnak az oroszok ellen. Egy tiszt szerint eddig négyezer magyar katona esett el. Persze, ez ellenőrizhetetlen hír. A villamossíneket több helyen fölszedték.

Háromnegyed tizenkettő. – Nagy robbanás... Ágyútűz lehetett. Szinte nyomban utána a rádió beolvassa – még mindig az az ismeretlen hang, nem a szokott bemondók egyike –: „Figyelem, figyelem!” A Lánchíd előtt 120 „ellenforradalmár és közéjük keveredett félrevezetett fiatal” kitűzte a fehér zászlót, belátták az ellenállás céltalanságát. Mindazok, akik meghatározott időn belül megadják magukat, nem kerülnek a statárium alá. – Nem is tudtam, hogy ilyen komoly a dolog. Vérzik a szívem mindazokért, akik most meghalnak, és akik harcolnak a magyar nép szabadságáért, hiszen leverik őket az orosz túlerővel. De belül nagyon büszke vagyok a magyarokra. Mi sem vagyunk alábbvalók a németeknél és lengyeleknél!

12 óra 5 perc: „Kossuth rádió, Budapest. A pontos idő 12 óra öt perc. Felhívjuk figyelmüket, hogy néhány perc múlva Nagy Imre szól az ország népéhez.”

12 óra 10 perc: „Nagy Imre szöveget intéz az ország népéhez.” – Nagy recsegés. Majd egy öblös hang: „Itt Nagy Imre beszél.” Akik 14 óráig leteszik a fegyvert, kegyelmet kapnak. Az 1953-i programot végrehajtjuk teljes egészében. Mindenki

térjen vissza békés munkájához. A továbbiakban: rendet sürgetett, konszolidációt. Megszólítása ez volt: „Magyarok, elvtársaim, barátaim!” Ne rongáljanak gépeket, az egész népnek ártanak vele. A nemzeti felemelkedés előtt állunk. Álljanak a párt, a kormány mögé. „Rövidesen ismertetem programomat, melyet a parlament fog megvitatni.” Stb. Utána a magyar *Himnusz* és a *Marseillaise!* Nem az *Internacionálé!* – Most már mondja a rádió: „Kedves hallgatóink!” Utána beolvasták megint a lánchídi fegyverletételt. Aztán: a Baross tér körüli fegyveresek öt parlamentert küldtek Nagy Imréhez, hogy ha teljes amnesztiát kapnak, leteszik a fegyvert. Feltételüket elfogadták. Aztán Tildy Zoltán nyilatkozatát olvasták fel, amelyben nyugalomra int. Tildyt nem kellett volna szerepeltetni, nem népszerű ember.

Ezeket a beszédek később is meg-megismételték. Kissé később beolvasták a rádióban a Magyar Nők Tanácsa felszólítását, hogy a nők ne engedjék hozzátartozóikat az utcára és a felkelőkhöz csatlakozni. A Béke Tanács felhívását is felolvasták. Aztán a rádióriporter beszélt, végül megszólaltatták Szepesi Györgyöt, a népszerű labdarúgómérkőzés-közvetítőt. Mindebből kiderült, hogy a „tömeg kifosztotta a vágóhidat és a körüti üzleteket”. Megadta magát egy gyárban harcoló csoport (Ráday utca?).

Fél kettő: a Szondy u. és a Vörösmarty u. sarkán harcoló „egy nagyobb csoport” megadta magát.

Táviratban biztosították hűségükről a kormányt és a pártot a pécsi orvostanhallgatók, a hidasi bányauzem és a síófoki katonai kiegészítő parancsnokság.

A felkelők kiküldötteket küldtek vidékre is. A rádió szerint a lakosság elkergette őket.

Többször felszólítja a rádió a lakosságot, hogy tegye készülékét az ablakba. Nyilván, hogy a felkelők hallhassák a megadásra szólító hangokat. Akik 14 óráig megadják magukat, kegyelmet kapnak. Most már cigányzenét adtak.

Érdekes a következő pesti rádióbejelentés: A lakosság körében többen érdeklődtek, hogy kerültek ide a szovjet csapatok? A válasz: a Varsói Szerződés értelmében vannak itt. Életüket kockáztatják a mi nyugalomunkért, becsüljük meg őket. A rend helyreállta után ismét állomáshelyükre vonulnak. – Ez nem csökkenti a lényegét: a kormány orosz katonákkal lövet magyarokra!

Két órakor bemondják, hogy a kegyelmi megadási határidőt kiterjesztették 18 órára, és hogy azok, akik a stúdiót (rádiót) megszállva tartották, megadták magukat, amnesztiát kaptak és most vonulnak el. Szóval ezért volt olyan rossz a rádióadás? És ilyen nagyszabású volt a támadás?! Ha az oroszok nem segítenek, győztek volna a magyarok!

Panno ismét átjön és megerősíti a hírt, hogy a Margit hídnál magyar csapatok harcolnak orosz csapatok ellen, és hogy sapkájukról letépték a szovjet csillagot a magyar katonák. Valóban hallani még lövöldözéseket. Később a rádió bemondja, hogy Budapest légtérébe öt lökhajtásos gép szállt a felkelés leverésében segédkezni (orosz gépek).

Négy óra. Még mindig hallok elvéve géppisztolysorozatot.

A rádió: „Két hírt közlünk”. A XXII. kerületi Metello-üzemben megkezdték a munkát. Másik: Zala megyében nyugalom és rend van. Távirat a Mátravidéki Erőműtől (most egész közlelről hallatszik a géppisztolysorozat, nem kellemes), hűségnyilatkozat, azután beolvassák az Újságírók Szövetsége nyilatkozatát: támogatja az ifjúsági pontokat, elítéli a fegyveres felkelést.

Fél öt. – Már éppen azon tűnődtem, hogy ma már nem megyek ki, amikor bemondja a rádió, hogy meghosszabbították a kijárási tilalmat holnap reggel 6 óráig. És hogy a bérházak ajtajait be kell zárni [bizonyára, hogy a fölkelők oda ne menekülhessenek], mert az elszigetelt „ellenforradalmi csoportok” még tartják magukat. Aláírás: Piros László belügyminiszter. – Szóval még létezik, pedig az este de kiáltották: „Vesszen a Piros!”

Laci nagybátyja újra telefonált. Másfél órát állt sorba egy kiló kenyérért. Marika is ájtött a szomszédból Lacihoz. Azt mondja, hogy a kis közértüzletet kinyitották itt fent az Áldás utcában, ő reggel fél héttől fél egyik bent préselődött, vásárolt. Rengetegen vásároltak. Míg ezeket írom, ágyúzás rázza az ablakot. A város felett köd van, nem lehet lelátni innen a dombról. Most mondja Laci és Marika, aki szintén egyetemista és szintén végignézte a tüntetést, hogy a Parlament előtt, amikor eloltották a villanyt, rögtönzött fáklýákat gyújtottak újságokból. „Impozáns volt.”

A lövöldözés csak nem akar szünni. Közel van. Már esti nyolcra jár az idő. Az utóbbi órák rádiós hírei: a háromnegyed hatos angol rádió szerint a magyar katonaság átállott a felkelők oldalára és fegyvereket osztogatott közöttük, és ha az oroszok nem avatkoznak be, pár óra alatt megbukott volna a kommunista rendszer. – A budapesti rádióban felhívásokat olvastak be: Hazafias Népfront, DISZ, egyetemisták. Ez utóbbiak amnesztiát kérnek társaiknak. megszólaltatták a papokat is. A békepapok nevében Horváth Richárd szolt, ügyetlenül. Nyilatkoznia kellett Grósz érseknek is. Kb. ezt mondta: „Elítéljük az öldöklést, pusztítást, reméljük, híveink nem vesznek részt benne és békében fogják építeni az ország jövőjét.” Grósz nyilatkozatát 19 óra 27 perckor olvasták be. A DISZ felhívásában szerepel: „hagyjuk abba ezt a gyalázatos vérontást”. Helyeslem, hogy hagyjuk abba, de kérdem: hát az nem gyalázatos vérontás, hogy oroszokkal lövetnek magyarokra? És kik ezek a magyarok? Riportokat közöl a budapesti rádió a foglyul ejtett fölkelőkről. Az egyik 19 éves gyári munkás, Bócsa Elek, a stúdióban fogták el, a másik 24 éves építómunkás, Turdi Pál, a Szikra Nyomdában fogták el. 16 éves gyerek is van köztük. Többször felszólítanak egy Tarján László nevű 17 éves fiút, hogy menjen haza, ha édesanyját még életben akarja találni: ideg-összeroppanást kapott, mikor megtudta, hogy fia részt vesz a fegyveres fölkelésben. Aztán az egyik fogoly, akit a rádióriporter „áruló”-nak és „rongyember”-nek nevezett, „volt tiszt”. NB! Nem horthysta tiszt, hanem a népi demokratikus hadsereg tisztje, most már csak „volt” tisztje. Egyszóval ilyenekből tevődött össze a felkelők zöme! Többször beolvasták a rádióba azt is, hogy a fegyveres fölkelésben részt vett „fiatalok” fegyverüket parkokban, mellékutcákon és kapualjakban hányták el, aki ilyet talál, adja be a hatóságának.

Még mindig ágyúznak, lövöldöznek.

Este nyolc óra. Híreket mondanak a pesti rádióban. De mintha nem volna fontos a hazai helyzet, először külföldieket, és csak utána a magyar híreket. Ez utóbbiakból kiderül, hogy a XIII. kerület (Angyalföld!) pártbizottságának székházát és a Róbert Károly úti laktanyát akarják még a felkelők elfoglalni, ott még heves harc folyik. A város legnagyobb részében csend van. Csak az nem tetszik nekem, hogy mindenütt úgy állítják be, hogy csak magyar katonák harcolnak a felkelők ellen, az orosz katonákról egy szó sincs! Az ávósokat pedig előszeretettel nevezik magyar „katonák”-nak. – Végre bementék az időjárás-jelentést is.

A külföldi rádió azt állítja, hogy a gellérthegy szovjet emlékművet felrobbantották a felkelők. Kíváncsi vagyok, igaz-e. A külföldi rádiók egyöntetű véleménye szerint a dolgok alakulásának döntő súlya volt Gerő szerencsétlen kedd este nyolc órai rövid beszédének. Úgy állítják be, mintha döntő tényező lett volna az események felkeléssé váló alakulásában. Azt hiszem, ebben tévednek. Sokan akkor már az utcán és a Parlament előtt voltak, nem is hallották a beszédet.

Bánt az, hogy a civileknek a felhívásaikban eszükbe jutott, hogy a kormánytól amnesztiát kérjenek a felkelők részére, de a két papnak, Grósznek és Horváth Richárdnak nem.

Érdekes, hogy mennyiszor eljásztották ma a budapesti rádióban Erkel *Bánk bánjának* azt a részletét, amelyben azt éneklük, hogy még az éjjel összeesküvést szönek. Kevés lemezük lehet.

Október 25. csütörtök

Reggel negyed hét. A hőmérséklet 5 fok. Háromnegyed hat óta vagyok ébren, hallgatom a rádiót. Először az angolt hallgatom meg háromnegyed hatkor. E szerint még egyes góccok tartják magukat. A *Times* szerint nem lett volna fegyveres felkelés, ha hamarabb leváltották volna a régi vezetőséget. Ebben van valami igaz. Ha Nagy Imre hamarabb jön, levezetődik a feszültség. Hatkor átkapcsoltam a budapesti rádióra. Ilyenkor híreket kellene mondania. Érdekel, mi van, és lehet-e már kimenni. Hírek helyett zene. Később megnyugtatták a parasztokat, hogy Nagy Imre lett a miniszterelnök. „Tudják, mit jelent ez.” „Vidékre nem terjedt ki a felkelés, ha jelentkeznek, ne üljenek fel provokációjuknak.” – Ez volt a falusi híradó helyett. Aztán felhívás következett az autóbuszüzem alkalmazottaihoz, menjenek be, és elsősorban az üzemekbe szállítsák be az embereket. A további műsor: zene.

Fél hét előtt öt perccel: felolvassák a kormány nyilatkozatát. E szerint a kormány parancsára „a hadsereg, államvédelmi erők, fegyveres munkásörségek” [érdekes, hogy a rendőrséget nem említi] „a szovjet csapatok segítségével” „az ellenforradalmi puccskísérltet felszámolták”. Az „ellenforradalmi erők” szét vannak verve, csak itt-ott működnek még kisebb csoportok és „elszigetelt orvlövészek”. A kormány kívánsága, hogy a közlekedés induljon meg, üzemek, hivatalok kezdjék meg a munkát, mindenfajta iskola maradjon zárva, az üzletek nyissanak ki.

Ezek szerint lemegyek a hivatalba én is.

Délután fél három volt, mire hazaértem. Megpróbálom rekapitulálni benyomásaimat.

Negyed nyolckor mentem le hazulról, a Rózsadombról. Az Áldás utcán a szokottnál több lehullt sárga falevél. Tegnap és ma nem söpörtek. Mintha szőnyegen járnék. Közben sűrű köd, mely szitált, hallhatóan pergett alá a fák leveleire. Anélkül, hogy keresném a hatásos jelenetezést, valami méla szomorúság áradt ki mindebből. A Margit körútra érve csöndet és nyugalmat találtam, és töméntelen járóelőt. Az emberek sűrűn lepték el a járdákat. Villamosközlekedés nincs, mindenki gyalog megy a munkahelyére. Szemeteskocsik csilingelnek békésen. Közben láttam egy száguldó teherautót, rajta nagy vöröskeresztes zászló. Bementem a ferences templomba. Mise alatt nagy dübörgésre neszeltem föl. Sejtettem, hogy tankok. Izgatottan vártam a mise végét. Valóban tankok voltak, mint később mesélték, magyar tankok és egy orosz. Az oroszból nem nézett ki senki.

Mise után elindultam Pestre. Még Budán láttam egy teherautót elrobogni tele katonákkal. Az autó elején lőállásba helyezett gépfegyver. Villamosközlekedés semmi, végig sehol, autóbusz-közlekedés sehol. Az élelmiszerüzletek nyitva, sorok állanak előtte. Lehet kapni kenyeret is, tejet is. Az élelmiszer-ellátás kétségtelenül a viszonyokhoz képest jól van megszervezve. A Margit híd bejáratánál – budai oldal – géppisztolyos magyar katonák. Egyeseket – nem mindenkit – igazoltatnak. Engem is részben: a táskámat kellett kinyitnom. Kicsit büszke voltam, hogy rólam is föltételezi, a szabadságért harcolók közé tartozom.

Pestre érve a hangulat normálisnak, nyugodtnak mondható, bár távolról lövések zaja hallatszik. A pesti hídfőnél tankokat látok, itt már kicsit fölszakadt a köd. A hídon még semmit sem lehetett látni. A híd közepén, az úttest szélén egy nagy üres hordó jelezte a rendellenes állapotokat, egyéb semmi. Na és a híd előtt közvetlenül, még a budai oldalon épp akkor fejezték be a villamossín helyreállítását. Csak egy kissé volt megrongálva.

A pesti oldalon levágtam az első mellékutcán jobbra, most Balassi utcának hívják (azelőtt Személynök). Onnan a Balaton utcán át a Falk Miksa, most Néphadsereg utcára. Itt van a Honvédelmi Minisztérium. Ez az utca tele volt orosz tankokkal, teherautókkal, oldalkocsis motorbiciklivel. Mellettük orosz katonák géppisztolyokkal. Nyugodtan lehetett mellettük sétálni és nézelődni. Egykedvű arccal nézték az embereket. Általában meg kell jegyezni, hogy a kora reggeli órákban lényegesen nyugodtabb és biztonságosabb volt a helyzet és a hangulat, mint később, délfelé. Innen megindultam a Nagykörúton, a Szent István körúttól kezdve az Oktogonig (November 7. tér). Figyelem a kirakatokat. Ezen az útvonalon egy sincs kifosztva, pedig van olyan, amelynek az üvege be van törve, de az áruk, köztük drága fényképezőgépek és egyéb értékes apróságok, sértetlenek. Mivel a kormánynyilatkozatok fosztogató bandákról beszéltek, ez a kérdés, a fosztogatás, a többi embereket is érdekli. Mutogatják egymásnak a betört kirakatokat hangos megjegyzés kíséretében: „Odanézz! Hol fosztogattak?” – „Nem igaz, hogy fosztogattak!” stb. A Visegrádi utca sarkán már komolyabb jelei vannak annak, hogy a sínek föl voltak tépve. A felkelés első komoly és szomorú maradványát a Nyugati pályaudvar környékén látom. A pályaudvar

előtt orosz tankok, orosz katonák, a Szikra mozi mellett egy ház bejáratánál két halott. Lépcsőkre emlékszem, talán épp a mozi bejárata volt. Belül, sarokban, a harmadik lépcsőn, ülő helyzetben az egyik: a Nagykörút felé fordulva arccal, háttal a falnak támaszkodva, elterülve, sápadtan, de mintha békésen aludna, egy középkorú, munkás külsejű, egyszerű fekete ruhájú férfi. Lövés érte. Fegyver nincs nála, talán elvitték. A lépcső másik oldalán, de már az aszfalton kiterítve egy katona, teljesen letakarva csomagolópapírral, a sapkája a papír mellett, de nem tudtam megállapítani, magyar-e vagy orosz. Egy fiatal orosz katona vigyázott rája géppisztollyal, és amikor megálltunk, hogy megnézzük, rossz magyarsággal ránk szólt: „Gyorsan, gyorsan!” Különben jóindulatú volt. Még előzőleg a Szent István körúton a 13. számú ház bejáratánál láttam őrt állani egy magyar katonát géppisztollyal, aki – barátságosan – igazoltatta a bemenőket. Itt a Lenin körúton, a Szikra mozi körül voltak meglőtt házak, főleg a Nyugatival szemben lévő 116-os számún voltak láthatók lövések nyomai, és az ablakok hiányoztak. Innen aztán az Oktogonig nem volt semmi különös. Az utcán tömérdek ember, de fegyelmezett, tartózkodó. Mikor azt a két halottat néztük, akkor sem hangzott el egyetlenegy megjegyzés sem. A Sztálin (Andrássy) úton éppen tankok mentek el, amikor odaértem, a Hősök tere felé.

Tovább megyek a Nagykörúton, megnézni az orosz könyvesboltot, a Horizontot, a Körút és a Szófia utca sarkán. Az üzlethelyiség teljesen üres, kirakatjai beverve, az üzlet előtt az úttest szélén még mindig füstölgő fekete könyvhalmozok, a Szófia utcai részen azonfelül rengeteg összetört hanglemez. Kirámolták a teljes boltot, anyagát az utcára vitték és elégették. Nem bent, nehogy a háznak kára essék. Kollár mondja, aki tegnap délután arra járt, hogy 13 év körüli kamaszok a raktárból hordták ki a könyveket.

Aztán fölmentem Kollárhoz. Elmondta, hogy előtte való délután, vagyis tegnap három óra után mégis kint sétált az utcán. Nem tudta, hogy még mindig nem szabad kimenni. Kellemetlen érzése volt, végül is sietve hazament. A Gorkij (Vilma királynő) fasoron, az orosz épületek előtt tankokat, orosz katonákat látott, a Nagykörúton pedig végig barikádokat, főszedett kövekből és építkezési állványokból (én magam cementeszsákokat is láttam, nyilván a közeli építkezésből), a Liszt Ferenc téren pedig egyetlen lövöldöző fiatalembert. Megnézte a Sztálin-szobrot is. Sok ember vette körül. Már csak a csizmái voltak meg, az egyikből kiállott egy meggörbült vasdorong. A csizma nagy, akkora, mint a mellette álló gyerekek, akik ott komédiáztak, viháncoltak a csizma körül. Kollár sógora ott volt, amikor megkezdtek a ledöntését. Munkásifjak átfűrészelték a csizmákat, aztán kötelet kötöttek rá, és próbálták teherautóval elhúzni, de nem lehetett. Erre elmentek drótkötélért. Később, amikor sorba álltam egy üzlet előtt, egy asszony nevetve mesélte, hogy levitték a szobrot a Nemzeti Színház vagy a *Szabad Nép* székháza elé, és ott verték a fejét, és mondták: „De kemény a fejed, Jóska!” Úgy hallom, hogy a tömeg fegyelmezetten, teljes csöndben nézte végig és várta meg a Sztálin-szobor ledöntését. És mikor Sztálin alakja előrebukott, mint egy ember kezdte énekelni a magyar *Himnusz*t.

Kollárral reggeliztem. Még reggelizés alatt bement a pesti rádió, hogy egyesek felelőtlenül lövöldöznek.

Reggeli után megindultunk kettesben a Nagykörúton, a Rákóczi út felé. Megjegyzem, egész idő alatt végig lövöldöztek, és a lövések visszhangja megzavarta az embert, mert nem lehetett pontosan megállapítani, merről lőttek. Többször voltunk abban a helyzetben, hogy nem tudtuk, nem kerültünk-e bele egy veszélyes zónába. Mindez egy kissé barátságatlanná tette körutunkat. Az is előfordult, hogy egy abszolút biztos hely, mire visszafelé sétáltunk ugyanarra, már veszélyes zóna lett, amerre nem volt tanácsos menni. Így többször kerültünk az elé a probléma elé: merre is menjünk, hogy bajunk ne essék, merre biztonságosabb. Egy másik említésre méltó dolog: sehol egyetlenegy rendőr sem volt látható. Később Budán láttam egyet-kettőt, a nép nagyon megéjlenezte őket. Az embernek már reggel az volt a benyomása, hogy a kormány nem ura a helyzetnek, hiszen akkor biztonsági őrzáratoknak kellett volna cirkálniuk az utcákon, de éppen ezek hiányoztak. Csak kisebb harcoló alakulatok voltak láthatók, gépkocsikon, tankokon. Valahogyan még cseppfolyós volt minden, és a reggeli hétnyolc óra körüli viszonylagos rend- és nyugalomhoz képest tíz óra után már az a benyomás kezdett kialakulni a szemlélőben, hogy itt még korántsem fejeződött be minden.

(És míg ezeket írom, pontosan délután háromnegyed öt van már, a távolból, csukott ablakon át is behallatszik az ágyúszó.)

De folytassuk a sétát! Üres autóbuszokat láttunk menni, vöröskeresztes zászlókkal. Pótmentőautók. Minél közelebb értünk a Rákóczi úthoz, a Nagykörúton annál siralmasabb volt a látvány. A sínek fölszedve, villamoskocsik feldöntve, az úttest kövei fölbontva. Már a Rákóczi út sarkán keresztbe téve sínek, a barikád maradványai. Kísérőm csodálkozik, hogy mennyire rendbe hozták már a Körutat tegnap óta, hiszen ez a szakasz tegnap még végig tele volt barikádokkal.

Utunk a Keleti pályaudvarig és vissza semmi újat nem hozott. A Baross téren nyoma sem volt a harcnak. A Keleti előtt egy csoport férfi beszélget. Ezt hallom ki: Nem voltak itt reakciósook, hanem fiatal emberek, „saját nevelésük”. Ezt többször hallom a nap folyamán, ahogy figyelem a közhangulatot: „saját nevelésük kelt föl ellenük, nem szólhatnak semmit”. Ez a vezérmotívum. Az a benyomásom, hogy a közhangulat a felkelők mellett van. Egy helyen izgatott szóváltást keltett egy fiatal ember – elmenőben volt már, mire odaértünk –, aki állítólag nem kedvező megjegyzéseket tett – mint a hátramaradottak mondták –: „a szabadságharcosok”-ra, akik „még mindig lőnek”. Egy helyen egy embert megvertek, mert ezt mondta: „Éljen Gerő!” – Másutt félmondatokat lesek el a járókelők szájából. Lövés alkalmával: „Az oroszok komédiáznak”. – Másutt: „Lőttek a kommunisták”. – Máskor: „Nem igaz, hogy ők kezdték, az ávósok lőttek először”. Többször hallom ezt a kifejezést is: „a magyarok”, megkülönböztetésül a kommunistáktól és a felkelőkre mondvá. A kirakatok mellett: „Oda nézz! Ki fosztogatt itt? Senki!” – Az ávósokat még az oroszoknál is jobban utálják. Úgy hallom, egyedül ők voltak azok, akik a kormány mellett hűségesen kitarítottak. A katonák egy jó része átvált a felkelőkhöz, a rendőrök pedig egyáltalán nem harcoltak. Tovább elemezve a közhangulatot: erősen nemzeti a hangulat, és oroszellenes. Csak másodsorban kommunistaellenes. Egy asszony mesélte, hogy az üzletükbe ma délelőtt bement egy egyetemista, és kifüggesztette a pontjait. A bent lévők

közül valaki elvtársnak szólította. Az egyetemista rendreutasította: „Lejebb azzal az »elvtárs«-sal!” – Nacionalista forradalom ez.

A Keletitől visszatérve a Nemzeti Színház felől a Rákóczi úton páran futnak felénk, főleg hölgyek, a Keleti irányába, majd eltűnnek a volt Athenaeum épületében. Lövöldözés is hallatszik. Két tank meg éppen akkor fordul be a Lenin körútról a Rákóczi útra és a volt Keszei-féle vendéglő házának fordítva ágyúja csövét, megáll. Pár percig várunk, majd amikor látjuk, hogy nincs folytatás, az egyik jobb oldali mellékutcán megyünk tovább, balra ugyanis barátságatlannak tűnik a légkör. A Rókus Kórháznál érünk ki ismét a Rákóczi útra. A kórházon mindkét oldalon hatalmas fehér zászló, benne vöröskereszt. A frissen restaurált Rókus-kápolna tornya kapott egy ágyúlövést, és egy ablaka tönkrement. Kollár jóízűt nevet rajtam, amikor mondom: „Három perselyezésből kijön a restaurálás ára.”

Megindultunk a Duna irányába, és elhülünk a látványtól. Az úton villamoskocsik, részben feldöntve, részben állva. És a házak! Na, azok aztán siralmasak! Az ostrom után nem voltak siralmasabb helyzetben. Kollár egy itteni házban „vészelte át” az ostromot. Az ablakok a legtöbb helyen betörve, a házfalakon lövések, köztük ágyúlövések nyomai. A villamoshuzalok lógnak összevissza. És a kirakatok? Üvegek nélkül, teljesen üresen. Ki fosztotta ki ezeket? Nem tudom. De csak ez a hely volt ilyen, másutt mindenütt tele voltak a kirakatok. Itt komoly harcok lehettek. Van olyan ház, amelyben az életnek semmi nyoma sincs.

A Kiskörút és Rákóczi út sarkáról nagy zajt hallunk. Tömeget látunk, gépkocsit tele fiatalemberrel, egy nemzeti zászlóval, és épp ezt kiáltják: „Vesszen Gerő!” – Kissé szorongva megyünk arra, mert hátha itt „valami lesz”. De azért rászánjuk magunkat, és sietve levágunk mellettük a Múzeum körútra. Itt jobbra a második vagy harmadik ház előtt teherautó. Civilek ülnek benne. A kocsit mellett egy marcona küllemű férfi éppen egy géppisztolyt ad fel egy ülő társának, a ház bejáratából pedig egy asszony jön feléje. „Gyerünk innen, fiam – mondom –, mert lehet, hogy itt mindjárt löni fognak!”

A Múzeumról reggel az a hír járta, hogy ég. A rádió stúdiójáról pedig az, hogy még tartja magát bent a felkelők egy kis csoportja. A Múzeum körúttól a Kálvin térig láttam egy csomóban a legtöbb villamost, ki feldöntve, ki állva. A villamoshuzalok itt is szaggatva. Na és egy csomó orosz tank. Ezekről a tankokról hallottam azt az ellenőrizhetetlen hírt, hogy megtagadták az engedelmességet, nem voltak hajlandók löni a magyarokra. Tény az, ezt már magam is láttam, hogy mindegyik körül magyar fiatalok és gyerekek, nemzeti zászlókkal, alku-dozva az orosz tankos katonákkal. Egypár tankra felugranak, megszállják, kítűzik rá a magyar lobogót, a nép pedig éljenez. Ilyen jelenetet később is láttam, amikor a magyarok barátkoztak orosz katonákkal. Az imént a sarkon látott tankok is ilyenek lehettek. Ezek közül az egyik sűrűn tele fiúkkal, nagy nemzeti zászlóval elindul a Tanács körúton, miközben a fiúk kiabálják: „A Parlamenthez!”

A Múzeum épülete sértetlen. A Múzeum utca felé eső emeletről gyér füst száll ki, itt tűzoltók serénykednek nagy schlauchokkal. Föllélegzem: nem a könyvek égnak. – A Kálvin tér mint egy letarolt csatamező. Keresztben egy csomó 49-es villamoskocsi. Orosz tankok, gépkocsik, katonák tanyáznak a tér szélén, és nagy

tömeg. Beszélgetnek az oroszokkal. Kézze-lábbal. Egy idősebb úr meg is jegyzi: „Tíz évig tanították őket az orosz nyelvre, és most nem tudnak beszélni velük.” A Múzeum utca bejáratát elállják a katonai gépkocsik, meg sem kíséreljük a bemenetelt. A Bródy Sándor utcán megpróbáljuk, de nem engednek be. A rádió-stúdió épületét szeretttük volna megnézni. Az utca néptelen, csak tankok látszanak. Az utca elején egy bőrkabátos civil küldi vissza az embereket. Nyolcan-tízen állunk ott, férfiak. Az egyik megszólal: „Itt benn [a stúdióban] még a mieink vannak.” – Megkockáztatom a kérdést: „De kik azok a »mieink«?” Kis zavart csönd, majd megszólalt egyikük elmenőben: „Hát akik a néppel tartanak”.

Visszafelé iparkodunk. A Múzeum körüti egyetem ablakai betörve. Úti célunk az Oktogon. Meg szeretttük volna még nézni a *Szabad Nép* székházát a Nemzeti Színház közelében a József körúton, és még messzebb a Sztálin-szobor talapzatát, de a helyzet, a légkör annyira feszült lett időközben, hogy már csak egy vágy volt bennünk: mielőbb fedél alá, be a munkahelyünkre!

A lövöldözések nem szűnnek meg, a hangulat romlik, senki sem tud semmi pozitívát, de az az érzése mindenkinek, hogy újra kezdődik a harc. Megyünk, és közben állandóan irányt változtatunk a mellékutcák közt aszerint, hogy melyik látszik biztonságosnak, legalább relatíve. Egy-egy utcarész elnéptelenedik, arra nem megyünk, ha jobbra akarunk menni és lövések hallatszanak onnan, akkor balra vesszük az irányt, onnan viszont jönnek elfele az emberek. Végül is nekivágunk arra, amerre mások is járnak. Még ennek az utunknak az elején – már 12 óra felé jár az idő – a Dohány utca sarkán, a Zsinagóga túlsó oldalán egy halott fekszik. Testén nemzetiszínű zászló, arcán papiros. Valaki fölemeli a papírt: 30 év körüli kalauz sápadt arca látszik, a feje körül friss vértócsa. Valaki megszólal: „Regel még nem volt itt.” Mint később hallom egy utánunk járótól, hogy azóta már koszorút is tettek szegényre.

Ha katonát látok elmenni mellettem géppisztollyal, félek, nem vagyunk-e bent máris egy harc színhelyén.

Az Oktogonig sikerül eljutni. Itt elválok kísérőmtől, mindketten a munkahelyünkre iparkodunk. Közben próbálok kenyeret szerezni, de mindenütt sokan állnak sorba. A Szalay utcába kellene mennem, az Oktatásügyi Minisztérium épületébe. Megindulok a Nagymező utcán. A jelek nem kedvezők. Hol itt, hol ott látok tankot, és a Parlament, egyúttal utam célja: a Szalay utca felől lövöldözést hallok. Barátságatlan a légkör. Mire a Kálmán utcába érek, a lövöldözés fokozódik, és mindig közelebről jön. Az egyik sarkon a húsüzlet redőnyét hirtelen lehúzzák, onnan emberek szaladnak ki, éppen szembe velem, arra, amerről én jöttem. Tanácstalan vagyok, de aztán nekivágok az útnak tovább, egyszerűen csak a Parlamentet látom magam előtt balra az utca végén: az Alkotmány utcában vagyok. Az utcán csak egy-két embert látok. Egy szembejövő pártól megkérdezem: „Lehet-e arra menni?” – A válasz: „Nem.” Hirtelen megint lőnek, mégpedig közelről. Fal mellé állok. Mellettem még két idősebb férfi lapul velem együtt a falhoz. Egy lövés közvetlen mellettünk suhan el. „Csak ki innen!” – ez az érzésem. Nem jól érzem magam itt a Parlament közelében, hiszen idetartottak a fiatalok a tankkal. Később értesülök a szomorú tényről: a fiatalok nagy része a Parlament elé ment tüntetni Gerő ellen, és ott közéjük lőttek. Ennek a szele ért

ide, ahol én szorongtam. Egy ház kinyitotta ugyan mögöttünk kapuját, de csak azzal a föltétellel volt hajlandó befogadni bennünket, ha lemegyünk az óvópincébe. Inkább kint maradtam, és mihelyt megszűnt a lövöldözés, lesiettem egy másik mellékutcába, gondolom, a Nagy Ignác utca lehetett. Próbáltam megközeleltetni a Szalay utcában lévő hivatalt, de bármerre fordultam, minden mellékutcában tankokat láttam. Itt van a közelben a Honvédelmi Minisztérium, talán ezért. Elég az hozzá, hogy elhatároztam, nem kísérletezek tovább, hazamegyek a Rózsadombra. Útközben találkoztam a Margit körúti ferences plébánossal, Grácián atyával, együtt tettük meg tovább az utat Budára. Később Babits Pista bátyámba botlottam, ő keményfejű ember, csak azért is bement a hivatalba. Grácián atya mesélte, hogy bement a fivéréhez a Puskin utcába, közel a rádióhoz. Felvette a telefonkészülék kagylóját, telefonálni akarván, és egyre csak ezt hallja: „A harcot nem adjuk fel, folytatjuk, az oroszok mellénk álltak”. Át van állítva az egyetemisták vonalára.

Iparkodtunk ki a Szent István körútra. Közben a légkör még feszélyezettebbé vált, az emberek izgatottabbá. A Körúton két tank dübörgött el mellettünk a Margit híd felé. Ott megállt, majd bekanyarodott balra, a Parlament irányába. Rajta katonák készenlétben. Alig vártam, hogy a budai részen legyenek. Valami csodálatos, hogy vannak egyes város-, illetve utcarészek, ahol teljes nyugalom honol, másutt pedig éppen az ellenkezője, és ahol fél órával ezelőtt tökéletesen veszélytelen volt, ott most félős tartózkodni, és viszont. Ez a helyzet állandóan változik.

Budán mintha más vidékre kerültem volna. Rengeteg ember az utcán, nyugodtak, sőt vidámak. Diskurálnak. Más probléma állt most előttem: inni- és ennielőt, elsősorban kenyeret szerezni. A büfék zárva. Evésről szó sem lehet. Megyek a pék felé, olyan óriási sor áll, hogy órákig tartana, amíg sorra kerülnék. Pedig épp most rakodnak le teherautóról kenyérral. De míg itt tanakodom, motorbiciklis küldönc áll le mellénk az út szélére, egy fiatalember, és közli, hogy a Ganz-gyár megtagadta a munkát mindaddig, míg Gerő le nem mond.

Beszzerzői körutamon beállok egy Zsigmond utcai üzlet elé a sorba, míg ki nem derül, hogy csak zsír, liszt kapható már, az viszont van otthon, így nem várok tovább. Mellettem állt egy asszony a sorban. Dél előtt bent volt a hivatalban, a Madách téri rendelőben, Pesten. Az ablakból a következő jelenetet látta. Diákfiúk nagy nemzeti zászlóval kiáltották ezt: „Fegyver nélkül vagyunk”, és „Vesszen Gerő!”. Egy arra járó teherautóról egy szovjet katona beléjük géppisztolyozott. Esküdzött az asszony, hogy saját szemével látta. Közben futótűzként terjed el a hír: Gerőt lemondatták. Nagy öröm fogadta. Itt is és később mások is azt mondták, hogy ha hamarabb csinálja, nem került volna vérontásra sor. A beszédje miatt is sokan szidják Gerőt, azt mondják, annak is része van a helyzet elmergesedésében. Úgy látszik, rosszul ítélt meg Gerő beszédét. Azt mondják: megtorlást emlegetett, és internacionalizmust.

Megindulok megint a Margit körút felé, a Török utcán át. Az ablakok nyitva, itt-ott rádió az ablakokban. Így hallom még ezt: „Tűzzétek ki a nemzeti zászlót!” És utána felcsendül a rádióban a magyar *Himnusz*. A kormány ki akarja fogni a vitorlából a szeleket azzal, hogy élére áll a nacionalista mozgalomnak? Az ablak

alatt az emberek vigyázzba merednek, az utca túlsó felén egy egyenruhás, egyensapkás kalauz tiszteleg. Utána ismétlik: Gerő lemondott, utóda Kádár. Megjegyzések: „Na és ez jobb lesz?” Kétkednek. Közben egy néni már dugja is ki a magyar zászlót, de félig begöngyölve. Hallom, amint a többi lakók odakibálnak neki: „Látszik!” és „Vágja ki!”. A kommunisták címeréről van szó.

Lemegek a Margit körúton a Mechwart térig. Sort állok egy konzervbolt előtt, veszek egy kétszemélyes készéltet (Lacira is számítva): kolbászos sóletet, ezt ajánlja egy asszony, amikor tanácstalanul töpregek, mit is vegyek. Eddig még nem voltak ilyen gondjaim. Később kétszersültet veszek egy másik boltban, kényeret már nem kapok. Elöttem a Mechwart tér, az úttesten hullámzik a tömeg, mely egyre nő, és most már meg is állott, mert észrevették, hogy a Statisztikai Hivatal tetejéről az óriási bádoggal kezdik diákok lefűrészelni. Két nagy nemzeti zászlót tűznek ki a tetőn a fiúk. Mikor kihúzzák a zászlót és mutogatják, hogy kivágták a kommunista címet, a nép idelent tapsol és éljenez. A boltból egy darabig nem tudok kijönni, kiáltásokat hallok: „Kalapácsot vegyen és azzal!” A bolt bejárata fölött van a Magyar Szovjet Társaság kertületi székháza, és most éppen az első emeletre kitézőtt jelvényüket lökik le. Újabb taps és éljen. Majd az ablakon dobálják ki a Társaság iratait, plakátjait, könyveit az utcára, és kezdik égetni.

Most már nagyon fáradt vagyok, egy óra elmúlt, kettő felé jár az idő, de még megvárom, míg a vörös csillag lehanyatlik a Statisztika tetején. Beszédbe elegyedik a körülöttem állókkal. Egy nő meséli, hogy saját szemével látta Pesten: egyik ávós belelőtt egy civilbe. A nép meglincselte az ávóst, a fejét szétaposta, a társa riadtan menekült. Egy férfi megy el mellettünk. Két napja keresi a feleségét. A tömeg közben tovább nő, egyre jobb kedvű. A nap gyönyörűen ragyog. Kétszer külföldi autósor rohan el mellettünk. A Rózsadombról jöttek osztrák és svájci zászlókkal, a tömeg éljenzi őket és karját lebegteti feléjük. Az autókból visszaintenek és fényképeznek. Valaki megszólal mellettem: „Az ENSZ küldöttei”. Éhes disznó makkal álmodik. – Katonai teherautó robog el, nagy nemzeti zászlóval. Nagy éljenzés kíséri. Magyar katonák jönnek tömött teherautókon: a nép karját lengeti feléjük és éljenez, ők visszaintenek, kivéve az utolsó kocsit: ebben ávósok ülnek, nem intenek vissza, pedig ők is kapnak az éljenből.

Végre ledől a tetőn a vörös csillag, lent óriási ujjongás, éljenzés, taps.

Megindulok haza: itthon zárva van a ház ajtaja. Kérdem: miért? A válasz: mert azt mondják, a Rózsadombra akarnak feljönni, az ávós tisztek villái ellen, aztán nehogy ide is betévedjenek.

Fél négykor beolvassák ismételten a pesti rádióban, hogy felkéri a lakosságot, menjenek haza vagy a munkahelyükre, de ne tartózkodjanak az utcán, ne tüntessenek még akkor sem, ha a párt vagy a kormány mellett akarnak tüntetni. Ma este hét órától holnap reggel hatig kijárási tilalom van ismét. (Ezeket a rendelkezéseket senki sem veszi komolyan.) Aztán elmondja beszédét Kádár és Nagy Imre. Kádár erősen kommunista ízű, a jelenlegi túlfűtött nacionalista légkörben nem találja meg a célját, bár az első megszólítása ez: „Magyar dolgozók!”, és csak azután: „Kedves elvtársak!” „Népellenes ellenforradalmi elemeket” emleget, és hangoztatja, hogy a békés rend helyreállítása a legfőbb érdek. Bejelenti, hogy

tárgyalások lesznek a Szovjetunióval az „egyenjogúság” és „internacionalizmus” alapján. – Nagy Imre beszéde sokkal okosabb volt. Elvtársakat nem emlegetett, megszólítása: „Magyarország dolgozó népe!”. „Tragikus esemény”-nek nevezte a felkelést, melyet szerinte „kisszámú ellenforradalmár felbújítóhoz társult elemek” csináltak. (Ebben nem egészen adok neki igazat.) Elismerte, hogy volt alap az elkeseredéshez. Bejelentette, hogy tárgyalásokat fog folytatni a szovjet csapatok kivonulása érdekében, és meghirdette a kiengesztelődést a harcoló ifjak, honvédek felé. A megbékélést, megbocsátást. Óvja a népet a rémhírterjesztőktől. Mélységes fájdalommal tölti el a tragikus események folyamán kiontott minden csepp vér.

Már itthonról felhívtam telefonon Kollárt. Ő sem ment be a hivatalba, csak a portáig jutott el. Visszafelé jövet találkozott egy több száz főnyi fiatalból álló menettel. A menet élén egy nagy magyar zászlót vittek, melyen egy nagy vérfolt volt. Ezt kiáltották: „Meghalunk a hazáért!”. Az oszlop szélén két diáklányt csitítgatott: egész kifordultak magukból, valami borzalmas élmény hatása alatt állhattak. A Parlamenttől jöttek, és az orosz házak és követség felé mentek a Benczúr utca felé. Már otthon volt, amikor az ablakából látta őket visszafelé menetelni. Akkor egy nagy fekete zászlót vittek maguk előtt.

Mennyi tragikus esemény! És mindezt el lehetett volna kerülni, ha már egy-két hónappal előbb adják át az ország vezetését Nagy Imrének, ha leváltják idejében a rákosista elemeket, ha elviszik a Sztálin-szobrot a helyéről és bejelentik, hogy tárgyalnak a szovjet csapatok kivonulásáról, még ha ez utóbbi nem is lett volna igaz.

Három órája írok, hét óra lett, mire mindezt lekörmöltem. A rádiót közben kikapcsoltam, csak az angolokat hallgattam meg: Strasbourghban az Európai Parlamentben pár perces felállással emlékeztek meg rólunk, magyarokról. Másik értesülésem e három óra alatt a házfelügyelő néni híre, aki olyan kedvesen gondoskodik táplálásunkról, még a cicáról sem feledkezve meg. Ennivalót hozott a cicának és közben mesélte, hogy hurrázások hallatszanak fel, állítólag vidékről katonaság érkezett, amely csatlakozott a felkelőkhöz, továbbá valaki most jött a házba azzal a hírrel, hogy a Nyugati pályaudvaron egy Debrecenből érkező ávóست az utcán meg akartak lincselni, könyörgött, hogy ne bántsák, családja van, ő nem csinált semmit.

Fáradt vagyok testileg, lelkiileg. Ha már nem sikerült a felkelés, szeretném már, ha helyreállana a rend. Az idegfeszültségem reggel tört ki belőlem, Kollárnál, reggelizés közben. Beszámoltam neki, mit láttam és mikor a halott munkáshoz értem, szabályos sírógörcs fogott el, miközben állandóan ezt hajtogattam: „Én-tem haltak meg, azért haltak meg, hogy én szabad legyek”.

Istenem! Milyen elemi erővel él bennem a vágy, hogy még egyszer szabadság legyen ebben az országban, és én még egyszer szabad ember legyek, nem meg-alázott, másodrendű állampolgár, akit otthonából kikergetett, hivatásától meg-fosztott és csak megtúr a kommunista párt. De vissza a tárgyilagos tényekhez! Remélem, és az a benyomásom, hogy Gerő lemondatása enyhültebbé teszi a

közhangulatot és helyzetet. Gáz, villany, víz egész idő alatt volt és van. Általában még a fölkelésben magában is – bár lehet, hogy szórványosan keveredtek bele bűnöző elemek is, ahogy a kommunisták hangoztatják – imponáló fegyelmezett-ség volt. Ilyen fegyelmezett, ilyen tiszta, hősies felkelésre, bevallom, nem tartot-tam az utóbbi évek tapasztalatai alapján képesnek a magyart, és most ismét büszkén vallhatom magam magyarnak. Ez a forradalom, ha le is verték, szép volt, gyönyörű volt. Nincs benne csúnya mozzanat. A fosztogatás rágalom. És csak a szabadságért folyt. A magyar történelemnek legtisztább, legszebb szabad-ságharca a Rákóczié mellett. Ez a sokat szidott, cinikusnak bélyegzett magyar ifjúság megcsinálta a magyar nép egyik legszebb forradalmát és meg tud halni a hazáért, a szabadságért.

Háromnegyed nyolc – A budapesti rádió az Igazságügyi Minisztérium közle-ményét olvassa be: azok a rémhírek, hogy kivégzések történtek, teljesen alapta-lanok. Eljárás nem indult senki ellen, se statárium elé senkit sem állítottak, senkit ki nem végeztek.

Eszembe jut egy kis epizód, aminek ma voltam tanúja a Nagymező utcában, a Fővárosi Operettszínház előtt. Egy asszony korholt egy férfit, hogy miért megy ki veszélyes helyekre és miért viszi ki tetejébe még a kisfiát is ilyen helyekre. A férfi válasza: „Igenis kiviszem, hogy ötven év múlva, ha visszagondol, legyen rá büszke, hogy ő is ott volt”.

Október 26. péntek

Reggel fél hét. Borús, szomorú őszi nap, ahogyan így az ablakból kinézek. Kimenési tilalmat mondott be a rádió egész napra, mert „erélyes intézkedéseket” hajtanak végre a fölkelők „maradványainak felszámolására”. Az üzemek zárva maradnak, kivétel a gáz-, villany-, vízműveket és az élelmiszerüzemeket. Ezek alkalmazottai vigyék magukkal igazolványaikat, mert igazoltatni fogják őket. – Pillanatnyilag nagy problémánk itthon, hogy nincs kenyérünk. Kicsit koplalunk máma. Talán holnapra már véget ér. Nagy Imre bejelentette a kormány gyökeres átalakítását, a Hazafias Népfrent alapján. Ezt a Borsod megyei pártküldöttségnek adott válasza formájában mondta be a rádió, mely ma már tisztán szól. A szokott bemondó konferál, és időnként bemondja a soron következő hanglemezt. Ez eddig nem volt a felkelés kitörése óta. Az angol rádió szerint tegnap három orosz tank átállt a fölkelőkhöz (ez volt, amit láttunk), és hogy a Parlament előtti magyar tömegbe az orosz tankok belelöttek (és ez volt, aminek a szele ért engem).

Háromnegyed hét. – A budapesti rádió közlése: a rend fokozatos helyreállítá-sával lehetővé vált, hogy a lakosság tíz órától három óráig szükségletei beszer-zése céljából elhagyhassa lakását. Ez alatt az idő alatt az élelmiszerüzletek nyitva lesznek. Esetleg meghosszabbítják három órán túlra is. – A Szabad Európa rádió szerint tegnap Pesten járt volna Mikojan és Szuszlov. Visszautaztak. Ez a rádió is megerősíti, hogy déltájt a Parlament előtt tegnap egy orosz tank tüzet nyitott a fegyver nélküli magyar tömegre. Ez – ettől a híradástól függetlenül – igaz. Az

azonban már nem igaz, amit az amerikai rádió az este mondott, hogy a Nemzeti Múzeum teljesen leégett. Saját szememmel láttam, hogy áll a Múzeum. A külföldi adók hallgatása könnyebb, mint máskor, bár még most is zavarják. – A magyar rádió tegnap délelőtti adásából elfelejtettem lejegyezni egy fontos közleményt. E szerint felkérlik a katonákat, bárhol is harcoltak vagy tartózkodnak, hogy estélig foglalják el a kaszárnyában helyüket. Ez kettőt jelent: először, hogy bevallják, katonák is harcoltak a felkelők mellett, másodsor: amnesztiát kapnak, nem lesz bántódásuk.

Háromnegyed nyolc. Elég erős ágyúzás hallatszik be zárt ablakon keresztül, és géppuskatűz. Még mindig tart?

Negyed kilenc. „Kedves hallgatóink, felolvassuk a *Szabad Nép* mai számának vezércikkét.” – Hát van már újság? Egyébként a vezércikk amnesztiát emleget, szovjet csapatok kivonulását, egy átkos klikket, mely elszakadt a párttól. Mindez igen új hang a *Szabad Néptől*.

Fél kilenc. Thurzó telefonált Lacinak, hogy ne menjen ki, mert a tegnapi helyzet a maihoz képest leányálom. Ő lement az utcára, de sietve visszament, mert ágyúgolyók és puskagolyók csattogtak. Hívósvölgyből telefonon szerzett értesülés szerint ott zúr van. Talán a katonai akadémia fiaival kapcsolatban, akik átálltak a felkelőkhöz.

Negyed tíz körül: olyan erős ágyúzás percekén át, hogy rengett bele az ajtó. – Úgy látszik, konszolidálódik a helyzet: megszólalt már a rádióban a női szpíker is. Emberek üzenetét küldik hozzátartozóiknak. Laci is megpróbálta felhívni a rádiót, hogy Mátraszentimréren üdülő szüleinek üzenjen, de mindig mással beszélt. – Behívták az önkéntes vöröskeresztes ápolónőket. Az orvosok, ápolók üzentek haza, hogy ne várják őket. Sok lehet a sebesült.

Tíz óra. Úgy látszik, még mindig nincs minden rendben. Most közlik a rádióban, hogy három óra után senki sem mehet az utcára, most is csak az, aki élelmiszert akar vásárolni. Figyelmeztetnek, hogy mindenkire, akinek a kezében fegyver van, lőnek a rendfenntartó alakulatok. A hidakon egész nap tilos a közlekedés.

Most megyek kenyeret szerezni. Csak tudnék! Még arra hívják fel a figyelmünket, hogy a Magyar Dolgozók Pártja (= kommunista párt) a délelőtti folyamán fontos közleményt fog felolvasni, figyeljük a rádiót!

Fél tizenegy. Most értem vissza a Margit körúti pékségből két darab kenyérral. Minden elismerés azoknak, akiket illet, a zavartalan kenyérellátásért. Az egyik kenyeret Nagyatádon sütötték! Volt, aki hatot vett. Mikor én odaértem egy és egynegyed órás várakozás után, már csak kettőt adtak fejenként. Hosszú, de fegyelmezett sor kígyózott. Az elején volt egy kínos incidens: kb. száz méterrel odébb elhangzott egy géppisztolysortűz, és az emberek futni kezdtek. Mi többen

maradtunk a helyünkön. Aztán, hála Istennek, elcsitult minden. Összefoglalva mindent, az összbenyomásom, hogy egyhamar nem lesz ennek vége. Valószínű az ávósok harcolnak a honvédek ellen. Már órák óta állandóan hangzik az ágyúzás. Helyeket nem lehet tudni, a mendemonda szerint a gócpontok: a Kálvin tér, a parlamenti tér, az Üllői út és Zugló tájéka. De mondom, ez a helymegjelölés ellenőrizhetetlen.

A sorban állók hangulata: kommunistaelenes és ávóellenes. „Bitang, csirkefogók”-nak nevezték az ávósokat, gúnyolták a kommunistákat és hozzátették: most látszik csak, milyen kevés volt Magyarország a kommunista. Tisztelettel beszélnek a felkelőkről, felháborodva utasítják vissza a feltevést, hogy bűnözők és fosztogatók, szeretettel beszélnek a rendőrökről, honvédekről, és bizonyos büszkeséggel. „A rendőrök nagyon rendesen viselkedtek.” Erős nacionalista a hangulat. Dicsérik a felkelőket azért is, mert nem bántották a villany-, gáz- és vízműveket. Ezt is úgy veszik, mint a felkelés komolyságának és felelősségtudatának bizonyítékát. Erősen szidják Gerőt, beszédjét okolták a felkelés kitöréséért. Csócseléknek nevezte a tüntetőket, és megtorlást helyezett kilátásba – így mondják. „Ha hamarabb lemondott volna, nem folyt volna vér” – mondják.

Az utca képe: a lövöldözések miatt barátságatlan, de azért igen sok ember van az utcán. Legnagyobbbrészt bevásárlók. Láttam Illyés Gyulát is, sötétszürke kalapban és sötétszürke, öves lódenkabátban két nővel a tejesüzlet előtt a Margit körút elején. A Margit híd bejáratánál két tank, előtte egy teherautóroncs, ezt tegnap még nem láttam. A járókelők kezében kenyér, élelmiszercsomagok. Az egyik helyen verekedés: két férfi ütötte egymást. Nem sikerült megtudnom, miért. Hamar szétválasztották őket. Közben a következő járművek robogtak el: legsűrűbben mentőautók és autóbuszok vöröskeresztes zászlókkal, teherautók tele katonákkal (a nép karlengetéssel üdvözli őket, ők is viszont, ez az üdvözlés kijutott egy orosz katonákkal teli autónak is), a katonai autók egy részén is nemzeti zászló. A házakon is nemzeti zászló, vörös sehol, hanem igen sok helyen a nemzeti zászló mellé kitűzték a gyászlobogót is. A legdörgőbb éljent egy amerikai autó kapta, melyen amerikai zászló volt. Három koreai (vagy kínai?) megy el mellettünk, valaki megszólal: „Egy hét múlva náluk kezdődik!”. Igazoltatni nem igazoltattak. Legalábbis engem és a körzetemben. De mondják, hogy az is van. A legfeltűnőbb volt az utcai járművek közt egy gyorsan hajtó teherautó, melyről 10-15 munkásasszony és egy-két férfi üvöltötte torkaszakadtából: „Hazudik a rádió!”.

A nap kisütött, szép őszi nap van.

A sorban álláskor szerzett értesüléseim:

Egy idősebb úr meséli, hogy a Szemlőhegy utca és a Vérhalom utca sarkán ávósok gépfegyverfészket csináltak. Ő ott lakik. Piros László lakását védik, aki viszont a Vérhalom utcában lakik. Egy műegyetemista elbeszéli, hogy hétfőn este Kuczka Péter költő a műegyetemen le akarta beszélni a fiúkat a tüntetésről, és nem valami forradalmian viselkedett. Az írókról is szó esett pro és kontra, de inkább elismerőleg nyilatkoztak róluk. Ugyanez az egyetemista és egy 35 év körüli férfi számolt be a tegnapi parlamenti lövöldözésről. Ők ott voltak. E szerint a Parlament terén magyarok barátkoztak orosz tankosokkal, meg is itatták őket,

és kitézték a tankra a magyar lobogót. Elég nagy tömeg volt. Egyszer csak a Balassi (Személynök) utca felől jön egy orosz tank és egy orosz harckocsi (gumikerekű) és befordulnak a térre, majd a Vécsey utca irányába, majd hirtelen visszafordult és tüzet adott a népre. A Földművelésügyi Minisztérium ablakából is lóttek. A tömeg feygyvertelen volt. Megítélésük szerint kb. 50-60 halott és sebesült lehetett. A hídon át menekülőkre is lóttek. Az egésznek az okát nem tudják. Annyira váratlanul jött. Két ellenőrizhetetlen föltevésünk van, az egyik: agyonszúrtak egy orosz katonát, a másik: a Kossuth híd alatt felkelők tanyáztak és azok kezdtek tüzelni. Itt kezdődött aztán egy harc, mely kb. másfél óráig tartott, ágyú-tankágyúval együtt.

Tatabányáról és Dorogról bányászok érkeztek a fővárosba nagy lobogókkal. Egy fiatalember tudni vélte, hogy Zalában a felkelők átvették a hatalmat.

Míg álltunk, ma ismét megállt mellettünk egy motorbiciklis ifjú. Közölte hírét és továbbpöfögött. A híre: a miskolci stúdió a felkelők kezében van.

Úgy látszik, egy egész nagyszabású felkelés, nemzeti felkelés bontakozik ki, amiről nem lehet tudni, meddig tart, és hogyan végződik. Vajon a felkelők nemcsak az orosz uralmat akarják megdönteni, hanem magát a kommunista rendszert is: Bizonyos jelek arra engednek következtetni, hogy igen. De vajon lehetséges-e ez a mai külpolitikai helyzetben, a hatalmas kommunista Oroszország tőszomszédságában?

Megjelent a *Népszava* is, egy lapból áll az egész, de nagyon bátor és merész. Teherautóról szórták le. Felolvasta valaki, míg sorban álltunk. Hírei: Az írók és az egyetemisták professzoraikkal együtt követelik, hogy az ÁVH (= ávosok) tegye le a feygyvert, az oroszok vonuljanak vissza állomásaikra és a kormány kizárólag a magyar honvédséggel próbálja helyreállítani a rendet, a felkelőknek és a hozzájuk áttállt katonáknak amnesztiát adjanak, teljes kegyelmet, az áttállt orosz katonáknak adjanak politikai menedékjogot. Gerőt és klikkjét állítsák bíróság elé. Méray Tibor kijelenti az újságban, hogy a felkelőket nem szabad reakciósnak, fasisztáknak, ellenforradalmároknak nevezni. A Múzeumban tegnap délután megint tűz ütött ki, de eloltták már. Ugyanis déli egy órakor egy felkelőcsoport a Múzeumból ismét megkezdte a harcot (mi 11 óra körül jártunk arra).

Az este a Vörös Csillag Nyomda ablakaiból dobálták ki a következő röpiratot (a Nyugati közelében van ez):

1. Az összes szovjet csapatoknak azonnali kivonását követeljük Magyarországról a békeszerződés határozatai alapján.

2. A Magyar Dolgozók Pártjában alulról felfelé titkos alapon új alap-, közép- és központi vezetők választását követeljük, ezek a legrövidebb időn belül hívják össze a Pártkongresszust, válasszanak új központi vezetőséget.

3. A kormány alakuljon át Nagy Imre elvtárs vezetésével, a sztálinista Rákosi-korszak minden bűnös vezetőjét azonnal váltsák le.

4. Nyilvános tárgyalást követelünk Farkas Mihály és társai bűnügyében. Rákosi Mátyást, aki első fokon felelős a közelmúlt minden bűnéért és az ország tönkretételéért, hozzák haza és állítsák a nép ítélőszéke elé.

5. Általános, egyenlő és titkos választásokat követelünk az országban több párt részvételével, új nemzetgyűlés megválasztása céljából. Követeljük a munkásság sztrájkjogának biztosítását.

6. Követeljük a magyar–szovjet és a magyar–jugoszláv politikai, gazdasági és szellemi kapcsolatok felülvizsgálatát és új rendezését a politikai és gazdasági teljes egyenrangúság és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás alapján.

7. Követeljük az egész magyar gazdasági élet átszervezését szakembereink irányításával. Vizsgálják felül a tervgazdaságon alapuló egész népgazdasági rendszerünket, a hazai adottságoknak és magyar népünk létérdekeinek szem előtt tartásával.

8. Hozzák nyilvánosságra külkereskedelmi szerződéseinket, a soha ki nem fizethető jóvátételek tényleges adatait. Nyílt és őszinte tájékoztatást követelünk az ország uránérckészleteiről, kiaknázásáról, az orosz koncesszióról. Követeljük, hogy az uránércet világpiaci áron, nemes valutáért Magyarország szabadon értékesíthesse.

9. Követeljük az iparban alkalmazott normák teljes revízióját, a munkások és értelmiség bérkövetelésének sürgős és alapvető rendezését. Követeljük a munkások létminimumának megállapítását.

10. Követeljük a beszolgáltatási rendszer új alapokra fektetését és a termények okszerű felhasználását. Követeljük az egyénileg gazdálkodó parasztok egyenrangú támogatását.

11. Követeljük az összes politikai és gazdasági pereknek független bíróságon való felülvizsgálatát, az ártatlanul elítéltek szabadon bocsátását, rehabilitálását. Követeljük a Szovjetunióba kihurcolt hadifoglyok és polgári személyek azonnali hazaszállítását, beleértve a határon kívül elítélt foglyokat is.

12. Teljes vélemény-, szólás- és sajtószabadságot, szabad rádiót követelünk, és a MEFESZ-szervezet számára nagy példányszámú új napilapot. Követeljük a meglévő káderanyag nyilvánosságra hozatalát és megsemmisítését.

13. Követeljük, hogy a sztálini zsarnokság és politikai nyomasztás jelképe, a már eltávolított Sztálin-szobor helyébe az 1848–49-es szabadságharc hőseinek és mártírjainak méltó emlékművet emeljenek.

14. A meglévő, a magyar népnek idegen címer helyett kívánjuk a régi magyar Kossuth-címer visszaállítását. A magyar honvédségnek a nemzeti hagyományokhoz méltó új egyenruhát követelünk. Követeljük, hogy március 15. és október 6. nemzeti ünnep és munkaszüneti nap legyen.

15. Az egyetemi ifjúság a munkássággal és a parasztsággal karöltve, egyhangú lelkesedéssel nyilvánította ki teljes szolidaritását a lengyel és varsói munkássággal és fiatalsággal, a lengyel nemzeti függetlenségi mozgalommal kapcsolatban.

16. Tiltakozunk az államvédelmi hatóság fegyveres beavatkozása ellen!

A MAGYAR IFJÚSÁG

2 óra. Ebédre grízes tésztát csinált a házfelügyelő néni. Volt itthon egy kiló liszt.

Az ágyúzás egyre erősödik, már kinyitatták velünk a belső ablakokat a ház-

ban. Az irányt próbáljuk megállapítani, de nehéz a visszhang miatt. A Vérmező felől erős géppuskázás.

Csak tudnám, végül is ki harcol ki ellen? Ezek már egész komoly tüzérségi harcok. Igaz volna, hogy vidéki katonaság érkezett a felkelők támogatására?

Egy tragikus hírt hallottam. Az itt a Rózsadombon lakó I. Tóth Zoltán egyetemi tanárt tegnap délután agyonlőtték.

Fél négy. Egyre közelebről ágyúznak, félő, hogy betörik az ablak. Mi lesz itt még?

Érdekes, hogy semmiféle antiszemita színezete nincs a felkelésnek, semmi zsidóellenes kifejezést sem lehet hallani. És a vallásról, vallásszabadságról sem esik szó sem. Nem érdekes?

Negyed öt. Beolvassák a rádióba a kommunista párt központi vezetőségének nyilatkozatát. Testvérvér folyik, ezekre tehető a sebesültek száma és százakra a halottaké. Javaslati a megbékélésért: 1. „Új, nemzeti kormány”, „egész nemzetre támaszkodva”. 2. Az új kormány tárgyalásokat kezd Szovjet-Oroszországgal, a szovjet csapatok a rend helyreállítása után visszavonulnak. 3. Üzemi munkástanácsok választása, béremelés. 4. Amnesztia mindenkinek, aki ma este tíz óráig leteszi a fegyvert. 5. A szocializmus ügyéhez ragaszkodni kell, a párt nem tágít a népi demokráciától, a rendszer ellenségeit kíméletlenül meg kell semmisíteni, aki még este 10 óra után is harcol. 6. Demokratikus, szocialista Magyarország. Új életet kell kezdenünk. Befejezésül: „Éljen a független, demokratikus és szocialista Magyarország!” – Utána a Rákóczi-induló (és nem az Internacionálé!) Risum teneatis!

Kettő világlik ki: a párt kénytelen meghajolni bizonyos tények előtt, de még mindig nem akar lemondani egyeduralmáról, még mindig magát tekinti az ország urának, hiszen a kormánylistát is ő terjesztette be az első pontja szerint, amnesztiát is ő ad.

Fél hatkor: Elnöki Tanács 1956:XXX. törvényerejű rendelete: Amnesztia. Mindenki kegyelmet kap, aki 1956. október 26-án (azaz ma) este 22 óráig leteszi a fegyvert. Aláírás: Dobi István. Végrehajtási utasítás: kötelékek fehér zászlót tüzzenek ki, az egyéniek dobják el a fegyvert és emeljék fel kezüket.

Háromnegyed hatos angol rádió hírei: ma délelőtt 50 főnyi küldöttség jelent meg nemzeti zászlóval az angol követnél, és kérte: tudassa a Nyugattal, hogy nem a magyar nép kezdte a vérontást, nem a tüntetők, hanem az ávosok kezdték azzal, hogy a tömegre lőttek. – A honvédség nyomdája kiáltványt nyomtatott és osztogatott a fővárosban délelőtt. Tartalma: szabadságot követel, továbbá új ideiglenes forradalmi kormányt, a statárium eltörlését, a varsói paktum eltörlését, a szovjet csapatok menjenek haza, állítsák bíróság elé a vérontás okozóit, adjanak amnesztiát, az ÁVH (Államvédelmi Hatóság, azaz az ávosok) leszerelését bízzák a hadseregre. Utolsó mondata: „A tüntetéseket folytatni fogják a végső győzele-

míg". – A miskolci munkások követelése: sztrájk, míg az oroszok vissza nem vonulnak, sztrájkjog, amnesztia. – A Gellérthegyen vannak harcok. A pécsi stúdió átmenetileg a felkelők kezébe jutott. – Anglia nem tud segíteni, mert abból világháború lenne. – Eddig az angol rádió.

Nyolckor: az amerikai rádió szerint az amerikai, angol és francia kormány arról tárgyal, hogy az ENSZ elé viszi a magyar ügyet, elsősorban a szovjet csapatok beavatkozása miatt; továbbá: vidéken, Győr, Szeged, Szolnok és Pécs városokban folyik a harc (?). – Az amerikai rádió háromezerre teszi az eddigi halottak számát. NB! Az amerikai rádió adatai nem hitelesek, például szerinte az Astoria Szálló leégett.

Várom az új kormány listáját, amit már délelőttre ígért a budapesti rádió. Kíváncsi vagyok, kiket tudnak összeszedni! – Ma reggel bemondták a szesztilalmat. – A rádió egész nap zenét sugározott, és közleményeket, üzeneteket, végül Tamási Áron *Magyar fohász* című ez alkalomra írt szép írását, amely a felkelőket és a többieket is egyaránt kielégíthette. Az ún. Szülőföld rádió nem szólt. – Innen a házból egy rendőr, a szomszéd házból is egy rendőr van távol hazulról, úgy hallom, laktanyába zárta a rendőröket a kormány, és nem engedi ki. Ugyancsak a házban lakik egy politikai tiszt, aki részt vett állítólag a stúdiónál a felkelők elleni harcban, azok elfogták, lefegyverezték, ő megszökött és most a laktanyában van. Eddig csak „hallottam”. De az biztos, hogy a felesége az imént beszélt férjével telefonon innen a mi lakásunkból. – A magyar rádió kéri a lakosságot, hogy zárja be a kapukat, és senkit be ne engedjenek a házba, aki nem ott lakik.

Lengyelországban újabb tüntetések vannak.

A fél kilences angol rádió szerint a Parlament előtt, barátságot színelve, közel engedték magukhoz az orosz tankok a fegyvertelen diákokat és embereket, és azután közéjük lóttek. Több száz halott és sebesült feküdt. (Azt a műegyetemista mesélte ma sorban álláskor, hogy az orosz tank „megrázta” az ágyú csövét, abból kihullott a magyar zászló, és akkor lőni kezdett.) Az angol rádió is azt mondja, hogy pillanatonként változik a helyzet, és hogy a fölkelők munkások-, diákok- és katonákból tevődnek össze. Azt is mondja, hogy „a világ szeme csodálattal és szorongással tekint Magyarországra felé”.

Október 27. szombat

Esős nap, legalábbis most délelőtt még. Kimenési tilalom van egész napra, így csak a rádióra vagyok utalva. Akinek halaszthatatlan ügye van, egyébként délelőtt tíz óráig elmehet, ahol három embert együtt látnak, oda lőnek a rendet helyreállító alakulatok. A többség letette a fegyvert, sikerrel folyik Budapest „megtisztítása” azoktól, akik a párt (ismét a párt és ismét első helyen) és a kormány amnesztia-rendeletére sem tették le a fegyvert. Ezt negyed hétkor még a belügyminiszter közölte, későbbi megismétlésekkor már a „fegyveres erők parancsnoka”. – Éjjel egykor erős ágyúzásra ébredtem fel, aztán reggel hattól hétig volt ismét elég erős ágyúzás, azóta – most tizenegy óra van – csak szórványosan. Géppisztoly még ritkábban hallatszik. Repülőgép köröz felettünk, a

Magyar Dolgozók Pártja röpiratait hajgálja le. A budapesti rádió pedig közli, hogy maradjunk a készülék mellett, mert rövidesen közli az új kormány névsorát. Ez is nehezen születhetett meg! A házban pedig az a hír terjedt el, hogy a felkelőknek külön rádiója van, és ez bementa, hogy a Dunántúl a felkelők oldalán van, és hogy jövő héten eljön ide az ENSZ főtitkára. Ez tehát a pillanatnyi helyzet.

Most pedig a tegnapi híreket rögzítem. A magyar rádió szerint tegnap este a helyzet: a III. kerületben több fegyveres csoport megadta magát. (Hát ennyi van?) A Szép Ilonához közel két tank megközelített egy csoportot, ezek később megadták magukat. Az Iparművészeti Múzeumba egy fegyveres csoport fészkelte be magát. A Moszkva téren (a régi Széll Kálmán tér) húsz! teherautónyi fiatal letette a fegyvert (ez lehetett az a közeli lövöldözés tegnap!), Budán még további tizenkét teherautónyi fiatal adta meg magát. – Közleményeket olvastak be: „Kommunisták, hazafiak, munkások” megszólítással hívják fel a munkásokat „rendfenntartó munkásörsegek” megalakítására. Napok óta az első „kommunista” megszólítás! Talán már ismét erősnek érzik magukat. Eddig még a szó kiejtésétől is tartózkodtak, lapultak. Az volt a benyomásom, hogy minél tovább harcoltak a felkelők, minden nappal több volt a kormány részéről az engedmény, ígéret, és annál szelídebb a velük szemben használt hang. Az összes nyilatkozatokban azonban, ma is, eddig is, óvakodnak a jelentésekben az ávó vagy az oroszok nevét felemlíteni, szerepéről beszélni. – Másik felhívás: „Fegyveres erők tagjai, felfegyverzett munkások”, tisztelettel tekintünk rátok, akik harcoltok a népi demokráciáért. „Eltársak!” Bánjatok jól azokkal, akik leteszik a fegyvert. Aki határidő után is tovább harcol, azt „semmisítsétek meg”. – Ez újabb hang, ti. a közlemény – melynek csak a lényegét írtam le – öntudatos „párt”-hangja és az „elvtársak” megszólítás kihangsúlyozottsága. Pár napig elszoktunk ettől a hangtól.

Az a bizonyos határidő este tíz óra volt. Addig volt érvényben az amnesztia. Minden lehető megtettek, hogy a határidő lejárta előtt letéssék a fegyvert. Állandóan ismertették az amnesztiarendeleetet, 9 és 10 óra között különösen sűrűn. „Még 18 perc, és letelik az amnesztia.” „A harc, amelyet a fiatalok megindítottak, győzött, további vérontásnak nincs értelme” stb. – Majd: „Magyarok! (Így! Nem elvtársak!) Még 16 perc van hátra, tegyétek le a fegyvert!” – Háromnegyed tízkor beolvassák Hágy Gyula üzenetét. Megszólítása: „Fiatalok!” Lényege: tegyétek le a fegyvert, az idő lejár. Befejezés: „Ezt üzeni nektek öreg barátotok, Hágy Gyula író.” – Az esti tízórás hírekben bementék még, hogy a VIII. kerületben 74 fiatal délután megadta magát, továbbá, hogy a szolnoki (?) „forradalmi tanács” üzenetét megkapta Nagy Imre, válaszolni is fog rá. De kormány még nincs.

A vidék talány, hogy ott valójában mi van, senki sem tudja.

Ma reggel első értesülésemet ismét az angol rádióból kaptam. Az elejét nem tudtam fogni, a továbbiak röviden összefoglalva: Újabb orosz tankok érkeztek, Budán a lakosság iparkodott akadályokat gördíteni az oroszok megállításának, sínek felszedésével, vasúti kocsik feldöntésével stb. Több gyárban a munkásság sztrájkot hirdetett. A Klement Gottwald Gyár követeli a szovjet csapatok kivon-

nulását és a több párton alapuló kormányt. Újra kitért a Parlament előtti vérengzésre. Szerinte több száz halott volt ott, és utána tízezres tömeg vonult ugyanoda azt kiabálva: „Takarodjanak az oroszok!” – Annyi a sebesült, hogy vidékre is kell szállítani belőlük, a pesti kórházak már tele vannak. – A magyar ügyet az ENSZ elé akarják vinni, ti. az orosz beavatkozást, az angol, amerikai, francia kormány és az Európai Tanács. A spanyol kormány is panaszt emel az ENSZ előtt. A pápa is nyilatkozott: „A helyzet mindkét országban (ti. lengyel és magyar) hosszú esztendőik igazságtalanságainak és elnyomásának a következménye. Mindent fel akartak áldozni egy politikai párt utópisztikus eszményeinek oltárán. Az emberek azonban elértek a béketűrés végső állomásához.” A londoni *Times* szerint: ez „nemzeti felkelés”. „A magyarországi felkelés úgy kerül a történelem lapjaira, mint az európai nemzetek egyik nagy hősi lázadása.” – Ez mind szép, szép, de – én ezt nem a pápára mondom, hiszen neki nincs hadserege és nem hozzá tartozik – a Nyugattól szép szavakon kívül ismét semmit sem kaptunk. Nem segített.

A ma reggeli budapesti rádió összefoglaló jelentése az éjszakáról: relatíve nyugodtabb volt. A IX. kerületben egyes házakból lőttek (képzem az ott lakók riadalmát!), a XI. kerületi Agrártudományi Egyetemből szovjet tankokra lőttek, tűzharc keletkezett (később az egyetem rektora cáfolta, nem onnan, hanem a szemben lévő házból). A diákokthozonok többsége otthon töltötte az éjszakát. Este a budapesti őrszázalajnál 800 (nyolcszáz) fegyvert tettek le, a rádió stúdiója körül szintén több százat. (Milyen nagyarányú felkelés lehetett ez, ha még a budapesti rádió is ennyit bevall!)

9 óra 25 perctől 33 percig hallgatott a budapesti rádió, recsegés után. Közben távoli kivehetetlen beszédfoszlányok és főleg géppisztolyropogás hallatszott. Aztán elnézést kértek, „technikai okokból” szünetelt az adás. Már-már azt hittem, hogy a felkelők kezébe került a stúdió, vártam, mikor szólalnak meg. Utána felhívás a lakóbizottságokhoz. Tartalma: senki ki ne menjen, mert a tisztogatás során eltévedt golyó eltalálhatja. Akadályozzuk meg, hogy „orvlövészek” (ismét kezdenek erős hangot használni, megint nyeregben érzik magukat) bemenjenek a házba vagy a háztetőre. A rémhírek ellen lépjenek fel. „Lakóbizottságok! Kommunisták!” A felhívás kiadója: „Katonai parancsnokság”. Tehát nem a kormány és nem a belügyminiszter.

Tíz órakor megszólalt a rádióban a szünetjel. Kedd óta nem lehetett hallani. Ez is a kormány szilárdulásának a jele. Szabályszerűen híreket mondtak, ahogy tíz órakor szokás: a IX. kerületben befejezték a tisztogatást, az Üllői út, Boráros tér és Erkel utca határolta részben szintén. A X. és XI. kerületben alakulnak a munkástanácsok. Nagyon szorgalmazzák a munkástanácsok megalakítását. Még nem tudom, mi a szerepük. Végül a budapesti Fővárosi Tanács köszönetet mondott a gáz-, villany-, vízművek és élelmiszerüzemek dolgozóinak, akik sokszor életüket kockáztatták. Meg is érdemlik a köszönetet!

11 óra 18 perckor beolvassák az új kormány névsorát. Elnök: Nagy Imre. Helyettese: Apró Antal, Bognár József, Erdei Ferenc. „Államminiszter” (hát ez mi? nálunk nem divat!): Tildy Zoltán. Belügy: Münnich Ferenc, külügy: Horváth Imre, hadügy: Janza Károly, oktatás: Kónya Albert, pénz: Kossa István, földmű-

velés: Kovács Béla, „a Független Kisgazdapárt volt főtitkára” (így mondták be a nevé!), igazságügy: Molnár Erik, kohó- és gépipar: Csergő Jenő, egészségügyi: Babits Antal „egyetemi tanár”, bányaugy: Czottner Sándor, külkereskedelem: Bog-nár József, belkereskedelem: Tausz János, vegyipar: Szabó Gergely, könnyűipar: Nagy Józsefné, városgazdálkodási: Nezvál Ferenc, nem tudom, milyen ügy: Ribi-ánszky Miklós,* élelmezési: Nyers Rezső, begyűjtési: Gyenes Antal, építésügyi: Apró Antal, közlekedés- és postaügyi: Bebrits [Lajos], népművelés: Lukács György. Terv-hivatal elnöke: Kiss Árpád. Állami Ellenőrzési Hivatal: betöltetlen. Utána eljártszották Liszt XIV. rapszódiaját, és csak később, mikor harmadszorra ismételték a névsort, akkor a *Himnusz*t. És erről a kormányról mondta ma reggel a budapesti rádió, hogy aki ez ellen harcol, az az Eszterházyak és Weiss Manfrédok uralmát akarja visszaál-lítani. (Ez különben is ismerős, elcsépelet frázis a Rákosi Mátyás idejéből!) Sehogyan sem tetszik nekem ez a kormány, és az a gyanúm, hogy azért nem merték hamarabb kihozni, mert sokan, ha tudták volna, hogy ez lesz csak az eredménye a szabad-ságharcnak, tovább küzdöttek volna. Pozitívum ilyen sztálinisták kimaradása, mint Bata, Hidas, Piros László, Darvas, aki elárulta a magyar parasztságot, Olt Károly stb., de mit keres benne Erdei Ferenc, aki szintén elárulta paraszt testvéreit, s akiről a közhangulatot magam mérhettem le a Parlament előtt október 23-án, mit keres Bebrits, mit keres Lukács György, aki olyan visszahúzó cikket írt napokkal előbb a *Szabad Népb*en, mit keres Tildy Zoltán, akire igazán nem lehet ráfogni, hogy antik jellem, és aki amellet nem is népszerű már, és mit keres Apró Antal? És Molnár Erik, akinek az igazságügy-minisztersége alatt végeztek ki a most fel-magasztalt kommunistákat, Rajkot és társait? Darvas József jobb lett volna Lukácsnál, mert Lukács széles műveltsége ellenére is korlátolt marxista, Darvas viszont van annyira „rugalmas”, hogy szívvel-lélekkel tud kiszolgálni minden rend-szert, és most bizonyára szívvel-lélekkel haladó lenne, hiszen már magára is hintette a bűnbánat hamuját a múltkor egy cikkében a *Szabad Népb*en. Megnyugtató pontok a miniszterek karában: Nagy Imre, Münnich Ferenc, Kónya Albert és bizonyára még egy-kettő, akiket én nem ismerek, de leginkább, Nagy Imre mellett, Kovács Béla, a legjellemesebb kisgazdapárti vezető, aki kb. nyolc évig ült szovjet és hazai börtönök-ben és táborban. De hogy tudták rávenni, hogy szerepet vállaljon? Okosabb lett volna a földművelésügyet átadni Nagy Imrének, aki rendkívül népszerű a parasztok előtt.

12 óra. Hírek: a „garázdálkodó csapatok ereje megtört”, „ellenforradalmi erők”. Még három góca van az ellenállásnak, de nem árulta el, hogy melyik az a három góc. Kijárási tilalom van továbbra is. Tiltakozik az ellen a budapesti rádió, hogy egyesek a kormány aláírásával hamis röplapokat terjesztenek. „Felfegyverzett csoportok”, kiknek többsége „szedett-vedett elem”, börtönből gonosztevőket szabadítanak ki, így az oroszlanyi börtönből is. Végül ezt mondja: „Kádár János kéri, hogy a SZOT felhívását...” itt megszakad a mondat és így folytatják az adást:

* Ribiánszky Miklós az állami gazdaságok minisztere lett.

„Külföldi jelentések”. Aztán időjárás-jelentés, ami már a békés idők jele volna. De ha csak egyszerű tisztozásról van szó, akkor miért ágyúznak?

12 óra 25 perc. A Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) kéri a munkásokat, alakítsanak munkástanácsokat, és kéri a műszaki értelmiséget, hogy támogassa a kormányt.

12 óra 35 perc. A szolnoki tanács megkérte a rádiót, cáfolja meg, hogy ott fegyveres összeütközés volt.

Háromnegyed egy. Bejelentik, hogy közellátási kormánybiztosságot létesítettek, elnöke Vas Zoltán. Ez is régi ember!

A házból egy lakó lent járt élelemért 10 óra előtt. Azt állítja, hogy a Széna téren kb. 300 ipari tanuló géppisztolyokkal sétálgat. A felkelők mellett vannak, és ha a szükség úgy hozza magával, elbújnak.

Azt is mondják, hogy ávosokat rendőregyenruhába bújtatnak.

Ebéd: bableves.

Délután ötórás hírek a budapesti rádióból: a „fegyveres csapatok” ereje megtört, „a fegyveres felkelők” ... Még három góc van, ezek felszámolása folyik. Melyik ez a három góc, nem árulták el most sem. De mit történt itt 12 óra óta? Akkor ugyanis még így mondta: „garázdálkodó csoportok” és „ellenforradalmi erők”, ugyanebben a hírben. Budapest utcáit tisztoztatják, a kijárási tilalom fennmarad a rend teljes helyreállításáig. A lengyelek gyógyszert küldenek. A Nemzetközi Vöröskereszt ajándékot ígért, segítséget. Elfogadjuk. (Végre!)

Háromnegyed hatos angol hírek: a Kossuth Akadémia teljes egészében átállt a felkelőkhöz. Ha ez igaz, igen érdekes hír. Ez volt a kommunisták Ludovika Akadémiája, legalábbis így tudom. Magyaróváron és Győrött is voltak harcok. Az osztrák kormány menedékjogot ad mindenkinek, orvosságot és vért küld. A budapesti kormányról az a véleménye az angol rádióknak, hogy Kovács Bélát és Tildyt kivéve kommunista, nem hiszi, hogy kielégíti a közvéleményt.

A Szabad Európa rádió hírei: a nyugati hatalmak a Biztonsági Tanács elé viszik a magyar ügyet, az oroszok beavatkozását még ma, és kéri a sürgősségét; több külföldi orosz követséget, így a párizsit is, védeni kell; a kelet-berlini (azaz szovjet zónában lévő) Humboldt Egyetem diákjai tüntettek, és követelték Ulbricht távozását (ők is kezdik?); beszél „magyar nemzeti felszabadító hadsereg győri nemzeti bizottságá”-ról, továbbá harcokról Győrött és Szolnokon. Végül közli, hogy vért küldenek a svédek és osztrákok.

Este a 10 órás hírekben közlik a budapesti rádióban, hogy a kimenési tilalom fennmaradt, de 10–15 óráig szabad lesz majd kimenni vásárolni, az élelmiszerboltok nyitva lesznek. Minden „becsületes hazafi”-t felkérnek, legyenek segítségre a rend helyreállításában. – A bajai városi tanács azt kérdezte, igaz-e,

hogy orosz csapatok nagyobb harcokat folytatnak magyarok ellen, „nagy hadműveleteket”. A kormány válasza: „nem igaz”, ma reggelre a nagyobb harcok megszűntek. Az igaz, hogy az orosz csapatok „segítettek”, de voltak felkelők, akik csak magyarok előtt voltak hajlandók letenni a fegyvert, kérésüket teljesítették. Végül a zalai munkásokhoz intéztek hízelgő felhívást. Úgy látszik, ott kissé zűrök vannak.

Dél óta csak elvétve voltak lövöldözések. Három ávós a házunk mellett kicsit lövöldözött, de csak úgy vaktában, cél nélkül. Gerőné* volt itt, telefonált férjének, aki politikai tiszt, és bent van a kaszárnyában. Férje azt állítja, hogy 2-3 nap múlva vége lesz a harcnak.

Délután felhívtam Kozocsa Sanyiékat, Dallos Laciékat, nem vették fel a kagylót. Egedyéket is. Ott az asszonnyal beszéltem. A Rökk Szilárd utcában laknak. Mondja, hogy a szemközti ház kapott ágyúlövést, ablakai betörték. A Krúdy Gyula (azelőtt József utca) és a Nagykörút sarkán ágyú van és lő az Üllői út felé még most, délután is. Az ő ablakukból odalátni. Információja szerint a régi Bandl étterem (József körút és József utca sarok) össze van lövöldözve, ugyancsak a Baross utca sarkán a körúti WC-bódé, aztán a Bodó kávéház is kapott (Nagykörút és Baross utca sarok), az Astoria kávéház (Kossuth Lajos u. és Múzeum körút sarok) felső emelete kiégett. Szóval szerinte az ostrom után nem volt ott ennyi rombolás. Náluk is nyitva van az ablak, hallatszik a lövöldözés. Ő az ablakból szokta nézni a tűzharcot.

Lassan lefekszem. eltűnök még egyszer a kormányon. Többek között: hogyan sikerült beugratniuk Kovács Bélát, hogy miniszterséget vállaljon? Aztán Bognár Józsefen tűnök, aki velünk járt az egyetemen, és aki minden rendszerben posszibilis. A legvadabb sztálinizmus idejében miniszter volt, most is. Aztán eltűnök azon, milyen fegyelmezett volt a tüntetés és a harc: antiszemita jelszavak csak szórványosan voltak, és egyszer sem hallottam ezt: „le a kommunizmussal!”, pedig a harc a kommunizmus ellen is ment, nemcsak az oroszok ellen.

Bármerre forgatom a rádiót, különböző nyelveken hallom ezt a két szót: „Budapest” és „magyar”. A világ most megtudja, hogy a magyarok nemcsak futballozni tudnak, de tudnak meghalni is a szabadságért.

Csekély vigasz ez egy szabadságharc kudarcáért.

Október 28. vasárnap

Hajnali fél négykor erős lövöldözésre ébredtem, azóta csönd van. A kormány bejelentette, hogy tűzszünet van.

A hőmérséklet 12 °C. Plusz.

Első értesüléseim ismét az angol rádióból vannak (reggel háromnegyed hat és háromnegyed hét). E szerint ma tárgyalják ügyünket a Biztonsági Tanácsban. A

* Gerő Zsoltné

genfi vöröskereszthez megérkezett a magyar kormány kérése: több tízezer ember részére gyógyszer és élelmiszer. Megindultak az adományok, az amerikai vöröskereszt huszonötezer dollár, az angol ötezer font stb. Londonban ma nagygyűlés van a magyarok ügyében, tudósok, írók, művészek hívták össze. A londoni magyarok misét mondatnak, illetőleg református istentiszteletet tartatnak és táviratot intéztek Edennek stb. A pápa körlevelet intézett a világ katolikusaihoz, felszólítva őket, hogy imádkozzanak a magyarokért, hogy legyen nálunk „igazságon, szerteten és szabadságon alapuló béke”. Dulles megígérte, hogy gazdasági támogatást ad a kelet-európai népeknek, és nem köti politikai feltételekhez. A felkelésről a következőket közölte az angol rádió magyar adása ma reggel: Újabb szovjet csapatok érkeztek Magyarországra, mégpedig Romániából. Harcok voltak Budán, Budafokon és Csepelen. Az Államvédelmi Hatóság titkos fóti fegyverraktára a felkelők kezébe jutott. Budapesten az Orczy térről visszavetették az orosz csapatokat, a szolnoki hídnál pedig nem engedték át őket. Az éjjel relatív nyugalom volt, de szovjet tankok járták a fővárost. Magyaróváron négy ávos belelőtt a tömegbe, 80 halott volt. A nép erre megverte őket, kettő rögtön meghalt, agyonverték, a harmadikat kikövetelték a kórházból, őt is agyonverték, és egy lámpavasra felakasztották.

Fél nyolc. A budapesti rádió közli: a honvédelmi miniszter és a „budapesti egyetemi forradalmi tanács” (erről most hallok először a rádióban) kér mindenkit, aki harcol, hogy adja át fegyverét, szabadon elvonulhatnak családjukhoz, üzemeikbe, laktanyáikba. A Moszkva téri góc fegyverszünetet kötött reggel 7 óráig, mégis lőttek orosz járőrökre, amikor ezeket egészségügyi katonák elszállították, még nyolc orosz katonát lőttek le.

Nyolc és kilenc órakor híreket mond a budapesti rádió. Megint meghirdeti a fenti amnesztiát „a további vérontás megszüntetése érdekében”. Most a nevük: „harcoló alakulatok”. – Az újpesti tanácsházat, postát és rendőrkapitányságot a kormány csapatai visszafoglalták a fölkelőktől. Több száz fegyvert raktak itt le. Budakeszinél 150 fölkelőt lefegyvereztek, a VIII. kerületben ideiglenes nemzeti bizottság alakult és rendfenntartó alakulatokat szervez.

A mai ebéd is: bableves.

Délután fél négy. Nemrég jöttem meg lentről, ahol a Frankel Leó (azelőtt Zsigmond) utcában három órát álltam sort fél kg só-, 1 kg liszt-, 1 kg cukor- és 5 deka élesztőért. A házfelügyelőné, önzetlen gondozónk, nyomta a kezembe a cetlit, hogy mit kell vásárolnom. Van élelmiszer, csak kevés az elárúsító. és háromnegyed kettőkor megmésztem a ferencesek oratóriumában a Margit körúton.

Az utcán nyüzsögnek az emberek. Közben a nap is ki-kisütött. Békés vasárnap déli hangulat volna, ha nem dübörögnének folyton az orosz tankok és a sok mentőautó. A mentőautókon vöröskeresztes zászlók, a többieken vagy nemzeti-színű, vagy fehér. Az egyik fehér zászló összelőve, át-átlyuggatva. Mikor lemen-

tem, egy nagyon hosszú oszlopsor orosz gépesített katonai alakulat vonult Óbuda felől a Moszkva tér irányába. Mondják az ott lakók, hogy Pestről jöttek, aztán Óbuda felé irányították őket és onnan most vissza. Legalább egyórás felvonulás volt, rengeteg tank, ágyú, aknavető, gépkocsi. Gépkocsikon, tankokon lőállásban! Mikor később bevásárlás után a ferencesek templomába mentem, a Margit utcából a templomig egy most a Moszkva tér felől velem szembejövő orosz alakulattól e rövid úton megszámláltam tíz tankot és tizenöt katonával megrakott gépkocsit. Több közülük ágyút, aknavetőt vitt. Közben magános tankok is robogtak, és mielőtt hazaindultam, a híd előtt kb. 100 méterre a Margit körúton két orosz tank állott keresztbe.

A közhangulat erősen oroszellenes („Rohadjatok meg!”, „A franc beléjük!”), ávóellenes és kormányellenes. Nem tetszik nekik az új kormány. Nagyon bíznak az ENSZ tanácskozásaiban, „az egész világ velünk foglalkozik”, szeretnék, ha már vége lenne a harcnak és a rendkívüli állapotnak, még mindig felháborodva mesélik a parlamenti vérengzést, egyikük tudni vélte, hogy Kovács Béla ellenkormányt alakított Pécsen, és egyenesen megható, hogy milyen önérzetesen tiltakoznak a fosztogatás vádja ellen. Majdnem mindegyikük tud egy-egy esetet, amikor az ablaküveg a kirakattól hiányzott, és az áruk, még az ékszerek is, sértetlenül ott maradtak, sőt egyik cukrászda kirakattól valaki elvitt egy süteményt, és helyére tett négy forintot. Presztízskérdést csinálnak abból, hogy nincs fosztogatás. Még a mellettünk álló hatalmas pullman-postavagonról is leparancsolják a hancúrozó gyerekeket. „80 db csomag” van benne – mondják –, nem szabad nekik elveszni. A vagon – Szombathely–Pécs a jelzése – a Déli pályaudvarról tolták idáig, a Zsigmond utcába, az irgalmasok kórháza közelébe, azaz pontosabban ide már a Széna térről, ahol vasúti kocsikból csináltak barikádokat. A pullmankocsi oldalán hatalmas betűkkel krétafelírások: „Reszkess ávó! Győrben már kinyírtak Benneteket! Itt is ez lesz a sorsotok!”. Középen: „Győr, Pécs, Miskolc, Magyaróvár szabad! Holnap mi is azok leszünk!” Végül a másik szélén: „Reszkess ávó!” Itt az utolsó mondatra már nem emlékszem. Az ávóra nagyon haragszanak. Egy helyen, a Bem mozival szemben a falon egy új újság van kiragasztva. Címe: „Igazság” 1. szám, 1956. október 26. péntek. (Milyen fegyelmeltettek az emberek. Máskor már rég letépte volna valaki ezt az újságot, hogy otthon olvashassa. A sorban állásnál nincs veszekedés.) Ebben az újságban van egy gyöngé vers bizonyos Lakatos Istvántól, és három cikk. Az egyik az ávósok lefegyverezését követeli, különben sztrájk lesz. Az ávósokat „tömegmészárlások gyakorlott hóhérai”-nak nevezi, és azt ajánlja, hogy közülük az, aki akar, költözzék a Szovjetunióba. A másik cikk tiltakozik a fosztogatás vádja ellen. A harmadik a vezércikk, címe: „A nép nevében”. Többek között elmondja, hogy az ávósok kezdték a tüzelést a stúdióban, így kezdődött a fölkelés. Most hallom, hogy azok a bizonyos fegyverrel megrakott mentőautók 23-án este az ávóé voltak, ezen vitték a fegyverutánpótlást az ávósoknak, és mentőautón csempészték ki Gerőt is a stúdióból. Beszédjét még mindig szidják. Az *Igazság* című lap alcíme: „A forradalmi ifjúság lapja”. A templom melletti egyik kirakaton, az üvegre ragasztva „Felhívás” címmel a Műszaki Egyetem Központi Diákotthona öt követelését olvasom. Köztük: az orosz csapatok hagyják el a fővárost, az ávósok tegyék le a

fegyvert, amnesztiát mindenkinek. Erre a röpiratra valaki ráírta ceruzával: „Le a kommunistákkal!”. Ez az első ilyen mondat, amit látok.

A pullmankocsi feliratán mindenki elégedetten mosolyog. Még a rendőrök is. Ma láttam először rendőröket az utcán, fegyverrel. Egy teherautó száguldott el velük, azonkívül járőrszolgálatot teljesítenek: egy rendőr, egy katona. Géppisztolyokkal, karjukon nemzetiszínű szalag, sapkájukról hiányzik a szovjet csillag. Helyette a katonáknál nemzetiszínű kokárda. A rendőrök leállanak velünk beszélgetni, amint sorban állunk az üzlet előtt. Az egyik borostás arcú, fiatal barna legény, kedd óta nem volt otthon. Vágyakozva említi: „Hazamenni! Haza! Haza!”. Nem csinál titkot belőle, hogy megadta magát a felkelőknek. Hatan őriztek egy fegyverszállítmányt, három teherautó fiatal megrohanta őket, „még a zsíros kenyereket is elvették!”. Aztán elengedték. Most őráraton van, és szeretne már hazamenni. Az éjjel beült aludni az utcán egy ismeretlen tuajdonú autóba, de amikor lövöldözni kezdtek hajnalban, kiugrott a kocsiból. A másik rendőr falusi bácsi típusú, élvezzi a fontosságát, de szerényen, és biztosítja a sorban állókat, hogy az oroszok kimennek a fővárosból.

Míg sorban álltam, teherautóról ávósok – leszedték a kék szalagot a sapkájukról! – *Szabad Népet* osztogattak, illetve dobtak le a népnek több helyen. Először nem tudtuk, mi az. Viszek egy nyalábot én is a sorba, ahonnan kiugrottam értük, osztom szét a körülöttem állóknak, egyszer csak a mellettem álló asszony olvasás közben megszólal: „Hogyan mentsük meg a sebesülteinket? Miért lőtték halomba őket?”. Azzal már tépi is szét a *Szabad Népet*, hiába tiltakozom, hogy talán más szívesen elolvasná. De akkor már a hátam mögött lévő összegyűri és dobja, a sor mellett egy másik ember pedig már égeti is. Egy asszony még megszólal, dühösen: „Szarni bele!”. Aztán látom, hogy odébb, a Margit körút sarkán is égetik a *Szabad Népet*, és hogy a Lukács fürdő mellett is lángol már. Valóban megérdemelte az elégetést. Hazudik, perfid módon ír, erősítgeti a fosztogatást, és farizeuskodik. Tiszta Rákosi-stílus!

Hazafelé menet Domján Józsi feleségével találkoztam. Férje kint van Genfben. Sikerült az indiai követségtől (lakásukkal szemben van) felhívnia a svájci követséget. Ezek vállalták, hogy értesítik férjét, hogy családja jól van. Az indiai követségbe meg úgy került, hogy fiatal emberek kérték, legyen tolmácsuk. Röpiratot, követeléseiket akarták átadni a követségen, hogy az indiai kormány tudomására hozzák. A követség előtt őrt álló magyar rendőr csak úgy engedte be őket, ha ő maga is velük megy. Erre Domjáné ügyesen a fotel mögé ejtette az iratokat, és odasúgta a követségi tisztviselőnek, hogy majd vegyék fel, és fordítassák le. Az indiai követségi tisztviselő elítélte az orosz beavatkozást.

Az ötórás budapesti hírekből megtudom, hogy a tűzoltóság kedd óta 260 (kettőszázhatvan) esetben vonult ki! Legnagyobb tüzek: Magyar Nemzeti Múzeum (hétszer égett, leégett a tető egy része, az afrikai és az ásványgyűjtemény, a Széchényi Könyvtár épen maradt), Ady mozi, Rákóczi út 22.-ben az Alkalmi Áruház és a Tanács körút 18.-ban a Napsugár Áruház.

Pár perccel fél hat előtt fontos esemény: Nagy Imre beszél, és fontos dolgokat jelent be. Jóízű paraszthangja van. Béremelést ígér, bejelenti, hogy az orosz csapatok már meg is kezdték kivonulásukat a fővárosból, hogy az ávó megszűnik, új rendőrség lesz, addig a rendőrség a katonasággal együtt lesz a rendfenntartó karhatalom és a felfegyverzett munkások és diákok, hogy senkinek sem lesz baja abból, hogy részt vett a felkelésben, továbbá újra a Kossuth-címer lesz a címerünk, március 15-e pedig nemzeti ünnep. Bejelentette, hogy tűzszünetet rendelt el. A kormánycsapatok nem lőnek többet. – Tetszett a beszéd. Ez mutatja, hogy rendes ember: van annyi bátorsága és bölcsessége, hogy ő teszi le a fegyvert. Azóta csönd is van (ezt már este tízkor írom). Utána eljátszották a *Himnusz*t, aztán felolvasták a kommunista párt ma délelőtti ülésének határozatát: helyesli Nagy Imre beszédét (még mindig görcsösen ragaszkodnak a kommunisták a hatalomhoz, ki akarják mutatni, hogy ők az ország urai!) és hattagú pártelnökséget alakítanak a IV. pártkongresszus gyors előkészítéséig. Ennek elnöke: Kádár János. Tagjai: Apró Antal, Kiss Károly, Münnich Ferenc, Nagy Imre és Szántó Zoltán. Ezután következett Erkel *Bánk bán*jából az a rész, amelyben ezt éneklük: „Hazám, hazám, te mindenem!”. (Íme, mily messze jutott a párt. Nem az Internacionálét énekelte. Lehetetlen, hogy nem lett volna ez tudatos, hiszen ezután Gobbi Hilda elszavalta Vörösmarty *Szózat*át. Ezt a Rákóczi-induló-féle hangok követték. (Mi kell még? pestiesen szólva: beleadtak apait, anyait.)

Az angol rádiót nagyon zavarták, nem tudtam hallgatni. Ellenben véletlenül ez üti meg a fületem: „Halló, itt a Szabad Győr rádió”. A következőket tudtam meg belőle. A győri katonai parancsnok biztosította a lakosságot, hogy nem lett hűtlen hozzá, ez is a felkelőkhöz tartozott, és hogy ők nem a régi kapitalista világ visszaállításáért harcoltak. A győri rádió bejelentette, hogy holnap a diákok menjenek az iskolába, munkások a gyárba. Ebből arra következtetek, hogy valóban véget ért a felkelés. Két vagon élelmiszer érkezett Ausztriából, és gyógyszer. Végül a balinkai bányászok két kívánságát közölte: tiszta és szabad választás (ez az, amiről eddig még Nagy Imre is élénken hallgat, hiszen tudja, hogy ez a rendszer bukását jelentené) és a szovjet csapatok kivonulása.

Az esti híradás még közölte, hogy letették a fegyvert a Moszkva téren, a Kilián laktanyában, a Korvin mozi körül és hogy a XII. kerületben megalakult a „nemzeti forradalmi bizottság”. Új fogalom, és nyilván nem a pártért alakult.

Azt hiszem, most már végleg elhallgattak a fegyverek. Sok ablak tört be, és általában óriási pusztítást okozott a pár napos harc. Hiszen az oroszok, ha egy ablakból egy fölkelő kilőtt, ágyúval vagy ágyúkkal feleltek, és lőtték a házakat. Nekik nem fáj! A rendszer ugyan ideiglenesen átmentette magát, mégis nagy és szép eredményeket ért el a szabadságharc, ha nem is mindent. Mindenesetre, ha már szerdán abbahagyták volna a harcot, lényegesen kevesebb eredményt értek volna el.

Ma volt az új kormány első minisztertanácsa. Többek között azonnal kivonta az iskolából a történelem tankönyveket. Az nem tetszik nekem, hogy az adományozó külföldi országokat így sorolják fel: Szovjetunió, utána az ún. népi demokráciák, és aztán így: „és számos más állam”. Ez még a régi hang! A budapesti rádió szerint egyes vidéki városok a kormány egyes tagjai ellen kifogást emeltek. Ez

viszont új és bátor hang. A munkásokat az üzemekben kifizetik az elmaradt és le nem dolgozott napokért is.

Ma a budapesti rádióban, hosszú évek óta először, felcsendült a déli harangszó. Ma már úgy fekszem le, hogy becsukom a belső ablakot is. Nem kell tartani az ágyúzástól.

Október 29. hétfő

Esős napra ébredtünk, de végre csöndre is egyúttal. Semmi lövöldözést sem hallok már. Az esti budapesti rádió közölte, hogy a Széna téri fölkelők Nagy Imre beszéde után megadták magukat. Ez már csak azért is megnyugtató számomra, mert lent jártomban tegnap azt a hírt hallottam, hogy nem adták meg magukat, hanem felhúzódtak a Rózsadombra, és akkor mi hadszíntér lennénk. Mondják, hogy a Margit körúti volt katonai börtönt szállták meg és a földalatti villamos építkezésének ottani részét, és hogy konyhájuk is volt, sőt orvosaik is. Mára kimenési tilalmat mondtak be, kivéve 9–16 óráig, csoportosulás tilos (és a sorban állás az élelmiszerboltok előtt?).

Az angol rádió tegnap esti fél tizenegyes rendkívüli adása: Az angol kormány 25 ezer fontot küldött a magyaroknak segélyül, és nyilatkozatot adott: „csodálattal és rokonszenvvel figyelte” a magyar nép küzdelmét a szabadságért, jogért. Kötelességének tartotta az ügyet a Biztonsági Tanács elé vinni. – A magyar kormány tiltakozott az ügynek a Biztonsági Tanács elé vivése ellen, mondván, hogy ez belügy. (Erről itthon mind ez ideig – hétfőn félelőtt háromnegyed tíz van – mélységesen hallgat a magyar rádió, tudva, hogy ez népszerűtlen lépés volt.) A miskolci rádióra való utalással közölte az angol rádió, hogy Farkas Mihályt és Farkas Vladimirt a börtönükbe beható felkelők agyonlőtték. Ha ez igaz, kár volt, mert velük sok adat sírba szállt Rákosira és társaira, amik a tárgyaláson előkerülhettek volna.

A reggeli angol adás ismerteti a Biztonsági Tanács tegnap esti ülését, az oroszok tiltakoztak a tárgy napirendre tűzése ellen. Az angol delegátus közölte értesülését, hogy Romániából tegnap két hadosztály orosz vonult be Debrecen körzetébe, és hangoztatta, a magyar kérdés nem belügy, hanem nemzetközi kérdés. Az orosz delegátus szerint a nyugati hatalmak bűnös, reakciós elemeket segítettek, ezért volt fölkelés; az amerikai kérte Oroszországot, ne nyomja el a magyar népet. Jugoszlávia kiküldöttje bejelentette, hogy tartózkodni fog a szavazástól, meg kellene várni a magyar kormány intézkedéseit. Az orosz ismét felszólalt: a magyar kormány kérte a Nyugatról szított ellenforradalmi megmozdulás letörésére az oroszok segítségét. A magyar küldött, akit meghívtak, nem óhajtott nyilatkozni, mivel nem kapott rá utasítást. A Biztonsági Tanács ülése elnapolta magát anélkül, hogy kitzútték volna az új időpontot. Szavazásra nem bocsátották az ügyet, mert senki sem adott be határozati szöveget. – Genfből elindult az első vöröskeresztes ajándék repülőgépen. – A szovjet tankok még őrzik a középületeket és az orosz követség épületét. – Varsóban szabadon engedték Viszinski bíborost. – Az angol sajtó meleg hangú cikkeket ír a magyarokról. *A News Chronicle* „A magyarok dicsősége” című

cikkében azt írja, hogy ez a felkelés a történelemben fordulópontot jelent. A magyar ifjúság bebizonyította, hogy minden önkényuralomnak ellen lehet állani. A *Daily Mail*: Sztálin halála óta Moszkva most élte át a legnagyobb megrázkódtatását. A *Times* óvatosságra int, vajon valóban visszavonják-e az orosz csapatokat. Az egyik lap ezt írja: az egész világ meghajtja zászlóját a magyar nép előtt.

A budapesti rádió reggel hatórás hírei: megalakult az országos Nemzeti Bizottság. (Hogy fog mindebbe, a forradalmi tanácsokba, melyeket a kormány helyesel, beleillen, belepaszolni a kommunista párt és az a tény, hogy mégiscsak a kommunista párt kezében van továbbra is a hatalom? És vajon meddig bírja magát fenntartani a kommunista párt és hatalom, mely saját tulajdonának tekinti még ma is ezt a népet és országot?) – Megérkezett Bécsből az első vörös kereszt repülőgép. – A Szakszervezetek Országos Tanácsa közli: helyesli Nagy Imre beszédét, az elmaradt munkanapokat átlagkeresettel számolják el, akik dolgoztak, azoknak dupla kereset jár, az „elesettek” hozzátartozói és a sebesültek jelentkezzenek a segélyért, a munkásság lépjen be az ideiglenes jelleggel megalakítandó nemzetőrségbe a rend fenntartására; állítsanak fel üzemi őrséget az üzemek megvédésére. – Egyéb hírek a húsellátás biztosításáról, a vidéki vasutakról, a Csepel Művekről és a Ganzról szólnak. A Biztonsági Tanácsról, a magyar kormány elutasító jegyzékéről semmi!

Tovább folynak, még bővebben a napok óta megszokott „üzenetek”, amelyekben az emberek hozzátartozóikat értesítik a rádión keresztül, hogy élnek, „jól vannak”.

A gyógyszerterákokat ki kell nyitni 9–16 óráig. A nyugdíjakat kezdik szétvinni.

Hét órakor felolvassák a *Szabad Nép* mai számának vezércikkét. Címe: „Hajnalodik”. Ez már egészen más hang, mint a tegnapi. Egészen rendes. Ezt már nem égetnék meg. A szovjet csapatok tegnap este kezdték meg a kivonulást a fővárosból. Jelzi a rádió, hogy a *Szabad Népb*en van válasz a *Pravdán*ak is. Kíváncsi vagyok rá. Megpróbálok szerezni egy példány *Szabad Népet*.

Háromnegyed tíz felé Thurzó telefonál Lacinak. Lesétált a ház elé, hát egyszerre egy puska lövés és az erre menő járórból az egyik már esik is el. Ő sietve hazament. Ez a lövöldözés azért már teljesen fölösleges. Ártatlan és valószínűleg érzelmileg a felkelőkkel tartó járóőrre lőni!

Tízórás hírek. Van elég hús, kenyér, van tej, cigaretta. Ma megindul a fogaske-rekú és a földalatti villamos. Pesten járt Győr város kiküldöttje meggyőződni, valóban megtartják-e Pesten a tüzszünetet. Albertfalván is volt ilyen lövöldözési eset, amilyent Thurzó említett. Beszámolt a budapesti rádió még a Biztonsági Tanács üléséről. Hat óráig tartott, sokan felszólaltak, a magyar küldött bejelentette, hogy nem helyesli az ügy tárgyalását. Egymás után szólítják fel a különböző üzemek dolgozóit, hogy menjenek munkahelyeikre, továbbá a tüzelőszerszállítókat, az Országos Takarékpénztár dolgozóit (esedékesek a fizetések!). Az újpesti izzógyár és egyéb gyárak ma már megkezdték a munkát, mint pl. a MÁVAG.

Délután 3 óra. Lent jártam a városban. A bejárt terület: Budán a Lukács fürdőtől a Krisztina körúti postahivatalig (ott táviratot adtam föl Laci szüleinek Bagolyir-

tásra, megnyugtatójukra, megrohanták a táviratozók a postát, sokan álltunk az erős esőben sort), Pesten – átmenve a Margit hídon – a Szent István körúton a Vígsházig. Buda barátságosabb, mint Pest. Pesten már a Körút elején katonák, rendőrök, orosz katonák géppisztolyokkal. Egyes házak kapuit őrzik. A Falk Miksa utcában még ott állanak a tankok (orosz). Mikor láttam, hogy ott sem kapok újságot, indultam vissza Budára. A Margit hídon magán tizenegy álló orosz tankot és páncélgépkocsit számoltam meg, a híd pesti részén kettőt. A budai hídfőnél egy orosz ágyú lövészben Pest felé irányítva, de a csőre ráhúzva a bőrvédő. Talán az eső miatt, mely ma állandóan zuhogott, a szél is fútt. Az ágyúk mellett áztak az orosz katonák. A járőkelők megnyilatkozásai: „Csibészek” és „Csak áznak szegények”. Bementem a Gül Baba étterembe (a budai hídfőnél), hátha van valami. Mint egy mennyei reveláció csapta meg fülemet egy hang: „A rántott halat!” De azért babfőzeléket ettem fasírozottal, mert az laktatóbb, no meg aztán olcsóbb is. Az utcán az eső ellenére tömérdek ember, katonák – a sapkarózsa helyén semmi, vagy nemzetiszínű szalag –, sok az autó, magánautó is, mindegyiken nagy nemzetiszínű zászló, esetleg fehér. Teherautók ezzel a felirattal: „Eelem a lakosságnak!”. A pullmankocsi feliratait letörölték. A Lukács fürdővel szemben, a „tanácsházba” sok ember igyekszik: a Kisgazdapárt nagygyűlését jelentették be 12 órára. A Bem mozival szemben a postán az Eötvös Loránd Tudományegyetem lapját, az *Egyetemi Ifjúságot* ragasztották ki az ablakra, annyi az érdeklődő, hogy valaki hangosan felolvassa. Később teherautóról is dobálták le, sikerült szereznem egyet. Közli az új címet: a hármashalom kettős kereszttel és a pólyákkal, barokk formába öntve. Ez a Kossuth-címernek nevezett címer. Védi Nagy Imrét. Nem ő adta ki a szovjet csapatokat segítségül hívó rendeletet, hanem Hegedüs, a Nagy Imre előtti utolsó miniszterelnök. Rákosi, Hegedüs, Gerő felelni fognak tetteikért. Elmondja, hogy a Sztálin-szobrot a Nemzeti Színház elé vitték és szétszedték (beszéltem valakivel, akinek kínáltak a szoborból egy darabot 20 forintért), hogy az egyik szovjet tankra valaki ráírta „Javítás alatt”. Megrója Sepilovot a nyilatkozatáért. Közöl egy nyilatkozatot, mely programot tartalmaz, és aláírták az Egyetem, az Írószövetség, a Petőfi-kör stb. nevében. Követeléseik többek között: szabad kisipar és külkereskedelem, a beszolgáltatás eltörlése, a titkos általános választás, „a nép szabadon jelölhessen”, október 23. legyen nemzeti ünnep, a szovjet csapatok vonuljanak ki (ez utóbbi áll az első helyen!). Egyszóval bátor lap. A posta előtt nyomtak a kezembe egy gépelt oldalt. Aláírása: „Magyar Ifjúság”, megszólítása: „Magyarok, Munkások, Barátaink!”. Lényege: vidéken még állanak a harcok, ne higgyünk a függetlenségnek, míg itt vannak a szovjet tankok, sztrájkoljunk, míg nem teljesítik a 16 pontot (melyiket?), Győrben két század orosz gépesített alakulat velünk harcol, ne higgyünk a magyar kormánynak, mert több tagját Gödöllőre vitték szovjet őrizetbe. – Különböző feliratok vannak még legépelve és kiragasztva. Az egyik: indítsunk mozgalmat, hogy a mostani hősi halottakat egy helyre temessék. Ez alá valaki odaírta ceruzával: „Nemzeti panteonba; Rajk és társai holttestét temessék el másutt, ne gyalázzák meg Kossuth emlékét”. Ezt a magánvéleményt egy másvalaki áthúzta. – A Széna tér környéke valóságos csatater. A környező és a Moszkva tér felé eső házak ablakai kitörve, több ágyúlövésektől sérült ház van, különösen

kikészítették a Széna tér 1/a számú házat. Az ott lakók sokat szenvedhettek. Általában sok a sérült ház. Maga a Moszkva tér (Széll Kálmán tér) sértetlen, ti. közepén az épület (jegyváltó, büfé stb.). A Széna tér tele van vasúti kocsikkal, egy részük felborítva. Kiégett autók is láthatók. A kilőtt tankokat, úgy látszik, presztizsokokból már elvitték. A Lövőház utca elején láttam barikádot is kövekből, kapukból, ajtókból összeállítva. A Margit körüti részre eső barikádnak már csak nyomai vannak. A hajdani Margit körüti katonai fogház (most azt hiszem, valamelyik gyárnak a kultúrterme) alaposan összelöve, előtte a járda melletti egyik fán egy hatalmas bádóg vörös csillag kötéllel a szó szoros értelmében felakasztva, mint egy akasztott ember.

Csönd van, csak Pestről hallatszt dél előtt még szórványos ágyútűz. Okát megtudtam a Gül Baba étteremben. Kalauzok jöttek be a büfébe, saját vallomásuk szerint éppen a helyszínről. A Kilián laktanyából (volt Mária Terézia laktanya, az Üllői út és Nagykörút sarkán) még lőnek az oroszokra. A Nagykörútnak a Baross utcától az Üllői útig terjedő szakasza még hadszíntér. Informátoromnak is a markába nyomott egy magyar katona egy kézigránátot, hogy vágja az oroszok közé. Azt állítja, hogy a szeme láttára lőttek ki a magyar katonák húsz perc alatt három orosz tankot. Nem értem, miért nem viszik ki már valóban Pestről az orosz katonaságot. Így megnehezítik a megbékélést.

Háromnegyed ötkor „Magyar írók szólnak” a rádióban frissen írt írásokkal. Mind a felkelők mellett, illetőleg a tüntetők mellett. Basa György elmondja Benjámin, Zelk, Eörsi verseit, Tamási Lajos a sajtóját, Karinthy Ferenc szintén személyes prózát olvas fel. Tamási versének utolsó szavai: „úgy született a szabadság, hogy a pesti utcán folyt a vér”.

Az ötórás hírekből megtudjuk, hogy Bebrits Lajos közlekedésügyi miniszter lemondott, utóda Csanádi György, és hogy az ávót megszüntették. Továbbá: „a múlt sötét emlékeinek”, a Sztálin útnak új neve: a Magyar Ifjúság útja, a Sztálin térnek Dózsa György tér, a Sztálin hídnak Árpád híd. Felszólították a lakosságot, hogy az eddigi címet mindenütt vegyék le. – Az egész külföld megmozdult és vért küld: az angol, amerikai, holland, belga, svéd, osztrák stb. nép. Az angolok 21 repülőgépen 70 tonna gyógszert és élelmiszert hoznak. Az osztrák kormány felajánlotta az ENSZ-nek közvetítését Magyarország és a Szovjetunió között, hogy a szovjet csapatok szüntessék be a vérontást.

5 óra 20 perc, budapesti rádió: „Figyelem, figyelem!”. A Honvédelmi Minisztérium és a budapesti „ellenállási csoportok”-kal való megegyezés értelmében az ellenállók megkezdik fegyvereik átadását a szovjet csapatokat felváltó magyar csapatoknak. (Most ez a legújabb nevük: „ellenállási csoportok”. Kíváncsi vagyok, az elmúlt napok harcainak emléke milyen néven marad meg a nép nyelvén: felkelés, forradalom, szabadságharc?) A fegyverek leadása után 24 órán belül a szovjet csapatok megkezdik kivonulásukat a főváros területéről. De miért csak után, és miért csak megkezdik? Hát ha itt maradnak! Ez nem tetszik nekem. Nagy Imre tegnap nem ezt ígérte!

A ma reggeli háromnegyed hatos angol rádió hírei: Tegnap délután az angol parlamentben Selwin Lloyd külügyminiszter nyilatkozott a magyar ügyben: nem volt joguk az oroszoknak lőni a magyarokra, és megbélyegezte az oroszok és az ávósok „kíméletlen” eljárását. Angliában a Vörös kereszt külön irodát állított fel a magyaroknak küldendő adományok felvételére, sőt több orvos is jelentkezik, hogy ideutazik gyógyítani. Sepilov, az orosz külügyminiszter viszont kijelentette, hogy a szovjet csapatok abbahagyták a harcot, de csak akkor vonulnak ki a fővárosból, ha a felkelők lerakták a fegyvert (az egyik angol lap hozzáfűzi: nem rejlik emögött valamilyen csapda?). Arra nem volt hajlandó válaszolni, vajon Magyarország területéről kivonják-e a csapataikat. Zsukov marsall, orosz hadügyminiszter – aki itt Magyarországon némileg népszerű volt, mint Eisenhower barátja és Sztálin ellensége – kijelentette, hogy csak akkor mehetnek ki az orosz csapatok Magyarországról, ha a Varsói Szerződés összes tagállamai erre nézve megegyeznek, továbbá nem küldtek újabb csapatokat Magyarországra, hiszen az ott lévő csapatok is elég erősek és számosak ahhoz, hogy a „lázadás”-t elfojtsák. – Közli az angol rádió a továbbiakban még, hogy Mikojan Pesten van, hogy egy laktanya (a Kilián laktanya) még nem adta meg magát, hogy egyes vármegyékben sokan kifogásolják a kormány összetételét, s végül hogy a győri rádió felhívást intézett a felkelőkhöz, ne tegyék le a fegyvert és ne tárgyaljanak Nagy Imre kormányával, mert az ígéreteit elodázní iparkodik. A *Daily Mail* azt írja: ha győz a magyar forradalom, akkor ez „az emberi forradalmak legbámulatósabb eredménye” lesz.

Ha már ennél a témánál vagyunk, tegyük föl a kérdést: elérte-e célját a magyar forradalom? De mi volt a célja? Bevallottan: az oroszoktól is független, demokratikus, szocialista Magyarország. Hogy ezt a célját elérte-e, azt csak az elkövetkező idők fogják megmutatni, az új államrend. De vannak közelebbi, konkrét, kézzelfoghatóbb célok is, amelyek felé törekedett a fölkelésünk. Kétségen kívül egyik célja volt: az orosz csapatok kivonulása. Ez pillanatnyilag, Zsukov marsall nyilatkozata után ítélve, nem teljesedett be. Az orosz uralom nem szűnt meg, de talán lazább lesz, bár még senki sem tudja, hogy mit akarnak az oroszok, mit fognak csinálni? Újabb vérfürdőt? Vagy belenyugszanak pozíciójuk elvesztésébe? – Kérdés továbbá: célja volt-e a forradalomnak magának a kommunista a rendszernek megszüntetése? Ez a cél kiáltványokban és követelményekben nyíltan megfogalmazva nem szerepelt. De egyéb kívánságok, mint a tiszta, több párton alapuló választás, aztán az az erős nacionalista vonás, mely az egész fölkelést jellemezte, és amely összeférhetetlen a kommunizmussal, továbbá még más jelek, mint a párt teljes mellőzése, „nemzeti bizottságok”, „forradalmi bizottságok”, „munkástanácsok” stb. szervezése, amik mind a párton kívül és nem a pártra alapulva, támaszkodva – ami pl. a munkástanácsoknál aktuális lehetett volna – alakultak meg, és a néphangulat számos megnyilatkozása stb. arra enged következtetni, hogy bár szocializmust kívántak, ez mégsem volt azonos a kommunizmussal. Mindezek után talán nem túlzás azt állítani, hogy ha nem is teljes mértékben, de bizonyos fokig a kommunista rendszer – és nem csak a sztálini hibák – vagy legalábbis a kommunista rendszer egyeduralma ellen is fordult,

Kaptam egy mai *Szabad Nép*-számot. Ez már négyoldalas. Újságárusítás nincs. Csak úgy lehet újsághoz jutni, hogy az ember épp ott tartózkodik akkor, amikor elrobogó teherautókból ledobják a nép közé. A mai *Szabad Nép* valóban jobb. Első lapján a Kossuth-címer. – Érdekesebb hírei: Miskolcon két nappal ezelőtt tüntettek, és az ávósok a tüntetők közé lóttek. Nyolc halott. Tatabányán sztrájkolnak a szénbányászok, ameddig az orosz csapatok ki nem vonulnak az országból (ez nem tetszik a *Szabad Nép*nek, kifogásolja). Közli a lap a „Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságá”-nak felhívását, amit már olvastam az egyetemisták lapjában, de közli – és ezt még nem ismertem – az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság felhívását, melyet átadtak Nagy Imrének. Hét pontból áll. Újabb pontjai: 2. Minden hatalmat az új, független, demokratikus kormánynak” (de mit szól ehhez a párt?); „6. ... karácsony legyen kétnapos munkaszünet!” A legpikánsabb azonban Molnár Miklós cikke: *Válasz a Pravdának*. Kioktatja a *Pravdát*, hogy cikkének már a címe is tévedés: „A népellenes kaland összeomlása Magyarországon”, mert nem volt népellenes, nem volt kaland és nem omlott össze. Nem igaz, hogy angol és amerikai imperialisták aknamunkája váltotta ki. Ez volt az első követelése a Petőfiék 12 pontjának is: Független, szabad Magyarország és ezen az alapon legyen barátság a Szovjetunióval. „A magyar nép harcát nem tudta, s ma már nem is akarja senki »felszámolni!«” – Bátor cikk még a harcok eredményei után is, és éppen a *Szabad Nép*ben!

Tegnapelőtt délután Darvas József, az egykori népi író, majd miniszter, Máté György újságíró és Tamási Lajos költő iparkodtak befelé az Írószövetségbe (talán a pártközpontból?). Gyalogosan. Az utcán egyetemisták felismerték Darvast, és el akarták vinni. Tamási könyörögte ki kezeik közül, mondván, hogy „ő is író, ő is ember”. A diákok elengedték Darvast. A három író tovább folytatta útját. Egyszer csak utánuk szalad egypár egyetemista, Darvast egy ház bejárata alá cipelik, és elébe tartanak egy cédulát, hogy írja alá, különben... A cédulán ilyesféle tartalom állott: Elismerem, hogy csirkefogó vagyok. Darvas aláírta. Aztán elengedték. Darvas maga tréfának fogta föl az egészet, másoknak is elmesélte, és hozzátette, hogy az egyik fiúnak az arcára ráismert, csak a nevét nem tudja, de valami funkcionárius lehet, mert emlékszik, hogy tárgyalásokon találkozott vele miniszter korában.

Október 30. kedd

Ma egy hete tört ki a felkelés.

Az este már jelentkezett a budapesti rádióban újra egy kedves műsorszám, amely egy hétig hallgatott: „Jó estét, gyerekek!” című mesemondás. Az utána következő hírekben bementék, hogy a dorogi bányászok megkezdi a munkát, és az Optikai Művek követelik az ENSZ-kiküldöttünk leváltását.

Nagy probléma most az ablaküveg, mert ezek a lehetetlen oroszok a sok ágyúzással igen sok ablakot kinyomtak. Egyelőre mindenütt csak szimpla ablakokat raknak be.

nemcsak a nép hangulata, törekvése, hanem a fölkelők harca is. Nos, ez a cél szintén nincs elérve. De vannak-e hát mégis eredményei ennek a hősi küzdelemnek? Kétségen kívül, de ezek nem mindegyike mérhető már most le. Lemérhető eredménye: az ávó megszűnése (föltéve, ha bekövetkezik a valóságban is). Ezzel a kommunista párt elveszíti karhatalmi alakulatát és a bosszú eszközét, mert a hadsereg és a rendőrség nem az övé. Eredmény továbbá: a nemzeti egység. Ekkora még az én életemben nem volt itt Magyarországon, így itt még közös célokban nem forrt össze a nép minden rétege! Eredmény: az oroszok és a világ megtudta, hogy a nép nem kívánja az orosz csapatok jelenlétét, és háború esetén az oroszok a magyar hadseregre nem számíthatnak. Eredmény a várható demokratizálódás, a várható nagyobb szabadság. Az erkölcsi eredményekről, melyek századokra fognak világítani e szomorú sorsú kis nép előtt, most nem beszélek. Itt csak a meghatódottságnak lehet helye, és a tiszteletnek az elesett hősök emléke iránt. De eredmény hírünk megjavulása is a külföld előtt, az egész világ megbecsülésének kivívása. Végül az a testvériség, az a valóban világtestvériség, mely fölkelésünk nyomában fakadt, és amelynek megmaradó szimbóluma az a tény, hogy Európa legkülönbözőbb népeinek véradoi adják és küldik el vérüket a sebesült magyaroknak, akikben ezután svéd, belga, holland, lengyel, angol, osztrák, olasz stb. vér is fog keringeni. Nem igazi testvériség ez?

Reggel 7 óra 25 perc. Közlik, hogy az ingyen élelmiszercsomagokat a tanácsok fogják kiosztani. Majd: „Fontos közleményt olvasunk fel”, „a fegyveres csapatokkal szemben álló” orosz csapatok kivonulása a főváros területéről folyik. „A még ellenálló fegyveres csoportok (ide szelődött le az elnevezésük!) reggel 9-től” kezdve részt vesznek a rend fenntartásában. Közöljük, hogy továbbra is állandóan tájékoztatni fogjuk hallgatóinkat az oroszok kivonulásáról. – Egyébként reggel nyolc óráig nem adtak híreket.

A budapesti rádió reggel 8 órai hírei: Először külföldi hírek (Ó, bölcsesség, ne hagyj el!). Felolvassák Tito levelét a magyar kommunista párthoz, amelyben kéri a magyar népet, vessen véget a vérontásnak, testvérharcnak. (Inkább az orosz kormányt kérte volna föl erre! Viszont a sorok között mintha helyeselné a szovjet csapatok kivonását.) Bécsből jelentik: a bécsi követségünk levette az eddigi zászlót, és Kossuth-címereset tűzött ki. – Mára virradóra nyugalom volt az országban, egyes szórványos lövöldözéstől eltekintve tüzharcol nem érkezett hír. – A magyar néphadsereg a VIII. kerületben (ennek a szélén van a Kilián laktanya) megkezdte a szovjet csapatok helyének elfoglalását. A felkelők (saját elnevezés!) ma reggel 9 óráig leteszik a fegyvert. A felkelőktől kijelölt körzetben nincs (vagy rövidesen nem lesz, nem emlékszem már pontosan) orosz csapat. – A közlekedés szabad, a hidakon is az átjárás. – Ma több külföldi repülőgép érkezik hazánkba, így angol, lengyel, német demokratikus, belga, gyógyszerrel és vérrel.

A budapesti rádió adása még mindig rossz, torzít és recseg. A rádió műsora egyébként ma is, mint eddig mindennap a következőből áll: zene, közlemények, hírek, üzenetek hozzátartozóknak. Még mindig nincs fix program.

A csepeli gyorsvasút megindult, a ráckeveinek ki kell javítani a felső vezetékeit. A vonatok, a helyi vonatok járnak. Ma a gödöllői vonat is megindul.

Tíz óra után valami jó zene után kutatva a rádióban, magyar beszédre bukkan-
tam. Épp üzeneteket közvetített. Majd megszólalt: „Vörösmarty rádió Székesfe-
hérvár a 379-es hullámhosszon”. Ezt később többször is bementa. Na végre,
valami biztos vidéki hír! Beolvassák: „A szabadságnak csak függetlenséggel
együtt van értelme”. Majd: „Vörösmarty mondta: »Ha elhagyjuk magunkat, se
Isten, se ember nem segíthet rajtunk stb.« ... ha eddig hirdettük a szabadságot,
most felelősek vagyunk annak megtartásáért.” Közli „a székesfehérvári forradalmi
katonai tanács” közleményét: a nép mellett, a szabadság mellett vagyunk. A népre
nem löttünk, nem lövünk és nem is fogunk löni. Kérjük a munkásokat, legyenek
velünk. Kívánságaik: a kormányba vegyenek be a forradalmi bizottságból is
embereket; új választási törvényt kérnek, szabad választást; a vérontásért felelő-
söket nyílt tárgyaláson felelősségre kell vonni; mindenki álljon most már mun-
kába. A székesfehérvári helyőrség nevében beszéltek. – Közli továbbá a Vörös-
marty adó, hogy a megye egyes községeiben megalakult a „forradalmi tanács”,
„nemzeti bizottság”. Legtöbb ilyen bizottságnak a követelése: tiszta, szabad,
titkos választás és a szovjet csapatok kivonulása az országból. – A parasztok
végezzék el az őszi szántást. Árakat ne emeljenek, mint egy községben tették,
ahol 6 forintot kértek egy liter tejért, és árut ne halmozzanak. A rend helyreállt.
(Kommunistákról, pártról sehol egy szó sem!) Az orosz csapatok kivonulnak a
fővárosból. Az állomáshelyükre Székesfehérváron és a megyén keresztül vonuló
orosz csapatokkal szemben mindenki őrizze meg a nyugalomát. – Ennél a hullám-
hossznál maradtam. Érdeemes volt. A későbbiek folyamán interjút közöltek a
veszprémi bizottság Fehérvárra látogató két tagjával: az egyik Lóránt Imre, az
elnök, akit úgy mutattak be, mint mostanában üldözést szenvedett régi munkás-
vezetőt, a másik egy egyetemista, a Veszprémi Vegyipari Egyetem hallgatóinak
nevében beszélt. Az elnök: Veszprém megye egységesen áll a függetlenségi
mogalom mellett. Legfőbb kérdésük: maradnak-e szovjet csapatok Magyarorszá-
gon, vagy nem. Csak olyan kormányt pártolnak, mely ezt ki tudja vívni. Végül:
„szabad választásért, független Magyarorszáért”. – Az egyetemista: Kitartanak
küzdelmük mellett, míg a kormány részéről biztosítékot nem kapnak, hogy az
orosz csapatok meghatározott időn belül kimennek az országból. A veszprémi
egyetem rádiója: 47-es rövidhullámon sugároz.

7
Az idő ragyogó tiszta, szépen süt a nap. Repülőgépek zúgása hallik, de sajnos,
fél tizenkettő óta időnként lövések zaja is. Meghallgattam a budapesti rádióból
a déli harangszót (személyesen először annyi év után), meghatott lélekkel el-
mondtam az *Úrangyalát*, és most megyek le a városba megebédelni és egy kissé
körülnézni.

Délután 6 óra. Most jöttem meg a körutamról. Az összkép: az orosz csapatok
még mindig Pesten vannak, az utcán tenger nép és fanatikusan egy gondolat,
egy kívánság hatja át: az oroszok a legrövidebb időn belül hagyják el a főváros

területét. Kimondták az általános sztrájkot, ameddig ez a kívánság nem teljesül. Nagy Imre népszerűsége fogyóban, a megnyilatkozások egyre élesebben irányulnak a kommunista párt ellen, és először hallottam, illetve olvastam a röpiratokon: „Mi van Mindszentyvel? Engedjék szabadon Mindszentyt!” Katonákon és rendőrökön kívül már civil ruhás karszalagos (nemzetiszínű karszalagos) járőrök is cirkálnak.

Részletekben. Amikor lementem, ágyúztak a távolból, lőttek. Mind közelebb értem az Oktogon térhez, annál erősebb volt a lövöldözés. Már-már azon voltam, hogy visszafordulok, de aztán sikerült onnan jövő szemtanúktól információt szereznem. E szerint: a Köztársaság téren (volt Tisza Kálmán téren, ahol az Erkel, azelőtt Városi Színház is van), szóval a Köztársaság téren van a kommunisták budapesti központi székháza, a „pártház”. Oda ávósok fészkeltek be magukat. Azt lőtték magyar katonák. Körülvették az épületet tankokkal, Továbbá a *Szabad Nép* házából lőttek a technológiára, onnan vissza, majd mindketten együttesen egy harmadik helyre (oroszokra?). Erről a két helyről jött a lövöldözés tehát. Oroszokat az illető a közelben nem látott. Én viszont láttam egy orosz tankot az Oktogon téren a Rákóczi út irányába elrobogni. A város még mindig tele van orosz tankokkal, gépkocsikkal, ágyúkkal. Érdekes, hogy gyalogos katonákat nem mertek küldeni az oroszok, mert a nép agyonverte volna őket. Amikor lementem Pestre, még 10 tank és gépkocsi állt a Margit hídon, és az ágyúk lőállásban Pest felé, mint tegnap. Mikor visszajöttem a hídon, öt óra felé, az ágyúk már a gépkocsik mögé voltak befogva, de még mindig ugyanazokkal a tankokkal a hídon.

Röpiratokkal, kiáltványokkal el van árasztva a város. Mind kiragasztva a falakon. Több helyen csoportok, közepén egyvalaki épp egy röpiratot olvas. Egy helyen itt Budán autóról ledobtak egy-két röpiratot ezzel a kiáltással: „Ragasztátok fel!” Rosszul volt stencilezve, az „olvassa föl valaki” felszólításra én olvastam fel. A magyar honvédség légvédelmi alakulatai követelik benne, hogy az orosz csapatok a fővárosból 12 órán belül vonuljanak ki, mert ha nem, ők lőni fogják őket. Pontos dátum is áll alatta: „Bp. 1956. október 20. 16 óra”. A röpiratok egyre radikálisabbak. Egyben mindnyájan megegyeznek: a szovjet csapatok hagyják el a fővárost, amíg az be nem következik, sztrájkoljunk. Épp egy nagyobb csoporttal olvasok én is egy röpiratot, mikor megáll mellettünk egy kerékpáros, középkorú férfi, munkáskülsőjű, és csöndesen csak ennyit mond: „Emberek, a felkelőktől vagyok, míg az oroszok el nem hagyják Budapestet, sztrájkoljunk. Nézzék, nem beszélek sokat, megértik, a mi ügyünkről van szó, tartsunk össze.” Azzal továbbkarikázott. – A röpiratok gépelve, stencilezve, kézírással írva, sőt nyomtatva vannak. Aláíróik a legkülönbözőbbek: gyárak, üzemek, ilyen forradalmi bizottság, olyan forradalmi bizottság, a Nemzeti Bizottság, az Értelmiségi Bizottság stb., stb. Név nincsen, és az ember nem tudja, valóban bizottság áll-e mögötte vagy csak egy ember egyéni akciója. Egyre többen tagadják meg bennük Nagy Imre kormányát. Eléggé közös továbbá bennük az, hogy az ENSZ-bizottságunk visszahívását követelik, továbbá a szabad, többpártos választást, és a szovjet csapatoknak az országból való kivonását is. A Magyar Nemzeti Bizottságnak nem kevesebb, mint huszonöt pontja van, állításuk szerint megküldötték az

ENSZ-nek, Nagy Imrének stb., és mindjárt az elején követelik: az ENSZ ismerje el hadviselő félnek a felkelőket és küldjön ki fegyverszüneti bizottságot, nem ismeri el a kormányt. – Egészen frissen, délután folyamán ragasztottak ki egy Nagy Imre-ellenes röpiratot: szatirikus, gúnyos írás „Nagy Imrov légkormányáról”. Gyilkos, szellemes röpirat. Hogy mennyire eltalálta a nép hangulatát, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy mindenütt szorgalmasan másolták a legkülönbözőbb társadalmi rétegből és korból. Nagy Imre népszerűségének csökkenését nem nézem valami nagy örömmel, igaz, hogy ő is csak kommunista, de ettől eltekintve derék magyar ember (ritka a kommunistában), és kit tegyünk helyébe? Ha az ő tekintélye meginog, és a kormányt a nép megtagadja, nem lesz-e káosz? Így is némileg féltő, hogy az lesz. Bár körülbelül a következő pillanatnyilag a helyzet: adva van az orosz hadsereg és ennek szövetségese, az ávó. Ezek harcolnak az orosz uralom megmentéséért. Velük szemben áll a magyar nép, amely mellé odaállt a rendőrség és a hadsereg. Nagy Imre kormánya pedig – ez a pillanatnyi helyzet – lebeg a kettő között és fölött, mint Mohamed koporsója. Még ő a kormányfő, de egyre nő az ellenzéke, és féltő, hogy a nép, amely ma még talán – erősen talán – a kormány mögött áll, holnap már nem áll mögötte. Erősen rontotta a hangulatot és a kormány népszerűségét – helyesebben szólva: Nagy Imre népszerűségét, hiszen ez a kormány nem volt népszerű már megalakulása-kor sem –, hogy az orosz csapatok még mindig itt vannak a kormány többszöri bejelentése ellenére, amely szerint pedig már mennek ki. A várost teleragasztották ilyen cédulákkal: „Hazudik a rádió”. – Ezekre még ráírták tollal, ceruzával az „olvasók”: „Székesfehérvár 379”. Vagyis, hogy ezt a rádiót hallgassák. Több helyütt láttam oroszul is kiírva: „Ruszkik haza!”, „Ruszki pasloj damoj!”. A Kálvin tér körüli házakat a második világháborúban részben agyonbombázták. Nem építettek helyére újakat. Így a szomszédos házak tűzfalai kopáran meredtek a térbe. Ezeket különböző díszítésekkel próbálták barátságosabbá avatni. Többek között a Múzeum utca és a Reviczky utca közötti tűzfalra több emelet magasságban egy hatalmas vörös csillagot szereltek fel. Nos, ez a vörös csillag most hiányzik, helyére óriási betűkkel kimeszelve oroszul, hogy „Ruszkik haza!”. Ezt a kiírást is láttam: „Milyen kormány az, amelynek hóhérok a tagjai, mint Tildy Zoltán?”. Ugyanis a háború után mint köztársasági elnök, ő ítélkezett a kegyelmi kérvények ügyében. Újságok is vannak kiragasztva. *Egyetemi Ifjúság, Igazság* és egy magát független demokratikus újságnak nevező lap, melynek a címét elfeledtem. *Népszavát* és *Hétfői Hírlapot* árultak az utcán, sikerült vennem.

Amikor megindultam haza a dombra, már sötét volt. A Margit körúton nagy csoportokban emberek beszélnek, a fő téma: az oroszok menjenek haza. Két helyen is égettek valamit. Odamentem megtudni: az egyik helyen ezt a választ kaptam: „Brosúrákat égettek”. Szándékolt naivsággal megkérdeztem: „Miféle brosurákat?”. Azt is hittem, hogy tán valamelyik röpirat nem tetszik a népnek. Válasz: „Hát kik adtak itt ki brosurákat?” „Kommunisták” – mondom én. „Nahát, kommunista brosurákat égetnek.” – A másik helyen ezt a választ kaptam: „Könyveket égetnek, olyan könyveket, amiket a kommunisták adtak ki.” – Az utca képe, mint egy megbolydult méhkas. Az idő jó, sztrájk volt, a harcok nagyjából elcsitultak, hát mindenki az utcán. Tüntetést is láttam. Csütörtök óta az első szervezett

tüntetés. A Magyar Ifjúság (Andrássy út) útján haladtak a Hősök tere felé, vagy oda, vagy az orosz követség elé. Nagyon fegyelmezett menetben, kb. 300-400 ember, férfi, nő vegyesen. A menet élén egy ősz hajú asszony haladt bokáig érő fekete ruhában, karján virágcsokor. Két oldalán egy-egy jól megtermett fiatal-ember, egyikük kezében hatalmas fekete zászló. Utánuk egy a feketénél sokkal nagyobb nemzetiszínű zászlót vittek, melyen a templomi zászlók mintájára lógott a nemzeti lobogó. Aztán jött a tömeg sok kisebb-nagyobb nemzeti zászlóval. Ütemesen kiáltották: „Ruszkik, haza!” és „Vesszen Zsukov!”, és Petőfi versét „mondták föl” kórusban, a *Talpra magyar!*-t: „A magyarok Istenére esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk”. Eszembe jut Kollár mondása eme napokban: „Most értem csak igazán Petőfi verseit”.

D. Lajosnál voltam látogatóban. Meséli, hogy csütörtökön két órakor kíváncsiságból elment a Parlament elé, és a Fölművelésügyi Minisztérium árkádjai alatt állt tizedmagával, természetesen fegyvertelenül, csendesen diskurálgatva, amikor az ávósok a Parlament felől rájuk géppisztolyoztak. Hamar az oszlop mögé bújtak, és 3-4 perces időközökben egyenként futva távoztak el onnan. Elmondta azt is, hogy ma az Ady mozi előtt a Kiskörúton megint majdnem meglőtték. Ott fiatalokból álló fegyveres csoport autókat és járókelőket igazoltatott. Megkérdezte az egyiket, mi ez. „Ávósokat igazoltatunk és végzünk ki” – válaszolt egy fiatal. Az egyik teherautó nem akart megállani, egy 14 év körüli kislány fogta rá a géppisztolyát. A helyzet az, hogy az ávósok rendőr- vagy honvédegyenruhába öltöztek, részben, hogy a bőrüket mentsék, részben pedig így zavartalanabban lőhetik le az egyes felkelőket. Némileg kritikus helyzetet teremt ez. Beszéltem egy olyan emberrel is, aki szintén látta, hogy egy rendőrökkel megrakott teherautót megállítottak, igazoltattak, és kiderült, hogy ávósok. Fegyvert is vittek magukkal. Ezeket nem végezték ki, hanem letartóztatták. Az is hírlik, hogy az elején sok magyar katonát kivégeztek, aki átállt a fölkelők közé, és hogy a fő kivégző helyük a Népstadion lett volna. Persze, ez csak mendemonda, ez a Népstadion, de az első fele hihető.

Kollár az Írószövetségbe jár ebédelni. Ma meséli, hogy ott hallotta: itt van Mikojan, Szuszlov, és tulajdonképpen a háttérben még mindig ott van Gerő, sőt Rákosi, ezekkel tárgyalnak az oroszok, és ezért tehetetlen Nagy Imre. Nagy Imre állítólag a pártházban székel és onnan jár ki a felkelőkhöz tárgyalni. Ez szintén csak ellenőrizhetetlen mendemonda. A nagy talány még mindig ez: mit akarnak az oroszok. Kiengednek a markukból vagy vérfürdőt rendeznek. Beszéltem valakivel, aki tud a svájci *Neue Zürcher Zeitung* egy cikkéről, amely szerint két pártra szakadt a szovjet vezetőség, és a sztálinista irányban benne volna maga Zsukov is.

Dél óta nem hallgattam rádiót. Itthon hallom, hogy Tildy és Nagy Imre bejelentette, hogy választás lesz a következő négy párttal: kommunista, szociáldemokrata, független kisgazda- és parasztpárt. Szóval visszamegyünk tíz évet. Hát persze, már ez is óriási eredmény, de ezek a pártok leszerepeltek az elmúlt időkből. Mind lefeküdt a kommunista pártnak, illetőleg csak a vezetőik. Ezért nem bízom például Tildy Zoltánban, de főleg nem Erdei Ferencben, aki tíz évig

szolgált a legvadabb sztálini korszakot is. További hír: fél hétkor bejelentette a honvédelmi miniszter, hogy az orosz csapatok délután négy órakor megkezdték kivonulásukat Budapestről, és hajnalig kimennek. Végül negyed nyolckor: Maléter ezredes ezen és ezen a telefonszámon jelentkezzék. Úgy tudom, ő a Kilián laktanya parancsnoka. Amint mondják, ma még mindig harcoltak. Nemzeti hős lett Maléterből. Valaki hallotta, amint egy teherautóról egy alkalmi szónok a következő kormányt ajánlotta: miniszterelnök: Mindszenty, honvédelem: Maléter. Egyébként Tildy bejelentette, hogy kívánatos Mindszenty szabadon bocsátása és a prímási székre való visszatérése. Minél tovább harcolnak, annál több az engedmény. – Még egy vers jutott eszembe egy röpiratról: „Akármilyen kedves vendég – De tíz évig untig elég”.

Egy röpiratot sikerült hazahoznom. Álljon itt teljes terjedelmében, hogy hogyan is fest egy ilyen:

KÖVETELÉSEINK

1. A szovjet csapatok vonuljanak ki az ország területéről, ennek megvalósításáig a munkát nem kezdjük meg.
2. Követeljük még ez év folyamán szabad választások megtartását több demokratikus párt részvétele mellett.
3. Követeljük: vizsgálják felül minden külkereskedelmi szerződésünket, hozzák nyilvánosságra ezeket és közülük a hátrányos szerződések azonnali felbontását. Új szerződéseinket az egyenlőség alapján kössék meg.
4. Követeljük, hogy a szabadságharcosok oldalára átvált szovjet katonáknak adjanak politikai menedékjogot.
5. Követeljük, hogy a jelenlegi kormány mondjon le, s az új kormány a volt sztálinisták nélkül alakuljon meg.
6. Követeljük, hogy az új kormány Kovács Bélát, ha csak ideiglenesen is, a belügyminiszeri tárca ellátásával bízza meg.
7. Vizsgálják felül külképviseleteink vezetőit, a forradalmi eszméinknek meg nem felelőktől a megbízást vonják vissza, így Kós Péter washingtoni követünk, jelenlegi ENSZ-képviselőnk azonnali visszahívását követeljük.
8. Követeljük, hogy e pontokat a rádió hozza az ország lakosságának tudomására.
9. Felhívjuk az üzemek dolgozóit, vitassák meg követeléseinket, csatlakozzanak azokhoz.

Budapest, 1956. október 30.
Óbudai gyárak dolgozói

Az események valóban hihetetlen gyorsasággal követik egymást. Nem vagyok biztos e pillanatban, amikor ezt írom (este fél tíz van), hogy valóban megígérték-e

* Kós Péter nem washingtoni követ, hanem Magyarország ENSZ-képviselője volt.

az új, több párton alapuló választást, ahogy pár órája itthon mondták, vagy csak a kormány lett koalíciós kormány, annyi azonban egyelőre bizonyosnak látszik, hogy az egypártrendszer megbukott és pillanatnyilag úgy fest a dolog, hogy a forradalom győzött. Az orosz csapatok, ha igaz, és ha nem csálnak e távolról jövő morajlások, amik a tankok vonulásához hasonlítanak, kimennek Pestről, mielőtt a felkelők letették volna a fegyvert, ahogy ezt még az este Sepilov kívánta. De hát már ott tartunk, hogy mindenki felkelő, a budapesti rádió is, és nem csak a nép, hanem maga a kormány is, amely, ha a jelek nem csálnak, a végén honvédelmi minisztert csinál a felkelők egyik vezéréből, Maléter ezredesből.

Nyolc óra után ismét bejelentette a budapesti rádió, hogy a szovjet csapatok virradatig kimennek Pestről. Ezt a honvédelmi miniszter jelentette. A belügy közlése: holnaptól kezdve megszűnik a kimenési tilalom. Kádár, a kommunista párt első titkára, bejelentette, hogy a pártot „megújítják”, és csak az lehet tagja, aki nem vétkes az elmúlt rendszerben. A Kiszgazdapárt régi helyén, a Semmelweis utcában megkezdte működését, a Szociáldemokrata Párt pedig kedden délután a *Népszava* helyiségében újra megalakult. Erdei nyilatkozata igen érdekes: azoknak, akik kifogásolták, hogy miért ő jelentette be a parasztpárt új megalakulását, tudomásukra hozza: mert éppen ő volt kéznél, amikor ez szóba jött, de majd választhatnak mást. (Közben – bár hideg van – kinyitottam az ablakomat, hogy jobban halljam: olyan jóleső érzés hallani a kivonuló orosz tankok robotását.) Mondja még a budapesti rádió, hogy Varsóban a diákok díszőrséget állnak a magyar követség előtt egy nagy zászlóval, melynek felirata: „Hódolat a magyar nemzetnek”, és hogy Nyugat-Berlinben gyertyákat égetnek az ablakokban a magyar szabadsághősök tiszteletére és emlékére. Megható ezekről hallani. Az is kitűnik ezekből, hogy mennyire népszerűtlen a szovjet diktatúra világszerte.

Az angol rádió esti fél kilences adása szerint nyolcezerre teszik a magyar szabadságharc hősi halottainak számát és kb. harmincezerre a sebesülteket. (Vannak röpirataink, melyek díszsírhelyet kívánnak a hősi halottaknak.) Innen értesülök, hogy a kormányon belül ún. belső kabinet alakult hét emberből koalíciós alapon: Nagy Imre, Tildy Zoltán, Kovács Béla, Erdei Ferenc, Losonczy Géza, Kádár János, a hetediket a Szociáldemokrata Párt fogja küldeni. – Érdekes, hogy az emigráns Nagy Ferenc, hajdani kiszgazdapárti vezér és miniszterelnök Párizsból Bécsbe repült, de az osztrák kormány a semlegességre való hivatkozással kiutasította.

Az angol rádió kommentátora rámutat arra, hogy a Kiszgazdapártot és a Parasztpártot olyan emberek képviselik a kormányban, akik kiszolgálták a kommunistákat (ez Tildyre és Erdeire vonatkozik). Igaza van. Általában óvatosságra int a koalícióval szemben és általában az egész helyzettel szemben. Félek, hogy ebben is igaza van. Nade majd megmondja a jövő.

Október 31. szerda

Tegnap este tíz órakor legnagyobb meglepetésemre így jelentkezett a budapesti rádió: „Itt a szabad Kossuth rádió, Budapest”. Utána: A „nemzeti kormány” tagjai szólnak a néphez. Elsőnek Nagy Imre öblös hangján fontos bejelentéseket közölt: az egypártrendszer megszűnt, visszatérnek az 1945-i koalíciós platformra,

belső kabinetet alakítanak (lásd fentebb), Kádár és Losonczy államminiszterek (ami gyakorlatilag pillanatnyilag annyit jelent, hogy a túlnyomó többségben kommunista miniszterek kettővel megszorodtak) tárgyalásokat kezdenek a szovjet csapatoknak az országból való kivonulása érdekében, Budapestről már vonulnak is ki, a helyi bizottságokat, a forradalmi bizottságokat a kormány elismeri. – Tildy bejelentései: október 23. nemzeti ünnep, a halottakat katonai pompával fogják eltemetni, nemzetőrséget állítanak fel, Kós Péter ENSZ-beli megbízatását visszavonják, a beszolgáltatást megszüntetik, elő kell készítenünk a szabad választásokat. – Erdei Ferenc beszélt még, és Kádár János. Aztán *Szózat, Himnusz*.

Nem sokkal később újabb szenzációval szolgált a „szabad” Kossuth adó: „a magyar honvédség forradalmi katonai tanácsának” felhívását (éjjel fél kettőkor ülésezni fognak a Honvédelmi Minisztériumban). Bejelentették, hogy a rádió forradalmi tanácsa is megalakult, a rádió régi vezetőit leváltották, és megígérték, hogy többet nem hazudnak. Csak tartsák is meg!

Egyszóval a kormány a forradalom élére állt.

Az angol rádió esti fél tizenegyes adásából: A Parlament előtt nagy tömeg Mindszenty miniszterelnökségét és Maléter hadügyministerségét követelte. A város peremén vonják össze a szovjet tankokat, az Üllői út végén 60 orosz tank áll. Idézi a szovjet rádió szenzációs bejelentését, hogy az oroszok hajlandók tárgyalni a Varsói Szerződés tagállamaival az orosz csapatok további sorsáról. Végül kommentátora megjegyzi: a legnagyobb rejtély, mik az oroszok igazi szándékai.

A *Hétfői Hírlap* tegnap megvásárolt száma összefoglaló körképet ad a vidékről. E szerint Magyaróváron kívül tüzeltek még a következő városokban a tüntetőkre: Debrecen (két halott), Győr (itt az ávót leszerelték és a hadsereg azonnal átállt a felkelők mellé), Miskolc (mivel az ávó a tömegekre tüzelt, azért a városba érkező bányászcsoportok megtámadták a karhatalom épületét, dinamitpatronok segítségével elfoglalták. „Egy rendőrtisztet és az Államvédelmi Hatóság [ávó] több tisztjét, katonáját felkoncolták.), Zalaegerszeg (két halott, itt az ávó nem avatkozott bele, sem a rendőrség, sem a katonaság. De akkor ki lőtt?), Nagykanizsa (itt asszonycsoportra lőttek, négy halott), Várpalota (a honvédek nem álltak a tüntetők mellé, parancsnokuk a levegőbe lövetett, a bányászok leszerelték őket, aztán új csapatok jöttek, „és felvonultak a szovjet csapatok is. Az összeütközésnek halálos áldozatai, sebesültjei voltak”), Szeged (csak sebesülések). – Egerben, Hatvanban és Gyöngyösön „valamennyi épületről – országos jelenséggé – ledobatták a vörös csillagokat, lerombolták a szovjet emlékműveket”.

A tegnapi *Népszava* igen szellemesen egy 1848. július 23-i Kossuth-cikkből közöl részleteket. Többek között: „Nekünk a német birodalomhoz semmi köztünk, amint legföljebb, hogy köthetünk s kötünk szövetséget, ha nekünk a feltételek tetszenek, mint kötünk a franciával, angollal, törökkel. – De parancsot Frankfurtból éppoly kevésbé fogadunk el, mint Párizsból, Londonból, Konstantinápolyból; szövetséget pedig úgy, s azzal kötünk, amint érdekünk hozza magával... Mi alkuszunk, ha kell, a pokollal is... de a Magyarország önállását meg-

nyírni akaró reakcióval soha – és ezerszer soha.” – Csak behelyettesíteni kell, és mintha ma írta volna. – Horváth Zoltán követeli: „Mindenkinek el kell tűnni a közéletből, aki az elmúlt két esztendő politikájában kompromittálta magát, mindenkinek el kell tűnnie a háttérből, aki ma még irányítani vagy korlátozni akarja kormányunk szabad intézkedéseit.” – Egy másik cikk címe: „Tűnjenek el a Rákosi-rendszer kiszolgálói a közéletből”. – Beszámol a *Népszava* a Sztálin-szobor sorsáról is egy riportjában. „Az Akácfa utcából hangos zaj hallatszik. Fegyverdörgeéshez hasonló. Óvatosan közeledünk. Az immár fej és láb nélküli Sztálin-szobor törzse fekszik az egyik kapu előtt. Tömeg veszi körül. Ütik, verik, zúzzák. Egy darabot akar mindenki »emlékül«.» Ezt viszont egy másik újságból olvasom: „Egy munkás túl nagy darabot kanyarít le a szoborból, rászólnak. Ezzel menti magát: »Egy egész üzemnek viszem.«” – Ugyancsak ebben az egyetemista újságban olvasom, hogy a Rákóczi út és Tanács körút sarkán négy halott feküdt két napig, köztük egy gyermek. Virágerdővel borították őket.

Sok szó esik manapság az ifjúságról, hős fiataljainkról. Érdekes ezzel kapcsolatban egy intelligens fiatal tanárnak baráti körben elhangzott fejtegetése. A kötelező általános iskola igen nagyszámú tanulóréteget termelt ki. Ezeknek csak kis része tanulhatott tovább a gimnáziumokban és a különböző középiskolákban. (Ez utóbbiaknak csak kis része kerülhetett be az egyetemre.) A gyárakba a párt presztízssokokból nem vette fel a kiskorúakat, kisipar és kiskereskedelem igazában nem lévén, ezek sem szívhatták fel őket, mint tanoncokat. Adva volt tehát egy 14–18 éves nagyszámú réteg, mely dologtalanul ténfergett, „lógott” a világban, helyét nem találta, megfelelő munkakört nem talált. A forradalom végre területet adott tevékenységének, tettvágyának, értelmet, célt adott eddig értelmetlennek és céltalannak látszó életének.

Tény, hogy a rendszer kitermelt egy réteget, melyet „ifjúsági proletariátus”-nak nevezhetnénk, amelynek valóban csak a láncai voltak meg, és amelynek lelkében éppen az általános elnyomás és idegen uralom következtében elnyomva, de felfokozottan élt a nemzeti érzés. Lelki feszültségük most kirobbant. Ezek mentek aztán halálmegvető bátorsággal pusztá kézzel az orosz tankoknak, örök dicsőségére a magyar névnek.

Egy lényeges ponton azonban hiba van a fejtegetésében, illetve következtetésében: elsősorban iskolás fiúk és lányok harcoltak, és egyetemisták.

A reggel háromnegyed hatos angol adás tudunkra adja: „A magyar szabadságharcosok kiszabadították” Mindszentyt rétsági házi őrizetéből. Mindszenty az öt kiszabadítóknak kijelentette: „Ott fogom folytatni a munkámat, ahol nyolc évvel ezelőtt abba hagytam.” – Elmondja továbbá az angol rádió: A magyar légierő parancsnoksága ultimátumot intézett a szovjet haderőkhöz, ha 12 órán belül nem hagyják el a fővárost, megtámadják őket. – Moszkva utasította haderőit, hogy vonuljanak ki Budapestről, mihelyt a magyar kormány ezt kéri. Továbbá hajlandók tárgyalni a Varsói Szerződés tagállamaival, még gazdasági kérdésekről is, nemcsak katonaiakról, mert nem akarják sérteni az államok szuverenitását. – A *Manchester Guardian*: Remélik az oroszok, hogy a magyarok a

lengyel utat választják? Be kell látniok, hogy ez késő. Magyarországon a forradalom nem fenyeget, hanem itt van. Magyarok ezreit lőtték agyon az orosz katonák. (Az előbb említett tanár meséli, hogy sorban álltak az élelmiszerbolt előtt, és az oroszok közéjük géppisztolyoztak. Katonai kiképzésének köszönheti csak, hogy életben maradt: azonnal hasra vágódott.) – Az angol rádió reggeli külföldi hírei: A varsói helyőrség és a lengyel légierők orosz származású parancsnokait elbocsátották. – Izrael és Egyiptom háborúzik. Az angol és francia kijelentette: beavatkozik, ha nem hagyják abba. Izrael hajlandó, Egyiptom nem. A szuezi válság kérdésében az angol kormány bizalmat kapott. A csatorna övezetében bármely pillanatban veszélybe kerülhet a hajózás.

A Magyar Nemzeti Parasztpárt ma délután 2 órakor a Vajdahunyadvárban gyűlést tart. A Szociáldemokrata Párt kéri vissza régi Conti utcai helyiségét és nyomdáját (eddig az Athenaeumban nyomták a *Népszavát*). A kormánykoalícióban való részvételre csak gyűlésük után válaszolnak. Teljes mértékben helyeslem a szocdemeknek ezt a tartózkodását. Magam is bizalmatlan vagyok a koalíció iránt. Hiszen kísértetiesen hasonlít a pillanatnyi helyzet 1945-höz, amikor ugyanez a négy párt alkotott koalíciót, részben ugyanezekkel a személyekkel, vezetőkkel, és 1950-re már csak a Kommunista Párt maradt a porondon a legvadabb sztálini diktatúrával. Egymás után feküdtek le a Kommunista Pártnak a szalámpolitika eredményeképpen. A szocdem pártot Szakasits távollétében Marosán György eladta a kommunistáknak a munkásegység hangzatos frázisa alatt: egyesültek a kommunista párttal. Lett: „dolgozók pártja”. (Nemsokára Marosánt is börtönbe vetették.) – A kisgazdapárt vezetői részben kiszöktek, mint Vargha Béla, Nagy Ferenc, részben lefeküdtek a Kommunista Pártnak, mint Tildy, Ortutay és a többiek. Tisztelet azoknak, akiket bebörtönöztek, mint Kovács Bélát, vagy éppen kivégeztek, de ez volt a kisebb szám! A nagyobb rész beadta a derekát. Élénken emlékszem, milyen egységesen sorakozott fel a kisgazdapárt a kommunista párt mögé az egyházi iskolák elkobzása kérdésében, pedig ez volt a szabadság eltiprásának a nyitánya, 1945–1950. És most 1956-ot írunk, és 1961-re megint ott leszünk, ahol 1950-ben? Új, gerincesebb pártokra van szükség, a régi pártoknál pedig új, gerincesebb vezetőkre.

A tízórás budapesti híreket elmulasztottam bekapcsolni. A székesfehérvári rádió kárpótolt némileg fél tizenegykor. E szerint: Mindszenty ma reggel 8 óra 55 perckor Budapestre érkezett, és húszperces beszédet mondott a tömeghez. – A Kilián laktnyából a néptömeg éljenzése és tapsai közepette kivonultak a felkelő csapatok.

Később „a szabad Kossuth rádió” beolvasta „a felkelt forradalmi erők” megbízottainak és a „néphadsereg forradalmi tanácsa” kiküldöttjeinek követelését: 1. az orosz csapatok kivonulása az országból; 2. a Varsói Szerződés felmondása; 3. ha a szovjet csapatok 1956. december 31-éig nem hagyják el az ország területét, „fegyverrel keljünk harcra”; 4. minden hazánk területére lépő ellenség ellen fegyverrel lépünk fel; 5. egy héten belül foglalják el a néphadsereg egységei az uránérc lelőhelyeit; 6. aki a forradalmi bizottságnak nem engedelmeskedik, forradalmi törvényszék elé kerül; 7. létrehozzák a magyar honvédelmi forradalmi

bizottmányt, mely legfőbb szerve a honvédségnek; 8. a rendfenntartást a katonaság, a rendőrség, nemzetőrség végzi, a feloszlott ávó tagjai ne lehessenek semmiféle fegyveres alakulat tagjai. – Végül Szolnok város kiküldöttje, Bujáki Ferenc állt a mikrofon elé. Követeléseik: addig sztrájkolnak, míg az orosz csapatok el nem hagyják Szolnok városát; Mindszentyt és az összes politikai foglyot engedjék szabadon. – Érdekes volt megfigyelni, hogy az egész forradalom alatt semmiféle vallási vonatkozású jelszó, követelés el nem hangzott, kivéve az utolsó napokban Mindszenty szabadon bocsátását és az egyik nemzeti bizottmány 25 pontja közt ezt a kitétel: teljes faji, vallási stb. szabadságot követelünk. Teljesen laikus forradalom volt ez.

Fél tizenkettőkor sikerült elcsípnem a „szabad Petőfi rádió Győr”-t, azt hittem, Budapest II-őt, a Petőfi adót hallgattam. Azt hiszem, valójában eredetileg ez is volt. Tiltakozott az ellen, hogy „bemérések szerint” tizenegy zavaró állomás zavarja az adásokat. Tiltakozott bárminő rádió zavarása ellen. Ideje volna, mert még mindig zavarják a külföldi adásokat.

Most (fél tizenkettő) megyek le a városba. Csekély géppisztolysorozattól eltekintve csönd van. A rádió közleményeiből pedig ez derül ki: kezdik felvenni a munkát, kezdik a romokat eltakarítani, kezd visszatérni a békés élet.

A város szintoly zsúfolt, mint tegnap. Ha lehet, még zsúfoltabb, de lényegesen nyugodtabb. Az emberek a sztrájk miatt napok óta az utcán sétálgatnak. A Margit hídon már nem találtam oroszot, a pesti oldalon azonban hosszú oszlop állott a hídfőtől – a Balassi Bálint utcában – egészen a Parlamentig, a mellékutcáknak is jutott belőlük a Honvédelmi Minisztérium környékén. 12 órakor még be sem engedtek bennünket ezekbe az utcákba, de háromnegyed egyre már eltűntek a szovjet harckocsik, csak egy-két magyar tank árválkodott magában. A „felségjelzésből” a csillag leragasztva fehér papírral. Ezeket a tankokat fogta körül szeretettel és kíváncsisággal a nép. Ez a környék sokat szenvedett. A házakon sok ágyúlövés ütötte rés tátong, géppisztolyok nyomai, a házsorok közt pedig üveg-törmelékeken tapos a járókelő. Az Oktatásügyi Minisztérium Szent István körút irányába eső része is kapott egypár ágyúlövést. A Parlament körül tűzharcnak nemigen maradt nyoma. Megilletődött lélekkel járkáltam a téren, a tartós eső már elmosta a vérnyomokat. A Parlament bejárójának legfelső lépcsőjére valaki egy cserép krizantémumot helyezett el. A Parlament épülete körül elszórva téglalap alakú kis bádogdobozok. Ezekben kapták a lőszert az orosz katonák. Az emberek fitymálva nézik a bennük lévő feketés, korpáslisztű kenyérdarabkákat. „Hát ez a magas kultúra? Ez a magas életszínvonal?” – Az asszonyok azon vitakoztak a Parlament lépcsőin, hogy hol fog Mindszenty először beszélni.

Mindszenty kiszabadulásáról a *Népszava* mai száma azt írja, hogy október 30-án, kedden, 22 óra 5 perckor szabadította ki a rétsági honvédség egy tiszti alakulata felsőpetényi rabságából. Itt egy évet töltött. A nyolcéves fogság nem törte meg sem testileg, sem lelkileg. A délutáni rádióhír szerint budai palotájába érkezett ma reggel 9 órakor. „Beláthatatlan” tömeg vette körül lakását, akikhez

az erkélyről pár perces beszédet mondott, áldást adott rájuk – térdelve fogadták –, majd elvonult megmisézni.

Visszatérve a városnézésekre, a röpiratokon a „Hol van Mindszenty?” kérdésre már ott állt ceruzával a válasz: „ithon”. A röpiratok még mindig jellemzők a városképre. Újabb követelések: semleges Magyarország és Kósnak, az ENSZ-megbízottunknak a felelősségre vonása, a Moszkva tér és egyéb utcanevek megváltoztatása. Egyéni röpiratok: „Hol az ellenzék? Induljanak az 1947-es szabad pártok is!” – Más: „Ne csüggedj, mert az a halál!”, aláírása: „Diáklányok”. Ezek tintával vannak írva. (A győri szabad Petőfi rádió szerint a Dunántúl tartózkodó a pártokkal szemben: amíg a kormány nem teljesíti ígéreteit, addig maradunk mind egy táborban, a forradalmi táborban.) Egy másik röpirat azt kéri, hogy október 31-én este mindenki égessen ablakában gyertyát hősi halottaink emlékére. (A pesti rádió az imént olvasta be a Keresztény Ifjúsági Szövetség hasonló felszólítását, de november 1-jére. Ez a szövetség tömöríteni akarja az összes keresztény ifjakat.) Egy Nagy Imrével foglalkozó röpiratot sikerült hazahoznom:

„NAGY IMRÉBEN BIZALMUNK!”

Ez volt a jelszó még kedden, október 23-án.

Ez a bizalom két-három napra megingott, de most erősebb, mint valaha!

Kiderült, hogy Nagy Imre *két napig az ávó foglya volt*. Géppisztolyokkal a háta mögött mondta el első rádióbeszédét.

Legújabb nyilatkozatából kiderült, hogy a statáriumot és a szovjet csapatok beavatkozását nem ő rendelte el. Ezt csak a Rákosi–Gerő-féle gazemberek fogták rá, hogy megbuktassák.

Mi tehát hiszünk Nagy Imrének.

De féltve intjük, vigyázzon a nép bizalmára!

Azonnal különítse el magát a hazaárulóktól!

Azonnal takarítsa ki a kormányból a régről itt maradt szemetet, azokat, akiket joggal vet meg és gyűlöl a nép.

Intézkedjék, hogy a szovjet csapatokat vonják ki az országból!

Intézkedjék, hogy az ávósok ne furakodjanak be az új rendőrségbe!

Nagy Imre helyállítását már eddig is sok helyes intézkedés igazolja!

Sürgetve várjuk a többit is. Amilyen mértékben Nagy Imre teljesíti a nép jogos követeléseit, bizalmunk oly mértékben fog benne növekedni.

Egyetemi Forradalmi Diákbizottság

Nyomtatva van.

Az utcákon teherautók száguldanak fegyveres ifjakkal, főleg civilekkel. Ezek az ávós-vadászok. Igazoltnak, és ha valahol megcsípnék egy ávóst, azt állítólag kivégzik. Ma állítólag egy ávós agyonlőtt egy fiatalembert. A déli órákban itt Budán sűrű géppisztolylövést hallottam, úgy látszik, a vadászat eredménnyel jár. Nagy a népben a gyűlölet az ávósok iránt. Hitelesnek látszik az értesülés, hogy

a Köztársaság téren a pártház előtt a lámpavasakra és fákra többet felakasztottak közülük, és ezek még ma is ott lógtak. Feltűnt ugyanis, hogy a téren lévő pártházba teherautó nagy mennyiségű disznóhúst szállított. Állítólag így kezdődött. Aztán kezdtek kutatni a pártházban és kiderült, hogy ávós tiszték és legények menekültek oda. A pártház kikutatására indulókat odabent lövés érte. Ez volt a kezdet. A tűzharc órákon át tartott. Végül leverték az ávósokat. „A harcnak sok áldozata van. Az épületet védő államvédelmiekre rázúdult a nép féktelen haragja” – fejezi be cikkét a *Népszava*. A pártházból kidobták a káderlapokat, és meggyújtották. Hasonlót magam is láttam a Jászai Mari téren, ahol a közeli ávós-házból hozták ki a káderlapokat és a gyermekjátszóterén égették őket. Egy házbelink jött ma haza azzal a hírrel, hogy az Oktogonnál a Nagykörúton a nép elfogott egy ávós tisztet, összevissza verte, és egy fára felakasztotta. Ma délután.

Szörnyű mindez. Igaz, hogy ők is szörnyű dolgokat vittek véghez a magyar nép ellen az elmúlt években. De sok az ártatlan is talán a mostani áldozatok között. Viszont mementóul fog szolgálni mindenkinek, aki a jövőben kegyetlenkedni akar az emberekkel, visszaélve hivatali helyzetével. Mondják, hogy több ávós repülőgépen akart keletre menekülni, de tűzharc árán megakadályozták.

Az Oktatásügyi Minisztériumba már be lehet menni. A földszinten nyüzsgés: forradalmi bizottságot választottak. A bejáratnál géppisztolyos magyar katona. Említi, hogy Egerből hozták ide, és dicsekszik, hogy nem lőtt senkire. Itt pletykálta valaki, hogy Bata át akart állani a felkelőkhöz, de Piros László lelőtte, mire Bata szárnysegédje viszont Pirost. Igaz-e? Ki tudja?

Egy katonát láttam horthysta tiszti sapkában a hídon, földbe gyökerezett tőle a lábam. Sok a gyalogos fegyveres civil gyerek is az utcán, illetve fiatalember.

A büfékben már mérnek sört, és Budán az utcai virágárus is megkezdte működését. Mindez már a béke csalhatatlan jele. Újabb megszólítás divatozik: „Polgártársak!”.

Maléter Pál, a Kilián laktanya hős védője, honvédelmi miniszterhelyettes lett.

Délután a rádióban ismét: „Magyar írók szóltak”, Várnai Zseni, Jobbágy Károly, Harsányi László, Kónya Lajos.

A *Népszava* mai száma cáfolja a szocdem párt alakuló gyűlését. Közli, hogy Farkas Mihály és Vladimir élnek. Az olimpiai csapatunk tiltakozott Szepesi kijelentései ellen, hitet tett a felkelők mellett. „A magyar csapat Kossuth-címerrel és gyászszalaggal vonul fel az olimpián.” Megható dolgokat ír a lap a

* Bata Istvánt, a leváltott honvédelmi minisztert és Piros László volt belügyminisztert október 28-án – Gerő Ernővel és Hegedüs Andrással együtt – mint a megdöntött rendszer kompromittált vezetőit – szovjet gépen Moszkvába vitték.

** Szepesi György a melbourne-i olimpiára érkezés után elítélően nyilatkozott a forradalomról és harcosairól.

magyar események külföldi visszhangjáról. Milyen megkapó lehetett a nyugat-berlini ablakokban égő „sok millió” gyertya a fehér hóesésben. A *L'Aurore* ezt írja: „Győzött a tiszta lelkek zendülése”.

Egyre hangosabb az óhaj: az elmúlt Rákosi-rendszer emberei tűnjenek el a közéletből. Ennek kapcsán jut eszembe Bognár József külkereskedelmi miniszterünk nyilatkozata a tegnapelőtti *Hétfői Hírlap*ban: helytelen, elítélendő gyakorlat, hogy a közvéleményt nem tájékoztatták külkereskedelmünkről a múltban. Bájos! Ti. éppen ő mulasztotta ezt el a múltban!

Úgy látszik, végérvényesen győzött a forradalom, mert Molnár bácsi ma délután fogta a nemzetiszínű zászlót és kitzúta a házunkra. Tudniillik az egész város zászlóerdőben úszik már vagy egy hete. „Óvatos duhaj.”

Holnap november 1. Katolikusoknak és a kommunista uralom előtt az országnak is nagy ünnepe. A rádióban most is úgy beszélnek róla, mint munkanapról. Az egyházat ért sérelmekről – kivéve Mindszenty személyét – még mindig seholl semmi szó.

Még mindig zavarják a nyugati rádiók magyar adását. Állítólag külföldről. Csehszlovákiából?

Kezembe akadt a *Sztálint köszöntjük* című könyv. Magyarul verselő költők, írók verseit tartalmazza. Sztálin 70 éves születésnapjára adták ki. Ismertebb nevek: Devecseri Gábor, Juhász Ferenc, Képes Géza, Gellért Oszkár, Zelk Zoltán, Illyés Gyula, Kónya Lajos, Kuczka Péter, Hegedüs Géza, Aczél Tamás, Somlyó György, Darázs Endre. Furcsa érzés most olvasni ezeket az émelygős sorokat. Azt hiszem, egyik-másik szerző sokért nem adná, ha nem írta volna meg versét. Nincs türelmem végigolvasni, de elrettentésül álljon itt néhány sor, csak úgy találomra belelapozva.

„Sztálin! szavadra hallgatnak a népek, – A célt, utat szilárdan mutatod; – Fegyvert ragadnak mind az elnyomottak – S a gyarmati rabok. – E hazából hálás üdvözlötünk száll – Feléd, ki békét adsz nekünk” (Keszthelyi Zoltán). „A te neveddel indulunk a harcba” (Ua.). – „Hóseid kiömlött vére új életet adott nekünk, – újszülött hazámé az ő szívük dobogása” (F. Nagy László). – „Téged köszönt, kit boldog béke nevetni tanít – s ki még börtönökben rájja öklét, ordítja kínjait. – Hazánk szabad: Vérüket adták, hogy szabad legyen, a Szovjetek. – Köszönjük néked Sztálinunk. Pártunk, köszönjük neked. – S ha lenne, ki taposni vágná, mi nekünk drága, jó, – fegyvert fogunk s harcolunk mi, 800 millió. – Most béke van és száll a szél, füstölnek gyáraink. – Friss havat hozott a tél. – Jövönk? Nézzétek, hogy vakít!” (Juhász Ferenc). – „Rólad susog a lomb ifjú kertjeinkben, – rád gondolunk, hogyha rizsvetésünk zizzen; – együtt emlegetjük neved és a békét, – igaz emberségre te vagy nekünk mérték. – A bolgár földműves, míg traktorát hajtja – tereád gondol és felragyog az arca; – rólad szó álmodt a lyoni szövölány – s neveddel az ajkán készül fel a harcra. – Rabtartók a szegénynépet

– szaggatták és zúzták, – ám te néki megmutattad – az új élet útját. – Tengeren túl még dühöng a – tőkés kedve-kénye, – de itt árad ránk ragyogva – az igazság fénye... – A te kezéd ültet sivatagba fákat, – a te kezéd épít vad folyókra gátat, – a te kezéd minket támogat és megvéd, – ujjad intésére fény fakad és jólét.” (Képes Géza). – „Sztálin neve a Béke, a Szabadság!” (Kónya Lajos). – Kuczka Péter ünnepli azt a Sztálint, „Aki ott áll múlt s jövő között, – szabadságot, földet és kenyeret – adott – és Pártot – s adta Rákosit, – ki boldoggá és erőssé nevelt”. Stb., stb.

Ebből ennyi is elég.

Laci egy hét óta először hagyta el a dombot, és bejárta a várost. Észrevételeit a következőkben foglalom össze röviden. Jellemzők a városképre a hosszú tűzoltólétrák, melyek segítségével szedegetik le a vörös csillagokat és a kommunista címet. Akasztott ávosokról ő is hallott. A Kálvin térről nagy és sokáig tartó lövöldözést tapasztalt, állítólag a Kálvin téri templomba ávosok fészkeltek be magukat. Látott röpiratokat, a „Nagy Imrében bizalmunk” címűt, és érdekes plakátokat, főleg a Móricz Zsigmond körtéren. Az egyik plakáton hatalmas Rákosi-fej kis testtel, felirata: „Ide köpjetek”. A másikon is Rákosi nagy feje van, teste rabruhában, aláírás: „Ezt akarjuk!”. – Egy harmadik plakáton munkásember kisöpri Apró Antalt és társait, egy negyediken pad látható, ráírva: „Szovjet–magyar barátság”, mellette egy orosz tank, ez előtt viszont két magyar halott. Aláírása: „Ez lett belőle”. Hasonló témájú a következő plakát: ellenszenves vonású orosz katona vörös csillaggal a sapkáján, aláírása: „Mi nem felejtünk”. Legjobban azonban ez a plakát tetszett a népnek: Egy hegyes fülű vörös színű patkány menekül a csatornába.

Alakulnak a pártok. Hála Istennek, a kompromittált vezetőket nem választották be. A szociáldemokrata párt vezére: Kéthly Anna, a kisgazdáé Kovács Béla és nem Tildy. A parasztpártban sincs ott Erdei Ferenc. A parasztpárt ún. irányító szervet is létesített, ebben tag többek közt Kodolányi János is.

Megalakult az FTC sportkör is!

Nagy Imre beszédet mondott a Parlament előtt tüntető tömegnek (Münnich leváltását kérték). Bejelentette, hogy megkezdte a tárgyalást az oroszokkal, hogy elhagyják az egész országot, és felmondjuk a Varsói Szerződést.

Mindszentyt Rétságáról Pestre két harcokosi, négy páncélaúto kíserte, és kis katonai „testőrség”. Holnap nyilatkozik a Magyar Rádióban.

Az angolok és franciák megszállták a Szuezi-csatornát, Fontos esemény.

A pápai körlevelet ismertette magyarul teljes terjedelmében az angol rádió. „Drága magyar nép”-ről beszélt a pápa, a magyar népről, melyet „fájdalmak sebeznek, és annyi vérben fürdik”. – Az angol rádió ma esti szavai szerint Magyarország nemcsak a saját, de „az egész emberiség szabadságáért” harcol.

A forradalom voltaképpen úgy kezdődött, hogy a kommunista párt elégedetlen elemei mozgósították az egyetemi ifjúságot a lengyelek és Nagy Imre melletti tüntetésre. Most szellemes cinizmussal jegyzi meg a kommunisták: „A tüntetés »túl jól« sikerült”.

November 1. csütörtök, Mindenszentek napja

Annyira fáradt vagyok a sétálgatástól, hogy csak távirati stílusban és nem rendezett gondolatmenetben foglalom össze a lényegét.

A Nagykörút Baross utcától, sőt a Rákóczi úttól az Üllői útig terjedő része szörnyű látványt nyújt. Alig van ház, amely ne kapott volna valami sérülést, esetleg ágyúgolyót (A Bandl étterem és közelében a WC-bódé ép). A Kilián laktanya közelébe be sem engednek, csak a Pál utcáig ezen az oldalon. Összetá-
lálkoztam véletlenül egy gyerekkori barátommal, aki a közeli Csepreghy utcában lakik (az óvóhelyen voltak csaknem mindig), vele fordulok be a Pál utcába, onnan a Mária utcán keresztül az Üllői útra az Iparművészeti Múzeum oldalán, és onnan közelítjük meg a kordonig a legendás hírűvé vált Kilián laktanya környékét. Nézelődöm, báméskodom. A laktanya főbejárata előtt egy tank áll még, háttal a laktanyának, barátom szerint abból harcolt Maléter. A laktanya körül sok az eléggé romos ház. Ablak pedig az egész Nagykörút e részén alig van. Sok a por, sok a kilótt kocsí. A Körúton a járda szélén egy helyütt madárijesztőt állított fel valaki, orosz katonának öltöztetve, a „mellébe” *Szabad Népet* dugtak. Nézem, és közben azon tűnődöm: „Vajon eltűr ilyen pofont egy ekkora hatalom, mint az orosz?!” A romos vilamoskocsikon ilyen feliratot olvasok: „Az orosz nép ajándéka”. A Rákóczi tér közelében van ez már. A villamos másik „felirata”: „Ruszki go home!”.

A Keleti pályaudvar közelében, a Baross téren az óvóhely mellett ásnak, föld alatti rejtékhelyet keresnek, ávós menedékhelyet. A Köztársaság téri párház mellett is folyik az ásás, a rádió délelőtt be is mondta, hogy aki tud valamit a párház föld alatti helyiségeinek elrendezéséről, jelentkezzen. Első ízben vagyok itt a Köztársaság téren a forradalom kitörése óta. A hullákat már elvitték, illetve a teherautókon fekszenek letakarva. Az akasztott emberek borzalmas látványában, hála Istennek, már nincs részem, csak a kitartó ásást látom, és körülötte a tömeget, akiket a kíváncsiság hajtott ide. A földön szétszórva a kivégzett ávósok holmija, amik a zsebekből előkerültek. Valaki egy fényképet emel fel a földről mellettem. Odanézek: egy sor vidám parasztfiú a képen. „Parasztgyerek volt az ávós” – mondja megrendülten. Az ember nem tudja, hogyan sülyedtek le ennyire. Nyugtákat szednek föl a havi fizetésekről. Állítólag 8-9 ezer forintos nyugták. A tegnap a Nagykörúton felakasztott ávósok már csak a kötelét láttam, mikor ma reggel odamentem, az Aradi utca sarkán. A fán drótkötél, arra hozzákötve kenderkötéldarab. A hullát elszállították. A fa körül emberek. Tárgyalják az eseményt. Mondják, hogy előzőleg kiirtotta a családját és menekülni próbált, de valaki felismerte.

A Sztálin-emlékmű csizmáján felírás: Csizmadia tér 1. Ezt is most látom először a szobor ledöntése óta. Gyerekek rajzoltak rajta, egyikük éppen a csizmát reszelte. És felnőtt kíváncsiak. A talapzatra valaki krétával ezt írta: „Helyére a Regnumot”. Tudniillik azelőtt a szobor helyén a Regnum elnevezésű katolikus templom állott, de azt a kommunisták „térrendezés” címén lebontották.

Ha lehet, ma az utcán még nagyobb tömeg hömpölygött, mint eddig. Igaz, hogy ünnep is van, az idő is kedvezett: szép napsütéses, bár csípős idő.

Az Akácfa utcában meglátogattam a Sztálin-szobor maradványát. Akkorra már

sötétedett. Nagy monstrumot láttam. Hiszen magán a talapzaton egyedül a csizma akkora, mint egy felnőtt ember. Megkérdeztem: „Ez melyik része?” – ugyanis éppen reszeltek belőle egy darabot. – „A combja” – volt a válasz. Közben nagyokat ütnek rá. A mellette lévő telefonfülkére pedig ráragasztva a gyászjelentés Sztálin „nyugalmazott postarabló” stb. kimúlásáról.

A stúdió épülete összelöve, a körülötte lévő házak aránylag épek, a Nemzeti Múzeumnak a Múzeum utcai második emelete kiégve. Arany szobra sértetlen. A Kálvin tér és környék még úgyabbul fest, mint amikor utoljára ott jártam.

Kozocsa Sanyiéknak csak az ablaküvegjei törtek be (Rákóczi út 19.). Mécs László öccsénél (József körút 67.) a lakást nagyobb kár érte, ők, Mécs László is, épségben vannak. Romhányi Gyurkáékhoz nem engedtek be. Szemben laknak a Kilián laktanyával, Üllői út 44. Messziről nézve elég ép maradt a ház.

Ma volt az első, igazán zavartalan, békés nap.

Új szín az utcákon az újságárusok, sőt rikkancsok megjelenése. Gomba módra keletkeznek a lapok, kilencfajta vettem. A falakon tobzódnak a fűzfapoéták. A leggyakoribb kiírás: Sztrájk. A magam részéről nem hiszem, hogy Hruscsovot nagyon meghatja a mi sztrájkunk. Csak magunknak ártunk vele. A kommunisták is megkapják a magukét. A Nagy Imre-szatírából ismert rondírást most a Kossuth rádiót pellengérez ki rendkívül ötletes és gyilkos humorral. A stúdió bejárata fölött egyébként nagy fölírás láttam címerrel: „Szabad Magyar Rádió”. Sűrű a honvédségi Bocskai-sapka. A rangjelzések is a régiek lesznek. Zsidókat még ma sem lehet látni az utcán. A forradalom kitörése óta otthon tartózkodnak.

A rádió délfelé vallásos lemezeket adott, és megígérte estére Mozart *Requiem*-jét. Mozgolódnak a katolikusok is. A Keresztény Demokrata Néppárt már osztogatta röpcéduláját: „segítsétek felépíteni az új, szebb és boldogabb, szabad, független Magyarországot”. Csak nemigen van nekik garnitúrájuk. És főleg nincsen vezéregyenységük. A katolikusok általában elég készületlenek. Már tíz napilap jelent meg máma, a katolikusoknak egy sem. Általában a szociáldemokraták állanak legjobban vezetőség szempontjából. És még mindig a kommunisták. Ezek közül is elsősorban a börtönviseltek.

Hírek egy mondatban. Megalakult az összes fegyveres alakulatok közös parancsnoksága: Forradalmi Karhatalmi Bizottság. A külföldi rádióadást még mindig zavarják, mégpedig állítólag az országon kívül. Hegedüs és Gerő elutazott az országból. A politikai foglyok kiszabadulnak. A szovjet követség előtt egy orosz tank és egy orosz gépkocsi áll. Nagy Imre bejelentette a szovjet követnek, hogy Magyarország kilép a Varsói Szerződésből, és tiltakozott szovjet csapatok újabb behozása miatt.

Este nyolckor Nagy Imre személyesen jelentette be a rádión, hogy Magyarország semleges lesz, és hogy erről az ENSZ-et táviratilag értesítette, kérve támogatásukat. Utána *Himnusz* és Kodály: *Zrínyi éneke* és *Talpra magyar!*-ja.

Az Új Embert úgy árulták, mint „Mindszenty hetilapja”-t. érdemes belőle egyet-mást kijegyezni. „Magunk láttuk és hallottuk, amint az Apponyi térre lehullván a ház tetejéről a csillag, a hatalmas tömeg vigyázzállásba merevedett és az ablakokból néző közönséggel és velünk együtt könnyezve énekelte: »Isten, áldd meg a magyart!«.” – Kiemeli a pékek hősiességét, akik „a harcok egyetlen pillanatában sem szüntek meg nyújtani a kenyeret”, az ápolókat és ápolónővérekét. „Az egyik ferencvárosi utcában egy napon át hevert egy kiégett vöröskezes teherautó, rajta halott, összeégett ápolónókkal.” „A Bakáts téri templom előtt friss sír domborul. Végignézttem, ahogy egy fiatal egyetemistát temettek. A tömeg, mely csupa ismeretlenből verődött össze, zokogva énekelte el fölötte a Szózatot. – Ne feledkezzünk meg a magunk hőseiről sem! Papjainkról, akik pergőtűzben vitték az utolsó útravalót hősöknek és áldozatoknak egyaránt. Nemcsak a felszentelt papok, hanem a központi szeminárium kispapjai is rótták a véres és tüzes utcák útjait. A templomok közül „legsúlyosabban az Ecseri úti Szent Kereszt-templom sérült meg. Csukott ajtaján tanklövedék hatolt be, több hívőt megölt, és súlyos beomlásokat okozott”.

Ma délután 3 órára a rádió egyperces néma gyászt rendelt, és a forgalom megállását. Ahol én állottam – a Nagykörúton –, nem tartották meg. A másik kezdeményezés sikeresebb lett, hogy ma estére gyertyát gyújtson ki-ki az ablakában a forradalom hősi halottainak emlékezetére. Helyenként a járda szélére állították sorba a gyertyákat, egy helyütt száznál többet számoltam meg.

Esteledett, mikor a Nagykörúton megindultam haza Budára. Egymás után gyúltak ki a járdaszéleken, a betört kirakatokban és a házak ablakaiban a kis gyertyafények, amint a fővárosra ráborult a sötétség.

A FORRADALOM ÉVE

II.

(1956. NOVEMBER 2. – 1957. NOVEMBER 3.)

A SZOVJET CSIZMA RÁNK TAPOS

(NOVEMBER 2. - 24.)

November 2. péntek, halottak napja

Este fél tíz. Most érkeztem haza Pestről egyórás gyaloglás után. Idefent a dombon itt-ott fehér foltok: az első hó gyér jelei. Odalent a városban zuhog, vigasztalanul esik az eső. A város kihalt. A kapuk zárva, az összes üzletek, italboltok is. Járókelő alig akad, az is inkább katonai járőr. Még a kocsit is üres, alig-alig szalad végig rajta egy-egy autó vagy autóbusz. Míg magányosan, csendesen caplattam a vizes, tócsás aszfalton, Petőfi sora jutott eszembe a veszített csaták után: „Európa csendes, újra csendes”. Nem a halottak napja és a kihalt város ejt ebbe a komorkás hangulatba, hanem az orosz csapatok állandó áramlása az ország belsejébe. Reggel még csak annyit tudtam az angol rádióból, hogy Dombóvár körül ezer orosz tankot vontak össze, ma este már a magyar rádió közli az állandó beáramlást és Nagy Imre táviratát az ENSZ-hez. Alighogy hazaértem, jelentette Budapest, hogy a Biztonsági Tanács összeül a magyarországi orosz invázió ügyében. Nem bízom a Biztonsági Tanács döntésének hatásában. Továbbá igen rosszkor jött nekünk az angolok és franciák Egyiptom elleni akciója. Ha minket az orosz lerohan, okkal mondhatja Angliának és Franciaországnak: „Csak azt csinálom, amit ti Egyiptomban”.

Mi lesz? Ha ellenállunk, szörnyű nagy vérontás, és az orosz mégiscsak célját éri, ha nem állunk ellen, a mostani szabadságharcunknak nemcsak eredménye, de értelme, erkölcsi súlya is elvész. Vagy nem lehet, hogy annyi szív...?

A repülőtereinket már tegnap megszállták az oroszok, most meg a keleti vasútvonalakat foglalták el, állomásostul, egy jelentékeny haderő pedig a nyugati határaink felé vonul. Tegnap még azt mondták, csak sebesültjeiknek és az orosz családoknak a hazatérését akarják biztosítani, repülővel. De az újabb csapatmozdulatok már túlmennek ezen.

Tegnapi lapszemle:

Igazság („a forradalmi honvédség és ifjúság lapja”): közli Sinka István egyébként gyöngé versét: *Üdv néked, Ifjúság*. Sinka tíz év óta hallgatott. – *Kis Ujság*, a kiszgazdapárt lapja, tisztogatást ígér a párton belül, akik a most levitézlett rendszert kiszolgálták, azok nem kellenek nekik. – *A Magyar Függetlenség*, a Magyar Nemzeti Forradalmi Bizottmány lapja közli Mindszenty nyilatkozatát teljes egészében: „Hosszú fogság után szólok a magyar haza valamennyi gyermekéhez. Senkivel szemben sincs gyűlölet szívemben. Csodálatraméltó hősiesség szabádítja meg most a hazát. A világtörténelemben példátlan ez a szabadságharc: minden dicsőséget megérdemelnek fiataljaink. Hála és imádság az áldozatokért! Honvédségünk, munkásságunk, földműves népünk példát mutatott a hős hazaszeretben. Az ország helyzete rendkívül súlyos, napok óta hiányzik az élet folytatásának minden közös feltétele. A legsürgősebben meg kell találni a kibon-

takozást. – Most tájékozódok, két napon belül a kibontakozás útjáról személyes szózatot intézek a nemzethez.” – *Magyar Honvéd*.^{*} A neve mutatja hovatartozását. Képet közöl a kiszabadult Mindszentyről kiszabadítói, a katonák között. Tegnap száma pedig Mindszenty első nyilatkozatát közölte: „Csodálatom fejezem ki a magyar ifjúság fegyveres harcának” stb. Aztán: „A magyar fegyverekre főpásztori áldásomat küldöm”. A tudósításokból kialakult Mindszenty kiszabadításának története. Ávósok őrizték. Ezeket rövid tűzharc után ártalmatlanná tették a rétsági laktanya katonái, más hír szerint a helybeli felkelők. Utána laktanyájukba vitték Mindszentyt és meleg fogadtatást rendeztek tiszteletére. Közben pesti forradalmárok, egyetemisták, folyamőrök és munkások jöttek, a primás kiszabadítására, de elkéstek. Budapestre úgy vonult Mindszenty, hogy nem csak előtte és utána volt tank és páncélkocsi, hanem az ő kocsija mellett jobbra és balra egy-egy katonai gépkocsi nemzetiszínű zászlóval. Amerre elmentek, a katonák mindenütt lekiáltottak a népek: „Mindszentyt visszük!” Az emberek mindenütt nagy örömujjongással fogadták, Pestre, illetőleg Budára már harangzúgás és a nép éljenzése között vonult be. – A *Magyar Nemzet* a kisgazdapárté lett. Hírt ad arról, hogy megkezdték a törvényellenesen megszüntetett nyugdíjak folyósítását. – A *Magyar Szabadság* – független, demokratikus lap – közli, hogy a *Magyar Nemzetet* és a *Hétfői Hírlapot*, meg a Magyar Szovjet Társaság gépkocsiparkját a kisgazdapárt szerezte meg magának, úgyszintén a Szovjet Társaság helyiségeit is. – A *Magyar Világ*, „független politikai napilap”, követeli az Oroszországban visszatartott hadifoglyok hazaengedését. – A *Népszava*: az ÁVH-nak évek óta a mentőkocsikkal azonos külsejű kocsijai voltak, és a mentőszolgálat vezetősége hiába tiltakozott ez ellen. – Aztán itt van még a *Valóság*, a „Pest megyei dolgozók lapja”. Ezekhez járul még a szakszervezet lapja, a *Népakarat*, és a *Szabad Nép* utóda, a *Népszabadság*, a kommunista pártból „Magyar Szocialista Munkáspárt”-tá vedlett párt lapja. Ha szemlét tartunk e tizenegy lap címe fölött, azt látjuk, hogy a lapok fele nevében viseli a Magyar szót, jelezve a nacionalista irányzatot, az *Igazság* és *Valóság* címek az eddigi rendszer hazugságai elleni tiltakozás, a többi új lap címében szereplő szó is jellemző: *Függetlenség*, *Szabadság*, *Népakarat*. Mindezerse nem véletlen: eszméinket tükrözik.

A pártok és a lapok burjánoznak. Tegnap már 15 párt volt, és 30 lapengedélyt adtak ki. A különböző keresztény pártok is mozognak, sőt ha jól hallom, a *Nemzeti Újságot* is feltámasztják. A kommunista párt, mint láttuk, feloszlott, és új néven alakult meg: Magyar Szocialista Munkáspárt. Édes a *Népszabadságban*, a kommunista Kádár beköszöntőjéből ez a mondat is: „Népünk dicsőséges felkelése lerázta a nép és az ország nyakáról a Rákosi-uralmat, kivívta a nép szabadságát és az ország függetlenségét... Büszkék vagyunk arra, hogy a fegyveres felkelésben becsülettel helyálltatok [ti. ti kommunisták].” A cikk címe: „Pártunk védi nemzeti becsületünket”. Ki hitte volna valaha, hogy ezeket olvashatja a kommunisták hivatalos lapjában, melynek homlokáról már hiányzik a „Világ proletárjai egyesüljetek”. – A Nemzeti Parasztpárt szintén nevet változtatott: Petőfi Párt lett

* *Magyar Függetlenség*, 1956. november 2.; *Magyar Honvéd*, 1956. október 31.

belőle. A politikai dilettánsok pártja. „Irányító bizottság”-uk a legjobb és legmagyarabb íróink közül kerül ki, névsorban: Féja Géza, Illyés Gyula, Keresztury Dezső, Kodolányi János, Németh László, Remenyik Zsigmond, Sinka István, Szabó Lőrinc, Tamási Áron, Veres Péter. Ezek az édes dilettánsok a következőt sütötték ki. A legfőbb hatalmat vegye át egy tanács, melynek elnöke Kodály Zoltán legyen. Továbbá három napon belül az ország titkosan szavazzon: kívánja-e a sztrájkot, a semlegességet. Hát hogy lehet a mai viszonyok mellett három nap alatt leszavaztatni milliókat! – Van már Magyar Szabadság Pártunk is. – Az egyes pártok a rádióban is beszélnek. Farkas Dénes a Demokrata Néppárt (keresztény) nevében mint korelnök.

A nap főbb hírei: Elhatározták a sztrájk megszüntetését, de nehézség, hogy se villamos, se autóbusz nem megy, a földalatti sem. Szerintem a sztrájkot az orosz csapatoknak az egész ország területéről való kivonulásához kötni túlzó álláspont volt. Az egyik író szellemesen meg is jegyezte: „Sztrájkolunk addig, míg az ENSZ nem hajlandó Magyarország földrajzi helyzetén változtatni”. – A Bíróságok Forradalmi Tanácsa kéri Molnár Erik igazságügy-miniszter lemondását. – Nagy Imre átvette a külügyminiszerséget. – Az Oktatásügyi Minisztérium dolgozói szerint: szabad vallásoktatás lesz, nem kell külön beiratkozni. – Habsburg Ottó kérte Eisenhower, a szabad választás után adják vissza Magyarországnak Szent István koronáját. Milyen ügyesen tudja magára hívni a figyelmet! – Eisenhower húszmillió dollárt ajándékoz Magyarországnak. A napokban tartott beszédében így nyilatkozott Eisenhower: „Az egész világ csodálattal figyelte a bátor magyar népet”. – A Nemzetközi Vöröskereszt Bizottság a svájci rádión keresztül több nyelven felszólította Magyarországot, tartsa meg a genfi egyezménynek a hadiállapotról vonatkozó szabályait: csak arra szabad lőni, aki fegyverrel ellenáll, aki fogoly lesz, azt nem szabad megölni stb. Ez bizonyára a népitételeknek szól, mellyel az ávosokat meglincselték. De hála Istennek, már a mi lapjaink is tiltakoznak, sőt már előbb is tiltakoztak ez ellen, mint a Vöröskereszt. Azt írták: csak bírói ítélettel lehet valakit büntetni. – A magyar zsidók kérték a világ zsidóságának segítségét Magyarország számára. – A győri szabad rádió és a budapesti egyesültek. Most már az egész ország, azt hiszem, egységesen áll Nagy Imre mögött. – A tiszték már a régi rangjelzést varrták föl: vállpánt helyett a gallérra, mint a Horthy-korszak idejében.

A Rákosi-villáról ír riportot a *Népakarat*. XII. kerület, Lóránt utca. Azelőtt ez a rész el volt zárva, mert itt élt „a magyar nép szeretett vezére, bölcs tanítója, drága atyánk, Sztálin legjobb magyar tanítványa, Rákosi Mátyás elvtárs”. Tizenkét szobás villa, süppedő szőnyegek, sok könyv, de orosz, orosz festményreprodukciók, házi filmvetítő, nyugatnémet eredetű televíziós készülék, magnetofonos óriás zeneszekrény, két amerikai zongora, ezüsttálcák és szelencék sokasága, mindegyiken a két betű: R.M., rádió adó- és vevőkészülék. Ott maradt a lakásban Rákosi és felesége tagsági könyve. Csak havi 160 forint tagdíjat fizetett a negyvenezer forintnyi mamutfizetés mellett (ott maradt a fizetési szalag, tehát hiteles). További látnivalók: két ragyogó fürdőszoba, mérlegekkel, bordásfalakkal felszerelve, vitamintabletták, újabb zenegép. Minden szobában ragyogó fehér telefon,

„gombnyomás és jelentkezik a dolgozószoba, a társalgó, vagy a fogadó, a készült-ség(!), a személyzet vagy a konyha. Vastag holland szivarok, francia, spanyol stb. likőrök, borok, pezsgők, konyakok „és más italféleségek”. A falon Sztálin hatalmas arcképe. Hát ez utóbbiról még igen, de a többiről bizony nehéz volt lemondani. Nem csoda, hogy olyan görcsösen ragaszkodott a hatalomhoz.

Vegyes:

A Múzeum körúton valaki odatett egy ládát. Felírása: gyűjtés a felkelés áldozatai részére, és benn egy csomó százás, tízes, húszas. Senki se nyúl hozzá.

Mondják, hogy a Sztálin-szobron, amikor még úgy-ahogy épségben feküdt Akácia utcai ravatalán, az arcán elégették Illés Béla *Honfoglalás* című könyvét, aztán leöntötték a szobor fejét petróleummal, és meggyújtották, a „lángeszű hadvezér”-t szimbolizálандó. Mondják a Bécset megjártak, hogy még ott is Sztálin-szobordarabokat kértek.

Hallom, hogy egy 68 éves bácsi bement a Bazilikába, megállott a Szent István-szobor előtt, és megesküdött, hogy ezután minden 14 éves gyereknek előre köszön. Mondják, hogy ezek a gyerekek a tank ablakát elől tejjel vagy hasonló folyadékkal leöntötték, így az oroszok nem láthattak ki, és akkor a fiúk hátulról bemásztak és elfoglalták. Szódásüveget és más üvegeket töltöttek meg benzinnel, az üvegből két vastag benzines zsinór nyúlt ki, ezt meggyújtották és bevágták a tankba, ez ott meggyújtotta és kiegészítette a tankot.

Édes dolgot ír le a *Valóság* mai száma a rendőrkapitányságról szóló riportjában. „Két rendőr síró fiút kísér az egyik szobából. Hangfoslánnyok: – Hiába veszik el, úgyis szerzek még egyet! Ezért harcolt az ember, hogy most elvegyék a jó kis »gitáromat«?! – Őcsi, még csak tizennégy éves vagy! Még személyi igazolványod sincs! – És sír, sír, folynak a könnyei, férfihiúsága ezzel mélyen megsebezve.”

Az utcán reggel már alig tudtam átmenni a nagy forgalom miatt a túlsó oldalra, a sorban állásban már ismét hallatszanak türelmetlen hangok, és tanúja voltam, amikor egy rosszul közlekedő biciklistát a sofőr az autóból kihajolva legorombított. Visszaállott már a „normális, rendezett” élet? Más jelek viszont aggasztók: áruhalmozás folyik és árdrágítás, és veszik ki a pénzüket az emberek a bankból. Pánik? Egy kofa három forintért akarta adni a tojást – eddigi árai: 1,30–2 Ft –, a vásárlók méltatlankodtak. Két fegyveres fiú, azaz nemzetőr elvette a kofától a kosarat, kiárúsította a tojásokat 2 Ft-ért, és visszaadta a kosarat üresen a gazdájának, mellékelve a teljes bevételt.

Három ember ma a legnépszerűbb a fővárosban és talán az egész országban. Névsorban: Maléter, Mindszenty, Nagy Imre. Érdekes, hogy a három közül kettő kommunista (a pártot gyűlölik, de egyes tagjait szeretik). Maléter népszerűsége máról holnapra született meg. Azelőtt azt sem tudtuk, hogy létezik. Egy barátom rokona alkalmazott a Kilián laktanyában. Ő elmondta Maléter hiteles történetét. Maléter nem volt otthon a laktanyában, amikor a tömeg egy része a stúdióbeli tüzelés után a laktanyából fegyvert kért. Kaptak. Újabb kb. kétezer főnyi tömeg jött, ezeket is beengedték, és ezeknek is adtak fegyvert, amennyit tudtak. A

harmadik nagy létszámú csoportot már nem engedték be, hanem riasztólövést adtak le a katonák. A tömeg vissza. Erre az oroszok is közéjük lóttek. Telefonon hívták Malétert, tegyen rendet. Maléter tankon érkezett, háttal nekifarolt a laktanya falának, illetve bejáratának, és riasztólövést adott le a levegőbe, hogy a tömeget hazaszélessze. Ekkor az oroszok tüzet nyitottak rájuk, mire Maléter azonnal döntött: együtt az oroszok ellen.* Maléter 1944-ben még harcolt a németek ellen mint partizán kommunista. És a remek orosz és Rákosi-politika következtében ma, 12 év múlva az oroszok ellen harcol. Egyébként felvidéki úricsalád gyermeke, éppúgy, mint Görgey. A mai napon vezérőrnagy lett. Eddig ezredes volt.

A stúdiónál viszont így kezdődött. Az egyetemista pontokat be akarták olvasgatni a rádióba. Nem engedték be őket. Benyomták az ajtót, erre az ávósok tüzet nyitottak rájuk. Ezért a fiúk nekimentek az ávósoknak. Már itt szereztek fegyvert, aztán a kaszárnyákból. Szétteléfonoáltak a főbb gyárakba, Csepelre stb. a munkásokért, hogy jöjjenek segítségül. Azok csak annyit kérdeztek, amikor megjöttek: „Igaz-e, hogy az ávósok a fiúkra lóttek?” – „Igaz.” – „Akkor adjatok fegyvert!”

Zelk Zoltán, Benjámín László és Erdei Sándor írók október 23-án éjjel bemennek az Akadémia utcai pártházba, hogy Hegedüs miniszterelnökkel beszéljenek, és megkérik, ne lövessenek. Órákat várokoztatták őket, végre Hegedüs kijött a hallba és mosolyogva közölte, hogy „ellenforradalmi reakciós elemek ezek”, és „oroszokkal fognak rájuk lövetni”.

A környező kommunista országokból erősen zavarják a külföldi magyar adásokat, sőt időnként a magyarországi adókat is. Ez annyit jelentene, hogy az oroszoknak szándéka van velünk? Még nem ejtettek el bennünket?

Este 11-kor a Szabad Európa közölte, hogy Kéthly Annát Bécsből hazaindulva – gépkocsin jött – orosz tankok feltartóztatták igazoltatás nélkül, és mind a kétszer visszaküldték Nyugatra. Nagyon félek, hogy az oroszok megszálltak bennünket.

November 3. szombat

Már-már békére hajló est. Sok járókelő az utcán, gyér a világítás és sok – még több, mint tegnap – a fegyveres járőr. A rikkancsok harsányan kiáltják a friss lapokat: „*Igazság, Függetlenség, Magyar Honvéd.* – Nagy fontosságú tárgyalásokkal a Biztonsági Tanácsban!” Egy helyütt elkapom ezt a mondatot egy katonai járőr mellett: „Ezek a gyerekek még arra is vigyáztak, hogy akkor legyen a forradalom, amikor ...” A többit már nem hallom, valószínű ez: „amikor tanítás van az iskolában”. Ma láttam egy röpiratot: „Ruszkik sipirc haza. Nem tanulunk oroszul

* Maléter „hiteles történetének” leírása nem egészen pontos, de lényegében igaz. Malétert a HM küldte a Kilián laktanyába, ahol a parancsnoksága alá tartozó munkás zászlóalj állomásozott. Október 26-i megérkezése után nem rögtön, hanem 28-án állt a felkelők mellé, miután már korábban fegyverszünetet kötött a Corvin közti harcosokkal.

az iskolába." Kézzel volt írva. Aláírás: „A srácok”. – „Ezek a gyerekek ...” Úgy látszik, ez a forradalom úgy vonul majd be a történelembe, mint az ifjúság, a gyerekek forradalma. Mindenki „a gyerekek”-ről beszél, a fogásokról, amellyel lehetetlenné tették a tankokat, a vakmerőségükről, a hősiességükről.

Reggel még azt hittem, minden hiábavaló volt, mert hiszen most majd leigáznak bennünket mégis. Nyomasztó érzés volt. Délelőtt némi fényugár a tízórás jelentés, hogy 16 tagú ENSZ-bizottság jön ide repülőgépen, és délután némileg megnyugtató volt, hogy az oroszok hajlandónak mutatkoztak tárgyalni technikai dolgokról a kivonulást illetően. De napközben az egész városon vásárlási láz vett erőt. Mindenki vásárolt. Gyertyát, lisztet, zsírt, gyufát, szappant stb., és minden második ember kezében kenyér volt (igaz, hogy holnap vasárnap). Mintha hetekig tartó ostromra készüléneek föl. Mindenütt sorban állások. Én húzódoztam mindenfajta bevásárlástól, a kenyéren kívül. Kollár okosabb volt. Az Andrássy úton, a Jókai tér közelében valósággal erővel betuszkolt egy drogériába. Szerencsére! Utolsó voltam, utánam már nem engedtek be senkit, zárni készültek. A pult mögött a földön egy ruháskosár állott, telve a drágábbik mosószappannal. Vettem belőle négyet. Aztán még egypár apróságot vásároltam, így gyertyát. Utána a Zeneakadémia mellett a Nagykörút sarkán lévő élelmiszerboltba igyekeztünk kenyérért. Itt hosszú sor kígyózott, mégpedig kétfelől: egy a Nagykörúton, egy a Király utcában. A boltjában egy cigányképző fiú vigyázott a rendre, vállán géppisztollyal. Hol az egyik sorból engedett be párat, hol a másiktól. Nyugalmából semmi sem zökkentette ki, pedig az emberek türelmetlenek voltak, mert az a hír szivárgott ki, hogy fogytán van odabenn a boltban a kenyér. Mi a Király utcai sorban álldogáltunk vagy másfél órát. A végefelé már csak fél kenyerekkel jöttek ki a vevők, az izgalom nőtt. Itt is szerencsém volt: közvetlenül utánam fogyott el a kenyér. A csoportom többi tagja mást is vásárolt, én meg, látva a már üresen tátongó kenyerespolcokat, lecsaptam az utolsó fél kenyérré. De mit csináljunk otthon fél kenyérral? Otthon már nincs kenyér, Laci is jó étvágyú, én is, én amellettt ún. „kenyeres” vagyok. Kollár kínálja a sajátját: ő nem „kenyeres”, és különben is van még keksze, krumplija. Nem fogadom el. Hazafelé elkísér, és vele együtt a szerencse. A Kiskörút táján meglepetésszerűen péküzletre és rövid sorra bukkantunk. Itt folyamatosan sütnek – mondták –, mindjárt kezdik az osztást. Így sikerült fejenként újabb fél-fél kenyérhez jutnunk.

Ez volt a fő probléma egész nap: mit fog csinálni az orosz? A nemzet el van szánva a védekezésre. Reménytelen harc lenne a túlerővel szemben, de hátha a példa ragadós, és lengyel, román, cseh, bolgár, német egyszerre megmozdul?

A kormányt gyökeresen átalakították. Az összes régi kommunistát leváltották, helyüket nem töltötték be, hanem a négy koalíciós párt (kommunista, szociáldemokrata, kiscgazda és parasztpárt) tagjaiból [lett] egy sereg „államminiszter”.*

* Az utolsó Nagy Imre-kabinet államminiszterei a következők voltak: Tildy Zoltán, Kovács Béla, B. Szabó István (kiscgazdapárt), Kéthly Anna, Kelemen Gyula, Fischer József (SzDP), Losonczy Géza, Kádár János (MSzMP), Bibó István, Farkas Ferenc (Petőfi Párt).

Úgyhogy most csak két miniszterünk van: Nagy Imre elnök és külügyminiszter, és Maléter, aki most lett honvédelmi miniszter. Lefegyverzik a fiúkat. Csak rendőrnek, katonának és nemzetőrnek szabad fegyvert viselni.

A Nyelvtudományiban felvettem a múlt havi illetményemet, és segítettem a könyveket kevésbé veszélyeztetett szobába vinni. A finnugor osztályt és a fonetikát a Honvédelmi Minisztérium épülete felől (ez ép maradt!) szétágyúzták. Siralmas az a rombolás, és faltörmelék, és piszok. Az intézetbe menet a lépcsőházban találkoztam L. Gyurkával. Érdeklődik, mik délre a közlekedési lehetőségek, földiek vagyunk, szeretné kislányait biztonságba helyezni Jánoshalmán, az édesanyjánál. Mondom neki: „Ilyen pesszimista vagy?” – „Igen, nagyon is.” – „Én is.”

Ma beszélt Mindszenty a rádióban „az egész világhoz és a magyarokhoz”. Őtre volt jelezve, de lett belőle nyolc óra. Mindig halogatták, püspökkari konferenciára való hivatkozással. Előtte találkoztam az utcán Fedor Gabival, aki az Uránia moziban összegyűlt volt börtönviseltek alakuló gyűlését hagyta éppen ott, nem tetszett neki az ott összegyűlt társaság. Azt mondja: „Csak ne mondjon Mindszenty valami restaurációsat, Ottó-félét!” Hát, hála Istennek, nem mondott. Végigdrukkoltam a beszédet. A hangja az, ami nem szerény, sőt eléggé nagyképűnek hangzik, főleg a hangsúlyozása. Leírva bizonyony jobban fog hatni, mint az ő akcentusával.

Lövöldözések ma már nem voltak hallhatók. Az ávósokat saját érdekükben felszólították, hogy jelentkezzenek. Csak azokat állítják bíróság elé, akiknek vaj van a fején. Sok szó folyik még róluk. Sorban álláskor a fő téma, hogyan lincseltek meg az emberek az ávósokat, és hogy mi lehet a Köztársaság téri pártház alatt, mert ásnak, ásnak, semmit se találnak, és mégis hallják a segélykiáltást jelző kopogtatásokat, sőt beszédet: „Szabadítsatok ki! Foglyok vagyunk! Élni akarunk!” – „Hányan vagytok?” – „Száznegyvenheten.” Így állt az újságban is.

Milyen érdekes, hogy majd minden párt így kezdi röpiratát, tagtoborzó szavait: „Magyarok!” Még a szociáldemokrata párt is.

Jelentkeznek a cserkészek is. Holnap alakulnak a budaiak, 11 óraker délelőtt.

Ma ismét vettem vagy öt újságot. A *Magyar Nemzet* látszik közülük a legtartalmasabbnak. A Biztonsági Tanács ülését is az közli a legbővebben. Belőle olvasom, hogy a magyar írók forradalmi bizottsága is megalakult. Tagjai az elnökségen kívül: Féja Géza, Keresztury Dezső, Kodolányi János, Lakatos István, Rónai György és Sinka István. Sinka eddig hallgatott. Egyáltalán nem volt hajlandó szóba állani velük. Rónay Gyurka Nellivel együtt október 16-án elment a Mátrába Bagolyirtásra a Stella Üdülőbe. Tagnap úgy volt, hogy Laci elmegy értük a Barankovics-párt autóján, de a sofőr nem ért rá. Laci három napig nem jött haza, bent aludt az *Új Embernél*. Ott dolgozott (az *Új Embert* így árulták: Mindszenty hetilapja, szépen fogyott), és a *Hazánknál*, mely a volt Barankovics-párt lapja lesz, és holnap jelenik meg az első száma. Napilap Mihelics Vid főszerkesztőségével. Elég az hozzá, hogy Laci ma reggel felhívott telefonon jelenteni, hogy vagy ma,

vagy holnap megkapja az autót, és felmegy a szüleiért. Reggel nagyon pesszimisztán láttam a helyzetet, és kértem, ha lehet, azonnal induljon értük, mielőtt az orosz gyűrű bezárul a főváros körül. De nem kapta meg a kocsit. Sőt holnap se kapja meg. Hírt viszont kaptunk a szüleiről: jól vannak, és Laci rádióüzenetét, valamint az én táviratomat megkapták.

A *Magyar Nemzet* közöl két kis apróságot a forradalom tisztaságának festésére. Két felkelő közül az egyiket lelövik. A másik ráborul, szölongatja, hiába. Belép a mögöttük lévő tört ablakú kirakatába egy virágkereskedésnek, kiemel egy koszorút, ráteszi a halott barátjára, kiveszi a pénztárcáját és bedob a pultra egy húszast. A Rákóczi úton történt. – A másik a már említett gyűjtés ezzel a címmel: „Órizetlen százások a pesti utcán”. A nyitott ládák fölött egy átragasztott százas, és a fölírás: „Forradalmunk tisztasága megengedi, hogy így gyűjtsünk mártírjaink családjainak. A Magyar Írók Szövetsége”. A tábla aljában: „A ládát a Magyar Írók Szövetségének gépkocsija 5 és 6 óra között szállítja el.” Az első napon a ládákban több mint százezer forint gyűlt össze. Senki se nyúlt a pénzhez. – Napi Krónikájából egy hír: „Kommentár nélkül. Bóka László, Klaniczay Tibor és Tolnai Gábor a nemzeti forradalom másnapján, október 24-én Moszkvába utazott a szovjet irodalomtudomány módszereinek tanulmányozására.” – És: a Bécsbe érkezett Kispest (volt Honvéd) labdarúgócsapat tagjait nagyon ünnepelték. Az egyik bécsi csapat ellen játszottak, mezükön a Kossuth-címerrel, karjukon gyászszalaggal.

Ma egyes helyeken megindult az autóbusz-forgalom.

A munkát egyre több helyen veszik fel. Hétfőre pedig már mindenütt megkezdik.

November 4. vasárnap

A szovjet megtámadott bennünket.

Öt órakor ágyúzásra ébredtem. Buda körül lóttek.

Öt óra tizenkét perckor, mikor már harmadszor énekelték el a rádióban a *Szózatot*, a harmadikat félbeszakítva megszólalt Nagy Imre személyesen, és bejelentette „a világnak és a magyar népnek”, hogy ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak. A kormány a helyén van. – Ezt a szöveget később is többször bemondták, idegen nyelveken is. Utána *Himnusz*, *Szózat*.

A háromnegyed hatos angol adás még nem tudott róla, csak közvetítés közben olvasták be. Ismertették a Biztonsági Tanács ülését, azon a szovjet kiküldött azt állította, hogy tárgyalások folynak. Nem történt döntés. Később hallottam, hogy az oroszok a hozzájuk tárgyalni ment Maléter Pált nem engedték vissza. Letartóztatták.

Negyed hétkor felhívtam a pesti oldalon lakó Sz. Lajost, hogy ma ne várjon. Ezt mondja a telefonba: ő semmiféle ágyúzást nem hall, és ebből azt következteti, hogy csak ijesztés az egész, mert különben egyszerre indították volna meg a támadást minden oldalról.

Fél hétkor le akarok menni a dombról a Margit körüti templomba. Az ajtó persze még zárva. A házfelügyelőék nem ajánlják a lemenetelt. Maradok. Két asszony jön le közben az emeletről a lépcsőházba, ijedtükben társaságot keresnek és érdeklődnek, hogy az óvóhelyre lehet-e már leszállítani holmit. Én nem tartok repülőtémadástól. Az egyik asszony ezt mondja: „Gondolhatták volna, hogy az orosz nem hagyja, hogy itt lótték őket.” Semmi kenyerük sincs itthon. Nem szólok semmit. Később a szomszédból jön egy férfi át, ő azt reméli, hogy Nyugat-Németország megindul. A világháborúban reménykedik, vagy külföldi segítségben. Én viszont nem tudom elképzelni, hogy akkor is hogyan férhetne hozzánk a külföldi segítség. Ausztrián keresztül nem jöhet, mert az semleges, a többi szomszédaink pedig mind kommunista állam. Visszamegyek a szobámba, és kinyitom a belső ablakokat.

A rádió bemondja, hogy össze fogják hívni mára a Biztonsági Tanácsot.

7 óra 14 perctől kezdve többször beolvassák a következő felhívást magyarul és oroszul: a magyar kormány felkéri a szovjet hadsereg tisztjeit és katonáit, hogy ne lőjenek, kerüljük el a vérontást, az oroszok barátaink, és azok is maradnak.

Fél nyolckor repülőgépzúgás. Az ágyúzás erősödik és közeledik, már megremeg az ablaktábla. Közeli géppisztolylövést is hallok már.

Majd beolvassák, hogy az Egyesült Államok kérésére magyar idő szerint 7 óra 45 percre összehívják a Biztonsági Tanácsot a magyar ügyben. Az éppen folyó rendkívüli közgyűlésen is felszólaltak ügyünkben.

8 óra: a Magyar Írók Szövetségének felhívása a világ szellemi embereihez és vezetőihez: az idő rövid, a tényeket tudjátok, „segítetek, segítetek, segítetek!” Megismételték angol, német és orosz nyelven.

Negyed kilenc után elhallgat a magyar rádió. A lövések egyre közelebbiek. A géppisztolyoké is.

Fél kilenckor nagy csönd áll be. Majd ismét géppisztoly. – Eszembe jut, amit tegnap reggel mondott Tamás: látta pénteken a Váci utcában, közel a Vörösmarty térhez, hogy orosz katonák magyar rendőregyenruhát és katonaruhát szállítanak. Ettől félek, és csodálom, hogy ezt akkor senki meg nem akadályozta.

8 óra 40 perc. Újra ágyúznak. A nap kisütött. A hőmérséklet egy fok volt reggel.

Lassan kilenc óra. És a rádió még mindig csöndes. Áram van benne, de hang nincs. Idegesítő ez. Nem tudom, mi van mögötte. Lövéseket már a pesti oldal felől hallok, ágyút és géppisztolyt vegyesen, és a géppisztolylövések közelről hangzanak. Igaz, hogy a dombnak az akusztikája jobb, mint a város magjának.

9 óra 5 perc. Repülőgépzúgás, bombázás nélkül.

9 óra 20 perc. A rádió hallgat. Fölöttünk alacsonyan és ijesztő zuhanásszerűen elszárguld egy gép. Félttem, hogy bombázni fog.

Negyed tizenkettő. Az oroszok bent vannak Pesten. Innen a dombról látni nem lehet semmit, csak ágyú- és géppisztolylövéseket hallani. Hírforrásaim: ismerősök telefonálásai a város különböző részéből és egy lakó, akinek sikerült valami

magyar adóállomást fognia, végül a szomszéd házból egy rendőr, akit kb. egy órával ezelőtt orosz katonák küldtek vissza, amikor a Margit hídon át akart menni Pestre. Mindezek szerint: Pesten már bent vannak, a hidak már le vannak zárva. A Kosztolányi téren orosz katonák vannak, a Naphegy téren a katonai épületet szétlőtték, ötven katona menekült meg onnan, magyar katona, házakba mentek, civilbe öltözködnek, és mesélik, hogy éjfélkor azt a rendelkezést kapták, hogy legfeljebb öt golyót tartsanak maguknál, többre nincs szükség, úgyhogy kiszedték a töltéseket, nem volt lőszerük. Árulás történhetett. Viszont a magyar katonák eszerint nem óhajtanak tovább küzdeni, a fiataloktól pedig már elvették a fegyvert napokkal ezelőtt. Nincs, ki harcoljon, és felmerül a nagy kérdés, van-e értelme a további harcnak ilyen hatalmas túlerővel szemben. Új kormányt alakítottak Hegedűsből, Apróból, Münnichből, Kossából és a többiekből. A házban egyik-másik hang: „Csak legyen minél előbb vége!” – És itt a rém előttünk: hogyan fognak viselkedni az oroszok? Bosszúállás lesz? Vagy tudnak a maguk módján nagylelkűek is lenni? És megéri mindez a Szovjetnek? Vagy félrevezették volna Hegedűs és Gerő a szovjet vezetőséget az igazi magyar hangulatról? És hogy fog felelni minderre a lakosság? A nép? Sztrájkokkal? Vagy némán hajtja fejét továbbra is az igába, ahogyan ezt az elmúlt tíz évben tette? De akkor miért volt ez a nagy véráldozat, ez a gyönyörű hősiesség? – Nem tudom, honnan szerzett értesülés Nagy Imre állítólagos kijelentése: „Meghalok a hazámért!” – Dallos Sándor cikkében olvasom épp ma reggel az *Irodalmi Újságban*: „Vigyázzunk, mi a bukott vagy a fél forradalmak népe voltunk.” – Voltunk? Vagyunk!

Az *Irodalmi Újság* november 2-i keltezésű. Vezető helyén Petőfi verse: „Ismét magyar lett a magyar... Bilincset összetörte”. – Valamikor magyar iskolai tankönyvekben lesznek benne ennek a számnak a cikkei, versei. Prózát írt bele Németh László, Déry Tibor, Füst Milán, Szabó Lőrinc, Tamási Áron és mások, versei közt ott a rövid idő alatt híressé vált *Piros vér a pesti utcán* Tamási Lajostól és Illyés Gyula remeke, az 1950-es keltezésű *Egy mondat a zsarnokságról*. Benjámin László költeményének utolsó sorai:

*Mi lesz velünk? Már csak a sírban a szabadulás?
Nincs felelet. Csak a vér van, csak a gyász.*

Délután 3 óra. Az óvópincében voltam, mert 12 óra után olyan erőssé vált az ágyúzás, és olyan közelivé, hogy a ház körül süvítettek a golyók. Többen lementünk. Csak a pénzemet vágtam zsebemre, annyira apatikus lettem, miután ismét sírógörcsöt kaptam, amikor Lacinak kezdtem mesélni a dunapenteleiek ellenállását. Valamelyik rádióban hallottam. Idegesség-e vagy mi, de valahányszor a vérontásra, a hősi halottakra gondolok, sírni kezdek. Öregség? Na de ez lényegtelen. Sikerült fognom a déli 12 órás híreket a Szabad Európában. E szerint a helyzet áttekinthetetlen. Az oroszok éjszaka lopakodtak be, 9 órakor elfoglalták a Parlamentet és letartóztatták Nagy Imrét és társait. (Ekkor szűnt meg a rádióadás is, a Parlamentből adták a rádióadást.) Pesten utcai harcok, Győrben is. Vidéken a katonaság mindenütt harcolt a Szovjet ellen (azt mondják az itt lakók,

hogy Pesten azért nem harcolnak a katonák, mert nincs fegyverük, az elmúlt napokban kiosztották a civilek között). Szombathelyet elfoglalták az oroszok, Celldömölnél a magyarok megverték őket, Fehérvár és Győr közelében nagy ütközet stb. A helyeket nem tudtam mind megjegyezni. Az látszik bizonyosnak, hogy vidéken is folynak a harcok. Itt pesten állítólag a lefegyverzett magyar katonákat az oroszok hazaküldik. Itt a házban lakó G.-né telefonált a Vöröshad-sereg újtára a férjének a katonai akadémiára, ott teljes a csend. A Szabad Európa rádió szerint a Magyar Távirati Iroda...

Itt félbe kellett szakítanom az írást, mert le kellett mennünk az óvópincébe. Közben robbant gránát, és erős volt a lövöldözés. Most este fél kilenc van, folytatom a délutáni témát. Tehát a Magyar Távirati Iroda utolsó üzenete Nyugat számára ez volt: „El kell távoznunk helyünkről. Isten veletek, barátaink. Isten óvja lelkeinket!” – Dunapentele rádióállomása reggel 8 óra után jelentette, hogy Pécssett, Székesfehérvárott, Dunaföldváron áll a harc. „Harc a betolakodottak ellen mindenütt áll. Magyarok, álljatok ellent egy emberként! Dunapentele helyőrsége utolsó emberig kitart, halál a szovjet elnyomókra!” – Azt hiszem, ebben már nem egységes a közvélemény. A magam részéről én sem tartom értelmesnek ilyen hatalmas túlerővel szemben felvenni a harcot, mert az biztos öngyilkosság. Tömérdek emberéletbe kerülne, és sok-sok érték menne tönkre. Hazaérkezett a házban lakó százados, egy másik százados barátját is magával hozta, lejöttek az óvóhelyre. Ők is ezen a véleményen vannak. Kb. huszonötven voltak bent a Petőfi Akadémián. Most egyórás tanakodás után úgy döntöttek, hogy nincs értelme az ellenállásnak, és ilyen értelmű körtelefonokat adtak le az egyetemista nemzetőrségnek. Ők is hazajöttek. – Valaki az Árpád hídtól jött haza gyalog, nem bántották.

Valójában nem tudunk semmit. Innen a Rózsadombról a Déli pályaudvar és a Móricz Zsigmond körtér irányában láttak tüzet, és azt, hogy a Vérmezőről egy üteg lőtt a Szabadság-hegy felé.

Közben a rádióból megtudtuk, hogy Kádár János új kormányt alakított. Valamelyik vidéki rádiót foglalták el Kádárék. Személyesen ismertette programját. Tulajdonképpen a Nagy Imre programja ez: átkos Gerő-Rákosi klikk, beszolgáltatás eltörlése, kisipar, kiskereskedelem, parasztoknak szabad szövetkezése, a Varsói Szerződés felmondása (!), az orosz csapatok kivonulása, függetlenség, szuverenitás, egymás belügyeibe való be nem avatkozás. Az ember nem tudja e tragikus órában, nevesse-e vagy bosszankodjék ezen a cinikus és a való tényeknek ellentmondó programon. A programban be nem avatkozás, és a valóságban a szovjet csapatok beavatkozása, a programban szuverenitás, függetlenség, és a valóságban az országnak idegen katonai túlerővel való leigázása. Továbbá ha – a szabad választáson kívül – ugyanaz a programja, mint Nagy Imrének, akkor miért kellett Nagy Imrét ilyen brutálisan elkergetni, ennyi vért ontani, ennyit rombolni? Vagy félnek a szabad választástól? Difficile est satiram non scribere. Kilátszik a lóláb: Kádár és társai (Münnich, Kossa, Apró) quislingek, bábok, a lényeg ez: az oroszok nem akarják feladni hazánkat és az itteni kommunista rendszert, és Kádárék statisztálnak ehhez. Megéri ez a szovjetnek? Óriási a

felzúdulás külföldön a rádiók tanúsága szerint. Kádár „kormányalakításának” okául ezeket hozta fel: Nagy Imre gyenge volt, veszélyeztetve volt a népi demokrácia, az igazi szociális berendezés, megöltek kegyetlenséggel régi munkás harcosokat és „becsületes hazafiakat” (így nevezi Kádár az ávósokat, akik pedig őt is kegyetlenül megkínozták), le kellett verni a fasiszta ellenforradalmi bandákat, akik megtévesztették a fiatalokat. Kiváncsi vagyok, ezek után hogy fog az emberek elé állani Kádár akár egy gyűlésen is.

Az esti angol rádió mondja, hogy 24 hadosztállyal rohantak le bennünket az oroszok. A *Szabad Nép* székházából azt a hírt adta le valaki Londonnak, hogy a lakosság ellenáll, de géppisztollyal nem tud érvényesülni a tankok ellen. Ezt mondta még többek között: „Magyar nép nem fél a haláltól, csak azt sajnálja, hogy sokáig nem tud kitartani”. Majd bejelentette, hogy mennie kell neki is lőni. – Ötezer magyar menekült át ma Bécsbe, és sok civil és katona Jugoszláviába.

Elfáradtam, és nagyon szomorú vagyok. Nem kívánom a külföldi beavatkozást, mert nem akarom, hogy második Korea legyünk. A forradalom elveszett, az ENSZ-ben nem bízom semmit. Nyugatot nem ér rá velünk foglalkozni. Az angolfranciáknak ott van Suez és Egyiptom, Amerikában pedig holnapután lesz az elnökválasztás.

A földön vettem magamnak ágyat a szobám legvédecombe sarkában, Isten segítségével talán jól fogom itt tölteni az éjszakát.

November 5. hétfő

Szent Imre herceg napja. Szent Imre, úgy látszik, cserbenhagyta a magyar ifjúságot. De ki érti az isteni Gondviselés útjait? Lesz ebből kibontakozás? Lesz itt valaha szabadság? Vagy csak – ahogy egy ma reggeli angol lap írja: – „egyensúly” a szabadság és elnyomás között?

Az éjszakát túrhetően töltöttem itt a földön. Laci az előszoba földjén vetett ágyat magának. A házból a gyerekek az óvóhelyen aludtak a mamák egy részével, a bátrabb felnőttek az emeleti lakásukon. Nem vagyunk bent a harcokban, kifejezetten exponált helyen sem, de a Rózsadomb tetején vagyunk, nem eldugott részen, egy-egy eltévedt golyó vagy gránát idetalálhat, mint tegnap délután is az, amelyik a ház mellett csapott le és Káldoriék erkélyére vetette föl a földet. Az éjjel negyed egykor ébredtem erősebb és közelebbi ágyúdörgésre, négy óra körül pedig tisztán hallottam egy lövedék süvítését. Egyébként most pillanatnyilag – reggel háromnegyed nyolc felé jár az idő – relatíve csönd van. Igazából nem tudok semmit. A budapesti Kossuth adóállomás, mely tegnap a Parlament elfoglalásától, reggel 9-től kezdve egész nap hallgatott, most, eléggé ízléstelenül, slágerlemezeket sugároz. – Meghallgattam az angol rádiót reggel háromnegyed hétkor. Óriási a részvétel a külföldön a magyar nép „vértanúsága”, „megölése” iránt, de a magyarországi helyzetről nem mondott semmit. Ismertette az ENSZ rendkívüli közgyűlésének lefolyását. Az amerikai kiküldött határozati javaslatot terjesztett be, amely kötelezné a szovjetet, hogy mielőbb vonja ki csapatait Magyarországról, és hogy Magyarország szabadon dönthesse el életformáját. Persze, az orosz kiküldött ellenezte, mondván, hogy fasiszta ellenforradalmat

tört le a magyar kormány kérésére. – 7 órakor valamilyen magyarul beszélő adást fogtam, New Yorkból sugározott saját bevallása szerint (ENSZ rádiója?), nehezesen, akadozva, de nyelvtanilag kifogástalanul beszélt magyarul. E szerint a közgyűlés el is fogadta a javaslatot, az amerikaiak, ötven a nyolchoz arányban. Tizenötven tartózkodtak a szavazástól (csak tudnám, kik azok, akik ilyen világos ügyben is előkelően „tartózkodnak a szavazástól”) és hárman nem voltak jelen. Most kíváncsi leszek, lesz-e foganatja az ENSZ határozatának. Szerintem abszolút semmi. – Az ENSZ nem ismeri el a Kádár-kormányt. Eisenhower sürgős levelet írt Bulgariának, hogy vonuljon ki Magyarországról.

Míg mindezt leírtam, a budapesti Kossuth adó többek között ezeket slágereket énekelte hanglemezeiről (odakint ismét ágyúzás!): „Én megpróbáltam haragudni rád, de egy percnél nem bírtam tovább...” és „Budapesti éjben kigyúlnak a fények, ez a csoda város nézd csak milyen bájos, nézd csak milyen szép...” (főleg így összelőve!).

Szörnyű cinizmus ez a „kormány” részéről.

8 óra 5 perc. Félbeszakítja a budapesti rádió a slágerzenét és beolvassa a tegnap már hallott Kádár-kormány-nyilatkozatokat. Magát „forradalmi munkás-paraszt kormány”-nak nevezi. Miniszterelnök Kádár János, belügy és karhatalmi: Münnich Ferenc, külügy: Horváth Imre, pénzügy: Kossa István, iparügy: Apró Antal, földművelésügy: Dögei Imre, kereskedelem: Rónai Sándor. A kormánynyilatkozatban ilyen kitételek olvashatók: „megvédjük a munkások-parasztok hatalmát”, „helyre kellett állítani a rendet és nyugalmat” [NB! éppen amikor már helyre volt állítva a rend és nyugalom, törtek ránk a szovjet csapatok. Hát így kell helyreállítani?], „ellenforradalmi elemek gyilkolnak, rabolnak, garázdálkodnak” [ezt a szpikernő így olvasta be: gazdálkodnak], „nyilasok és más vadállatok gyilkolják a becsületes hazafiakat”, „veszélyben van a szocializmus szent ügye, a munkások, parasztok hatalma”. – A kormánynyilatkozat után Münnich Ferenc beszélt hasonló dolgokat hasonló tónusban. Majd felhangzott a *Himnusz*, a magyar *Himnusz*! Ezzel is hogy visszaélnék! Aztán újabb kormánynyilatkozatot olvasott fel egy nő. Felszólítja a támogatásra a népet (ebben a pillanatban ismét egy gránát pukkant szét itt a közelben, ijesztő volt), és reméli, hogy pár napon belül helyreáll a munka. Utána eljátszották azt az indulót, melynek szövege: „Föl, föl vitézek a csatára, a szent szabadság oltalmára!” (a Klapka-indulót), aztán cigányzene következett.

Csak tudnám, mi a helyzet az országban. Jó, hogy olyan távol lakom a város belterületétől, viszont nehéz innen tájékozódni.

Kilenc órakor a budapesti adó közli Kádár és Münnich levelét az ENSZ főtítkárához, amelyben bejelenti, hogy a Nagy Imre-kormány nincs már a helyén, és tiltakozik a magyar ügy tárgyalása ellen, mert ez az egész ügy magyar belügy. (Nem hiszem, hogy ez a lépés rokonszenves lesz a munkások előtt.) És megerősíti helyén Kós Pétert és Szabó Jánost, eddigi ENSZ-kiküldötteinket. Azután nyilatkozatot olvas fel a rádió. Ennek lényege: a felkelés jogos volt, tiszta, „mint a kisgyermek kék szeme”, de horthysta tiszték és egyéb elemek megnyergelték, és vissza akarták állítani a gyárosok és földesurak uralmát. Ezért kellett új kormány.

Az orosz beavatkozásról, az orosz csapatok vérontásáról szemérmesen hallgat. Kádár tegnap Szolnokon mondta el ugyanezeket, amiket most a rádió beolvasott. Ez azonban mind csak mese (ijesztő közletről lónek megint, vagy bombáznak? még mindig itt írok, fekvve a földre vetett „ágyamon”), az igazság ez: a magyar nép, a munkások, parasztok és értelmiségiek – és nem reakciós erők – megelégteltek a kommunizmust, és meg akarták szüntetni a kommunista rendszert és az orosz uralmat. Ebbe viszont a Szovjetunió nem nyugodhat bele, mert a példa ragadós lehet, a járvány tovább mehet és szétbomlik az egész Szovjet Birodalom, és nem nyughat bele a kommunista vezető réteg, mely nem akarja a hatalmat kezéből kiengedni vagy mással lényeges pontokban is megosztani.

Fél tíz után felolvasták az orosz hadsereg felszólítását. Szerencsére békülékeny hangú. Ők is munkás- és parasztszármazásúak, nem akarják elfoglalni ezt az országot, van nekik elég földjük (1945-ben ugyanezt mondták!), a „kormányok” kijelentette, hogy itt fasizmus van, az országban teljes a zűrzavar.

A magyar forradalmi munkás-paraszt kormány fordult „hozzánk”. Mi csak a fasizmusból akarjuk megmenteni az országot, ahogy tettük 1945-ben. Legyetek segítségünkre.

Milyen nagymérvűnek kellett lennie itt az emberekben az elkeseredésnek, hogy ilyen elszánt fölkelésbe robbant ki. Pusztá kézzel mentek tankokra és még most is, amikor a helyzet már teljesen reménytelen, harcolnak és életüket adják a szabad életért, azért, hogy a kommunista rendszer megbukjék, azért, hogy az orosz igát lerázzák.

Fél tizenegykor hirtelen erős és közeli lövöldözés indult, a ház sietve vonult az óvóhelyre, annyire sietve, hogy én például a cipőmet már a védettebb lépcsőházban vettem fel. Ettől kezdve a napot az óvóhelyen töltöttük. Megpróbálom kutyafuttában rögzíteni a nap értesüléseit. A helyzet valójában továbbra is ismeretlen előttünk. Értesüléseinket még mindig telefonálásokból szerezünk, és abból, amit az emeleti lakásokból látni lehet, ha egy-egy merészebb lakó felmegy. Délelőtti információk: Kőbányán – közelebről nem tudom, hol – egy magyar tüzérüteg ásta be magát, és lövi az orosz tankokat. A Gellérthegyről és a Vérmezőről lónek. Ki kit? Nem tudni. Állítólag a Kilián laktanyában ismét fellángoltak a harcok. A Wesselényi utca lakói is óvóhelyre mentek. A Várnál és a Sas-hegyen lehetett tüzelést látni.

Délután fél háromkor ismét erős közeli lövöldözés van, három óraker pedig a bátrabbak is szaladnak le az óvóhelyre csomagokkal, mert az orrunk előtt lévő Vérhalom téren orosz tankot láttak megállni, ágyúcsöve felénk irányulva. Vagyis innen fog lőni, és ide lónek vissza. Szép kilátások! Kevéssel később két merész ember fölmege a padlásra, az ottani ablakból biztosabb hírt hozni az orosz tankokról. Megnyugtató hírrel jönnek vissza: nincs már tank a Vérhalom téren, távolabb vonultak egy-két kilométerrel, a kilátóhoz, ahol az 1944-45-ös ostrom alatt bunker és löállás volt. – Az óvóhelynek abban a helyiségében, ahol én is vagyok, beállítja Molnár bácsi a rádióját, szól a tánczene a budapesti rádióból, a férfiak kártyáznak, a nők diskurálnak, békés hangulat, a lövöldözések is egyre ritkábbak. Én egy karosszékben a rádió mellett ülve dolgozgatok: adatgyűltés ellenőrzése a Nagyszótár részére Mikszáth búbajos Jókai-életrajzából.

Öt órakor tüzet lehet látni az emeleti lakásokból a Vár és Gellérthegy között a Duna-parton, a Soroksári út vége felé, és a Krisztinában. Sz.-né látta, amint a Krisztina-posta épületére becsapódott a lövedék.

Délután öt körüli telefonok: a Király utcában és a Nagykörúton barikádokat emeltek, a Déli pályaudvaron lőtték a vagonokat, ezek égnek, Pesten sorban álltak kenyérért, tehát nem lehetetlen az utcára menni. A rendőröket hazaküldték, fegyvertelenül.

A ház mellett sétálók – járőr? – felszóltak, hogy a villanyt oltsuk el.

A gépállomások – ezt ma a budapesti rádió mondja be – kötelesek traktort is adni a szovjet csapatoknak, ha kell, az állami gazdaságok pedig táplálni az orosz katonaságot. Ugyancsak a rádióban a szolnoki munkástanács elnöke, bizonyos Dancsi vagy Danics, felhívást intéz a magyar munkásokhoz, hogy Kádár mellé álljanak. Szolnokiak is vannak az óvóhelyen, megkérdem, ismerik-e. Igen, ma-szek hentes. „Na és milyen ember?” – „Olyan, hogy hol ide áll, hol oda áll.”

Vacsora után fölmegyünk az egyik második emeleti lakásra megnézni Pestet. A kép szomorú. Négy helyen látunk tüzet, közülük az egyik olyan hatalmas, hogy nagy lángok látszanak idáig. Nem tudjuk pontosan betájolni, de vagy az Üllői út, vagy a Baross utcának a Nagykörúttól kifelé eső része. Azonkívül állandóan lónek, messziről, a hangot nem lehet hallani, csak a piros színű lövedékeket, lövik Pestet, egyik-másik lövedék Budára is áttéved. Időnként fehér rakétákat lónek fel a tüzek tájékán. Amiket itt a nézelődő társaság Kádárra és az oroszokra mond, nem éppen hízelgő.

November 6. kedd

Ma van húsz éve, hogy apám meghalt. A falumban ma reggel 7 órára misét kértem érte, és anyáéért. Vajon el tudták-e mondani?

Fél tíz felé jár az idő. Állandóan lónek, de messzebről és ágyúval. Meddig fog ez még tartani? Szeretném, ha már vége lenne, teljesen kilátástalan a harc, és mindig több vér ömlik, és több érték pusztul. Az angol rádió ma reggeli adása szerint a helyzet még mindig nem tekinthető át. Moszkva jelentette, hogy leverte a fasiszta lázadást, viszont a harc még több helyen folyik. Az orosz tankok – folytatja az angol rádió – csak zárt egységben mernek vonulni, mihelyt egy lemarad, a szabadságharcosok megrohanják, kiégetik. Több helyen barikádokat emeltek. Az egyik angol lap bevallja, hogy az ENSZ tehetetlen, és a Nyugat képtelen segíteni, mert abból egy harmadik világháború lenne, atomháború, amely egyaránt elpusztítaná a szabad és leigázott államokat.

Hát igen, a Nyugat imponáló együttérzést tanúsít, gyógszert, ennilót és gyönyörű szavakat ad, de vért csak repülőgépen. Továbbra is bent hagy bennünket a rabságban, mint annyiszor már a történelem során. Hát mi már sosem leszünk szabadok? Mivel érdemeltük ezt meg? A szomszédos Ausztria boldogan élhet, és mi, a tőszomszédjai rabságban. Most, hogy felkelésünket két héten belül leverik, már teljesen kilátástalannak látom helyzetünket. Nyilvánvalóvá vált, hogy a Szovjetunió nem enged ki a markából bennünket – állítólag a szabad választás hírére ijedt így meg és határozta el újabb leigázásunkat –, a Nyugat

pedig gyöngé ahhoz, hogy fölszabadítson bennünket. Itt csak egy világháború változtathat a helyzeten, vagy az, ha magában a Szovjetunióban buknek meg a kommunista rendszer. De van-e erre remény?

Bulgaryin levelet írt az angol és francia kormánynak: hagyják el Egyiptomot, mert abból világháború lehet. A Biztonsági Tanács leszavazta az orosz javaslat tárgyalását, amely szerint orosz és amerikai csapatok szállják meg Egyiptomot.

Nem lehet tudni, hogy a Kádár-kormány Szolnokon van-e még, vagy már Pesten, és hogy mi van Nagy Imrével, társaival és Maléterrel.

Az idő ragyogó, de kissé szeles és hűvös.

Kéthly Anna New Yorkba érkezett. Ki akarja fejteni álláspontunkat az ENSZ közgyűlése előtt. De hát fog ez segíteni rajtunk? New Yorkban húszezer magyar és más nemzetiségű ember tüntető felvonulásban vett részt, fekete ruhában ment a menet élén a magyar nemzeti bizottmány. Olaszországban sok helyütt félár-bocra engedték a lobogót, gyászolván a magyarokat. Egyetemi ifjak tüntettek. Rotterdamban a rakodómunkások megtagadták két orosz hajó kirakását. Stb., stb. Ez mind gyönyörű, köszönjük is az együttérzést, de, sajnos, sorsunkon nem változtat.

Az éjjel az óvóhelyen aludtam felöltözve. Négy széket raktam össze „libasorba”, a legszélsőre párnát, magam köré két pokrócot. Kényelmetlen alvás volt, főleg azért, mert nem volt elég hosszú az „ágyam”. Most itt fent ülök a szobámban, kissé távolabb az ablaktól.

Ahol az este az a nagy tűz volt, fekete füstöt lehet látni, nagy füstöt, most délelőtt is még. Buda is több helyen ég, Pest is. Foszforos lövedékeket használtak az oroszok? Szeretnék ott lenni az első csepeli munkásgyűlésen, amikor Kádár először áll a melósok elé.

Délelőtt 11 óra. Relatív csönd itt Budán. Messziről hangzanak lövések. A zöldséges idefent állítólag kinyitott. Lent a Margit körúton a kenyér már elfogyott. Szóval árusítottak. Aki lent járt a Margit körúton, mondja, hogy alig van egy ház, mely ép, vagy amelynek ablakai épek. És jön a tél. Mondják, rosszabbul fest a város, mint az ostrom után.

További telefonértesülések: A Csáky utca környéke csendes. Egyvalaki épp most indul ott piacra. – Egyik házbelinek egy igen karakán férfi rokona beszorult a Rákóczi úton egy házba, de még nem mer hazaindulni, pedig a közeli Elemér utcában lakik. – Allítólag – de ez nem hiteles – a mostani harcokban foglyul esett embereket a Nyugati pályaudvaron bevagonírozzák. És ugyancsak állítólag tegnap azért volt itt nálunk az a zúr, mert a közeli József Attila Kórházból morze-fényjeleket adtak le, és azt lőtték.

12 órakor beolvassák a Kádár-kormány felszólítását a „baráti szocialista” államokhoz, hogy küldjenek segítséget: gyógyszert, ennivalót, építkezési anyagot. Ugyanakkor már be is olvassák a Szovjetunió válaszát. Látszik a kicsináltság. A Szovjetunió a legrövidebb időn belül küld – és felsorolják – 50 ezer tonna lisztet, 5 ezer tonna cukrot, stb., stb., építőanyagot, ablaküveget, tetőfedőlemezt stb. Nem lett volna egyszerűbb nem tönkrelőni a fővárosunkat? És a halottakat,

akiket az oroszok agyonlőttek, ki fogja föltámasztani? Bulganyin vagy Zsukov? Hülyék ezek az emberek, vagy minket néznek annak?

November 7. szerda

Reggel. Ilyenkor van aránylag a legnagyobb csönd. Mindig így volt az elmúlt két hétben, de azért távolról, Pesten túl, Rákosszentmihály vagy Rákospalota, Pestújhely irányából ágyúval lőnek. Tegnap volt két hete, hogy megkezdődött a forradalom és ma már az orosz parancsnok, nem ugyan a cárnak, de az orosz kommunista párt vezetőségének jelentheti, mint 1849-ben, hogy „Magyarország felségtek lába előtt fekszik”. Le van tiporva újra a magyar szabadság. Semmi kiutat nem látok. Itt évtizedek fognak elmúlni, hogy Magyarországon szabad államberendezés lehet, és Oroszországgal baráti, de független. Teljesen reménytelenül látom a helyzetet. Két dolgot kell tudomásul venni, amin immár az orosz nem fog akarni változtatni egyhamar, sem a Nyugat nem fog tudni változtatni, és ez az, hogy 1. itt csak kommunista államrendszert tűr meg a Szovjet; 2. továbbra is orosz gyarmat maradunk, vagy finomabban kifejezve: orosz érdekszféra. Egyébként ma van 39-ik évfordulója a „dicsőséges októberi forradalom”-nak. Nálunk most a rendkívüli idő miatt „munkanap”. Ez valószínű vidékre szól, mert itt aki akar, sem tud dolgozni. Este tűzijátékot rendeztek távol Pest mögött az oroszok az ünnep tiszteletére. Ezt többen a házból rossz jelnek minősítették, hogy „bemérnek” az ágyúk, és minket fognak lőni, úgyhogy majd mindenki az óvóhelyén aludt. Én is, de ezúttal a földön csináltam magamnak ágyat. A cementpadlózatra újságpapírost terítettem, erre a legőcskébb pokrócomat, arra egy régi kimustrált paplant, hogy ne legyen nagyon kemény a fekhely, és csak ezután a lepedőt, párnát. A budapesti rádió – amit voltaképpen Szolnokról sugároznak – ma reggel hosszú ünnepi megemlékezést olvasott be, amiből kitűnik, hogy a Kádár-kormány éppúgy hazudik, mint a Rákosi hazudott, és éppúgy hazug propaganda szövegeket áraszt.

Tegnap délig aránylag csend volt, békésen megebédeltünk – bablevest – idefönt. Két óraker aztán a Gellérthegyről idepörkölték ágyúval. Kb. pár száz méterre vágott be két ágyúgolyó, de az itteni akusztika olyan „jó”, hogy az volt az érzésem, közvetlen mellettem csap le. Az egyik ide esett a kis közértbolt elé az Áldás utca elején, a másik állítólag a Vérhalom út egyik házának a tetejére.

Megint közelebről lőnek! Vége lehetne már egyszer! Már nagyon pocskul állok idegek dolgában.

A következőket már ebéd után írom az óvóhelyen. Lőttek, lejöttem. Most kevesen vannak itt. A bátrak elmentek bevásárolni a városba, többen pedig a közeli Tapolcsányi utcába, ahol állítólag ingyencsomagokat osztogatnak egy követségen. Én nem merek kimenni.

Röviden rögzítem tegnap délutántól a dolgokat. Kettőkor tehát lejöttünk az óvóhelyre. Négy óraker újabb tüzeket vesznek észre, felmegyünk körülnézni: öt-hat helyen ég a város, és a tegnapi nagy tűz még mindig füstöl. Távol Csepelen is ég. A várban, innen nézve a Mátyás-templom és a volt helyőrségi templom közt, lángolva ég egy épület, azt mondják, a Mátyás Gimnázium (vagy a levéltár?). Friss

tűz. Okát telefonon tudjuk meg: odamenekült egy 20-25 főnyi felkelő csoport fegyverrel, és onnan lőnek. Ezért lóttek oda az oroszok ágyúval, foszforos lövedékkel. A helyzet az, hogy ilyen kis csoportok vannak szétszórva a városban, fölfegyverezve, és azok hol ebbe az épületbe mennek, hol amabba, főleg üresekbe, iskolába, üzletekbe stb., szóval nem lakott épületekbe, és onnan lőnek. Az orosz pedig – úgy látszik, emberkímélés szempontjából – nem gyalogosokat küld ellenük, hanem minden épületet, ahonnan valaki kilő pisztollyal vagy géppuskával, ágyútűz alá vesz. Rengeteg ablak és épület, lakás megy így tönkre, több közülük ki is gyullad. Ezeknek a felkelő csoportoknak az összetételéről eltérőek a vélemények, biztosat azonban senki sem tud. Van, aki kiszabadított bűnözőket sejt bennük, van, aki suhancokat. Mindenesetre nehéz most arra felelni: hősök-e vagy nem. Tény, hogy életüket áldozzák az oroszok elleni harcban a mi szabadságunkért, és ezért minden tiszteletünket megérdemlik, de tény az is ugyanakkor, hogy küzdelmük a túlerővel szemben teljesen kilátástalan, és működésük a civil lakosság életét veszélyezteti, és az épületeket. Sok ember hal meg, sok épület megy tönkre vagy ég el, sok érték pusztul el.

Kollárt is felhívtam telefonon tegnap délután: az ő házuk ép, de a környék szörnyű. A Liszt Ferenc tér és Andrássy út sarkán lévő írószövetségi könyvesboltba ment be kb. 20 gyerek, onnan lóttek, erre az oroszok ágyúval feleltek, kigyulladt a ház, ég a mellette lévő drogéria is, melynek utolsó vevője éppen én voltam. A Jókai tér és Andrássy út sarkán a ház, melynek földszintjén a sportbarátok eszpresszója volt, összelőve. Kollár tegnap a reggeli órákban kiment kalácsot vásárolni.

Az ötórás magyar hírek szerint az oroszok elfoglalták Szegedet, Ceglédet, Kecskemétet. „Szolnokon hétfőn már egyre többen mentek ki a lakosság közül az utcára”. Szóval ott is lehetett valami! Az orosz katonák másodszori behívását, a mostani tevékenységüket a magyarok ellen így nevezte: „határozott lépést” kellett tennie a Kádár-kormánynak. A kínai kommunista pártlap is azt írja, hogy Magyarországon „fasiszta ellenforradalom” van, amit el kell tiporni. Sok a hazugság, a hazug szólam a hírekben. Éppúgy, mint Rákosi idejében. Ez a kormány is hazugsággal indul, és úgy fog hazudni, mint a Rákosi-kormány? Akkor ez is odajut.

Hatkor meghallgatjuk a Szabad Európa rádiót. Szimpátiatüntetésekről számol be. Egész Európában, majdnem minden fővárosban voltak mellettünk és a Szovjetunió ellen tüntetések. Nyugat-Németországban a zászlókat félárbocra engedték, ötmillió munkás három perces szünettel tisztelgett a magyar halottak előtt. Nyugat-Berlinben százezer ember tüntetett. E szerint a rádió szerint harcok vannak: Miskolc, Csepel, Újpest, Budafok, Dunapentele helységekben. Persze, ezek is ellenőrizhetetlen hírek.

Este 8-kor a budapesti rádió szerint: Székesfehérvárott helyreállott a rend, 7-én iskolába mennek a diákok. Nyíregyházán az „ellenforradalmi” csoportokat leszerelték, Szolnokon az iskolák 8-án nyitnak.

És ma: hetedikén?

Délelőtt csönd volt, fél tizenegy körül jöttem le az óvóhelyre. Állítólag a Hármashatár-hegyet lótték, és Óbuda felől jöttek lövések. Itt ebédeltünk lent, újra bablevest.

A lent járók hírei: a Margit körúton fehér üzleti köpenyes fiatalok voltak láthatók „élelmiszer” jelzésű teherautón. Fegyverrel beugrottak egy üres kirakatba, és lőttek. A másik lakó a Keleti Károly utca, illetve Mechwart tér és Margit körút találkozásánál járt. Találkozott egy kb. 50-60 főnyi csoporttal, fegyveres felkelők, férfiak, civilek, katonák, rendőrök, kalauzok. A vezetőjük akkor osztotta szét őket. Egy részük a Széna tér felé ment, egy másik a Téglá utcába és így tovább. Állítólag a Statisztikai Hivatal épülete mellett épült nagy pártházban van a székházuk. Oda is lőttek délelőtt, de maga a ház a lent járók szerint sértetlen. Egy házbeli volt Ravasz püspöknél látogatóban. Ravasz apósa Bibó Istvánnak, a Nagy Imre-kormány államminiszterének. Mondják, hogy Bibó ott volt a Parlamentben, amikor az oroszok elfoglalták, ő adta át Nagy Imre megbízásából az oroszoknak a Nagy Imre-kormány tiltakozását. Állítólag Maléter megszökött, és ő szervezi a felkelést. Vidékről is jönnek erősítések.

Délelőtt a budapesti rádió sokáig hallgatott.

Laci három órakor beszélt telefonon Thurzóval, aki a Váci utcának a Vásárcsarnok felé eső részén lakik. Azt mondja, hogy ott minden csendes. Nagyanyjával is beszélt Laci, ott – Kosztolányi tér – zűrös még a helyzet. Szerintük Csepelen folyhat nagy harc.

Az elébb járt itt egy bátor asszony, aki ismerőseinél a szomszédos házak egyikében az emeletről nézte, amint lőtték a Bécsi kapu tér táját. Sok lövést kapott a levéltár, a templomtorony is kapott. Azt mondják, több és nagyobb az épületkár, mint az 1944-45-ös ostrom után volt.

Már negyedik napja annak, hogy az oroszok lerohantak bennünket, és a budapesti rádió szemérmesen hallgat arról, hogy mi történik. Budapestről negyedik napja egy szó tájékoztatás sincs.

Szuszlov mondott nagy beszédet a november 7-i ünnepség alkalmából. Hemszeg a hazugságoktól és a sztálini szólamoktól.

Egyiptomban tüzszünet. ENSZ-rendőrséget akarnak felállítani. Ebben a négy nagyhatalom (orosz, angol, amerikai, francia) nem vesz részt.

Délután 4 óra. A rádióban: „Hopsza Sári, hopsza hó, mindennap egy forduló”, fölöttünk, körülöttünk meg röpködnek a lövedékek, rázódnak az ablakok. Aztán újabb operett dal: „a mámoros hajnal elébe” – énekli a rádióban valaki nagy buzgón, itt meg azt a hírt hozza valaki, hogy a fölkelők egy része idehúzódik föl a mi dombunkra. Nem valami biztató kilátások.

Mesélik, hogy tegnap a pesti oldalon a Glázner pék előtt nagy tömeg állott sorba, megjelent egy orosz tank, leadott egy riasztólövést – mint később kiderült, a levegőbe –, mindenki lehasalt. A tankból kiszálltak, és elvitték az összes kenyeret.

* Ezek a megszállt városban terjengő hírek természetesen pontatlanok voltak. Bibó november 4-én reggel ment be a Parlamentbe, de ott már nem találkozott Nagy Imrével. Tiltakozó felhívását, mint ismeretes, nem az oroszoknak, hanem az amerikai követségnek adta át. Malétert már az előző este a tőköli szovjet parancsnokságon foglyul ejtették. Túlzottnak bizonyultak az épületkárokról szóló hírek is.

Öt óra. A ház ajtaja már zárva. Valahányszor csöngetnek, megyünk a házfelügyelővel, nem hagyjuk egyedül.

A ház elég magasan, exponált helyen van a dombon, közvetlenül mellette nagy tér, a „csacsirét”. A ház egyben jó célpont is, ezért izgulok, hogy ide trafálnak ezek a fránya ruszlik. Úgy hírlik, hogy a szomszéd utcában lakó Sirovicza orvost, az ország egyik legjobb urológusát, aki Gyurkát is operálta, egy ágyúgolyó megölte. Kertjében temették el ideiglenesen. Az ablaknál állt, épp a rolót akarta lehúzni.

A rádióban egyik operettdal a másik után. Kedvesek, bájosak, de mennyire nem passzolnak most ide! Milyen messze vagyunk most mindettől!

Az angol rádió délután háromnegyed hatos adásának hírei: Eisenhower 6 %-os többséggel befutott, 3 %-kal kapott többet, mint 1952-ben. A Kádár-kormány elutasította a nyugati segítséget. (Mit fogunk enni? Persze, Kádár Úrnak mindig meglesz az ennivalója és meleg szobája.) Külföldön folynak a tüntetések az orosz követelések ellen. A luxemburgi orosz követségre behatoltak. A november 7-i ünnepségre megterített asztalokról az ennivalót, italokat kidobálták az utcára. A behatoló rendőrség az orosz követet a pincében megbújva találta, ünnepi ruhában, mellén az összes kitüntetésekkel. A követség többi tagja a padláson húzta meg magát. (Kiegészítem itt a tüntetések képét az amerikai adással: Amszterdamban a kommunisták lapjának a csatorna partján álló székházába vonultak, és a szerkesztőség tagjait az ablakon keresztül kihajították a csatornába. Münchenben ötvenezer ember háromórás menetben tüntetett, fáklyákkal. A menet élén menekült magyarok tíz magyar zászlót vittek.) Budapesten az oroszok agyonlőtték a jugoszláv követség egyik tagját, amint kinézett az ablakon. Az egyiptomi követségbe Budapesten behatoltak az oroszok és kifosztották, a követnek és feleségének a ruháit is elvették.

Hódossy doktor és Lendvai Mária lent jártak délelőtt a Széna téren és környékén bevásárolni, és a Fény utcai csarnokban. A Széna téren öt orosz tankot láttak állani. Láttak fölkelőket is: szabadon sétálnak a nép között géppisztolyokkal, övükben kézigránatokkal. Amint feltűntek az utcákon, valaki megszólalt: „Kezdődik a cirkusz”, és valóban kezdtek lőni az orosz tankokra, azok meg vissza. Életveszélyes útjuk volt Hódossyéknek. A Statisztika előtt Mária látott két 10-14 éves gyereket géppisztollyal. A Statisztikában van a szállásuk, és a Széna téren. Állítólag a Vár alatti bunkerben is vannak, de ott békében hagyják őket az oroszok. Mária olvasta a „Széna téri főhadiszállás” aláírású röpiratot. Azt állítják, hogy győzni fognak, és kéri a lakosságot, viseljék türelemmel a nélkülözéseket. Itt jut eszembe, hogy amikor az „első felvonás” után megnéztem a Kilián laktanya környékén a sok összelőtt házat, akkor egy közelben, a Csepreghy utcában lakó barátomat megkérdeztem, mondja meg őszintén, hogyan viselte el a lakosság a nélkülözést, a lakásuk összelövését, nem szidták-e a fölkelőket. Azt a választ kaptam, hogy türelemmel és zokszó nélkül viseltek el akkor mindent a főlszabados reményében. Vajon most hogy van?

Az angol rádió szerint Budapesten nyomtatott röpiratok közlik a szabadságharcosok öt követelését, illetőleg pontját: 1. az oroszok menjenek ki, 2. ismer-

jék el, hogy a fölkelők nem fasiszták, 3. több párton alapuló választás legyen, 4. nem akarják a fölkelők visszaállítani a régi kapitalista világot, 5. semleges, független Magyarországot kívánnak!

A házból lent járók látták, hogy nők, sőt gyermekeleányok is harcolnak fegyverrel a felkelők közt. Annyit hallottak Zojáról, Timur csapatáról, hogy most ők is azt csinálják, de az oroszok ellen, mint valaki meséli. Én nem olvastam ezeket a könyveket, nem tudom ellenőrizni, de lehet, hogy igaza van. Talán annak is igaza van, aki azt állítja, hogy ezek a gyerekek nem harcolnának így, ha hittant tanultak volna, az megszelídítette volna őket.

A Szabad Európa rádió közölte, hogy a fölkelők kérését továbbította Eisenhowernek. Hogy ez mi volt, nem mondta. Érzésem szerint a fölkelők amerikai katonai segítségben bíznak, pedig nem fognak kapni. Így viszont még sokáig eltarthat. Eddig bizonyára azt hitték, Amerika azért nem segít, illetve pontosabban Eisenhower, mert nem tudja, meg fogják-e választani, de most, hogy újráválasztották, ez az akadály elhárult, és jön az amerikai segítség. Érzésem szerint ennek a reményében, és így a győzelemnek a reményében vették fel újra a harcot. Tény, hogy Dulles egyszer azt mondta, hogy ők nem kezdeményezhetnek, de ha itten megindul egyszer valami, akkor segíteni fognak.

Dunapentelét – a Szabad Európa rádió szerint – körülvették az oroszok, nehézfegyverekkel is. Dunapentelén, hivatkozva arra, hogy ők nem fasiszták, visszautasították a megadási felszólítást.

A Rákos rendező-pályaudvaron élelmiszeres vagon széthordott a nép, a Déli pályaudvar közelében pedig egy cukrászda italait vitték el. Kezd fosztogatni a nép. Lélektanilag magyarázható: már nem a mi nemzeti tiszta forradalmunkról van szó, a szovjet leigázott, már ismét szovjet gyarmat vagyunk.

November 8. csütörtök

Békés, napsütéses reggel ragyog ránk. Ilyenkor csönd szokott lenni, ma azonban 8 óra után már megkezdtek az ágyúzást, de távolabb.

Az angol rádió reggeli közlései: Párizsban a tömeg felgyújtotta a kommunista párt székházát. Egy-két kommunista meghalt. A *Times* (London) cikkéből: „egy nemzet harcol az utolsó csepp véréig”, „a szabad világ azonban semmit sem tehet Magyarorszáért” (Ezt tapasztaljuk!). Az oroszoktól engedélyt kértek, engedje be Magyarországra a Bécsben készen álló vöröskeresztes szállítmányokat (az oroszok ugyanis második beavatkozásuk elején elkobozták a vöröskeresztes csomagokat, sőt lőttek is a szállítmány kocsijaira). Svédország fölkerlte Bulganyint és Hruscsovot, hogy a jövő évre tervezett svédországi látogatásukat bizonytalan időre halasszák el.

A budapesti rádió ma reggel 8 órakor azt jelentette, hogy a vidéken már „helyreállt a rend”, és remélhetőleg rövidesen Budapesten is. Felolvasta továbbá Bulganyin levelét is az angolokhoz, franciákhoz. Ebben szemükre hányja, hogy Egyiptomban ártatlan embereket öltek meg, értékek pusztulnak el stb. szóval leírta azt, amit itt Magyarországon éppen az ő csapatai csináltak és csinálnak. Ekkora cinizmus! Ettől függetlenül azonban az angolok lelkén sok szárad az egyiptomi akciójuk miatt, hogy itt az orosz mindezt meg merte tenni. –

Egyébként a Nyugat most azt csinálja velünk, mint az, aki végignézi a partról, hogy valaki megfullad, nem segíti partra, ellenben a parton azonnal gyújtást kezd koszorúra, a hátramaradottak fölsegélyezésére.

Beszéltem ma reggel Kollárral telefonon. Náluk tegnap délután óta nem volt semmi. De két napig ijedelemben tartotta őket az a tudat, hogy a téren lévő benzines kút felrobban. Aztán kiderült, hogy nincs is benne benzin. Mondja, hogy az ő házukban lévő Közért-boltot a pincén keresztül kifosztotta a lakosság. Úgy értesült, hogy a Király utca és Nagykörút sarkán lévő is. Ott vettem azt a kenyeret, amit most eszünk. De holnapra már nem lesz kenyérünk, szerezni kellene.

Délelőtt fél tíz. Felhoztam magammal egy kis munkát az óvóhelyről, most itt dolgozom az íróasztalomnál, és kíváncsi vagyok, meddig maradhatok itt nyugton. Pontosan az ablak alatt van az íróasztalom ebben a picurka kis szobában, és ez olyan kényelmetlen érzés számomra, mert félek az esetleges ablacserepektől, amik az arcomba, szemembe vágódhatnak. Amíg ezt az orosz üteget el nem viszik a Gellérthegyről, addig állandó szorongásban élek. Az íróasztalomnál ülve odaláthatok a Gellérthegyre. Ők is idetalálhatnak. Mikor lesz már mindennek vége? Mindenki megelégtelt már. A ház üres. Bevásárolni mentek a lakók. Amit lehet.

Délelőtt tizenegy óra. Az első kormányrendeleteket mondta be a rádió tíz órakor budapesti keltezéssel, november 7-éről datálva. E szerint már elég szilárdnak érzi magát és úgy érzi, hogy ura a helyzetnek. A rendeletek enyhék, nincs bennük – egyelőre – bosszúállás. Ez megnyugtató. A rendeletek részletekben:

Kádár János budapesti november 7-i rendeletének főbb pontjai: a minisztériumok azonnal kezdjék meg a munkát. Mindazok, akik október 1-jén alkalmazottjai voltak a minisztériumoknak, foglalják el helyüket. Azok a tisztviselők, akik november 10-ig nem jelentkeznek munkahelyükön, állásukat elvesztik. A forradalmi bizottságok határozatai, melyekkel egyeseket állásukból kitétek, érvénytelenek. A vonatok induljanak meg, élelmiszerboltok nyissanak ki, iskolák azonnal kezdjék meg a tanítást, azokban az iskolákban, ahol egy idegen nyelv kötelező, a tanuló tetszés szerint választhatja, melyik nyelvet akarja tanulni.

A Kádár-kormány november 7-én Dobi kezébe letette az esküt. Ez is jellemző, hogy csak akkor! Eszerint november 4-től 7-ig nem volt kormányunk, vagy még Nagy Imre volt kormányon? De ki nevezte ki a Kádár-kormányt? És ki mondatta le Nagy Imrét?

Egyéb rendeletek (míg ezeket írom, távolról, Pest felőli irányban még mindig ágyúznak): honvédekre, akik a laktanyában vannak, ott várják a további utasítást, akik viszont az események következtében elszakadtak kötelekeiktől, odahaza, lakásukon várják meg ugyanazt. A honvéd katonai tanácsokat föl kell oszlatni, mert zavarja az egységes vezetést. – A forradalmi bizottságokra: hatáskörük tanácsadói és javaslattevői, vezetők vagy mások elbocsátására joga nincs, csak előterjeszhet ilyen irányú kérelmet. A közéjük férközött „ellenforradalmi elemek” eltávolítandók.

Az orosz katonai parancsnokság rendelete november 6-ról: november 9-én

délutánig le kell adni a fegyvereket, aki addig leadja, annak nem lesz bántódása. November 7-étől kezdve reggel héttől este hétig szabad kimenni az utcára. Mindenki vegye fel a munkát, aki nem hajlandó dolgozni, az ellen eljárnak. 8–18 óráig kell nyitva tartani az élelmiszerüzleteket.

Csak indulna most már a normális élet, ha már le kellett nyelni a békát. Maulhalten und weiter dienen! Ez lett a sorsunk.

Csou En-laj kínai főkommunista távirata Kádárhoz: „forró üdvözlét” a magyar nép „jogos képviselőjének”. 30 millió (?) rubeles segítséget ad élelmiszerben és egyéb szükséges dolgokban.

A közlemények előtt Dobi István és Marosán beszélnek. Erővel azt bizonygatta mind a kettő, hogy ellenforradalmi megmozdulás volt, és hogy a szovjet segítség jó volt. Hát ezt a kettőt azt hiszem, nem hiszi el a magyar nép, hiába mosdatják a szerezcent Moszkvának ezek a magyarul beszélő emberei. Ennek az országnak a lakosai, főleg Budapesté, akik közlőrl szemlélhették az eseményeket, jól tudják, hogy bár talán keveredett a fölkelőkhez oda nem való elem, a többség, a túlnyomó többség ezekből tevődött össze: iskolás és nem iskolás gyerekek, (kezdve 10 évtől 18-ig), egyetemisták (kiknek túlnyomó része munkás- és parasztszármazású), katonaság, munkások 18 évtől végig, és kevés értelmiség. Nem tudom, hogy vidéken a parasztek harcoltak-e fegyverrel a kézben, itt Budapesten parasztság nincs. Egyszóval az új rezsim egy óriási hazugsággal indul meg, a kiindulópontja hamis. Nagyon kíváncsi vagyok, hogyan fog az elkövetkezendő hónapokban, években viselkedni a magyar nép, melynek már-már ölébe hullt keserves harcok árán a szabadság és függetlenség. A kormány soha ezzel a néppel el nem fogja tudni hitetni, hogy jogos fölkelése a szabadságáért és függetlenségéért ellenforradalmi reakciós és fasiszta bandák tevékenysége volt, és sose fogja elfeledtetni ezzel a néppel a kormány, hogy a Kádár-kormány oroszokkal lövetett magyarokra, sose fogja elfeledni a nép az oroszoktól összelőtt fővárosát. A magyar népnek az orosz katonai akció megkezdésének és befejezésének napja mindig gyásznapja lesz, október 23-a pedig ott fog ragyogni március 15-e mellett.

Ilyesmi is érdekel: mi lesz a Nagy Imrétől felosztatott és a néptől annyira gyűlölt ávóval? Vissza merik állítani? És hogy fog viselkedni az elkövetkező hónapokban, években a munkásság, mely tíz év óta először belekóstolt a sztrájkba?

Kitételek Marosán György rádiószózatából: „ellenforradalmi támadás érte népünket”, „utasítsátok vissza a szovjetellenes hamis rágalmakat”, „köszönet a szovjet segítségnek”. (Legalább ezt az utolsót ne mondta volna!) Dobi beszédéből: ellenforradalmi fegyveres bandák fosztogatnak, gyilkolnak.

A Kádár-kormány egy másik vádjára: soha egyetlenegyszer sem lehetett halani vagy olvasni a számtalan röpiratban, pontokban ezt vagy hasonló kitélet: adjátok vissza a gyárakat a Weiss Manfrédoknak, a földet a földesuraknak, állítsátok vissza a kapitalista rendet. Ellenben annál gyakrabban ezt: „gyárat, földet vissza nem adunk!”

Fél kettő. Felhívtam Kollárt, hogy figyelmeztessem, ha nem hallgatott volna

rádiót, hogy ha november 10-ig nem foglalja el a munkahelyét, elbocsátják. Kiderült a következő: a hivatala egyszerűen megközelíthetetlen a lövöldözések és a számtalan orosz tank miatt. Egy ismerőse tegnap a Rákóczi útról elment a Csengery utcába, és már nem tudott hazamenni a harcok miatt. Továbbá a házuk közelében négy halott fekszik, még most is állandóan lónek a közelében, úgy saccolja, hogy a Nagykörút Rákóczi út felé eső részén, és orosz tankok sétálgatnak arra feléjük. A következő esetből viszont némi konszolidálást következtet ki: tegnap délután az egyik szomszédos házukba bekérezkedett egy orosz katona, mondván, hogy nagyon álmos már, szeretné kialudni magát, adjanak neki helyet.

Ebéd után – tésztales és grenadírmars (Laci felcsillanó szemmel vette tudomásul, hogy a bableves elromlott) – nézzük az erkélyről Pestet és Budát. Két helyen látunk nagy füstöt, ami kétségtelenül tűznek a füstje: Budán, a levéltáron – de még mindig bizakodom, hogy hátha nem a levéltár, pótolhatatlan értékek égését jelentené a levéltár – és a másik tűz Pesten messze, amit nem is tudunk betájolni. Szerintem az Andrássy út legvégén vagy még azon is túl ég valami. Ebben a percben nyitják rám a fiúk az ajtót, hogy tekintsek ki az ablakon a Gellérthegy irányába: a hegy mögül, innen nézve a Citadellától jobbra óriási fekete füstoszlop emelkedik az égnek. Ez olaj lesz. De hol éghet? Albertfalva tájékán lehet valamelyik gyár! Micsoda értékek mennek itt veszendőbe az oroszok jóvoltából. Bár a várost magát már nem ágyúzzák. Úgy látszik, Kádárék megkérték őket, hogy azért ne lőjék tönkre egészen a fővárosunkat.

A rádió bejelentette, hogy 14 óra óta ismét Budapestről sugároz, eddig Szolnokról adott, és „ez megnehezítette a tájékoztatást”. Lehet, hogy a könnyűzene közvetítése is a készletől függött.

November 9. péntek

Az idő hűvösre fordult erősen. De tiszta napsütésnek ígérkezik. Tegnap délután ötkor megint lekényszerültünk az óvóhelyre a közeli erős ágyúzás miatt. Valaki este látott egy csomó oroszot és ávóst feljönni a dombra, úgy látszik, „megtisztítani a terepet”. A budapesti rádió szálnalmas erőlködéseket produkál az orosz támadás igazolására, Heves megyében és más vidéki községekben párttitkárokat fogságba ejtettek, egy helyütt a forradalmi bizottság elnöke a régi főjegyző lett, és Budapesten a Markóban 300 „becsületes hazafit” (értsd ávóst) tartottak fogva, a budapesti rádió szerint azzal a szándékkal, hogy kivégzik őket. Ime, emiatt kellett az orosz csapatoknak bejönniök, számtalan házat tönkrelőniük, felgyújtaniok, és számtalan magyart megölniük.

A ma kora reggeli külföldi adások hírei: Az ENSZ közgyűlése elé Amerika két javaslatot terjesztett: az oroszok hagyják abba a harci tevékenységüket nálunk, másodsor: engedjék be a Nyugat adományait. Az olasz javaslat: 1. az oroszok azonnal vonuljanak ki Magyarországról; 2. szabad választás legyen Magyarországon. Ma délután fél ötkor folytatják tárgyalásukat. Tegnap volt néhány érdekes felszólalás: Jugoszlávia elítél minden beavatkozást, múltkor azért tartózkodott a szavazástól, mert nem akart elébe vágni az orosz–magyar tárgyalásoknak; Indonézia: azért tartózkodott, mert kormányával nem tudott érintkezésbe lépni,

elítéli a szovjet agressziót, sőt Lengyelország küldöttje is kijelentte rokonszenvét Magyarország iránt, és elítél minden erőszakos beavatkozást (nem tudom, mit fog kapni ezért az orosztól!). Bulgaryin Eisenhowernek adott válaszában kijelentette, hogy az oroszok beavatkozása tisztára magyar és orosz belügy. – Tizenöt ezer magyar menekült most Ausztriába. Ezeket a Nyugat befogadja, Amerika ötezret. – Kádár nem válaszolt a vöröskeresztes segély beküldőinek kérésére, a felajánlott segélyre. Úgy látszik, le akarja húzni a vasfüggönyt ismét.

Most dördült el egy egészen váratlan ágyúlövés egészen közlől. Elfogyott a kenyérünk. Szorongok, de lemegyek kenyérért. Az órát lecsatolom a karomról. Itt vannak az oroszok. Reggel 7 óra van.

Délután 3 óra. Sikerült kenyeret szereznem. Először a Margit körúton állottam sort kb. egy órát, akkor kiderült, hogy kifogyott a kenyér, onnan átmenten a közeli Kavics utca és Frankel Leó utca sarkán lévő pékségbe. A Margit körúton legalább kétezren állottak előttem, itt csak nyolcszáz körül. Fél kilenckor kezdtem a sorban állást, negyed kettőre kaptam meg a kenyeret, olyan forró állapotban, hogy megégette a kezemet. A sorban előttem két férfi esett össze. Egy öreg, akit a közeli kórházba vittek kerek kocsin, s egy javakorabeli férfi, aki hamar magához tért. – A közhangulat: hajlandók dolgozni, az oroszokat feneketlenül gyűlölnek, a felkelőket nem szidják, pedig ezekkel az egyéni akcióikkal, egy-egy géppisztolylövessel, egy-egy ház épségét veszélyeztetik. Az utcán temérdek a nép, élelmiszer után néznek. Időnként különböző Nyugat nemzetbeli autók robogtak el mellettünk karavánban a bécsi autótól felé, saját nemzetük nagy zászlójával letakarva a hűtőházat. A nép integetett nekik, ők vissza. Időnként orosz tankok vonultak el mellettük, egyszerűen egy-egy páncélautó megrakva oroszokkal, kezük a fegyver ravaszán, és firkászva nézték a házakat, az emeleteket. Mindannyiszor kényelmetlen érzés fogott el, sose lehet tudni, mikor kezdenek lőni, vagy rájuk mikor lő valaki, és akkor megindul a tűzharc. A legkedvesebb sorban állási élményem a következő volt. Állunk ott a kenyérért, egyszer csak a sorból egy férfi odaszól egy mellettünk elmenő bőrkabátos, frissen borotvált, hóna alatt egy kenyérrel baktató emberre: „Hát te hogy kerülsz ide?” Kiderült, hogy még szombaton lement autóval Esztergomba édesanyja sírjához, mert mindenszentekre nem tudott lemenni. Megígérték, hogy vissza is hozzák autóval, de az oroszok támadása miatt ez nem sikerült. Tegnap reggel 7 órakor indult vissza Esztergomból gyalog, Visegrádon vett egy kenyeret, Óbudán meghált a sógoránál, és most frissen borotválva, kenyérrel a hóna alatt megy haza a feleségéhez, aki semmit sem tud róla.

A Margit körút siralmas. A ferences templom két kisebb lövést kapott. Egyet a toronyba, egyet embermagasságban alul. Egyik sem ütötte át a falat, de azért elég mély rést vágott. Ellenben az ablakok legnagyobb része tönkremenet, a többi házaké is. A Petőfi könyvesbolt kirakata üvegestől tropára ment, a kirakatot az orosz támadás előtt kiüresítették a boltosok. – Mondják, hogy az óbudai Schmidt-kastélyba fészkelte be magát több száz fölkelő, ott heves harcok dúltak. Aztán mondják még a Kilián laktanyát, amit még állítólag mindig tartanak, aztán Budafok, Csepel, Pentele stb. városokat mint ellenállókat. Láttam egy röpiratot. Szövege a következő:

HÁTBA TÁMADTÁK A MAGYAR SZABADSÁGOT!

Nem ismerjük el az áruló, ellenforradalmi Kádár-féle „kormányt”! Az árulókat és a megszállókat magyar hazafi nem támogatja! Életet, fegyvert megőrizni! Minden erőnkre szükségünk van! 1956. november 6.

ADD TOVÁBB! ADD TOVÁBB! A tovább harcoló magyar ifjúság
ADD TOVÁBB! ADD TOVÁBB!

Litografálva adják kézről kézre.

Esztergomot az említett turista szerint a bevonuló oroszoknak azonnal átadta a katonai és városi vezetőség, kérve őket, hogy hagyják el a várost. El is hagyták, de aztán két nap múlva visszamentek. Harcokra azonban nem került sor.

A mai nap eléggé békés. Reggel volt ugyan szórványos lövöldözés, a Margit körúton álltomban is hallatszott a Keleti Károly utca felől kis géppisztolyozás, de aztán abbamaradt mindnyájunk örömére. Most már gyalogos orosz is lehet látni, a kaszárnya mellett kettesben őrjáratnak, és tehergépkocsikon. Az egyik orosz tank előtt magyar páncélcoksi szaladt, megrakva ávósokkal és kék ruhás rendőrökkel, mindegyik kezében fegyver. Csak az volt nekem gyanús, hogy a „rendőrökön” a kék ruha vadonatúj volt.

Szemtanúk elbeszéléseiből a következőket hallottam. Földrajzi sorrendben haladva. Az egyik sorban álló az este a Lajos utcai zsinagóga melletti lakásban volt barátjánál. Kifelé menet zajt ütöttek, amit az utcán álló orosz tank félreérthetett, mert azonnal odalött. Szétment a lakás, a család tagjai életben maradtak. – A Margit híd budai hídfőjénél a közért kirakatából tegnap a ruszlik kiemelték a szeszes italokat, berúgtak, és egymást kezdték löni. Egy orosz tiszt szidta őket, mire – oroszul értő magyar nő tanúsága szerint – azt felelte az egyik orosz katona: „akkor lövök, amikor akarok”. – A következőhöz már nem kellett tolmács. A Margit körútról lótték a Mechwart téri párházat. Nem találták el, ellenben a mellette lévő két ház összesen 14 találatot kapott. Tankok lóttek itt, és az itteni orosz katonák közül kettő tudott magyarul, az egyik ungvári volt, a másik munkácsi. Informátorom szerint a következő párbeszéd zajlott le köztük: „Hol vagyunk?” – „Budapesten. – De mit kerestek itt?” – „Angol fasisztákat. Nekünk azt mondták, hogy angol fasisztákat keresünk”. Ide Romániából jöttek. – Az itt említett párházból tegnap délután kijöttek a gyerekek, és letették a fegyvert. A ház előtt álló teherautóra kellett a fegyverüket letenni, aztán mehettek haza. – A Lánchíd budai hídfőjénél az este tűzharc volt. Arra járó fölkelők lóttek az oroszokra. Így kezdődött. – Egyik sorban álló látta: egy fegyveres honvéd ment az utcán, orosz katonasághoz ért, elvették tőle a fegyvert, de csak hosszas magyarázkodás után engedték tovább. – Egy férfi telefonon beszélt a pesti Nagyvásárcsarnok mellett lakó édesapjával. Azon a környéken öt napja nincs villany. A Vásárcsarnokban tegnap ingyen osztottak ételmet. A csarnok bejáratánál fekszik egy halott, aki tegnapelőtt még nem volt ott. Senki sem törődik vele, mindenki kikerüli és viszi az ajándék élelmiszert.

Kollár telefonálja, hogy ma ott is minden csendes, a Liszt Ferenc téren és környékén. Ellenben a Vörös Csillag mozi, a régi nevén Royal Apolló, leégett tegnap. Egy felkelő csoport vette oda be magát. És az így keletkezett harcban

égett el. Kollár ki akart menni ma sétálni, de a Király utca sarkán orosz páncélaútó állt megrakva katonákkal, kezük a fegyver ravaszán, és így jobbnak látta visszafordulni.

Tündéri szép napsütéses az idő. Hőmérséklet délben 2 °C. A Kavics utcán jöttem vissza a dombra. Vissza-visszafordultam, és gyönyörködtem a szép őszi napfényben előttem elterülő városban. Milyen szép élet lehetne itt – gondoltam el –, ha békében hagynának már egyszer bennünket. Miért nem hagynak bennünket úgy élni, ahogyan mi akarunk?!

Az utcán robogó polgári járművek mind vagy vörös keresztet kocsik, vagy teherautók. Mindegyik teherautón nagy betűkkel, rendesen krétával: ÉLELMISZER felírás és vörös keresztet zászló. Akár van rajta élelmiszer, akár nincs.

A kokárdák lekerültek a kabátokról.

A délutáni angol rádió szerint Csepelen éjszaka erős harc volt, Budapesten utcai harcok, Dunapentelén tegnap erős harc. Fegyvert letevő fölkelőket az oroszok Pesten a Rákóczi térre tereltek, és ott lemészároltak. Ez, remélem, nem igaz. Csak elmérgesítené a helyzetet, és az immár céltalan ellenállást elkeserítené és fokozná. Az ENSZ közgyűlésén az olasz javaslatot most már nem Olaszország egyedül, hanem rajta kívül még Írország, Pakisztán, Peru és Kuba együttesen terjesztette be. A magyar rádió is említést tett arról, hogy az ENSZ tárgyalja „a magyar ügyet”, de a három javaslatból csak egyet említett, a szelídet, a vörös keresztet csomagokról szólót. A szabad választást és az oroszok azonnali kivonulását tárgyalót nem, vagyis a Kádár-kormány is hazudik, ferdít, mint elődjei, ezúttal elhallgatással. A Szabad Európa szerint egy franciaországi helységben utcát neveztek el Maléter Párról, és Dél-Vietnamban, Saigonban százezer ember tüntetett a magyarok mellett.

A magyar rádió kezd érdekesebb lenni. Már második napja komoly zenét ad, ma még *Ave Mariá*-t is játszott. Igen figyelemreméltó a Nógrád megyei küldöttség egyik-másik kérdése Kádárhoz, amit a rádió szemérmesen csak így közöl: Kérdéseket intéztek a salgótarjániak a helyi vezetőségről, a semlegességről és az ünnepekről. Kádár válaszáról már mélyen hallgat a rádió. A börtönből kiszabadult bűnösöket, akiket rablás, lopás, gyilkosság stb. miatt ítélték el, felszólítják, hogy november 11-ig jelentkezzenek. Aki jelentkezik, annak büntetése egyharmadát elengedik, aki nem jelentkezik, azt szökevénynek tekintik. – Cáfolták Nagy Imre és társai letartóztatását: „saját elhatározásukból szabadon távoztak a Parlamentből”. Ugyancsak alaptalan kitalálásnak minősítik Mindszenty letartóztatásának hírért. Ez furcsa helyzet lesz, ha Mindszenty szabad lesz. Elhallgattatni nem tudják, viszont a nép tüntetni fog mellette, bárhol megjelenik. Ez nem lesz kellemes a Kádár-kormány. – Magyarázkodnak a vörös keresztet ajándékok visszautasításának ügyében is. Hogy azért voltak kénytelenek visszautasítani, de csak ideiglenesen, mert a csomagokat szállító repülőgépek fegyvert hoztak, és volt horthysta csendőrököt csempészték be. Mérget merek rá venni, hogy ebben is hazudik a Kádár-kormány. Megegyeztek, hogy Jugoszlávián keresztül jönnek be a vörös keresztet csomagok. – Dunapentele eddig úgy szerepelt, mint egyik

ellenállási góc, ahol keményen harcolnak a munkások az oroszok ellen. Úgy látszik, letették a fegyvert. Ezt a magyar rádió így hozza tudomásunkra: Beszél arról, hogy Nezvál Ferenc vezetésével kormányküldöttség járt arra és tárgyalt Dunapentelén a magyar vezetőséggel (már nem Sztálinváros!) és az orosz parancsnoksággal. „Sokan” (tehát nem mindenki) – folytatja – lerakták a fegyvert, a munkát felvették és bizalmukról biztosították Kádárt. – Megszólatatott a budapesti rádió egy Somogyi nevű munkásvezért, aki Rákosi alatt szenvedett. Propagandaszólamokat mondattak vele a kormány mellett. Szidta a fölkelőket, és ezt az igazán ostoba kijelentést tette: „Miért nézik Budapest munkásai ölbe tett kezekkel, hogy hogyan gyűjtják föl a fölkelők a város középületeit, nemsokára a lakásokra is sor kerül.” Ez összefügg a budapesti rádióval a hazug bejelentésével, hogy a fölkelők fosztogatnak és gyűjtogatnak. Mindenki látja Budapesten, hogy hogyan keletkeznek a tüzek. Egy nem lakott épületet megszáll egy csoport vagy csak egypár fölkelő, onnan lónek az oroszokra, erre az oroszok ágyúzni kezdik az illető épületet, és az kigyullad. Úgy látszik, foszforos lövedéket is használnak. Sajnálatosan a londoni rádió is átvette és közölte a hírt így: a budapesti rádió szerint a fölkelők fosztogatnak és gyűjtogatnak. Még így sem lett volna szabad közölniük ezt a hazug hírt.

Felkérték a budapesti rádió ideiglenes forradalmi bizottságát és a rádió vezető tisztviselőit, hogy holnap a Népművelési Minisztérium épületében üljenek össze tárgyalni. Közlik a kormány „előterjesztését”, hogy a magyar címer ezután a Kossuth-címer lesz. Kádár „forradalmi” kormánya is meg akarja nyergelni a forradalmat. Kádár is – vagy helyesebben szólva: a Szovjetunió – számításba veszi a nép akarátát? Talán igaza lesz azoknak az optimistáknak, akik szerint nem lehet ezután már úgy kormányozni ezt az országot, mint eddig, úgy bánni a néppel, mint eddig. Eszerint a forradalom bizonyos mértékig mégis győzött?

November 10. szombat

Csöndesnek induló nap, melybe eddig – délelőtt 11 óra – csak fél tizenegykor dördült bele egy nagy ágyúlövés. A fene ezeket a gellérthegyi oroszokat, igazán elvonulhatnak már onnan! Az éjjel is lőttek 3 óraker, meg az este. Londoni rádiót még nem hallgattam, a magyar csak közleményeket, utasításokat ad, melyek az élet normalizálódásának jelei. A Szabad Európa közli, hogy az öt állam Magyarországra vonatkozó javaslatait (oroszok kivonulása, szabad választás) az ENSZ közgyűlése elfogadta 48 szavazattal. Múltkor még 56 szavazatot kaptunk! Ellenünk szavazott 11, nyilván a szovjet tömb: Szovjetunió, Belorusszia, Ukrajna, Albánia, Bulgária, Románia, Csehszlovákia, Magyarország, azután valószínű Egyiptom. És lengyel meg jugoszláv lenne a 10. és 11. Tizenhatan tartózkodtak, köztük az arab államok az egyiptomi válság miatt, Finnország, Ausztria (semleges!), de hogy kik lehetnek a többiek, akik nincsenek a szabadság mellett? A közgyűlést ma délután fél ötkor folytatják. Bizottságot akarnak küldeni Magyarországra. Hogy ezt beengedi-e a Kádár-klika, és hogy lesz-e fogantja, ki tudja? Ugyancsak a Szabad Európa szerint tegnap még folytak a harcok Kőbányán és Csepelen, továbbá vidéken: Kalocsa, Pécs, Nagykanizsa, Komló városok környékén stb. Nem tudtam mindet megjegyezni. Persze, ez nem biztos, hogy így is van.

Nekünk itt benn nincs áttekintésünk, hogy lenne ott kinn? Kelebia felől megérkezett az első vöröskeresztes vonatszallítmány gyógyszerrel és fűtőanyaggal. – Gaitskell, az angol munkáspárt vezére személyesen adta át az angol munkások tiltakozását a londoni szovjet követnek az oroszok magyarelleses támadása miatt, többek közt mondogta, hogy jól tudják, hogy nem fasiszta fölkelés volt, hanem az egységes magyar nép fölkelése. Beszámolt a külföldi rádió további tüntetésekről, főleg svájciakról. Genfben 10-15 ezer ember vonult föl az összes harangok zúgása mellett magyar zászlókkal, és egyperces néma gyásszal adózott, aztán bevették a kommunista lap székházát. A követség előtt csak tűzoltófecs-kendővel és könnyfakasztó bombákkal sikerült a tömeg rohamát megakadályozni. Bazelben a városháza tartott rendkívüli gyűlést, és Sankt Gallenben fáklýás menetet tartottak stb. Strasbourgban felgyújtották a kommunista lap székházát, Dublinban szétrombolták. És így tovább.

November 11. vasárnap

Na, ilyen könnyen sem kaptam mostanában kenyeret! Fél hétkor indultam el hazulról, és hét órakor már a kezemben volt a két még meleg, friss kenyér. A Kavics utcai pékséghez indultam, de az még zárva volt, és egy járókelő azt ajánlotta, menjek az Ürömi útra, ott adnak, nem is kell sokáig várni. Valóban, percek alatt hozzájutottam, de alighogy beállottam a sorba, két perc alatt mögöttem már annyian állottak, mint előttem. A sorszomszédom közölte velünk: „Ezek a barmok a Szépvölgyi úton álltak most fel.” – Senki sem kérdezte, kik „ezek a barmok”, mindenki tudta, hogy az orosz katonák.

Fél nyolckor már miséztem, ablakok hiányoznak, kissé huzatos volt a templom. A Margit hídon 7 órakor még egy lélek sem volt, nem mertem átmenni, de ha nem jön közbe valami, ebéd után átmegeyek Pestre egy körszemlére.

Tegnapi híreim:

A rádió túlnyomórészt üzeneteket közvetít, melyekben hozzátartozóikat nyugtatják meg az emberek, hogy élnek, jól vannak. A román rádió magyar nyelvű adását sikerült elcsípnem. Egy román nevű ember gyalázkodó rágalmakat beszélt a mi fölkelésünkről. Az angol rádió délután háromnegyed hatos adása szerint szovjet vezető emberekből egy bizottság jött Pestre, és tárgyal Kádárékkal a kibontakozás felől. Olyan hírek is vannak, hogy Nagy Imrét akarják megint a kormány élére állítani. Az angol rádió a Kádár-kormányt csak ilyen és hasonló elnevezésekkel illeti: „A Szovjetunió által kinevezett kormány”, „a Kádár-féle hatóságok”. Az orosz bizottság személyi összetétele ismeretlen. Győr térségében tegnap még harcok voltak. – A legnagyobb megdöbbenéssel értesültem arról, hogy India ellenünk szavazott legutóbb az ENSZ-ben, Jugoszlávia is, így jön ki a 11. Egyiptommal kapcsolatban tévedtem. De hogy Nehruék ellenünk szavazzanak, amikor olyan világos a mi igazunk! Megdöbentő! Aminthogy azt is megdöbentőnek érzem, hogy az afrikai és ázsiai államok többsége tartózkodott a szavazástól, amikor az orosz csapatok kivonulásának követeléséről volt szó. Hát ezek a saját bőrükön tapasztalhatták, mi a gyarmati sors! India azzal védte magát, hogy a javaslat éles fogalmazása sértő a Szovjetunióra. És miránk nem „sértő” a szovjet tankok lövöldözése? És a szovjet beavatkozás?

A Szabad Európa részletesen ismertette a New York-i csütörtök esti tüntetés lefolyását. Egy huszonöt ezer embert befogadni képes csarnokban volt maga a tiltakozó gyűlés, az épületen kívül is ezrek hallgatták a beszédeket, hangszórón keresztül. Szónokok: Dewey volt elnökjelölt, New York város polgármestere, Donogan tábornok, Griffin biboros, Alexandra Tolsztoj, Lev Tolsztoj leánya (vagy unokája?), a mi Kéthly Annánk, aztán felolvasták Eisenhower üzenetét. További szónokok: a szakszervezetek egyik vezetője, végül Varga Béla magyar pap. Utána tüntető menetben „Le a Szovjetunióval!” és „Éljen Magyarország!” kiáltásokkal vonultak a szovjet ENSZ-küldöttség székháza elé. Kiáltások: „Ruszi, pusztulj Magyarországról!” – A pápa az este rádiószózatot intézett a világ népeihez, hogy ne hagyják rabszolgaságban Magyarországot, és kifogásolta az erőszakot Anglia egyiptomi esetében is.

A házból egyesek tegnap, azaz szombaton bejárták a Nagykörutat a Rákóczi útig és a Rákóczi utat a Keleti pályaudvarig. Azt mondják, hogy szörnyű látvány. Az épületek tönkremenne, a Royal Apolló leégve, a híres New York kávéház – mostani nevén Hungária – részben leégve, az EMKE tönkretéve, a Nemzeti Színház áll, de több olyan találatot kapott, mely a falakat átverte. A Magyar Divatcsarnok áruház (a Rákóczi úton) a földig leégve. Az utcán mindenütt romok, kilőtt és ki nem lőtt orosz tankok, orosz katonák és halottak, oroszok és magyarok vegyest. A magyar halottakat a járókelők agnoszkálják helyenként. Éppen egy Margit körútinak a személyazonossági igazolványát nézték meg, mikor informátorom odaért. Polgár Józsefnek hívták, fel is írták az adatait, hogy hozzátartozót értesítsék. Az egyik kilőtt tankból az orosz nem tudott kijönni, bennégett teljesen, csak a csontja maradt meg. A Nefelejts utca sarkán egy próbababát felöltöztettek orosz katonának, még sisakot is tettek rá. A nép gyűlölettel beszél az oroszokról.

Este a közelben géppuskaropogás hallatszott, rá tankágyú felelt, de aztán elhallgatott. Ma reggel 9 óra körül messziről ágyúztak.

Az idő szomorú, borús, kissé ködös.

Tíz órakor Kádár János miniszterelnök beszélt a néphez. Megszólítása: „Munkások, parasztok, értelmiségiek, honfitársaim!” Félórás beszédje során egyszer sem használta az „elvtársak” megszólítást. Bejelentette, hogy a népi demokratikus államrend elleni „összeesküvést” leverték. Vidéken rend van, Budapesten azonban még „orvlövészek” működnek egyenként vagy csoportosan a sötétség beálltával. Ezek „gyűjtogatnak, fosztogatnak”. Kádár szerint a Royal Apollót is az „orvlövészek” gyűjtötták föl. Ez nem igaz, amint nem igaz Kádár egész beállítása, mellyel a tüzeket úgy akarja beállítani, hogy a fölkelők „gyűjtogattak”. A továbbiakban három alapvető feladatot jelölt meg: 1. az élelmezés, az ajándék élelem Budapestre juttatása; 2. a lakások pusztulásának megoldása; 3. az üzemek, bányák nyersanyaghiányának megoldása. – Alapvető kérdés: Kádár szerint egyetértésben kell lenni abban, hogy a fölkelés a Rákosi-klikk ellen irányult, és nem a rendszer ellen. Ez Kádár alapvető tévedése, amit nem fog neki elhinni a nép. Kádár szerint a tömeg megmozdulása jogos volt, és nem a „népi hatalom = kommunista hatalom” megdöntése volt a célja, a fölkelők a rendszer híveinek

vallották magukat. Kádár, úgy látszik, eme napokban megsüketült, megvakult, és egy bunkerben aludta át az elmúlt három hetet. A kormány – folytatja tovább Kádár –, a Nagy Imre kormánya fokozatosan jobbratolódtott, nem kétséges, hogy Nagy Imre is feleslegessé vált volna, ami Mindszenty politikai föllépéséből nyilvánvaló volt – már ti. Kádár szerint. „Ezt Mindszenty bíboros politikai fellépése sok dolgozóval megértette.” A kommunisták ellen atrocitások történtek főleg Dunántúl és Bács megye déli részében, és a győr-soproni vonalon gyilkoltak kommunistákat. Beszélt Kádár az ávósok legyilkolásáról is, de egyszer sem ejtette ki az ávós vagy a vele egyenértékű szót, úgy beszélt róluk, mint civilekről, „becsületes hazafiakról”. A városligeti fákon – mondotta – „megcsonkított forradalmárok függtek”. Kádár szerint ellenforradalom kezdett kibontakozni, ebben Nagy Imre nem tudatosan hibás. A szovjet csapatok kivonulásáról csak a rend helyreállítása után lehet tárgyalni. – Más kérdések: a Rákosi-klikk fölöslegesen sértette a nemzeti érzést. Ezeket a hibákat helyrehozzák. A következőket rendeltek el: a címer a Kossuth-címer, a honvédség egyenruhája a magyar hagyományoknak fog megfelelni, március 15-e pirosbetűs ünnep lesz, a kötelező idegen nyelvet szabadon választhatják, az osztályozás az iskolákban a régi, ismét az egyes lesz a legjobb jegy. A „torz, szolgálai, talpnyaló intézkedések”, melyeket a Rákosi-klikk behozott, nem a Szovjetunió kérésére rendeltettek el, hanem a Rákosi-klikk hízelgése. – A közvéleményt izgatja a különböző pártok kérdése, mondotta a továbbiakban Kádár. Erre a kérdésre azonban nem adott határozott választ, hanem megkerülte a problémát, hangoztatta a legszélesebb demokratikus nemzeti összefogást, a hazafias népfrontot, „nemzeti egységkormányt akarunk”, de csak azokkal, akik „a rendszer alapján állnak”. Szóval hallani se akar Kádár többpártrendszerrel! – Bejelentette, hogy az ávót feloszlatják, (csak aztán bele ne olvassa a tagjait a rendőrségbe!), a Rákosi-klikkhez tartozó vezető embereket visszaküldik eredeti foglalkozásukhoz. Nem akarnak bosszút állani. Január elsejétől béremelés, kisebb fizetéseknél 15 %, nagyobbaknál 8-10 %, a gyermektelenségi adót eltörlik, a minisztériumokat összevonják, számukat csökkentik, az így felszabadult épületeket átadják lakóháznak. „Leküzdjük az ellenforradalom hidráját” és pár hasonló frázissal befejezte. G. szerint ez a kifejezés: az ellenforradalom hidrája, benne van az orosz értelmező szótárban, az Usakovban. Ebből következteti, hogy a beszédet az oroszok írták vagy legalábbis sugalmazták. Az orosz hadsereg beavatkozásáról, az oroszok okozta óriási károkról tapintatosan hallgatott. Nem beszélt az egyházzal, a vallásról sem. Ha ezt a beszédet az akkori miniszterelnök két, sőt csak egy hónappal ezelőtt mondta volna, örömmujongás fogadta volna. Így is örülni fognak a kedvező bejelentéseknek (csak tartsák is meg!), de ez ma már részben nem elég, az ország már többet akar: semlegességet, többpártrendszert, szabad választást, és főleg nem akar orosz katonát látni Magyarországon, másrészt csak ne állna a beszéd mögött az oroszoktól összelőtt és felgyújtott Budapest és az agyonlőtt emberek százai, talán ezrei, általában az orosz leigázás.

Délelőtt itt járt Radnóti Laci, meséli, hogy valaki szóba elegyedett egy orosz katonával, amint éppen kenyér és kockacukor eledelét ette. Orelből jött. Nekik

azt mondták, hogy fasiszták ellen mennek harcolni. De ez nem háború, és itt gyerekekre kell lőniük.

Délben nagy örömmre a rádióban megszólalt a harangszó.

Délután körutat csináltam a pesti oldalon. A Margit hídon orosz tankok, két végén kettő-kettő, középen egy. Itt is, a városban is több orosz tanknak a csőre már bevonva, vagy fehér papírral a cső vége leragasztva, jelezve a békés szándékot. Az orosz katonák kimásztak már a tankból, és kocsijuk mellett dideregnek. Sehol se láttam a civil lakosságot beszélgetni velük, csak egy orosz tankon láttam egy édes kis öt év körüli kislányt. A legcsúnyább a Nagykörút Andrassy úttól a Boráros térig terjedő része. Itt alig van ép ház és komoly belövések, sérülések vannak, több helyütt egész emeletsor omlott össze, mint pl. az Abbázia kávéház épülete. A tegnapi értesüléseim hitelesek, de a Divatsarnok falai állnak, bár leégve. Nagyon rossz állapotban van még a Rákóczi út is, főleg a Nagykörúttól a Keleti pályaudvarig eső része. Az Athenaeum Nyomda háza például összevissza van lőve. Általában több házat azt hiszem, le is kell bontani, tatarozásról szó sem lehet. A halottakat összeszedték, már csak csonka hullák láthatók, ruhájukból ítélve: orosz katonák. Összeégett, egész kicsira égett hulla, széttaposott hulla, melynek csak a törzse van meg, a fej és a végtagok hiányoznak, és amelyet a tank laposra gázolt szét stb. Ezzel kapcsolatban az oroszgyűlölet egy egészen szélsőséges szörnyű esetét hallottam. A Szovjet második, november 4-i beavatkozása után a Móríc Zsigmond körtéren is orosz hullák. Egyik-másik több darabban. Egy hetven év körüli magyar asszony fölveszi egy orosz katona combját, tartja a kezében és köpködi. Mennyi mindenem mehetett keresztül, míg ide jutott! – A tereken új, de az ostrom utáni időkből ismert kép: új sírok. A Liszt Ferenc téren kettőt láttam, virággal borítva, egyikén semmi felírás, a másikon kereszt: „Subecz Károly, élt 37 évet.” A Mikszáth Kálmán téren: „Kraus Péter, élt 19 évet”, Voloncs nevű igazgató tanító, „élt 62 évet”, a volt Baross kávéház előtt „Boronkay Gyula élt 35 évet” és így tovább. A rádió stúdiója a mostani napokban már komolyan sérült, a bejárat fölött a falrész több emelet magasságban hiányzik, a Rókus Kórház egy ágyúlövést kapott, a mellette lévő kápolna tornyát lelőtték, és a templom is belövéseket kapott. Az Örökimádás-templom tornya is erősen sérült. Az Üllői út siralmas. A legendás hírű Kilián laktanyában orosz katonaság, az épület erősen sérült. A laktanyával szemben laknak Romhányi Gyurka barátomék az Üllői út 44.-ben. Felkerestem és megnéztem a lakását: a falak több helyen szétlőve, a bútor legnagyobbbrészt sértetlen, de beszórva porral, malterrel, családja egy gyermekotthonban lakik, őt magát egy II. emeleti lakó fogadta be. Vittem neki egy kenyeret. A romos házak takarítása megkezdődött. R. Gyurkákéhoz is alig tudtam bemenni, az ablakon dobálták ki a törmelékeket, könyvmaradékokat stb. Ha végigmegy egy autó a körúton, porzik az út utána, mint faluhelyen. Az utcán ember ember hátán. Többen kokárdával. Legtöbbje komoran hallgat, egyesek azonban hangosan szidják az oroszot. A körúton barikádok maradványai. A villamosvezetékek teljesen eltűntek. Orosz tankok kilőtt páncélkocsijaikat von-

tatják el. Egyes helyeken figyelmeztető tábla: „Vigyázzatok! fel nem robbant gránát!”

Gépelve és litografálva verseket osztogatnak titokban. Az egyik lap egyik oldalán két vers ezzel a főcímmel: „Magyar költők üzenete – az élőknek”, másik oldalán: „Magyar költők búcsúja – a halottaktól”. A szerzők neve nincs feltüntetve, de megismerem az egyik verset az *Irodalmi Újságból*, Benjáminé. Az „élőknek” szöveg közül az egyik címe *Tükör előtt*, és az első sora: „Lásd be, minden csalás volt, minden amiben hittél,” – a másik címe: *Szóba se állj vele*. Az orosz katonákról szól.* Pár sor belőle:

*Szóba se állj vele,
mert árulás itt a szó –
otthon lehet a becsület embere,
itt: gyilkos, elnyomó!*

*Parancsra jött?
Semmiről sem tehet?
Lehet.
De te
iszonyú bünt veszel magadra,
ha csak egy pillanatra
szóbaállsz vele.*

...
*Lezárt szádnak, behunyt szemednek
is meg kell tanulni vallani.*

Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című versét is terjesztik sokszorosítva. A vers végén ez áll: „Terjeszti: a harcoló magyar ifjúság, Bp. 1956. XI. 10.”

A hazajövetel a sötétben barátságtalan volt, mert a Rózsadombon nincs még közvilágítás – autóbuzsközlekedés sem, gyalog bandukoltam – és távolról lőttek.

A háromnegyed hatos angol rádió szerint harcok vannak Dunapentele, Csepel és Pest környéke térségében.

Az utcákon kifüggesztve új plakát: nemzetiszínű keretben, Egyetemi Forradalmi Bizottság, Írószövetség és Fegyveres Erők Parancsnoksága aláírással kérik: mindenki szüntesse be a lövöldözést, továbbá összegezik követeléseiket. Ezek közül főbbek: a szovjet csapatok kivonulása, több párt, szabad választás, elégtétel a fölkelőknek, ők nem fasiszták, nem akarják a régi kapitalista rendszert visszaállítani, helyezték vissza jogaiba Nagy Imre kormányát.

* A megszálló szovjet katonákra utaló vers szerzője Eörsi István volt.

A mai nap pikantériája az a szóbeszéd, hogy pár nap múlva újra Nagy Imre lesz a kormányon. De akkor mire való volt ez az egyhetes, óriási áldozatokat követelő harc?

November 12. hétfő

A mai napnak fő problémája: a Kádár-kormány helyzete és az, hogy lesz-e általános sztrájk. A szovjet tankok szemmel láthatóan ritkulnak, fegyveres ellenállás már – legalábbis a fővárosban – nincs, de most jön a harcnak az a része, amit Kádár és a Szovjetunió nem tud tankokkal megvívni: a nemzet, a magyar nép passzív ellenállása. Mikor ma a teljesen épségben maradt Áldás utcai általános iskola mellett elhaladtam reggel, a söprögető pedellust megszólította egy idősebb úr: „Mikor kezdődik az iskola?” A válasz: „Mi mindennap várjuk a gyerekeket, de nem jönnek.” – Mondom: „Diáksztrájk?” – Az öregúr: „Azzal még nem győztek le, hogy levertek bennünket, most kezdődik csak igazán, még nincs vége. Az ő dialektikus materialista világnézetük szerint is a kommunizmus megbukott, nem kell az emberiségnek.” – Persze, nehéz ellenőrizni az öregúrnak az emberiségre vonatkozó állítását, de kerülgeti a dolog lényegét. Magyarországon nem kell a kommunizmus. A Kádár-kormány nagy nemzetiszínű keretes plakátokon közli a rádióból már ismert 15 pontos programját. Az emberek elkezdik olvasni, aztán tovább mennek, anélkül hogy végigolvasnák. De még aki végigolvassa is, kevés. Kevés érdeklődést vált ki. Az egyiket két óra múlva – ugyanarra menve vissza – láttam a Nagymező utca és Kiskörút sarkán. A kormány plakátja letépve, mellette géppel „A Forradalmi Ifjúság” aláírással röpirat, amely sztrájkra szólít fel, amíg „a nemzetgyilkos Kádár-klikk a helyén van”. „Egység! az egész magyar proletariátust nem tehetik munkanélkülivé”. – Sokan olvasták.

Nagy közönségsikere volt a Nagykörúton annak a kézzel írt röpiratnak is, amely szerint: Vigyázzunk, ma a helyzet nem azonos 1945-tel. Aki ma belép a kommunista pártba – Magyar Szocialista Munkáspárt –, erkölcsi felelősséget vállal a Kádár-klikk vérontásáért, a gyilkolásokért. – Mikor délután hazafelé jöttem, újabb röpiratok jelentek meg az utcán november 12-i dátummal. Aláírássok: „Újpest város dolgozói”, „A MÁV északi főműhely” és „Színházak forradalmi ifjúsága” (hogy ez utóbbi miccsoda, nem tudom). A két előbbi litografálva. Közös követeléseik: a szovjet csapatok visszavonulása november 15-ig támaszhelyükre, majd az országból hazájukba, a Nagy Imre-kormány visszahelyezése és több párton alapuló szabad titkos választás ENSZ-ellenőrzés mellett. Amíg e feltételeket nem teljesítik, vagy nem biztosítják, nem veszik fel a munkát. Az újpestiek utolsó mondta: „Nem vagyunk sem fasiszták, sem reakciósook, csak magyarok, és úgy is akarunk élni.” Az emberek nagy helyesléssel olvasták a sztrájkra való felhívásokat.

Az utca képéhez az új röpiraton kívül hozzátartozik, hogy már árulnak újságot, hogy a zálogház előtt ma reggel itt Budán több száz főnyi sort láttam (jelzi a magas életszínvonalat, a kormány ugyanis 500 forint értékig ingyen adja vissza a zálogba tett ruhákat!). Hozzátartozik még a város képéhez a vásárlási láz. Még a Röltex (rövidáru bolt) előtt is sorok állanak. Inflációtól félnek?

Ma bementem a hivatalba. Fületlenek a helyiségek, nem lehet bent dolgozni,

munkát hoztam haza. Bent kaptam az első hiteles értesülést Csepelről. Egy kolléganónk lakik ott, gyalog jött be. Csepelre tegnapelőtt éjjel, azaz szombatról vasárnapra virradó éjjel vonultak be az oroszok. Csepel addig ellenállt. A gyárakról nincs értesülése, csak arról a részről, ahol ő lakik. A házak nagy része elpusztult. Az ő házuk előtt egy magyar tüzérségi üteg állapodott meg, és lőtte az oroszokat, azonkívül egy ötvenfőnyi fölkelő csoport is ott helyezkedett el. Állítólag Tökölről jött föl magyar honvédség harcolni az oroszok ellen, és nehézfegyverük is volt. Két bombát is ledobtak Csepelre az oroszok. Közülük az egyik egy udvari óvóhelypincére esett, és 28 embert megölt. A magyar légvédelmi tüzérség négy orosz gépet lelőtt Csepel fölött, egyikük lökhajtásos volt.

Szórványos hírek érkeznek arról, hogy fegyveres civilek egy pályaudvaron fosztogattak és egy élelmiszerüzletet kifosztottak. Persze nem lehet tudni, fölkelők voltak-e, vagy csak a fölkelők nevével visszaélő bűnözők.

Az angol rádió ma reggeli adása szerint Kádár tegnap tárgyalt Nagy Imrével. Ugyancsak e szerint Dunapentelén volt harc, és a felkelők azzal fenyegetnek, hogy felrobbantják a nagy kohót. Péccsett, illetőleg körülötte az uránérc munkásai is harcolnak annak ellenére, hogy az oroszok kiirtással fenyegették őket, ha nem teszik le a fegyvert. Újpesten is kitarítottak. A magyarok inkább a halált választották, mint a megadást. „Szívet tépő látvány volt”, hogy a fölkelők géppisztoly-sorozatára az oroszok azonnal tankágyúkkal, gránátokkal, tüzérségi ágyúkkal feleltek. A Kilián laktanya mellett a Stefánia Gyermekkórházat lőtték. Svájc tárgyalást indítványozott a négy nagyhatalom és India kormányfői között a magyar és közép-keleti ügyről. Mindenki elfogadta, kivéve Eisenhower, aki szerint az ENSZ-en keresztül kell megtárgyalni. Egyiptom hozzájárult az ENSZ-rendőrség bevonulásához. Az angol rádió délutáni adása szerint Mindszenty kijelentette, hogy a Nyugat tevékenysége a magyar ügyben nem elegendő, „fuldoklónak nem üzenetekre van szüksége”. Jöjjön az ENSZ főtítkára Magyarországra.

A Szabad Európa rádió elmeséli, hogy Csepelen 14 orosz tankot lőtték ki a felkelők úgy, hogy tűzoltófecskendővel benzint locsoltak rájuk, a csöveikbe is, és akkor meggyújtották. (Hogy hogy gyújtották meg, nem tudom.) Közli, hogy amikor vasárnap elfoglalták a Parlamentet, akkor megfenyegették Nagy Imrét, hogy ha el nem mennek, a Parlamentet összelövik. Nagy Imréék 40 percet kaptak a szabad elvonulásra. Idéz ez a rádió egy olasz lapot (*Giornale d'Italia*): „bár Sztálint kétszer ölték meg, a kommunizmus semmit sem változott”. – Mikor Gaitskell, angol munkáspárti vezér kijött Malik szovjet követőtől a magyar ügyben való tiltakozásának elmondása után, megkérdezték tőle, milyen volt Malik válasza. Gaitskell: „jellegzetesen szovjet válasz volt: cinikus és hazug”.

A város tele van azzal a hírrel, hogy az orosz katonákat félrevezették a szovjet vezetők. Ma hiteles adatot kaptam erre. Laci meséli, hogy ma az utcán Tulipánt szívott és egy orosz katona kért tőle cigarettát. Laci tud oroszul. Az orosz katona megkérte, hogy mutassa meg neki, hol lakott Göring. Laci ráfelelte, hogy ez nem Berlin, hanem Budapest. De hát „a fasiszták”, erősködött az orosz. Laci megerősítette, hogy ez nem Berlin, hanem Budapest, mire az orosz köpött egyet és továbbment. Laci némi töprengés után állt csak szóba az oroszral, de szerencsére,

mert érdekes eredménnyel zárult a beszélgetés. A lakosság ugyanis lehetőleg nem áll szóba az orosz katonákkal. Ebben igaza van az angol rádiónak: Budapest lakosai „fáradtan, komolyan és mereven járkálnak a romok között”. – Egyik kollégám a hivatalból, B. Pali bácsi meséli, hogy amikor múlt vasárnap az oroszok ránk rohantak, a Tanács körút több lakója a Kossuth Lajos utca felőli sarkon „tankcsapdát” csinált. A kora reggeli órákban fölszedték a köveket, nagy gödröt csináltak, és a kövekből barikádot. Aztán ő az ablakból leste az eredményt. Hát a tankok megkerülték a csapdát, és mellette mentek el, ott, ahol csak lócákból és egyéb hasonló anyagból állítottak akadályt. Ugyancsak ő meséli, hogy a házukban tűz ütött ki, aztán a tűzoltók őt is, a többieket is négy emelet magasságban egy vasalódeszkán csúsztatták át a szomszéd házba.

Ma már volt újság. A *Szabad Nép* utódjából, a *Népszabadság*ból csak a rendkívüli kiadást tudtam megvenni: a Kádár-beszédet közli. Délután vettem egy *Magyar Honvédot*, mely többnapos késéssel ismét megjelent. Úgy látom, hogy a Kádár-kormány mellett áll. Azt írja, hogy egy hét múlva megindul a villamosközlekedés. Jelenleg autóbuszok járnak, de csak külterületiek. Az üzemek teherautókat küldtek a dolgozókért, lehetett is látni, hogy áll egy-egy központi helyen egy teherautó, és mindenkit felvesz, aki arra akar menni. Az autókat rendőrök igazolják. Egyik-másik rendőr kabátja feltűnően új. Vajon nem volt ávóست takar? A *Magyar Honvéd* a munka fölvétele mellett kardoskodik, valóban nem is lehetett ma még általános sztrájkról beszélni, nagyon sokan elmentek munkahelyükre.

Az *Igazság* egy száma megkésve került a kezembe. Mulatságos apróságot ír le. Mikor Faludy György író letartóztatták, tudta, hogy két eset lehetséges az ávónál, vagy vall valaki, vagy összetörik. Ő „vallott”. Elmondta, hogy 1941-ben, amikor New Yorkban élt, a szállodában fölkereste az amerikai kémelhárító három tisztje: Allan Edgar Poe, William Shakespeare és William Blake, és azóta állandóan küld nekik anyagot. Az ávó tisztjei halálos komolysággal fölvettek a jegyzőkönyvet, nehezményezték, hogy ilyen nehezen leírható amerikaiakkal állott összeköttetésben. Elkészítették a vádiratot, és 15 évi börtönre ítélték.

Az újpesti munkások a következő felhívást adták ki:

FELHÍVÁS!!!

Budapest minden munkása azt akarja, hogy a fővárosban létrejöjjön a rend. Természetesen mi nem akármilyen rendet akarunk, hanem forradalmi rendet, olyan rendet, amely a forradalom nagy követeléseinek megvalósulására épül. A budapesti munkásság harcolni fog egyrészt mindazok ellen, akik törvénytelen cselekményekkel meggyalázzák forradalmunkat, másrészt azok ellen, akik a forradalmat csak frázisokban, formailag ismerik el, s ezzel el akarják sikkasztani a forradalom lényegét.

A forradalom a magyar nép forradalma, a fegyveres harcokban a magyar nép harcolt. Most is a forradalom további útját csak maga a magyar nép s talán legelsősorban a budapesti munkásság szabhatja meg. A budapesti munkásságnak ez nemcsak joga, hanem hazafias kötelessége is.

Ezért azzal a felhívással fordulunk Budapest üzemeihez, hogy munkástaná-

csaik képviselőit küldjék el november 13-án, kedden 13 órára a Budapesti Munkástanács megalakítása céljából az újpesti városházára (Bp. IV. Bajcsy-Zsilinszky út 14).

Budapest, 1956. XI. 12. Újpesti Forradalmi Munkástanács

November 13. kedd

A ma reggeli angol rádió kellemetlen hírral lepett meg: „a Szovjet által behelyezett Kádár-kormány” nem adta meg az engedélyt az ENSZ megfigyelő bizottság Magyarországra való bejövetelére. Ez önmagában véve is tragikus. A bajt fokozta az, hogy ezek után ismét sztrájkra fogják fölhívni a munkásokat, hogy a Kádár-klikket ez intézkedés visszavonására rábírják. Nem vagyok a sztrájknak híve, mert az egész ország élete meg van bénítva, és saját magunknak ártunk vele. Lehet, hogy nincs igazam, és biztos, hogy bizonyos szabadságjogokat csak így lehet kicsikarni a kormánytól. De attól tartok, hogy az oroszokat és Kádárékat nem érdekli, lesz-e itt élet vagy sem, csak kettő érdekli őket: orosz gyarmat és kommunista állam maradjunk. De felháborító, hogy a Kádár-kormány – vagy a mögé búvó Szovjetunió – úgy bánik Magyarországgal, mint saját tulajdonával, semmibe se véve a nép többségének akaratát. Mintha Magyarország Kádár-földbirtok vagy hitbizomány volna. A Kádár-klikk nagy kegyesen megengedi, hogy a Nyugat is megküldhesse vöröskeresztes adományait – vasárnap egy 15 kocsi-ból, ma egy 40 kocsi-ból álló teherautó-karaván indult el hazánkba Bécsből –, meg is köszöni, a szabad választásra azonban azt mondta az ENSZ főtítkárnak, hogy az szigorúan magyar belügy. – Állítólag Nagy Imre és egy-két miniszter társa a jugoszláv követségen kapott menedékjogot. Az onnan kilépő Nagy Tamás közgazdász és két ifjúsági szerkesztőt letartóztatták. Ez a hír tegnap a városban már úgy terjedt el, mint a várható retorzió, bosszúállás megindulása. – Liverpoolban a rakodómunkások megtagadták a berakást egy szovjet hajóba tiltakozásul a magyarok leigázásáért. – Ezeket a híreket kiegészíti a Szabad Európa következő két jelentése: a norvég kommunista párt kéri a Szovjetuniót, vonja ki csapatait Magyarországról, a dán kommunista párt pedig elítéli a Szovjet magyarországi akcióját.

Az idő hideg, de napsütéses.

Ha tovább tart a sztrájk, lassan nem lesz villany, gáz, meleg szoba, és az élelmiszercikkek ára nagymértékben fölmeleg.

Még alig múlt dél, de máris itthon, pedig lett volna még dolgom Pesten. Az történt, hogy alig fejeztük be a Nyelvtudományi Intézet értekezletét, Uray Géza azt a rémhírt hozta, hogy a csepeli munkások tüntető menetben közelednek a Parlament elé, az összes hidakat lezárják. Több sem kellett, siettem át a hídon, nehogy napokra Pesten ragadjak, távol az otthonomtól. Át tudtunk jönni a hídon. De úgy látszik, mások is meghallhatták a rémhírt, mert vizsgálták a hidakat. A Kossuth hídon valóban nem járt senki, a Lánchídig nem láttunk el. A Margit híd viszont, melyen átjöttem, a legteljesebb konszolidációt hirdette. Reggel még tank állt mindkét végén, a pesti végén gépfegyverfészek, a közepén is egy orosz tank, mire meg most átjöttem, a gépfegyverfészek eltűnt, a budai

hídfőről a tank hiányzik, a helyén pár gyalogos katona (orosz) unatkozott. Hét tank elbogott ugyan a Margit körúton, de nem készültségben, a katonák a tankok oldalán álltak, ültek, támaszkodtak.

A Parlament viszont körül van kerítve orosz tankgyűrűvel, farral a Parlament épületének állanak.

De hát hadd menjek végig időrendben a napon. Lefelé menet a dombról, reggel, szembejön velem két munkás. Hirtelen a szemükbe ötlük a budai László utca egyik házán tátongó nem is luk, de ember nagyságú rés. Ágyúlövés emléke. Az egyik munkás: „Dekoráció!” – A másik: „Jól kidekoráltak ezek.” – A mise előtt odajön egy ősz hajú néni, emlékezzem meg az unokájáról, Károlynak hívják, nem tudta visszatartani, ma reggel elment a Hármashatár-hegyre, a fölkelők közé akar állani, „tetszik tudni, benne van a tűzben”, 17 éves.

R.-nél való látogatásom a mise után már a közelmúltba vitt. Meséli, hogy már pénteken lement a Mester utcába megnézni Jóskát. Jóskának belőtték a lakását, a télikabátját szitává lőtték, egy másik is tönkrement, egyéb kár nem érte. Meséli még R., hogy tankok és hullák között ment, és főleg két szomorú dolog ragadta meg. Az Örökimádás-templom előtt az úton kb. 12 orosz katona hullája hevert. Az épp akkor arra menő orosz tankok minden további nélkül átgázoltak rajtuk, nem kerülték meg őket, hanem átgázoltak, lelapítva a hullákat, fejüket szétnyomva, egyiknek sem jutott eszébe, hogy saját katonáinak a holtestét legalább az út szélére húzzák. A másikat a híressé vált Korvin közben látta. Egy kapu előtt, fejjel a kapu felé a földön nyolc civil magyar holteste, mindegyiknek a hátán géppisztolyosorozat nyoma. Egyikük fiatal asszonyka volt, esés közben előrelelendült kezén arany karikagyűrű. Kivégzés? Vagy menekülés közben érte őket a halál? Ugyancsak R. állítja, hogy a Margit híd pesti hídfőjéről tüzelő orosz ágyúk gyújtották föl a levéltárat. Az egészet ő a házuk ötödik emeletéről nézte végig. Először nyomjelző lövedékeket lőtték ki, majd egyik lövés a másik után érte a levéltár épületét, és egyszer csak kicsapott az egyik ablaknál a tűz. Más oldalról hallottam, hogy az 1848-as anyag égett el.* A szokásos frázis erre igazán áll: pótolhatatlan veszteség.

A hivatalban még mindig fűtetlenek a helyiségek. Fizetési előlegeket adtak ismét, és értekezletet tartottak, melynek lényege: mivel úgymint tudományos munka folyik, meg kell szervezni az otthoni munkát. Minden kedden és pénteken 10–13-ig mindenki bejön megbeszélésekre. Továbbá fölveszik a kapcsolatot az irodalomtudományi és egyéb tudományos intézetek forradalmi bizottságaival és megpróbálnak egy tudományos intézetek közötti csúcshatározatot létesíteni. Kérnek az Akadémiától segílyt is az arra rászorulóknak. Az intézet két tisztviselőjének lőtték szét a lakását. Megállapította Lőrincze Lajos igazgatóhelyettes, hogy november 10-én az intézet minden tagja fölvette a munkát.

Annál kevésbé veszik föl a munkát az emberek az üzemekben. Hallom, az

* Az Országos Levéltárban nem az 1848-as, hanem a kiegyezés utáni vallás- és kultuszminisztériumi anyag és sok családi levéltár pusztult el 1956-ban.

újpesti üzemekben hazaküldik a dolgozni akarókat. Másutt bemennek az emberek, de nem dolgoznak semmit, csak ide-oda járkálnak. Egyedül a kereskedelem vette föl a munkát, és minden elképzelhető üzlet előtt hosszú sor áll, legyen az vasüzlet vagy édességbolt. Csak a papír- és könyvkereskedésnél nem kell sort állni. A Petőfi könyvesboltban egy ablak sem ép, beleértve a kirakatablakokat, téli kabátban árulnak benne (Margit körút). Egyébként a vásárlási hisztéria, ha lehet, még fokozódott. Ki egy libával megy, ki nagy zacskó pörkölt kávéval, más füstcsöveket cipel. Az utcán rengeteg ember. A röpiratok előtt nagy olvasótábor. A szokott kép: annyi ember gyűlik össze, hogy nem látják már, van, aki leguggol és úgy próbál a betűkhöz féjni, aztán a vége rendesen az, hogy valaki hangosan fölolvassa. – Új rövid röpiratok jó magasra ragasztva nagy betűkkel: „Sztrájk. Egység!” A „hazaáruló” Kádár-kormány hagyja el a helyét, míg ez be nem következik, sztrájk. „Fegyveres forradalmi ifjúság” aláírással ellátott litografált röpiratnak még Nagy Imre sem jó, nemhogy Kádár János. Tárgyalásokat ajánl, az ő 16 pontjukat véve kiindulásnak. Másutt Bibó István államminiszter litografált felhívása olvasható. Két dátuma van: november 4., és egy másik: „kiadva: november 13.”. Elmondja, hogy amikor az oroszok rajtaütésszerűen megszállták a Parlamentet, Nagy Imre éppen az orosz követségen tartózkodott tárgyalás céljából. A kormányból a Parlamentben csak Tildy Zoltán, bizonyos Szabó és Bibó István államminiszterek voltak. Tildy látva a túlerőt, kapitulált. Bibó felszólítja a magyar népet, hogy ne ismerje el a Kádár-kormányt. Fegyverrel való harcra nem ad fölhívást, elég volt a vérontásból, de azon kívül minden eszközzel küzdjön a magyar nép. Teljes passzív rezisztenciával. Közli, hogy a külföldön Magyarország egyetlen hivatalos képviselője Kéthly Anna államminiszter. Visszautasítja a Kádár-kormány rágalmaival, főleg a reakció és fasisztaság vádjait.

Az utca hangulata lényegesen feszültebb, mint tegnap volt. Idegesebb a légkör. Senki se tudja, mi lesz, hogyan alakulnak a dolgok. Az inflációtól való félelem csak egyik tünete ennek az általános feszültségnek.

A fő közlekedési eszköz a két lábunkon kívül még mindig elsősorban a teherautó. Heringek módjára, zsúfoltan állanak bennük az emberek. Elsősorban az üzembe viszik a dolgozókat, de amikor már üresek, mindenkit felvesznek, aki abba az irányba halad és fölfér. Az összes autótokat igazolják. Vadonatúj egyenruhás rendőrök, akikben én ávosokat sejtetek. Azt hiszem, nem alaptalanul. Nyoma sincs annak, hogy javítanák a villamosvezetékeket. A mai *Népszabadság*, a kommunista *Szabad Nép* utóda szerint vidéken sok helyütt megindult a vonatközlekedés.

Az imént járt itt a házfelügyelőnk, a Molnár bácsi, aki a Fehérvári úton dolgozik egy üzemben. Teherautón furnérlemezeket vittek szét Pesten az üzem károsultjainak, ablaküveg pótlására, amikor az Akadémia utcában hallott ő is arról, hogy jönnek a csepeliek, és hogy a hidakat lezárják. Ők is rögtön átsiettek a Margit hídon Budára. Ők már negyvenezer csepeliről hallottak. Úgy látszik, ez tradicionális szám a magyar történelemben, amióta Hunyadi Mátyást királlyá választották. Akkor a Duna jegén álltak negyvenezren, 1848-ban a rémhír szerint Petőfi állt negyvenezer emberrel a Rákos mezején, most pedig a csepeliek jönnek. Ők is pontosan negyvenezren.

Négy óra. Délután. Laci érkezett haza nagy örömmre. Már betelefonáltam érte az *Új Ember*hez, hogy hazasürgessem. Mondja, hogy ő is hallotta a csepeli menet hírét, ezért sietett haza. A Kossuth Lajos utcában azt kiáltották az emberek, hogy Kelet-Németországban kitört a forradalom. Laci szerint pánik van Pesten. Ő a Lánchídon akart hazajönni, nem engedték át, a Kossuth híd is le volt zárva, a Margit hídon tudott csak átjönni, de arról is azt hallotta, hogy négy óraker lezárják. Az utcákon feltűnően vonulgattak ide-oda az orosz tankok, Laci szerint ijesztésül. Az viszont nem tetszik nekem, hogy Molnár bácsiék teherautóját a Moszkva téren leállította egy orosz tiszt, és leparancsolta róla a nemzetiszínű lobogót.

Újra cseppfolyós minden. Mikor lesz már vége?

November 14. szerda

Az idő megenyhült, az éjjel esett.

Az általános sztrájk tovább folyik. Üzemekben, ahol meg akarták kezdeni a munkát, fiatalemberek jelentek meg azzal a fenyegetéssel, hogy ha nem sztrájkolnak, gránátot vetnek közéjük. A Baross telepi Hungária gumigyárba két gránátot be is dobtak. Villamosra, amely közlekedni mert, rálöttek. Ugyanakkor Kádár nem volt hajlandó teljesíteni a munkások követeléseit. Melyik fél törik meg előbb? A *Népszabadság* című kommunista napilap a sztrájk okául egyedül az orosz csapatok jelenlétét hozza fel, és szemérmesen elhallgatja, hogy a sztrájk másik célja a törvényes Nagy Imre-kormány visszahelyezése és a többpártos választás. A *Népszabadság* is ferdít, elhallgat, hazudik, mindezt a legnagyobb nyíltság és őszinteség látszatában, éppúgy mint elődje, a *Szabad Nép*. Félő, hogy ha az új rezsim is hazugságokon épül föl, a vége az lesz, ami a Rákosi-rendszernek. Abban igaza van Kádárnak, hogy az oroszokat nem lehet sztrájkkal távozásra kényszeríteni. Én is a sztrájk mellett lennék, ha biztosítva látnám sikerét, ha tudnám, hogy ezzel szabadságjogokat tudnánk kicsikarni magunknak. De: az oroszot nem hatja meg a mi sztrájkunk, azzal se törődik, ha itt mindenki éhen hal és sose járnak a villamosok, vonatok, tehát ezzel nem tudjuk őket rákényszeríteni se a kivonulásra, se Kádárék elejtésére, se a több párt megengedésére. Mindezek viszont csak őtőlük függenek. A Nyugatra e tekintetben nem számíthatunk, az orosz pedig, kihasználva a Nyugat rettegését a harmadik és valószínű atomháborútól, világháborútól, egyre szemtelenebb, egyre többet enged meg magának imperialista céljainak elérésében, mert tudja, hogy a Nyugat úgysem fog visszaütni.

Igy aztán tovább hömpölyög a tétlen tömeg Budapest utcáin és terein, mérhetetlen kárára országunknak. A vásárlási hisztéria tovább tart. Mindenki igyekszik befektetni a pénzét, mert hátha elértéktelenedik. Óriási sorok állanak mindenfelé, kivéve a pékeket, már van elég kenyér, sok is. Sorban állás nélkül vettem ma már, sőt reggel friss zsemlet is vásároltam.

Kádárék új karhatalmat akarnak felállítani a rendszerhez hű munkásokból, honvédtisztekből, rendőrökből. Aggódom ettől az új karhatalomtól, hátha olyan híve lesz a rendszernek, mint az ávó volt, és akkor alkalmileg lőni fog a népre.

A külföldi rádiók közlései: Magyar fiatalokat deportálnak a Szovjetunióba, egy

ilyen vonatot Északkelet-Magyarországon a magyarok meg is támadtak. Bízom benne, hogy ez csak kacska. Legrosszabb esetben a tovább harcoló fölkelőket viszik, akiket foglyul ejtettek. Ez is nagyon szomorú és megdöbbentő volna. – A három hét alatt húszezer magyar menekült Ausztriába, egyedül az elmúlt éjszaka kétezer-háromszáz. – A „Kádár-féle bábkormány” be akarta vonni kormányába Nagy Imrét, ő azonban nem volt hajlandó, és a jugoszláv követségre menekült. Ott van még Rajk özvegye is. Állítólag Hruscsov itt lett volna a napokban Magyarországon. – Az ENSZ közgyűlését előkészítő főbizottság 11 szavazattal amellel döntött, hogy a magyar ügyet napirendre tűzi, ellene szavazott kettő, tartózkodott egy. Maga a közgyűlés a napirendre való tűzés mellett ilyen arányban szavazott: 62 igen, 9 nem (az orosz blokk), tartózkodó a 7 arab állam és Jugoszlávia. A sürgősség mellett: 51, ellene: 9. Tartózkodott 19. Ez annyit jelent, hogy a napirend első pontja lettünk. Persze, ez mind csak erkölcsi siker, mert az ENSZ tehetetlen. Krisna Menon indiai megbízott ellenezte mindezt, és a politikai bizottság elé akarta utalni. Hangoztatta többek között, hogy jobban meg kellene vizsgálni a Kádár-kormány bejelentését, hiszen itt számos haladó embert meg-lincseltek. Szegény Krisna Menon. Mióta haladó emberek a néppel kegyetlenkedő ávosok és a népet kiszipolyozni segítő vidéki párttitkárok? Továbbra is megdöbbentő India magatartása.

Ugyanakkor imponáló a Nyugat anyagi segítsége, és megható. Most már az oroszok sem gördítenek nehézséget. Kádár levélben bejelentette ezt az ENSZ-nek – persze, mint saját döntést – és közölte, hogy az ENSZ-kiküldöttek a helyszínen is tanulmányozhatják a segély szétosztását, de csak azt. Lehet, hogy maga a főtitkár is eljön Budapestre. Az Egyesült Államok 5 millió dolláros csekket adtak az ENSZ főtitkárának és ha jól hallottam, fenntartják eredeti ígéretüket, 20 millió dollár segítséget. Spaak belga államférfi az ENSZ közgyűlésén kijelentette, hogy „az oroszok hülyének vagy gyávának néznek bennünket”.

A legújabb jelentés szerint négy színes állam, India, Indonézia és Ceylon és még valamelyik elítélte az orosz inváziót, és kívánatosnak tartotta, hogy Magyarország szabadon dönthessen sorsáról.

Rokosowsky marsalt lemondatták a lengyel hadügyminiszterségről. Rokosowsky orosz katona.

A budapesti rádió szerint az egyiptomi követség cáfolta, hogy orosz katonák kifosztották volna.

Már megjelentek az utcán a kéményseprők.

November 15. csütörtök

A főváros még mindig nem nyugodott meg. Olyan, mint egy rajzó méhkas.

Tegnap délután a Rákóczi úton kisebb tüntetés zajlott le, kb. 300 főnyi tömeggel. Az oroszok ijesztésül a levegőbe lőttek, mire informátorom jónak látta odébbállni. A másik tüntetés hírére ma délután az angol rádióból hallottam. E szerint tízezer ember tüntetett volna a Parlament előtt, és az oroszok 30 foglyot szabadon bocsátottak. A sztrájkot kezdeményező újpesti forradalmi munkástanács tagjait tegnap éjjel letartóztatták az oroszok. Némi jelek valóban a tüntetés lehetőségére mutattak ma a városban. Szovjet tankok és páncélkocsik sétálgattak

föl s le a főútvonalakon. Mellém lép egy értelmiségi ember a körúton: „Micsoda keleti gondolkodás! Azt hiszik, hogy megijedünk, ha ide-oda vonultatják a tankjaikat. Hogy ezzel hatnak ránk!” – Délben ismét elterjedt a hír, hogy a hidakat lezárják. Mikor délután fél négykor a Margit hídon szerencsésen átkelve Budán egy csoportban rémhírnék minősítettem a hidak lezárását, egy asszony azt állította, hogy valóban le volt zárva egy órára a Margit híd. Fél kettőkor oldották fel az átjárási tilalmat. Az átjönni akarók sora a Nyugati pályaudvarig húzódtott. No, már itt is sort kell állni!

A csoportban egy férfi említette, hogy négy órára tüntetés van tervezve. Itt jut eszembe: Laci egyik barátja meséli, hogy az apja éppen tegnapelőtt, a pánik napján vásárolt az üzemében két libát. Sietve ment haza, mégpedig a hidak részleges lezárása miatt nagy kerülővel és gyalog, hóna alatt a két libával. Azt mondja a fiú, hogy rég látta ilyen dühösen az apját.

Tény az is, hogy ma a Margit hídon ismét teljes orosz készültség volt: a budai hídfőn orosz tank, közepén egy, a pesti hídfőn két tank, egy páncélcoksi, és kétoldalt egy-egy ágyú, ami tegnapelőtt még nem volt ott.

A sztrájk, mondanom sem kell, tart tovább, így a tömegek hullámozása is a lucskos, pocsettás utcákon ezen az esőre hajló nyirkos napon. A sorban állás változatlan. Technikája is kialakult. Az első pár madzagot tart a kezében, az utána következő párok tovább húzzák, így ugyanis nem tudnak a később jövők észrevétlenül a sorba furakodni. Az eladás már nem csak a boltokban folyik. Gombamódra szaporodnak az alkalmi utcai árusok, mint az 1945-ös ostrom után. Egy asztalt tesznek ki a járda szélére, rája az árut. Láttam selyemkendőket árulni egy helyen, a másikon egy asszony húsdarálóelemeket árusított. Könyveket is vehetsz, aztán csecsebecséket stb. Vettem egy Kossuth-címeres jelvényt 1 forint 50 fillérért, hadd legyen emléke e heteknek. Nem tudok szabadulni a gondolatától, hogy egyik-másik alkalmi árus talán nem egészen fair módon jutott árujához. Az utcai árusítást a dohányárusok kezdték napokkal ezelőtt. Itt is, ott is megjelent egy férfi nagy papírdobozzal, letette az aszfaltra, és kezdett árusítani belőle cigarettát.

Izgatja az embereket a deportálások híre, amikről igazában senkinek sincs teljes bizonyosságú tudása. A külföldi rádiók állítják, Kádár tagadja. Mint a Szabad Európa rádió mondja, míg e sorokat írom, a ma délutáni tüntetés éppen a deportálások ellen zajlott le. Magam is láttam több helyütt ceruzával kiírva a következő röpiratot: „A záhonyi állomásnál találták az alábbi szövegű cédulát.” Aztán „Magyar Testvérek” megszólítással közli az irat, hogy az oroszok viszik őket Oroszországba, körülbelül 1500-an vannak, aztán következik körülbelül 20 név pontos lakcímmel. Egy zirci, egy balatonkenesei (Tóháti nevű), a többi

* Deportálásokra ez időben – kb. egy-két ezres létszámban – valóban sor került, főként Kelet-Magyarországról, de a Dunántúlról is, ezeket azonban a nyugati tiltakozások hatására hamarosan leállították, s a foglyokat az ungvári és munkácsi börtönökből visszazárárták Magyarországra.

budapesti, pl. Balázs Kornél, Krúdy Gyula utca 9. IV. 6. Persze le kéne járni egy-két címet, hogy mi igaz belőle.

Újabb röpiratinvázió kezdi elárasztani a várost, falra ragasztott állapotban. A téma ugyanaz: Kádár becsmérése, az oroszok kivonulásának követelése stb. Főleg Kádár hazug és hazaáruló szerepével foglalkoznak komolyan vagy gúnyosan. Ez utóbbi egyik mintája az „Örüljetek” kezdetű, mely így folytatja: eddig Rákosi diktatúrája ült a nyakunkon, most Kádáré, eddig Magyar Dolgozók Pártja, most Magyar Szocialista Munkáspárt, eddig a *Szabad Nép* szállította a napi hazugságot, most a *Népszabadság*: nemzeti függetlenségünk biztosítója, hogy ezután ismét az 1-es lesz a legjobb jegy az iskolában, és nem az 5-ös stb. Ilyen tenorban megy végig az egész, de lüktetőbb, és szellemes. A legszellemesebb és legnagyobb sikerű – szinte tömegek olvassák hangos nevetéssel, és írják le maguknak – az, amelynek a vége kb. ez: Magyarországon tízmillió ellenforradalmár bujkál. Az arisztokrácia régi fészkeiben, így pl. Újpesten és Csepelen több tízezer földesúr, tőkés, bankár és bíboros sáncolta el magát és küzd a népi demokrácia ellen. Ezek mind már gyermekkoruk óta sikeresen álcázzák magukat munkásnak. Ki is irtottak minden munkást és parasztot, de maradt vagy öt-hat, és azok kormányt alakítottak, ez a Kádár-kormány. Stb.

Az egész orosz megszállásról ma hallok a következő valószínű véleményt. Az oroszoknak eszük ágában sem volt és nincs is kivonulni az országból. Tárgyalásokat színeltek, hogy legyen idejük csapataikat felvonultatni, mivel látták, hogy az itt lévő alakulatokat a magyarok ki tudják verni. A felvonulás tervszerű volt: a nyugati határ lezárása, a repülőterek megszállása, Budapest körülvevése stb. Amikor aztán előkészületeiket befejezték, megindították a támadást, teljesen függetlenül a magyar politikai helyzettől. Hazugság a Kádár-féle ok a Nagy Imre-kormány gyengeségéről, a „demokratikus elemek” kiirtása sem játszott szerepet. Az ukránokat visszavitték, kicserélték. Úgy látszik, közülük álltak át többen az első támadáskor. Király Béla átszökött a fölkelőkhöz az oroszoktól, Maléterről nem lehet tudni, a rendőrség fejét, Kopácsyt és még másokat az oroszok letartóztatták. Jelenleg leverték a fegyvereseket, csak két góccuk van még a fölkelőknek: Vác környékén az egyik és valahol a hegyekben – Dobogókő? – a másik.

A lakosság az oroszokkal általában nemigen áll szóba. Ezt hazafiatlanságnak minősítik. Ma egy helyen mégis láttam egy csomó embert, középen egy orosz tiszt, gyúrták a mieink, bizonyára arról, hogy mit keresnek itt, és hogy mi nem vagyunk fasiszták.

Már a legendaképződés is megindult. Legfrissebb terméke: Békén vacsorázik a család, egyszerre egy ágyúgolyó vág be a lakásba. Csodálatosképpen senkinek sem történik semmi baja, ám nyílik az ajtó, és sűrű bocsánatkérések között beront egy orosz tiszt, hogy elnézést, de az az ostoba bakája az ágyút tisztítja, és véletlenül elsütötte. Itt jut eszembe G. L.* hallatlan naivsága, aki a napokban a hivatalban komoly képpel fejtegette, hogy lehet az, hogy az orosz katonákat nem

* G. L.: Gáldi László professzor, a szótárszerkesztőség vezetője.

látták el olyan budapesti térképekkel, amelyeken a műemlékek fel lettek volna tüntetve, hogy oda ne löjjenek. Ezt a levéltár összelövése és felgyújtása kapcsán mondotta. De ha már bent vagyok a humoros mozzanatokban, hadd örökítsem meg a Rákosi-korból ezt a kis apróságot, amit egy rendőrtiszt elbeszéléséből éppen ma hallottam. Valami rendőrküldöttséget kellett meneszteni Rákosihoz. Össze is állították szép szál emberekből. Nem volt jó. Kicsikből kellett összeállítani. Akkor meg az lett a baj, hogy mindegyik fekete volt. Nosza, bele egy pár szókét! Igen ám, de a szókék között vörös is akadt. Azonnal kicserélni stb. Így ment tovább, míg végre együtt volt a küldöttség Sztálin nagy tanítványa és a magyar nép bölcs vezére számára.

Kádárnál járt a budapesti munkások küldöttsége a kívánságaikkal. Kádár megígérte az oroszok kimenetelét, a többpártos választást, bár megjegyezte, hogy a kommunista pártra vereséggel zárulhat, mert nemcsak golyókkal lehet kilőni a kommunistákat, hanem szavazatokkal is, de a semlegességet nem fogadta el. Az optimisták tudni vélik, hogy Kádár a Hruscsovval való tárgyalások után nyilatkozott, Hruscsov jóváhagyásával, tehát valóban lesz többpártos választás. Én csak akkor hiszem, ha látom. Mindez, amit itt most leírtam, kivéve a Hruscsovval kapcsolatos optimista véleményt – mint a budapesti rádió mondja – a mai *Népszabadság*ban meg is jelent. Ezt a lapot viszont – más nincs is! – nem árusították máma. Oka? Ismeretlen.

Eddig a kommunista pártnak, vagy ahogy nevezték: Magyar Dolgozók Pártjának 900 ezer (!) tagja volt*, ezután Kádár állítólag 50 ezret remél az új kommunista pártba.

A régi rákosistákat megfosztják pártfunkciójuktól és politikai szerepüktől. A ma reggeli budapesti rádió szerint ezek: Andics Erzsébet, Ács Lajos, Bata István, Berei Andor, Hidas István, Hegedüs András, Gerő Ernő, Kovács István, Szalai Béla, Piros László, Vég Béla, Non György. A volt megyei titkárok működését felülvizsgálják. – Azoknak, akik november 10-én nem jelentkeztek munkára, tovább nem folyósítanak fizetést. Tudniillik azért sztrájkol ilyen vígan a főváros, mert eddig mindenki úgy kapja a fizetését, mintha dolgozott volna.

A budapesti rádió szerint a tönkrement lakások száma kb. 8000, a Szabad Európa szerint pedig a halottak száma 65 ezer. Ez – már ti. a halottaké – szerintem túlzó szám.

Az Írószövetség és Újságírószövetség gyűléseket tartott, és ott Kádár-ellenes javaslatokat fogadott el. Ma a kezembe került egy tervezet „a magyar kérdés megoldására”, amit Bibó István államminiszter készített, és amit tegnap Pesten az újpesti Egyesült Izzóban a budapesti munkásküldötteknek felolvasott az Írószövetség kiküldöttje, és a munkások el is fogadták. Az ENSZ-hez is eljuttatták. A tervezet főbb pontjai: szovjet kivonulás, szocialista berendezkedés, a gyár a munkásoké, földet, gyárat vissza nem ad, a föld felső határa 20-40 hold, államforma köztársaság, parlamentarizmussal, több párttal, de csak olyan pártok indulhatnak, melyek a szocializmus alapján állanak. Ez az első tervezet ezekben a hetekben, melyben az egyházzól is szó esik. E szerint: az egyház és az állam

* Az MDP taglétszáma 800 ezer körül volt.

különválasztása, az egyház teljes szabadsága, beleértve az iskoláztatás szabadságát is, az állam az egyházi iskolákat támogatja.

Az angol rádió mai hírei: Említi a doportálásokat (hogy ti. fiatal magyarokat Oroszországba visznek). Nagy Imre külföldi újságírók révén üzente, hogy Kádárral egyáltalán nem tárgyalt. – A magyar menekültek száma 24 ezerre ment fel. – Gomulka Moszkvába látogat. – Angliában több kommunista kilépett a pártból. – Egyes képviselők indítványozzák, hogy az angol parlament vitassa meg a magyar kérdést.

Találkoztam egy ismerősömmel, aki adjunktus a történelmi karon. Ő így adja elő I. Tóth Zoltán halálának hiteles történetét. I. Tóth Hanák Péterrel és még egy történésszel a kommunista párt főszékházába ment az Akadémia utcába tárgyalni a vezetőséggel, vagy talán éppen az ifjúsági pontok átadása végett. Az ajtó elé értek, mikor az ávósok sortüzet adtak le rájuk. Hanák csak a lábán sebesült meg, I. Tóth fejsérülést kapott, és rögtön meghalt. Szegény feleségének temetőből temetőbe kellett mennie, míg megtalálta férje holttestét.

November 16. péntek

A két fő beszédtema a sztrájk és fiataljaink deportálása. Ez utóbbiról most már biztos hírek látszanak jönni. Palotai Boris unokaöccsét is deportálták. Kádár megegyezett a forradalmi ifjúsági bizottsággal, hogy ezek Záhonyba, a szovjet–magyar határ határállomására megfigyelő bizottságot küldenek ki, és ellenőrzik a kimenő vonatokat. Csak az ne legyen a vége, hogy őket is elviszik. Különben ez csak arra szól, hogy ezután nem visznek ki senkit. De akit eddig kivittek? És akiket nem Záhonyon át visznek, hanem Csehszlovákián és Románián keresztül? Kuba képviselője a deportálások ügyét az ENSZ elé akarja vinni.

A másik probléma a sztrájk, mely még mindig tart. Nem dolgoznak a gyárak, nem járnak a vonatok, villamosok, autóbuszok, nincs posta. Egy-két helyen láttam, hozzáfogtak a belőtt épületek tatarozásának. Bár hallom, ezt sem akarták csinálni, mondván, hogy hadd jöjjön az ENSZ-bizottság, és lássa, mit csináltak az oroszok. A naivak! Mintha idejőne ENSZ-bizottság! A Nagy-budapesti Köz-ponti Munkástanács ma felhívást intézett a munkásokhoz, hogy holnap, 17-én reggel kezdjék meg a munkát. A sztrájkjogot fenntartják. Állandóan tárgyalnak a kormánnyal, és ha nem teljesül kívánságuk, újra sztrájk lesz. No már most nagyon kíváncsi vagyok, hogy a munkásság hogyan reagál a fölszólításra. Már el sem tudom képzelni, hogy valaha még villamoson fogok ülni. Az utca hangulata forró, még mindig forró. Az egyik falragaszos röpiratra, amit már tegnap elolvastam, azt találtam mondani hangosan: „Már régi”. Szenvedélyesen utasított rendre egy ember a többiek helyeslése közben: „Mindig új, ma is érvényben áll, sztrájkolni kell.”

A sztrájk kérdésében azért már kezd megoszlanı a közvélemény. Sokan értelmetlennek tartják, hiszen Kádár, ha akarna se tudna lemondani, az oroszok nem engednék. Az oroszokat pedig nem érdekli a mi sztrájkunk, ha éhen dögünk mind a tízmillióan, az sem érdekli.

Közben primitív módon tovább ijesztgetnek bennünket az oroszok. Valóságos sétatokcsikázást üznek tankjaikkal, széttapossák a villamossíneinket, rázzák a

romos házakat, ahogy dübörögnek. Ma megfigyeltem a számozásuknál fogva: a 407-es és a 411-es tank a Nagykörúton defilírozott, elment a Nyugati pályaudvarig, ott visszafordult, azután kezdte előlről. Kis vörös zászlókat tűznek ki a tankokra, és sétakocsiznak. Ma a hivatalból S. K.-val* jöttem el, aki valamikor lelkes kommunista volt. Pár orosz tank ment el mellettünk. K. megszólalt: „Dögljenek meg!”

A hivatalba csak bekukkantunk, otthon dolgozunk. Kiadták félhavi illetményünket munka nélkül, és közölték, hogy mennyit kell dolgoznunk a hátralévő két hétre. Az épületben fűtés nincs, most már a vizet is elzárták, ebédfőzés sincs. Az oktatásügyiék bemennek és a bejáratnál traccsolnak, aztán ők is mennek haza.

Az utcán már megjelentek az ablakkeretek. Viszik-hozzák őket az üvegestől. Hivatalos becslés szerint egymillió négyzetméter üveg tört be. Mások kis kéziköcsin motyójukat tolják, hurcolkodnak, mert szétlőtték lakásukat. Az utcákon, tereken nagy szemétkupacok, senki sincs, aki elhordja, mert a sztrájk erre is érvényes. Márpedig a sztrájk törőikkel szemben szigorúak. Egy mozdonyvezető behozott egy vonatot két nappal ezelőtt Pestre, de már Rákosnál leállították, hazakergették, megmondták neki, ha még egyszer behoz egy vonatot, agyonlővik. Állítólag orosz vasutasokat hoznak a Szovjetunióból, hogy a forgalmat megindítsák. Belterületen a teherautók visznek továbbra is nagyobb távra. Főbb helyeken már állnak csoportokban az emberek, és amikor egy-egy teherautó megáll, ki-ki útiránya szerint felkapaszkodik. Budára? Óbudára? Újpestre? – kérdezik, és máris másznak fel rá. Kisgyermekes mamák protekciósak, nekik a sófőr mellett a helyük.

A nemzetközi élet hírei: Gomulka Moszkvába ért; állítólag a lenini egyenjogúságot hangoztatta a Szovjet. – Široky, a cseh miniszterelnök Budapesten járt megbeszélésen, de nagyon rövid időre. A szállítómunkások Nyugaton bojkotálni akarják az orosz hajókat. Az oxfordi diákok 3000 aláírással tiltakoztak a Szovjetunió ellen. Nehru kijelentette, hogy ki kell vonni az orosz csapatokat, és Magyarországnak meg kell adni a jogot, hogy önmaga döntsön életformájáról. A javaslat ellen azért szavaztak az ENSZ-ben, mert erős volt a fogalmazása. Az egyik nyugati hírforrás hozzáteszi, hogy Nehruék nagyobb kölcsönt kaptak a Szovjetuniótól.

Tito nagy beszédet mondott.” Minket érdeklő részei, főbb megállapításai: tiltakozott az ellen, hogy Jugoszlávia az oka a magyar esetnek. Az első orosz támadás fölösleges volt, és rossz, a második hiba volt, de szükséges, hogy megmentsék a szocializmust Magyarországon. A szovjet csapatoknak ki kell vonulniuk Magyarországról. A szovjet vezetők között két irány van. Egyik a józan, a másik a sztálinista. Szidta Sepilovot és főleg Enver Hodzsát, az albán Rákosit. Nemcsak a személyi kultuszban van a hiba, hanem a rendszerben is. Magasztalta

* S. K.: Soltész Katalin, a Nyelvtudományi Intézet tudományos munkatársa.

** Tito 1956. november 11-én elhangzott híres pulai beszédéről van szó, amelyet a magyar sajtó csak hat nappal később ismertetett kivonatban.

Kádárt. Szidta Rákosit, Gerót. Rákosit azok közt emlegette, akiket „a világ legbecstelenebb embereinek tartok”. A Szovjetunióknak be kell látnia, hogy meg kell adni a szabadságot az összes népi demokratikus államoknak. Ne mondják ezek, hogy nem lesz náluk semmi baj, Geró is azt mondta, és azóta bebizonyosodott az ellenkezője. Magyarországon az történt, hogy az egész nemzet fegyverrel a kezében harcolt a Szovjetunió hadserege ellen. Tito teljes kommunista alapon áll a magyar ügyek megítélésében. Úgy kezeli Magyarországot, mint egy, a többségében érzelmileg is kommunista államot. Olyan hangon sopánkodott arról, hogy itt ledöntötték a vörös csillagokat, ahogyan a pápa panaszkodnék a keresztek ledöntéséről. És megbotránkozott azon, hogy Geró csócseléknek merete nevezni azt a százezres tüntető tümeget, amelynek nagy része, sőt túlnyomó része kommunista volt.

A budapesti rádió továbbra is csak komolyzenét, híreket, közleményeket és főleg üzeneteket közvetít. Ez utóbbiak közt a „jól van”-okat már mindinkább föl váltja az eltűnteket kereső érdeklődés és a halottakról szóló tudósítás. A rádió adása még mindig nem tiszta, torzít.

Litografált kis cédulákat terjesztenek ezzel a szöveggel:

MAGYAROK!

Értesülésünk van arról, hogy az oroszok és a Kádár-féle bábkormány belügyi szervei – amelyekbe máris visszavették az ávósokat – új összeesküvési pert készítenek elő.

Azzal akarják meggyalázni a dicsőséges magyar forradalmat, hogy ellenforradalom szervezésével vádolják!

Akik Budapest lövetését, munkások, diákok, katonák nemzeti függetlenségi mozgalmának vérbe fojtását elrendelték: mindenre képesek!

Akadályozzátok meg, hogy bárkit is letartóztassanak!

Lépjetek fel bátran a forradalom dicsőségének védelmében.

Bp. 1956. XI. 15.

Forradalmi Értelmiség

Lengyel Balázs telefonált, hogy Rónay Gyurkát ma beválasztották az Írészövetség elnökségébe négy más taggal, köztük van Sinka és Keresztury. Bizonyára azokat, akik a forradalmi bizottságnak is tagjai voltak. Ha lesz autója az Írészövetségnek, elküldeti Gyurkáékért a Mátrába. Már kerek egy hónapja, hogy elutaztak. Ma este Mátrászentimréről telefonáltak – megbízásból –, hogy Gyurkáék jól vannak, mihelyt megindul a közlekedés, jönnek. Laci is bement, hogy itt nincs semmi baj. Így legalább megnyugodnak. Thurzó is tudott egy postás ismerőse révén táviratot feladatni Gyurkáéknak.

Laci ma nagyon ügyes volt. Vásárolt karfiolt, karalábét, zöldséget, konzerveket, és szert tudott tenni újabb tíz kiló krumplira. Az én zsír körüli utam eredménytelen vala. Még egy kis liszt kellene, akkor aztán már nyugodtabban néznénk az eljövendő napok elé, mert még mindig „nincs vége”, ahogy mondják is az emberek, és nem lehet tudni, mit hoz a jövő.

J. Imrével latolgattuk ma az esélyeket, hogy az utcán véletlenül összetalálko-

tunk. Mit fog csinálni az orosz, ha továbbra is makacsul ellenáll a munkásság, az ország? Deportálja az egész országot? Képes rá, de remélhetőleg nem teszi.

Ma a hivatalban azt érdeklődték a perifériákon lakók: ki tudja, hol ágyúztak az éjjel? Mert ágyúztak valóban.

November 17. szombat

Ma érdekes látogatóm volt, illetve inkább az érdekes, amiket mesélt. Hat éve egy 150 munkással dolgozó kőbányai lakatosüzemben dolgozik, mint átképzős szakmunkás. Megszerették, megválasztották az ideiglenes munkástanács elnökének. Mint ilyen, gyűléseken vesz részt, és ismeri a munkások hangulatát. A régi kommunista párt emberei csúnya eszközökkel dolgoznak. Az üzemek élén ők állanak, hiába mondatták le őket a munkástanácsok a „két főlvonás” közben. A munkástanácsokat múltkor telefonon hívták össze Kőbányán. Erre az üzemvezetők vagy át sem adták a meghívást, vagy pedig úgy, hogy az egyiknek tíz órát mondtak, a másiknak tizenegyet és így tovább. Meséli, hogy a kőbányai munkástanács ülésén jött a csepeliek felhívásának híre, ami a mai újságban is megjelent és amelyben a sztrájk megszüntetésére hívják fel Csepelt. Azonnal kiküldtek két embert Csepelre ellenőrizni, igaz-e a hír. Hát a csepeli gyár előtt orosz katonák géppisztollyal, bent szintén, és az egész felhívást a régi párttitkár és üzemvezető adta ki. Azt is megtették, hogy ugyanabban az időpontban két helyre hívták össze a munkástanács kiküldöttjeit, úgy, hogy egyikük sem tudott a másik helyről. Azért tették, hogy külön könnyebben elbánhassanak velük, és a mások távollétében hivatkozhatnak rájuk. Idejében észrevették azonban a küldöttek, és egy helyre tömörültek. Tegnap vagy tegnapelőtt a Kertész utcai Beszkárt (vagy vasutas?)-házban volt a munkástanácsok küldöttjeinek gyűlése.* Egyszerre csak nyílt az ajtó: oroszok géppisztollyal. Kinéznek az ablakon: ott is. Körül voltak véve. Felhívták Kádárt. Erre elrendelték az oroszokat. Kádárról személy szerint barátom ismerősei nincsenek rossz véleménnyel. Egyre jobban terjed az a felfogás, hogy nem Kádár hívta be az oroszokat, jöttek ők maguktól, és Kádárt erőszakkal tették meg miniszterelnöknek. Azt hiszem, hogy ez a valóságban is így van. Egyre jobban látják a munkások, hogy nem a Kádár-kormány ellen sztrájkolnak, nem Kádárral állnak szemben, hanem az oroszokkal. Meséli informátorom, hogy az egyik szaktársa tele van kék foltokkal, összetaposták. Élelemért állt sorba, és az oroszok géppisztollyosorozatot adtak le rájuk, mellette egy öregasszony azonnal meghalt. Mindszenty beszédjének rossz visszhangja volt a munkások között. Öntelnek, hidegnek tartották, és diktatórikusnak. Mintha más nem lett volna ebben az országban, csak katolikus. És nem vette tudomásul a változásokat, ott folytatja valóban, ahol abba hagyta. Ezt különben Laci is megerősíti, és mondja, hogy az Új Emberhez jöttek be asszonyok, és kiábrándultan nyilatkoztak Mindszentyről. Beszélgettünk arról is, hogy a katolikusok nem valami szerencsésen mutatkoztak be. Én nem olvastam, de informá-

* Helyesen: az Akácfa utcai BKV-székházban alakult meg november 15-én a Nagy-budapesti Központi Munkástanács.

torom meséli, hogy Mihelics a *Hazánk* című kinyomtatott, de már nem árusíthatott lapba írt egy nem szerencsés cikket, amelyben a bérházakat stb. vissza akarja adni tulajdonosaiknak. Ez a munkások közt nagy visszatetszést keltett, a *Népszava* válaszolt is rá. Csodálkozom Mihelicsen, hiszen intelligens és modern felfogású. Laci meséli, aki volentórködött a *Hazánk* szerkesztőségében ama napokban, hogy kérték Mihelicset bent, ne jelentesse meg ezt a cikket, de ő ragaszkodott hozzá. Általában a katolikusok közt igen gyöngye a helyzet, vezető egyéniség egyáltalában nincs, és ha párt lenne, és bejönne, igen vegyes és csekély értékű társaság lenne az. Egy leendő kereszténydemokrata pártnak egyszerűen nincs garnitúrája. Ebből a szempontból a szociáldemokraták állanak a legjobban. Vagy talán a katolikusoknál is hirtelen előjönne a fiatalok közt a tehetségek? Beszélgettünk az orosz atrocitásokról is. Szemtanúra hivatkozva meséli, hogy egy vöröskeresztes autóra a Zeneakadémia előtt foszforos lövedékkel rálóttak az oroszok. Égő hajjal ugrott ki belőle egy szőke ápolónő, és a földre feküdt, hogy elnyomja a tüzet. Abban a helyzetben lótték agyon több golyóval, majd az orvost is agyonlőtték. Informátorom bátyja látta is a nő holttestét. Megerősíti a deportálás hírért, amit – bevallom – nehezen hittem el eddig. Eseteket mondott el, amit szemtanúk láttak, és hivatkozott egy kollégájára, aki az üzembe cédulákat hozott, amiket a vonatból dobtak ki a fiatalok. Egy fiú röpiratot ragasztott ki, egy tankból odament egy orosz, letartóztatta, és ottfogta, míg egy orosz autó el nem vitte. A Nemzeti Színház előtt két fiú ment egy leánnyal. Megállt egy autó orosz katonákkal és egy civillel, a lányt félrelökték, a két fiút elvitték. A Déli pályaudvar közelében az édesanyja sikoltozása ellenére, az anyja mellől vittek el egy fiút. A munkástanácsok előtt is ott áll a lehetőség, hogy deportálják őket.

Kollár telefonálta, hogy ma délelőtt (a fenti esetek három napon belül történtek) a Körúton egy fiú ment egy katonával, mindkettőt elvitték. Mondják, hogy Csehszlovákián keresztül viszik őket, és vöröskeresztes autóbuszokon is szállítják őket. Szörnyűségek ezek! És Horváth Imre, „magyar külügyminiszter” ugyanakkor New Yorkban, az ENSZ-ben rágalomnak minősíti mindezt. Lacival és a házfelügyelővel megbeszéltük, hogy ha az oroszok éjjel jönne Laciért, akkor a házfelügyelő Molnár bácsi beengedi őket – próbálná nem beengedni –, ellenben itt bent már azt fogja mondani, hogy nem vagyunk itthon, mi pedig semmiféle csöngetésre sem nyitunk ajtót. Szegény Laci!

Állítólag 30 ezer a forradalom halottjainak a száma.

Az angol rádió azt mondja, hogy Kádár János kormánya Rómában akart tárgyalni az ENSZ főtitkárával, akit nem volt hajlandó beengedni az ország területére. A főtitkár viszont nem Rómában óhajt tárgyalni, hanem Budapesten. A *Daily Worker*nek, az angol kommunisták lapjának már négy munkatársa mondott le állásáról a magyar ügy miatt. Az angol rádió szerint a magyar értelmiség forradalmi bizottsága röpiratot adott ki elgondolásairól. E szerint egy új kormány kellene, nemzetközi tekintély vezetésével, ajánlják Kodályt. Ez hívna össze egy ideiglenes nemzetgyűlést. Szocializmus lenne, több párttal, de csak olyan párt indulhatna, mely a szocializmus alapján áll. Az uránércet békés célokra volna szabad csak fölhasználni, mégpedig nemzetközi szervnek, a szovjet csapatok

vonuljanak ki, szükség esetén ENSZ-rendőrség jöjjön az országba. A Bibó-féle elvek érvényesülnek itt.

A magyar rádió továbbra is ferdít. Elmondja, hogy Sigemitsu japán külügyminiszter elítéli az egyiptomi beavatkozást, de elhallgatja, hogy ugyanakkor elítélte a Szovjet magyarországi beavatkozását is, és sürgette a szabad választást Magyarországon. Ugyancsak elhallgatja a budapesti rádió Nehru hasonló nyilatkozatát, és abból csak azt közli, hogy Nehru ellenzi Magyarországon az ENSZ-megfigyelőket a választás tartamára. – Említi a rádió, hogy a fogaskerekű megy már, Budafok-Törökbálintnál is van HÉV, de Pestszentlőrincen már rálóttek a helyreállítási munkálatokat végzőkre. A villamoshuzalok javítása sem mehet, mert az anyagot szállító gépkocsivezetők sztrájkolnak.

Nincs tiszta képem, hogy megindult-e a munka, vége van-e a sztrájkoknak, vagy nincs. Említett barátoméék ma még sztrájkoltak, megvárják a többi, náluknál nagyobb kőbányai üzem magatartását. Az a benyomásom, hogy hétfőn már sokan fognak dolgozni. Nemigen beszéltem a városban senkivel, mert éppen csak ebédelni mentem le a dombról, és újságot venni. Ez utóbbi szerda óta először sikerült. Napokon át nem árusították. Vettem virágot is, és hazafelé jövet elvittem Maller Dezső bácsi sírjára. A harcok idején halt meg szegény öreg, betegségben, és a kertjükben temették el (Áldás u.5.) egy szekrényben. Nagyon szerettem. Arra jártomban meg-megállok egy-egy Miatyánkra a kerítésnek dőlve, és nézem a sírját, és el-elgondolkozom a világ soráról.

November 18. vasárnap

Az angol rádió ma reggeli hírei akaratlanul is tökéletes körképet adnak a szovjet politikáról és diplomáciáról. Kegyetlenségét mutatja az a bécsi értesítésre hivatkozó szörnyű hír, hogy Budapesten kivégeztek embereket, akik nem vették föl a munkát. Nyilván a sztrájkot elrendelő munkástanácsokról van szó. Szemtelenségét és hazudozásait mutatja Hruscsov beszéde a Gomulka tiszteletére rendezett fogadáson, ahol „gonosztevők”-nek nevezte az angolokat és franciákat Egyiptom lerohanása miatt, és ahol azt hazudta, hogy Magyarországon fasiszták meg akarták dönteni a szocializmust. Erejének fitogtatását azzal a bejelentésével illusztrálta, hogy atombombát robbantott, kísérletezésül, sikeresen. Végül kép-mutatását és a lényegről – saját disznóságairól – a figyelem elterelését igazolja legújabb javaslata, melyben leszerelési értekezletre hívja meg a nagy államokat, az összes atombombák megsemmisítését ajánlva.

Mikor jön már rá végre-valahára a Nyugat, hogy a Szovjetunióval csak egy módon lehet beszélni: fegyverrel a kézben, erővel, az övénél nagyobb erővel. Akkor megkushad, mint a rúgást váró kutya. Igaz, a Nyugat fél a harmadik világháborútól és ez érthető is. Óriási felelősség, de elkerülhetetlen. Rajtunk, magyarokon talán az segítene volna, ha az összes csatlós államok velünk egy időben fognak fegyvert az oroszok ellen. Keletnémetek is, és Nyugat-Németország bevonult volna a szovjet zónába rendfenntartás ürügyén.

A Kádár-kormány – helyesebben szólva: a Szovjetunió – nagy kegyesen beleegyezett abba, hogy a nemzetközi vöröskereszt kiküldöttjei itt a helyszí-

nen ellenőrizhetik a szétosztást, és hogy Eisenhower 20 millió dollárját elfogadjuk.

Este nyolc óra.

Már fél négy óta itthon vagyok, de nem hallgatom a rádiót, pedig Laci épp most jött a francia rádió hírével: Romániában mozgolódások vannak, és ez valóban érdekelne is, de ma délutánra kizártam a külvilágot, heverészve olvastam, „igazi” vasárnap délutánt csináltam. Sikerült elérnem, hogy igazán békésnek éreztem a napot, hetek óta először. Pedig amit ma is láttam, nem volt éppen békés. Tele a pusztulás jeleivel és ezeknek az ideges napoknak a feszültségével. Már amikor reggel a kápolnába érkeztem a Pozsonyi útra, feltűnt nekem Miklósnak, a „kántornak”-nak erősen borostás képe. (Egyébként szerzetes tanár, jelenleg azonban asztalossegéd egy nagyobb üzemben. Ő az, akinek a sztálini időkben a nyakába löcsölték a Szabad Nép-félórákat ezzel az indokolással: „Te úgys pap vagy, te tudsz prédikálni”). Kiderült, hogy tegnapelőtt a Golgota téren a Közért-bolt előtt sorban állva a saját szeme előtt vittek el a géppisztolyos oroszok egy teherautón két 20-22 év körüli fiatalembert. Őt a többi vásárló férfival együtt az asszonyok gyorsan betuszkolták a Közértbe. 33 éves. Nekem már nem kell drukkolnom saját személyemet illetően. Legalább van némi hasznom is a koromból.

Mise után egy nagy sétát csináltam. Benyomásaim:

Az oroszok már nem „sétakocsiznak”. A várost elárasztották a Kossuth-jelvény-árusok. Egy-két forintért adják. Az élelmiszerüzletek zárva egyéb boltokkal együtt, ma változatosság kedvéért a kocsmák előtt állottak hatalmas sorok, főleg férfiak, üvegekkel, demizsonokkal. Megszűnt a szesztilalom, és a honfibút csak bele kell ölni valamibe.

Ezúttal a Kiskörút felé mentem. Egy-két kiégett, sérült ház – így az Ady mozi –, egyébként azonban tűrhető. Megnéztem a barikádot is, melyről Pali bácsi mesélt. Hát bizony gyöngé kis „tankcsapda” volt! A Nemzeti Múzeum, Arany János szobra ép, ellenben a Múzeum-kert telis-tele orosz tankokkal, páncélgépkocsikkal, és a legnagyobb megdöbbenésemre a Széchényi Könyvtár felől oroszokat láttam kijönni: ide beszállásolták magukat, félek, hogy tüzelni fognak a könyvekkel.

Az Üllői utat most végigjártam az Örökimadás templomáig, melynek tornya kapott belövést, és az összes ablakai ripityára mentek. Az Üllői út legalább olyan szörnyű, mint a Nagykörút, mely most még a múltkorinál is megrázóbb hatást tett rám. Alig van ott ép ház! És mennyi a lakhatatlan és több, amit le is kell majd bontani, ha újat akarnak építeni a helyére! „Építhetik” majd a szocializmust! A gyermekkórház valóban kapott egy-két belövést, de nagyobb baj nincs. Annyira a házak közé van ékelődve, hogy nehezen lehetett volna jobban megkímélni, tárgyilagosan meg kell állapítani. A Bakács téri templom – a torony vége erről is hiányzik – körül van véve friss sírokkal, virágokkal elárasztott sírokkal. Az egyikre rátették az elhunyt kalapját: kopott, zsíros, rongyos kalap. A sírhant alatt nyugvó szem tartozott a felsőbb tízezerhez. Valaki a templomból kihozott egy corpusszal ellátott feszületet, és fejfául odatűzte ehhez a sírhoz. A síron gondos feljegyzések ott, ahol ez lehetséges, van, hogy a lakáscímét is ráteszik. De

nem mindig tudták, hogy ki a halott. A Baross utcában, a 32-esek hősi emlékműve tövében 3-4 sír. Az egyikén ez áll: Tibi – Ismeretlen. – Ceruzával valaki kiegészítette: „2-en vannak”. Fölkelők voltak. Sírjukon lefektetve egy papír nemzeti zászló, rajta e vers:

*Amért küzdöttetek, örökkévaló,
Tankkal, ágyúkkal ki nem írtható.*

Az Üllői úton egy házba bekukkantva, az udvaron láttam egy sírhalmot, három kereszt volt a végére tűzve.

Sírok mindenütt szétszórva a fővárosban.

Virágos sírok.

A Borásos téri hídon mentem át Budára. A téren nincs egy ház sem, amely ne kapott volna belövést. A híd – egyébként az összes hidak – előtt orosz tankok. A budai oldalon a Verpeléti út „békebeli”, de már a Móricz Zsigmond körtér házain erősebben látszanak a harcok. Hatalmas üregek tátonganak a házakon, és itt-ott üszkös falak. Szent Imre herceg szobra ép: mint egy pajzsot akasztották rája a Kossuth-címert, rajta lefektetve egy kis nemzeti zászlót.

A Borásos téren találkoztam K. Ferivel. Apja még az 1919-es kommunizmusban részt vett gyári munkás volt, ő maga intellektuel, aki marxista könyveken nőtt fel. Azt mondja: „Tudod, hogy kálvinista vagyok, de a kislányaimat elvittem a Rókus-kápolna elé, megálltam ott velük, és megmutattam nekik: »Sose felejtsetek el, hogy az oroszok templomokra lőttek»”.

Az a hír járta, hogy az orosz emlékműveket szétrombolták. Hát a Gellérthelyen lévő messziről láthatólag ép, kisebb rongálások lehetnek csak rajta, a Gellért Szálloda előtti is lényegében ép, csak a díszítőelemeitől van megfosztva, tetejére kitűzve egy kis háromszínű magyar zászló, és a fehér márványra többször felírva a gyöngéd felszólítás: „Ruszkik, haza!”. A Kossuth-címer sem hiányzik róla, de a dátum sem: 1956.X.30.

A Duna mellett jöttem hazafelé a budai oldalon. A Gellért Szálló, a Rudas fürdő épek. Szent Gellért szobra is sértetlenül emeli a magasba a sokat szenvedett város fölé a keresztet. Odább már bizony itt is, ott is egy-egy belövés emlékeztet a ragyogó vasárnapi délben arra, hogy – plagizálva egy olasz film címét – „nincs béke az akácfa alatt!”. Az Attila úton egy ottragadt szerszámoskocsin nagy betűkkel: OROSZOKRA, ÁVH-RA HALÁL! – A Krisztina-templom tökéletesen sértetlen, a Krisztina körút egy szűk részén kényelmetlen érzés elmenni, annyi a tank és orosz. Valami parancsnokságuk lehet ott? – A Vérmezőt is telerakták tankkal, ágyúkkal, a környező házak – ellenkező híresztelés ellenére – csak a Vérmezőnek a Moszkva tér felé eső sarkában jelzik a lezajlott harcokat. Belövés belövés után. A Krisztina körúti postaépület amúgy is csipkés tetejét valósággal körülcsipkézték az orosz ágyúk. A levéltárat nem látom, ellenben egy-két lakóház a Várban mintha nem az 1945-ös ostrom, hanem frissebb rongálás emlékét mutatná. A Moszkva tér az első harcok óta nem sokat változott, egész sor ágyú és egy-két tank fogadja itt is a járókelőt, úgyszintén a Széna téren is. A Margit körút

egyik-másik háza újabban is sokat szenvedett. Egész furcsa érzés volt látni a végigkigyózó hófehér, ragyogóan tiszta nemzetközi vöröskeresztes autók, teherautók karavánját. Megható azoknak a külföldieknek a jósága, akik így segítségünkre siettek.

Az utca képehez tartozik még a sok – ma több, mint máskor – hurcolkodó kézikocsi, teherautó. A volt Horánszky utcában megnéztem a volt rendházunkat. Épp egy teherautó állott előtte, egy fiatalember dobált le róla fadarabokat. Messziről azt hittem, tüzelő. Akkor mondja: „Ez maradt a drága bútorokból”.

Azért lasan talán egyenesbe jutunk.

Bár csaknem mindenütt letépték a falragaszokat, röpiratokat, amiket a kormány az éjjel kiragasztatott buzdításul a munka fölvételeire, de azért remélem, holnap megindul a munka. Mert ez a holnap nagy kérdése: megszűnik-e a sztrájk? És a távolabbi holnapé? Mi lesz velünk?

Ahány emberrel beszélek, annyi vélemény. Van, aki pesszimista, nem lát semmi kiutat. A Nyugat cserebenhagyott bennünket, mondja, az orosz nem megy ki soha, a rendszer marad. Mások szerint ha marad is a rendszer, enyhébb lesz, mint volt a sztálini korban, pedig azt is kibírtuk. Van, aki Titóban bízik. Olyan pletykát is hallottam, hogy az orosz kimegy, és lengyel meg jugoszláv csapatok fogják itt fenntartani a rendet. Én jobb szeretném, ha csak magyarok!

Az Írószövetség tiltakozott az orosz katonai parancsnokságnál a fiatalok deportálása miatt. Bátor emberek! Az Újságrószövetség pedig Kádár titkárságánál Boldizsár Iván újságíró, a *Hétfői Hírlap* szerkesztőjének letartóztatása miatt. Azt is mondják, hogy az orosz katonai parancsnokság hozott egy listát a letartóztatandó személyekről, és hogy ezt a listát Moszkvában állították volna össze, mégpedig Gerő és Rákosi segédletével.

Ma kiderült, mért nem volt újság. Sztrájkoltak a nyomdászok. A tegnapi lapot nem ők szedték ki, viszont holnap munkába állanak. A kormány a mai lapokban – összesen kettő van: a kommunista *Népszabadság* és a szakszervezeti *Népakarat* – cáfolja a deoportálások hírét. Csak „örizetbevételek” vannak, és az ártatlanokat kiengedik. De ha az utcáról válogatás nélkül bevisznek valakit, hogy bizonyítsa ártatlanságát?

A *Népszabadság* kifogásolja, hogy Non György „még mindig a legfőbb ügyészségen lebzsel, szobákat, titkárságokat tart fenn magának, intézkedik”. Ennek az újságnak a vezércikkében vannak olyan mondatok, amelyeknél az emberi elme megáll, ismerve a történeteket. Hogy éppen a kommunisták, hogy éppen a Kádár lapja írja le ezeket, miután kiálltak az orosz beavatkozás helyeslése mellett. Bizarrul és cinikusan hatnak. De beszéljenek maguk a vezércikknek a mondatai: „a szíved összeszorul a rommá lótt lakások láttán” (de hát nem Kádár lövette őket össze?). A Szovjetunióval való „kapcsolat ... csakis a függetlenségen, az egyenjogúságon és a kölcsönös be nem avatkozásokon alapulhat. A Rákosi–Gerő-klikk egyik legsúlyosabb bűne az volt, hogy alárendelte hazánk nemzeti érdekeit idegen érdekeknek ... feladta egyenjogúságunkat... Hogyan is lehetne képzelnünk, hogy akár tankkal, akár ágyúkkal kényszeríteni lehetne népünket, hogy lemond-

jon legnagyobb és legszentebb követeléséről? Azért haltak meg talán fiaink, azért fogott talán október 23-án fegyvert népünk színe-virága: forradalmi ifjúságunk (hát mégsem fasiszták?), hogy minden maradjon a régiben? ... nincs olyan becsületes ember Magyarországon, aki ne lenne hajlandó utolsó csepp véréig küzdeni a független Magyarorszáért ... sérti a magyar önérzetet Budapest utcáin járva látni, mint porzának el az úttesten nagy lánccsörgés közepette a szovjet páncélosok ... Ha bárki is megpróbálná megakadályozni a magyar függetlenség kivívását, egy egész nép minden embert egyesítő ellenállásával találná magát szemben. Ez ellen az erő ellen mit sem használnának tankok tízezrei, ágyúk, repülőgépek tömegei." – Így a *Népszabadság!* Mi vagy ki van emögött?

Egy nagy bojkottot kellene megszervezni, anélkül hogy beszéljünk róla, minden ellen, ami orosz. Egyetlenegy magyar se nézzen meg egyetlenegy orosz filmet sem, se színdarabot, ne tanuljon oroszul stb.

Amikor ma reggel fél nyolckor leértem a Margit körútra, az angol rádió híreitől felizgatva, és szorongva, vajon sértetlenül átmehetek-e a vasárnapi kora reggel gyér forgalmában a hídon, egy kirakat ablakpótló furnérlemezen nyomtatott betűkkel ez a felirat ütött szíven: KRISZTUS A BÉKE FEJEDELME. És még egyszer találkoztam vele a nap folyamán, az Üllői út összelövdözött, megtépázott, kiégetett házai, házcsonkjai és a szovjet tankok között, egy épen maradt földszinti ház falán nagybetűkkel – és lehetetlen volt nem éreznem propaganda-erejét e szavaknak:

KRISZTUS A BÉKE FEJEDELME.

November 19. hétfő

Erzsébet-nap.

A sztrájk még valamennyire tart, bár egyre többen veszik föl a munkát. A „kulcsipar”-ban, a szénbányászatban még mindig sztrájkolhatnak, különben a budapesti rádió nem kunyerálna annyit mindenféle üzemmel, hogy „szenet, szenet”. Tetejében az angol rádió szerint a tatabányai szénbányában kezd a víz emelkedni. Még épp ez hiányzott. Kis ország vagyunk, egy hónapos kiesést a termelésben nehezen viselünk el. Magunkat gyöngítjük a sztrájjal. Ám némi „eredménye” is van a dolognak. Nehru újra nyilatkozott. Elmondotta, hogy a harc is tiszteletreméltó volt, de ez a passzív ellenállás, amit a magyar nép mutat, mutatja, hogy ez széles népi mozgalom. Ha csatlakoztak is hozzá fasiszták, ha kaptak is külföldről biztatást, ez mellékes, a tény az, hogy az egész nép, vagy legalábbis többsége, ellene van az orosz csapatok jelenlétének, és kívánja a kormány változását (ez utóbbit a budapesti rádió bölcsen, szemérmesen és tapintatosan elhallgatta). – Most próbálja Nehru menteni azt, amit elrontott. Elmondta azt is, hogy a Szovjetunióknak nagyon ártott ez az intervenció.

A deportálásokról továbbra is sok szó van, de nehéz erről tiszta képet kapni. Az angol rádió szerint a szovjet katonai parancsnokság elismerte, hogy egyes katonai alakulatok saját szakállukra végeztek deportálásokat. Hallottam viszont

egy olyan esetet – egy házbeli rokona –, hogy az így összeszedett fiatalot bekísérték, megmotozták, meztelenre vetkőztetve, majd miután semmit sem találtak náluk, autóra rakták, és Pest egy másik részén szélnek bocsátották őket. Úgy látszik, főleg röpiratragasztókra vadásznak. Ezeket a kormányellenes röpiratokat újabban már éjszakánként letépeti a kormány. Egy helyütt furnérlemezeire írva láttam: „Kádár, hány rubelt kaptál a hazaárulásért?” Ezt nehéz levakarni.

Az utcákon katonatiszti járőrök sétálgatnak, rendőrök és oroszok. (Csak azt nem tudom, mi a csudának hoznak be még belőlük, most állítólag gyalogságot szállítanak be hozzánk). A kimenési tilalom szűkült, már reggel 6-tól este 8-ig szabad az utcán mászkálni. Az autóknek pedig orosz–magyar igazolványokat kell váltaniok, mert sok gépkocsi került illetéktelen kézbe.

A katonatiszteknek nyilatkozatot kell aláírni: hűség a Kádár-kormányhoz és az orosz beavatkozás helyeslése.

Az utcán továbbra is ember ember hátán. Ma megint sort álltak kenyérért. Szépen állunk, ha most meg a pékek lépnek sztrájkba!

Az autóbuszok egyáltalában nem közlekednek. Pedig a Nagy Imre rövid érájában ide a dombra már megindult a 11-es.

Állítólag a Kádár-kormány deportálással fenyegette meg a munkástanácsokat, ha nem vétetik fel a munkát. Ezt megerősíteni látszik az a pletyka, amit tegnap hallottam: egy amerikai újságíró faggatta a munkástanácsstagokat, mit végeztek Kádárral, mivel bírta rá őket a munkára. Választ azonban nem kapott.

Egy mozdonyvezető mozdonyával együtt disszidált. Családját is magával vitte.

Nem valami biztatóak a kelet-európai országokból érkező hírek sem. A legszomorúbb és számunkra nem sokkal biztató az orosz–lengyel tárgyalások ama „eredménye”, hogy az orosz csapatok továbbra is Lengyelhonban maradnak. – A román mozgolódásokat az angol rádió nem erősítette meg, ellenben Bulgáriában ismét sok letartóztatás van, félnek a magyar és lengyel példától. A *Pravda* és a csehek *Szabad Népe*, a *Rude Pravo* szidja Titót, pedig hogy bízunk, hogy az oroszok hallgatni fognak Titóra. – Rokosowsky marsall, levitézlett lengyel hadügyminiszter most Oroszországban lett helyettes hadügyminiszter. Hruscsov, ez a kötekedő ukrán, ismét megsértette a nyugati diplomatákat, akik ezúttal a lengyel nagykövetségen rendezett fogadást hagyták ott Hruscsov beszéde miatt. Okvetetlenkedéseit nem érdemes megjegyezni, csak egy hetvenkedő kijelentését: „el fogjuk temetni a Nyugatot”.

Mintha a magyar rádió külföldi híreiben bátrabb hangot ütött volna meg ma.

Találkoztam Virág Jancsival. Rákospalotán lakott, két kilométerre az oroszok benzinraktárától. Fölkelők harcoltak a házuk előtt. Úgy szétlőtték a házukat az oroszok, hogy pusztá életük maradt csak meg a rajtuk levő ruhájukkal együtt. A lakásból semmi, de semmi. Kapott egy szükséglakást, most próbál kölcsön fekvőhelyet szerezni. Gimnáziumi tanár. Ez a szörnyű többek között a mostani rendszerben, hogy olyan mélyre szállította le az életszínvonalat, hogy ha valakinek most tönkremegy a bútora, soha ebben a rendszerben nem lesz képes a nyomorult fizetéséből újra rendes bútorokat venni. Hisz a fizetés élelemre elég csak, ruházkodni is nehéz belőle, nemhogy még bútort venni. Beszélgettem erről a témáról már többekkel. Meg tudom érteni azt az asszonyt, aki azt mondta: „Nem is

magamat féltettem, hanem a lakásomat, mert ha azt szétlövik, soha ebben az életben rendes lakásom nem lesz.”

Laci telefonált az *Új Ember* szerkesztőségébe. Azt a hírt kapta, hogy holnap megjelenik a lap hat oldalán százezres példányszámban. Komoly, vagy csak tréfáltak? A kommunisták az elmúlt években több mint százezerről 28 ezerre srófolták le az *Új Ember* példányszámát, lassan, fokozatosan.

November 20. kedd

Ma főleg három kérdés izgatta a kedélyeket: a deportálások, a sztrájk és az orosz gyalogos katonák beáramlása az országba. Ez utóbbi sokakat tett komor hangulatúvá: nem tudják, mi rejlik mögötte. Szerintem a kép nem olyan sötét. Három lehetőséget látok mint a beáramlás okát. Az egyik: át akarják fésülni az országot az itt-ott még partizánkodó fölkelőktől. az ilyesmit nem lehet tankokkal elintézni, ehhez sorkatonaság kell. A másik: az ország nyugati határát akarják esetleg lezárni a további disszidálások elől (már kb. harmincezen menekültek külföldre). Végül a harmadik vélt okom, illetve lehetőség: meg fogják szállni a bányákat, és erőszakkal letörni a sztrájkot.

Mert a sztrájk a bányákban a legerősebb és legkomolyabb a közlekedésen kívül. Szén nélkül pedig semmi élet nem indulhat meg. A többi üzemekben egymás után veszik föl a munkát. Úgyhogy, lehet mondani, Pesten lényegében már megtört a sztrájk. Mondják, hogy külterületeken már javítják a villamoshálózatot, a földalatti megindult, és a külterületi villamosok közül is több, sőt autóbusz is. A belterületen mindennek még nyoma sincs. A kormány hatalmas propagandát fejt ki a sztrájk letörésére. Nemcsak a rádióban és az újságokban, hanem átvéve a forradalmárok módszerét, az utcán falragaszok útján. A legtöbbjét ugyan letépi vagy el sem olvassák az emberek, de vannak feliratok, amik akaratlanul is a szó szoros értelmében szembeötlők, mint a Zeneakadémia közelében egy üzlet épen maradt három kirakatára méteres fehér betűkkel ráfestett jelmondatok: „Nem akarsz inflációt? Dolgozz!” – „Ne uszíts!” – „Villamost a közútra!” – Mindezt a kormány szervei éjjel hajtják vagy hajtadják végre. Nappal esetleg megvernék e röpiratok kifestőit, kiragasztóit. Úgyancsak éjjel szedetik le pár nap óta a Kádár-ellenes plakátokat, röpcédulákat. Ilyen már ritka holló, de ahol megjelenik, még mindig tömegek olvassák.

A Kádár-kormány saját maga igyekszik saját magát népszerűsíteni. Elárasztotta Pestet és Budát falragaszokkal, melyek nemzetiszínű alapon ábrázolják a szintén nemzetiszínű Kossuth-címert, fölötte és alatta e mondattal: „Éljen – a forradalmi munkás-paraszt kormány.” – Ha más nem élteti őket, éltetik ők saját magukat! Persze a Kádár-ellenes falragaszok sem mind hitelesek. Az írógép türelmes és könnyen alá lehet gépelni valami hangzatos bizottságot vagy testületet. Az Írószövetség most tiltakozik az újságban: november 12-én adott ki röpiratot, azóta egyet sem.

Ez a bizonyos november 12-i írószövetségi röpirat „Kiáltvány” címmel jelent meg, a következő alcímmel: „A magyar értelmiség az ország népéhez”. Alírta még az írószövetségen kívül: Tudományos Akadémia, Egyetemi Forradalmi [Diák] Bizottság, Zeneművészek Szövetsége, Értelmiségi Forradalmi Bizottság, Szín-

művészek Szövetsége, Filmművészek Szövetsége, Építőművészek Szövetsége, Rádió, Képző- és Iparművészek Szövetsége, végül a Magyar Távirati Iroda. Hatpontos programot adnak, ezek röviden összefoglalva: 1. független, semleges Magyarország, orosz csapatok vonuljanak ki; 2. demokratikus szocializmus a „nemzeti sajtóságok figyelembevételével”, földet, gyárat stb. nem szabad visszaadni; 3. az ENSZ-tagsággal járó kötelezettségek vállalása; 4. ezt szó szerint ideírom, mert rövid: „A magyar állam minden polgárának biztosítva legyen az emberi szabadságjogok teljessége.” – 5. Pártok helyett „sorsközösség” a parasztokkal, munkásokkal, forradalmi ifjúsággal. „A közvetlen kibontakozás feladatait az ő demokratikusan megválasztott szerveikkel együttműködve kívánjuk munkálni.” – Végül a 6. pont, szintén teljes egészében: „Rendkívüli helyzetünkben különös hangsúllyal kívánjuk felemelni szavunkat minden egyéni vagy hatósági terror és önkény, továbbá a múlt diktatórikus eszközeinek visszaállítása, visszacsempészése ellen. Kívánjuk, hogy a törvényes igazság érvényesüljön. A bűncselekménnyel terhelteket bíróság előtt nyílt tárgyalásokon kell felelősségre vonni.”

Szellemes meglepetéssel szolgált ma Laci. Mire hazaértem, itt feküdt a *Népszabadság* 12-i rendkívüli kiadása az asztalomon, a Kádár beszédét tartalmazó szám. Nos, a főcím háromsoros, és az újság úgy volt behajtvva, hogy csak az első és harmadik sor volt látható. Eszerint a cím így alakul: „Nem azért vagyunk felelős poszton ilyen nehéz időkben, hogy igazat mondjunk és a nép érdekében cselekedjünk.”

A kimaradt második sor így szól: „hogy szépeket mondjunk, hanem azért,”

Szándékosság volna a tördelésben? Bizonyos, hogy a városban népszerűsége tett szert a Kádár-beszéd címének illetően való olvasása, ha a nem újságolvasó Lacihoz is elért a híre, ha csak nyolc nap múlva is. És az is bizonyos, hogy kevés kormányt érzett a nép annyira nem a magáénak, mint a Kádárét.

A deportálások híre még mindig sokakat aggaszt. Állítólag Ócsán van egy tábor, és odaviszik az elhurcoltakat. Az amerikai jelentés szerint 16 ezer embert deportáltak eddig az oroszok (és 75 ezer volna a halottak száma). Túlzónak tartom e számokat.*

Angliába kikerkezett két traktoros, akik azt állították, hogy Budapest körül fogták el őket, és a vonatról szabadították ki a felkelők. Az ENSZ tegnap délután megkezdte az ügy – a deportálás – tárgyalását Kuba kiküldöttjének javaslatára. És milyen megdöbbenő az, hogy míg idegen kiküldöttek éles harcot folytatnak magyar emberek Oroszországba való kihurcolása ellen, addig a „magyar” kiküldöttek – jegyezzük meg a nevüket: Sík Endre és Horváth Imre – tiltakoztak a téma megbeszélése ellen, cáfolták a deportálást, és kijelentették, hogy az orosz hadsereg csak rendet jött csinálni Magyarországra. Sepilov orosz külügyminiszter

* A számok erősen túlzottak, mintegy tízszeresei a deportáltak és a halottak tényleges számának.

megtoldotta: jó szomszédtól elvárható segítség volt az orosz csapatok beavatkozása. (Éppen káoszt hoztak, és nem rendet!)

A deportálások ellen ma mi is felszólaltunk. A Nyelvtudományi Intézet mai gyűlésén elfogadtunk és aláírtunk egy memorandumot. Lényege: 1. Azonosítjuk magunkat az október 23. óta folyó szabadságharcral; 2. a tudomány teljes szabadságát kértük, az Akadémia autonómiáját és a tudományos munkatársak szakszervezetét. – Persze, több módosító javaslat hangzott el, mit kellene még bevenni. Csak egyet említek meg a megbeszélésből. Valaki megkérdezte: „Szerepel-e a szövegben ez a szó: kormány?” – „Nem”. – „Akkor jó”.

Némi híreket kaptam vidékről.

Vácról érkezett valaki azzal a hírrel, hogy a nemzeti bizottság tagjait az oroszok az éjszaka elhurcolták.

Egy madarasi ember viszont elmondta, hogy Bácsalmáson volt némi lövöldözés, a Baja környéki falvakban felakasztottak egynéhány kommunisztát, Madarason azonban simán ment minden. Egy csendőrt és egy horthysta tisztet választottak be a forradalmi bizottságba, ezek megvédték, és biztonság okáért személyesen kísérték haza a párttitkárt, semmi atrocitás sem volt. Most ellenben a mondott bizottsági tagok lemondásra kényszerültek.

„Hírek egy mondatban”:

Boldizsár Iván kiszabadult. – Az Újságírószövetség most Pethő Tibor szabadon bocsátását kéri. – Az *Új Ember* mégsem jelenik meg, legfeljebb a hét végén. – Lacinak sikerült telefonon beszélnie édesanyjával. A legrövidebb időn belül hazajönnek. – Az Országos Levéltárban elégett a Batthyányi, Windischgraetz, Teleki, Rákóczi családok levéltári anyaga, a szabadságharc utáni bírósági és miniszteriális anyag, az egész levéltári anyagnak kb. 25 %-a! – Újságjaink külföldi hírszolgálatára lényegesen teljesebb, mint azelőtt, és őszintébb, bátrabb. (Meddig?) – A Szabadság téren levő szovjet emlékmű legfelső márványdarabját, melyen a csillag volt, vaslánccal lerántották, a vaslánc vége ma még ott lógott. A díszítőelemek itt is hiányoznak az emlékműről. – A Szabadság téren volt felállítva az a családot ábrázoló szobor – papa, mama és gyermek –, melyet Sztálin 70. születésnapjára ajánlottak fel. Most csak a talapzat van meg, a szobor, fejek nélkül, hanyatt fekszik. – Az orosz katonákat nekünk kell élelmeznünk. – Pártházakat adnak át Budapesten lakás céljaira, az Akadémia utcai főpártház körül öt bérházat (!) adtak át. Micsoda hallatlan bürokratikus szerv volt, ha öt bérházat tud leadni. – Londonba megérkeztek az első befogadott magyar menekültek, rokonszenves fogadtatás mellett. – Hollandiában a szintén megérkező és befogadott magyarok egyike Julianna kiránynőnek egy, a harcokban megviselt nemzetiszínű zászlót ajándékozott. – Svájcban az egész országban ma délelőtt fél tizenegykor 3 percre megállt a munka, a közlekedés, és megszólaltak és 5 percen át zúgtak az összes harangok, Magyarország tiszteletére. Ez igazán nemes gesztus volt! – Ceylon, Indonézia és India javasolták az ENSZ-ben, hogy mivel a deportálások kérdésében ellentétesek az értesülések, engedjék be Magyarországra az ENSZ-megfigyelőket. – Eden idegkimerültségben megbetegedett. –

Pár apróság:

A *Magyar Honvéd* ismét megjelent. Kádárt támogatja. Ma az utcán egy vevő kinyitja, kicsit olvasgatja, aztán megszólal: „Érdekes, ez a forradalom alatt egész jó újság volt.”

A szomszéd lakásban egy ávós lakik. Ma az utcán, életében először, köszönt nekem. Hát mégis megváltozik a világ? Bár személy szerint nem haragudhatok rá: sosem jelentett fel a külföldi rádiók hallgatása miatt, pedig bizonyára megtehetette volna, a papírvékonyaságú falon mindent áthallani.

Három fiatalember közelében megyek az utcán. Szemben velünk az úton szovjet páncélkocsi csörtet. A fiúk azonnal kezdik egymásnak magyarázni szakszerűen: egy kézigránát ide és ide, aztán már vége. Még benne élnek a forradalom gondolatvilágában, ha meglátnak egy szovjet járművet, ez a képzettársításuk: hogy lehetne elpusztítani. Néhol valóban igen találékonyak voltak. Hallom, hogy november 4-e után a Thököly úton 30-40 tíz-tizennégy év körüli diák bevette magát egy eszpresszóba. Majd onnan a Dózsa György út és Thököly út sarkán egy bérház felső emeleteire. Onnan harcoltak az oroszok ellen. Többek között a trolibusz vagy villamos vezetékének segítségével orosz tankokra és páncélkocsikra magasfeszültségű áramot vezettek. Az oroszok valósággal bennsültek a kocsijaikban. Mikor a harcok véget értek, 57 orosz hulla feküdt ezen a sarkon. – Másutt lefoglalták a gyanútlan orosz katonákat a gyerekek, közben társaik a gépkocsijaik gumijait leeresztették vagy tönkretették.

Azért lassan-lassan már polgárosodik az élet. Ma reggel már seperték az utcákat (bár a szemét még nincs elhordva, a tereken óriási kupacokban halmozódik), és a Margit körút–Török utca sarkán megjelent az első közlekedési rendőr, mégpedig nő, mégpedig csinos.

November 21. szerda

A nemzetközi vonalon magyar szempontból a legérdekesebb, hogy India a magyar–orosz ügyben a magyarok mellé állt át. Ez kihathat a többi ázsiai állam magatartására is.

Tegnap is, ma is folytatták az ENSZ-ben a deportálásokról szóló vitát. Tegnap Irak küldöttje azt állította, hogy a magyar kérdés megoldásától függ a világ szabadsága. A Szovjetunióknak mindenki fasiszta, aki nem hajol meg a Szovjetunió előtt. Ki a fasiszta? – folytatja az iraki megbízott. – Az-e, aki ellenáll az önkényuralomnak, vagy az, aki fegyverrel a kezében támad arra, aki szabadságot akar? – A burmai küldött is mellettünk szólalt fel, és rosszhiszeműséggel vádolta meg a Szovjetuniót. Peru megbízottja beszélt még tegnap délután. Ő mondta: mutasson csak egyetlenegy falut is a Szovjetunió Magyarországon, mely nem állt át a felkelőkhöz. Tehát nem fasiszta ellenálló csoportról van szó, hanem az egész népről. Bérkövetelések vagy egyéb ok miatt sokszor sztrájkolt már a világon a munkások egy-egy rétege. De amikor az egész nemzet általános sztrájkot tart, ez bizonyítéka annak, hogy az egész nemzet áll szemben egy maroknyi kisebbséggel. – Az izraeli küldött nő hangsúlyozta: olyan nép nevében szólal föl, melynél jobban talán senki sem tudja, mit jelent a lereteszelt vagonokban való deportálás.

Ma Krisna Menon indiai küldött kérte, Magyarország engedje be az ENSZ-delegátust. Sepilov erre nem is válaszolt. Az ENSZ-főtítkár össze is állított már egy bizottságot, megfigyelőket: egy-egy norvég, indiai, és kolumbiai. Krisna Menon szellemesen mondta: a magyar kormány ne próbálja meg fővárosát Magyarországon kívülre helyezni. Ez utalás arra, hogy a Kádár-kormány – helyesebben az orosz – nem engedte be Magyarországra az ENSZ főtítkárát, hanem azt üzente neki, hogy Rómában hajlandó tárgyalni vele.

A budapesti munkástanács 48 órás sztrájkot rendelt el, mert a rendőrség megakadályozta a munkásparlament összeülését. A Sportszarnokban gyűltek először, aztán két más helyre mentek, de a rendőrség mindenütt felfedezte, nyomon követte és feloszlatta őket.

Délelőtt az a hír terjedt el, hogy az autóbuszüzemek munkástanácsát letartóztatták, ezért az autóbuszok leálltak. Én viszont déli egy órakor láttam a 6-os autóbust közlekedni, egypár belterületi autóbuszjárat is működésbe lépett.

A kormány folytatja harcát a sztrájk ellen falragaszokon is. Juhász Gyula: *A munka* című versét ragasztotta ki: „Én őt dícsérem csak az élet anyját” – kezdődik a vers. Azonkívül Buda el van árasztva a következő falragasszal: fenyőgally, rajta égből gyertya a bal sarokban. Mellette vers:

*Apuka, Anyuka,
Zárva van az óvoda.
Közeledik a karácsony,
Nem lesz játékom, kalácsom,
Dolgozz és a munkát kezdő meg,
Ezt kéri a Legkisebbek.*

Nyugat-ellenes röpiratot is ragasztottak ki arról, hogy a Nyugat hogy cserbenhagyott bennünket, nem segített. Ez igaz, de kérdelem én: lőtt egyetlenegy amerikai vagy angol katona vagy tank is magyar emberekre és magyar házakra?

Undorító, hogy még mindig folyik a talpnyalás a Szovjetunió irányában. Újságban, rádióban az adományoknál elsősorban a Kelet ajándékait emlegetik, ha pedig a Nyugatét is, akkor a sorrend mindig ez: Kelet és Nyugat, sohasem fordítva.

Egy Somogyi Pál László nevű tanárt letartóztattak, mert röpiratokat készített.

Vegyes hírek egy mondatban:

A zálogházak előtt még mindig hosszú sorok állanak. – Egy csomó klinika és kórház rongálódott meg, iskolák közül is több. – Szénhiány miatt nincsen tanítás az épen maradt iskolákban. – Egy m² ablak, beüvegezésével együtt, 48 Ft. – A Rákosi-kor megszüntette a munkások természetbeni juttatását, ami pedig a

* Az Országos Munkástanács megalakítására történt akkor kísérlet, amelyet a szovjet páncélos egységek megakadályoztak.

Horthy-korszakban is megvolt. Most ismét vissza akarják állítani. – Napi 80 ezer tonna az ország szénszüksége, ha minden üzem dolgozik. A keleti országok szénajándéka egy hétig sem lesz elegendő. – Egy asszony a piacon 10 Ft-ért árulta a tojást (eddig ára 1,30 – 2 Ft), a felháborodott vevők teledobálták az árusítót a tojásokkal. – Ötvenezerre nőtt az Ausztriába menekült magyarok száma. Itt már nyíltan jelentik be az ismerősök, hogy indulnak disszidálni. – 19-én, tegnapelőtt eltűnt egy 27 éves szőke asszony, bizonyos Ugrainé útban a Pozsonyi út 4. számú ház felé. Disszidált vagy az oroszok vitték el? Most az újságban keresik. – Állítólag Gomulka megtagadta Moszvában, hogy lengyel csapatok jöjjenek Magyarországra. – A Szabad Európa rádió közvetíti a szerencsésen átkerült disszidáltak üzeneteit. – Gyilasz szerb politikus letartóztatták a szerbek, mert egy nyugati lapban bírálta Jugoszlávia politikai rendszerét. Ő lesz Jugoszlávia Nagy Imréje? – Ma volt az első postakihordás. Egyelőre csak Pesten feladott küldemények, vidékről csak távirat. – Az új legfőbb ügyészünk szerint (Nont leváltották) az oroszok kezdik átadni a letartóztatottakat a magyar hatóságoknak. – Délután az a pletyka terjedt el, hogy Hruscsovot és Bulganyint lemondatták, és helyébe Malenkov lépett volna. Persze, ez nem igaz. – Pest egyes körzeteiben napok óta villanykorlátozás van. – Október 23-a óta egyetlen orosz nyelvű hanglemmez se hallatszott a budapesti rádióban. Azelőtt valóságos dömping volt minden olyanban, ami orosz. Még november 4-én sem volt orosz lemez. Ma már cigányzenét is ad újra a rádiónk. – Úgy látszik, Mindszenty népszerűsége valóban megingott beszédje következtében. T.-néval találkoztam, aki igen vallásos beállítottságú fiatalasszony, és mind ez ideig Mindszenty-rajongó. Most kiábrándultan beszél arról, milyen „nagyképuen” beszélt Mindszenty. – Az angol rádió beszámol olyan lányokról, akiket az oroszok deportáltak, megerőszakoltak és Ungvárról engedtek vissza.

Két jellemző apróság:

Csak a *Népszabadságot*, a kommunisták lapját árulta az újságos, akitől vásároltam. Megszólal mellettem egy vevő: „Csak Néphazugság van”.

Ezt olvasom a *Népszabadságban* a „Két irányzat a Német Demokratikus Köztársaságban” című riportban, melyet egy jugoszláv lapból vettek át: A jugoszláv újságírónak azt mondja egy keletnémet fiatalember: „Ha nálunk nem kerül sor arra, amire Lengyelországban, akkor az történik majd, ami Magyarországon történt.” – Ebben talán nem hazudik a „Néphazugság”.

Gyurkáék ma délben nagy örömeinkre végre megérkeztek a Mátrából, egy alkalmi teherautóval. Mondják, Kodály Galyatetőn van, nagybeteg feleségével, az orosz invázió óta igen letört lelkiállapotban. Alig érkezett meg Gyurka, itt volt az Írószövetség autója, hogy elnökségi gyűlésre vigye be. A sofőr csak annyit tudott mondani, hogy most jöttek az orosz parancsnokságtól, és hogy ott van Veres Péter, Illyés Gyula, Illés Béla (remélem, csak mint tolmács). Gyurka nem ment be, alig érkezett meg, fáradt volt.

Az idő igen hidegre fordult tegnap óta. Éjjel mínusz 6-10 fokra szállt le a hőmérséklet. Budapesten tegnap délben még mínusz egy fok volt.

November 22. csütörtök

Az az érzésem, hogy a „Kádár kontra munkástanácsok” pört a munkástanácsok nyerték meg. Elolvastam a munkások röpiratát, így már világos előttem a helyzet.

A következőket közlik. Ha Kádárék november 22-ig megadják a munkástanácsoknak a megfelelő jogkört, akkor november 24-én felveszik a munkát. Követeléseiből nem engednek (az oroszok kivonulása, Nagy Imre miniszterelnöksége). Egyidejűleg tárgyalásokat indítanak. Tegnap reggel 9 órakeresztül a vidéki kiküldöttek bevonásával országos gyűlést akartak tartani, de az orosz katonaság és a magyar rendőrség szétkergette őket. Tiltakozásul 4 órás sztrájkot rendeltek el, kivéve az élelmiszerüzemeket. A kivételhez vették mai nap folyamán a helyreállítási munkálatokat. Ugyanezen a röpiraton a „forradalmi ifjúsági bizottság” elrendelte, hogy holnap, 23-án délután 2–3-ig néma tüntetést tartunk, vagyis ebben az órában senki se menjen ki az utcára, megemlékezésül október 23-ra, és tiltakozásul a Kádár-kormány „viselkedéséért”.

A budapesti rádió már tegnap este beolvasta törvényerejű rendeletét a munkástanácsokról. Ezt tulajdonképpen már Nagy Imre kormánya meghozta, csak hogy Kádár kormánya visszavonta. Most megadták. Lényege: termelőüzemekben komoly irányító szerepet kap a munkástanács, még az igazgatót is csak az ő hozzájárulásával lehet kinevezni, megszabja a béreket, a jövedelemből a munkásoknak nyereségrészesedést ad stb.

Ha ezt a két napot megússzuk, akkor remélhetjük, hogy jövő héten már normális viszonyok lesznek. Azért írom, hogy ha megússzuk, mert a kormány, illetve az orosz megint csinálhat valamilyen baklövést, mint tegnap, és akkor megint elmérgesedik a helyzet. A munkástanácsok elrendelték, hogy vigyázzanak, nehogy illetéktelen elemek megszállják az üzemeket. A veszélye ugyanis megvan, nagyszámú orosz gyalogság érkezett az országba. A nyugati határunk egy részét már meg is szállták a disszidálások megakadályozására. Az egyik Rába-híd fel is robbantották az oroszok, így a menekülők egy része a jeges vizen keresztül kényszerült menni. Tegnap ismét 5-6 ezren mentek ki. Számuk 55 ezre emelkedett. A budapesti rádió az üzenetek rovatban egyre többször jelent be eltűnéseket, főleg fiatalkorúakat. Az a gyanúm, hogy disszidáltak.

Ma távolról ismét elsütöttek egy-két ágyút. Újabb károkat ismertettek. E szerint a Fővárosi Könyvtár – most Szabó Ervin Könyvtár – kárt szenvedett, jelentékeny, főleg a kitűnő budapesti gyűjteménye. A pedagógiai könyvtár kárát még nem lehet fölbecsülni, mert három emelet szakadt rá! A mozik 20 %-a ment tönkre.

A Keletről kapott segélycsomagokat üzletekben árusítják, pontosabban árusítja a kommunista párt az „állam” fedőszerv alatt, azzal a furcsa indoklással, hogy azt nem magánosok, nem az egyesek, hanem az „állam” kapta. Állítólag az oroszok fekete listát küldtek. Nem tudom, nem láttam. Úgy hírlik, hogy Moszkvában a diákok többpártrendszer követeltek. A nyugati hírforrás óva int, hogy a hír jelentőségét túlértékeljük, mert ott a diákok mindig is szabadabb szájúak voltak, mint a lakosság többi része.

Az ENSZ-ben megtörtént a szavazás a kubai javaslat ügyében (ez a deportálá-

sok megtiltását javasolta). 55 mellette, 10 ellene (szovjetblokk + Jugoszlávia) és 14 tartózkodás. India javaslata (megfigyelők Magyarországra való küldése) a következő arányban ment át: mellette 57, 8 ellene, 14 tartózkodott, köztük a lengyel és a jugoszláv. Azután abban az ügyben szavaztak az ENSZ-közgyűlésen, hogy az országból Nyugatra menekült magyarokat az országok pártfogásába ajánlják. Szégyen a magyar kiküldöttre, hogy a javaslat ellen szavazott akkor, amikor még a Szovjetunió és többi csatlósai is tartózkodtak a szavazástól. Csak a román és a magyar szavazott ellene. A magyar kiküldött kérte, hogy a menekülteket küldjék vissza Magyarországra. Persze, ezt fölháborodva elutasították.

Az Írószövetség nyilatkozatot tett közzé. Ebben beszámol arról, hogy a deportálás ellen tiltakozott a szovjet katonai parancsnokságnál. Ott mindent megígértek: akit ártatlanul tartóztattak le, szabadon engedik, a bűnösöket magyar hatóságoknak adják át, nem vittek ki senkit. Az írók állást foglaltak a munkások mellett. Kijelentették, nem hajlandók hazugságokat írni stb. Az összes értelmiségi, szellemi szervek fölött egy csúcs forradalmi bizottságot szeretnének Kodály elnökletével.

Ma nyílt meg az Olimpia. Az arabok kérték, hogy az angolokat és franciákat tiltsák el a játékoktól, mire a magyar olimpikonok kérték az orosz versenyzők kitéltetését. Persze, egyiket sem fogadták el. A szokásos külsőségek közt nyílt meg az olimpia.

Felhúzták az ötkarikás olimpiai lobogót, meggyújtották az olimpiai lángot és szabadon engedtek ötezer galambot. A 62 versenyző nemzet közül – az angol abc szerint – Magyarország Honkong és Izland között vonult fel. Az egész menetet hagyományosan a görögök nyitották meg, és a vendéglátó ausztrálieiak zárták. A magyar csoportot, melynek élén Csermák vitte a Kossuth-címeres magyar zászlót, óriási ovációban részesítette a kb. százezres nézőközönség. „Megjelennek az olimpiai kapuban a magyar sportolók. Amidőn a Kossuth-címeres magyar zászló és mögötte a Hungary feliratú tábla láthatóvá vált, a 110 ezer főnyi tömeg leírhatatlan tomboló lelkesedésben tör ki. A lelkesedés nem ismer határt, a taps és az éljenzés egy pillanatra sem szűnik meg, amíg a gyászkarszalagos magyar sportolók megteszik a tiszteletkört a stadion salakpályáján, majd elfoglalják helyüket a díszpály előtt” (*Magyar Honvéd* című újság cikkéből).

A hideg tovább tart. Ma délben – 2 °C volt. 8 fok differencia van a sokévi átlaghoz viszonyítva.

November 23. péntek

A nap legimpozánsabb megnyilatkozása a délutáni néma tüntetés, és a legnagyobb szenzációja a Nagy Imre-ügy.

Kezdjük a szenzáción. Kora reggel jelentette az angol rádió, hogy Nagy Imre társaival együtt tegnap délután fél hétkor elhagyta a jugoszláv követség épületét. Előzőleg a Kádár-kormány írásban garantálta sérthetetlenységüket, továbbá hogy bántatlanul hazamehetnek, semmi bajuk sem lesz. Délelőtt a *Népakarat* című újság már részletesebben közölte az eseményt. E szerint Nagy Imre társaságában még

ezek a férfiak voltak: Losonczy Géza, Donáth Ferenc, Tánczos Gábor, Haraszi Sándor, Jánosi Ferenc (Nagy Imre veje), Fazekas György, Szilágyi József, Újhelyi Szilárd, Vásárhelyi Miklós, továbbá Rajkné, 15 asszony és 17 gyerek. Csupa régi, nem konjunktúrakommunista. (Vas Zoltán, Erdős Péter, Lukács György, Szántó Zoltán és Nádor Ferenc már november 18-án elhagyták a jugoszláv követséget). A *Népakarat* szerkesztősége többet közülük telefonon keresett a lakásán, éjfélkor még egy sem volt közülük otthon. A délutáni angol rádió már ismertette a jugoszláv kormány tiltakozását a Kádár-kormánynál – ugyanis a jugoszláv követség kapta a *salvus conductus* –, hogy az eltávozottak közül még senki sem ért haza, az esetet a jugoszláv kormánnyal szembeni barátság és a nemzetközi jog kirívó megsértésének tartja. Este nyolc órakor aztán a budapesti rádió röviden közölte, hogy Nagy Imre társaival együtt Romániába érkezett, és hogy Nagy Imrének az volt a kérése, hogy valamelyik szocialista államban telepedhessék le. (Bizonyára Jugoszláviára, esetleg Lengyelországra gondolt. A pletyka szerint Lukács György Lengyelországba ment.) Mindenesetre az ügy felettébb gyanús. Félő, hogy a Nagy Imre-ügy újabb sztrájkot eredményez.

Az impozáns esemény pedig a délutáni tüntetésünk volt. A kormány most úgy igyekszik föltüntetni, mintha csupán kegyeletes megemlékezésről volna szó az október 23-án kezdődő forradalom hősi halottaira, pedig ez csak az egyik cél volt, kifejezetten benne volt a másik cél: kinyilvánítani, hogy a Kádár-kormány nem a mi kormányunk. Magam olvastam ezt a tüntetést elrendelő röpiratban. Sőt egyes röpiratok a másik cél elhagyásával kizárólag a Kádár-ellenességet hangsúlyozták ki. A tüntetés, azzal a jelszóval, hogy ne provokáljuk az oroszokat, elég volt a vérontásból, abból állott, hogy ma déluán két óra és három óra között, pontosabban 2–3-ig senki sem közlekedett az utcán, a járművek leálltak, az üzletek bezártak. Imponáló az az egység és fegyelmezetség, amellyel ezt a főváros népe elfogadta és végrehajtotta. Persze, a személyes tapasztalatom csak egy utcára illetve térre terjedt ki – holnap már többet fogok tudni –, de úgy hallom, hogy másutt is az volt a helyzet. Többször kinéztem az ablakon – a Liszt Ferenc teret, a Jókai teret és az Andrásy út egy kis szakaszát „tarthattam ellenőrzés alatt” –, senki sem járt az utcán. A közelben állt egy autó a járdaszélen, másutt biciklik, tulajdonosaik pedig a legközelebbi kapualjban ácsorogtak, várva a három órát. Embert csak a kapualjakban lehetett látni, és a kíváncsiakat az ablakban. Kinyitottam az ablakot: valami ünnepélyes csönd borult a városra. A szemközti házból két fiatalember nekiindult az utcának a kapualjban. Egy asszony, valószínű a házfelügyelő, ijedten kérdezte: „Csak nem akarnak kimenni?!” – Élénk tiltakozás: „Dehogy akarunk!” – Megállottak ők is a kapu előtt nézelődni. Úgy festett az utca, mint mikor a harcok folytak, és a közeli lövöldözés az embereket a házakba és kapualjakba kergette. Az angol rádió „nagyszabású és méltóságteljes csendes tüntetés”-nek nevezte. Valóban az volt.

Az utcákon megjelent a falakon a rövid felszólítás: „Bojkottáljátok az orosz megszállókat!” Most már csak ez a fegyverünk maradt. Egészen hitelesnek látszó hír szerint annak idején Mikojan és Sepilov jártak itt. Mikojan az oroszok kivonulása mellett tört lándzsát, Sepilov ellenben ragaszkodott az orosz katonai

beavatkozáshoz, mondván, a példa ragadós, és akkor feloszlik az egész szovjet birodalom. Ezen a vitán dőlt el a sorsunk.

Az orosz távirati iroda cáfolata: 1. nem küldtek újabb 20 hadosztályt Magyarországra; 2. nincs szovjet csapatfelvonulás a jugoszláv határra; 3. nem volt szovjet partraszállás Bulgáriában. – Vajon itt is igaz a régi elv: „Cáfolják, tehát igaz”?

Állítólag Szerov, az orosz ávó főnöke Pesten van, és ő irányítja a letartóztatásokat.

India utasította moszkvai nagykövetét, jöjjön Magyarországra, és nézzen körül, mi a való helyzet.

Egyébként az ENSZ-ben már lekerültünk a napirendről, sőt – a menekülteket és a segélyeket kivéve – az egész Nyugaton. A magyar ügy ellaposodik, aztán majd csendesen kimúlik. Az orosz pedig fütyül az ENSZ-határozatokra, az ENSZ-nek pedig nincs hatalma végrehajtani a határozatokat.

Menekültjeink továbbra is özönlenek Ausztriába. Szegény Ausztria már a többi államok segítségét kérte, nem tud mit csinálni a hirtelen nyakába szakadt ötvezezer menekülttel, akiknek meleg szoba és ennivaló kell, soknak ruha is. Nyugat-Németország most már korlátozás nélkül fogad be magyar menekülteket. Itt említem meg, hogy Kádárék újra felfrissítették azt a rágalmat, hogy Nyugat-Németországból fegyveres csoportok érkeztek a fölkelők támogatására. Két tengerjáró hajónkról is disszidáltak egypáran. Isztambulban négyen, Bejrútban tizenhatan kértek menedékhelyet a hatóságoktól.

Az olimpián megszereztük az első érmet, egyelőre még csak ezüstöt, második helyezést. Kovács nyerte el a tízezer méteres síkfutásban.

Az Oktatásügyi Minisztérium híradója közli, hogy javasolják a marxista-leninista fősztály megszüntetését.

Esztergomban Mindszenty kiszabadulásának hírére diadalkapukat emeltek. Amikor az orosz csapatok támadásáról értesültek, sietve szétszedték, nehogy az oroszok azt higgyék, nekik szól.

Ugyanitt egy párttitkár, aki valóban rendes és igen népszerű ember, elment az orosz parancsnoksághoz tizenhat autó részére engedélyt kérni, a következő párbeszéd alakult ki közte és az orosz parancsnok között:

– Nem dolgoznak?

– Nem.

– Azt akarják, hogy mi innen kimenjünk, és akkor dolgoznak?

– Igen.

– De mi meg azt akarjuk, hogy dolgozzanak, és aztán kimegyünk. Hát ez egy kör! Mikor lesz ennek a vége? Nem szeretik a marxizmus-leninizmust?

– Nem az ellen van kifogásunk, hanem az emberek ellen, akik képviselték.

– Nyi harasó! Sztálinizm! (Nem jó! Ez sztálinizmus!)

Gyufa még mindig nincs. A forradalom alatt a legkeresettebb cikk a trafikokban a cigaretta mellett a kártya volt.

Három napilap van most a fővárosban: a kommunisták *Népszabadsága* (újabb

nevet hallottam rá: Népszolgásg), a *Magyar Honvéd* és a szakszervezetek lapja, a *Népakarat*. Ez utóbbi az egyetlen bátor lap köztük, bár a bátorságban és őszinteségben a hírközlést illetően nagy haladás van a közelmúlthoz viszonyítva a másik kettőben is.

A *Népakarat* közli az első hivatalos összesítést az épületkárokról. E szerint: „a fővárosban 40000 lakás sérült meg, vagy ment tönkre az elmúlt hetekben”. Kétezer mérnök méri fel a károkat. Legtöbb a kár a VIII. és IX. kerületben és Csepelen. A tervek szerint húszezer sérült lakást rövid idő alatt rendbe hoznak. Tizenötezeret télen, a többi tavaszra marad.

A *Magyar Honvéd* közli a pedagógusok egy statisztikáját a pedagógusfizetésekről. E szerint egy IX–X. kategóriájú pedagógus havi fizetése 1938-ban 250 pengő, 1956-ban 1300 Ft. A forint vásárlóerejét viszonyítva a 38-as pengőhöz, kellene lenni: 3750 Ft-nak. Ugyanezek a számok egy egyetemi tanárnál: 800 pengő, 3500–3800 Ft és 12 000 Ft. Pedagógusok nyugdíja 1938-ban az átlagfizetés 90 %-a, 1956-ban 30–50 %-a. – Gerő ezekre az adatokra azt mondta: „bérdemagógia”.

A *Népszabadság* megírja a Magyar Szocialista Munkás Pártba (MSZMP) való belépés követelményeit. Az MDP-n akarnak alapulni (a Magyar Dolgozók Pártján), de ha új tag lép be, két ajánlásra „sürgősen fel kell venni”. „Életrajzot írni nem szabad!”

Hallom, hogy Benjámin László vissza akar menni a szakmájába (vasesztergályos?), mert felelősnek érzi magát a történetekért.

Leesett az első hó. Máskor ez ünnepi hangulatba visz, most aggódva szemlélem a sok romos lakásra gondolva.

Ma reggel felolvasták a budapesti munkástanács bejelentését a sztrájk megszűnéséről. Azért ma még sztrájkoltak. Talán holnap.

November 24. szombat

Nagy Imréről és társairól a ma kora reggeli angol rádióadás jugoszláv hírforrásra hivatkozva ezeket mondotta: Münnich küldött értük egy autóbust. Amikor Nagy Imréék ebbe beszálltak, két gépkocsi orosz ávós vette őket körbe, vezetőjük az autóbuszba szállt, hiába tiltakoztak a jugoszláv diplomaták. Elhajtottak az orosz katonai követségre. További tiltakozásra az orosz ezredes kijelentette, hogy ő nem tehet semmit az ügyben, ő csak kapott parancsot hajt végre. És kitessékelt a jugoszláv diplomatákat a kocsiból. Majd két orosz páncélgépkocsi kíséretében Nagy Imréék autóbussa elhajtott.

Tegnap újabb ötezer menekült érkezett hazánkból Ausztriába. Húszat lelőttek az orosz katonák („embervadászat”!), több százat letartóztattak. – A londoni polgármester a sok menekültre való tekintettel főlemeli a gyűjtés tervezett összegét egyről kétmillió fontra. Eddig félmilliót gyűjtött.

Az egyik angol lap, a *Scotsman* ezt írja: „A szovjet tankok, melyek Budapest házait lőtték, képletesen szólva, lerombolták a nyugati kommunista pártokat.” Hát majd meglátjuk.

A budapesti rádióban ma reggel hat órakor „többhetes hallgatás után” megszólalt a falurádió. Ilyeneket mondott: „forradalmunk győzelméért mindnyájan szorongtunk”. Eldicsekedett a beszolgáltatás és a tagosítás megszüntetéséről, és néhány értelmes gazdasági tanácsot adott. – Rendkívül érdekelne, de fogalmam sincs róla, vajon a tévészék hány százaléka oszlott fel.

Csak kenyérért voltam ma a városban, és egy barátomnál. Az élet, úgy látom, megindul, a sztrájk szűnőben. Járt a 6-os autóbusz, és most először a szentendrei HÉV, igaz, hogy csak két kocsival, továbbá az egyik óbudai villamos. Jóleső érzés volt látni az első villamost! A Margit hídon a szovjet katona kis seprővel a tankját tisztogatta, a havat söpörte le róla. Mert az éjjel is havazott. Odalent a városban aztán elolvadt, de idefent a dombon minden fehér.

Igen, úgy látszik, az élet újra megindul, a forradalmi lázat szabadságunkkal együtt betakarta a hó.

„Szabadság a hó alatt.”

TÉL VAN MEGINT

(NOVEMBER 25. – DECEMBER 31.)

November 25. vasárnap

Ma nagy sétát tettem. Kint voltam Rózsavölgyben. Reggel a pesti oldalon volt dolgom, így onnan indultam, végig a Duna-parton. A Parlament bejárati rácsán koszorúk, a budai parton vöröskeresztes fehér autókaraván a rakparton, ugyanott, ahol 1941-ben a német tankok vonultak, amikor Jugoszlávia ellen mentek. Láttam a Vigadó téren felállított orosz emlékművet csupaszon. Ezt is lemeztele-nítették, megfosztották összes díszeitől. A Szabadság hídon mentem át Budára, ott a *Népszabadság* mai számát már így kínálták a rikkancsok: „ötvenért Mindszenty!” Van benne egy hazug és tendenciózus cikk Mindszentyről. Nem is az a fontos, amit ír, hanem a szándék: úgy látszik, nem hagynák szabadon Mindszentyt, ha elhagyná az amerikai követség épületét.

A Móricz körtér előtt egy barátomba botlottam. Aggódó arccal sétált. Félti egyetemista fiát, mikor hurcolják el, felesége idegösszeroppanásban fekszik oda-haza. Beszélt egy fiatalemberrel, akit november 9-én csíptek el az oroszok, amikor bevásárolni ment, és Szolnokra vitték. Kétezeren voltak egy iskolába bezárva, kb. 16–25 éves korig, kosztot kaptak, egyébként nem törődtek velük. 21-én visszazökött Pestre. Ugyancsak a barátom meséli el a körtéri csatát. A felkelők beengedték az oroszokat a körtérig, itt aztán nekik géppisztollyal, géppuskával, „Molotov-koktéll”-al (benzinnel töltött flaskó a tankok kiégetésére). Az oroszok aztán tönkrelőtték a környező házakat, és egy párat fel is gyújtottak. A HÉV indulási oldala felőli sarokház óvópincéjéből öt embert kihurcoltak a térre, és agyonlőtték őket afeletti dühükben, hogy arról lőttek feléjük, és senki felkelőt sem találtak meg abban a házban. (Később alkalmam volt hiteles értesülést szerezni az itt történetekről egy a házban lakótól. Ez volt az ún. Clara fotó ház, ebben van a mozi is. A háznak a lakói november 4-én reggel, amikor az orosz támadás megindult, levonultak az óvóhelyre. Bizonyos idő múltán dörömbölést hallottak a ház bejárata felől. A ház zárva volt. Mikor a dörömbölés nem akart szűnni, a ház kb. 24-25 éves légoltalmi parancsnoka, egy férfi kiment, megnézni, mi az. Nem jött vissza. Csak a kiáltozását halották: „Ne bántsanak, nem csináltam semmit!” Később megtalálták a holttestét, agyonlőve, megcsonkítva. Szeme ki volt tolvá, nemi szerve levágva. Azon az emeleten, ahol a fényképész volt – akik egyébként disszidáltak aztán – tűz ütött ki. Hogy keletkezett, nem tudják, arra sem emlékszem már, hogy a tűz kitörése előtt-e vagy után, de tény, hogy az orosz katonák azután bementek az óvópincébe, és magukkal vittek onnan öt férfit. Ezek sem jöttek vissza. Mikor már sok idő eltelt az öt férfi elhurcolása óta, a feleségeik és nő hozzátartozóik kibátorkodtak megkeresni őket. Erre a segélyki-áltásra lettek figyelmesek: „Magyarok! Segítsetek! Mentsetek meg!” A hang onnan jött, ahol a tűz volt. Ott feküdt mind az öt agyonlőve, egy kivételével, akiben volt még némi élet, és akit kórházba szállítottak, ahol később ő is meghalt.

November 4-én reggel a Zalka Máté laktanyából – a hajdani Hadik laktanya – vonultak ki a magyar katonák az oroszok ellen, tankokkal, kocsikkal. A lakosság élelmiszert dobált fel nekik a kocsijaikra. Szemtanú szerint a katonák arcán és a lakosság arcán is látszott, hogy reménytelen küzdelembe indulnak.

A körtérről már a helyiérdekű villamossal mentem ki Rózsavölgybe. Az utolsó kocsi délután 3 órakor indult vissza.

Rózsavölgy megúsza. A szemben lévő dombon a fölkelőket lőtték ugyan az oroszok, de inkább a sok puffogatás volt kellemetlen és nem annyira veszélyes. Visszafelé Kelenvölgyön mentem végig gyalog a Rózsadombra. Közben egy nyúlfarknyi útra felugrottam egy villamoskocsira a Kelenföldi pályaudvar közelében: próbajarat volt, holnap megindítják az ingajaratot a Körtér és a Kelenföldi pályaudvar között.

Budafokot is elfogta a disszidálási láz. Egész vasúti kocsik indultak ki, főleg fiatalokkal, de családok is mentek. Halottam olyant, aki először kiment, megbeszélte amerikai utazását, alkalmazását, majd visszajött a családjáért. Vonattal jött, most vonattal ment. Meséli, hogy a határ előtt összecsoportosulnak a magyarok, aztán megindulnak. Van úgy, hogy egyszerre 400-500 ember indul át a határon egy csomóban. Egyébként egész Budapesten kitört a láz, főleg a gyerekek között. Van, aki szülei tudta nélkül egyszerűen kiszökik. Most már boldog-boldogtalan megy, nemcsak akinek indokolt oka van a menekülésre. Pedig az átmenés egyre nehezebbé válik az orosz katonák miatt. Sokakat, elsősorban gyerekeket, a magyar hatóságok is megállítanak, összeszedik őket és visszahozzák a szüleiknek. A budapesti rádió soknak a nevét és címét bementa, akiket visszairányítottak, 18 magyar tanárral. Egy soproni iskola egyik osztálya tanárostul átment. Lehetetlen nem arra gondolnom, hogy többen felelőtlenül mennek át vagy visznek át másokat is. Sok az olyan, aki nem akar továbbmenni, hanem Ausztriában akarja megvárni a magyar viszonyok konszolidálását. Ezek újabb gondot jelentenek Ausztriának. A disszidáltak száma meghaladta a hetvezezret.

A Nagy Imre-ügyben jugoszláv újságírók hivatkoznak arra, hogy többször beszéltek Nagy Imrével, de sosem említette, hogy Romániába készül. Jugoszlávia megdöbbenését fejezte ki, és menedékjogot ajánlott föl Nagy Imrééknek. Pontosan senki sem tudja, hogy hol vannak. A világ nem kommunista része felhőrdült a Szovjetunió ez újabb – enyhén szólva – lovagiatlansága miatt. A Szovjetunióban nincs szótartás, csak hitszegés, alakoskodás, hazudozás és a legelemibb emberi jogok sárba tiprása. És közben Kádár szekundál az oroszoknak.

Ma tárgyaltak a központi munkástanács tagjai – az angol rádió szavával élve – „a Szovjetunió által behelyezett magyar kormány”-nyal. Több mindenféleről. A szelídebb részekből hangfölvétel volt a budapesti rádióban. Kádár azt a képtelen állítást kockáztatta meg, hogy nem lehetett Nagy Imrét hazaengedni, mert hátha valaki meggyilkolta volna! Hamarabb Kádárt, mint Nagy Imrét! A munkástanács-tagok beszédeiből is közöltek részleteket. Egyik-másik feltűnően értelmesen beszélt. És amikor ezt megállapítom, elsősorban a fogalmazási és előadói készségre gondolok. Tartalmilag ez a mondat tetszett nekem a legjobban: fel fogjuk

venni a munkát, mert „önök itt a Parlamentben később fognak megfázni, mint a mi gyermekeink otthon”.

Rácz Sándor mondta, a központi munkástanács elnöke.

A budapesti rádió egyik naiv adásából: Ózdon most már többen vették fel a munkát, mert a munkástanács letartóztatott tagjait már hazaengedték. Szóval le voltak tartóztatva! Abszurdum!

A közalkalmazottak szabad szakszervezete kérni fogja a vasúti arcképes igazolványok újra való meghonosítását (50 %-os kedvezményes utazásra jogosító igazolványt). Ez az első ilyen irányú kérelem.

Tegnap állítólag azért nem jelent meg a *Népszabadság*, mert az újságírók sztrájkoltak. Ok: de engedték kinyomatni a kormány részéről a szerkesztőségnek a jugoszláv *Borbával* rokonszenvező vezércikkét.

Az itt tanuló koreai egyetemisták velünk harcoltak az oroszok ellen.

Szíriába orosz fegyverszállítmány érkezett, és orosz katonatisztek.

Úgy hallom, a *Vigilia* novemberi számát holnap már nyomják.

Ma reggel a mise előtt egy kis cédulát tettek az oltárrra, hogy erre a szándékra kéri a misét: „Az Úr Jézus szent nevében kérjük hárman és mindnyájunk nevében, akik így éreznek, az Atya Istentől: Magyarország függetlenségét, az oroszok kimenetelét hazánkból!”

November 26. hétfő

Reggel öt órakor „a hőmérséklet mínusz 3 °C, az ég teljesen borult. Havazik”.

Tovább folyik fiataljaink özönlése a nyugati határ felé. Ma már a 80 ezret is meghaladta a menekültek száma. Most már nemcsak Németország, de Anglia is korlátozás nélkül fogad be menekülteket. Eddig Magyarországból 15 ezer magyart szállítottak már el új hazáikba, különböző országokba.

A sztrájk megszűnt, de azért a munka még korántsem folyik a normális mederben. Nagy akadálya ennek a közlekedés hiányossága is. Csak délután fél négyig megy az a kevés villamos is, ami jár.

A rádió is kezd már visszatérni a rendes kerékvágásba. Eddig csak híreket, közleményeket, üzeneteket közölt és a közben lévő időt zenével, főleg komolyzenével töltötte ki. Ma délelőtt már volt óvodások műsora is: felolvastak egy Grimm-mesét, a Békakirályfit. Azután elmondták – hangfelvételtől – a *Toldi* első három énekét, igen szépen. Most pedig hangjáték volt: Móricz: *Légy jó mindhalálig*.

A csehszlovákiai indiai követ a helyzet tanulmányozására Budapestre érkezett.

November 27. kedd

Kádár tegnapi rádióbeszéde a legújabb esemény. Nem is annyira a beszéd, mint inkább a hangja. A legvadabb Rákosi-és Gerő-féle beszédekre emlékeztet a fenyegető és kemény hang. Még az ilyen frázisok is előkerülnek benne, mint az 1919-es „sötétben bujkáló ellenforradalmár”. Mondott okosat is, de az alap még mindig hamis: még mindig ellenforradalomnak nevezi a forradalmunkat. Ez teljesen érthetetlen, hiszen legtovább éppen a munkások álltak ellen régi fegy-

verükkel, a sztrájjal. Ahogy tréfából mondják: a csepeli herceg Esztergályosok. Sokat használja Kádár az „őszinte” szót, a „becsületesen meg kell mondani” stb. kifejezéseket, ugyanakkor hazudik. Nagy Imre a jugoszláv követségre „szökött”, akkor azzal kinyilvánította – de később szóval is –, hogy külföldre akar menni, most „lehetővé tettük ezt számára”. Az ellenforradalmárokat Kádár meg akarja semmisíteni. De ki az ellenforradalmár?

Biztosnak látszó forrás szerint az oroszoknak eszük ágában sincs kimenni, és állítólag Kádár már meg is mondta egy munkásküldöttségnek: „Értsék meg végre, hogy nincs más választás, vagy én, vagy az orosz katonai diktatúra.” Az esti beszédében Kádár ilyesmit mondott: demokrácia a népnek, diktatúra az ellenségnek. De ki az ellenség?

Mi ma a hivatalban kaptunk kétnyelvű, magyar és orosz munkáltatói igazolványt.

Állítólag a Chinoín nevű gyógyszergyárba elmentek az oroszok azzal, hogy abban a munkástanácsban fasiszta elemek vannak. Erre azok lemondtak, és új tanácsot választottak. A munkások ügyesen csinálták, mert az oroszok valójában azt szeretnék, ha nem lenne munkástanács. Ezt – mármint a munkástanácsok létezését – nehezen fogják megemészteni, hiszen precedens lehet még magára a Szovjetunióra is.

A moszkvai *Pravda* elküldötte tudósítóit ide Budapestre. Ezek elmentek az Írószövetségbe, hogy adatokat szerezzenek „a fasiszta fölkelésről, melyet gróf Bartók vezetett”. Ez hiteles hír. Ott Gergely Mihály kommunista író, aki ebben a rendszerben lett író, megmagyarázta nekik, hogy tévednek, itt az egész nép állt ki. Akkor meg őt nézték grófnak. Megmagyarázta, hogy minden fölmenő rokona munkás.

Édes anekdoták keringenek a felkelésről.

Egy kisgyerek becsönget egy házba, lábát illedelmesen törölgeti és szól: „Néni, kérem, ha szépen megtisztítom a cipóm, ugye be tetszik engedni, úgy szeretnék az ablakból kilőni!”

Egy 13 év körüli fiú géppisztollyal, dereka körül kirakva kézigránáttal szalad az utcán. Egy járókelő: „Mi az, fiam, jönnek az oroszok?” – „Dehogy az oroszok! A Mama!”

Nekem legjobban tetszik a Kohn-vicc. A harcok idején egy csapat magyar és egy csapat orosz lőnek egymásra, Kohn úr pedig a magyar csapattól elkülönülve ide-oda szaladgál és lövöldöz. A magyarok odaszólnak neki: „Jöjjön közénk Kohn úr, álljon a mi csapatunkba!” – Mire Kohn úr így válaszol: „Nem lehet, én már újra maszek lettem.” (Megértéséhez tudni kell, hogy a kommunisták a magánipart, -kereskedelmet, -földművelést iparkodtak felszámolni, azaz a magánszektor. Ez utóbbi összevonásából keletkezett a *maszek* szó, mely bevett és önálló szó lett.)

A Kádár-kormányról az első vicc, amit hallottam. Előre kell bocsátanom, hogy szerepel a kormányában Apró Antal és Dögei Imre is. Mármost: mi különbség van a Rákosi-kormány és a Kádár-kormány között? „Rákosi kormánya nagykutyaék-

ból állott, a mostani pedig Kádár apró dögeiből.” – Másik változat: Kik a Kádár-kormány tagjai? „Kádár apró dögei.”

Most olvastam csak el a vasárnapi *Népszabadság*ot. Közli a *Pravda* cikkét rólunk. Főbb hazugságai: a magyar fölkelést külföldön régebb óta gondosan előkészítették, fasiszta ellenforradalom volt. Viszont az írja, hogy kimennek Magyarországból.

Apró vegyes hírek

A 40 ezer sérült pesti lakás az összes lakások 8 %-a. A 9-es villamos (a budai Duna-parton) megindult. Egymillió zálogcédula volt a zálogházakban! Nagy-Budapest összlakossága másfél millió. Szép kis életszínvonal.

Az üzletek csak kettőig-háromig vannak nyitva, legtöbb délben becsuk, hogy a személyzet idejében hazaérhessen.

Az SZTK-ban jártam. Ki volt írva: „Rendelés 2-ig”, de fél kettőkor már elment az orvos. Mindenki siet, hogy sötétedés előtt hazaérjen.

Folyik az olimpia. Eszembe jut, hogy négy évvel ezelőtt a magyar lapok az eredmények közlésénél első helyen és vastag betűvel közölték az orosz eredményeket, a címekben is azokat emelték ki, és csak azok után a magyart. Pedig akkor szépen nyertünk.

A Könyvterjesztő Vállalat forradalmi bizottsága elhatározta, hogy csak olyan könyveket vesz át, amit vásárol a közönség. Így a *Magvető* kiadásra készül 50 kötetből csak 7 író vesz át. Köztük Kassákot, Kodolányit, Rónay Györgyöt.

Kodolányi ismét beteg. A balatonfüredi szanatóriumba vitték vagy viszik. A *Magvető* kiadja Kodolányi *Jehuda bar Simon* című kisregényét.

A *Vigliát* úgy volt, hogy már nyomják. Egyelőre nem. Az *Új Embert* sem. A közeljövőben dől el, kapnak-e engedélyt. Vagyis most egyre nyilvánvalóbb, hogy orosz katonai uralom alatt állunk. Eddig csak két lapot engedélyeztek a *Sporton* kívül: a *Népszabadság*ot és a *Népakaratot*. A *Népszabadság* szerkesztőségéből a Kádár-kormány öt embert letartóztatott, a *Népakarat*éből kilencet. A *Népakarat*nak alig adnak papírt. Az a népszerűbb lap. Csak 80 ezer példányban jelenhetik meg, az emberek ölik egymást érte. A *Népszabadság*ból termérdek példány van, azt könnyen kapni.

Az a pletyka járja, hogy Mindszentyt két nappal ezelőtt az amerikaiak kivitték az országból. Az is csak pletykának látszik, hogy Maléternek családjával együtt sikerült kiszöknie.

A Bosnyák téren is nagy harc volt.

Büszkén emlegetik mindenütt, milyen szépen sikerült a múltkori 2–3 óra közti csendes tüntetés.

Vagyora után eldiskuráltunk. Elmeséltem a fenti vicceket. Laci meséli, hogy október 23-án éjjel, amikor az egyetemisták megállították a fegyvert szállító mentőkocsikat, építették a barikádokat, golyók röpködtek körülöttük, egy Farkas nevű egyetemista egyszerre csak az órára néz: „Szent Isten, mit fogok kapni az apámtól, hogy ilyen későn megyek haza!” – K. J. mesélte Gyurkának, hogy sorban állaskor közéjük lőtt egy tank. Ahogy ijedten szétrebbentek, arra jött

biciklivel egy gyerek: „Mi történt?” Elmondták neki. „Na, ez se fog sokáig lőni” – mondta, azzal a tank mellé karikázott. Egy „Molotov-koktél” hajított be, aztán uzsgyi!, tovább. Kiszáratva robbanás: tönkrement a tank. – A Kisfaludy közben egy kalauz, aki a háborúban páncélos volt, beült egy tankba, és napokig ott élt, az emeletről élmeztek. Kilőtt vagy tíz orosz tankot. – Állítólag a Kilián laktanya éjszakánként üres volt. A felkelők a szomszédos házakba jártak aludni, és amikor jött a hajnal, mint aki lelkiismeretesen bejár hivatalába, bementek és kezdtek harcolni. Ezt bizonyos kétkedéssel fogadom. – Az egyik sofőrtől halottam a napokban: „Igaz volt Rákosinak, amikor Kádárt börtönbe zárta!”

Az esti angol rádió szerint a magyar menekültek száma ma elérte a 87 ezret, és Kádár elutasította a munkástanácsok összes kívánságait. Ez utóbbira jegyezte meg a munkástanácsok egyik kiküldöttje: „Ezt a választ Kádár ötezer tank segítségével fogalmazta.”

November 28. szerda

A munkástanácsok Kádár beszéde után rendkívüli gyűlést tartottak, határozatot hoztak, és kifogásolták részleteiben is a beszédet, de az egész beszéd hangnemt is. Szerintük Kádár beszéde nem szolgálta a béke ügyét. „Kádár egyetlen érve: ötezer szovjet tank”. Mindazáltal felhívják a munkásokat, ne sztrájkoljanak, hanem dolgozzanak. Ellenőrizhetetlen hírek szerint Malenkov Magyarországon van, és innen Kádár megmerevedése. Hiszen azelőtt enyhébb hírokat pengetett, még több pártot is sejtetett. Most meg azt mondta, hogy csak olyan pártonkivülieket vesz be a kormányába, akik föltétlen hívei a rendszernek és Kádárnak. Talál ilyeneket? Kíváncsi vagyok, kiket. Állítólag a munkástanácsok vezetősége kijelentette, hogy a munkásság ellene fordult a Kádár-kormánynak, nincs mellette.

Arra is nagyon kíváncsi vagyok, fognak-e sokan belépni az új kommunista pártba. A vasárnapi *Szabad Nép*, akarom mondani *Népszabadság* szerint: „Hiányozni fognak a karrieristák, az opportunisták, az ingadozók is. De ott lesznek, hisszük, a dolgozók legjobbjai”. Ich bin neugierig!

A kubai delegátus ismét az ENSZ elé akarja vinni a magyar ügyet ezen az ürügyön: számoljon be a titkár, mi lett az ENSZ határozatával. Úgy hírlik, Nehru felkérte a Kádár-kormányt, engedje be az ENSZ megfigyelőit.

A Helsinkiben megtartott békétanács ülésén, ahol voltaképpen kommunisták vagy szimpatizánsok szoktak összegyűlni, határozat született: 1. A Szovjet vonuljon ki Magyarországból; 2. biztosítsa Magyarország szuverenitását. – Viharos gyűlés volt. A kínai és francia kiküldött ellenünk volt, a lengyel és a magyar mellettünk.

Az angol vasas szakszervezet felszólította a Szovjetuniót, vonja ki csapatait Magyarországból.

Állítólag Rákosi redivivus Moszkvában, mint tanácsadó.

Úgy hírlik, hogy a híres futballista Puskás Ferenc felesége Bécsbe érkezett. Puskás maga csapatával együtt Nyugaton van külföldi túrán. A menekültek között bányamunkásokat toboroznak. A magyar kormány mindent megtesz, hogy visszajöjjenek. Aki december 31-ig visszajön, amnesztiát kap. A gyerekeket

ingyen szállítják haza. Valóban csacsiság volt ennyi gyereknek megszöknie külföldre. 11–13 évesek is vannak köztük, és a szülők semmit sem tudtak szándékukról.

A *Népszabadság* mai száma közli a *Borba* választát a *Pravdának*. Továbbá a volt ávósokat felülvizsgálják. Aki bűnös, bíróság elé állítják, aki ártatlan, erről írást kap. Ugyanis nemigen akarják alkalmazni őket, nem kapnak állást.

A munkástanácsok tárgyalnak a szakszervezetekkel, kell is, mert tulajdonképpen a szakszervezet szerepét kezdték átvenni.

A rádióadás még mindig a Parlamentből folyik. A kormány is ott tartózkodik. De a rádiósok meglehetősen függetlenítik magukat a kormánytól, melynek még előttek sincs sok tekintélye. Azon a bizonyos vasárnapi munkástanácsi értekezleten Kádárt szemtől szembe lehazaárulózták. És mikor egy alkalommal el akart távozni, hogy ő tovább nem ér rá, azt mondták, csak menjen, majd választanak ők maguknak egy másik kormányt. Erre maradt még vagy két és fél órát, míg be nem fejezték aznap a tárgyalást.

Hazuról még mindig nem kaptam semmi hírt. Postának híre-hamva sincs.

Újra szabályozták a kimenési időt. Mától kezdve reggel 5-től este 9-ig szabad kint járni.

Az *Új Hang* című folyóirat széteszlott. Túlméretezett gárdával dolgozott. Tizenötön szerkesztették.

A *Magyar Nemzet* akart megjelenni, de nem engedték.

Az idő megenyhült, eső veri az ablakom.

November 29. csütörtök

Annak a százezer magyarnak a kivándorlása foglalkoztat, akik október 23. óta hagyták el az országot. Mert már ennyire nőtt a számuk. És nő. Pedig az oroszok most már aknákat helyeznek el ismét a mi nyugati határunkon. Nem aggastyánok mennek ki, hanem javakorabeli emberek gyermekeikkel, azonkívül tömegesen fiatalok, 16 évtől fölfelé, sőt 11 éves gyerekek is. Nem a pipogya, elpuhult emberek mennek ki, hanem a vállalkozó szelleműek, a bátrak, és olyanok, akik harcoltak. Lehet mondani, hogy a nemzet javához tartozó réteg lett szegényebb százezer emberrel. Az összlakosság 1 %-a! Minden századik ember kiment egy hónap alatt az országból. Nagy veszteség ez.

Itthon közben normalizálódik az élet. A Nagykörúton, a Moszkva téren stb. folynak a helyreállítási munkálatok. A villamosvezetékeket javítják, bár érzésem szerint ez utóbbi nagyobb elánnal folyhatna. Ha nagyon akarták volna, egy hét alatt – a körutat kivéve – mindenütt járhatna villamos. A rádió már műsort ad ki az újságban, több mozi megkezdte előadását, egyelőre csak délelőtt 11-től délután 4-ig, ha van áram abban a területben.

Ezzel szemben az oroszok még mindig itt vannak. Ki van ragasztva az utcán bizonyos Lascsenko katonai városparancsnok parancsa magyar nyelven a kimenési engedély már említett meghosszabbításáról. Felháborító. Ez a szó külön sorban, a többenél nagyobb betűkkel: „megparancsolom”. Hogy jön ahhoz ez az idegen katona, hogy nekünk parancsokat osztogasson? Ez a szuverenitás tiszteletben tartása? A nemzeti függetlenség? Még mindig bent tanyázik az orosz katonaság a Nemzeti Múzeum épületében.

A Szabad Európa rádió ismertetett egy Szabolcs megyei újságcikket, amely szerint hat vagon megrakva emberekkel Záhony felé ment. A hírre a kommunista párt helybeli tagozata bizottságot küldött ki, és ez meggyőződött a hír valódiságáról. Az angol sajtó szerint 35-38 ezer embert deportáltak már tőlünk mostanában a Szovjetunióba. Ez óriási szám, nem tudom, hiteles-e. De az hiteles, hogy a Pasaréten elfogtak egy öreg református papot feleségével az oroszok, és most sikerült neki egy cédulát kicsempésznie egy elbocsátott fogollyal: a pesti Ó utcában van az oroszoknak egy börtöne, ott vannak.

Legújabb hiteles hír szerint Lukács Györgyöt, Vas Zoltánt és Szántó Zoltánt az oroszok deportálták mégpedig ugyanoda, ahova Nagy Imréeket.

Itthon pedig Kádárék folytatják igyekvésüket a forradalom befeketítésére. A *Népszabadság*ban cikket írtak. Beszámoltak benne 6-8 gócról, ahol nagy volt a felkelők ellenállása, és azt írja egy kivétellel mindegyikről, hogy börtönből szabadult bűnözők, tolvajok, gyilkosok harcoltak ott. Aljas gengszterek ezek a Kádárék! És ugyanakkor az újságokban a „rendőrség” felszólítása, hogy mindenki, aki tud valamit az „ellenforradalom” atrocitásairól, lakások dúlása, emberek megkínzása, kivégzése stb., az jelentse. Ezt összeírják! De ki fogja összeírni, hány magyar halt meg az oroszok elleni szabadságharcban, hány magyart hurcoltak el az oroszok, és hány orosz halt meg a harcok során? A kommunista újság a szabadságharcos kifejezést gúnyosan idézőjelbe teszi. Lassan kezd kialakulni az elmúlt mozgalom neve, illetve állandósulni. A párt és Kádárék kormánya ellenforradalomnak titulálja, a nép nyelvén ezek a szavak voltak: felkelés, szabadságharc, „a harcok alatt”, de úgy látom, a forradalom szó fog állandósulni. A mai elnyomásban ez az a szó, amit még eltérnek új elnyomóink.

A párt próbál szervezkedni, azt mondják, egyelőre kevés sikerrel.

Kéthly Anna érdekes levelet tett közzé a külföldön, amelyet Nagy Imre környezetéhez közel álló személytől kapott. E szerint Kádár Nagy Imre híve volt, támogatta, de az oroszok erőszakkal elrabolták.

Állítólag Grosics, a világhírű magyar futballkapus feleségével és gyermekével disszidált.

Az amerikai légügyi államtitkár kijelentette, hogy ha Amerikát támadás éri, nukleáris fegyverekkel fog visszaütni. Fontos ezt leszögezni, mondta, mert az ilyen irányú tilalom aláásná a Nyugat erkölcsi erejét, és felbátorítaná az ellenséget.

Londonban nagy tömeggyűlés volt a magyar ügyben: az egyházak és parlamenti pártok rendezték, püspökök is felszólaltak. Az egyik felszólaló szerint: „Magyarország vérével írta meg a Szovjet saját halálos ítéletét.

A Szovjetunió a románokkal tárgyal, a kommunista Kína miniszterelnöke, Csou En-laj pedig Indiában tárgyal Nehruékkel. Csang Kaj-sek kijelentette, hogy közeledni akar Amerikához, és hogy ha Csang Kaj-sek átjönne hozzájuk, a miniszternél is nagyobb méltóságot kapna.

Hitelesnek látszó értesülés szerint az oroszok november 4-i lerohanása alkal-

* Valószínűleg téves értesülés, feltehetően a budai Fő utcai börtönről van szó.

mával a Parlament egyik szobájában, ahol öt-hat telefon állott, csak egy ijedt gépirókisasszony tartózkodott. Egymás után szólaltak meg a telefonok, a kormánynak jelentették, jönnek az oroszok, mitévők legyenek, ellenálljanak-e vagy sem. Mi a kormány határozata? A kisasszony mindenkinek ezt válaszolta: ne álljanak ellent.

Ma elnökségi gyűlés volt az Írószövetségben. A tárgyalássorozaton a következők szerepeltek: A Kádár-kormány be akarja feketíteni az írókat a munkások előtt, el akarja távolítani rágalommal a két réteget egymástól. Ezért nyilatkozatot akarnak kiadni ebben az ügyben, ezt Déry Tibor fogalmazza, akinek összeköttetése van a munkástanácsokkal. Tiltakoznak a forradalom befeketítése ellen. Ezt Tamási Áron írja meg. Beszéltek még Lukácsék deportálásának külföld felé való közléséről, a segélyekről stb. Az írók külföldről adományokat kaptak, amiből Nyers közellátási kormánybiztos már csak 5 kg kávét vallott be, mire ezért az 5 kilóért elmentek, ez se volt már meg. Követelik végül az írók az eddigi lapok további megjelenését. – Kádárról nagyon csúnyán nyilatkoztak. Kassák szegyenli, hogy Kádár is munkás, Zelk a tárgyalás folyamán, amikor szóba került Kádár, hangosan ezt mondta: „Nem tartozik a napirendhez, különben is, Kádár nyalja ki a seggem.” Hasonlóan nyilatkozott Illyés Gyula André Stil francia kommunista íróról. Megkérték Illyést, jöjjön be holnap, ő tud franciául, látogatóba jön a szövetségbe André Stil. Illyés nem vállalta. – Zelk így nyilatkozott többek közt: „Azokban a szomorú években, amikor még kommunista voltam” ...

Hinduk is jönnek holnap az Írószövetségbe látogatóba, és az a három orosz tiszt, aki a múltkor azt mondta, hogy fasiszta fölkelés volt a forradalmunk, amit az Amerikából érkezett gróf Bartók Béla szervezett. A munkások eddig 35 ezer forintot adtak össze az írók megélhetésének biztosítására. A rádió felszólított öt-hat író, hogy régi, hangszalagon lévő szerepléseikből, műveikből engedélyezzenek másorra tűzni tiszteletdíj fejében. Megtagadták, Kádár el nem ismerésének kimutatására.

Illyés Gyula Gy. kérdésére „Hogyan ítéled meg a helyzetet?” ezt felelte: Egy szobában együtt van hat ember. Három bolondabb, mint a másik három, akik viszont emezeknél nagyobb csirkefogók. Aztán hol az egyik, hol a másik veszi fel a telefonkagylót, és az utasítást.

Imponáló egység, összetartás és együttműködés van íróink között, világnézet-re való tekintet nélkül. Kádár és az oroszok ellen vannak, a forradalom mellett, és magyarok. Nincs különbség kommunista és nem kommunista írók között.

November 30. péntek

András-nap.

Ma a hivatalban egészen háborús hangulat fogadott. Arról beszéltek, hogy a Szovjetunió le akarja rohanni Jugoszláviát és Törökországot. Ezért utazott a török külügyminiszter-helyettes Londonba. Az orosz katonák áramlanak be

* André Stil: francia kommunista publicista, a *l'Humanité* munkatársa.

Magyarországba és mennek a jugoszláv határ felé. Albániában állítólag szintén kommunistaellenes mozgolódás volt több halottal és sebesülttel, és Enver Hoxha már nincs a helyén.

Most este a magyar rádió szolgált egy szenzációs hírral: Csang Kaj-sek küldöttje is jelen van Új-Delhiben, Indiában, Nehru és Csou En-laj közti tárgyalásokon. Ez igen érdekes volna, ha a két Kína kibékülne, egyesülne, és leválna az orosz tömbről.

A másik fontos hír a munkástanácsok „sorsdöntő”-nek jelzett legfrissebb tárgyalásai a Kádár-csoporttal. Követeléseik: 1. a munkástanácsok elismerése mindenütt, a hivatalokban is; 2. a Nagy Imre-ügyről pontos felvilágosítást kérnek; 3. saját napilapot. – Távolsági céljuk, amiről nem hajlandók lemondani: 1. az oroszok kivonulása; 2. Nagy Imre miniszterelnöksége; 3. több párton alapuló szabad választás.

Ez idő szerint – péntek este tíz óra van – még nem tudom, mit végeztek. A *Népakarat* című lap, mely a szakszervezetek és, úgy látszik, Kádárt támogató lap, mai vezércikkében támadja a munkástanácsokat.

Az egyetemisták is közzétették újra követeléseiket. Elég általánosságban mozognak. Jellemző, hogy a *Népszabadság*, Kádár lapja, közölte is mai számában, igaz, kommentár nélkül. Az október 23-i programjának alapján áll az egyetemi ifjúság, és abban nincs ellenforradalmi vonás. Egyetemi autonómiát követelnek, továbbá a letartóztatásban lévő egyetemisták és tanáraik szabadon bocsátását, a MEFESZ szabad működését, és saját napilapot.

Vásárhelyi Miklós újságíró, akit Nagy Imrével együtt hurcoltak el, levelet írt édesanyjának. Jól van, és jó a kosztja. Válaszolni a román követségen keresztül lehet. Úgy látszik, valóban Romániában vannak. Hír szerint Erdélyben.

Nemcsak Maléter, de Erdei Ferenc is le van tartóztatva. Hír szerint a kormány pört akar csinálni ellenük. „Ellenforradalmi összeesküvés” címén. Maléter már érdeklődött is ügyvéd után.

Képes Géza angol nyelvű táviratot küldött a napokban a PEN Klubnak Angliába, és kapott is már választ.

A disszidálók száma meghaladja a százezret. Színészek, írók is vannak már köztük: Szörényi Éva, Ferrari Violetta, Szabó Sándor, Székely Mihály, Csinádi Dóra balett-táncosnő, Méray Tibor, Aczél Tamás. (Egy régi rossz vicc: Mi különbség van Aczél Tamás és egy apáca között? Az apácának van olvasója, Aczél Tamásnak nincs.)

A Kádár-kormány amnesztiát ígér mindazoknak, akik október 23. után távoztak, ha 1957. március 31-ig visszajönnek.

Ma megkaptuk az első aranyérmet az olimpián, a kajakosok révén.

Amerika kijelentette, hogy ha Irakot, Pakisztánt, Iránt, Törökországot támadás érné, ez a „legsúlyosabb következményekkel járna”. (Magyarországot le lehet tiporni, az nem jár súlyos következménnyel.)

A diskurzus persze még mindig sokszor folyik a harcokról. Most beszélnek el az emberek élményeiket, az eseményeket. Achilles testvér, a ferences sekrestyés meséli, hogy az első alkalommal a Kálvin téren belekerült egy tűzharcba. Egy oszlop mögé állott, mellette a fölkelők lóttek a református templom előtt lévő ávósokra a felborult villamosok mögül. Az ávósok meg vissza. Félóráig tartott, és röpködtek

körülötte a golyók. – Egy óbudai hajógyári dolgozó beszéli, hogy ott az egyik munkásnak a fia úgy pusztult el, hogy harcolt, karlövést kapott, valahogy elesett, és egy orosz tank keresztülment rajta. Egy másik munkás lányát vesztette el. Ez a lány egyszerre vagy tíz gránátot dobott az orosz tankra. A tank felrobbant, de vele együtt a hős leány is. És még mennyi, mennyi hasonló eset fordult elő!

Ugyanez az óbudai hajógyári dolgozó börtönben is ült, 13 évre ítélve. A sok érdekes élményéből csak ez álljon itt: Egy szép napon végigverték őket e szavak kíséretében: „Megöltétek Beloianniszt”. Törték a fejüket, ki lehet az a Beloiannisz. Máskor ismét végigverték őket, de most ez kiáltották közben: „Meggyilkoltátok Rosenberget!” Ismét fejtörés, ki lehetett ez? Más alkalommal napokon át nem kaptak vizet, és a börtönőrök gyászkarszalaggal jártak. Kezdték örülni, hogy ez vagy a Matyi lesz, vagy az öreg Józsi bácsi (Rákosi vagy Sztálin). Aztán így verték őket: „Azt hiszitek, mert Sztálin meghalt, most már ti vagytok az urak!?” Így tudták meg Sztálin halálát.

Az Angyalföldön pár nappal ezelőtt valami ismeretlen anyaggal valósággal szétolvasztottak két orosz tankot. A robbanás ablakokat tört be. Igaz-e, nem-e? Nem tudom ellenőrizni!

Vásárlásokat végeztem. Mosdószappant még mindig nem kaptam. Nincs. Gyufa sincs, ellenben fogpasztát, fogkefét tudtam venni (4, illetve 10 Ft-ért). Kopírpapír is volt már, gépeléshez. Gyertyából csak egész vékonyat, karácsonyi gyertyaszerűt kaptam, 13 Ft-ért 25 db-ot. Postám is volt. Még nem friss levél. A restanciát hordja szét a postás. Az egyik lapot a sógornóm írta még valamikor októberben, de azért nyugodtabb vagyok, mert ma fenn volt a bátyám veje, és ő felhívott telefonon, hogy odaháza minden rendben. A másik postámat egy volt tanítványom írja egy Fejér megyei kis faluból, Mezőfalváról október 30-i kelettel. Ez az első pontos vidéki helyzetjelentésem: „Itt Pentelén és Fehérvárott voltak és részben vannak harcok. Falunkban a közszimpátia szétverte a tanácsházat, leváltotta az egész tanácsapparátust, és nemzeti bizottságot választott. A szovjet emlékművet elpusztították, más azonban nem történt.” – Kerek egy hónapot jött a levél.

Vásárlás közben hallottam:

„Miért támadtak az oroszok másodszor vasárnap éppen hajnalban?” – „Mert akkor még alusznak a gyerekek.”

A másik megértéséhez ismerni kell a lakásleválasztás fogalmát. Akkor mondják, ha egy társbérlő átépítetéssel főbérleti külön lakássá alakíttatja át a magáét. Tehát: apróhirdetés az újságból: „Lakását díjtalanul leválasztom. Zsukov.”

Egész nap enyhe, borultas idő. Este már hűvösödni kezdett.

December 1. szombat

Két érdekes hír foglalkoztatta ma az embereket, és részben mosolyogtak rajtuk. A fővárosban röplapokat ragasztottak ki, hogy mindenki szerezzon be élelmet, a gyerekeket pedig vigyék vidékre, mert december 6-án leszámolnak Kádárékkal. A másik: a miskolci munkástanács közölte az orosz parancsnoksággal, hogy nem ismeri el a Kádár-kormányt. Erre az orosz parancsnok állítólag ezt mondta: „Nem érdekel, a fő, hogy a katonáimat békén hagyják.”

Mikor fog itt konszolidálódni a világ? A bányászok még mindig nemigen dolgoznak. A helyreállítás is immel-ámmal megy. Dobi ma este hétkor a rádióban félórás beszédben szónokolt a sztrájk ellen, de közben állandóan ellenforradalomnak titulálta a forradalmat. Így nem fog hatást elérni. A munkástanács vezetősége hamisítványnak deklarálta azt a budapesti munkástanács aláírású falragaszt, mely 5-10 napi sztrájkra és fegyveres ellenállásra szólítja fel a népet.

Állítólag a munkástanácsok követeléseit Kádár visszautasította, mire elhatározták a kormány és a kommunista szakszervezet újságjainak bojkottálását. Nem tudom, mi igaz. Mindenesetre ma mindenki éppúgy vette az újságokat, mint máskor. Már azt a hármat, ami van: *Népszabadság*, *Népakarat* (mely „lefeküdt” Kádárnak) és a *Sport*. Ez utóbbiról jut eszembe, hogy ma is szereztünk egy aranyérmet az olimpián Papp László bokszoló jóvoltából, aki az olimpiák történetében egyedülálló teljesítménnyel ma nyerte meg a harmadik ízben ugyanabban a sportszámban az olimpiai bajnokságot. Az előző két olimpián is ő lett a bajnok. Itthon is népszerű ember, csak így hívják: a Papp Laci.

Kádár tegnap Tatabányán járt, tankok kíséretében. A beszélgetést – mint a hivatalos jelentés mondja – a bátorság és szókimondás jellemezte. El tudom képzelni, miket mondhattak ezek Kádárnak! Kádár megígérte, hogy a karhatalmat fegyveres munkásokkal egészíti ki.

A magyar értelmiség is kiáltványt adott ki, melyben az egypártrendszer ellen szólal fel, sürgeti az oroszok kivonulását, szocialista, független Magyarországot akar.

Az ENSZ főtükára hivatalosan bejelentette az ENSZ közgyűlésén, hogy nem engedik be Magyarországra az ENSZ-megfigyelőket, és hogy az orosz és magyar kormány nem hajtotta végre az ENSZ határozatait.

Eisenhower bejelentette, hogy 21 500 magyar menekültet fogadnak be. Már túl vannak a disszidálók a százezres számon. Állítólag most már Kocsis Sándornak, az egyik legnépszerűbb és legjobb futballistánknak a felesége is köztük van.

Az idő mérsékelte. Reggel 5 órakor 3 °C volt.

December 2. vasárnap

Még az este idefönt a dombon a Vérhalom tér egyik villáját orosz tankok és katonák vették körül. Azt, amelyikben az elmúlt években Házi Árpád, a szabómesterből lett belügyminiszter lakott. (Akkoriban egy őzike is járkált a villa kertjében.) Valaki most odaköltözhetett, tán éppen az orosz parancsok. Ma reggel pedig, 6 és 7 óra között, a sötétben hosszú oszlopokban vonult az orosz katonaság Pestről jövet a Margit hídon át a Moszkva tér irányába, a Margit körúton. Tankok, páncélkocsik, teherautók gyalogosokkal megrakva. A katonákon rohamsisak, a páncélkocsik géppuskájának a ravaszán a kéz. Szóval nem elvonulóknak látszóttak, hanem inkább hadikészültségben lévőeknek. Sebesültszállító kocsit is vittek magukkal. Az egyik oszlop megállt, és az első kocsija térkép fölé hajolva tanakodott, merre kell menniük, éppen, amikor melljük értem. Persze, összefüggést kerestem a rózsadombi felköltözés és e vonulás között. A fantáziámat megugratta aztán még egy autóbuszsofőr is, akivel együtt mentem át a hídon és akivel együtt szemléltem az orosz katonaságot. Nem kevesebbet közölt velem, mint: csütörtö-

kön Gödre ment 14 orosz tank kárpátukrajnai magyar-orosz katonával, és ezek kiszabadították Malétert, aki ebben a pillanatban a Nagykovácsi körüli hegyekben rejtőző és harcoló tízezer fölkelő parancsnoka. Pénteken pedig Tatabánya felől egymás után jöttek a kocsik sebesültekkel, „vérük a földre csapott”. Minden hírnél megtudakoltam a forrását. Kollégáira hivatkozott mint szemtanúkra. Vártam is aztán egész nap itthon a lövöldözést, délután lőttek is hármat ágyúval, de erről meg kiderült, hogy a kerepesi temetőben oroszokat temettek, és az ő tiszteletükre díszlövéseket adtak le. Talán a pénteki csata áldozatait? Vagy exhumáltakat? De lehet ilyen rövid idő után exhumálni valakit?

Állítólag a munkástanácsok tárgyalása eredménytelen volt. Az újságok bojkotja érezhető, az újságárusom szerint. Ugyancsak ő beszélt valakivel, aki a munkástanácsban Kádárhoz ment tárgyalni.

Beszélte, hogy Kádár körül, a folyosón is, orosz katonák, és nekik felemelt karokkal volt szabad csak menni a Kádár előtti folyosón. Kádár feje a pártja miatt is főhet. Úgy hallom, az értelmiség eddig még teljesen bojkottálja pártot, még azok a zsidók is, akik eddig lelkes párttagok voltak. A mai *Népszabadság* vezércikke is tele van panasszal, hogy a párt iránt nagy a bizalmatlanság, nem akarnak belépni, és hogy a kommunistákat üldözik, állásaikból ki akarják tenni. Fölhoz egy példát is. Egy megyei párttitkárt fölmentettek tiszte alól, mire visszament eredeti foglalkozásához, és jelentkezett egy pesti kórházban kazánfűtőnek. Fel is vették, de amikor a munkakönyvből kiderült, hogy pártfunkcionárius volt, közölték vele, hogy már nincs szükségük kazánfűtőre. Hasonló panaszai vannak a lengyel kommunista újságnak. Üldözik a kommunistákat azért, mert kommunisták. Az a gyanúm, hogy Lengyelországban nincs befejezve az ügy, nem hiszem, hogy beletörődnek egy további kommunista uralomba. A lengyel kommunista párt visszaengedett öt püspököt és egy érseket egyházmegyéje élére. Eddig internálva vagy börtönben voltak.

Grósz kalocsai érsek, mint a mai *Népakarattban* olvasom, tegnap rövid beszédet mondott a rádióban. Rövid foglalata: „Az elmúlt hetek eseményeiről megrendült lélekkel szólok hozzátok, katolikus testvéreim. A véres események összekovácsolták a nemzetet. Órizzuk meg ezt az egységet, szeressük egymást, és hozzunk meg minden áldozatot a szenvedők kínjainak enyhítéséért, a sebek begyógyításáért, Budapestért... Dolgozzunk és imádkozzunk. Mi tudjuk, hogy a népek sorsa az Isten kezében van, kérjük hát fokozott buzgósággal, hogy tekintsen irgalmas szemmel sokat szenvedett népünkre.” Kérjük Szűz Mária és a magyar szentek közbenjárását, „eszközöljék ki számunkra a békés, boldogabb jövőndőt”.

Az angol rádió megerősíti, hogy Nagy Imréék a román követségen keresztül leveleznek. Állítólag Sinaiában vannak. Párizsi jogászok iratot készülnék intézni Romániához a Nagy Imréék ügye jogi részének tekintetében.

A közlekedés lassan, de javul. Vonat már majdnem minden irányba megy. A

* Nagy Imrét, híveit és hozzátartozóikat a Bukarest melletti Snagovban tartották fogva, de Budapesten – tévesen – az ismertebb nevű Sinaia üdülőhely volt elterjedve.

villamosok és autóbuszok is már egyre több útvonalat hódítanak meg. Állítólag három hét múlva már a Nagykörúton is csilingelni fog a villamos.

Ma már a mozik előtt is sor állt. Csak magyar és nyugati filmeket adnak. Oroszt egyet sem.

A bolgár egyetemisták kérték a marxizmus tantárgy eltörlését.

Ma itt ebédelt Thurzó Gábor és Toldalagi Palika. Nagy vita volt az Írószövetségről. Vajon helyes-e eddigi formájában fenntartani. Nehezményezték az eddigi rendszert, amely szerint az írók könyveit ívszám szerint díjazták és függetlenül attól, hogy elfogy-e a könyve vagy sem. (Az el nem fogyott könyveket a volt Párizsi Nagyáruház épületében tárolták. Száma állítólag meghaladja a milliót. Most viszik őket a zúzdába, mert a Párizsi Nagyáruházból újra áruházat akarnak csinálni.) Továbbá azt sem tartották helyesnek Thurzóék, hogy a dolgozó írók százalékából egészséges, de nem dolgozó tehetségtelen „írók”-nak havi 2-3 ezer forintot juttassanak. Jellemző apróságot mesélt Thurzó. Vidor Miklósnak szabadkozott, hogy nem tudta legújabb könyvét elolvasni, mert 650 oldal, s amikor belenézett, az volt az érzése Thurzónak, hogy ezt egy-kétszáz oldalon is meg lehetett volna írni. Mire Vidor azt mondta: „Kénytelen voltam ilyen hosszúra nyújtani, mert már ennyi előleget vettem föl.” – Aczél Tamásról elmondta Thurzó, hogy 1952-ben írt Aczél egy Tito-ellenes filmet, amiben ilyesmi volt, hogy Tito Churchilltől és a pápától kapta utasításait. A film rossz volt, nem fogadták el. Erre feljelentette őket a pártnál. Sikerült a pártot meggyőzni, hogy a film valóban rossz. Thurzó dramaturg a filmgyárban.

Ma advent első vasárnapja van. Szeretem az advent hangulatát: a sejtelmes, de bizakodó várakozását. Most mi is ismét ilyen várakozó hangulatban vagyunk. *Rorate coeli desuper!* Harmatozzatok, égi magasok... nyíljék meg a föld, és teremje meg a Szabadítót!

December 3. hétfő

Reggel 2 °C.

Állítólag a Pécs körüli hegyekben még fegyveres ellenállás van, és a pécsi orosz parancsnokot megölték. Ugyancsak állítólag Északkelet-Magyarországon egy 1500 főnyi felkelő csoport működik még, főleg diákok. (Sárospatakiak?)

Tegnap a Nagykörúton égették a *Népszabadság* példányait. A rendőrség hagyta, ellenben az oroszok igazoltattak, és egy fiatalembert, kinek nem voltak rendben az iratai, elvittek, mire a tömeg pfujolta és szidta az oroszokat, akik sortűzzel fenyegetőztek. Erre a tömeg szétszlott.

Ma már, a budapesti rádió szerint, a munkások 70-75 %-a munkába állott. Az iskolák közül egyre többen kezdik meg a tanítást. Ma már tudtam venni mosdószappant is, kettőt is. Kenyérért viszont ma is, szombaton is ötnegyedórát kellett sorba állnom, pedig előző héten már sorállás nélkül kaptam. Kilója 3 Ft.

A Magyarországból Ausztriába menekült magyarok száma elérte a 107 ezret. Tíz-tizenhárom éves gyerekeket fognak el a határon és hoznak vissza. Állítólag 30 ezer gyerek és fiataikorú menekült el. Ezt azért már nem helyeslem!

A Szent István körúton ma láttam az első igyekezetet a villamosközlekedés

megindítására. Beszkárt-egyenruhás emberek hegyes vasrudakkal piszkálták a sínek között.

Az ENSZ ma délután ismét tárgyalta a magyar ügyet. Azt hiszem, ismét eredménytelenül. Horváth Imre „külgügyminiszter” újra szégyenletesen viselkedett, tiltakozott a magyar ügy fölvetése ellen.

Nehru – nem az ENSZ-ben! – újra beszélt mellettünk: kifogásolta, hogy miért nem engedik be Kádárék az ENSZ-megfigyelőket.

A lengyel írók kongresszusa véget ért. Határozatuk: töröljék el a sajtócenzúrát, az állami könyvkiadás egyedárúságát, a tiltott könyvek jegyzékét, és adják ki a káderlapjaikat.

Az olimpián egyre jobban szerepelnek a magyarok. Bár távolról sem úgy, mint négy évvel ezelőtt Helsinkiben. Egy jellemző apróság: az ausztrál kardvívó-bajnoksapat névsora az olimpián: Mártonfi, Kovács, Szőke, Faggyas. Mennyire benne van ebben ez a szomorú kor, és benne a magyarok szomorú sorsa.

December 5. szerda

Ismét forró a hangulat.

Tegnap volt egy hónapja a második orosz beavatkozás megindításának, és ebből az alkalomból a nők, elsősorban a munkásnők tüntetést rendeztek a Hősök terén. Hétfőn délután röpiratokat terjesztettek az üzemekben, és kedden délelőtt teherautók hozták be őket Csepelről, Újpestről, Kőbányáról stb. A kormányjelentés pár százra teszi a számukat, a külföldi rádió harmincezerre. Az igazság a kettő között lesz. Egy szemtanú szerint „sokan” voltak, és hatos sorokban némán meneteltek az Andrásy úton a Hősök tere felé. A menet élén fekete zászlót és koszorút vittek. A nők közül sokan fekete fejkendőben, mások fekete karszalaggal, és mindegyik kezében egy szál virág. Mire a Hősök terére értek, a teret megszállta a szovjet katonaság páncélautókkal, és nem akarták a hősi emlékműhöz engedni a nőket. Így ott álltak majdnem egy óráig farkasszemet nézve a szovjet katonákkal. Aztán a két orosz tábornokkal odaérkező Münnich kieszközte az oroszok engedélyét, hogy a nők virágjukat lehelyezhessék az emlékműre. Ez meg is történt. Persze, egyre áradtak a nők a terre, és akinek nem volt virágja, annak azok adtak, akik odamentükben ügyesen elcsentek egy-egy virágszálat az emlékműről. Elmondották a *Talpra magyar!*-t és elénekelték a *Himnusz*t. Nehru kiküldöttje, India csehszlovákiai követe autójával elhajtattott a tüntetők mellett, mire ezek integettek Menonnak, a hindu követnek. Apróbb incidensek is voltak. Egy orosz tisztet meg egy orosz tábornokot leköpött két nő, mire el akarták hurcolni az egyiket, de a többi nő nem engedte. Férfi nem volt a menetben. Riasztólövéseket is adtak le, és véletlenül egy nőt a lábán ért egy golyó. A budapesti rádió a fölháborodás hangján említette, hogy egy nő a Hősök terén leköpött egy orosz tisztet, és gasztalta az orosz tiszt önuralmát.

A tüntetés, a nők tüntetése, ma folytatódott. Ma a Petőfi-szoborhoz mentek, oda vittek virágot. Mire odaértek, szovjet tankok álltak körül a szobrot. Magyar tisztek próbálták a nőket lebeszélni a tüntetésről és szétosztatni, sikertelenül, végül is beleegyeztek, hogy pár tagú küldöttség a szoborra tehesse a virágokat.

Ma még a Vörösmarty téren is volt tüntetés. Ott iskolásfiúk tüntettek. A nők a Parlament elé is felvonultak. Laci a mai tüntetésből látott valamit. A Kiskörúton látott egy kb. 1500 főnyi női sereget hatos sorban némán menetelni a Kálvin tér felé, élükön csak egy fekete zászló, és közvetlen nyomukban kullogott egy szovjet tank. Ez komikusan hatott. Nemcsak munkásnők voltak. Diáklányt is fedezett fel köztük. Járt az egyetemen is Laci, egy lélek se volt ott, még a portás sem volt a helyén. A Múzeum utcába nem tudott bemenni. Lezárták ezt az utcát és géppisztolylövéseket hallott onnan. Oka: bejelentés érkezett a rendőrséghez, hogy ott egy felkelő csoport van, és azoktól akarták a terepet „megtisztítani”. Beszélnek még Vörösmarty téri lövöldözésről is, de ez egyelőre ellenőrizhetetlen hír. Állítólag az oroszok ma megint szedtek fiatalembereket. Ugyancsak Laci látta a falragaszt – nagy tömeg vette körül –, amely szerint a december 6-ra tervezett „végső leszámolást” a Kádár-kormánnyal december 15-re halasztották. A kedélyeket felborzolja az a hír is, hogy az ENSZ főtitkára december 16-án pár napra Budapestre jön.

Az ENSZ-ben megint szavaztak a magyar ügyben, ezúttal a megfigyelők beküldéséről. 54-en mellettünk, 10-en ellenünk (a Szovjetunió csatlósai, beleértve a „magyar” kiküldöttet is és Jugoszlávia), 14 tartózkodás (arab államok, India, Ceylon, Burma, Afganisztán, Finnország).

Az angol és francia kormány bejelentette, hogy haladéktalanul kivonja a csapatait Egyiptomból. Így a Szovjet elvesztett egy érvet a magyarországi viselkedésének igazolására. A szovjet és a magyar kormánynak péntekig kell választ adniok az ENSZ számára. Vagy csak kellene?

Eszembe jut a legújabb pesti „átokforma”: „Legyen barátod a Szovjetunió és támaszod az ENSZ!”

Amerika a magyarok elnyomása miatt megszakította az oroszokkal a kulturális cserekapcsolatokat.

A román-orosz tárgyalások befejeződtek: az orosz csapatok Romániában maradnak.

Bizonyos tünetek arra mutatnak, hogy bomlik az orosz birodalom, illetve a kommunista uralom. Orosz szakszervezeti és egyéb lapok felpanaszolják, hogy a diákok és munkások visszaélnék a kritika elvével, és nemcsak a gyári és termelési hibákat ostorozzák, hanem a legfőbb politikai vezetést is. A moszkvai diákok helytelenítik a Szovjet magyarországi beavatkozását. Gomulka szerint a bányászok mérsékelten dolgoznak, és a bányásztisztviselők nem mernek leszállni a bányákba, mert megverik őket. A bolgár kommunista vezetőség panaszkodik bizonyos jelenségekre, amiket ő „nem bolgár”-nak nevez.

A *Népszabadság* mai száma felháborodik azon, hogy a Béke úti Forgácsoló Szerszámok Gyárának munkástanácsa 30 munkást el akar a gyárból bocsátani, mert „jelenlétük zavarja a munkásokat”. Mind a 30 volt kommunista, többen funkcionáriusok, vagy olyan, aki most belépett Kádár pártjába.

A Szovjetunió válaszolt Jugoszláviának a Nagy Imre elrablása miatti tiltakozására, mégpedig azt, hogy ő az egészben ártatlan, nem csinált semmit, a magyar kormányé a felelősség. NB! Szovjet katonák vitték el őket!

A jugoszlávokkal megegyezés jött létre, hogy az odamenekültek közül, aki vissza akar jönni, jöhet, a többi oda megy, ahova akar. Hallom, Aczél Tamás Jugoszláviába disszidált. Vajon vitte-e magával a Titóról 1952-ben írt filmszcenáriumát.

A forradalmi bizottságokat megszüntették. Ebben igazat adok Kádáréknak, főlöszleges volt az a bizottságosdi. – A szesztilalmat is megszüntették, ennek következtében sok embert kell tökrészen beszállítaniok a mentőknek. – Az 1948 óta elvett nyugdíjakat visszaadják. – Cáfolják a pécsi orosz parancsnok meggyilkolását és azt mondják, hogy Péccsett a bányászok nem sztrájkoltak tegnapi, hanem Borbála-napot ünnepeltek. Lévén ő a bányászok védőszentje, és 1948 óta nem volt szabad megünnepelniük. – Most a Kádár-kormány újra elrendelte, amit már Nagy Imrээk: Sztálin útból Magyar Ifjúság útja lesz, Sztálin hídból Árpád híd, Sztálin térből Dózsa György út. – A *Népszabadság* így hirdeti december 6-át: Holnap itt a Mikulás. Eddig mindig Télapót mondtak! – Az ENSZ-ben Kuznyecov orosz kiküldött a magyar ügy tárgyalásánál ezt mondta: „Magyarországnak arra van szüksége, hogy békében hagyják”. – Hát ha ilyen jól tudják, miért nem hagynak bennünket békén? – A menekültek száma 111 ezerre emelkedett. Két olimpiikonunk is bejelentette, hogy nem jön vissza: Somogyi távgyalogló és Gyenge Valéria úszónő. Két nap alatt négy aranyérmét nyertünk az olimpián: ebből hármat egyedül Keleti Ágnes tornász bajnoknőnk és egyet a kardcsapatunk. 1928 óta minden olimpián a magyar kardvívók a bajnokok csapatban. – Két magyar fiatalembert az angol királynő a Buckingham-palota szolgálatába vett: az egyik borbély, a másik pincér.

Tegnap körsétát csináltam a Nagykörúton. Már erősen hozzáfogtak a lakások rendbehozatalához. Mindenütt téglá, homok, romeltakarítás, építés. – Egyéb utcai tapasztalataim. Az egyik mellékutcában egy csomó *Népszabadság*ot égetett mosolyogva két nő. A nők mostanában főleg nadrágban járnak, sokan egyszerűen a tréningruha nadrágjában. A Nagykörúton még sok az orosz tank, másutt kevés, a hidakon még van tank, de a Nemzeti Múzeum kertjéből eltűntek. Előszóretettel sétakocsiznak még páncélosaikkal, megfélemlítésünkre. A házakon még legtöbbön ott a háromszínű és a fekete zászló. A nemzeti lobogók nagy része közepén tetemes hiánnyal látható: ahol a kommunista címet kivágták. Ez is unikum a világ nemzeti zászlai közt: közepén lukas nemzeti zászló. Új röpirat már nemigen van, egyet láttam KESE aláírással („9 millió magyar névében írta KESE”), amelyben kifogásolja, hogy a „Kádárov”-kormány bejelentése szerint vasárnap díszsírhelyen díszlövésekkel temettek el orosz hősi halottakat; vajon a magyar hősi halottakat miért nem temetik el ünnepélyesen? A röpiratok helyett most az utcai árusok szaporodtak el. A szó szoros értelmében vásári árusok árulják asztalokon portékáikat, amiket falusi vásárokon szótktak. A Nemzeti Színház körül valódi kirakodó vásár volt. Az üzletek kirakataiban kiragasztva a cédula: „Követeljük a munkástanácsokat a kereskedelemben is.” – Hát a kirakatok bizony még kevés helyen kirakatok. Legtöbb helyen üresen tátognak betört ablakokkal, vagy pedig furnérlemezzel vannak kijavítva. A Körúton egy

helyen láttam, egész furcsa volt, egy cégtáblát vadonatújonnal festeni: maszek volt. A közlekedés javul, egyre több autóbusz és villamos indul meg. Tegnap láttam javítani a Duna-parti 2-es villamos felsővezetékét, és ma már jár is. Hat hét óta tegnap ültem először autóbuszon, de az előre várt ünnepi érzést prózai módon széttépte az erős zsúfoltság. A rózsadombi busz, a 11-es még mindig nem megy, pedig már nagyon unom a dombon föl való baktatást.

Szirmai nevű sajtófőnök, Kádár embere, nyilatkozott, és kikotyogta, hogy igenis volt deportálás – Sepilov az ENSZ gyűlésén ünnepélyesen kijelentette, hogy nem volt! –, de már mindenkit visszahoztak. Itt-ott vidéken még van ellenállás, és Pécs vidéke „katonai okokból” el van szakítva Pesttől. (Állítólag az uránbányákat vízzel árasztották el a magyarok.) Szomorú azt látni, hogy Kádáréknak még mindig fontosabb a párt és a Szovjetunió, mint a magyar nép. Ebből idővel megint baj lesz. Rákosiék is ezt csinálták. Egyébként a pesszimistáknak tréfából azt szoktam mondani: ha kibírtuk 12 évig, kibírjuk az ezután következő 24-et is.

A deportálásra van egy hiteles adatom. P. J. 17 éves unokahúga hetekkel ezelőtt eltűnt, és négy-öt napja megkerült. A története: Amikor a második alkalommal folytak a harcok, a hivatalból haza akart menni, de sehol sem akarták befogadni óvóhelyre, viszont mindenütt lőttek, aknáztak, végül a Horváth Mihály tér táján egy kapu alatt helyet kapott, ott főztek is, ottragadt. Kiderült, hogy egy fölkelő csoportba került. Fogságba estek. Másfél napig a józsefvárosi templomba voltak bezárva, majd kivitték őket Ungvárra, és onnan most hazaengedték. Több százan voltak. Úgy látszik, mégiscsak van valami eredménye az ENSZ-beli csatározásoknak és a nemzetközi felháborodásnak. Különben már Szibéria felé utaznának.

Megint újabb tréfákat hallottam.

Sportnemzet lettünk. – „Miért?” – Mert minden kapualjban van egy puskás öcsi (célzás Puskács Öcsi futballistára).

Az ENSZ elve: leben und leben (legyintés:) hagyni. Kabos László, népszerű komikusunk disszidál. Üzen a Szabad Európa rádión: „Szerencsésen megérkeztem, az oroszok menjenek haza, aki hallja, adja át!”

Utalva a disszidálási lázra, új köszönési forma: „Te még itt vagy?” – Más köszönési forma: „Fel a fejjel, amíg van”

És egy tény, ami szintén a viccekbe illik. Egy Hartai nevű ember volt a rádió igazgatóhelyettese, nagy párttag. Október 23-án a hátsó bejáraton a többivel együtt kiszökött az épületből. Most, hogy kezdték a rádiót tatarozni, egy küszöb alatt eldugva megtalálták a pártigazolványát.

Ruzitska Mária írónő meséli, hogy Devecseri Gábor nevű írónk hét éve nem áll vele szóba, és nem köszön neki. Most nagy udvariassággal köszöntötte: „Kezét csókolom, kedves Máriácska!” stb. Mária kérdi: „Mit csinálnak az írók?” – Erre Devecseri, aki a legnagyobb mértékben kiszolgálta Rákosit és rendszerét, önérettel felelte: „Hallgatunk”.

Hát igen, ez egyik problémájuk az íróknak: „kollaboráljanak-e?” – Tegnap úgy döntött az Írószövetség, hogy írnak, de csak tiszta irodalmat. Az Írószövetség is

bizonyos válságon megy keresztül. 490 tagja van az Írószövetségnek. Persze, ezek többsége nem igazi író. Ugyancsak többsége kommunista író, akik megszokták, hogy irányítsák őket. Amikor dicsérni kellett, pl. a téveszcséket, akkor dicsérték, amikor a „bírálat” volt a vonal, szidták, amit addig dicsértek. Most hirtelen változott a világ: senkitől sem kaptak irányítást. Zavarban annak. Ők csak vonalás irodalmat tudnak írni, „tisztá irodalom”-hoz tehetség kell, ez pedig ebből a 490-ből ha húsznak van, sokat mondok.

Míg ezeket írom, este tíz van, és a budapesti rádió híreket ad. Sajnos, a kormány cáfolja az ENSZ-főtitkár december 16-i ideérkezését, illetve kijelenti, hogy ez az időpont nem felel meg neki. Kár ilyen intézkedést hozni, mert ez megint felzaklatja az embereket, esetleg tüntetésekre és sztrájkokra, ugyanis az emberek valami érthetetlen okoknál fogva az ENSZ-főtitkár ideérkezésétől és általában az ENSZ-kiküldöttektől nagyon sokat várnak. De hát úgy van, ahogy az imént írtam: Kádáréknak még mindig fontosabb a párt és a Szovjet, mint a magyar nép és Magyarország ügye.

Ha innen az oroszok kimennének, és Nagy Imre lenne a miniszterelnök, nem hetek, de napok alatt rendbe jönne minden, még szén is lenne elég. Mert most nincs.

Az egyik tegnapi adventi antifóna: „Emeld föl Jeruzsálem a szemedet, és lásd a Király hatalmát: íme, a Szabadító jön, hogy bilincseidből feloldjon.”

De mikor jön?

December 6. csütörtök

A feszültség nem csökken, a tüntetések folynak tovább, és letartóztatások vannak.

A mai tüntetésekről szemtanúktól a következő értesüléseim vannak. A déli órákban a Nagykörúton a Wesselényi utca tájékán egy kb. 2000 főből álló tömeg haladt, élén egy teherautó, azon meg egy nagy fekete zászló. Ezek csendben meneteltek. Egy kisebb, kb. 200 emberből álló csoport ugyanazon a tájon „Vesszen Kádár!” fölkiáltással vonult. Egy harmadik tüntetés a Nyugati pályaudvarnál zajlott le. Összetalálkozott két csoport. Az egyik Kádárt éltette, a másik azt kiáltotta: „Vesszen Kádár!”, „Takarodjanak haza az oroszok!” – A két csoport összeverekedett. Erre hívták a karhatalmat. Informátorom erre jónak látta odébbállni. Már csak tisztes távolból hallotta a lövöldözéseket.

Újabb részletek a tegnapi tüntetésről. Az angol és amerikai követség elé vonult a tüntető tömeg, és „Vesszen kádár!”-t kiáltottak, továbbá Nagy Imrét követelték, és az oroszok kitakarodását. Az angol követség elé ekkor orosz tankok érkeztek. A magyarok öklükkel fenyegették őket, az angol követség felhívta telefonon a külügyminisztériumot, hogy távolítsa el az orosz tankokat. Egyik tank ágyúját a követség felé szegezte. Egy angol követségi tisztviselő, aki tud oroszul, kiment az orosz katonákhoz, és a parancsnokukat kérte, távozzanak. Ez meg is történt. Mégpedig a tüntetők gúnyolódó megjegyzései küzdepette. A kormány nyilatkozata szerint 39 embert letartóztattak a tüntetők közül, az angol rádió szerint hatvanat.

A keddi tüntetés, a nők tüntetésének újabb részletei. Gyertyát is gyújtottak a hősi emlékműnél, és papírt helyeztek el ezzel a felírással: „a magyar anyák hősi fiaiknak”. Kezüket esküre emelve mondták, hogy esküszünk, esküszünk, rabok tovább nem leszünk. Az egyik nő – a budapesti rádió, a Kádár-féle panasolta ezt föl – arcul ütött egy szovjet katonát. Bátor asszony lehetett. Egy fiatalember fényképezte őket, majd biciklivel elmenekült. Mikor az oroszok üldözőbe vették, a magyar rendőrök megelőzték dzsipekkel az oroszokat, letartóztatást színlelve a Kéményseprő nevű kocsmába tuszkolták a fiatalembert, és ott alkalmat adtak neki a menekülésre.

Az írók közül hármat letartóztattak: Tamási Lajost, aki írószövetségi titkár vagy párttitkár volt egy időben, Molnár Zoltán kommunista író és még egy jelentéktelenebb író, akinek a nevére már nem emlékszem. Egyelőre még nem tudni, miért. Az Írószövetség tiltakozott Kádárnál. Erdei Ferencet viszont kiengedték.

Biztató jelek érkeznek Moszkvából. Ott száz diákot kizártak az egyetemről, mert „bírálták a szovjet államrendet és tüntettek ellene”. A magyar eseményekről az angol rádió híreit a faliújságban megírták, és mikor a rektor eltávolította a faliújságot, őrizték. Továbbá nehezményezték a tankönyvek propagandajellegét.

A *Népszabadság* vezércikke a téveszcsékről ír. Az egyiknek 7 millió Ft adóssága van. Oka többek közt a csődöt mondott gyapottenyésztés is, amit Rákosi rendelt el. „Rákosi Mátyás legszemélyesebb hóbortja volt, hogy Magyarországon meg kell honosítani a gyapottenyésztést” – írja a lap.

A *Népakarat* tisztára kormánylap lett. Ő is közli Kuznyecov rágalmaival teljes ENSZ-beli beszédét, szidja a munkástanácsokat, kipellengérez a munkástanácsok újságbojkottját. Ez utóbbi valóban nem sikerült. A nők tüntetése előtt a tüntetés ellen írt a *Népakarat*. Mikor aztán lezajlott, nagyszabásúan és sikeresen, akkor másnap egy megható, érzelmes kis cikket, afféle kroit kanyarított róla.

Gyurka megkért ma, hogy ha elvinnék őt is az oroszok, forduljak Saád Bélához, hogy kiszabadítása érdekében mozgassa meg Grósz érseket. Reméljük, nem kerül rá a sor. Elbeszélgettünk a közelmúltban forgalomba került jóslásokról. Van egy látomásos apáca, Klára nővér. Állítólag ő megjósolta, hogy az év vége felé véres események lesznek Budapesten, 18 napig tartanak (a napok száma valóban stimmel), és utána megszűnik az egyházüldözés. Asztrológusok is megjósolták, hogy véres események lesznek Budapesten október és december között. Ugyanezek a körök azt állítják, hogy december 6–10 között Oroszországban lesznek sorsdöntő események. Kíváncsian várom!

Tegnap reggel 5 órakor plusz 10 fok volt, ma ugyanakkor 8 fok. Erős szél. De tavaszias.

A színházak lassan nyitásra készülnek. Pesten és vidéken a *Bánk bánt* akarják bemutatni, operában és drámában. A célzat világos.

Gergely Sándor „író” villáját kirabolták. Ő most Oroszországban van. Elvittek egy 30 ezer forintos takarékkönyvet is. – Karinthy Ferenc 120 ezer forinttal a zsebében várta a forradalmat, igaz, hogy ebből 80 ezret apja könyvei után kapott,

és az is igaz, hogy önként felajánlotta segítségét a szegényebb íróknak. De nekem azért a 30 ezer forintért 3 évet kellene dolgoznom a mai jövedelem mellett, Karinthy pénzéért pedig 12 esztendeig.

Ma reggel – úgy látszik, a tegnapi mozgolódások hatására – a budai hídfőn lévő 036 jelzésű szovjet tank mellé ismét odakanyarodott a lenti partról a 037-es tank is, a híd túlsó végén pedig újra négy tank és páncélcsovi őrizte a Szovjetuniót.

December 7. péntek

Valamivel nyugodtabb nap, de nem mentes minden izgalomtól.

Délután négy órakor hazafelé jövet a Liszt Ferenc téren előttem, a Nyugati irányából, de elég közelről géppisztolylövéseket hallottam. A Jókai térre érve szemben velem két jól öltözött fiatalember szalad, de úgy, mint aki ludas valami-ben. Ugyanekkor a téren valaki lefuttatta a rolót, lövésszerű zajjal. Egy asszony idegesen arra fordult: „A frász abba a rolóba!” A Mozsár utca sarkára értem. Hogy megtudjam, merre biztonságosabb az út, a Nagymező utca felé mutatva megkérdezek egy, a sarkon ácsorgó, munkáskülsőjű fiatalembert: „Lőnek erre felé?” – Ő: „Hát lőnek?” – Én: „Épp az előbb lőttek emerre.” – A fiatalember angyali flegmával, sokat sejtetően mosolyogva: „Igen? Én nem hallottam semmit.” – Nem firtattam, nekivágtam a Nagymező utcának, gondolkodva, hogy majd a Kiskörút felől nézek a Marx térre a Nyugati felé, van-e ott ismét valami tüntetés, mert egyformán dolgozott bennem a kíváncsiság a biztonságkereséssel. A Marx (Berlini) tér előtt, a Kiskörút végén egy csomó embert láttam merőn egy felé, a Nyugati irányába nézni. Mire odaértem, és csatlakoztam hozzájuk, egy rendőr már messziről kiabálja: „Menjenek szét, emberek.” Szétmentünk. Az Ilkovicsek mellett, de még a Jókai utcában, kb. 200 kék ruhás rendőr állt oszlopba sorakozva. A Jóisten tudja, kiket öltöztettek be Kádárék! Ezeket a rendőröket nézték az emberek. Nyilvánvaló készenlétbe dugták őket oda, közvetlen a Nagykörút és a Nyugati pályaudvar mellé. A Nyugati felől semmit sem láttam, de olyan barátságatlan, feszült volt a légkör. Egy a Nyugati felől jövő öregasszonyt megkérdeztem, mi újság arra. Elmondta, hogy az Oktogonnál lőttek, erre levágott a Jókai utcára, ott meg a vége felé teherautókat látott rendőrökkel, hát megint visszament a Nagykörútra. Ott jött el a Nyugati előtt, de nem látott ott senkit, nincsenek ott tüntetők.

A tegnapi tüntetésről szerzett értesüléseim. Egy kb. 200 főnyi csoport vörös zászlók alatt felvonult a Nagykörúton, rendőrségtől és katonaságtól támogatva, és tüntettek Kádár mellett. Ilyesmiket kiabáltak: „Vesszenek a fasiszták!” – „Munkás-paraszt kormány!” – „Aki máma szabotál – Fasisztákkal cimborál!” stb. Magyar érzésű munkások is tüntettek, ők viszont a munkástanácsstagok letartóztatása miatt. Mikor a Nyugati pályaudvar előtt a vörös zászlós csoporttal találkoztak, ki akarták tépni a vörös zászlókat a kezükből. Erre általános verekedés támadt. Az orosz katonaság ijesztésül a levegőbe lőtt. De aztán lövöldözés támadt. Ki kire lőtt, ezt nem lehet kideríteni. A kormánynyilatkozat bevallja, hogy meghalt egy harmincéves munkás, felpanaszolja, hogy két Kádár-tisztet fel

akartak akasztani, de aztán az egyiket agyonlőtték, a másikat hasba. A mentők jelentésében viszont azt olvasom, hogy 25 ízben kellett nekik eszméletlenségig részeg emberekért kimenni – 85 esetben vonultak ki csütörtökön –, és „tizenegyen lőtt sebeket kaptak. Ezek közül négyen már meghaltak, mire a mentők a helyszínre kiszálltak.” A külföldi rádió szerint hat halott volt, és több sebesült. Egy csomó embert letartóztattak, és kiadtak egy fenyegetőző rendőri jelentést, hogy minden eszközzel letörök a tüntetéseket. B. Pali bácsinak egy ismerőse ott volt, szerinte először a „mieink”lőttek.

Ennél a „mieink”-nél meg kell állni egy percre. Mert érdekes – és ezt a Horthy-korszakban sosem hallottam –, hogy az elmúlt Rákosi-korszakban az emberek, ha a kormányról, a pártról, a hatóságokról, szóval a „hivatali Magyarországról” beszéltek, mindig így aposztrofálták őket: „ők”, „ezek”. Vagy csak egyszerűen harmadik személyben: „azt hiszik”, „azt akarják” stb., de sohasem így: „mi”, vagy így: „megcsináltuk ezt és azt”, hanem: „megcsinálták”. Vagyis a nép, az emberek nem azonosították magukat velük, kívülállóknak tartották őket. Most is ezt mondja ez a „mieink”, ami már terjed, és jelenti a felkelőket, a Kádár- és oroszellenes elemeket.

A „mieink”.

A kormány erővel szét akarja zúleszteni a munkástanácsokat. Akadályozza a működésüket, terrorizálja őket, egyenként letartóztatja őket vagy egyszerre az egész munkástanácsot. Mindez nem járul hozzá a megbékéléshez. Az sem például, hogy az orosz katonák az elmúlt napokban a Benczúr utcában házkutatást tartottak. Az egyik írónál sok papírost találtak. Nem tetszett nekik. „Bumága, bumága” – mondogatták Röpiratra gyanakodtak. Pedig már nemigen van. Ellenben a kormány elárasztja sztrájk- és tüntetéssel litografált, aláírás nélküli apró röpiratokkal Budapest falait. A gyanútlan olvasó, mikor elkezdi az olvasást, azt hiszi, hogy a „mieink” ragasztották ki. Célt érnek, mert elolvassák az emberek Legalább az elejét.

A kormány ugyanakkor iparkodik az emberek kedvében járni. Már most közölték, hogy karácsony mindkét napja az idén fizetett munkaszünetes nap lesz. Eddig éveken át munkanap volt karácsony másnapja.

Az olimpián nagyon feljavultunk. Már nyolc aranyérmünk van. Kardcsapatbajnokságon kívül kard egyéni bajnokság (Kárpáti), Keleti Ágnes tornásznő hármát is nyert, és még egyet a többi tornásznővel együtt csapatban.

Az orosz–magyar vízipóló-mérkőzés izgalmas légkört hozott. A magyarok 4:0-ra győztek, az oroszok példátlanul durvák voltak. A meccs után az öltözőben bocsánatot kértek. Egy magyar játékosnak úgy az arcába vágta ököllel, hogy kórházba kellett vinni. Valahányszor a magyarok gólt dobtak, azt mondták: „Fasiszti!” – A publikum – ötezer fő – tüntetett a magyarok mellett.

Mindszenty, aki még mindig az amerikai követségen tartózkodik, közölte a nyugati újságírókkal, hogyan kínozták 1949-ben, amikor börtönbe vetették. 29 napon át gyötörték: meztelenre vetkőztették és gumibottal ütötték, és amikor eszméletét veszítette, akkor injekciókkal magához térítették. Többször kényszerítették parázna orgiák végignézésére, és sötét, nedves magánzárkákban tartották.

Mindszenty úgy került az amerikai követségre, hogy vasárnap, november 4-én hajnalban, amikor az oroszok megrohantak bennünket, Nagy Imre kérte őt, jöjjön be a Parlamentbe. Itt érte az oroszok bejövetele, és azok elől sétált át az egészen közel lévő amerikai követségre.

Mindszenty 11 békepapot szuszpendált, és állásából elbocsátott. Egyikük megtagadta az engedelmességet, a többi akceptálta, de többen fellebeztek Rómába. Na hiszen, amit onnan kapnak!

A helyzet nehéz. Mindszenty bizonyos fokig „impeditus”, így nem lehet kormányozni az egyházmegyét, viszont Hamvas már nem tekinthető Mindszenty helyettesének. Állítólag Shvoy fehérvári püspök is felmentette a vezető békepapjait.

A protestánsok nem ismerik el az államegyházi hivatalt. Mint az államvédelmi hatóság egyik részlegét tekintik, teljes szabadságot akarnak. A katolikusoknál ugyanilyen törekvések tapasztalhatók. Olvastam Grósz érsek november 17-én kelt pásztorlevelét az iskolai hitoktatásról. Megállapodott a Bács megyei, (kecskeméti) oktatási osztállyal, hogy bárki tanulhat hittant, aki akar. Úgy hallom, vidéken több helyen tanítanak már hittant, és állítólag Dunapentelén megkezdtek egy templom építését és az ipari technikumban hittant tanítanak.

Az angol rádióban az este egy disszidált mérnök beszámolt a Pécs környéki uránbányáról. E szerint ott bauxitot bányásztak, és a keletnémeteknek küldték ki. 1954 őszén valami ismeretlen ásványt találtak és küldtek Németországba. Onnan azt a választ kapták, hogy ebből korlátozás nélkül minden mennyiséget átvesznek. Ugyanakkor a bányát ávosok vették körül, a falut kitelepítették, és a telepet drótkerítéssel vették körül. A bánya élére orosz igazgatót tettek, és egy orosz-magyar állampolgárságú ávos tisztet. Budapesten pedig a minisztériumban egy titkos osztályt létesítettek, élén két 26 éves fiatalemberrel, akik Oroszországban végezték mérnöki tanulmányaikat. Majd szerződést kötöttek az oroszokkal. Ők adtak gépeket, aminek csak 30 %-át fizették a magyarok. A 70 % fejében az oroszok kiviszik az uránt, és ha kérünk belőle, akkor az általuk megszabott áron eladják Magyarországnak. A szerződés részleteire már nem emlékszem, a lényeg, hogy nagyon kedvezőtlen volt számunkra, és hogy az egészre rátette a kezét a Szovjet. Sőt a magyar kormány kötelezte magát, hogy ami uránt csak találunk ezután Magyarországon, az is a Szovjeté lesz. Találtak is valahol a pilisi hegyekben és Balaton mellett. A forradalomkor bizottság vette át a bányát, és elkergették az orosz és ávos vezetőséget. November 11-én tárgyaltak Kádárral. Eredménytelenül. Akkor elmentek a szovjet katonai parancsnoksághoz. Ez megkérdezte:

– Meddig akarnak sztrájkolni?

– Ameddig az oroszok ki nem mennek.

– Nézzék, én a tíz hadosztályhoz kaphatok még tízet, én kibírom a sztrájkot. Akkor elhatározták, hogy szétrobbantják a bányát. A mérnök közben disszidált.

„Hogy tönkretették-e a bányát, nem tudom” – fejezte be a mérnök előadását.

Az írók körében tegnap nyugtalanság volt, félték a letartóztatástól. Ma reggel Tamási Lajost, aki írószövetségi párttitkár volt, kiengedték. Molnár Zoltánról nem tudok semmit, csak azt, hogy ő meg Pentelén volt párttitkár. Az írók kiáltványt adtak ki, melyben megbélyegzik az orosz katonai akciót. Tamási Áron fogalmazta. – A kiskunfélegyházi tanítók-tanárok a fizetésükből 2300 Ft-ot gyűjtöttek össze és R. Gyurkához küldték el, hogy juttassa a rászoruló íróknak úgy, hogy katolikusok is kapjanak belőle.

Tizennégy nemzet kiküldöttje New Yorkban ülést tartott, mikkel kényserithetnék a Kádár-kormányt az ENSZ határozatának megtartására, megfigyelők beengedésére.

Az indiaiak prágai követe most napokon át itt járt, információkat szerezni. Mondják, hogy szóba állt az emberekkel az utcán, és egy angolul tudó ember kezdte informálni, mire a tolmács megkérdezte tőle, hogy hívják, hol lakik. Erre az úr azt mondta Menonnak: „Látja, így szabad itt az információ, már kérdi, ki vagyok, hogy eljárhasanak ellenem.” Az indiai követ a tolmácsot ott hagyta, és az illetővel elment egy órára autózni és beszélgetni. Aztán visszament a tolmácsért.

Állítólag Horváth Imre maga javasolta az ENSZ főtitkárának a december 16-át látogatásra.

Amerika tiltakozott a Szovjetuniónál, hogy a budapesti követség elé orosz tankokat vezényeltek.

Amerika 21 ezer magyart fogad be. A menekülők száma 119 ezerre emelkedett.

Egerben éjszakai kijárási tilalmat rendeltek el az orosz katonai parancsnokok.

Jugoszlávia átadta Magyarországnak a visszatérni szándékozó menekültek egy részét, de nyugati újságíróknak nem engedték meg, hogy végignézzék.

Jugoszlávia újabb tiltakozó jegyzéket intézett a Szovjetunióhoz a Nagy Imre-ügyben.

Már jár a 2-es villamos az egész útvonalán, a Boráros tértől a Margit hídig.

December 8. szombat

Katolikusoknak kötelező ünnep. Munkanap. Enyhe, tavaszi idő.

A *Népszabadság* közli az új kommunista párt határozatát. „Vélemény” az október 23-i eseményekről, az egész forradalomról, amit nem hajlandó forradalomnak vagy nemzeti forradalomnak nevezni, hanem kitart az ellenforradalom kifejezés mellett. Szociáldemokrata pártról hallani sem akar, „megbontaná a munkásság egységét”, ezután nem parancsolni akar az államnak, hanem csak javaslatokat adni. Egyébként azonban Rákosi is valahogy így fogalmazta volna meg. Nemigen veszem észre, hogy megváltoztak vagy okultak volna. Olyanok, mint a Bourbonok. Elég csak egy mondat a csökönységükre és arra, hogy még most is mennyire elszakadnak a valóságtól: „Minden tisztességes embernek meg kell értenie, hogy nem lehet forradalmi, munkás, nemzeti vagy demokratikus követeléseknek tekinteni olyan követeléseket, amelyek lényege kommunistaellenes, demokráciaellenes (persze az ő szótárukban demokrácia = kommunizmus), szovjetellenes.” És miért nem? – kérdezem én. Hol van az megírva, hogy Magyaror-

szág csak kommunista állam lehet? Hozzá még a lakosság többségének az akarata ellenére? Még az újabb és szelídítőnek szándékolt szólam sincs meg benne: „szocialista demokrácia”. A fölháborító az egész párhátozatban az, hogy azonkívül, hogy hemzseg a hazugságoktól, ferdítésektől, Kádárék is, éppúgy mint Rákosiék, Magyarországot saját családi földbirtokuknak tekintik, amivel kényük-kedvük szerint bánhatnak, amelyre ők rákényszeríthetik a kommunizmust, nem törődve azzal, hogy kell-e ez a magyar népnek, vagy sem. Magától értetődőnek tekintik azt, hogy ebben az országban csak kommunista államrend lehetséges. Persze, az lenne a legjobb válasz, ha senki sem lépne be a pártba, de mivel ez lehetetlen, minél kevesebben. Nem tudom, hogy mire fog ez újabb tíz év múlva vezetni, ha Kádárék ugyanúgy kezelik majd a magyar népet, mint Rákosiék.

Ugyancsak az újságban olvasom, hogy a három MÁV-letartóztatottat szabadon bocsátották. Hát letartóztatták őket? – kérdezhetném naivul, mert hiszen annak idején szó sem volt erről az újságokban. Ugyancsak utólag értesülünk arról, hogy a taxisofőrök egynapos sztrájkja véget ért, mert szabadon bocsátották a munkástanácsuk elnökhelyettesét.

Az angol rádió szerint nálunk megint letartóztatási hullám van, rendszer nélkül, ok nélkül, pusztán megfélemlítésül. Így letartóztattak egy hetek óta beteg 60 éves orvost, aki semmiben sem vett részt.

A munkástanácsok figyelmeztetést intéztek Kádárhoz, hogy ha nem szünteti meg a munkástanácsok elleni intézkedéseit és a letartóztatásokat, súlyos következményekkel számolhat. Kádáréknak az fáj, hogy a munkástanácsokba sehol sem akarják bevenni a kommunistákat, és félnek, hogy így a munkások feletti hatalom kommunistaellenes kezekbe csúszik. Kormánynyilatkozatok fegyvert ígérnek a munkásoknak, munkásórségek felállítását, de kivehető, hogy csak kommunistákhoz hú munkásokra gondolnak.

A lengyel kormány megegyezett a katolikus egyházzal. Szabad a hitoktatás, visszaállítják a kórház- és börtönlelkészeket, és az állam ezután nem nevezhet ki papokat, és a külföldre menekült szerzetesek visszamehetnek.

Az ENSZ főtákkára kijelentette, hogy ha december 16-ra nem engedik be Magyarországra, akkor nincs értelme, hogy jöjjen. A szomszéd államokat kéri, hogy odamehessen megfigyeléseket gyűjteni.

Az oroszok a magyar határnál, még magyar területeken, osztrák zászlókat helyeztek el, és így több menekülőt törbe ejtettek.

Az olimpiai csapatunk jelentékeny része, kb. ötvenen, nem óhajtanak visszatérni Magyarországra. Mondják, megható jelenetek, könnyes búcsúzások zajlanak le köztük. Főleg a vízipólózók, úszók, evezősök közül maradnak kint. A vízipólózók szerezték meg az utolsó, egyúttal 9. aranyérmét. Magyarország nehéz kezdet után szépen szerepelt, és az érmek szempontjából negyedik helyen végzett. Első a Szovjet, második az Egyesült Államok, harmadik Ausztrália, negyedik mi. Pontversenyben ötödik vagyunk, negyedik Németország. Ma ért véget az olimpia. Ez volt a XVI. A következő 1960-ra van tervbe véve Rómában, erre szeretnék kimenni.

A balti államok is mozgolódnak.

A *Dunántúl* című folyóiratot Pécssett nyomják már. Itt Pesten semmiféle folyóiratot sem lehet kinyomtatni. Se *Vigliát*, se az *Új Embert*.

Humor helyett: Sepilov szovjet külügyminiszter kijelentette: „Egyetlen szovjet katona sem marad Magyarország földjén a magyar kormány és a nép akarata ellenére.” – Egyem a cinikus kis pofikáját!

December 9. vasárnap

Újra itt a sztrájk.

A budapesti központi munkástanács 48 órás sztrájkot hirdetett meg az egész ország területére, tiltakozásul a letartóztatások ellen és Kádár ellen. Kijelentették, hogy Kádár képtelen a kátyúból kivezetni az országot, és felkérték a nyugati munkásságot, hogy rokonszenvsztrájkokkal siessenek a magyar munkásság támogatására, mely a félelem nélküli életért és a szabadságért harcol. Jellemző, hogy mindezt a külföldi rádiókból tudom, mert a munkástanács nem tud a nyilvánosság elé kerülni. Újságja nincs, a rádióban nem engedik szóhoz jutni, röplapokat nem adhat ki. Tegnap délután nyolc óra hosszat tárgyaltak egymás között. A célokban – azaz: oroszok kivonulása, szabad választás, Nagy Imre-kormány – megegyeztek, csak a gyakorlati kivitelben nem. Tegnap közölték, hogy ma reggel nyolckor hozzák nyilvánosságra döntésüket. Mondanom sem kell, hogy ma mindenki feszülten leste a rádiót és az újságokat. Egyébként úgy vagyunk a hírközléssel, ahogy S.-né meséli. Ő a Nyugati pályaudvar közelében lakik, és amikor most ott a napokban tüntetés volt, egy barátinja felhívta, és nála érdeklődött, mi történt a Nyugatinál. S.-né ezt válaszolta: „Majd estére megtudom az angol rádióból.”

Kádár fölvette a harcot a munkástanácsok ellen. Érzi, hogy ott van a hatalom. Amit a kommunisták nyolc-tíz évig mint üres szöveget szajkóztak, az most valóra vált: a hatalom a munkások kezében van. Kádárnak az fáj, hogy ezek a munkások viszont nem kommunisták, következésképpen nem a párt kezében van a hatalom. A munkástanácsokba csak elvéve választanak kommunistát. Ez fáj Kádáréknak. A *Népakarát* pedig féltékeny rájuk, ezért uszít ellenük. Ők meg azt nem tudják elviselni, hogy nem a szakszervezet az úr, és még a sztrájkot is nem a szakszervezet mondja ki, hanem a munkástanács. Kádár (vagy az orosz?) mindenáron szét akarja robbantani a munkástanácsokat, letartóztatásokkal terrorizálni, működésüket akadályozni. Milyen jellemző, hogy mennyire megszeppentek most a munkástanácsok komoly fellépésétől: tegnap 70 (!) munkásvezetőt szabadlábba helyeztek! Mennyi lehetett itt letartóztatva, és mennyi van?

Salgótarjánban is letartóztattak munkástanácstagokat: tüntettek emiatt, tíz halott.

Tatabányán is tüntetés. Ott valami lehetetlen rendőrfőnököt neveztek ki, leváltását kérték a bányászok, de azt a választ kapták, hogy ahhoz a párt beleegyezése szükséges. Erre tüntettek.

Mai utcai benyomásaim.

Reggel fél kilenckor a Lenin (Erzsébet) körúton láttam egy szovjet páncélkocsit lassú tempóban hajtani, és egy-két szovjet katona állandóan le-leugrott róla, és

tépte le a falról a röpcédulákat. A zsebébe dugdosta őket. Egyet ledobott. Nézi egy járókelő, és szól: „Ezek saját magukat tépik le!” – Egy gyerek: „Hadd tépjék!” – Lascsenkó altábornagynak, a „szovjet katonai alakulatok budapesti városparancsnoká”-nak parancsa volt. Ismét kövér betűkkel nyomva ez: „megparancsolum”, aztán apróbbakkal: hogy december 12-én 18 óráig mindenki adja le a fegyverét, különben bíróság elé kerül. A szegény szovjet katona csak az ukázt hajtotta végre. Nem tud magyarul olvasni, minden kis terjedelmű cédulát letépett, mert röpiratot sejtett mögötte. Letépte Kádárékét is, melyekben a munkára buzdítanak, hol „Magyar diákok” aláírással, hol aláírás nélkül. Milyen jellemző az írók tekintélyére, szerepére az egyik meszelés: „Az írók se akarják a sztrájkot, dolgozz!”.

A Ferenc- és Józsefvárost elárasztották Kádár-párti falragaszokkal: „A múlt soha vissza nem térhet! Független Magyarországért harcol Kádár! Segítsd!” – „Soha többet rákosikat!” stb. T. Jóska mondja, aki a Mester utcában lakik, hogy ott este tíz óra után ragasztották föl őket szovjet katonai páncélkocsikról lelépő alakok.

A Nagykörúton kisebb hibákat már javítanak, ágyúlövéseket befalaznak. A téglák vakolatlanok, de a lakások itt-ott már lakhatók. Ma kerültem először a híres Korvin köz mögé, a mozi mögé. Több sírt láttam ott. Volt, amelyiken gyertya égett. Pázmány szobra előtt is egy virágokkal sűrűn megrakott sír. A sírokon több helyen láttam gyertyákat égni. A vásárosok kirakodása zavartalanul folyik, vidékre nemigen tudnak menni, most is árulnak a fővárosban. Rajtuk kívül főleg könyveket árusítanak asztalra kiterítve az utcán. Így került az irodalom ismét „ponyvára”. Napsütéses idő volt, nagy tömeg sétifikált az utcán. A Ferencváros, Józsefváros még mindig tele van rakva szovjet tankkal. Az egyik mellett megállott egy öreg bácsi. Rászólt a szovjet katona: „Tavaris, igyi!”

Reggel a hídon találkoztam egy madarasi asszonnyal. Azt újságolta, hogy Bácskában a jugoszláv határ mellé temérdek orosz katonát helyeztek el. Egyelőre a falvakba nem mennek be, a határt őrzik. Máshonnan hallom, hogy Baranyában is ez a helyzet, sőt ott már állítólag egy kis tűzharc is volt orosz és jugoszláv katonák között.

A dán vöröskereszt az I.sz. sebészeti klinikát újonnan berendezte ajándék gyanánt. A klinika hét ágyúlövést kapott. Ma meglátogattam belgyógyász barátomat, aki ezen a klinikán dolgozik. Mondja, hogy november 3-án már mindent kijavítva elhatározták, hogy november 5-én teljes erővel megkezdik a munkát. Akkor jöttek közbe az oroszok, 4-én. Mesélte, hogy prakszisa csökkent: délelőtt a klinikán van, délután pedig részben a betegek nem mernek jönni, részben sötétedés után ő nem mer elmenni. Vidékről pedig nemigen lehet feljönni. Meséli azt is, hogy október 23-án este nekik, egészségügyieknek a Gólyavárban gyűlésük volt. szakmabeli gyűlés, amely véletlenül esett éppen erre a napra. Tízpercenként kaptak értesítést a külső helyzetről. Amikor aztán már lövöldöztek, abbahagyták a gyűlést. A Múzeum körút felé indult haza a Rökk Szilárd utcába, mert a Puskin utcában már lőttek. Kerülővel ment, a Rákóczi úton. A mellékutcaiból már golyók szálltak, ott át-átszaladtak, aztán felkanyarodott a Nagykör-

út felé, és a Kissalétrom utcán ment be a Rökk Szilárd utcába. A Bérkocsis utcában is lőttek, és a Sándor téren is csata folyt. Útközben kilőtt, égő autókat, és több felfordított és álló villamost látott. A fal mellé húzódva tudott csak házáig érni az utcájában. A november 4-e utáni harcokból az ablakon keresztül sokat láttak. A legérdekesebb élménye: négy szovjet tank haladt a Rökk Szilárd utcán a Baross utca irányába, egyszer csak egy 16 év körüli fiú ugrik elő egy csákánnyal, ráugrik az utolsó tankra és belevágja csákányát a benzintartályba. Az előtte lévő tankból tüzelni kezdett rá az orosz, de a fiúnak sikerült eltűnnie. A megsérült tank pedig a sarokig elvánszorgott, aztán bedöglött. Elfolyt az üzemanyag. Azt mondja, hogy a gyerekek nagyon hősiesen küzdöttek a szovjet katonák ellen. Hiszen erre képezték ki őket a kommunisták az iskolában; csakhogy ők amerikai és angol tankokra gondoltak, amikor partizánharcokra tanították ki őket.

Ugyancsak a közelmúltat elevenítette fel egy látogató ma, aki a parlamenti véres csütörtök szemtanúja volt, háromnegyed óráig hasalva a Kúria sarkán. Elbeszélése szerint kb. 6-8 ezer főnyi fegyvertelen tömeg jött egy átállt nemzeti zászlós orosz tankkal. Szóváltások után az orosz tankok egymás után engedték át őket a tér felé. Amikor már a téren voltak, egyszerre csak kb. tíz lövés hallatszott, elkezdtek az oroszok lőni a tömeget, az ávósok pedig a Földművelésügyi Minisztérium emeletéről.* Sokan a Rákóczi-szobor táján lévő földalatti-munkálatok maradványaihoz menekültek, oda hasaltak le fedezékbe, ezeket is lőtték felülről az ávósok. Állítása szerint volt olyan szakasz is, amikor az oroszok egymást lőtték. Szerinte kb. 600 halott és sebesült lehetett. Még a sebesültszállítókat is lőtték.

Egy más helyről is értesültem az itt történekről. Az illető a Kossuth híd budai hídfőjénél lakik. Aznap délelőtt, illetőleg a vérengzés után a Kossuth hídon Budára menekültek közül pár fiatalember a lakására került. Ők kéredeztek be, vagy ő hívta fel őket kíváncsiságból, nem tudom, de azt meséli, hogy a fiúkon olyan mély megrettenés volt látható, hogy megdöbbenette. Valósággal nem tudtak szóhoz jutni sokáig. Megteáztatta őket, hogy magukhoz térjenek. Majd mikor vendégei elmentek – akik csak annyit tudtak mondani, hogy borzasztó volt –, fél három tájban megindult a Kossuth hídon Pestre, a Parlament elé. Szörnyű látvány tárult elé: a híd pesti hídfőjénél az úton előtte egy véres kar, jobbra tőle az építésből otmaradt barakk-, illetve deszkafalon hullák sorozata, láthatólag menekülés közben érte őket hátulról a golyó. Több sor ilyen agyonlőtt embert látott. Szerinte is 600 lehetett a halottak és sebesültek száma. Míg ő ott járt, akkor is lőttek elvéve.

* 1956. október 25-én a Kossuth téren álló szovjet tankok – mai tudomásunk szerint – nem lőttek a tömegre. Az FM épületének tetejéről sortűzet adó alakulat mibenlétét és összetételét valamint a tűzparancs eredetét mindmáig homály fedi, de minden bizonnyal karhatalmi egységről, egyes feltételezések szerint a Partizán Szövetség tagjairól volt szó. Egyes szemtanúk állítják, hogy néhány szovjet tankról ezekre a tetőállásokra tüzeltek vissza.

A disszidálók száma 123 ezerre emelkedett. Az osztrákok feloszlatták azt az internálótáborot, ahova a fegyverrel átmenekülőket – 1200 embert – zártak. Nyolcvan visszajöttek Magyarországra, a többi menedékjogot kért.

Az írók közül az említetteken kívül állítólag még ezek disszidáltak: Ignotus Pál, Pálóczi Horváth György, Enczi Endre. – Molnár Zoltánt azért tartóztatták le, mert vidékre járt szervezni a kormány ellen. (NB! Molnár kommunista író!).

N. meséli, hogy amikor bevitte az írók részére összegyűjtött 2300 Ft-ot Zelknek, ez azt mondta: gyorsan jöjjenek az írók a pénzért, mert nem tudom, mikor tartóztatnak le.

A közelmúlt Kádár-párti tüntetést maguk a fejes kommunisták vezették, Kiss Károly és társai személyesen, és nyomást gyakoroltak az embereikre, hogy kimenjenek tüntetni. A pártba való toborzást pedig úgy ejtik meg, hogy kiválasztják az üzem legkiválóbb szakembereit, akár volt párttag, akár nem, és felszólítják, lépjenek be a pártba.

Az ENSZ-ben holnap a Szovjetuniót megbélyegző határozatot akarnak keresztülvinni. Ausztria elfogadta, Jugoszlávia visszautasította az ENSZ-főtitkár kérését, hogy onnan tegyen megfigyeléseket Magyarországra felé. Cseh és román részről még nem kapott választ a főtitkár.

Az olasz kommunista pártból állítólag sokan kiléptek a magyar események miatt.

A humor területéről.

„Mi a szovjet tank neve?” – „Békegalamb”; más: „Kádár-taxi”. „És hogy kell a Kádár-taxit felhívni?” – „Az ember tárcsáz a géppisztolyán.”

„Mik az ávósok?” – „Haladó emberek.”

Kohn mostanában megállapítja: „Ha nem tudnám, hogy a szocializmust építjük, azt hinném, valami nagy krach van”.

Kohnt megkérdezik, miért akar disszidálni. „Két oka van. Az egyik: az oroszok nem akarnak kimenni.” – „De Kohn bácsi, helyreáll itt a rend nemsokára, és aztán majd kimennek az oroszok!” – „Hát látja, éppen ez a második ok, amiért disszidálok.”

„Mi a különbség 1944 és a mostani idők között?” – „Most mindenki zsidó.”

„Miért támadtak meg bennünket az oroszok?” – „Mert beleavatkoztunk saját belügyeinkbe.”

Miklós Róbert pedagógus leutazott Szegedre a könyvtárba kutatni még október 23-a körül. Mit sem sejtve jön ki a könyvtárból, a téren tömeget lát, amint szavalják a *Talpra magyar!*-t és esküre emelik a kezüket. Csak az hozta zavarba, hogy sehol sem látott filmfelvevő gépet. Nem tudta valóságnak elképzelni.

Egy időben divatban volt, hogy minden cselekedetet, tán még a WC-pucolást is kapcsolatba hozták a békével, és a refrén mindig ez volt: „Ezzel is a békét véded”. Pl. villanykapcsoló mellett kis tábla, rajta a felírás: „Takarékoskodj, ezzel is a békét véded”. Vízcsap mellett: „Zárd el a csapot, ezzel is...” stb. Most egy ilyen versike van forgalomban, állítólag Zelk Zoltán a „szerzője”:

*Lódd a várost, irtsd a népet,
Ezzel is a békét véded!*

December 10. hétfő

A Kádár-kormány a központi munkástanács 48 órás sztrájkrendeletére azzal válaszolt, hogy 11-én délutáni kezdettel kihirdette az ostromállapotot, a statári-umot. Továbbá feloszlatta a központi munkástanácsot és a kerületi munkástanácsokat. Az üzemieket nem. Azonkívül egymás után szólaltatja meg a rádióban a különböző gyárak, üzemek vezetőit, sőt munkástanácsait, amelyek bejelentik, hogy nem fognak sztrájkolni. Nem lehet tudni, hogy ez valóban így van-e, vagy pedig ismét hazudik a kormány. A vélemények sem egészen egységesek abban az irányban, hogy helyes volt-e most a sztrájk meghirdetése vagy sem, az azonban bizonyos, hogy ha már meghirdették, és a sztrájk nem fog sikerülni, a munkásság nem lesz egységes, akkor a Kádár-kormány és vele a kommunista párt megnyerte a csatát, hiszen nem egységes a munkásság, azaz gyenge, és a munkásság és vele a magyar nép ügye elbukott. Akkor úgy bánik el a munkásokkal, ahogy akar. Igaz, hogy az üzemi munkástanácsokat meghagyta, de azokkal a közismert kommunista szalámitaktikával úgy bánik el, ahogyan akar. Némi zavart okozott az is, hogy a munkástanácsnak nincs megfelelő nyilvánossága, a külföldi rádióadók pedig hétfőtől mondták be a sztrájk hírért, holott kedd-szerdára van elrendelve a sztrájk.

A kormányrendelet értelmében a gyárak fegyveres munkáserei is kötelesek fegyverüket beadni, Kádárék csak a számukra megbízhatóknak, új kommunis-táknak adják oda a fegyvert, azaz gyakorlatilag lefegyverezik a munkásságot. Félek, hogy fegyveres összetűzésekre kerül a sor a közeli napokban. Erre vallana Kádárék felhívása is. Én nem hallottam, de az angol rádió erősíti, hogy valamelyik magyar rádióadásban hallották az új kommunista párt tagjaihoz intézett felszó-lítást. E szerint a kommunista párt felszólította tagjait, jelentkezzenek fegyverért, mert „az ellenforradalom ismét fenyegeti az országot”, és ezt minden eszközzel le kell törni. Utolsó mondata: „Eltársak, a párt csatára hív benneteket, tömörül-jetek egy emberként a pártba.” Erről a pártról egyébként szójátékot faragtak: Magyar Szocialista Munkás Párt, rövidítve: MSZMP. A rövidítést vulgárisan így oldják fel: Megint Szar van Munkás Pajtás.

A telefont leállították, tegnap reggel óta a külföld nem tud Magyarországra telefonálni és viszont. Tegnapelőtt Bécsből valaki még azt telefonálta Pestre, hogy Bécsben háborús hisztéria van.

A párt, úgy látszik, próbál magára találni nagy elesettségéből. Például most Pécsen rendeztek „nemzetiszínű és vörös” lobogókkal tüntetést Kádár mellett. Marosán utazott le oda és beszélt a „tömeghez”. Itt Pesten is próbálják meggyúrni a munkástanácsokat.

Csehszlovákia is válaszolt már, hogy nem engedi be az ENSZ-megfigyelőket, mint azt várni lehetett is.

Az ENSZ-ben ma ismét minket tárgyaltak. Most még nem tudom, mit végeztek. Tegnap Anglia és Wales összes katolikus templomaiban imádkoztak érettünk, és szóltak a harangok.

Nyilvánvaló, hogy azért nem „engedtük” be az ENSZ-főtítkárt 16-ára Buda-pestre, mert most még sok minden rosszat láthatna.

Ma megindult a dombra a 11-es busz. Utoljára november 3-án közlekedett.
A hőmérséklet ma reggel -2°C .

Most mondja be az esti angol rádióadás, hogy a központi munkástanács közölte a sajtótudósítókkal (külföldiekkel), hogy nem tudott minden gyárral, üzemmel érintkezésbe lépni, mert Kádárék sok helyen lehetetlenné tették a telefonösszeköttetést. Továbbá éppen akkor, amikor körlevelüket akarták szétosztani a gyárok kiküldötteinek, a rendőrség megszállta az épületet, ahol összegyűltek. Így nem tudják előre megmondani, hogy általános lesz-e a sztrájk.

A 36 óra óta szünetelő telefon külföld felé ismét megszólalt.
Oroszok és ávósok kutatnak fegyverek után.

December 12. szerda

Úgy látszik, hogy a sztrájk sikerült.

Ma csak reggel voltam a városban, tegnap azonban járkáltam.

A sztrájk kimondását megelőző munkástanácsi memorandum, melyet december 6-án adtak át Kádárnak, igen komoly és mértéktartó írás. Ez alapul szolgált volna a Kádárral való december 7-i tárgyalásnak. Ez vagy elmaradt, vagy Kádár nem akarta őket fogadni, már nem tudom, elég az hozzá, hogy elrendelték a sztrájkot. A célja egyedül ez: kinyilvánítani ország-világ előtt, hogy a Kádár-kormány nem kell a magyar népnek. Afféle tiltakozó sztrájk ez. Rájöttek, hogy Kádárral nem lehet zöld ágra vergődni, többet nem tárgyalnak vele. A központi munkástanács és a kerületi munkástanácsok a feloszlást nem akceptálják, illegálisba vonulnak. Kiadták a rendelkezést, hogy a Szabad Európa és más külföldi adók utasításait nem szabad követni, falragaszok nem számítanak, kizárólag a személyes kiküldöttek közlése. Csütörtökön reggel pedig mindenki pontosan jelenjék meg munkahelyén.

A kormány valahogy tudomást szerzett a tervezett sztrájkról. Erre mindent megtett, hogy megakadályozza a kihirdetését. A MÉMOSZ-székházban gyűltek össze a munkás kiküldöttek, hogy átvegyék a sztrájk elrendelését, amikor a rendőrség rajtuk ütött, és ötvenesével bekísérték őket. Később kiengedték. Aztán a külföld és a vidék felé leállították a telefont, a nagyobb üzemekbe sem lehetett telefonálni. Autókat Budapest város területéről nem engedtek ki (személyautókat), nehogy a munkástanácsok mozgósíthassák a vidéket. A kormány igyekezete azonban csődött mondott.

Tegnap a város képe vasárnapias volt. Az összes üzlet zárva, az emberek az utcákon, mégpedig a jobbik ruhájukban. Csak abban különbözött az utca képe a vasárnapétól, hogy közlekedés sem volt. Villamosok és autóbuszok „helyett” szovjet páncélkocsik száguldottak keresztül-kasul az utcákon. A közlekedés a sztrájkban döntő fontosságú, mert ha nincs villamos és autóbusz, akkor ha akarnának, sem mehetnének munkahelyükre az emberek. Nos, tegnap egyáltalában nem ment az autóbusz. Ma láttam egypár autóbust reggel, így a 6-ost. (Tegnap kiengedték a börtönből egyik vezetőjüket.) Tegnap reggel egy-két helyen megindult a villamos, de aztán abbamaradt, a közönség nem engedte járni őket. Egy jellemző eset. K. Jenő bácsi Óbudán felszállt a villamosra. Lassan

mentek. A nép kezdte gyalázni a kocsivezetőt: „Nem szégyelled magad, te bűdös piszok!”, stb. stb. Továbbmentek. Aztán meg síneket raktak a villamos elé keresztbe. A kivezényelt katonaság csak úgy tessék-lássék látott neki a sínek eltávolításának. Látszott rajtuk, hogy a néppel tartanak. Elég az hozzá, hogy tegnap délelőtt tíz óra körül már sehol sem járt a villamos. Beszéltem egy fiatalemberrel, aki egy trolibusz-végállomás közelében lakik. Reggel odamentek a környéken lakók. Ő is. Az első három trolibuszon a sofőr mellett géppisztolyos karhatalmista ült. Ezeket a kocsikat elengedték, a további trolibuszokat nem engedték közlekedni. – A mai helyzet: a 9-es villamost láttam menni reggel, és beszéltem egy asszonnyal, aki a Visegrádi utcából jött, ahonnan Újpest felé megy a villamos. Mondja, hogy négy tiszt állott a kocsival, míg felszálltak, azután pedig egy katonai gépkocsi – katonák ültek benne – kísérte a villamost. A budapesti rádió szerint ma reggel 200 kocsival megindult a forgalom. Viszont a múlt héten dicsekedett, hogy már 900 kocsival folyik a villamosközlekedés. Tehát az arány nem éppen a zavartalan forgalom mellett szól.

Tegnap a posta itt lent, a Bem mozival szemben zárva volt. A Szemere utcai posta – a kultuszminisztérium épületének alagsorában – nyitva volt, de egy tisztviselő állott az ajtóban, és csak egyenként engedett be kuncaftokat, és megkérdezte, mit akarok. (Talán attól tartottak, hogy a sztrájk hírét telefonálom meg egy üzemnek.) Megmondtam: külföldre akarok ajánlott levelet küldeni. Biztos jót nevet majd rajtam H., ha megkapja a levelem, hogy ilyen komoly események után az első megszólalásom: küldjön egy Plum Brandy nevű IKKA-csomagot, melyben nincs más, csak négy üveg szilvapálinka. – Közöséges leveleket is postán kell egyébként beadni, nem a ládádba.

Az óbudai hajógyárból van hiteles értesülésem egy ott dolgozótól. Hétfőn a munkástanácsuk négy orosz tiszt jelenlétében szavazott a sztrájk ügyében. Túlnyomó többségben a munka mellett döntöttek. Tegnap délelőtt még egyszer szavaztak, akkor már csak 23:22 arányban győzött a sztrájkellenes párt, de mikor az emberek hallották, hogy nincs villamos, hazamentek. Pedig 80 %-a, kb. három-ezer ember megkezdte a munkát.

Tegnap az üzemek legnagyobb részében szünetelt a munka. Azt hiszem, ma is. Furcsa volt, hogy ma reggel a csepeli munkástanács elnöke – föltéve, ha valóban az volt! – ezzel az érveléssel szólította fel munkára az embereket a budapesti rádióban: „a munkásegységet meg kell őrizni, tehát dolgozzunk!” És közben éppen ő törte meg a munkásegységet. Ellene voltam a sztrájknak, de ha már kihírdették, drukoltam, hogy sikerüljön, mert úgy éreztem: ez most próbatétel. Azt dönti el a sztrájk sikere vagy sikertelensége: egységes-e még a munkásság, egységes-e még a nép. E szorongás mellett még a statárium rendelkezései miatt szorongtam, mert tartottam tőle, hogy egykönnyen nem adják át a fegyverüket az emberek, és harcok lesznek. Délben hallottaam is két ágyúlövést Újpest felől. Hétfőn délután pedig Kőbányán egy kisebb fegyveres csoportra bukkantak, ott volt tűzharc. Egyébként csönd van.

Egy rémhír szerint 120 ezer felkelő van a Bükkben. Én nem hiszem ezt el, és eszembe jut egy barátom szellemes mondása: „Borzasztó, már a rémhírek sem megbízhatók.”

Egyéb rémhír: Kádár öngyilkos lett. Másik verziója: Kádárt az oroszok letartóztatták. Ezzel szemben Kádár él, szabadon van, és tegnap újra nyilatkozott: az ellenforradalmárokkal szemben kíméletlen lesz, és jövő hét végén pozitív programot fog adni. Tudniillik eddig nem adott. Ezt tegnapi munkásküldöttek sűrgették nála. Egyébként itt egy másik barátom bonmot-ja jut eszembe: „Azért nem jön vissza Rákosi, mert ez a rendszer neki túlságosan sztálinista.” Valóban, Kádár ott folytatja, ahol Gerő abbahagyta. Neki mindenki ellenforradalmár, aki nem kommunista. Azt mondja: megvédi a nép hatalmát, és ezt érti rajta: a kommunista párt hatalmát. Tegyük hozzá: épp a néppel szemben védi meg. Eddig mindig azt szavalták, hogy a népi demokratikus államokban, tehát nálunk is „a hatalom a dolgozó nép kezében van”. És most, amikor valóban a kezébe akarja venni a dolgozó nép a hatalmat, akkor ez ellen kézzel-lábbal hadakoznak, harcolnak Kádár és kommunistái. Szótára éppúgy hazug Kádárnak, mint Rákosiéknak. Így ha azt mondja: „a demokráciához hú tagjait”, ezen ezt kell érteni: „a kommuniz-mushoz hú tagjait”.

Sokat fecsegetem ismét, a továbbiakat távirati stílusban. Tegnap láttam két teherautó magyar katonát, az első teherautón új katonai zászlót vittek: fehér selyem, közepén Kossuth-címer, a szélén nemzetiszínű, háromszög mintájú sze-gély, mint a negyvennyolcas zászlókon. – Hétfőről keddre virradó éjjel a Zöld-máli út vidékén több fiatalembert letartóztatott és elvitt a Kádár-féle karhatalom. Ez abszolút hiteles értesülés egy ott lakó barátomtól, kinek a fia szintén egyete-mista. A fiát nem vitték el, de egypár kollégáját igen. Elvittek egy nem egyete-mistát is. Viszont adott névsorral jöttek, mert egy helyütt két testvér közül csak a fiatalabbat vitték el. – Láttam Veres Pétert. Jött le a dombról. Van autója, de gyalog jár, csizmában, kucsmában, bottal, szürke kabátban, szürke ruhában. – Találkoztam Bohuniczky Szeffel, éppen ahogy Veres elment mellettünk. Újsá-golta, hogy Kodolányi lánya lakást keres a Rózsadombon apja részére. Megem-lítette Bohuniczky, hogy az ostrom után hallotta, amikor Veres Péter egy dunán-túli helységben kijelentette, hogy ha ő valaha a kolhoz mellett lesz, köpjék szemem. Évek múlva ő is felcsapott aztán kolhozügynöknek. – Szesztilalmat rendeltek el tegnaptól. – Malenkov állítólag ismét Pesten tartózkodott múlt héten pénteken és szombaton, és állítólag ma ismét itt van.

Külföldi rövid hírek: Az ENSZ-ben folyik a magyar ügy tárgyalása. Két javaslat van. Amerikai: megbélyegezni a Szovjetuniót; indiai: a főtítkárt utasítani, tár-gyaljon a Szovjetunióval és Kádárral. India küldöttje, Menon felszólalásából: a magyar nép kívánja a szovjet csapatok kivonulását. A jugoszláv kiküldött: Ma-gyarszágon a nép túlnyomó részének harca folyik egy elnyomó rendszer ellen; a küzdelem a szabadságért és a függetlenségért folyik. – Egy angol újság: „a szabadságért küzdő magyarok hősiessége emberfeletti”. – Egy másik: a moszkvai uraknak egyetlenegy álmatlan éjszakát sem okoznak a nyugati prédikációk. – A jelenleg Lengyelországhoz tartozó Stettinben [Szczecin] zavargások voltak. Úgy kezdődött, hogy egy rendőr le akart tartóztatni egy részeg embert. A továbbiak szinte a mostanában szokványos „recept” szerint folytak le. A tömeg megtámadta a hatósági épületet – jelen esetben a rendőrséget –, a börtönt és a szovjet konzulátust. – Románia sem engedi be az ENSZ-megfigyelőket. – Állítólag a

közelmúltban Kassán is zavargások voltak, úgyszintén a litván egyetemisták között is. – Ugyancsak esküsznek arra egyesek, hogy Kijevben mindenütt tankok és páncélkocsik állanak, mint Pesten, egyébként azonban az élet rendesen folyik. – Amerika tiltakozott Kádáréknál a telefon-összeköttetés megszakítása miatt.

A salgótarjáni eseményről szereztem hiteles értesülést. Röviden: két letartóztatott munkástanács tag kiszabadítását követelte kb. 5-8 ezres tömeg. A körülötte lévő házakból az ávósok közülük géppuskáztak. (A *Népszabadság* éppen ellenkezőleg írta: maguk az „ellenforradalmárok” lötték az ellenforradalmár tömeget „provokációból”. Ilyen ügyetlenül hazudni!). Kb. 80 halott, 150 olyan sebesült, akit kórházba vittek, többen otthon kötöztették be magukat. Tíz perc múlva a városban nyomtatott röpcédulákat szórtak, melyen bejelentették, hogy sikerült az ellenforradalmi kísérletet letörni. Azután az ávós alezredes, aki lövetett a tömegre, bement a kórházba vért adni. Ekkora cinizmus felháborította a kórház személyzetét: leköttek az ávóst, és kiutasították a kórházból.

De hogy derűsen fejezzem be:

„Mi lesz a Sztálin-szobor helyén?” – „Szökőkút, hogy akik eddig nyaltak, ezután öblögethessenek.”

És egy régi vicc új változatban: A csodarabbi szerint kétféle módon szabadulhat meg Magyarország az orosz katonaságtól, vagy természetes úton, vagy csodás úton. Természetes úton, ha Gábor arkangyal leszáll, és kiúzi őket. Csodás módon: kimennek az ENSZ határozatára.

Ugyanaznap este.

A budapesti rádió riportokban, a szereplő személyeket megszólaltatva, számolt be arról, hogy hogyan reagáltak Budapesten az emberek a mai sztrájk törési kísérletekre.

Közlekedés. Zuglóban a 44-es villamost megállították. Egy villamosra rálóttek. Egy 7-es autóbust Pesten fel akartak borítani. Egy kalauznó panaszos hangon beszámolt arról, hogy ő a közönség kényelmét akarja szolgálni, és mégis ma a 32-es autóbuszon utazva leköpdösték az emberek, szidták, végül verekedés is támadt. (A 32-es autóbusz külterületen közlekedik, Kőbánya és Újpest között.)

A Damjanich utcai Közért-bolt kinyitott, de a vezetők becsukatták, ugyanúgy a Szemere utcai közértet is.

A „Petőfi-brigád” is kivonult a József körút 81-es ház elé, hogy dolgozzék. Nem vagyok tisztában ezzel a brigáddal, vajon valóban önkéntes alakulat-e, vagy a kormány bérencei. Romeltakarításon dolgoznak, és én ki is vettem volna ezt a munkát az általános sztrájkból. Egy brigádtag a következőkről számolt be a rádióban. Reggel kivonultak kb. ötvenen. Várták a dömpereket, de nem jöttek, mert már az elsőt felborították az emberek. Aztán ők azért munkához láttak, de a körülöttük gyülekező nép kezdte őket szidni. A tömeg magatartása egyre fenyegetőbbé vált. Mikor aztán kövekkel kezdték őket dobálni, akkor bemene-kültek egy házba a kapu alá. De onnan meg a lakók akarták őket kikergetni mint sztrájk törőket. Ők azt mondták, nem mennek ki, míg kövekkel várnak rájuk kint. Végül is a rendőrség mentette ki őket a szorongatott helyzetükből.

A menekülő 130 ezer magyarból a Joint jelentése szerint hatezer a zsidó. Ez öt százalék.

A Nagy Imréékkel elhurcolt Vásárhelyi Miklós újságíró lakását kiigényelték. Rajkné fia számára kért tankönyveket egész évre. Ebből arra következtetnek, hogy soká nem engedik őket haza. Virágnyelven azt is megírták, hogy úgy érzik magukat, mint a gyűjtőfogházban. A román követségen keresztül leveleznek továbbra is.

Az indiai megbízotthoz ittjártakor elment három magyar író, hogy tájékoztassa őt az itteni helyzetről. Menon azonban nem akarta szóhoz engedni őket, és előbb ő foglalta össze, hogyan látja a magyarországi helyzetet. Mire a három író csodálkozva vallotta be, hogy ugyanazokat mondotta el, amiket ők szerettek volna.

Mécs László a közelmúltban kiköltözött károsult öccsétől először Gödöllőre a plébániára, majd onnan a máriabesnyői kolostor plébánosa, a kapucinus Kis Gábor meghívására elment hozzá káplánhelyettesnek.

Az a szólásmondás járja most Pesten, hogy a magyarországi kommunista pártot szétlőtte az orosz hadsereg. Igen gyéren jelentkeznek az új pártba az emberek.

December 13. csütörtök

Az élet megindult, a sztrájk megszűnt.

Félő azonban, hogy ismét sztrájk lesz Kádár lehetetlen viselkedése miatt. Ugyanis letartóztatta a Központi Budapesti Munkástanács elnökét: Rác Sándort, egy 23 éves szerszámgépkészítő gyári munkást és egy társát, az alelnököt: Bali Sándort, mégpedig csúnya módon. A Parlamentbe csalták őket azzal az ürüggyel, hogy Kádár tárgyalni akar velük. Amikor beléptek a Parlamentbe, azonnal letartóztatták őket. Több helyen emiatt ismét sztrájkolni kezdtek, főleg az ún. Beloiannisz gyárban (volt Standard), ahol Rác és Bali alkalmazásban van. Ott állítólag hatezer ember vonult sztrájkba, mire a gyárat megszállta a fegyveres hatóság.

A *Népszabadság* mai számának vezércikke „Az ellenforradalom sikertelen kelepceje” címmel ír a sztrájkokról. Neki a munkások harca „ellenforradalom”, a tökéletesen sikerült sztrájk „sikertelen kelepce”. Nyíltan hazudnak tovább, folytatják a Gerő politikáját. Nem csoda, ha ma az a hír terjedt el a városban, hogy Gerő visszajött, itt tartózkodik Pesten. A munkások nem akarják, hogy a gyárakban ezután is legyenek „üzemi pártszervezetek”. A *Népszabadság* erről szóló cikkében olvassom ezt a mondatot: „A gyárban termelni kell, nem politizálni, mondják az aggodalmaskodók. De ez az érv hamis”. Ez az érv hamis, ha arról van szó, hogy a kommunista párt ne politizáljon a gyárban, ugyanakkor viszont a munkástanács ellen az az egyik fő kifogásuk, hogy politizálni akar. Folytatna csak a munkástanács kommunistabarát politikát, rögtön helyes lenne, hogy politizál.

Ma vettem meg a tegnapi lapot is, mert tegnap csak 12 óra felé lett újság. Mint jellemző apróságot hadd említsem meg, hogy a *Népakarat*ból igen csekély példányszámot adnak ki. Rendesen egy-két perc alatt szétkapkodják, és én csak protekciósan tudom megszerezni, titokban csúsztatja a kezembe Józsi bácsi a

*Népszabadság*ba beledugva. Nos, tegnapelőtt, a sztrájk első napján 300 darabot kapott belőle árusítani Józsi bácsi. Oka: vezércikket írt a sztrájk ellen.

Hadd említsem meg, ha már újságokról van szó, Hamvas csanádi püspök balkezességét. A sztrájk első napján a *Népszabadság* közli Hamvas püspök pásztorlevelét, amelyben többek között elítéli a sztrájkot is. A körlevél papoknak szól, tartalma nem volt rossz. De: amikor a magyar munkásság küzd az egyházüldöző és vallásellenes kommunizmus ellen, és ebben a küzdelemben egyik fő eszköze a sztrájk, akkor a sztrájkoló nép a sztrájk első napján az egyházüldöző és vallásellenes kommunistapárt hivatalos lapjában egy katolikus püspök felszólítását olvashatja arról, hogy ne sztrájkoljon. Persze, Hamvas nem a *Népszabadság* számára írt, de tízéves tapasztalata megtaníthatta volna arra, hogy a kommunisták mindent felhasználnak a maguk céljaira. Mért nem marad a körleveleiben szigorúan vallási téren? Okosabb lenne, ha Krisztust prédikálná, mint ha politizálna. Lám a Grósz pásztorlevelét és beszédét sem sztrájk idején, sem előbb nem közölte, mert ebben az van, hogy őrizzük a nemzet egységét és imádkozzunk, és hogy a népek sorsa Isten kezében van. El tudom képzelni, milyen zokszavak kíséretében olvasták a munkások Hamvasnak a kommunisták által jól időzített szavait.

A sztrájknak, sajnos, halálos áldozatai is vannak. Tegnap több helyen összetűzés, tüntetés volt, főleg a villamosok és autóbuszok körül. Így a Kossuth téren, Rákóczi úton, de a legnagyobb szabású a Móricz Zsigmond körtéren Budán, ahol állítólag a lövöldöző Kádár-rendőrök közé vágta egy kézigránát. B. Laci jelent meg ma nálam nagy örömmre, mert már aggódtam érte. Ő a körtér közelében lakik, a Budafoki úton. Mondja, hogy amikor lövöldözni kezdtek, oda akart menni a térre, de a rendőrök nem engedték odamenni, és mást sem. Mondtam is neki: „Te odamész, ahol lőnek, én meg azt a helyet keresem, ahol nem lőnek.” Hiába, fiatal még. Tanársegédnek nevezték ki a közgazdasági egyetemre, és ősszel katonáskodnia kellett. A kiskunhalasi kaszárnnyában érte a forradalom. Öten voltak friss diplomás katonák. Mihelyt kiűtött a forradalom, elvették a fegyvereiket, és őrizetben tartották őket, afféle szobaáristomban egy hétig, míg Maléter honvédelmi miniszterhelyettes lett. Akkor aztán ők követelték a leszerelésüket, és hazamentek falujukba. A bajai, egyetemet végzett katonákkal ugyanúgy bántak el, ott annyian voltak, hogy egy századot tettek ki. A gimnazista diákok tüntetést szerveztek – Baján – a kiszabadításukra. Dobai nevű, Oroszországban végzett parancsnok lövetni akart a tömegre, mire a katonák a parancsnok felé fordították a fegyverüket. Erre megszeppent, és kiengedte az egyetemet végzett katonákat. Azok feljöttek Pestre állítólag harcolni, mert akkor még folyt a forradalom. Mikor pedig november 4-e után az oroszok ezt megtudták, követelték Dobaitól, hogy adja ki őket. Igen ám, de ezek nem mentek vissza Bajára. Így Dobai úgy oldotta meg a dolgot, hogy egy másik századot adott ki az oroszoknak, és azokat kivitték Oroszországba fogságba. Eddig B. Laci elbeszélése.

Az ENSZ-ben megszavazták Oroszország megbélyegzését, mert elrabolta Magyarország szabadságát, és követelik, azonnal vonuljon ki Magyarországból. A szavazatok eloszlása: mellette 55, ellene 8 (szovjet tömb: Szovjetunió, Belorusszia,

Ukrajra, Albánia, Románia, Csehszlovákia, Lengyelország, Bulgária). Magyarország nem volt jelen, Jugoszlávia tartózkodott. Összesen 13-an tartózkodtak.

Gyilaszt, Jugoszlávia volt alelnökét, Tito volt jó barátját és fegyvertársát, háromévi fegyházra ítélték, mert cikket írt a jugoszláv rendszer ellen. Cikkében többek között kifejtette, hogy a nemzeti kommunizmus nem állhat fenn sokáig, mert vagy függőben marad a Szovjetuniótól, vagy pedig eléri a függetlenséghez, a demokráciához. A vád az volt: hamis tájékoztatást adott Jugoszláviáról külföldi újságban. Szellemsen jegyezte meg egy angol lap: az ítélet többet árt Jugoszláviának, mint maga a cikk, és hogy most Gyilasz a saját bőrén tapasztalhatta, amit írt: a kommunizmus csak egy bizonyos határig mehet el a szabadságjogok terén.

Nehru beszédet mondott otthon Indiában. Ebben kifejtette, hogy már kapott tájékoztatást India moszkvai és prágai követe útján Magyarországról. (Állítólag megint jönnek ezek a követek. Itt most bizonyos bizakodás van ezen a téren, bíznak abban, hogy Indiának sikerülni fog jobb belátásra bírni a Szovjetuniót.) Nehru kijelentette: az orosz csapatok beavatkozása indokolatlan volt, nem volt jogosult, a budapesti rombolás szívettépő, és olyan, mint a legszörnyűbb háborús pusztítás, hogy Magyarországon nemzeti forradalom volt, amelyben ha volt is egy kis reakciós és külföldről jött réteg, egyetemes népi mozgalom volt, amelyben részt vett a munkásság túlnyomó többsége. (Nehru most már tudja, de Kádár mikor fogja tudni? Vagy ő is tudja már, de úgy tesz, mintha nem tudná?). Azt mondta továbbá Nehru, hogy a mostani magyar ellenállás emlékezteti őt az indiai népnek az angolokkal szemben tanúsított ellenállására. Szép, hogy így kiállott értünk Nehru, vagy ahogy Hoványi házmester néni mondja innen az Áldás utcából: „a Nérő”. Nehru adatai szerint a harcokban 25 ezer magyar halt meg, és 7 ezer orosz.

Ötven jugoszláv író és tudós memorandumban követelte az előrehaladott korú Lukács György szabadon bocsátását.

Gyilasz szerint a magyarországi fölkelés a kommunizmus végének kezdete.

Szczecinben ismét voltak zavargások. Kilencven embert tartóztattak le. Poznanban 30 ezer (Harmincezer!) gyári munkás követelte nagygyűlésen az oroszoknak Magyarországból való kivonulását. A japán egyetemisták határozati javaslatban fejezték ki rokonszenvüket velünk szemben. Szerintük a magyarországi fölkelés „örök érvényű fontos esemény az emberiség történetében”.

Vidéken több helyütt összetűzések voltak, így Hódmezővásárhelyen, Debrecenben stb.

Ma a budapesti rádióban új szpíker szólalt meg. Megismertem a hangját, eddig Moszkvából közvetítette a magyar adásokat: „Halló, itt Moszkva, itt Moszkva beszél”. Október 23-ig minden áldott nap volt egy-egy félóra rádióadás magyar nyelven Moszkvából a budapesti rádióban!) ezen a címen: „az épülő kommunizmus nagy országából”.

A statáriumról szóló rendeletet Kádárék kiegészítették ezzel: a büntetés mindig halál.

Kodolányi Mózésének kéziratos példánya első kötetét visszavittem Lipcseyéknek, akik közvetítették hozzám. Ez alkalommal ültem először október 23-a óta villamoson és a 11-es autóbuzson.

Vettem búzát a vásárcsarnokban: Luca-nap van. Ültetek.
A hőmérséklet reggel plusz 1 fok.

December 14. péntek

A mai napom a karácsonyi vásárlások – egy órát álltam sorban, míg bejutottam egy játékboltba – és az érdekes hírek jegyében folyt le.

Állítólag az oroszok már ejteni akarják Kádárt, mert látják tehetetlenségét. Itt van Malenkov, Szuszlov és Mikojan, és ők tárgyalnak. Kádár utóda Horváth Imre volna. Valami lehet benne, mert Horváth tárgyalt az ENSZ főtítkárával – hogy miről, titokban tartották –, és „Európába utazott”. A moszkvai Menon is tárgyalt Sepilovval, ennek tárgyát is titokban tartják. Valószínű a magyar ügyről tárgyalnak. Van egy olyan vélemény, amely szerint az orosz katonaság már október 23-a előtt özönlött be az országba (lásd a vonatkorlátozást!), mégpedig azzal a céllal, hogy lerohannak Egyiptomba. Ezért nem a szovjet katonák becsapásának a jele volt az, hogy itt tengert, Szuezt kerestek, és egyesek Berlint, hanem valóban ezek voltak a szándékolt céljaik.

Másik igen érdekes hír – de hitelességéért nem vállalom felelősséget! –: a Nagykovácsi melletti Zsíroshegyen 8-10 ezer főnyi kitűnően felszerelt magyar katonaság tartózkodik. Felkelők. M. Feri járt arra egy szénégető ismerősével, és állítása szerint látta őket, beszélt is velük. Amikor kérdezte, miért vannak itten, lekergették őket.

Esztergomból járt itt egy tanár ismerősöm. Mondja, hogy Esztergom mindent utánacsínál Pestnek: a december 4-i asszonytüntetést fekete lobogókkal az ottani hősi emlékműhöz, a délután 2–3-ig tartó néma tüntetést és a héten a 4 órás sztrájkot olyan tökéletesen, hogy még az utcára sem igen mentek. A férfiak egy része gyászszalagot hord addig, míg az orosz hadsereg Magyarországon tartózkodik.

A Beloiannisz gyárban tovább folyt az ülő sztrájk Rácz és Bali letartóztatása miatt, a gyár körül rendőrség, katonaság.

A kormány bevezette egy hónapi időtartammal a gyülekezési és felvonulási tilalmat. A maximális büntetés öt év. Közölte az ünnepeket, illetőleg „fizetett munkaszünetes napokat”: január 1., húsvét, karácsony másnapja, április 4., május 1., augusztus 20. – Érdekessége, hogy november 7-e már nem ünnep. A katolikus ünnepekről még mindig nem vesznek tudomást. Viszont föltűnő, hogy április 4-ét tartja, viszont március 15-e csak „tanítási és hivatali szünnap”.

Kétségbeesett felszólítást intézett a kormány a bányászokhoz, hogy dolgozzanak. Azok meg úgy hallom, ragaszkodnak Kádár távozásához.

Ma értem meg az első villanykorlátozást, délután 6–7-ig nem égett a lakásban a villany.

Szép tavaszias, napsütéses nap, reggel plusz 5 fokkal. Délben 12 fok!

Az építkezések, ill. javítások lázas tempóban folynak, a Nemzeti Színház körül és a Rákóczi úton valóságos zsigb vásár, a Margit hídon a 036 jelzésű tank eltűnt, helyére a 023-ast tették.

Fekete Gyula írót letartóztatták.

Már árulják a karácsonyfákat.

December 15. szombat

Gyertyafénynél írok, az áramkorlátozás most már minket is utolért. Délelőtt sem volt villany egy ideig, most meg délután fél öt óta csak egy félóráig égett. Pillanatnyilag este nyolc óra van. A kellemetlen a dologban az, hogy nem lehet rádiózni, az ember elmarad a külvilágtól.

Vegyes hírek.

Eden angol miniszterelnök bukófélben van.

Nehru útban Washington felé New Yorkba érkezett. Nyilatkozott rólunk. E szerint eleinte azért voltak tartózkodók, mert előbb tájékozódni akartak. A szovjet csapatok kivonulása mellett vannak, és amellett, hogy a magyarok szabadon rendezhessék be életüket.

Itt jut eszembe az asztrológusok legújabb jóslata: december 17-e körül Magyarország javára egy idegen befolyás fog érvényesülni (indiai?), Moszkvában döntő fordulat lesz, egy katonát megölnek, és Magyarország boldogabb új év elé néz. Indiáról lévén szó, még egy anekdotát! Lehet, hogy nem igaz, de jellemző a franztadtiakra. Tudvalevőleg belterületen ott volt a legerősebb az ellenállás a Szovjettel szemben. Menon indiai követ a Ferencvárosba is elment, házakba, utcára beszélgetni. Egy helyütt kb. 30-40 ember vette körül, mire egy franztadti felhívta telefonon a rendőrséget, hogy itt és itt nagy csoportosulás van. Erre megjelentek az oroszok tankokkal minden oldalról. Aztán mutogatták Menon-nak: „Látja, ha 30-40-en összegyűlünk, már jönnek ránk tankokkal”.

De ha már az anekdotáknál tartok: Az Írószövetség büféjében Zelk Zoltán Hamvas pásztorlevelére célozva azt mondja Possonyi László katolikus írónak: „Mindig van egy áruló püspök”. – Possonyi: „Igen, igen, de azért Sztálin-ódát mégsem írt” (Zelk ugyanis írt).

Három nyugati újságíró, akik Csepelre mentek, beszélgetni akarván a munkásokkal, a rendőrség elvitt és 8 órán át fogva tartott.

Az angolok szerint tovább tart az ülő sztrájk Ráczék kiszabadítása érdekében, és ehhez csatlakozott Csepel is.

Tatabányán a budapesti rádió bevallása szerint a bányászok 50 %-a hiányzik. Ezt már én teszem hozzá: a toborzott bányászok hazamentek, többen meghaltak a harcokban, többen disszidáltak.

A magyar újságok beszámolnak arról, hogy hol, hány fegyvert és töltényt szedtek össze, adtak be. Azért még mindig sok marad a lakosságnál.

Egerben erős morajlás kíséretében kisebb földrengés volt. Beszéltem egy rendőrrel, aki kint volt szolgálatban december 4-én a Hősök terén az asszonyok tüntetésén. Azt mondja, nagyon megható volt a sok fekete fejkendő asszony, és azt mondja, hogy egyszerű asszonyok voltak, munkásasszonyok.

A begyűjtési minisztérium megszűnik. Eszembe jut, hogy az állam 30 fillérért vette be a parasztoktól a tojást, és eladta 1,80 – 2 Ft-ért, tehát hatszorosaért. A bácsalmási bort 1,50-ért, újabban 3,60 Ft-ért, és eladta 10 Ft körül. És annak idején Rákosi azt mondta, azért kell megszüntetni a kiskereskedelmet, a magánkiskereskedőket, mert a termelő és a fogyasztó közönség közé áll, és nagy haszonkulccsal dolgozik, így pedig a termelőtől közvetlenül a fogyasztóhoz jut az áru.

A napokban, amikor feloszlatták az osztrákok a fegyveresen átmenekültek internálótáborát, és nyolcvanán hazajöttek, a hazajött bakákkal riportot rendezett a budapesti rádió a kintmaradt katonáink hazahívása érdekében. A bakák következetesen s-sel és z-vel ejtették: így: „salzburgi tábor”. A végén egy nő elénekelt egy érzelmes nótát, amit most hallottam először. Eredetét nem tudom, dallama slágerízű, fülbemászó, tartalma a honvágy, és így kezdődik: „Oly távol messze van hazám – Csak még egyszer láthatnám!”

Végül egy kulturális hír: a hulladékgyűjtő vállalatnak, a MÉH-nek tíz vagon papírt ad át az Állami Könyvterjesztő Vállalat a Párizsi Nagyáruház kiürítésével. Itt raktározta ugyanis el az „új magyar irodalom” és a kommunista irodalom el nem adott termékeit. Ilyen rengeteg könyv maradt a nyakukon! Mert nem azt adták ki, ami jó, hanem ami „vonalas”.

Közben kigyulladt a villany, csak el ne aludjon megint, mint az előbb!

Ma ismét összeültem szokásos asztaltársaságommal, Kozocsa Sanyival és Bisztray Gyulával a Csendesben. A megszokott alkonyi óra helyett délelőtt. Szesztilalom lévén almáspitét fogyasztottunk. Bisztrayt behívták az egyetem irodalmi fakultásának forradalmi bizottságába. Őt még 1949-ben tették ki világnéazete miatt az egyetemről, ahol irodalomtörténeti rendes tanár volt. Most meg a diákok hallani sem akartak a Waldapfelekről. Bóka és Tolnai kint tartózkodnak Moszkvában. Sőtér István Prágában azt nyilatkozta, hogy megvárja, míg kialakul a helyzet. Ezt a diákok rossz néven vették tőle. Sőtér minden állásáról lemondott. Mikor a bizottság befejezte működését, Bisztray kijelentette, hogy nem megy vissza a katedrájára. Említettem, hogy szeretném megnézni, mi lett a Sztálin-szoborral, illetve helyével. Lebeszéltek róla. Bisztraynak egy vasutas ismerőse ment arra. Felrakták egy teherautóra. Mikor az autó az így összeszedettekkel megtelt, a parancsnokságra vitték őket. 37-en voltak. A vasutast nagy nehezen kiengedték, a többit nem. Mondják, hogy a Sztálin-szobor ott maradt csizmáit az oroszok tankágyúkkal lelőtték. Az a tréfa járja, hogy sehogy sem tudták leszedni a Sztálin-szobrot. Erre elébe tettek egy karórát, mire lehajolt.

Két angol újságírókat kiutasítottak Kádárék, mert ezek Csepelre mentek híryanagért a munkásokhoz.

December 16. vasárnap

Ma megjártam Budafokot. Oda is, vissza is járművel, mert lázas iramban hozzák rendbe a várost, a meglőtt házakat és a közlekedést. Ma reggel is, ahogy a Margit hídon átbundukoltam, egyszer csak villamos csöngetett mellettem: a 66-os már jár a Nyugati pályaudvarig.

Egy csomó hírral jöttem vissza Budafokról.

A budafoki Zománcgyár népszerű munkástanácselnöke egy Fonyódi nevű fiatalember, 36 éves. Háromszor akarták letartóztatni az oroszokkal vegyes kádárista fegyveres alakulatok. Amikor először megjelentek a fegyveresek, a portás alarmírozta a munkásokat, mire ezek kalapácsokkal és ami éppen a kezük ügyébe esett, beözönlöttek Fonyódi irodájába olyan tömeggel, hogy a fegyveresek a szó szoros értelmében a falhoz szorultak. Látták ezt a munkástömeget, helyet kértek

a távozáshoz. Másodszor be sem engedték őket. Harmadszor azonban csak akkor kapott észbe a gyár, amikor már vitték Fonyódit. Nosza, ők is autóra! A Gschwindt-gyárnál már sikerült eléjük kerülni, és a karhatalom autójából kihúzták Fonyódit. Az csak ült ott mosolyogva, de nem szólt semmit. Hazavitték a munkások. Ez az utolsó eset pár nappal ezelőtt történt. Eddig még szabadon jár.

Egy repülőgép kering naponta Csepel fölött. Köröz, füstszalagokat rajzol az égre, és az oroszok lőnek rá. A lakosok nem tudják, légvédelmi gyakorlatról van-e szó, vagy nyugati gépről, mely fényképez.

A Beloiannis (volt Standard) gyár tovább sztrájkol Ráczkék letartóztatása miatt. A karhatalom megszállta őket, és ellenőrzi, dolgoznak-e. Kényszeríti őket. Most arra gondoltak, hogy be se mennek, mert a Kádár-karhatalmisták miatt nem tudnak ülősztrájkot csinálni. Csepel azonban folytatja az ülősztrájkot. A csepeliek munkástanácsát a kormány feloszlatta, de most újból üléseznek a kormány beleegyezésével. A hátterét nem tudom.

Egy Hun Imre nevű budafoki 11 éves kölök még a harcok idején eltűnt. Zongoraórára ment, és nem jött vissza. Kétségbeesett édesanyja mindenütt kereste, még a hullaházakat is sorra járta. Hetek múlva került elő. Bent volt egész idő alatt a Kilián laktanyában. Kérdezi tőle a komaasszony: „aztán mit csináltál bent?” Azt felelte, hogy „azok az irigy felnőttek” nem adtak neki puskát, pedig tudott volna lőni, hanem benzint kellett neki öntögetni üvegekbe, és a harci szünetekben a sebesülteket és hullákat segített szállíthatni, sebesültszállító kocsiakat kísért. Egy ilyen alkalommal „bukott le”: egy orvos felismerte, és hazavitte az édesanyjához. Most legutóbb meg ugyanez a gyerek játszott több társával. Egy kézigránátot találtak, és azt macerálták, addig, míg fel nem robbant. Ő a robbanás pillanatában, mint afféle tapasztalt „katonaviselt” ember, azonnal hasra vágódott. Nem is lett semmi baja. Társait kórházba kellett szállítani.

Liszka mama, aki ápolónő a Tétényi úti kórházban, mesél egy másik „fiatalról”. Mindössze nyolc éves volt, harcolt tankok ellen. Láblövéllel vitték be a kórházba. Zsebei tele voltak kézigránátokkal. Mikor levetkőztették, a hóna alatt odakötve egy nagy konyhakést találtak. Egy barátjával szöktek el az oroszok ellen harcolni, a másik konyhakést vitt magával fegyvernek. „Nekünk már nem jutott más” – mondta.

B. katonaidejét szolgálta. Mint ilyen került a Kilián laktanyába. Ott harcolt. Amikor megadták magukat, és az első csoport katona kiment a laktanyából, a bent maradtak sortüzet hallottak kívülről. Ebből azt gondolták, hogy agyonlőtték őket. Elbújtak abban a nagy épületkolosszusban. Végül is fogságba jutott, és jelenleg Ungvárott van, onnan csempészett haza levelet az apjának. Egy Pócs nevű budafoki fiú ávós volt. Erről meg az a hír járja, hogy az egyik föld alatti folyosóban rekedt a pártház alatt vagy a belügy alatt két hétig. Amikor az oroszok katonailag már leverték a fölkelést, előmerészkedtek. Az ávóellenes közhangulat miatt az apja vidéki rokonoknál dugta el egy időre. Most már előjött, és jelenleg a Kádár-karhatalomnál van beosztása. Ismerem őt is, az apját is. Az apja derék ember. Sok baja volt a fiával, mert nem tanult, iskolakerülő volt, és haszontalan. Ha ez a kis hír hiteles, akkor kettő látszik belőle valónak: valóban van vagy volt föld alatti folyosó, másodszor hogy az ávósok tovább szolgálhatnak, nincsenek elbocsátva.

Aminthogy a fiatalok összeszedése is folyik. Egy budafoki orvos unokaöccsét, másodéves orvostanhallgató az illető, az utcáról vitték el teherautóval az elmúlt hét elején.

Erősítették ott lakó rokonokra való hivatkozással a következő adat hitelességét is: Vértesboglár nevű kis sváb faluban mindennap szekéren visznek fel meleg ételt a Vértesben meghúzódnó fölkelőknek. A következők azonban tisztára csak pletykák, nélkülöznek minden komoly alapot, de jellemzők a közhangulatra, közhiedelemre. Tehát: a Bakonyban is vannak fölkelők, aztán Keleten ezerötszáz sárospataki diák is harcol (van-e egyáltalán annyi diák Sárospatakon?), végül egy katonai akadémia minden növendéke eltűnt a közelmúltban.

Egy munkás mesélte, aki egy munkástanáccsal bent volt Kádárnál tárgyalni, hogy Kádár ujjai „ki vannak hegyezve”, és idegbeteg. Valaki azt is tudni véli, hogy még a Nagy Imre-éra alatt azt jelentette ki Kádár: „Pusztá kézzel is nekimegyek az orosz tankoknak”. Egyelőre nem nekik ment, hanem velük. A szó szoros értelmében, mert hallom, hogy Tatabányára – az egyetlen helyre, ahova miniszterelnöksége óta kimerészkedett – orosz tankok kísérték. Mondják, hogy ott a bányászok a Kádár kérelmére leszálltak a bányába, ott aztán egy csillét teleszartak, tetejébe cédulát tűztek, melyen jelezték, hogy ezt küldik Kádárnak. Pesten ki van írva az egyik helyen a következő versike: „Itt a lángos, forró lángos/ Le van szarva Kádár János.”

Ezek után jöhet a „lapszemle”. Az új kommunista párttal baj van, mert a *Népszabadság* tegnap felpanaszolja, hogy nem akarnak pártmunkát vállalni a párttagok, azt állítják, hogy megvárják, míg „kitisztul a helyzet”. „Semleges kommunisták”-nak nevezi őket a lap. Másutt meg panaszkodik, hogy a kommunista funkcionáriusoknak felmondanak a gyárakban. A párt nehezen mozog, az igaz, de a helyzet olyan, hogy nem lehet most mindenütt leváltani a vad kommunistákat, így hát sok minden marad a régiben. az egészséges tisztogatás elmarad. – A téveszcséknek a *Népszabadság* szerint kb. 40 %-a oszlott szét. Mezőhegyesről egy parasztküldöttség járt a Földművelésügyi Minisztériumban ezzel a kéréssel, „hogy a Mezőhegyesi Állami Gazdaság területéről a községben lévő minden parasztnak 6 hold földet hasítsanak ki” felszereléssel együtt. A kommunisták újságja ezt megbotránkozva hányja föl, hogy micsoda „visszaélés”. De hát hol a földreform? Hol az elv: „a föld azé, aki megműveli”? Már a kommunista párt is védi a nagybirtokot? – Szó van a hatáskör elhatárolásáról, kijelöléséről az üzemekben. A kommunista párt így akarja: a munkástanács csak gazdasági, a szakszervezet a szervezeti, érdekvédelmi ügyekkel törődjék, viszont politizálni csak az üzemi pártszervezeteknek szabad. Ez magyarul annyit jelent, hogy csak kommunista politikát túrnek meg az üzemekben. – A szénkérdés sokkal nehezebb, mint gondoltam. Tudniillik azzal még nincs megoldva, ha megszűnik a sztrájk és minden bányász dolgozik, mert kevés a bányász, és a bányák a szünetelés alatt sokat rongálódtak és mentek tönkre. A szénbányászatban az összlétszám 84 ezer volt, „jelenlegi becslés szerint mintegy 40-45 ezer fő maradt a bányáknál”. – A statárium életbe léptetése óta most volt az első kivégzés. Nem látok tisztán, valóban bűnözőről van-e szó, ahogyan a kormány állítja, vagy igazi

szabadságharcosról. – A *Népszabadság* mai száma „Becsület és józanság” címen megdicséri Németh Lászlót egy a forradalom alatt megjelent cikke miatt, melyben leszögezi, hogy a szocializmusból meg kell tartani a pozitívumokat, melyben elítéli a sok pártot, és olyan pártot tart csak engedélyezhetőnek, mely szocialista alapon áll. Ezek helyes elvek, és minden józan ember vallotta is már a Nagy Imre tíznapos uralma alatt is. De nem hiszem, hogy Németh László nagyon örül majd, hogy épp a kommunista lap dicséri meg mint „jó fiú”-t. A *Népakarát* tegnapi száma tiltakozik a március 15-e másodrendű szerepe ellen, és reméli, hogy azt is beveszik a fizetett munkaszünetes napok közé.

A török rádió szerint sok orosz katona fellázadt Magyarországon, és a csepeli munkástanács követeli: ne csak tanácsadó, de intéző szervek is legyenek a munkástanácsok. Ugyancsak e szerint a hírforrás szerint öt kőbányai gyár munkástanácselnökét letartóztatták. A két utóbbi hír híhető.

Mondják, hogy a moszkvai orosz egyetemisták mozgolódása a vidéki orosz egyetemekre is kiterjedt.

Szegeden újra megnyílt a színház: a *Bánk bánnal*.

December 17. hétfő

Ma van az a bizonyos december 17-e, amelyre az asztrológusok egy vezető orosz politikus vagy katona halálát megjósolták, és az orosz forradalom megindulását. Most ezen évődünk itthon, lessük a rádiót, és szinte óránként kérdezzük: „Na, él-e még Zsukov?” – „Mi volt az utolsó szava?” – Az „előfeltételek” megvannak. Sepilov külügy- és Zsukov marsall hadügyminiszterek Varsóba utaztak repülőgépen, Moszkvában pedig a héten összeül a kibővített központi vezetőségi pártülés a XX. kongresszus óta először.

Nem voltam kint egész nap, csak kora reggel, így nem tudom ellenőrizni az angol rádió híret, amely szerint Budapesten röpiratokat terjesztenek. Ezekben követelik, hogy az orosz csapatok helyét a másik varsói szerződésbeli állam katonasága, a lengyelek foglalják el. Ugyancsak e rádió szerint a Beloiannisz gyárban megszűnt a sztrájk, és a magyar bányászok ultimátumot adtak át Kádárnak, mely feltételek mellett hajlandók dolgozni. A feltételeket nem közölte a rádió.

Érdekes a Kádárék kísérlete, hogy a munkástanácsokat megszerezze a párt számára. Ezért részben letartóztatja a kommunistaellenes tanácsstagokat, részben pedig új munkástanács-választásokat akar kicsikarni, új munkástanácsstagokat, és így be-bejuttatni a párthoz hű saját embereit.

Most már két ismerősöm van, akit megbotoztak Kádár rendőrei. Az egyiket, F. Bélát a Nyugati pályaudvari tüntetés alkalmából, mert mikor egy Kádár-legény elcipelt egy embert, ezt fasiszta cselekedetnek titulálta. A fején nagy turbán van, vérezett. – A másik K. Árpád, aki a tilalom ellenére át akart menni a Móricz Zsigmond körtér kordonán a múlt heti vérengzés alkalmából a sztrájjal kapcsolatban, de aztán visszavonulásra kényszerült a gumibotok ütlegei alatt. Nálunk ez eddig nemigen volt divatban.

A Móricz körtéren lévő lövöldözés okát még mindig nem tudtam kideríteni. Kádár emberei lötték a fegyvertelen civil lakosságot, mely tüntetett. Vagy csak

csoportosult? Egy sereg ember bemenekült a közeli Fehérvári úti rendelőintézetbe, ahol F. Róza, a komám húga működik. Tőle vannak az információim. A belsőbb szobákba húzódtak az utcaiakból. Hat halott maradt a téren, a helyszínen, többen a háromféle kórházba való szállítás után haltak meg. Hármat Liszka mamáék kórházába vittek, a Tétényi útra, a súlyosakból. Egy 26 éves fiatalember mindig csak azt hajtogatta, hogy nem fogja többet látni a kétéves kicsi fiát. Ahogy szokás mondani, jobb, hogy meghalt, mert egy idegét lőtték át – iszonyú kínjai voltak –, és megbénult derékon alul a teste. Kádár karhatalmi emberei éppen olyan rosszak, mint az ávosok. Vagy azonosak?

A fiatalok elhurcolásától való félelem új divatot kreált: egymás után tűnnek föl Budapest utcáin a szakállas fiatalemberek. Akárcsak 1945 telén, tavaszán. Akkor is mindenki „sztári papá”-nak akart látszani, hogy fogságba ne vigyék. Mások a Kádár-kormány elleni tüntetésből hordanak szakállt, ismét mások „addig nem borotválkoznak, míg az oroszok ki nem vonulnak Magyarországból”.

A kimenekültek száma elérte a 134 ezret.

Tegnap jelent meg először a *Rádióújság* két hónap óta. És először álltam sorba újságvásárláskor. A folyóiratok körül az a helyzet, hogy elvben megmaradnak a lapengedélyek, de „nincs papíros”. Jelenleg csak három napilap jelenhetik meg: *Népszabadság*, *Népakarat*, *Szabad Föld* (parasztoknak), aztán a *Sport* és a képes sportújság.

Kádárék egy-két napja hívták az írókat. Veres ment fel, Háy Gyula és még valaki. Kádár közölte, hogy írhatnak az írók, amit akarnak, a kormány nem kívánja előírni, mint eddig, hogy mit írjanak. Veres Péter megkérdezte, hogy hova írjanak. Kádár megígérte, hogy lesz papír, lesz folyóirat. Ugyancsak megígérte, hogy utána néz a letartóztatott íróknak. Most hallom, hogy a francia rádió szerint Szántó Zoltán, Lukács György és még egy Nagy Imrével elhurcolt hazakerkezett.*

Az államegyházi hivatal megígérte, hogy karácsonyra adnak az *Új Embernek* papírt. Erre elvitték a nyomdába a kéziratokat a szerkesztőségből.

Az idő ködös, enyhe. Reggel plusz 2 fok.

December 18. kedd

Hát úgy látszik, az asztrológia ez egyszer nem vált be. Ellenben egész Pest tele van azzal a hírrel, hogy Kádár Jánost ejtették az oroszok, és más miniszterelnököket fognak kinevezni. Emlegetik Horváth Imrét, de még inkább Erdei Ferencet. Egyes szovjet csapatokat állítólag kivonnak az országból, de lehet, hogy helyükbe másokat hoznak. Azt is pletykázzák, hogy némi bajok vannak mégis magán a szovjet hadseregen belül is. Egyesek állítólag átálltak volna a felkelőkhöz vidéken is, és egyes csapatok szelleme nem megfelelő, lázonganak.

Itt említtem meg ezt az apróságot, melyről nem tudom, hogy igaz-e, nem-e, csak azt, hogy mulatságos. Egy Nógrád megyei faluban ágyúlövéseket hallottak. Nem

* Téves információ: Lukács György csak 1957 áprilisában, Szántó Zoltán pedig csak 1958-ban térhetett haza Romániából.

tudák mire vélni a dolgot, hiszen a harcok már megszűntek. Végre a faluból egy pár ember odabátorkodott, ahonnan a lövések zaja jött. Orosz tüzezek tanýáztak ott, és éppen alkudoztak a falubeli gyerekekkel: egy liter pálinkáért kettőt lóttak az ágyújukkal.

Alkalmam volt elolvasni egy november 9-én elfogott és Oroszországba deportált ember levelét. Megrázó. Hangoztatja, nem volt nála fegyver, élelmet vásárolni ment. Szívhez szóló szavakkal kéri a végén a „magyar testvéreit”, mentse meg. A vonatról dobta ki a levelét.

Levélról lévén szó, ma két levelet is kaptam vidékről. Az egyiket néném ápolónőképzős leánya írta: „Én négy napja vagyok itt Székesfehérváron. Eddig Szekszárdon töltöttük a tíz hetet, a múltóban. Még keresve sem találhattam volna nyugodtabb helyett. Ott igazán nem volt semmi, két este tűntettek, egy este lóttak. Egyedül nekünk van meg teljesen a múltós gyakorlatunk. A többiek már egy hónapja otthon voltak eddig. A forradalom alatt meg állandóan éjszakáztak, helyettesítették a végzett nővéreket. Az iskolánknak az ablakai mentek tönkre, szemben van velünk a párt és a városi tanács épülete, azokat ágyúzták, persze ide is tévedt egy-két golyó. Azok a lányok, akik itt maradtak, a pincében aludtak párszor, óriási felfordulás volt, ahogy mesélik.”

Egy pécsi tudós járt itt, elmesélte, hogy lótték agyon az orosz katonai parancsnokot. A Mecsekben megbúvó felkelők ellen vitte tankcsapatát. Azok sehogy sem akartak menni, erre ő beszállt az első tankba. A Mecsekre érve kidugta a fejét, azonnal több lövést kapott, és az egész tanksor visszafordult. Ott még vannak fölkelők a Mecsekben. És a budapesti újság hogy cáfolta a parancsnok halálát!

Budán meszeltették ki Kádárék ezt a mondatot: „Le a plakátvakaró tókés bérencekkel!” Tudniillik az a helyzet, hogy a Kádár-kormány falragaszait, falra ragasztott röpcéduláit letépdésik, vagy ha ez nem sikerül, legalább összefirkálják ceruzával.

Külföldi hírek

Japánt egyhangúan beválasztották az ENSZ-be. Ó a 80. tagállam

Pineau francia külügyminiszter követelte, hogy Magyarországot semlegesítsék. Kijelentette többek között, hogy a magyar események a kommunizmus csődje.

Dullas külügyminiszter sajtóértekezleten bejelentette, hogy lehet, hogy Titót meghívják Washingtonba látogatásra (Nehru most van ott). Azt is mondotta, hogy most már az orosz számíthat a csatlós népek 60 hadosztályára egy háború esetén, hiszen előfordulhatna, hogy ezeknek az államoknak a katonái más irányba, az oroszok irányába lónének.

Lengyelországban szerződést írtak alá az oroszokkal a lengyelországi szovjet csapatok ügyében. E szerint nem hagyhatják el támaszpontjaikat a lengyel kormány engedélye nélkül.

De hát mi már tudjuk, hogy ez a gyakorlatban mit jelent. Egyszerűen lerohanják az országot, aztán kijelentik, hogy a kormány kérte, ha meg a kormány tiltakozik, egyszerűen elcsapják, és más választanak, illetve neveznek ki helyébe. Mint nálunk. Igaza van annak az angol lapnak, mely azt írja, hogy ha

Lengyelországban is ilyen események fordulnának elő, mint Magyarországon, akkor ez az egész szerződés annyit érne, mint a papiros, amire írták!

Már Dél-Afrikába is megérkezett a magyarok első csoportja. A belügyminiszter fogadta őket. Hogy szétszóródunk!

Megérkeztek az olimpikonjaink is, ők Budapestre, ma délelőtt, Milánóból különvonaton, Belgrádon keresztül. Ti. Bécsen keresztül egyszerűbb lett volna. Marosánt küldte ki a kormány a fogadásukra. Képzem, mily örömmel fogadták őt olimpikonjaink. Marosánról kb. ez a közvélemény: nyegle strici. Az olimpikonjaink közül 48-as nem tértek vissza, hanem szabad országokban menedékjogot kértek. Ugyancsak menedékjogot kért a kint túrázó ifjúsági válogatott futballcsapatunk.

Munkanapokat tettek át, hogy az ünnepek tovább tartsanak. Így vasárnap, 23-án munkanap lesz, és 24-én nem. Úgyhogy három nap munkaszünet lesz: 24, 25, 26. Ugyanúgy áttették az újév előtti vasárnapot is hétfőre, és akkor két napig ünnepelünk egy helyett: december 31-én és január 1-jén.

A mostanában szokásos vásárlási lázhoz még a karácsonyi bevásárlások is hozzájárultak. Úgyhogy már nincs bolt, ahol ne állanának sorba, már a könyvkereskedés előtt is. Egy divatárüzlet előtt én is sorban álltam. Hiába. Nem volt se zoknitartó, se gatyá, se zokni. A meglévő készlet kifogyott és nincs utánpótlás. A Corvin Áruház előtt ezrek állanak sort. Katonák és rendőrök cisnálnak köztük rendet, ötvenesével engedik be az üzletbe őket. A Corvinnak azelőtt félmillió Ft bevétele volt a maximuma egy nap, most két és fél milliót vesznek be naponta. A sorban állás az élet egyéb viszonylatában is bevezetődik. A 2-es villamos előtt illedelmes sorok állanak kettesével, egyesével. Jobb is, mert tumultuózus jelenekek és tolakodások szoktak itt máskor lezajlani.

Hiteles forrásra hivatkozva mesélte ma nekem valaki, hogy mikor Kádár tárgyal, a szobában ávósok vagy karhatalmiak sétálgatnak részben civilben, és a tárgyalófél mögött egy kis asztal mellett egy orosz ül tolmáccsal, akinek mindent fordítanak. Kádár szorongva lesi mindig, mit mond az orosz. Apró cédulákat küzdözgetnek egymásnak tárgyalások közben.

Lapszemle.

A *Népszabadság* panaszkodik, hogy a gyárakban akadályozzák a munkáspárt, azaz a kommunista párt szervezését, az üzemi pártszervezetet, és hamisnak tartja az emberek ellenvetését, hogy „Az üzemben termeljük, ne politizáljunk”. Na persze, ha a szociáldemokrata, vagy kiscgazda, vagy pláne kereszténydemokrata párt próbálna üzemi pártszervezetet csinálni, akkor ez a „hamis tétel” azonnal igazsággá válnék! – Szerdától este 6 óráig közlekednek az autóbuszok. – Az ún. személyzeti osztályokat meg akarják szüntetni. Ezek vizsgálták meg az emberek világnézetét, politikai állásfoglalását, magatartását a rendszerrel szemben (kádereztek), és állították ki a káderlapokat, és beleszólásuk volt, kit hova kell kinevezni, elbocsátani. – A jugoszláv Kardelj egy beszédében azt állította, hogy a magyar kommunista párt fél a munkástanácsoktól. Ebben Kardeljnek igaza van. Most a *Népszabadság* ezt tagadja. Gyermetek érveléssel többek között: „A kor-

mány intézkedéseit a munkástanácsokban garázdálkodó felbújtók eltávolítására csak akkor lehet helyesen értékelni, ha számításba vesszük a konkrét helyzetet". – Nem disszidált Páger Antal, hanem továbbra is a Gellért Szállóban lakik, állami költségen. – Az ávóról írt egy érdekes cikket a *Népszabadság*. Érdekes beismerései vannak. Így: „Rákosi Mátyás személyesen irányította az ÁVH-t.” „A Rajk-per körülményeiről, a vádak hamisságáról, a néhány szörnyű kínzással kiszedett vallomásról, a kínzókamrák titkairól pedig csak néhány tucat ember tudott.” – Hát itt téved, mert ha részleteket nem is, de magát a tényt az egész ország tudta, vagy legalább sejtette. Hisz ezért gyűlölte úgy!

A cikk el is ismeri ezt a gyűlöletet: „A Magyar Államvédelmi Hatóság munkája a bűnös vezetés következtében elrothadt, néppellenessé, s ennek következtében gyűlöletessé vált.” „Az utca embere ekkor (a forradalomban) már végképp nem tett, s általában még ma sem tesz különbséget bűnös és ártatlan ÁVH-s között. Gyűlöli őket, mert 8 éven át félnie, rettegnie kellett attól a szervtől, amelyet a bűnös vagy ártatlan ÁVH-sok képviseltek.” „Az emberek gyűlölete a volt ÁVH-val szemben egyáltalán nem csökkent. ... Meg is mondjuk ezt, mert félnek, hogy a bűnös módszerek visszakerülnek a közéletbe. Menj végig az utcán, s tapasztalod: ha egy rendőr vagy katonatiszt erélyesebben intézkedik, máris szájról szájra jár a hír, hogy az illető katona, rendőr „ávós”. „Most folyik a volt ÁVH-sok ügyének felülvizsgálata” (Igen ám, de senki sem mer jelentkezni tanúnak, így történt aztán, hogy eddig százat vizsgáltak felül és mint a százat igazolták, ártatlannak tartották. A mai körülmények között illuzórikus az egész ávós igazoltatás!) Van még egy érdekes megállapítása a cikknek, amely szintén igaz: „a bűnös módszerek előbb vagy utóbb, de mindig visszaütnek alkalmazóikra”. – Másik igen érdekes beismerő cikke a *Népszabadságnak* a „Volt-e, van-e, lesz-e funkcionárius-arisztokrácia!” Részletek: „Azok létezése, akiket egy idő óta »kucseráknak« neveznek Magyarországon. Igenis, voltak kucserák. Lefüggönyözött autókon suhantak el a túlzásúfolt villamosok mellett. Titkos boltokban vásároltak olyan árukat, amelynekhez az egyszerű emberek csak ritkán vagy egyáltalán nem juthattak hozzá. Órség kísérte minden léptüket.” Megközelíthetetlenek voltak. „Gyermekeik pökhendiekké váltak”. „A »kucserák« különben is külön üdülőkből, külön vízben nyaraltak (a Balaton egy része el volt kerítve részükre!), s ha nem élveztek külön időjárást, az igazán nem rajtuk múlt.” „A közelmúlt hetekben, kucsera-vadászat ürügyén kommunistaellenes hajszá indult ... Egyetlen napon egyetlen kerületben, a XIII.-ban (Angyalföld!) 200 kommunistát tettek ki az állásából, azzal az indokolással, hogy a párt is elítéli a »rákosisítakat«. Az utólagos vizsgálat kiderítette, hogy 200 közül csupán csak néhány ellen hozhatlak fel konkrét vádat. Az ilyen ellenforradalmi cselvetéseket nem tűrjük!”

A *Népakarat* beszámol arról, hogy megkezdték a főváros utcáin és terein eltemetettek kihantolását. Budapest területén összesen 450 ideiglenes sírt számoltak össze. Itt olvasható az is, hogy a salgótarjáni rendőrség vezetője nem volt hajlandó felvilágosítást adni a december 8-i véres eseményekről. „Egyelőre az ügy még meglehetősen tisztázatlan.” – Vajh miért?

Ma olyan sűrű, dús köd ereszkedett az esti órákban Pestre, amelyenre nem

emlékszem. Egy lépésre sem lehetett látni. Csak a terepismeretem segített a hazagyaloglásban itt a Rózsadombon, mert itt a lámpák sem égtek, sem az utcán, sem a lakásokban, épp akkor villanykorlátozás lévén. A kerítések és fák tömörségüknél fogva sötétebbek voltak a ködnél, és így tudtam tájékozódni. Így baktattam, lassú léptekkel, nemegyszer tapogatódzással segítve magamon.

December 19. szerda

Csendes, ködös, eseménytelen nap, reggel mínusz 1 fokkal. Csak a kommunista kínai ifjúsági szövetség lapjának cikke emelkedik ki érdekességével. Csodálom, hogy a *Népszabadság* közölte. Tendenciája nyilvánvaló. Ha nem mond is nevet, messziről kiviláglik, hogy az orosz és magyar eseményekre vonatkozik, hiszen Kína eddig egyetlen kis államot sem nyomott el, na, talán legfeljebb Tibetet. A „nagynemzeti sovinizmus”-ról szól. Részletek: A nagynemzeti sovinizmus a következő: „a saját ország jelentőségének mértéktelen túlbecsülése, a többi ország lebecsülése és nem egyenlőként való kezelése”. „Az ilyen ország saját felsőbbrendűségének tudatában saját érdekeit minden tekintetben más országok érdekei fölé helyezi ... nem tartja szükségesnek, hogy más nemzetekkel egyenrangúan bánjon.” Az ilyen nemzet „olyan útra lép, mely gyökeresen ellentétes a marxizmus-leninizmussal és a proletár nemzetköziséggel”. „Minden nemzetnek, legyen bár kicsi vagy nagy, gyenge vagy erős, egyenlőnek kell lennie.” „Ami a szocialista országok közötti kapcsolatokat illeti, ezeknek a teljes egyenlőség, az egymás területének, függetlenségének és szuverenitásának teljes tiszteletben tartása, az intervenciótól és az egymás belügyeibe való beavatkozástól való tartózkodás, az egység és barátság ... alapján kell felépülnie.” – Figyelemreméltó még ebben a kommunista *Népszabadságban* a „Karácsony előtt” című kis, ún. színes írás, melyben a karácsonyi ünnepről olyan melegen és olyan hangon ír, hogy egy katolikus lap sem írhatna különbül, már csak a Kis Jézus neve hiányzik. Ez örvendetes új hang. Egy mondat: „Este aztán bájos vendégek csöngettek be budai lakásunkba, az idei első betlehemesek ajkáról csendült fel a megható ének: »Mennyből az angyal.«” Régi szép karácsonyi emlékeket emleget és nem „fenyőfaünnepélyeket”, ahogyan a Rákosi-korban mondotta a hivatalos sajtó. Így fejezi be: „régén volt ilyen nehéz karácsonya a magyar népnek, de biztató és örvendetes, hogy karácsony varázsa töretlen maradt, sokat szenvedett országunk készül a szeretet ünnepére”.

A *Népakarat* a múlt hét keddjén Miskolcon lezajlott, „a karhatalmi alakulatok és tüntetők közötti lövöldözés” káraitól számol be. Ugyancsak ez panaszolja föl, hogy sok az igazságtalan letartóztatás, és hogy a letartóztatásokat eltítkolják, a kétségbeesett hozzátartozók nem tudják, hová tűnt el a család tagja.

Új lapot ismertett meg. *Mai nap* a címe, délutáni lap, „színtelen, iztelen, szagtaslan”. Kommunista párti, Kádár-párti lap. A mai nappal érte el I. évf. 15. számát.

Még hadd írjam ide az egyik lap mondását: „A Nyugat ellen emelt fal kevés védelmet nyújt az oroszok számára, sőt az is lehet, hogy rájuk dől.”

A külföldre, Nyugatra menekülő magyarok száma 143 ezerre nőtt. Nem vagyok híve az indokolatlan disszidálásoknak, főleg nem a kisgyerekekének, kiket legtöbbször a kalandvágy hajt. Más persze, ha valakit itthon halál vagy elhurcolás veszélye fenyeget, vagy akinek házastársa vagy gyermekei kint vannak. József

Attila után szabadon: „És kitántorgott Nyugatra másfél százezer emberünk”. Meddig tart még ez a kivándorlási láz?

December 20. csütörtök

A Margit hidat már magyar katonák, rendőrök őrzik, csak a szigeti lejárón mutat a híd felé három orosz tank ágyúcsöve. Bakái meg fegyvertelenül bámészkodnak a hídon a járókelőkre unalmukban. A város még mindig tele van el nem hordott szemétdombokkal, ezeket most társadalmi mozgalommal, falragaszok felhívásával akarják karácsonyra eltakaríttatni. Az eddigi tempóban és eszközökkel két hónapig tartana. A híd gyalogjárója tele sárral, nem söprik, mint azelőtt. A város továbbra is a vásárlási láz és a sorban állás jegyében áll. Az üzletek csak kettőig, fél háromig vannak nyitva. Folyik tovább az utcai árusítás is. A könyvterjesztő vállalat könyveket adott ki megbízható magánembereknek, ezek is asztalokon árusítanak az utcákon, tereken. Bezúzott, üres kirakatokban is „árusító bódé”-t rendeztek be egyesek, másutt meg maga a tönkrezilált üzlet árul ablaktalan kirakatán keresztül közvetlenül az utcára. De azért az újjáépítés is szépen folyik, a kirakatüvegeket is hozzák már szépen rendbe. Szénből egyre többet bányásznak, bár ez még mindig csekély. Az iskolai szünet december 20-tól január 7-ig tart. Az egyetemeken még híre sincs a tanításnak. Állítólag január 15-én szeretnék megkezdeni.

A *Népszabadság* mai száma kioktatja az angol rádiót, és ez egyszer igazat adok neki. A forradalom heteiben Amerikát nem tudtam hallgatni, de a Szabad Európa rádió bizony sokszor fölöslegesen heccelt és uszított bennünket. Ha ilyesmit hallok, nem tudok megszabadulni attól az elképzeléstől, hogy aki ezt beolvassa, utána beül jó meleg szobájába, dúsan megrakott asztalához, szabad idejében pedig éli világát, mi pedig itt állunk a szép-, szabadság- és egyéb hiányokban, rosszul vagy sehogy sem fűtött szobákban, szerény koszton, és ezer és egy lelki és anyagi gond közepette. Könnyű a kerítés mögül hetvenkedni. És ami a legjobban meglepett, a londoni rádió hírszolgálat is mindig megbízható, ezt most tapasztaltam, amikor híreinek java rólunk szólt. Pedig még ez – az angol rádió – a legkomolyabb külföldi adás.

A *Népakarat* ma nem jelent meg, illetve nem került árusításra. Nem volt papír, vagy nem engedélyezték a mai számot?

Kádár sajtónyilatkozatot adott. Az a baj ezekben a nyilatkozatokban, hogy ebből a téves alaptól indul ki: Magyarországon a lakosság kommunizmust akar és Magyarországon csak kommunizmusnak szabad lennie. De miért? – kérdem én. Hiszen csak törpe kisebbség akarja a kommunista államberendezést, másrészt annyi, de annyi állam nem kommunista, és semmivel sincs rosszabb dolguk ott az embereknek, mint nálunk. Sőt! Hol van az megírva, hogy mi csak akkor leszünk boldogok, ha itt kommunista berendezkedés lesz? Kádár azt mondotta többek között, hogy a fegyveres „ellenforradalmat” leverték, de az „ellenforradalom” elleni politikai harc még nem ért véget. Fölemlíti, hogy Mindszenty az amerikai követségről nyilatkozott, hogy Nagy Imrét kell a kormány élére állítani. Ezt én most hallom először. Azt mondja továbbá Kádár, hogy a munkástanácsokat már október 23-a előtt létre akarták hozni, és hogy „sajnos, az üzemi munkás-

tanácsok első választására az antikommunista, antidemokratikus(!) hullám és uszítás nyomta rá bélyegét”. Bírálta Kardelj is.

A kormány rendeletet hozott, amelynek értelmében a rendőrségnek joga van bírói ítélet nélkül letartóztatni és őrizetbe venni maximum hat hónapi időtartamra azokat, akik a „közrendet”, vagy „a termelés folyamatosságát veszélyeztetik”. Ez magyarul annyit jelent, hogy bevezették ismét az internálást, és megszüntették a sztrájkjogot. Aki sztrájkol, internálják. – Az ÁVH-t nem állítják vissza, ellenben alakítanak egy új politikai rendőrséget, magyarul: egy új ÁVH-t.

Kezdődik újra minden előlről?

December 21. péntek

Napok óta köd borítja a várost és a hőmérséklet mínusz egy fok. Borús nyarunk lesz, ha igaz a következő természeti megfigyelés: a Luca naptól karácsonyig terjedő 12 nap megmutatja a rákövetkező év 12 hónapjának időjárását. Nos, a mai napnak már a szeptember felel ugyan meg, de az elmúlt napok is nyirkos, ködös napok voltak.

Korán ébredtem. Újítást vettem észre a budapesti rádióban, reggel fél ötkor a Rákosi-indulóval kezdi műsorát. Egyébként ma van Sztálin születésnapja. Emlékszem a 70. születésnapra (1949), amikor óriási ünnepségek folytak, az üzemekben azon versenyeztek, ki tud egyfolytában pihenés nélkül tovább dolgozni (24, 48 óráig, ezek össze az emberek), ez volt a híres „sztálini műszak”, és este a Gellérthegyről tűzijáték, a Gellérthegy oldalán pedig hatalmas állványokon villanykörtekkal kirakva világított – emlékezetem szerint – a következő szöveg: „70 év”. Sokan tolongtunk az enyhe téli estén a Duna-parton látványosságot nézni. (A trolibuszok is Sztálin tiszteletére kapták a 70, 71 stb. számokat.) És persze megszólaltak a költők is. Közülük csak Devecseri Gábor *Terjed a fény* című versének első szakaszát akarom itt megörökíteni:

*Aznap született decemberben
Sztálin huszonegyedikén,
melyen az éj kezd zsugorodni
és növekedni kezd a fény.*

Ma ugyan nem növekedett, mert még a déli órákban is villanyfény mellett tudtam csak gépelni, olyan borús volt az ég.

Angliában 150, Amerikában 400 magyar egyetemistának adnak ösztöndíjjal lehetőséget továbbtanulásra.

Moszkvában megnyílt a párt legfelsőbb vezetőségének ülése. Az ún. Orosz Szovjetköztársaságban rendeletet hoztak: 2–5 napig becsukható az, aki a közrend ellen vét, vagy tiszteletlenül nyilatkozik.

A francia nemzetgyűlés felkérte a kormányt, igyekezzék Magyarország semlegesítését elérni. Az angol parlament is tartott vitát a magyar ügyben.

R. Gyurkának a villamoson lelopták a karóráját. Biztos levágták valahogy. Ismét sok a zsebtolvaj, az újságok állandóan figyelmeztetik erre a publikumot.

Az *Új Ember* szerkesztőségében házkutatást tartottak, fegyvert és röpiratot kerestek. Persze, nem találtak. Talán a következő esettel függ ez a házkutatás

össze. Turcsányi Egon egy másik pap társaságában elvitte a Pasarétról a forradalom alatt az államegyházi hivatal irattárát a primási palotába Budára. Most ott is házkutatást tartottak, és elvitték az iratokat. Turcsányit pedig letartóztatták disszidálás közben. Sohasem volt Turcsányi higgadt, megállapodott ember. És ez az ember volt a Nagy Imre-érában Mindszenty titkára. Mindszenty az amerikai követségről kiadta a rendeletét, hogy a békepapokra vonatkozó utasításai végrehajthatók, tekintet nélkül arra, hogy fellebbeztek-e Rómában vagy sem. Ma olvastam egy december 19-i esztergomi körlevelet, aláírva: Witz Béla. Szóval nem Hamvas és nem is Beresztóczy. Ez is lehetetlen helyzet. Mindszenty vagy mondjon le, vagy jöjjön ki az amerikai követségből, de így nem lehet egészségesen kormányozni az egyházat, hiszen megközelíthetetlen.

Ma hallottam egy pap nehéz disszidálásáról. Négy helyen lótték át, mire a határra ért. Ott aztán parasztszekérre rakták és sikerült átvinni osztrák területre. Most Bécsben fekszik betegen.

Port-Szaidban 650 egyiptomi vesztette életét az angol beavatkozás következtében. Azért ez sem volt rendes dolog!

A Kilián laktanyából is kivonult már az orosz katonaság. Munkásszálló lesz ott.

A szesztilalom ellenére csütörtökön harminc eszméletlenségig részegyet kellett a mentőknek kórházba szállítani. December 23-án nyit a Bécsi Nemzeti Színház. Katona *Bánk bán*jával.

Bali Sándort, a központi munkástanács letartóztatott elnökhelyettesét kibocsátották, Rácz Sándort nem. Bali elfoglalta munkahelyét a Beloiannisz gyárban, ahol mindjárt megválasztották a gyár munkástanácsa elnökének.*

Dec. 22. szombat

Borús, ködös nap, reggel nulla fok. Délutánra megindult a havazás.

A városban karácsonyi plakátokat ragasztottak ki. Ilyesmi eddig nem volt szokásban. Az elgondolásban szép, de kivitelben gyarló plakát égő karácsonyfát ábrázol, mellette papa, mama, kisgyerek. Aláírása: „Boldog, békés, dolgos karácsonyi ünnepeket!” – Ugyancsak érdekes a szakszervezet plakátja. Ilyet sem tapasztaltam még, hogy a szakszervezet saját magát reklámozza. Nyilván a kormány csinálja a munkástanácsok ellensúlyozására a szakszervezetet megerősítendő. „Szervezettség, egység” van ráírva, és két, egymásba kulcsolódó kezét ábrázol.

A kommunisták – a Szovjet és a nekik engedelmes Kádár – vádolták a külföldet (Nyugatot), hogy ők szívták, robbantották ki itt nálunk a forradalmat. Nos, most meg kézről kézre jár vékony szalagra legépelve egy idézet:

„Vannak emberek, akik azt hiszik, hogy a forradalom egy idegen országban rendelkezésre megegyezés alapján megszülethet. Ezek az emberek vagy esztelenek,

* Bali Sándort, a központi munkástanács egyik vezetőjét csak átmenetileg hagyták szabadon. Később újra letartóztatták és a munkástanács-perben tizenkét évi börtönbüntetésre ítélték.

vagy provokátorok. Mi tudjuk, hogy a forradalmat nem lehet sem rendelésre, sem megegyezés alapján csinálni, mert a forradalom akkor törhet ki, ha tízmilliók eljutnak arra a következtetésre, hogy így tovább élni nem lehet.”

Az első pillanatra nyugati ellenpropagandának tetsző idézet alatt az a forrásjelzés áll: „Lenin művei 27., kötet, 491. old. Szikra, 1952. Idézet Sepilov szovjet külügymin. a XX. kongr. 1956. II. 25-én mondott beszédéből.”

Milyen jellemző, hogy az emberek ilyesmit fölfedeznek, terjesztenek és hordják magukkal.

Lengyelországban a kolhozok 80 %-a felbomlott. Kb. 2000 maradt.

A magyar menekülteket a nyugati országok áldozatos és minden elismerésre méltó módon nagy összegekkel segítik. Nixon amerikai alelnök nézte meg most őket Ausztriában az elmúlt napokban.

A *Népszabadság* mai száma közli, hogy téves volt az előzetes becslés a megrongálódott lakásokról, mert nem negyvenezer, hanem a fele a helyes szám. Több mint háromezer lakást már helyreállítottak, december 10-én már 12 ezer ember dolgozott a lakások helyreállításán. A harcok miatt mintegy ötezer család maradt otthon nélkül. – Egy másik cikkében elárulja, hogy a felkelésekben való részvételért az amnesztia csak a november 4-e előtti harcokra érvényes, aki november 4-e után harcolt, az „bűnös”. – A statáriális tárgyalások rendre folynak. – A *Népszabadság* közli a jugoszláv *Borba* válaszát a moszkvai *Pravdának* Kardelj beszéde ügyében. A *Borba* élesen ír, és igaza van. Csodálom, hogy a *Népszabadság* merte közölni. Ugyancsak ő kioktatja a disszidált Aczél Tamást, és ebben az újságnak adok igazat. Aczél idehaza írta a ragyogó Sztálin- és Rákosi-ódákat, a napos oldalon volt, teljesen kiszolgálta a rendszert, az utolsó esztendőt leszámítva, kapott Kossuth-díjat, Sztálin-díjat, rossz író, és ennek ellenére dőlt hozzá a pénz, jól élt a kommunizmus jóvoltából, és most ilyen múlt után nyilatkozzat a *New York Times*-nek. Eltekintve attól, hogy jókora pofon a Szovjetunióknak egy ilyen szépen dekorált írójuknak a disszidálása és pálfordulása, azért én Aczél nyilatkozatát éppen a felsorolt előzmények miatt nem tartom ízlésesnek. Az *Új Emberrel* kapcsolatban úgy fest a helyzet, hogy nem jelenhetik meg. Január 15-i hatállyal felmondtak az összes munkatársnak. Remélhetőleg csak biztonsági felmondás, számítva a legrosszabb lehetőségre, a feloszlásra.

A *Képes Sport* mai számában van egy megható kép: az 1500 méteres síkfutás olimpiai győztese, az ír Delaney közvetlen a verseny után, a célnál, a futópályán térdel egészen előrehajolva, összekulcsolt keze a földön és feje a kezén. Aláírás: „Hálaadás Szent Patriknak, az írek védőszentjének”.

A szesztilalmat némileg enyhítették: szabad vásárolni bort, szeszt, de csak itthon szabad meginni, kocsmában nem.

A debreceni színház ma nyitja meg kapuit a *Bánk bánnal*, a győri színház tegnap nyitott ugyancsak Katona *Bánk bánjával*, címszerepben Kiss Ferencsel, aki éveken át volt börtönben és nem játszhatott.

Idefönt zúzmarások lettek a fák, még a drótkerítések is.

Munkanap, és holnap munkaszünet.

Ma reggelre a várost hó borította el, eltakarja a szemétdombokat, de növeli is az eltakarítás gondjait. Reggel óta állandóan esik a hó. „És hull a hó és hull, hull szakadatlan”. Nagyon szép a város. A járda szélén itt is, ott is vastag hó lepi az elárúsítók kisebb-nagyobb fenyőfáit, hangulatos látnivalói az ünnep előttien sürgő-forgó városnak. A Nyugati pályaudvar várócsarnokában, éppúgy mint régen a kommunista világ előtt – de alatt eddig sosem – nagy karácsonyfa villanygyertyákkal. A ma első számában megjelent *Érdekes Újság* nevű képeslap ábrázolja a szent családot a karácsonyi Kisdeddel. Jézuskáról nincs ugyan benne szó, de már ez is haladás. Új színek a kommunista államvezetésben.

Megindult a 6-os villamos is, egyelőre csak a Nyugatiig, a Moszkva tértől. A körúton nagy teherautók, rajtuk a felírás: „A csehszlovák nép ajándéka a magyar népnek”. Egy másik utcában nagy osztrák vöröskeresztes autó, ezen is felírás: „Bécs üdvözli Budapestet”. Megható, ahogy az utolsó szó „sajtóhibásan” van írva: Budapestet. – A kijárási tilalmat 24-én éjjelre felfüggesztették az éjféleli mise miatt(!), másnap, 25-étől kezdve pedig este tíztől reggel négyig nem szabad kijárni. Ezt a rendelkezést már nem az oroszok hozták, hanem a magyar rendőrség. Most már mindig erősebben tartja magát a hír az orosz csapatok közötti ellentétről. Vannak, akik azt állítják, hogy oroszok lőnek egymásra (én még mindig szkeptikus vagyok, mert „túl szép a menyasszony!”, nyilván csak katonai gyakorlatokról van szó), és hogy állítólag az európai és ázsiai orosz katonák között lenne szakadás. Mindenesetre a moszkvai és leningrádi sztrájkokról szóló hírek – ha igazak – szintén igen biztatók. Mi tudjuk, mennyire lehetetlen és életveszélyes, éppen ezért milyen nagy jelentőségű és micsoda nagy elszántságot és elkeseredést jelent kommunista országokban a sztrájk.

A *Népszabadság* szerkesztésének vezetését Friss Istvántól Fehér Lajos vette át. Friss Istvánt azért menesztették, mert végigszolgált a Rákosi-érát, bár nem volt ellene személyében semmi vád. Maga a tény, hogy leváltják, mert régi, és helyébe teszik Fehér Lajost, aki negyven körüli ember, kitűnő közgazda és végig a Nagy Imre-vonalat csinálta, biztató. Talán már ennek köszönhető a *Népszabadság* mai számának egy szerény és józan cikke. Címe: „Valóban szerényen és egyszerűen – A kommunista munkáról.” – Tartalmából: Hogyan dolgozzék a kommunista? „Szerényen, egyszerűen.” Legszívesebben nagy betűkkel íratnák a szót a kommunisták szívébe, párthelyiségek falára, hiszen „sokunkra ráillett a Lenin kifejezése, a »kommunista gög«. „A párttagok korábban felfuvalkodottan hirdették, hogy nálunk minden a párt, minden siker a párt érdeme. Örökre szakítsunk ezzel a nézettel. Társadalmunkban nem a párt az egyetlen hatóerő.” „El kell vetnünk azt a felfogást is, hogy minden kommunistának mindig és mindenben igaza van... A párton kívüli dolgozók nagyon sokszor többet és jobban látnak, mint egyik-másik kommunista vagy pártszerv.” Igen érdekes az a cikk is, amelyben bevallják – 10–12 nappal az események után –, hogy mi történt Egerben december 10–12-én. Persze, kommunista beállítással, ellenforradalomról fecseg, mindazonáltal kihámozhatók belőle tényekül a következők: 10-én, hétfőn a tömeg megkoszorúzta

Eger háziezredének, a 60. gyalogezrednek az emlékművét. Ez verte szét Heves megyében 1919-ben a kommunizmust. Egyházi énekeket énekelve vonultak a „pártbizottság székháza ellen” (azt nem részletezi, hogy ott mi történt). Benyomultak a nyomdába és elégették a november 4-e utáni „sajtótermékeket”, de az azelőtt készültek is. Másnap 11-én a szovjet parancsnokság ellen vonult a tömeg. „Kövekkel bedobálták az ablakot, égő csóvákat dobtak a kertbe, letépték és elégették a szovjet zászlót. A szovjet parancsnokság ennek ellenére nem hozott megtorló intézkedéseket”. (Vajon miért nem?) Innen ismét a nyomdába mentek, „ahol ellenforradalmi plakátokat szedettek ki”. A rendőrtisztet, aki a nyomda elhagyására szólította fel őket, „súlyosan bántalmazták, majd fel akarták akasztani. A karhatalmi egységeknek csak tűzharc árán sikerült a századost kiszabadítani, akit a kórházba szállítottak”. Vagyis ekkor már lóttek a tömegre. Szerdán, 12-én az újság szerint 300-ra olvadt le a tömeg, és a karhatalmistáktól el akarta venni a fegyvert, és kézigránátot dobtak. Erre már a karhatalom „tűzharcban kergette szét a banditákat” – ahogy a kommunista lap kifejezi magát. A befejező részlet hitelessége nem kétségen kívüli, mert tapasztalat szerint a hivatalos közlemények hamisak, amikor arról írnak, ki lőtt először.

Új napilap jelent meg, délutáni lap, az *Esti Hírlap*. Holnap kapok belőle.

Állítólag a PEN Klub 500 tonna papírt küld a magyar íróknak. Azt is rebesgetik, hogy a magyar Írószövetség Nobel-díjat kap, a békedíjat.

Az Aczél Tamás elleni *Népszabadság*-cikk a kommunista írói körökben nem tetszett, rossz nyelvek szerint azért, mert egyes kitételei rájuk is alkalmazhatók.

A pápa karácsonyi szózatot intézett a világhoz. Keményen szólt a kommunisztákról, a magyar események kapcsán, de igazat adok neki, ha átmenetileg talán meg is haragudnak ránk, a katolikusokra emiatt az itteni kommunista vezetők, és a Szovjet. Vannak dolgok, amiket nyíltan meg kell mondani.

Egy teljesen hiteles értesülést kaptam egy érdekességről. E szerint most, hogy a rádióstúdió-épületét, amit a harcok alaposan megtépáztak, rendbe hozzák, a vezérigazgató szobájában a padlóban beépített lehallgató felszerelést földöztek fel, aminek a segítségével az ávó mindent kihallgathatott, amit ott beszéltek. Mikor ezt Szirmainak, az egykori vezérigazgatónak (most sajtófőnök) elmondták, kissé kényelmetlenül érezte magát, aztán bevallotta, hogy ő meg az összes osztályvezetők szobájába szereltetett hasonló készüléket, hogy saját maga kihallgathassa őket.

Az ünnepekre megnyiratkoztam. Kifizetem a szokásos taksát: 3 Ft 60 fillért apróban, és hozzáteszem a henye kérdést: „Megvan?” Azt mondja a borbély: „Szűken, de megvan.” Elértettem a célzást, kezébe nyomtam egy forintot, és mondom: „Az ember nem mer adni borraivalót, mert esetleg elutasítják, hiszen mindig azt hangoztatták: öntudatos dolgozó nem fogad el borraivalót”. „Azok hülyék voltak” – hangzott a borbély lakonikus válasza.

Az a hír járja, hogy Kádár megy, és az új miniszterelnök esetleg Szántó Zoltán. Kovács Béla állítólag nem áll szóba velük, bár környékezték, Tildy viszont állítólag hajlandó volna belépni a kormányba.

A Duna nagyon alacsony már hetek óta. A szigettel szemben a csatornabejárat is a víz színe fölött van.

A kormány összeírta az ávosok ellen elkövetett népitételeket. De ki fogja összeírni a forradalom áldozatait? Hányat deportáltak? Hányat végeztek ki? Hány halt hősi halált a harcok közben? A hősi tetteket?

Külpolitikában a legérdekesebb a magyar rádió délutáni híre: a Szovjetunió látogatásra hívta meg Csou En-lajt, a kínai kommunista miniszterelnököt. Január elején már Moszkvába is megy, tehát sürgős a Szovjetnek. Nem tudom, mi van a háttérben, de eszembe jut az egyik angol lap megállapítása, hogy az oroszok magyarországi viselkedése miatt a kommunista világ szellemi vezetése Kína kezébe száll át.

A kubai delegátus a karácsonyi szünet után javaslatot akar tenni az ENSZ-ben, melyben gazdasági és politikai megtorló intézkedéseket kér a Szovjetunió ellen, mert semmibe sem vette az ENSZ-határozatokat.

Az angol rádió tudósítója Budapestre érkezett, és első tudósítását ma közölte az angol rádió. Általában tárgyilagos, jószemű ember, de tévedései vannak. Így például azt állítja, hogy a kenyér ára 200 %-kal emelkedett, holott itt Pesten 3 Ft a kenyér kilója, éppen úgy, mint azelőtt.

Az amerikai rádióknak volt ma egy kedves közvetítése: riport egy 15 éves, november 28-án kimenekült magyar fiúval, aki részt vett a fölkelésben. Az volt helyes a fiúban, ahogy olyan abszolút egyszerűséggel, természetességgel beszélt, mintha csak a világ legközönségesebb eseményéről számolt volna be, minden póz nélkül arról, hogy hogyan harcolt a stúdió mellett egész éjjel, „aztán másnap azt mondták, menjek be a stúdióba, hozzak ki kézigránátokat, aztán kihoztam, vittem az utcán, és a lábamban ütést éreztem” stb. Két lövést kapott, a másikat a csípejébe. Az is helyes volt, hogy az egész elbeszélésében mindenütt kiemelte, hol milyen jó volt a koszt. És a végén így szólt: „Tudok egy jó viccet, elmondhatom?” – A vicce a következő volt: Orosz delegáció Amerikában egy gyár előtt. A gyár környéke tele van autókkal. Megkérdezi az egyik orosz: „Kié a gyár?” Válasz: „Egy emberé”. „És kié a sok autó?” „A munkásoké”. – Aztán amerikai delegáció megy a Szovjetunióba, szintén egy gyárhoz. A gyár előtt egyetlen autó. Az amerikai is fölteszi a kérdést: „Kié a gyár?” Az orosz válasz: „Mindenké.” „És kié az autó?” „A főnöké.”

Eszembe jut az egyik kimenekült fölkelő magyar fiú üzenete haza a Szabad Európa rádión: „Szerencsém kérkeztem. A gitáromat adjátok el a sufnyiból”. Oda dugta a géppisztolyát, melyet még 1945-ben „davaj gitár”-nak nevezett el a pesti humor. Ennek a pesti humornak a legfrissebb terméke: Ha az ember a hivatalában keres valakit telefonon, a szokásos „Házon kívül” válasz helyett ezt kapja: „Hazán kívül”. – Cirkusz nyílt, melyben szerepelnek: Hruscsov vadállataival, Kádár bábjaival, a Szabad Európa rádió kacsáival. – Tankja mellett didereg egy orosz katona. Nem messze tőle egy magyar kisgyerek áll, kezében termosz forró teával. A kisfiú megszólít egy fölött járókelőt: „Bácsi kérem, tessék odavinni ezt a kis teát annak az orosz katonának!” A bácsi: „Hát miért nem viszed te oda?” „Mert tőlem fél.”

Végül egy cinikus, drasztikus, de sajnos nagyon találó terméke a pesti humor-
nak:

„Mi az új magyar címer?”

„Egy férfi nyakig szarban, fején babérkoszorú.”

December 24. hétfő

Fehér karácsonyunk lett.

Hodie scietis, quia venit Dominus. Ma megtudjátok, hogy eljön az ÚR!

A délelőtt még prózai: kétórai sorban állás kenyérért, tolakodások, veszekedések, éppen nem a karácsonyi békesség jegyében. Az újságosnál is szigorú sorban állás, mert Józsi bácsi ma nem árusított.

A havat takarítják. Nyolcórás műszakért 40 forintot fizetnek.

Az angol rádió azt állítja, hogy a Csepeli Vas- és Féműveket tíz napra bezárták a szénhiány miatt, és hogy a keletnémeteknél egyetemistákat zártak ki az egyetemről politikai magatartásuk miatt.

Mikor ma dél felé fáradtan hazasétáltam, megfogadtam, hogy ma már ki nem teszem a lábam, de aztán délután négyre mégis elmentem az éjféli misére. A budapesti rádió ma újra hangsúlyozta, hogy erre a napra az éjféli mise megtarthatósága miatt nincs kimenési tilalom, mégis Pesten és Budán általában a délutáni órákban tartották meg az éjféli miséket. Kedves volt, hangulatos, a szokásos díszítésekkel: az oltár mellett kétoldalt karácsonyfa, és egy mellékolttáron a szokásos Betlehem. Mire kijöttünk, besötétedett, egy kis fantáziával beleképzelhettem magam, hogy éjfél van, ahogy baktattunk a havas tájban. Nemsokára megjött itthon a Jézuska, a szokásos módon. Gyurkáéknál mindig bensőséges, meghitt a karácsonyeste hangulata. Kora délután feldíszítik a karácsonyfát, aztán előbb a Lacit „zárják ki”, beül a szobámba, majd Nellit is, azalatt Gyurka elrendezi az ajándékokat, meggyújtja a gyertyákat, eloltja a villanyt, és mikor az első csillagszórókat meggyújtja, csönget egy kis csengővel, és mi megindulunk a szobámból a karácsonyi fények felé. A karácsonyfa tövében megvárjuk, míg a csillagszórók elszórják szikráikat – rajtam mindig erőt vesz a meghatottság –, aztán megcsókoljuk egymást jó ünnepeket kívánva, aztán ki-ki átveszi ajándékát. A vacsora rendesen hideg – mára elengedte az egyház a böjtöt és megtartóztatást –, utána kissé elbeszélgettem, meghallgattam Laci krisztkindlijéből egy-két Csajkovszkij-darabot, az *Olasz capriccio*-t és Gyurka kedvencét, az 1812-t, aztán visszavonultam a szobámba, mert a munkám miatt a magam karácsonyi „előkészületei” elmaradtak. Egy áldozatos lelkű gondviselőm kis karácsonyfát tett le titokban részemre a házmesternél tartozékaival együtt. Feldíszítettem, aztán pótgyertyagyújtást csináltam a villanyt eloltva. Csak a csillagszóróim akadoztak itt-ott, nedvesek lévén kissé. Szerencsém volt, mert ahogy meggyújtottam a fát, a rádióban valahol külföldön éppen a „Pásztorok, pásztorok” kezdetű éneket dúdolták. Bár az itthoni rádió is kitett magáért. Hosszú évek óta először karácsonyi énekeket, betlehemes játékokat sugároz, és általában olyan karácsonyi műsort ma is, holnap is, ami ellen semmi panaszunk nem lehet. Végre ismét tudomásul vették, hogy ez az ország keresztény, és ha sok is köztük a nem hívó

vagy talán egyenesen hitetlen, a karácsony hangulata őket is magával ragadja. Hosszú éveken át folyt itt e hazában is hadjárat a karácsony ellen. Elnevezték fenyőfaünnepnek, magát a karácsony szót is lehetőleg kerülték, és kommunista érzelmű embernek az ember félve mondta karácsony előtt, hogy „kellemes ünnepeket kívánok”, mert tartani lehetett, hogy rossz néven veszik. A rádióban, újságokban karácsonyról éveken át jóformán semmi. A karácsony másnapját elvették, munkanappá nyilvánították. Emlékszem, amikor először volt munkanap karácsony másnapja, éppen aznap súlyos vasúti szerencsétlenség történt a budapest–szentendrei vonalon. Az elsők, akik megjelentek a helyszínen, az ávosok voltak, a mentőket is megelőzve. Az áldozatok számát sosem közölték, csak azt, hogy egy vasúti tisztviselőt, mint az egésznek az elődézójét, halálra ítélték. Sokan haltak meg akkor, egy szentendrei pap barátom is több hívét temette el ebből kifolyólag. De ez – pillanatnyilag – már a múlté. Ma mindenütt karácsonyi hangulat. Az osztrák rádióra állítottam be a gépemet, László nevű püspök, az ún. Burgenland főpapja, kissé idegen kiejtéssel, de magyarul rövid, szívhez szóló beszédet intézett a magyar menekültekhez. Bizony, ezeknek szomorú a karácsonyuk, és szomorú az itthoniaknak is, ahol hiányzik valaki, mert Nyugatra távozott, vagy még messzebbre, Hamlettel szólva abba a tartományba, honnan nem tér meg az utazó. A disszidáltak sorsa – Nixon alelnök 175 ezerre tette számukat – hasonló a Szent Család karácsonyi sorsához: „mert nem kaptak helyet a szálláson” (Luk. 2.7.). Ez a tény adhatta az ötletet Cs. Szabó László érdekes novellájához, amit az angol rádió esti adásában olvasott fel ő maga. Keverte benne a szent és profán elemeket, a mai kort a Krisztus születésének korával. A végét nem hallottam, kezdték zavarni az adást, de amit hallottam belőle, megkapott témájával és sajátos „stíluskeverésével”. Egy család – József, Mária és egy kisdéd – a határon át való menekülését rajzolta meg. Józsefnek átlövik a lábát, az első katonát, akivel odaát találkoznak, Gáspárnak hívják, Menyhért is van, sőt Boldizsár is előkerül egy néger katona személyében. A család odaátra rokonaihoz megy: Zakariáshoz, kinek felesége Erzsébet, és akik egy külvárosban laknak, fürdőszobás lakásban.

Hálátelt szívvel köszönöm meg a Jóistennek, hogy ilyen kedves karácsonnyal ajándékozott meg.

Krisztus Jézus született, örvendezzünk!

December 25. kedd, Nagykarácsony napja

A hó megmaradt, reggel a hőmérséklet – 2 °C, a nap ragyogóan sütött.

Az utcákon a magyar rendőrök és katonajárőrök fegyveresen. És időnként egy-egy orosz páncélkocsi sétakocsikázik. Legalább ma maradnának vesztég a fenekükön. Azért a szigeti lejáró tankjaiban sem lehetett kellemes egész éjszaka rostokolni az orosz katonáknak!

Az egyik eszpresszóban kiírva, hogy van már feketekávé. Oda is szól az egyik járókelő asszony társához: „Na mit szólsz, micsoda boldog béke van megint!”

Menon, az indiai moszkvai követ ismét Pesten tartózkodik. Egyébként a

politikában is csend van. Nem hallottam, de mondják, hogy az este a „magyar forradalmi és munkás-paraszt kormány” – ahogyan magát előszeretettel nevezgeti – karácsonyi szöveget intézett a néphez. Mit mondott, mit nem, nem tudom, de itt különben is a lényeg, hogy ilyesmi egyáltalán megtörtént. Elolvastam a lapokat is. A kommunisták lapja, a *Népszabadság* 32 oldalas karácsonyi számot adott ki, és szemmel látható rajta az igyekezet, hogy „újság” legyen – mert legtöbbször csak kibővített hivatalos közlöny a *Népakarattal* együtt –, és hogy karácsonyi legyen. Még gyermekrovata is van, és keresztretjtvénye (a *Szabad Népb*ben sosem volt!) és Krisztusról szóló novellákat közöl, továbbá József Attila versét, a *Betlehemi királyokat*. Vezércikke is karácsonyról szól: „A béke ünnepe”. Belül a lapban pedig közli Velasquez *Három királyok hódolata* című képét. Azért figyeljük mindezt annyira, mert a jövőnket kutatjuk benne. Talán nem lesz az olyan sivár és zord, ha az uralmon lévő kommunista párt ilyen engedményeket tesz a polgári életforma felé. Föltéve, ha mindez őszinte, és nemcsak átmeneti taktika. – A Magyar Diákok Nemzeti Szövetsége követeli az újságban „a nemzeti ereklyék”-nek a visszaadását az amerikaiktól. Az Egyesült Államok kormánya „juttassa vissza a magyar nemzet ereklyéit arra a földre, ahol közel ezer esztendeig voltak nemzeti létünk jelképei”. Ez új hang. Föltéve, hogy ... – lásd fentebb. – A *Népakaratt*ból viszont megtudom, hogy az amnesztia csak azoknak szól, akik október 23. – november 4-ig harcoltak, aki november 4-e után az oroszokra lőtt, aki november 4-e után harcolt, az „bűnös”. Viszont „megnyugtató”, hogy az ávó-ból „senkit sem veszünk át annak bűnös tagjai közül”. Szóval a nem bűnösöket átveszik. De a Kádárék szemében van-e köztük „bűnös”? – Megszereztem az *Esti Hírlap* nevű délutáni lap első számát. Ez már valóban „újság” és nem afféle „hivatalos közlöny”. Érdekesebb hírei: januárban püspökkari konferencia (vajon ki fog rajta elnökölni, Mindszenty vagy Grósz?) – A kormány programja készül (múlt szombatra ígérte Kádár!) – Közlekedés: azelőtt, október 23-a előtt, 68 vonalon közlekedtek az autóbuszok, ma 34-en; a harcokban „109 villamoskocsi vált üzemképtelenné”. – Folyamatosan adják vissza a megvont nyugdíjakat. – A Néphadsereg Színház (volt Vígszínház) készül Kodolányi *Földindulásának* bemutatására, ebben lép föl először Páger Antal. – Az iskolai tanév június végéig tart, és elmarad a „tavaszi szünet” (még nem meri „húsvéri szünet”-nek nevezni?), eltörlik a léggömbök ismeretek tanítását és az ún. kísérettségit, és a gimnáziumi érettségin csak ez a négy tárgy lesz: magyar, történelem, matematika, fizika. Nem tanítják többé az alkotmánytant. – Az egyetemi helyzet komplikáltabb. A kormány fél megnyitni az egyetemet. Mondják, hogy München egy közeli ismerőse megkérdezte, mikor nyit az egyetem. München elfutotta a düh: „Azok a fasiszták!” – Most az *Esti Hírlap*ból megtudom, hogy az egyetemisták szövetsége, a MEFESZ sürgeti az egyetemi oktatás megkezdését. „Lehetséges, hogy a kormány az egyetemeken tüntetéstől vagy más törvénysértő megmozdulástól tart – a MEFESZ vezetői kijelentik, hogy elhárítják magukat minden illegális mozgalomtól, és támogatni akarják a népköztársaság törvényes rendjét”. Az ártatlanul fogva tartott egyetemistákat bocsássák szabadon. „A MEFESZ a független Magyarországért küzd, ahol a

magyar sajátosságoknak megfelelő szocializmust építik, s a lehető legteljesebb demokratizálást valósítják meg. Szervezetük – a többi ifjúsági szervezethez hasonlóan – pártoktól és állami szervektől független kíván lenni”. – De mit fognak ehhez szólni a párt és az állami szervek?

December 27. csütörtök

A mai nap csöndben telt el, egész nap itthon, csak reggel jártam a télies utcákon. Mínesz két fok volt ma is, tegnap is. Érdelemleges hír mindössze ennyi: az Írószövetség holnap 10 órakor elnökségi ülést tart, utána taggyűlést, melyen a titkár, Erdei Sándor beszámolója lesz a program. Úgy hírelt, hogy a Kádár-kormány kölcsönt fog kérni a Világbanktól, de még mielőtt kért volna, New Yorkban a Világbank elnöke máris kijelentette, hogy nem adnak, mert Magyarország nem tagja a Világbanknak, de ha az lenne, sem adnának. Állítólag folynak a koalíciós tárgyalások egyes nem kommunista elemeknek a kormányba való bevonására.

A tegnapot Budafokon töltöttem. A családban van két hivatásos és egy önkéntes ápolónő és volt egy vendég, aki a Gamma gyárban dolgozik. Az alábbiakban az ő elbeszéléseit foglalom össze, amit részben személyesen éltek át, részben betegek éltek át, részben legközelebbi barátai, ismerősei. Ezzel az elmondandók hitelességét akarom aláhúzni.

Előbb azonban egy rövid összefoglalás az utcáról szerzett benyomásaimról. Most láttam először Magyarországon gumibotos rendőrt. Előttem ment egy járőr, vállán géppisztoly, baloldalt a derékszíjról lógott le a gumibot. – A parlamenten két Kossuth-címeres zászló, körülötte még mindig több orosz tank. A Szabadság híd pesti bejáratát két orosz tank őrizte. – Budán egy „Éljen Kádár János” falfelirat elé valaki odameszelt egy megfelelő nagyságú F betűt: „Féljen Kádár János”. – Budafokon egy férfi este átment szomszédolni, de nagyon akkurátusan számította ki a zárórát. Amikor tament, éppen egy járőrbe ütközött. Hiába szabadkozott, hogy pár perc van még a kijárási tilalmi időig, berakták egy gépkocsiba és egész éjjel Kádár-párti plakátokat kellett neki ragasztania.

Jót neveltünk a következő jellemző kis apróságon. A komámat valamivel fölingerelte a kétéves kis keresztfiam. Főlemelte dühében a fiát, és valami nagyon-nagyon csúnyát akart neki mondani. Hozzákezdett: „Te, ... te...”, és látszott, keres valami „megbélyegző” kifejezést, végül is kibökte: „Te, Kádár-legény!” Kiadta mérgét.

Az ávosok kegyetlenkedéseire vetnek fényt a következő történetek. Az egyik sebesült egyetemista elmondta, hogy még az október 23-a körüli harcokban a stúdiónál az ávosok többedmagával becsukták a stúdió egyik részébe tárgyalás ürügyével. Elkezdtek őket ott verni, és ott a szeme láttára lóttek közülük kettőt agyon, mire ő kiugrott az emeleti ablakon, habozás nélkül. Összetörte magát, így került a kórházba. – Ugyancsak az október 23-át követő éjjel a hárs-hegyi szanatórium ablakából nézték végig a betegek, amint a szomszédos ávos telep udvarára beállított két teherautó tele fiatal lányokkal és fiúkkal. Puskatussal verték le az autókról a fiatalokat, aztán a fal mellé állították őket, és sortüzet adtak rájuk. Az illető asszony, aki mesélte, majd beleőrült a látványba, jelenleg a Szikla Kórházban fekszik, amelyről az az ellenőrizhetetlen hír járja, hogy az ún. svéd vöröske-

reszt berendezést adott nekik, és az oroszok elvitték. Budai sétáimon magam is többször elmentem egy ávós telep mellett. Magas kókerítés veszi körül, ennek a tetején még drótkerítés, a bejáratoknál fegyveres őrség. Belül, amennyire be lehetett látni, épületek látszóttak. Mondják, hogy ott krematórium is volt az áldozatok elégetésére, titkos eltüntetésére. Nem tudom. Látszott egy nagyobb kémény, de lehet, hogy csak egyszerűen a központi fűtés kéménye volt. Ugyanez a nő mesélte, hogy a hárs-hegyi szanatórium közelében lévő ávós telepről a forradalom sikeres napjaiban aztán eltűntek az ávósok, de november 4-e után visszaköltöztek. NB! Eddig még egyetlenegy ávósnak bíróság elé állításáról sem hallottunk!

Amikor a november 4-i orosz támadás híre elérkezett a tatabányai bányákba, bányászifjak úgy, ahogyan éppen a bányákból feljöttek, teherautókra ugráltak és bejöttek Pestre harcolni az oroszok ellen. Ávósok kezébe kerültek, akik törbe csalták őket, magyar katonáknak adva ki magukat, hogy majd segítségükre lesznek. A fiúk hittek nekik, éjszaka érkeztek, azt sem tudták, hol vannak. Az ávósok azonban falhoz állították őket, és sortüzet adtak rájuk. Kettő nem kapott halálos sebet, és valahogy sikerült elmenekülniök. Végül is a kelenvölgyi iskolában berendezett kötözőhelyre kerültek. Ott beszéltek el, mi történt velük.

Egy francia újságíró sebesült mesélte el, hogy egy erősebb lövöldözésbe kerülve a Kerepesi temetőbe menekült. Ott látta, amint embereket terelnek be az ávósok a kerítés közelében lévő új hullaházba, és azután az ablakon keresztül lelőtték őket. Itt az időpontot elfelejtettem megkérdezni.

Budára a Tétényi úti kórházba a forradalom első éjszakáján 110 sebesültet hoztak.

A koreai egyetemistáknak haza kell menniük. Hosszú vonat állt bent a pályaudvaron, és több közülük érzelmesen búcsúzott a magyar lányoktól. A koreai egyetemisták nem csak hogy együtt harcoltak magyar kollégáikkal az oroszok ellen, de még otthoni tapasztalataikat is hasznosították és továbbadták. Tányérokat raktak össze, valamit manipuláltak rajtuk, és úgy rakták le az utcára. Az orosz tankokat rövid időre sikerült is feltartani, mert azok ezeket tányéraknáknak nézték. A koreaiak azt mondták, hogy otthon is így csinálták.

Informátorom egyik asszonyismerősehez a harcok alatt eljött egy kisfiú, és géppisztolyát ráfogva követelte, hogy adjon ki minden benzint, mire folttisztításra félretett benzinjét odaadta, majd az ablakból figyelte tovább a gyereket. Egy tankot elpusztított, a következő széttaposta szegényt.

Derűsebb a következő apróság. Állítólag megtörtént. Bevásárlásból ment haza egy mama kisfiával. A kisfiú vitte a tejesüveget. Úgy látszik, a nagyobb fiúktól hallott valamit, hogy üvegekkel el lehet pusztítani a tankokat, mert amint egy orosz tank mellé értek, a kisfiú komoly arccal hozzávágta a tankhoz a tejesüveget. Még az orosz is megmosolyogta.

A következő azonban vicc, nem is a jobbak közül való. Az orosz katona bort kér valahol. Megkérdezték tőle, milyent akar: „Kadar?” – „Nyet Kadar, Nagy Imre!”

„Mi a disszidálás?” „Békés átmenet a szocializmusból a kapitalizmusba”. – „Az ENSZ?” „Egy nagy szar”. – „Az MSZMP?” „Megint szarban maradtunk, pajtás”.

A Illatos utcában kutyák nyakába gyerekek táblát akasztottak ezzel a felírással: „Nekünk sem kell Kádár”.

Esténként ismét van mese a gyerekeknek. Ennek szokásos első mondatai: „Jó estét, gyerekek, ágyban vagytok már?” Ennek legújabb változata: „Jó estét, gyerekek, letettétek már a puskát?”

Öt szobor van Budapesten, a következőké: Hruscsov, Rajk, Mindszenty, Nagy Imre, Munkástanács. És így imádkoznak hozzájuk: „Miatyánk, Hruscsov; Rajk, ki vagy a mennyekben; Mindszenty, szenteltessék meg a te neved; Nagy Imre, jöjjön el a te országod, Munkástanács, legyen meg a te akaratod.”

A disszidáltak üzenetei közül: „Mátyás és Ernő üzeni, hogy jól vannak, Imrével nem találkoztak, János jöjjön utánuk.” (Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Nagy Imre, Kádár János.)

A Gamma gyárban a rendes létszám 2500. Jelenleg kb. 1700-1800 az ott dolgozók száma. Megkezdték gyártani annak idején egy, a Juhász-félnél is jobb légvédelmi ágyút az oroszok részére. Most már nem gyártják, mert az oroszok részére nem hajlandók gyártani. Át kell térniük öngyújtóra, kávéfőzőkre stb. A munka vontatottan halad, és még azt is egykedvűen veszik tudomásul, hogy csak 50 %-os fizetést kapnak, mert valami várakozó hangulat uralkodik rajtuk. Valami fordulatot várnak, amely megoldja a munkások problémáit, kívánságait. A pártot kezdték megszervezni, eddig ilyenek léptek be, mint bérelszámoló, normaellenőr stb. Állítólag 40 tagjuk már van is, de az is lehet, hogy csak tíz. Viszont az a hír van köztük elterjedve, hogy kb. 400-500 munkást el fognak bocsájtani, és várható, hogy amikor ez esedékes lesz, akkor, hogy állásukat mentse, be fognak lépni az emberek a pártba. A párttagtoborzás szelíden folyik egyelőre, minden erőszak nélkül. Informátoromat mint volt párttagot kétszer is felszólították a pártba való belépésre. Mint aztán később a háziak mesélték, amikor hazajött és itthon töprengett, belépjen-e a pártba vagy sem, tízéves diákfia ezt mondta neki: „Eleget szégyenkeztünk már miattad, hogy bent vagy a pártban, ne lépj be!” Eddig még nem lépett be. De lehet, hogy be fog lépni, ha az állásával presszionálják, hiszen három gyereke van.

Beszéltem valakivel, aki a Kismotorban (azelőtt, úgy tudom, Röck-gyár) dolgozik, ott is 50 %-át kapják a fizetésnek. Van saját villanytelepük, de csak kevés áramot tud adni. Csak kilenctől egyig folyik a munka. Ott még nem toboroz a párt, ő legalábbis nem tud róla, igaz, hogy azelőtt sem volt párttag. A csepeliek saját elhatározásukból álltak le, de csak a szénhiány miatt. A ma esti budapesti rádió szerint a csepeli munkások küldöttsége tárgyalta Kádárral, részleteket azonban nem közöltek. A 48 órás sztrájk második napján, amikor a Kádár-legények sortűzet adtak le a népre, a kiindulópont az volt, hogy a nép nem engedte kiindulni a térről a villamosokat.

A komám gimnazista lánya a forradalom heteiben önkéntes ápolónő volt a Tétényi úti kórházban, ahol a nagymamája dolgozik, ugyancsak mint ápolónő. Megkértem, írja le élményeit. Ime, egypár:

„I. Cs. a Kálvin téren sebesült meg. 39 fokos lázzal harcolt 24 órán keresztül. Lábtörést kapott. Mielőtt elvesztette volna eszméletét, még tönkretett egy tankot.

B. F., a központi munkástanács tagja is ezekben a napokban kapott sebet. Azt mondta, hogy amíg a lábán állni tud, nem megy kórházba. Nem is került erre sor, csak már a bukás után. Vérmérgezést kapott, de megmentették.

Nem felejttem el a kis Viski Gyurit. 16 éves volt. A Parlament előtt lötték le. Haslövést kapott. Hiába tettünk meg érte mindent, megmenteni nem lehetett. Haldoklott és arról mesélt, milyen szép kirándulásokat tesznek majd tavasszal az édesapjával. Milyen emberek voltak azok, akik agyonlőtték őt, és sok más hasonló kisleányt?

Sok gyerek felfeszítette a csatornanyílást fedő rácsot és az alá bújt. Így jobban védve voltak, és pontosabban tudtak célozni.

Veszélyes feladatot vállaltak magukra a sebesültszállítók. Autóikat állandóan lötték. Az oroszok különben nem sokat törődtek a sebesültekkel. A sajátjaikat mi nem vihettük el, a mieinket pedig inkább agyonlőtték. A Körtéren történt, hogy a sebesülteket elégették az oroszok. Egyet tudtunk csak kórházba juttatni közülük, de másnapra az is belehalt égési sebeibe. Aznap lett volna az esküvője.

A Liszt Ferenc tér közelében, a Kertész utcában egy orosz tank szitává lőtt egy kocsit. A sofőrnek mindjárt elötték a lábát. Csúnya, ököl nagyságú luk tátong a lábfejen. Mikor már nem tudták többé fedezni magukat a kocsiban, hiszen már ronccsá volt lőve, Katona Sándor, a sofőr látta, hogy meg kell kockáztatni a kijutást. Más remény a menekülésre nincs. Hárman voltak a kocsiban, és egy súlyos sebesült. Kijutni csak kettőjüknek sikerült, Katona Sándornak és egy vöröskeresztes nővérnek. A harmadik személy, Magyar Katalin, egy önkéntes diáklány ott pusztult a sebesültenél együtt. A másik kettő nem vette észre, hogy a sebesültet tartó Kati lövést kapott, és különben is, a sebesült annyira kapaszkodott belé, hogy ez is gátolta a kijutásban. Kettejüknek sikerült a lövések elől bekúszni egy közeli lépcsőházba. A 16 éves Magyar Kati pedig, aki olyan sok sebesült életét mentette meg bátorságával, a harc utolsó napján életét veszítette. Temetésén egy szem sem maradt szárazon.

Egyes pártiskolában nevelt tiszteknek bemesélték, hogy innen a Szovjetet kiűzni lehetetlenség. Minden úgy van jól, ahogy van, mert Magyarország földrajzi helyzete miatt ennek így kell lenni, s nem is lesz ez másképpen soha. Ezt legalább félórán keresztül bizonygatta nekem egy főhadnagy a századosával karöltve. Eredményt nem értek el, csak annyit, hogy én is kifejtettem nézeteimet, és kijelentettem, hogy ez most így nincs jól, de egész biztosan lesz ez még másképp is. Ezen módfelett csodálkoztak.

Egyetlen olyan fiattal sem beszéltem, aki megbánta volna, hogy harcolt. Pedig gondoljuk csak meg: fiatalnak lenni és nyomoréknak! Csodálatosan fanatikusok voltak, különösen az egyetemisták!

Sokan vádolják a forradalmat túlkapásai miatt. Igaz, egy időben lépten-nyomon lehetett látni akasztott ávosokat, főleg tisztet. Magam is tanúja voltam egyszer egy ilyen akasztásnak. Valóban borzalmas látvány volt a szerencsétlen, körötte a dühödt tömeggel, de gondoljunk csak arra a sok gonoszságra, amit ezek elkövettek. Tizenkét év hosszú idő, s ez alatt ők voltak élet s halál urai."

A szentestén is több száz magyar menekült át Asztriába. Az osztrák határ

mentén felállított, messzire világító karácsonyfák jelezték számukra a célt. És ők mentek a karácsonyi fények felé. De mégis milyen szomorú ez!

December 29. szombat

Bizonyos optimizmus leng a városban, mert a bécsi rádióra való hivatkozással az a hír terjedt el, hogy Hruscsov beszédet mondott, és ebben kijelentette: Magyarországot büntetésből ki kell zárni a Varsói Szerződésből. Vagyis arról volna szó, hogy az orosz ejtene bennünket, de hogy védje tekintélyét, ilyen csomagolásban tárná a világ elé kudarcát: megbüntetik a magyar népet.

Állítólag olimpikontól származó hír szerint Párizsban mondta valaki, hogy március 31-e után Magyarország is ugyanolyan állam lesz, mint Ausztria, azaz semleges és szabad.

Egyébként ez a dátum, vagy másképpen „a tavasz” az, amihez újabb eseményeket fűznek. Tatabányán az a hír járja – egy onnan jövő barátom tanúsága szerint –, hogy most azért dolgoznak a bányászok, és külföld azért nem segített most, mert majd tavasszal megindul megint valami. Úgy hallom, az egyetemisták is készülnek tavasszal megint valami mozgolódásra. Szóval: majd tavasszal! Meglátjuk!

Viszont komolyan hírlik, hogy a szovjet csapatok egy része vonul ki az országból. Állítólag már három hadosztályt kivontak, és a Záhony–Budapest vonalat továbbra is ellenőrzésük alatt tartják, Budapestről kezdenek állomáshelyeikre menni. A hidakat már nem őrzik, de a Parlamentet igen. Az angol rádió szerint a forradalom kitörésekor két szovjet páncéloshadosztály volt Magyarország területén, aztán hirtelen behívtak nyolc-tízet a környező népi demokratikus országokból, és jelenleg kilenc-tíz hadosztály van még itt.

A disszidálások tovább folynak. Az éjjel több mint ötszázan hagyták el az országot. Sehogy sem tetszik ez nekem. Egészen csúnya dolgok is előfordulnak: asszonyok, férjek hagyják itt férjüket, feleségüket, és kimennek, ki egyedül, ki a szeretőjével házas ember létére, van, aki a gyereket viszi magával, felesége tudta nélkül, akit itthagyt stb. Van, aki kiskorú gyermekét küldi ki az országból a bizonytalanságba. Aztán mit is tudjon csinálni a Nyugat, főleg Ausztria ezzel a töméntelen emberrel. Ausztriában jelenleg még hetvenezer magyar menekült van. Ebből ötvenezerre tehető azok száma, akiket már egyetlen állam sem fogad be. Ezek Ausztria nyakán maradnak. Igaza van a tréfás pesti szólásnak a disszidálásról: „S nyögte Mátyás bús hadát Bécsnek büszke vára.” (Rákosi Mátyásét!). És igaza van Kóvágó hajdani polgármesternek, aki hat évet ült börtönben, és most disszidált, nehogy megint bebörtönözzék, s aki Brüsszelben kijelentette: „Az igazi hősök Magyarországon maradtak.” Bár a disszidáltak sorsa is szomorú lehet. Hallom, hogy Faludi János, a könyvkiadói főigazgatóság egykori főtisztviselője éppen 25-ről 26-ra virradó éjjel disszidálási kísérlete közben megfagyott. Persze, a pesti humor a disszidálással kapcsolatban is megtermi a maga cinikus tréfáit. Így: háromféle magyar van: 1. a hős magyar, aki meghalt a harcokban; 2. a gyáva magyar, aki disszidált és 3. a hülye magyar, aki itthon maradt. Egy másik változatban a 3. a kalandor természetű magyar, aki itt maradt.

A *Népszabadság* panaszkodik, hogy lassan, igen lassan lépnek be az emberek az

új kommunista pártba és azt állítja, hogy már majdnem százezer párttag van. Ezt kötve hiszem. Különben a tagtoborzásról is van forgalomban most egy vicc. Tulajdonképpen régi vicc, „megfejelve”. E szerint: aki belép az új kommunista pártba, fél évig nem köteles tagdíjat fizetni; aki szerez egy tagot, fél év múlva kiléphet; aki két tagot szerez, nem köteles belépni; aki három tagot toboroz, az írást kap, hogy a régi kommunista pártnak, a Magyar Dolgozók Pártjának sem volt tagja sohasem.

Az Írószövetség tegnap gyűlésezett. Kb. 250-en jelentek meg. Erdei Sándor titkár beszámolt az elmúlt két hónap eseményeiről. Beszámolójának alaptónusa: forradalom volt, és nem ellenforradalom. Utána Tamási Áron olvasta fel „Gond és hitvallás” című exozéját, majd Déry Tibor egy igen mély és bátor hangú választ adott kb. húszperces felszólalásában Solohovnak. Többek között: Solohov vagy nem tudja, mi történt Magyarországon, és így téved, vagy tudja, és akkor hazudik. Déry az előbbi tétélezi föl, ezért meghívja Solohovot, jöjjön ide és lássa a valót. A magyar nép forradalma volt ez, nem pedig fasiszta ellenforradalom. Az egész Írószövetség egységesen ezen az állásponton volt, hogy ez nemzeti forradalom és nem ellenforradalom. A titkári beszámoló és Tamási, Déry felszólalását óriási többséggel jóváhagyták. Nyolcan szavaztak ellene, öten tartózkodtak, a többi elfogadta. Még többen felszóltak. Egyik legbátrabb volt Horváth Zoltán szociáldemokrata, aki bejelentette, hogy nyolc évet ült börtönben, őt már nem lehet megfélemlíteni. A Kádár-féle hangot ketten ütötték meg: Madarász Emil, egy tehetségtelen öreg moszkovita és Trencsényi-Waldapfel Imre klasszika-filológiai egyetemi tanár. A többség lehurrogtá őket. Waldapfelnél pedig egyszer az volt a szituáció, hogy rárohannak, és megverik, de az elnöklő Veres Péter azt mondta „Demokrácia van, csak hadd mondja el, amit akar.” Waldapfel a háta mögött ülő Illyés Gyulát egy alkalommal csirkefogónak vagy gazembernek vagy effélének nevezte, mire Illyés csak mosolygott, ahogyan a hülyékre szoktak, és mikor az egyik felszólaló felháborodva utasította vissza Waldapfelnek ezt a megjegyzését, Illyés angyali flegmával közbeszólt: „Hagyjad, hadd mondja.” – Madarász Emil kifogásolta, hogy nem tettek hűségnyilatkozatot a Kádár-kormány mellett. Veres Péter megszólalt: „Minek az? Független írók vagyunk.” – Mikor Waldapfelt, aki azt vitatta, hogy igenis ellenforradalom volt, többek közt azzal is lehurrogták, hogy egyáltalán mit keres az írók között, hiszen nem is író, akkor Waldapfel azt mondta: „Hogy író vagyok-e vagy sem, döntsék el a jelenlevők”. Illyés Gyula megszólalt, jó hangosan: „Én döntöttem”. Nevetés tört ki erre.

Ma csapongok a témák között. Az egyház helyzete következik. Folyóiratok egyelőre nem mennek. Az államegyházi hivatal megszűnik, illetve a művelődésügyi minisztériumba olvad bele kisebb létszámmal. Az a hír van elterjedve papok közt, hogy az állam a papi fizetés-hozzájárulást meg akarja szüntetni. Hát ha ennek a révén meg lehetne váltani az egyház szabadságát, megérné. A hívek szívesen összeadnák a pénzt, amiből papjuk megélhetne. Áldatlan a helyzet abból a szempontból, hogy most alakul minden az országban, most kellene egy fej a katolikus egyházban is, aki a kormánytól most kicsikarná a szabadságjogokat, és a magyar katolikus egyház fej nélkül van. Az állam szerette volna rávenni Grósz,

hogy hívja össze a püspököket püspökkari konferenciára karácsony és újév között, de nem vállalta, mondván, hogy nem akarja az ünnepek alatt „inkommodálni” a püspököket.

A termelészövetkezetek jelentős része feloszlott. Van olyan dunántúli megye, ahol 80%-át is elérte a felozlás, másutt – Tiszántúl – csak 50 %. A kormány szerint viszont állandóan újabb és újabb téeszcsék alakulnak. Most a falu is forrong kissé, ők most érnek rá a legjobban, most nincs mezőgazdasági munka. Egy tanítványom írja, aki Fejér megyében egy gépállomáson laboratóriumvezető agronómus: „Gépállomási munkaköröm alighanem néhány hónapon belül jelentősen megváltozik. Mint ahogy általában senki semmiről semmit sem tud, erről sem tudunk biztosat. Tény annyi, hogy tizenhat termelészövetkezetünkől tizenkettő feloszlott, így a tizenkilenc mezőgazdász egy része tagadhatatlanul feleslegessé vált. Köztük természetesen a laboratóriumvezető is. Engem ugyan igazgatónk – egy mindent vissza- és »balra« csinálni akaró csibész – már előbb meg akart szabadítani állomásomból mondván, hogy a munkás-paraszt kormány ellen lázítok, és ezért felmondott. Pillanatnyilag azonban én vagyok, és őt kirúgták (sikkasztás stb.), tetejében én most becsületsértésért fel is jelentettem. Nem lehet engem elbocsájtani, mert november 29. óta az utolsó tizenegy év legmegtisztelőbb tisztségét viselem, munkástanácstag vagyok.”

A kínai kommunista párt központi bizottsága nyilatkozatot adott ki. Elítélte Titót, és helyeselte a magyarországi szovjet katonai beavatkozást, és elismerte a Szovjetunió hegemoniáját a kommunista világban. Ez nagy csalódás számomra.

A cseh rádió, mely kilenc éven át a szovjet himnusszal fejezte be éjszakánként műsorát, mostantól fogva a cseh himnusszal végzi.

December 31. hétfő

Reggel mínusz 5 fok, később enyhült és havazott.

Ma délelőtt meglátogattam Mécs Lászlót Máriabesnyőn. Gödöllőig a HÉV-vel mentem, onnan az országúton gyalog a besnyői kegytemplomig. Már a HÉV-ről láttam, hogy az oroszok még megszállva tartják az agrártudományi egyetemi diákszállót, a Király-park közelében, az országúton pedig egymás után robogtak el mellett, tizenkét év előtti emlékeket ébresztgetve bennem. Akkor az oroszok kiraktak bennünket a házból, és a máriabesnyői kapucinus kolostorban kaptunk ideiglenes lakást. Sokszor járkáltam akkor az országúton. Akkor is tél, most is, akkor orosz katonák, most is, de akkor valahogy bizakodóbban intett felénk a jövő.

A besnyői kolostort is elvette az állam, illetve a kommunista párt, az országúti részen meghagyott egypár szobát a plébánia céljára – elfalazta a kolostor többi részétől – és itt, egy kis boltíves szobában, az első emeleten találtam meg Mécs Lászlót. A besnyői káplánt kerékpározás közben elütötte egy teherautó – a nép orosz tankká léptette elő –, és míg betegszabadságából visszajön, tehát január 31-ig, Mécs László helyettesíti, és a káplán szobájában lakik. Nemigen ír, mert a saját bevallása szerint csak akkor tud írni, ha igazán otthon érzi magát, ez pedig itt hiányzik. Kb. hat verset írt, a tervezett ciklusokból és a magyar ifjúságból egyet, a *Vád és védőbeszéd* pandantját. A verseket nem olvashattam el, mert nem

tartja őket lakásán. Az a terve, hogy nyugdíjat fog kérni, és reméli, hogy kap, mert 24 évet töltött lelképásztori munkában (január 17-én lesz 62 éves). Ha megkapja, kivesz magának egy lakást. Vidéken szívesebben lakna, mint Pesten, és írással foglalkozna. Reméli, hogy később ki is adhatja verseit, és abból is lesz némi jövedelme. Igénytelen volt, egyszerű és közvetlen. Civilben jár otthon is, nyaknál is zárt Sztálin-szabású szürke zakóban, mely fölöslegessé teszi a nyakkendőt vagy papi mellényt egyaránt. Rövid idő alatt megszerették. Míg ott voltam, egy idős úr látogatta meg kis csomaggal: bort hozott egy üveggel, almát, szalonnát, kolbászt. Mécs elkísért Gödöllőig, állandóan köszöntgettek neki az emberek: „Dicsértessék a Jézus Krisztus”. Megvan még a régi városi bundája. Bottal jár. Eltűnődtem a sorsán, valamikor körülrajongva, óriási népszerűségben, gondtalan anyagi körülmények között élt, most pedig probléma számára még az is, hogy hol lesz egy üres szobája, amelyet igazán sajátjának vallhat. Idézte egy cionista mondását, amit neki mondott válaszul, miért állítják fel Izrael államát: „Legyen egy hely, ahol otthon vannak, ahol saját maguk fogadhatnak vendéget”. Valóban, én sem a Mécs László vendége voltam, hanem a plébánosé, aki korábbra tette a kitűnő ebédet, nehogy ebéd nélkül utazzam vissza.

Volt ma még két érdekes találkozásom. Az egyik szintén felvidéki vonatkozású. Pohl Sándorral, az utolsó kassai magyar polgármesterrel, akit csak így szoktunk hívni: a Pohl Sanyi bácsi. Kétszer ült börtönben, és a kettő között ki volt telepítve Pestről feleségével együtt. Október 23-án több társával együtt saját elhatározásából elhagyta a börtönt. Az első „gyanús” jel számukra az volt, hogy egy börtönőr felment hozzájuk és megkínálta őket cigarettával. Aztán észrevettek valami mozgolódást, sikerült valahogy kinézniök, látták a nemzetiszínű zászlókat, és valamelyik cellában elkezdtek énekelni a *Himnusz*t, aztán a *Szózatot*, *Boldogasszony anyánkat*. Az egész börtön énekelte. Aztán követelték, hogy nyissák ki a börtönüket. Kinyitották. Aztán letódultak az udvarra, onnan ki a kapun az utcára. Ez volt a kritikus időszak, amikor rászánták magukat, hogy kitornek a börtönből az utcára. Nem tudták, hogyan fognak rá reagálni a börtönőrök. De azok csak nézték őket, egy zsidó fogházorvos kivételével, aki utánuk lőtt. De csak ő egyedül. Ez Vácott történt. Hogy a kitorés pontosan melyik napon történt, azt nem kérdeztem. A börtön előtt már várta őket a váci lakosság, mindegyik vitt magával egy-egy foglyot. Ő egy ismerőshez került, ott kapott polgári ruhát. Egyik legszörnyűbb börtönélménye a következő volt. Egy fogolytársuk egy teherautó alsó vázára kapaszkodva próbált kiszökni, és az utolsó pillanatban észrevették. Az összes foglyokat az udvarra vezényelték, és ott az ő szemük láttára taposták agyon. Elrettentő példaul. Utoljára azért volt becsukra Pohl Sanyi bácsi, mert egy felelőtlen ember, aki „kormányt alakított” arra az esetre, ha bejönnek az amerikaiak (többen voltak ilyenek!), beírta noteszába a Sanyi bácsi nevét is. Valóban operettbe illő akció volt, érthetetlen, hogy a hatóság miért vette komolyan. Sokan kerültek akkor börtönbe így évekre. Pohl Sanyi bácsiról, aki még csak nem is tudott az akcióról, megállapították, hogy semmit sem lehetett rábizonyítani, de társadalmi helyzete nyomán föltételezhető, hogy szerepet vállalt volna, ha tudott volna a dolgról. Ezért kapott négy évet, és igazán csekély

vigasz, hogy a végrehajtó szerveket túlélte. A bíró, aki az ítéletet kimondta, öngyilkos lett, az ügyész gyomorrákban halt meg.

A másik találkozás egy régi ismerősömmel, egy asszonnyal történt, aki fővédő a Bakács téri koraszülött kórházban. Érdeklődtem, kaptak-e sebesülteket. Igen, tizennyolcat, akik közül három meghalt, de már csorogtak a könnyei le kétoldalt az arcán, pedig igazán inkább „férfias természet”. Mikor összeszedte magát, megígérte, hogy majd később, ha már lelkileg túl lesz, elmondja részletesen. „Tudja, amikor 14 éves gyerekek...” – és félbeszakadt a mondat. Föl volt háborodva azon az ocsmány hangon, ahogy „ezek” beszélnek erről a hősi forradalomról. Egész idő alatt benne voltak a fölkelésben, a kórházzal volt végig, heteken át nem ment haza a családjához. Öt belövést kaptak, nem volt egy időben se gázuk, se villanyuk, se fűtésük, egy ideig el is kellett hagyniok az épületet.

A tizennégy éves fiúkkal kapcsolatban mesélte el ma Gyurka egy kollégája adatát. Kórházba vittek egy 14 éves fiút súlyos sebesüléssel, bele is halt. Halála előtt ezt mondta az édesanyjának: „Nem baj, Anyu, kilenc tankot kilőttem!”

Ezek a tankok most már megriktáltak Pesten, már nem csak a hidakról takarodtak el, hanem a Parlamentet sem őrzik már.

A *Népszabadság* tegnapi száma szerint a fővárosban a forradalom alatt csak 1800-2000 magyar vesztette életét, köztük kétszáz nő és hatvan 14 éven aluli gyerek. Az oroszokról nem közöl adatot. Pedig lehetett ott is. Csak a Kilián laktanya körül egy arra lakó ismerős maga 46 kilőtt, elpusztult tankot számolt meg. A sebesültek számát a *Népszabadság* az egész országban október 23. – december 1. között 12 971-re teszi, ezek közül 11 513-at Budapesten ápoltak.

Ugyancsak a *Népszabadság* közli, hogy szilveszter éjszakára nem függesztik fel a kimenési tilalmat (este 10-től reggel 4-ig van érvényben), de üzemekben szabad rendezni összejövetelt. Este már tíz előtt összegyülekeznek a családokban, akik meg akarják várni az éjfél, de csak reggel mehetnek haza.

Ígérik, hogy a villamosok és autóbuszok január 2-től már este fél nyolcig ill. 8-ig közlekednek, és a Nagykörúton is kapunk már autóbust. A villamosra még várni kell a Nagykörúton is – a Nyugati és a Boráros tér közti szakaszon – és a Rákóczi úton is. Bejelentik a lapok, hogy január elsejével kb. 200 ezer embert el fognak bocsátani az állásából gazdasági okok miatt. Nincs nyersanyag, energia, nem tudnak termelni. Lesz munkanélküli-segély, és elősegítik a kisipart, kiskereskedelmet, az is sok embert felszívhat.

Megható, amit Szántó György, a neves író ír az *Esti Hírlapban*. Betegen feküdt októberben, novemberben, felesége nem hagyhatta el, nem volt, aki sorba álljon élelmiszerért, s nem volt mit enniük. Cédulákat tétetett ki fatörzsekre, hirdetőoszlopokra: „Szántó György író kéri olvasóit, hogy pénzérték ellenében lássák el élelmiszerrel”. Egész nap vitték hozzá az ennivalót. Olyan is akadt, aki nem olvasott tőle semmit, de „magyar író kér magyar olvasótól”. „Egy fiatalember degeszre tömött hátizsákot cipelt, és azzal tette le a válláról, hogy ezt az egyetemi ifjúság küldi. Nevét sem akarta megmondani.” – Igen, ahogy Déry Tibor mondta a 28-i szövetségi ülésükön: Nagyra nőttek a magyar írók, mert nagyra nőtt bennük a nemzet. Ugyancsak Déry mondotta: ezt a forradalmat a vele járó atrocitásokból megítélni annyi, mint ha valaki a folyamat a két szélén sodródó

szemétből akarná megítélni. Tamási Áron meg azt hangoztatta, hogy az orosz nép éppúgy szégyellni fogja ezt az indokolatlan beavatkozását, mint az 1849-es beavatkozást. Még a *Népszabadság* is ezt írja mai számában: „Noha a szovjet hadsereg jelenlétével a proletárhatalmat védi, ittletük mégis sérti egy szuverén állam népének nemzeti önértetét”. És ezt csillantja meg előttünk: „az állam közvetlen vezetésébe bekerülnek majd nem kommunista világnézetet valló személyek is”.

Egyelőre azonban még a mindennapi élet apró-cseprő gondjai foglalják el az embert. Hiába akarok mosdószappant vásárolni, vagy borotvaszappant, nincs. Fogpasztát már kaptam tegnap. Másik szorongásom: vajon megjön-e az a 30 mázsa kokszdara, amit ígérték, hiszen a tüzelőnk – központi fűtéses a ház – csak december végéig elegendő.

Külföldi kölcsönökért tárgyal a kormány. Nyugatról úgy látszik, nem adnak, de állítólag a Szovjetunió és a népi demokrata államok igen. A népi demokrata államokról jut eszembe. Ma reggel ötkor véletlenül rákapcsoltam a bukaresti rádió magyar adására. Hát közölte, hogy egyik bányájukban egy Hajdú nevű munkás brigádja már az 1962-ik (!) évi tervét is befejezte. Lelkesen ünnepelték őket „ezért a győzelemért”. Az egyik helység gyermekei bábszínházat kaptak „Télapótól” karácsonyra. Eltűnődtem: mi azért mégiscsak előbbre vagyunk, ha ezek még ilyeneknél tartanak.

Tegnap megnéztem a 25 évvel ezelőtt készült első magyar hangos filmet, vagy legalábbis az elsők közül valót, és megállapítottam, hogy bár van a filmben egy-két naivság, a népi demokráciában nemigen fejlődött a magyar film, csak fényképezésben. De ötletben, a színészek játékában szinte semmit. Mint jellemző adalékot említem meg ismét: még mindig nem adnak orosz filmet sehol, sem a rádióban orosz dalokat vagy más orosz vonatkozású műsorszámot.

A házakon még itt-ott leng egy-egy nemzetiszínű zászló, egy-egy fekete gyászlobogó, a Kossuth-címer-jelvényt is sokan hordják még – egy lány kabátja hajtókáján hármat is láttam –, sokak kabátjáról azonban már beljebb került a Kossuth-címer, ahol eddig is volt, a szívekbe.

Külpolitikai vonalon a legérdekesebb az amerikai bejelentés: Eisenhower felhatalmazást kér a kongresszustól, hogy bevethesse az amerikai hadsereget a Közép-Keleten, ha erre szükség mutatkozik a kommunizmus visszaveréséhez. Hiába, a magyaroknak a kommunizmustól való megszabadításáért nem veti be Amerika a hadseregét, de az olajért igen. – Tito nyilatkozott arról, hogy a nézeteltérések csak a két – orosz és jugoszláv – párt között lehetnek, de ez nem jelentheti azt, hogy ellentét van a Szovjetunió és Jugoszlávia között. Kína után Jugoszlávia szólalt meg, és így a kommunista kör ismét bezárult, ismét egységesen áll a kommunista világ a Szovjetunió mögött. – Algériában a karácsonyi ünnepek alatt is folyt a vér. – Egy kelet-berlini iskola egyik osztályában egyperces némasággal fejezték ki rokonszenvüket a magyar forradalom hőseinek. A kelet-német ávó kihalgatta őket, kereste a szervezőket, végül is az osztály egy harmada, 14 német diák, átment Nyugat-Berlinbe. Mennyi ember sorsába szól bele a mi forradalmunk!

Nálunk a középiskolák január 7-re ígérték megnyitásukat, ha lesz szünnap, az

egyetemek pedig január 14-én. Kiváncsi vagyok, mi lesz az egyetemen! Hallom, egyes tanárok névtábláját levették tanári szobájuk ajtajáról, így Trencsényi-Waldapfel Imréét és Tolnai Gáborét.

A posta lassan bár, de már működik. Ez a lap Pestről tíz napig jött (és milyen jellemzően áruházi az eltévesztett dátum: 1856-ot írt): „Nagyon örülnék, ha pár sorban tájékoztathatnád a veled történetekről. Mondanám, hogy látogass meg, de a mai viszonyok közt nem merem; én hivatalba járok, s délután kerülök haza, a sötétedés után meg már nem merlek hívni ... szerencsésen megúsztuk az eseményeket ... Az ismerősök közül is a legtöbben megvannak; Kovács Gyulának (a mintagimnáziumnak) a 20 éves tehetséges egyetemi hallgató leányát találta szíven a tüntetésekor egy golyó.” – Az egyik meghal, a másik elmegy. „Nem lennék anya – írja egy másik ismerősöm –, ha nem kezdeném leveletem fiamról való beszámolóval. Ugyanis november 16-án D.-ékhoz holmiját elhelyezve, bejelentette, hogy istenhozzádót mond hazájának s megpróbál egy szabadabb világban dolgozni. Csak Pesten tudtam meg fiam hollétét. Megvallom, sokat sírok. Hogy őszinte legyen, nem ért túl váratlanul, csak most lesz mindig nehezebb, lehet, az ünnepekre való készüllet is hozzájárul. Nem tudom, mik a tervei. Eredetileg Hollandiába készült. Jellegét így hagyta meg Pesten: »Margit néninek Budapestre üzen kiskertész«. Indulása után egy hétre üzent először, azóta még kétszer üzent. Ha hallgat rádiót, figyelje kissé, s írja meg, ha hall valamit.” – Hát igen, a disszidálások változatlanul folynak. Éjszakánként több száz magyar hagyta el hazáját. De mi lesz azzal a több tízezer magyar menekülttel, akik már nem férnek be abba a keretbe, amelyet az egyes országok befogadnak? Táborokban fognak élni, a világ népei jótékonyságából. Egy esztendőben lettünk a világ hőse és a világ koldusa. Attól is tartok, hogy ezt a rengeteg menekültet odakünn a nehéz sors, az otthontalanság lezúleszti, és le fogják rontani azt a hírnevet, amit hős forradalmáraink szereztek. Hiszen amit itt a magyar nép produkált az immár eltűnő esztendőben, az nemhogy egy országban, de az egész világon is csak száz évben történik meg egyszer. Befutott az első disszidálótól származó postám is, egy képeslap Bécsből: „Frohe Weinachten und ein glückbringendes Neujahr wünscht M.”

Most jöttem meg a szilveszteri év végi hálaadó ájtatosságról. Lezártam a mérleget. Bár némi reményeket vetít előre az elmúlóban lévő esztendő egy valamivel tisztultabb, szabadabb élethez, de egy keserű tanulsággal is szolgált. Szétrombolta a legendát, hogy Amerika és a Nyugat fel fog szabadítani bennünket. Ismét bebizonyosodott Zrínyi Miklós igaza: csak saját erőnkre támaszkodhatunk. Bár megható a Nyugat áldozatos jótékonysága, rokonszenve, mégis ez a rideg valóság. És az, hogy továbbra is kommunista állam és orosz gyarmat maradunk.

*Odakint szakad a hó.
Tél van megint.*

UTÓSZÓ

(1957. JANUÁR 1. – NOVEMBER 3.)

1957. január 1. kedd

Semmi megilletődést nem érzek, amikor először leírom az új évszámot: 1957. Az este is már fél tízkor lefeküdtem, mert ötkor kellett kelnem. Ma más volt az utca képe, mint egyéb újév reggel. Részeg embert egyet sem láttam – hallom viszont, hogy a mentők 95 esetben vonultak ki, legtöbbször részeg emberek miatt –, csak kettesben vagy csoportosan komolyan, fáradtan, üres demizsonokkal és szatyrokkal ballagdaló embereket, akik valamilyen ismerősüknél töltötték a szilvesztert, és csak reggel mehettek haza a kimenési tilalom miatt: este tíztől reggel négyig nem volt szabad utcára menni. A szokásos játékdudaharsogás sem verte fel az utcák csendjét, csak egy utcasarkon az árus fújta őket, mindegyiket kipróbálta, szól-e. A szokásos szilveszteri sapkákban, azaz színes papírsapkákban sem láttam senkit. Konfettivel elborítva sem, se színes szalagokkal, mint más esztendőben.

A szokásos újévi üdvözetek- illetve nyilatkozatokban a nyugati politikusok igen elismerően emlékeztek meg a „hős” magyar népről, még Churchill is. Anglia felemelte ötezerrel a befogadandó menekült magyarok számát.

A Saar-vidék mától kezdve Németországhoz tartozik.

Az éjjel ólmos eső esett a hóra, reggelre megfagyott, az út így eléggé síkos.

Január 2. szerda

Napközben olvadt.

Sok az elbocsátás az egyes üzemekben.

A legérdekesebb külföldi hír: Hruscsov a január 1-jei fogadáson magasztalta Sztálint, „nagy marxistá”-nak nevezte és nagy harcosnak az imperialisták elleni harcban. Hruscsov volt az, aki az elmúlt év februárjában Sztálint „gyáva gyilkos”-nak nevezte.

Nasszer egyiptomi elnök egyoldalúlag felbontotta az angol–egyiptomi szerződést, amely 1961-ben járt volna le, és amely feljogosítja Angliát, hogy civil műszaki embereket tarthasson a Szezei-csatorna övezetében, és hadsereget küldhessen, ha támadás éri a csatornát (kivéve az Izrael elleni támadást).

A nyugati nagyhatalmak diplomatái se Budapesten, se Moszkvában nem jelentek meg az újévi fogadáson.

December 31-én és január 1-jén kilencszáz újabb magyar menekült érkezett Ausztriába.

Január 3. csütörtök

A nap nevezetessége: megjött a 30 mázsa kokszdara. A háznak – központi fűtéses – csak mostanig volt szene. Ha ez a kokszdara ég a kazánban, egy hónapra elvetjük a fűtés gondját.

A nap másik nevezetessége: a kormány a hó végére programot fog adni. A *Times* szerint ez a következő okok miatt késett: a kommunisták egymás között nem tudtak megegyezni, mennyit teljesítsenek Moszkva parancsaiból, másrészt mert a többi pártokkal nem tudtak dűlőre jutni. Tildy és Kovács Béla hajlandók volnának részt venni a koalíciós kormányban, ha az valóban koalíciós lesz, egyenjogú lenne benne a másik három párt is: kispazda, parasztpárt és a szociáldemokraták. A legérdekesebb mindenesetre a szociáldemokrata párt feltámasztásának az óhaja. Továbbá teljes sajtószabadságot és rádiószabadságot kívánnak a koalíció többi pártjának is, a statárium és az ávó valódi megszüntetését, és hivatalos orosz nyilatkozatot az orosz hadsereg kivonulásáról.

Az új kommunista pártban állítólag már 103 ezer tag van, ebből 21 ezer budapesti, a többi északról és a Tiszántúlról van. A Dunántúl, úgy látszik, nem megy nekik, mert meg sem említi a *Népszabadság*.

A forradalom alatti harcok 700 milliós kárt okoztak (elsősorban épületekben).

Egy orosz katona az éjjel disszidált Ausztriába.

A szegedi egyetem is január 14-én nyit.

Január 4. péntek

Lapszemle.

Esti Hírlap: A Kádár-kormány két héten belül programot ad, és utána kibővíti kormányát. Aztán összehívja a parlamentet és lehetőleg nem az Elnöki Tanács, hanem a parlament hozza majd a törvényeket. Andics Erzsébet, Gerő Ernő, Kovács István és Rákosi Mátyás nem tagja az Elnöki Tanácsnak. – A Népszava Könyvkiadó, legújabb nevén Táncsics Mihály Könyvkiadó ki akarja adni Herczeg Ferenc műveit száz kötetben, az idén már meg is akar jelentetni négyet, az első lesz a *Szelek szárnyán*. Ki hitte volna ezt még csak két hónapja is?

Népszabadság: Mától kezdve a Nemzeti Színházig jár a 6-os villamos, és végig a Körúton a 12-es autóbusz. – Szidja a Ganz-vagonygyár munkástanácsát, mert nem akar helyiséget adni a kommunista pártirodának, hanem azt akarják, hogy a pártiroda a gyár sporttelepén működjék. – Százezer párttag van, de az újság kevesli, hogy Pesten csak 21 ezer, és hogy a Csepel Vas- és Fémművekben (volt Weiss Manfréd, később Rákosi Művek) csak 500. – Közli a romániai magyar írók újévi levelét a magyarországi írókhoz. Elég szerencsétlen levél, teljesen Kádár- és Szovjet-alapon áll, ellenforradalomról beszél, és egyéb szamárságokat mond. Erre valóban áll: Si tacuisses, philosophus mansisses. Aláírók: Asztalos István, Balogh Edgár, Bartalis János, Horváth Imre, Horváth István, Kacsóh Sándor, Kovács György, Létai Lajos, Molter Károly, Nagy István, Robotos Imre, Salamon László, Szentimrei Jenő, Szilágyi András, Tompa László. Bizonyára kényszerítették őket.

Állítólag a magyar könyvkiadás szabadabb lesz, és az árusítás is. A Szikrából Kossuth Könyvkiadó lett, a Népszavából Táncsics Mihály, az Új Magyarból Európa, az Ifjúságból Móra Ferenc. Új könyvkiadó: a Gondolat.

Kikap a MEFESZ intézőbizottsága, mert „ellenforradalmár”, kommunistaellenes.

Január 5. szombat

Hruscsov Pesten járt.

Itt van négy ENSZ-kiküldött, gazdasági kérdések tanulmányozására. A Kádár-kormánynak az volt a kívánsága, hogy csak akkor publikálják ezt a hírt, amikor már itt vannak, előtte ne.

Az utolsó 24 órában hétszázán disszidáltak. Mikor hagyják már abba? Tegnapelőtt egy asszonyt, aki disszidálni akart, lelőttek a határon (Molnár Gábornénak hívták).

Eisenhower ma beszélt a közép-keleti tervezett amerikai segítségről. Erélyes volt. Bezzeg, amikor Magyarország vérzett, akkor nem beszélt ilyen erélyesen, és nem akart beavatkozni. Pedig ha akkor ilyen erélyesen fellép, akkor ma már nincs orosz a hazánkban.

Egy külföldi előadásból: a magyar forradalom lángjánál 900 ezer piros párttag-sági könyv is elégett. Ma csak 100 ezer tag van, az ország lakosságának 1 %-a. Milyen jogon mer uralkodni ez az 1 % a többi 99 %-on?

Az *Új Ember* kis falinaptárt adott ki, darabját két forintért 120 ezer példányban, hogy alkalmazottjait ki tudja fizetni. Maga az *Új Ember* még mindig nem jelenhetik meg.

Január 6. vasárnap, háromkirályok napja

Enyhe idő. Végre megjelent a várva várt „kormánynyilatkozat”, de nincs köszönet benne. A bevezetése olyan, mintha Rákosi vagy Gerő fogalmazta volna, a későbbiekben pedig szinte nyoma sincs a forradalomnak, a forradalom kívánságainak. A munkástanácsot elfogadja ugyan, de az igazgatót az állam nevezi ki. Egyedüli engedményt az irodalom és a tudomány terén ígér, és az iskolákban. Egyházi vonalon elismételte azokat a szövegeket, amiket a Rákosi-klikktől és az ún. alkotmányból ismerünk, és erélyesen tiltakozik a békepapok felfüggesztése ellen. Ez már nem tetszik. Leszögezi a kormánynyilatkozat, hogy proletárdiktatúra van, irányító hatalom pedig a kommunista párt. Szabadság csak az államhoz hú embereknek jár, a többinek nem. Választásról, többpártrendszerrel, nyugati kapcsolatról szó sincs, csak valami erőtlén hang a Hazafias Népfronttól. Hát majd meglátjuk, hogy reagálnak rá az emberek.

Marosán Komlón kijelentette, hogy aki vissza akarja állítani a szociáldemokrata pártot, az ellenség, mert megbontja a munkásegységet. Ugyancsak Marosán tegnapi *Népszabadság*-beli cikkéből értesültem arról, hogy a Kádár-kormány november 3-án alakult. Ezt eddig nem állították, ez a dátum itt szerepelt először.

Hruscsov és Malenkov Budapesten járt, és cseh, román, bolgár kiküldöttekkel és a magyar kommunistákkal együtt nyilatkozatot adtak ki Kádár mellett és Eisenhower közép-keleti akciója ellen. A lengyelek nincsenek benne! Jó nekik!

Úgy hallom, hogy Kónya oktatásügyi miniszter szerint az egyetemisták 10 %-a hiányzik, vagy meghalt, vagy disszidált. Ez 4500 embernek felel meg. – A ME-FESZ nyilatkozott, hogy október 23-a talaján áll, többpártrendszert kíván, és az orszokok kivonulását.

Állítólag a Kádár-karhatalmisták fizetése 3000 Ft, és őrjáratot végző napokon 300 Ft napidíj.

Január 7. hétfő

Regel plusz 5 fok. Erős, meleg szél. Napsütéses, olyan, mintha tavasz lenne.

Rövid hírek. – Az ENSZ-főtitkárt tavaszra meghívták Budapestre. – Strasbourgban a magyar emigránsok háromtagú legfőbb „forradalmi” bizottságot választottak, hogy az képviselje külföldön a magyarságot. Tagjai: Kéthly Anna (szocdem), Kóvágó volt polgármester (kisgazda) és Király Béla vezérőrnagy (szabadságharcos). – A franciák azt állítják, hogy az algériai ügy francia belügy. Mintha a Kádár-kormányt hallanám az orosz beavatkozásról. – A disszidálók statisztikája: 50 % 25 éves vagy annál fiatalabb, a legtöbb foglalkozása vas- és fémmunkás. Az elmúlt éjjel 560-an mentek át. – Az emberek csalódtak a Kádár-programban, és állítólag megnőtt a disszidálási láz. – Valóban, Kádár november 4-én mást ígért. Minél jobban konszolidálódtak a viszonyok, annál kevesebbet ígért és adott. – Losonczy Géza írt, többek között: napi egy órát sétálhatnak. Ez olyan börtönizű tudósítás! – Mindszenty arról panaszkodott valakinek, aki bent járt nála, hogy Turcsányi Egon ugratta bele a beszédébe és fogalmazta is. Ezt nem tudom megérteni! – Hittantanításra új jelentkezés lesz. Ahol 12-nél több jelentkezik egy osztályban, a rendes órarendbe kell bevenni a hittant. – Egy úr mesélte, hogy a szomszédja ávós hadnagy volt. Most katonaruhában látja, főhadnagyi ranggal.

Pletykák. – A Parlament körül már nincs orosz katonaság, de állítólag a Parlament pincéjében egy század szovjet katona van. – Nevál lesz az igazság –, Kovács Béla a földművelésügyi miniszter, és Losonczy a kultusz.* Azt hiszem, Kovács Béla nem áll velük szóba.

Január 8. kedd

Reggel 5 °C. Tavaszias idő.

A Kádár-nyilatkozat hatása: az emberek fel vannak bőszerűlve, és állítólag a disszidálási láz is fokozódik. – Az Egyesült Nemzetek elé a főtitkár javaslatot terjeszt, hogy állítsanak fel egy bizottságot, mely kihallgatja az emigránsokat, és megállapítja, mi történt Magyarországon. – Király Béla emigrált tábormok kijelentette, hogy nyilvánosságra hozza az oroszok magyarországi titkos támaszpontjait. – A Kádár-kormány cáfolja Hammarskjöld tavaszi meghívását. – A kommunisták dilemmája a gyárakból és hivatalokból való elbocsátással kapcsolatban: ha kommunista új párttagot is elbocsátanak állásából, akkor megcsappan a pártba lépők száma, ha viszont a párttagokat nem szabad elbocsátani, akkor növekszik a kommunisták elleni gyűlölet. – Menon, India moszkvai követe ismét itt járt. Ajánlja a koalíciót. – Az *Esti Hírlap* szerint a tudományegyetemen rehabilitálják az 1948 után világnézeti okokból elbocsátott professzorokat, így Prohászka Lajost, Bisztray Gyulát, Szenczi Miklóst stb. – A Múzeum körúton meghalt egy fiatalember, mert az egyik romos háztetőről kövek estek rá.

* Valószínűleg névtévesztés: az ekkor Romániában őrzött Losonczy Géza helyett a szerző talán a Kádárral tartó Kállai Gyulát hallotta vagy akarta említeni.

Január 9. szerda

Reggel 5 °C.

Az elmúlt éjjel kilencszázán disszidáltak. A Kádár-nyilatkozat is benne van ebben. – Az angol kommunista párt lapjának, a *Daily Worker*nek példányszáma nagyon csökkent a magyar események miatt. – Az újságjaink újabban előszeretettel közölnek félmegtelen női képeket, gyilkosságokat. Átesnek a ló túlsó oldalára. A Szikra Könyvkiadó Tarzant ad ki. Most a könyvkiadók deficitjét már nem fizeti ki az állam, tehát iparkodnak jövedelmező könyveket kiadni. – A *Népszabadság* ma külön cikkben tiltakozik a vád ellen, hogy Kádár nyilatkozata visszatérés a régihez. Ezzel elismeri, hogy ezt tartják az emberek. A *Népszabadság* szerint Csepelen már 1100 párttag van. Az angol rádió szerint kb. 20 pesti gyárban a munkástanácsok feloszlatták önmagukat, tiltakozásul a Kádár-nyilatkozat ellen.

Január 10. csütörtök

Tegnap Csepelen sztrájkoltak. Egész nap a *Himnusz*t, *Szózat*ot énekelték. Az újpesti Egyesült Izzóban is sztrájkoltak. Ok: Normát akartak újra bevezetni. – Grósz járt Mindszentynél november 3-án. Grósz karakán. November 21-re kérte a kormány, hogy hívjon össze püspökkari értekezletet, nem volt hajlandó. Egyelőre passzív Grósz, nem akar tárgyalni a kormánnyal, mert ez olyan lenne, hogy elárulja a munkásságot a Kádár-kormány ilyen közvetett elismerésével. – Egy kollégám, Ottó* már régebből ismeri a váci püspököt, Péteryt. Most fent járt nála Mécs László elhelyezése ügyében. Pétery a forradalom kitöréséig Hejccére volt internálva. Most azt üzenté neki a kormány, hogy térjen vissza Hejccére. Pétery visszaüzenté, hogy nem megy. Ugyancsak Pétery mesélte Ottónak, hogy ő, Grósz és Shvoy Mindszenty emlékezetes rádióbeszédének fogalmazványába beleíratta azt a mondatot, hogy az Egyház nem akarja vissza a földbirtokjait. Mindszenty ezt a mondatot a beszéd rádióba való olvasásakor egyszerűen kihagyta, nem olvasta be. Örök kár! Micsoda más lenne az egyház helyzete, és mennyire kivette volna a kommunista propaganda méregfogát. Hiszen most a kommunisták útonútfélen azt híresztelik, hogy az egyház visszakövetelte az „ellenforradalom”-ban a birtokait. – Az angol rádió esti adása szerint a csepeli vasműveket orosz és magyar katonaság szállta meg. – McMillan az új angol miniszterelnök.

Január 11. péntek

Az időjárás szeszélyes. Tegnapelőtt reggel még plusz 5 fok, tegnap már mínusz 2, ma viszont plusz 3. Egyik napról a másikra hét-, majd ötfokos változás. – Az ENSZ megszavazott egy öttagú adatgyűjtő bizottságot a magyar ügyben. A szavazás eredménye: 59 mellette, 8 ellene, 10 tartózkodás. Az öttagú bizottság tagjai: Ausztrália, Dánia, Tunézia, Uruguay és Ceylon. Kádár elvetette a bizottságot. – Hallom, Dunapentelén nagy összeget szavaztak meg templomépítésre. – Ma az angol rádió szerint a budapesti vagongyárban a bérek leszállítása miatt

* Ottó: Fényi Ottó, ma premontrei rendfőnök.

tüntetés volt. Két halott, több sebesült, Kádár-karhatalom, szovjet katonaság. – Az Írószövetségben elnökségi ülés volt. Tagfelvételtől nem esett szó, ellenben politizáltak, főleg arról: hogyan lehet lapot indítani úgy, hogy ne ismerjék el a Kádár-kormányt. – Állítólag a MEFESZ egyes tagjait letartóztatták.*

Január 13. vasárnap

Ismét leesett a hó. Enyhe idő.

Az elmúlt hét mozgalmas volt. Csepelen és a Járműjavítóban pénteken komoly sztrájkok. Csepelen az angol rádió szerint 5000 tisztviselő kezdett tüntetni az elbocsátásuk ellen, és csatlakoztak hozzájuk a fizikai dolgozók is, főleg a kohászattól, mert ott nem teljesítették a béremelést, amit ígértek.

Elvették a munkások a gyár körüli karhatalmi őrség fegyverét, majd a karhatalom erősítést kapott, és riasztásul a levegőbe lőtt, egyikük azonban belélt a tömegbe: két halott, négy sebesült. Orosz tankok is vonultak fel, de nem avatkoztak bele, csak a háttérrel adták. Eddig az angol rádió. A magyar újságok a következő okokat említik a sztrájkra vonatkozólag a szokásos „ellenséges provokáció, ellenforradalmi besurranás” frázisokon kívül: tiltakoztak a visszahelyezett igazgató ellen (mára már szabadságot is, de miért nem előbb?), béremelést kértek. A részletekben eltérnek egymástól a magyar lapok. Ebből a csepeli dologból is látni lehetett, hogy nem lesz általános megmozdulás. Most a MEFESZ-t intézte el Kádár a szokásos „Divide et impera” [módszerrel] újabb nyelven kifejezve: a „szalámitaktiká”-val. Nyolc vezetőségi tagot letartóztattak. Erre megjelent szombaton reggel a lapokban, hogy a MEFESZ 12-ére hirdetett vezetőségi ülése „technikai okokból” elmarad. Ma meg olvasom, hogy megtartották. Kádáréknak sikerült árulókat találniok, ezek gyűléseztek, és a nyilatkozatuk már lényegesen szelídebb a múltkorinál. Csak általánosságban említi az október 23-i célkitűzésekhez való ragaszkodást, és már beszél ellenforradalmi elemekről. Az Írószövetség elnökségén is már hallatszottak hangok a megalkuvásra.** A téveszcsék feloszlását szigorú rendelettel akarják megakasztani: csak akkor oszolhat fel, ha a tagok egyhangúan akarják, az erőszakkal szétosztatottakat pedig vissza kell állítani, és a szétvitt vagyontárgyakat 15 napon belül visszaadni. Rákosszentmihályon egy üzemben is sztrájkoltak, mert a munkástanács elnökét letartóztatták. – A Bakonyban voltak tűzharckok, de az, hogy ott 40 ezer magyar és orosz katona harcol egymás ellen, azt hiszem, csak legenda. – Kádár Moszkvában járt, Csou En-lajjal tárgyalt, csütörtökön. – A disszidálások százával folynak. Egy amerikai

* 1957. február 3-án jelent meg a Belügyminisztérium közleménye több budapesti egyetemi kollégiumban tartott házkutatásról „ellenforradalmi szervezkedés” gyanúja miatt. Ennek során állítólag fegyvereket, lőszert, ellenforradalmi röpiratokat, sajtótermékeket és jegyzőkönyveket, „fosztogatásból eredő értékeket” találtak. A MEFESZ-szel kapcsolatos hír feltehetően ezzel az ügygel függ össze.

** Ezekben a napokban, Veres Péter és Erdei Sándor részvételével, tárgyalások folytak a hatalom és az Írószövetség között ez utóbbi fennmaradása érdekében, de január 18-án a Belügyminiszter bejelenté az Írószövetség felfüggesztését, ami gyakorlatilag a betiltást jelenti.

és norvég diákok, aki disszidenseket segített át a határon, a magyarok letartóztattak. – Rossz nyelvek szerint eddig csak Ortutay vállalna miniszteri tárcát a nem kommunisták közül, ő meg nem kell Kádárnak. – Folynak a hittanra való jelentkezések, nagy számmal jelentkeznek a diákok, persze, ebben is lesz tüntetésjelleg. – Lengyelországban január 20-án képviselő-választás lesz. A kommunista jelölteket sok helyen nem fogadták el, erre több helyen a hatóság letiltott a választáson való indulástól nem kommunistákat. Nagy harc várható. – A mai újságcsinálásra jellemző anekdota: újságarustól kérdezik, melyik újságot ajánlja. Válasz: „Nem tudom az Ön világnézetét, de ma ebben két amerikai színész nőfényképpel és egy gyilkossággal több van, mint a másokban”.

Január 16. szerda

Ma délben megérkezett Csou-En-laj, a kommunista Kína miniszterelnöke Lengyelországból Budapestre, hogy „önálló véleményt” alkothasson. Kádár mellett nyilatkozott. Ez volt az „önálló vélemény”. – Kovács Béla lemondott a kisgazdapárti vezerségről. – Dudás Józsefet és Horváth Istvánt halálra ítélték. Mindketten forradalmárok voltak, és ezért ítélték őket titkos tárgyaláson titokban halálra. Kiadták a rendeletet a fekete zászlók bevonására, de ezt is titokban, a házfelügyelőknek, az újságban egy szó sincs erről. – Újabb hivatalos adat szerint a forradalom halottainak száma két-háromezer, ennek 20 %-a húsz éven aluli. – A disszidálások folynak. Ausztria kijelentette, hogy nem tud tovább segíteni, az illetékes bizottság meg, hogy nincs több pénze a magyarok továbbszállítására. – Még kb. 350-en vannak eltemetve szerteszét a városban. – A *Népszabadság* panaszkodik, hogy a XIII. kerületi Kilián György Általános Iskolában (Angyal föld!) a gyerekeket „hivatalból” beírta az iskola hitoktatásra, és hogy a gyerekek megverik azokat a társaikat, akik nem iratkoznak be hittanra. Ezek helytelen dolgok, de azok után az atrocitások után, amiket itt nyolc éven át a kommunista párt csinált a fakultatív hitoktatás körül, a *Népszabadság* jobb, ha hallgat. – Kossa István egy beszédében panaszkodik, hogy „kezd divattá válni, hogy elzárják a közönséget a szovjet kultúra termékei elől. Igenis filmszínházaink játsszák a szovjet filmművészet legjobb alkotásait, a magyar olvasók kezébe jussanak el a legszebb szovjet regények is”.

Sok hó esett le két nap alatt, gyönyörű havas a táj.

Január 18. péntek

Ma reggel mínusz 9 fok. Az idő egyre hidegebb és Kádár egyre merevebb, mindig csavar egyet a présen. Úgy látszik, erősebbnek érzi magát. Amnesztiát ígért, most meg – a Csou En-laj tiszteletére rendezett „pártaktíván” beszédet mondott – hangoztatja, hogy az „ellenforradalom” szervezőit, szítoit felelősségre vonják. Állítólag Maléter is hadbírótság előtt áll. Így Kádár megszegte a szavát, és túl sokat hangoztatja, hogy demokrácia és szabadság csak a kormány híveinek jár, az „ellenforradalmárok”-nak nincs szabadság. Az erős kéz politikáját csinálja. Lapengedélyt íróknak, katolikusoknak nem ad. Az Írószövetséget felfüggesztette, az élére kormánybiztost nevezett ki, és a szövetség helyiségei tele vannak detektívekkel. Kádár lassan ott van, ahol Rákosi volt.

A nép szava: a villamoson a füttyös kalauz – üres volt a kocsí – az újságot a kezében tartva magyaráz a kollégájának: milyen jó, ha az ember újságot olvas, 6 november 4-én igazán nem gondolt arra, hogy az „testvéri segítség volt” (Csou En-laj mondta). A mai *Népszabadság*ból kiderül: az egyetemisták félnek a felelősségre vonástól, a gimnazisták haragszanak a kormányra, mert ellenforradalmároknak nevezik őket, a csepeli munkások egymást „báró úr”-nak, „gróf úr”-nak nevezik gúnyból. Ez utóbbinak az a háttere, hogy a Kádár-kormány meg az oroszok azt állítják, hogy nem a munkások csinálták a felkelést, hanem arisztokraták és egyéb reakciós elemek.

A disszidáltak egy csoportja csütörtökön hófúvásba került, egy asszony meghalt. Újabban Jugoszláviába is disszidálnak: hétezeren vannak már ott, ebből ötezer az utolsó két héten ment át. Kádár múltkori kormánynyilatkozata ismét felvitte a disszidálók számát. A pesti legendaköltészet szerint Jugoszlávia minden disszidáló magyarért 5 dollárt kap. – Hruscsov ismét megdicsérte Sztálint: „min-takommunistá”-nak nevezte. – A Lengyel Demokratikus Ifjúsági Szövetkezetet feloszlatták. Csak két hónapja alakították. – Lengyelországban holnapután választás lesz, nagyok az izgalmak. A lakosság sok helyütt megtámadja a kommunistákat. Gomulka is „visszakozt” csinált?

Január 20. vasárnap

Dudás Józsefet és Szabó Jánost, a Széna téri szabadságharcosok egyik vezetőjét, „Szabó bácsit” tegnap – titkos tárgyalás után – kivégezték. Kádár megszegte ígéretét, hogy amnesztiát ad, és nyílt tárgyalást sem tartottak. – Az Újságírószövetséget is becsukták, kormánybiztost kapott. – Angol diákok táviratot küldtek Kádárnak a diákok letartóztatása miatt. – Angliában több mint ötszáz magyar diák tartózkodik. – Lengyelországban ma van az országgyűlési képviselő-választás. Gomulka tegnap utoljára beszédet mondott a lengyelekhez: „Ha törölnék a kommunistákat a jelölőlistákról, akkor Lengyelországot is törölnék a térképről.”

Január 21. hétfő

Erős mértékben megindult a disszidálás Jugoszláviába. Ausztria felé már kevesen mennek, megnehezítették ott az átmenést. Jugoszláviába tegnap 680-an mentek át. – A lengyel választásokon Gomulka győzött, nagyrészt azért, mert az egyház melléje állt. A lengyelek előtt a magyar példa lebegett, és féltek, hogy ha a kommunistákat leszavazzák, akkor ott is megjelennek az orosz tankok. Ezért győzött Gomulka. – Szombatról vasárnapra virradó éjjel több író letartóztatott, senki se tudja, miért: Háty, Tardos Tibor, Zelk, Novobáczky, Vargha Domokos (Vargha Gyula költő unokája), Lócsei, Lengyel Balázs. – Raab kancellár semlegességet javasolt Magyarországnak. – Eisenhower beiktatták. Beszédéből egy mondat: „Budapest az ember szabadságvágyának új és fénylő szimbóluma”. – Küldöttség járt Kállainál a letartóztatott írók érdekében, eredménytelenül. – A francia PEN Klub tiltakozott az írók letartóztatása ellen. – A külföldi rádió szerint Malétert halálra ítélték. – A Petőfi-kör helyett a kormány megcsinálta a Táncsicskört, és Münnich beszélt az első alkalommal. – A hittanórák körül zúrók vannak,

a gyerekek megverik vagy bojkottálják helyenként azokat, akik nem jelentkeznek hittanra. A többség jelentkezett, a kommunista lap prüszköl.

Január 23. szerda

Az egyetem jogi karának tantermeiben kutattak, és találtak fegyvereket. – Ma és holnap püspöki konferencia van. – A *Népszabadság* mai száma gyerekekről ír, négy-öt éves gyerek a tejesüvegébe benzint kért, hogy harcolhasson stb.

Január 24. csütörtök

Délután fél háromkor megnéztem Németh László *Galilei* című darabját. Látszik rajta, hogy a Rákosi-rendszer ellen írta, de a Kádáréra is passzol. A közönség szinte tüntetésszerűen tapsolt helyenként, de most már Kádárra gondolva. – Irodalmi Tanácsot akar a kormány létrehozni, állítólag. – Azt mondják, hogy Vargha Domokost azért tartóztatták le, mert sztrájkolásra vette rá a munkásokat. – Három amerikai bombázó körülrepülte a Földet leszállás nélkül 45 óra alatt.

Január 25. péntek

A *Népszabadság* nehezményezi, mért nem mutatnak be orosz filmeket, és cikksorozatot közöl a rádió ostromáról. Már folyik a történelemhamisítás: a *Népszabadság* szerint a nép lőtt először.

Január 26. szombat

Az angol rádió csak ma közli az írók letartóztatását. – Aczél, Enczi, Ignotus, Pálóczi Horváth és Méray Tibor kiáltványt intézett a világhoz az emigrációból. – Állítólag Déry Tibor, Tamási Áron és Féja Géza házi őrizetben vannak. – Ausztriába az éjjel már csak 38-as mentek át.

Január 27. vasárnap

A *Népszabadság* cikket ír arról, hogy aki nem jár hittanra, vagy jár oroszra, azt a többiek elverik, molesztálják. A forradalom leszált az iskolába. Mondják, hogy 23-án több iskolában tüntettek a diákok, kokárdával és gyászszalaggal mentek az iskolába. Kádár-legények vettek körül több iskolát. – A Kádár-legények népszerűtlenek. Egyik helyen egy férfi nem tudott rágyújtani, nem volt gyufája senkinek, csak a közelben egy Kádár-legénynek. Az illető visszautasította, hogy inkább nem gyújt rá. – Gáspár, a szakszervezet vezetője bejelentette, hogy nem mondják ki a sztrájkjogot. – Münnich nyilatkozott, hogy a fegyveres felkelő csoportok a Bükkben, Bakonyban csak legenda.

Január 28. hétfő

Marosán beszédet mondott, szidta az egyetemistákat, a „diákocská”-kat, autonómia nem lesz az egyetemen, a marxista órákat nem szüntetik meg. – A szegedi egyetem megnyílt, állítólag többet letartóztattak. – A Kádár-legények vidéken terrort fejtenek ki. – A fehérvári, esztergomi és váci egyházmegyék mellé „kormánybiztost” neveztek ki.

Január 29. kedd

Plusz két fok.

Kádár tovább csinálja terrorpolitikáját és megy vissza a Rákosi-korszak állapothoz. Azt mondják tréfásan, Kádár jelszava: „Mindent vissza!” (Ez volt a jelszó, amikor átmenetileg visszakerült a Felvidék egy része Kassával, Erdély egy része Kolozsvárral). – Kádár beszélt a szakszervezeti vezetőség ülésén, kijelentette: nincs sztrájkjog. Mert akkor a munkásság saját maga ellen sztrájkolna. Van egy érdekes mondata beszédének, amit elsősorban ő felejt el: „a tömeget ugyanis nem szabad lebecsülni, a tömegek nem buták, van történelmi tapasztalatuk” (*Népszabadság*, 1957. január 29.) Urbán még a múltkor cikksorozatot kezdett a *Népszabadság*ban, ma folytatja. Ő az első író, aki a *Népszabadság*ba írt, árulónak is tartották többen az írók közül. Illés Béla a könyvkiadásra panaszkodik. Érthető, fél, az ő műveit nem fogják kiadni, mert nem tudnák eladni. A *Népszabadság* felpanaszolja, hogy az általános és középiskolások 23-án tüntettek, sötét ruhában mentek iskolába, „könyveket égetnek, tüntetnek”. – Mesterházi Lajos ugyancsak a *Népszabadság* mai számában így jellemzi a mai állapotokat: az októberi mozgalmat három cél vezette: 1. az életszínvonal emelése, 2. nemzeti függetlenség, 3. demokratizmus. November 4-e után azonban: 1. a nemzeti jövedelmet 12 milliárd Ft kár érte; 2. „az események alakulása szükségszerűen hozta magával az idegen fegyverek beavatkozását”, 3. „az államrezon szükségképpen a demokratizmus erős megszorítását. „Az ország évek óta bizalmi válságban él”, „a türelem ... fogytán”. – Az *Esti Hírlap*ban Kossa beszéde: a hittantanításban visszaállítják a szeptember 1-jei helyzetet. Mi akar ez lenni? – Ma a ministránsgyerek újságolta, hogy a szomszédjukat az éjjel visszavitték a börtönbe.

Január 30. szerda

A csehek Moszkvába jártak. Közös nyilatkozatuk hangsúlyozza a szocialista tábor tömörítésének szükségességét. – Folyik az „ideológiai harc” a forradalom ellen. A nemzeti egységről cikkeznek, iparkodnak kimutatni, hogy október 23-án nem volt nemzeti egység. – Kónya oktatásügyi „kormánybiztos” és Jóború Magda bejelentették a hittantanítás korlátozását illetőleg visszaállítását a régre. – A külföldi magyar adásokat részben ismét zavarják.

Január 31. csütörtök

Jugoszláviában 14 ezer magyar menekült van már, kilencvenegyen tegnap visszajöttek. – Kádár beszélt Csepelen. Bejelentette, hogy a pártnak már 150 ezer tagja van, és említette az ország kommunistaellenes hangulatát. Dögei is beszélt, Sztálint dicsérte, majdnem szó szerint elmondta azt, amit újabban Hruscsov. Jellemző, hogy beszédének ezt a részét a *Népszabadság* kihagyta. – Kéthly Anna, Király Béla és Kóvágó József tanúvallomást tettek az ENSZ-nek a magyar ügyet kivizsgáló ötös bizottsága előtt. Az egyik férfi megmondotta, hogy Magyarország csalódott a Nyugatban, kellő erélyes erkölcsi fellépés esetén győzött volna a magyar forradalom, és ma, három hónappal az események megkezdése után még mindig csak a tájékozódásnál tart a Nyugat. – Érdekes megfigyelni a fegyverrejtegetés és az októberi forradalomban való részvétel miatt

letartóztatott, elítélt, kivégzett emberek foglalkozását: csupa kisember, munkás, paraszt és fiatalkorú.

Február 1. péntek

A kimenési tilalom idejét csökkentették, csak éjfélől hajnali négy óráig nem szabad kimenni. – Az Athenaeum Nyomda mind ez ideig kitartott, hogy nem kell nekik pártszervezet, de most már ők is beadták a derekukat, a többi tizennyolc nyomdával együtt. – Egyes iskolákban állítólag a diákok nem mentek iskolába, „sztrájkolnak”, mert el akarják törölni a hittant. – Egy kollégám nénjének unokáját a többi iskolások meghógolyózták, több ízben is, most kiderült az ok: piros sálát hord. A *Népszabadság* közöl egy esetet egy öreg tanítónőről, akit tanítványai megdobáltak hógolyózás ürügyén, és bojkottáltak. – A *Népakarat*ot nem lehet az utcán kapni, mert százezer előfizetője van, és csak húszezer példányban engedik kinyomtatni. *Népszabadság* viszont töménytelen sok van, zúzdába viszik az el nem kelt példányokat. – Állítólag megtörtént: Kádár-legények igazoltattak hosszan egy férfit, záróra után kevéssel ment haza. Otthon egy cédulát talált a személyi igazolványában ezzel a szöveggel: „A forradalomnak nincs vége, veletek vagyunk”. – A püspöki kar állítólag hat pontban terjesztette a kormány elé kívánságait, többek közt: Mindszenty rehabilitálása, egyes szerzetesrendek visszaállítása, katolikus sajtó, nyomda (Szt. István Társulat), kongrua változatlan legyen stb. – Beszélnek Kádár–Marosán ellentétről. – Marosán több beszédében antiszemita húrokat pengetett. Egy helyen a munkások tréfából elkezdték kiadálni: „Sieg, Heil!”

Február 3. vasárnap

A város el van árasztva Kádár-párti kisplakátokkal és egy naggyal: rajta egy karhatalmista nagy alakja fegyverrel, mellette egy szakállas civil, egyik kezében röpirat, a másik kezéből esik ki a fegyver. A plakát felirata: „Támogasd a karhatalmat!” Egyelőre csak annyi támogatás látszik, hogy ahol tehetik, letépi ezeket a plakátokat. – Az egyetemeket holnap részben megkezdik, egy hét múlva egészen. Különböző nyilatkozatok figyelmeztetik az egyetemistákat, hogy ne tüntessenek, még egyes professzorok vagy tantárgyak ellen sem, mert elvesztik a tanévet. Sok egyetemistát letartóztattak, mert házkutatások során több diákotthonban fegyvereket találtak.

Február 4. hétfő

Ma megkezdik az egyetemen részben az előadásokat, kellő előkészület és letartóztatások után. – Egy német orvosprofesszort Moszkvába vittek megvizsgálni egy beteget, de nem mondták meg, kit vizsgál. Nem ismerte fel, csak azt mondta, hogy 50-60 közötti, és az állapota válságos. Találgatják, ki lehet, és Kaganovicsot gondolják. – Békéscsabán kivégeztek két fölkelőt: a húsz és fél éves Mányi Erzsébetet és Farkas Mihályt, a néphadsereg volt tisztjét, „a fegyveres szervezkedés két fő vezetőjét”, tizenöt vádlottat pedig 5–15 évig terjedő fegyházra ítélték. Karácsonyra kaptam egy nemzetiszínű gyergyát ajándékba, azt égetem öt percre, valahányszor kivégeznek egy fölkelőt. Ma is, sajnos, meg kellett gyújtanom. Mikor ér véget már ez a Haynau-korszak? És még egyetlen ávóst

sem állítottak bíróság elé. – A január 23-i diáktüntetésről hallottam két esetet. Az egyik: a Juranics utcai iskolát, itt Budán, körülvették a Kádár-legények. És a lányok félték, hogy letartóztatják őket, ha kimennek. „Röpgyűlést” tartottak, és aztán egyszerre mindnyájan torkuk szakadtából visítani kezdtek és futni kifelé, neki a meglepett ávósoknak. Így sikerült megszökniük. – Egy másik iskola kiment a Hősök terére tüntetni. Követelték a hittan megtartását és az orosz nyelv tantárgy eltörlését (ez mostanában történt). Gumibotokkal verték őket szét a Kádár-legények. Egy másik iskolában kézigránát volt a lányok táskájában. – Ismét más: külföldi szeretetsomagba minden adag csokoládé mellé tettek egy gyertyát. Az igazgatónő elvette a gyertyákat, és beküldte a tanácsnak. Onnan visszaküldték, hogy ossza szét. Erre a gyerekek – lányok? – meggyújtották, és így, mindegyik kezében egy szál égő gyertyával vonultak egy szemetes kocsni után, és kiabáltak: „Temetjük a Kádárt”. Egy tizenhárom éves zsidó gyermek szüleinek, akik meggyőződéses kommunisták, szemrehányást tett, hogy félrevezették, hazudtak neki. – Van egy *Magyar Ifjúság* című lap. Óriási alakú, változatos tartalmú, mindegyik számban egy-két szép női fénykép (azelőtt félmeztelenül, most már felöltözve). Szóval a Nyugatot próbálja utánózni, az ifjúságot akarja megnyerni az említett engedménnyel, ugyanakkor ideológiailag Kádár-párti. Egyes szerkesztése, illusztrációi miatt igen népszerű, alig lehet kapni. Most tart az 5. számnál. Egy cikkéből írom ki a következőt. A cikk címe: „Miért kell rettegnie a kis pesti tanítónőnek?” Ő az egyetlen a tanári karban, aki belépett a kommunista pártba. Azóta: „Ha bemegyek a tanári szobába, a pedagógusok elhallgatnak. Jéghideg, áthatolhatatlan válaszfal emelkedik közöttünk... Mint megbélyegzett ember járok-kelek közöttük.” Péterke nem iratkozott be hittanra. Nevét egy táblára írták, neve mellé ezt: „pogány” (nekem azonban az az egyéni gyanúm, hogy ezt írták talán: „kommunista”), megpofozták, kigúnyolták, tízpercekben senki sem játszik vele. Az elsősök (általános iskolában, tehát 6 évesek!) tüntetést rendeztek a folyosón „Nem tanulunk oroszul” kiáltással. „Vigyáznom kell minden szóra. Olyan a légkör körülöttem, hogy osztályunkban bűn kiejteni Lenin nevét.” Közöl a *Magyar Ifjúság* egy párbeszédet apa és fia között: „Apuka, te kommunista vagy?” „Igen”. „Akkor te gazember vagy!” – Más: az úttörőmozgalom helyett a nagy októberi felbuzdulásban mást akartak szervezni, egész a legújabb időkig. Most egyre többen hangoztatják, maradjon meg az úttörőmozgalom és elnevezés. Ez is a „Mindent vissza!” programba tartozik! – Állandóan emlegetik, hogy márciusban újra kitör a forradalom. Ez már annyira átment a köztudatba, hogy Kádár is megemlítette a február 2-i salgótarjáni beszédében, hozzátéve, hogy kellőleg felkészülnek. Egyébként Kádár beszéde most már túltesz Rákosin is. Ez az ember a homokba dugja a fejét, mint a strucc, és nem akarja tudomásul venni a valóságot, hanem úgy nézi a világot, amilyennek ő szeretné, hogy legyen. Valamikor külön embernek tartottam. Tévedtem.

Február 5. kedd

Plusz három fok reggel.

A *Népszabadság* ismét ír esetekről, melyekben gyerekek társukat megpróbálták felakasztani, mert nem jelentkezett hittanra. Megdöbbentő és szomorú esetek.

Az újság a felnőtteket okolja, szülőket és pedagógusokat, és emlegeti a megértést, egymás meggyőződésének tiszteletben tartását. Ez helyes elv, csak az a baj, hogy éppen a *Népszabadság* oldaláról szegték ezt meg az elmúlt tíz esztendőben. Továbbá, ezeknek a gyerekeknek 10 éven át hangoztatták a gyűlöletet, „gyűlölni kell”, mondták. Valóban a felnőttek a hibásak, a felnőtt kommunisták. És most egy logikai bukfencsel megtiltják a hittant, vagyis épp azokat zárják ki az iskolákból, akik a gyerekeket arra tanítanák, hogy mindenkit szeretni kell, az ellenséget is, senkit sem szabad gyűlölni. – Állítólag Kádár lakik itt a Vérhalom tér 7.-ben. – Rémhírek a városban: Hruscsov hasba lőtte Kaganovicsot (közben Kaganovics megjelent a legfelsőbb tanács gyűlésén), Hruscsov lesz a miniszterelnök. Továbbá megvan a program: március 15-én 2–3-ig csendes tüntetés, 16-án sztrájk, és ha Kádár nem hajlik, április 1-jétől sztrájk a végtelenségig. Mindez állítólag hólabdaszerű lapokon megy tovább. Gyurka mondja, hogy a Bach-korszakban is volt ilyen hólabda-szokás.

Február 8. péntek

Az idő enyhe, plusz 1–3 fok, és nyirkos, párás, ködös. Nagy a sár. A bolgár egyetemről ezer diákot kizártak, mert szimpatizáltak a magyar forradalommal, kétszázat közülük internáltak. – Lengyelországban is bajok vannak a gyerekek körül, akik nem jelentkeztek hittanra. A tegnapelőtti *Népszabadság* újra támadja Mindszentyt egy cikkben. – A Szentszék Horváth Richárdot kiközösítette. Ő volt az egyetlen a fölfüggesztett békepapok közül, aki megtagadta az engedelmességet. – Jordánia megtiltotta a szovjet iratok terjesztését, filmek bemutatását. – Kádár tiltakozott az ENSZ-nél Kóvágóék kihallgatása miatt. Erre azt válaszolták: engedje be őket – már ti. a kihallgató ötös bizottságot – Magyarországra, akkor biztos pontosabbak lesznek az értesülések. – A téveszcsék a mai *Népszabadság* szerint a következő arányban oszlottak szét: volt 3954 téveszcsé; ebből felbomlott 3455, ez 62 %. Január 15-ig visszaállt ezek közül 500. Vajon „önkéntesen”? – Az utóbbi időben divat lett ez a mondás: MUK! Jelentése: Márciusban újra kezdjük. Ma a *Népszabadság* foglalkozik ezzel a szállóigével, és megírja, hogy hólabdaszerű leveleket küldenek egymásnak „az ellenforradalmárok”. Az angol rádió szerint röpiratokat terjesztenek március 15-e megünneplésére: zászlók a házon, gyászszalagos kokárdák a kabátokon tiltakozásul Kádár ellen. – A győri szovjet emlékművet, amit a forradalomkor elpusztítottak vagy megrongáltak, most helyreállítják. Minek? Vagy „mindent vissza”?

Február 9. szombat

Meghalt Horthy Miklós Lisszabon mellett egy kis városban, Portugáliában, 88 éves korában. Nyugodjék békében.

Nenni, baloldali olasz szocialista vezér szakított a kommunistákkal. Szerinte a Sztálin hibái nem egy személy, hanem a rendszer hibái voltak, és a magyarok elleni beavatkozás 1917 óta a Szovjetunió legnagyobb hibája. – Az *Osservatore Romano* megmagyarázza, hogy Kádár harcos istentagadó rendszert honosított, nem veheti tehát rossz néven, ha szigorú büntetést ad a Szentszék azoknak a papoknak, akik istentagadó rendszerrel együttműködnek. A Szentszék egyéb-

ként – mint hallom – Grószot teljhatalommal bízta meg, és ő kinevezte Endrey Mihályt, az egri segédpüspököt az esztergomi egyházmegye fejévé. Hogy mi lesz a szerepe, nem tudom. Az ávó Pétery váci püspököt visszavitte internálóhelyére, Hejcére. – Komáromban visszaállították a rendőrkapitányság épületére a vörös csillagot, amelyet a szabadságharcosok távolítottak el októberben. A miskolci szovjet emlékművet helyreállítják. Mindent vissza! Az orosz nyelvet visszaállították, egyelőre csak az általános iskolában, március 1-jével. Az egyik iskolából, a legfelsőbb osztályból húsz leányt vitt el az ávó. Egy másikban néma tüntetésbe fogtak a lányok, mire az ávó behatolt és összeverte őket. Állítólag vidéken a Kádár-legények verik a pedagógusokat, a tanítókat. Az egyik külföldi adó szerint a rendőrség tanároknak tanfolyamot ad, hogy kell leszerelni az ellenforradalmi megmozdulásokat.

Február 16. szombat

Egy hétig feküdtem influenzában.

A „mindent vissza!” jegyében folyik a „konszolidálás”. Most már lassanként mindenütt helyreállítják a szovjet emlékműveket, és visszateszik a csillagot, a vörös csillagot. A Mátra moziban (Lenin körút 39., kis „zugmozi”) bemutatták október 23. óta az első orosz filmet: a *Vízkeresztet*. Állítólag telt ház előtt. Ma már a rádióban is megszólalt az orosz ének. A gyárakban pedig a napokban szerepeltek egy szovjet hadseregbéli táncegyüttest. A bosszúállás folyik, verik az embereket a Kádár-legények, mint a régi ávósok. A kormány statisztikája szerint 254 ítéletet hozott a statáriális bíróság, ebből 31 halálos, 21-et végre is hajtottak. Az iskolákban visszaállítják az orosz, vallásoktatás ismét nincs. A Kádár-kormány megbízottainak megbízólevelét az illetékes ENSZ-bizottság nem hitelesítette. Kinn vagyunk az összes vízekből! Sepilov helyébe Gromikót nevezték ki a Szovjetunió külügyminiszterévé. Az amerikai kommunista párt kongresszusán kimondotta, hogy az oroszoktól függetlenül akarja szolgálni a marxi tanokat.

Egész héten tavaszi időjárás, reggelenként 3-6 fokkal, délben 12-re is fölment időnként, de legalább 7-re.

Február 25. hétfő

Nemigen van kedvem írni, nincs is följegyzésre érdemes. Minden a régi. Tovább folyik a „mindent vissza”, az orosz emlékművek kijavítása, a rádióban, moziban már van orosz műsor, sőt elhozták az egyébként igen kitűnő Alexandrov-együttest vendégszereplésre. Folyik a bosszúállás, ítélet és kivégzés, folyik a párttagok erőszakos toborzása és az „ideológiai harc” a *Népszabadság* hasábjain és különböző gyűléseken. Szombaton este későn jöttem haza, a villamoson egy középkorú ember hangosan szidta Kádárt, teljesen kimondva a nevét: „Kádár János hazaáruló csirkefogó, gazember” stb. Részeg volt. A gyér számú publikum jót mulatott. Szemben velem egy nő olyan jóízűen kacagott, élvezte a helyzetet. Senkinek sem jutott eszébe tiltakozni, a kalauznak sem. – 23-án, a szovjet hadsereg napján megkoszorúzták a szovjet emlékműveket, a gellérthegyit is, és a műgyetemet erős karhatalmista osztag vette körül. Egyik egyetemista mondta ezt nekem. A párttagok száma állítólag elérte a 170 ezret. Hruscsov nyilatkozott:

nem számítottak rá, hogy Magyarországon ilyen hamar „konszolidálódik” a helyzet. Külpolitikában az Izrael viselkedése körül kavarnak a szenvedélyek: nem akar kimenni a gázai övezetből és az akabai térségből. A külföldi rádióadásokat egyre erősebben zavarják. Az időjárás kellemes, 18-án este 9-kor 12 fok volt! Plusz 12 fok! Ma reggel 3 fok. Mától kezdve ismét bent ebédelek a minisztériumban. – Vasárnap délután vihar, szabályszerű vihar vonult el felettünk, még a rádióadást is megszakították!

Március 1. péntek

Az idő kissé hűvösre fordult, reggelente mínusz 1, mínusz 2 fok, de nappal tiszta, derült, tavaszi.

Meg fog jelenni a *Nagyvilág* Gereblyés László szerkesztésében, lapot kap a Bölöni-Fodor szárny is. Lengyel Balázst szabadon bocsátották. A felekezeti lapokat felszólították, kérik további megjelenésüket. Állítólag meg is jött már a *Vigilia* engedélye. – A politikában semmi lényeges újság nincs. A kommunista párt megtartotta első központi bizottsági ülését, kiegészítette magát, kineveztek négy új minisztert, az új kultuszminiszter Kállai Gyula. Tovább folyik a kommunista pártba az erőszakos tagtoborzás, így sikerült 180 ezerre feltornászniok a létszámot. Érdekes, hogy a két réteg, mely leszakadt a magyar nemzet testéről: a disszidálók és a kommunista pártba belépők száma majdnem azonos. A kommunisták félnek a MUK-tól (*Márciusban újra kezdjük*), ellenpropagandát csinálnak, apró röpcédulákon is, (tegnap itt fent a dombon is kiragasztották egy padra, de már valaki letépte). Állítólag azért félnek, mert leltárba vették a fegyvereket, és rengeteg hiányzik, egész nagy számot hallottam: egymillió fegyver rejtőzik e szerint még a lakosságnál. A Varga Katalin Gimnázium (azelőtt Mária Terézia az Andrássy úton) diáklányainak sapkáján a címeren rajta van Varga Katalin monogramja: VK. A villamoson az egyik diáklányt megkérdezte az egyik kalauznó: „Ez annyit jelent, hogy „Vesszen Kádár!”?”

Március 4. hétfő

Hideg van. Ma reggel mínusz 4 °C.

Tegnap itt volt a bátyám, meséli, hogy a falunkban a forradalom tanácselnökét, holott semmit sem csinált, letartóztatták. Pénteken a piarista gimnáziumban volt házkutatás, állítólag két piaristát elvittek. Más iskolákban is volt házkutatás. A kormány szinte nevetségesen fél az ún. MUK-tól. Az iskolákban a tanárokat utasították, figyelmeztessék a diákokat, hogy március 15-én ne igen mászkáljanak az utcán. Édes dolgot hallottam. Állítólag a Kálvin téri templomnál ki volt írva: „Isten szereti a karhatalmat”. Valaki aláírta: „Furcsa gusztusa lehet”.

Március 7. csütörtök

Az idő valamit enyhült, most ma reggel plusz 3 fok.

A március 15-e, mint a fölkelés, az új fölkelés dátuma, egész hisztérikus mozgalmakat eredményez. Itthon letartóztatnak sok embert, nyilván elővigyázatosságból, azt pletykázzák, hogy két vagon lőszert loptak el, egy Michelangelo nevű zongoraművész március 14-re hirdetett hangversenye elmarad, az új ávósok

verik az embereket, Babits István disszidált felesége haza akar jönni Angliából, most azt írta, hogy csak március 15. után indul, mert ott ezt ajánlják neki, előbb nem engedik el, 19-én indul vissza. A piaristáktól az ott lakó Endrédy zirci főapátot vitték el, és egy Juhász nevű piaristát. Mindketten börtönben voltak, és október 23-a után önként kijöttek onnan. – Új lap van *Magyarország* címen. Kádár-párti, irodalmi és politikai hetilap. Főszerkesztője egy Hegyi* nevű akadémikus, Bölöni is a szerkesztőbizottságban van. – Az angol rádió azt igyekszik szuggerálni, hogy fegyveres fölkelés ne legyen, hanem március 15-én délután 2–3-ig senki se menjen az utcára. Az esti budapesti rádió szerint lefogtak egy szervezetet, amely március 15-én Szolnokon fegyveres fölkelést akart csinálni.

Március 9. szombat

Révai Józsefnek a *Népszabadság*ban megjelent retrográd cikke nagy visszataszítást keltett, és senki se tudja, mi van mögötte. A kommunistákat is megzavarta. Nagymértékben folynak a házkutatások és letartóztatások. Sok a feljelentés, és elég egy feljelentés ahhoz, hogy fölforgassák a lakást és elvigyék a gazdáját. Több papot is elvittek, akik november 3-án felszóltak a budapesti espereskerületi gyűlésen.

A mai *Népszabadság* is tele van felkelők elítélésével, és közli, hogy a Műszaki Egyetemen és a Lenin Intézetben is tartottak házkutatást, és fellobogózzák a várost, de nem mernek nyilvános ünnepélyt csinálni, és még mindig gyűlés- és felvonulástilalom van. Az eredeti tervtől eltérően az iskolában ugyan szünet lesz, de egyébként munkanap lesz. Az iskolákban, egyetemen is március 14-én, az utolsó tanítási órán kell ünnepélyt tartani. Megakadályozzák, hogy március 15-én az ifjúság összejöhessen.

Március 12. kedd

Reggel mínusz 1 °C. Nappal melegebb, napos, tavaszias.

Hónapok óta akarok lódenkabátot venni, még mindig nem sikerült, egyszerűen nem lehet kapni. – Március 15-ével kapcsolatban még mindig sok a szóbeszéd. A kommunisták páni félelemmel néznek elébe. De remélem, nem csinálnak a magyarok semmit, kész öngyilkosság lenne. Már orosz járórt is láttam ma, és lovas rendőr járórt. A letartóztatások folynak tovább. Kistarcsán visszaállították az internálótábort, állítólag még másutt is. Március 7-én öt protestáns papot tartóztattak le, és több katolikus papot. Az államegyházi hivatal Mindszenty-ellenes nyilatkozatot adott ki: Mindszenty életfogytiglanra van ítélve jogerősen, aki parancsait végrehajtja, megbüntetik. Két jellemző megtörtént apróság. Egy könyvkiadóhivatali lektor új télikabátban ment be a hivatalába: egy régi-régi télikabátanyag átalakítva. A lektorok közül ketten is tapogatták a szövetet, mondván, hogy milyen finom, ők csak tudják, hiszen azelőtt textilesek voltak. –

* Hegyi: bizonyára Hevesi Gyula akadémikusról, az 1919-es kommunistáról van szó, aki a *Magyarország* hetilap és a Táncsics Kör ekkori balos csoportosulásának egyik vezetője volt.

Másik: az egyik kórházba kimentek az ávosok fegyvert keresni a kutatóeszközükkel. A pincében, a szenespincében erősen kilengett a kutatószerszám mutatója. Az igazgatóval akarták elhánytatni a szenet, mondván, hogy ott fegyver van. Ő nem vállalta, végre is a karhatalmisták maguk hányták szét a szenet és a legvégén a sarokban hevert egy síndarab. Káromkodtak. – Japán tiltakozott a Szovjetuniónál az orosz hidrogén- és atombombakísérletek ellen. Rádióink és újságjaink erről mélyen hallgatnak. Bezzeg közölték, amikor az angoloknál tiltakoztak.

Március 14. csütörtök

Egy nappal a sokat emlegetett március 15. előtt. Mindenki reméli, hogy senki se csinál semmit, hiszen kész öngyilkosság lenne, de mindenki kicsit szorong, hogy hátha mégis lesz valami. A kormány először munkaszüneti napot adott március 15-re, aztán visszavonta, csak az iskolák szünetelnek; gyárakban, hivatalokban munkanap. Tán félnek az esetleg az utcára menő tétlen munkástömegektől. Azt mondja ma délben ebédkor az asztalnál egy nő szomszédom: „Bármennyire is szomorú a helyzet, egy azért derűs mozzanat benne, ez a páni félelem, amivel a kormány március 15. elé tekint.” – Tegnap felvonultatták az utcákon a karhatalmiakat, hogy féljünk. Az újság szerint a nép kitódult az utcára, nézte őket és barátságosan mosolygott rájuk. Azt hiszem, mindezt csak az újságban. Ma reggel a Margit körúton friss plakátot láttam. Egy 1919-es plakát felújítása ez: egy vörösőr, 19-es, mutat rá kezével a plakátszemlélőre, mellette az írás: „Te sötétben bujkáló, rémhírterjesztő ellenforradalmár, reszkes!” Egyelőre csak mosolygó arcokat láttam azokon, akik elolvasták. Lehet, hogy ez akkor hatásos volt, most komikus. Az emberek elolvassák, és aztán olyan óvatos, bajusz alatti mosollyal mennek tovább, de nem reszketve. Ma azt a rémhírt hozta valaki a hivatalba, hogy Mécs Lászlót letartóztatták, erre felhívtam telefonon, otthon volt, és a jövő héten meglátogatom.

Semmit sem lehet kapni, elintézni. Cipőfejelést nem vállalnak (ember és anyagiány miatt), kabátfoltozás csak egy hónap múlva, vászon nincs, bélésnek való nincs, varrodában foltnak valót nem adnak, nincs, vinni kéne, de honnan?

Március 20. szerda

Az idő meleg. Máról holnapra változott, mint szokott. Az egyik nap még télikabátban voltam, a másikon már hajadonfótt kis ballonkabátban. A nagy izgalommal várt március 15-e is elmúlt minden további nélkül. Kissé feszült volt a hangulat. A házak fellobogózva, nemzetiszínű zászlókkal, piros zászló csak hivatalos helyeken volt, és nagyon ritkán másutt. A Margit hídon az arány változott a magyar zászló javára, minden második nemzeti zászló után jött csak vörös, szóval 2:1 a magyarok javára. A délután 2-3-ra várt néma tüntetés, hogy ti. senki se menjen ki akkor az utcára, csak részben sikerült. A Petőfi-szobor közelébe senkit sem engedtek. A szobor előtt és után kb. 100-150 méterre három-három géppisztolyos karhatalmista állt, az ott lakóknak igazolniuk kellett magukat. Az emberek gúnyos mosollyal nézték ezt, volt, aki nevetett. Ilyen március 15. még

nem volt, hogy a Petőfi-szoborhoz tilos volt menni! Március 15. gyülekezési tilalommal, felvonulási tilalommal és legszigorúbb cenzúrával, sőt a sajtószabadság minimális léte nélkül!

Jean Effel francia rajzoló Nemzeti Szalonban lévő kiállítása egészen rendkívüli publikumsikert eredményez. Ilyet itt még nem láttam. Az utcáig állanak sort az emberek a bemenetelért. – Gyurka találkozott Sótérrel, aki mesélte, hogy Rákosi és Gerő haza akart jönni Magyarországra. Meséli Gyurka, hogy ott volt 1948-ban, amikor Révai József gleichschoaltolni akarta az írókat, és ezért hívta össze őket. Az írók ellenálltak. Akkor mondta Illyés Gyula híres hasonlatát: csak akkor tud írni az író, ha nem biceg, nem mozog az íróasztala. Felállt ott akkor egy ismeretlen fiatalember, és a fiatal írók nevében vállalta, hogy ők kommunista irányítás alatt akarnak írni.

Vége hónapok óta való szaladgálás után tudtam venni egy lódenkabátot, „pult alól”, 20 Ft „borravalóval”, 580 Ft-ért.

Március 25. hétfő, Gyümölcsoltó

Munkanap. Az idő valamivel hűvösebb.

Kádárék kimentek Moszkvába, hogy újra eladjanak bennünket. Kitelepítési törvényt hoztak a nemkívánatos elemekre. Ugyancsak „törvényt”-t hoztak arról, hogy bizonyos egyházi állások betöltéséhez, felmentéséhez az állam hozzájárulása szükséges. Hatálya visszamenőleges: 1956. október 1-jétől. Így akarják megmenteni a békepapokat. Kiváncsi vagyok, hogy ezek hogyan fognak viselkedni. – A Bermuda-szigeteken tárgyaltak az amerikai és angol kormányfők. A zárónyilatkozatban elismerésüket fejezték ki a „hős” magyar nemzet iránt és rosszallásukat az orosz irányában. Kinn vagyunk az összes vizekből!

Virágoznak a gyümölcsfák.

Április 1. hétfő

Kádár tegnap jött haza Oroszországból.

Megszervezték a munkásőrségeket, szombaton óriási vörös zászlók alatt felvonultatták őket. Megfélemlíteni a népet vagy megnyerni?

Az idő máig hideg, ma ismét tavaszias.

Megtörtént: 6 éves fiú az autóbuszban, mely egy szovjet emlékmű mellett haladt el: „Anyuka, kik bontották le ezt az emlékművet? Magyarok?” „Igen.” „Akkor miért építik újjá?”

Április 10. szerda

Csak röviden, mert nagyon elmaradtam. Az idő szép tavasziasról hidegre fordult egy-két nap óta. Ma reggel plusz 3 fok, jelenleg éppen – szerda este – lassú csöppekben veri az eső az ablakomat. A közhangulat háborús. Valószínűleg háború lesz, de nem hamar. Én 2-3 évre saccolom az időpontot, amikor majd kitör, van, aki azt mondja, hamarabb, egy év múlva. A Szovjet ismét robbantott hidrogénbombát kísérletezőképpen, négy nap alatt a második, augusztus óta a 8., összesen a huszadik. A komikus csak az, hogy ugyanakkor mindenütt hirdeti,

sőt követeli a hidrogénbomba-kísérletek megszüntetését. Saját robbantásait azonban titokban tartja. Az amerikai megfigyelőállomások veszik észre, és kürtölik világgá. Olykor-olykor utólag a Szovjet is bevall egyet-kettőt.

Az április 4-e is lezajlott minden nagyobb emóció nélkül. Az idő gyönyörű volt, az emberek kirándultak, én is. A katonai díszfelvonulás az idén elmaradt. Érdekes volt a zászlódísz. A házakon a nemzeti, azaz magyar zászló és a vörös zászló is. A Margit hídon a magyar és vörös zászlók aránya március 15-én: két magyar, egy vörös, most meg: egy magyar, egy vörös váltogatta egymást. – A kistarcsai internálótábort visszaállították. Egy szemtanú előadása: meglátogatta egy hozzártatózóját egyik vasárnap. Nagy tömeg látogató volt, egy részét beengedték, aztán később a többinek azt mondták, hogy menjenek haza. Nem mentek, hanem csöndben várakoztak az internálótábor előtt. Egyszer csak nyílt a kapu, és rendőrökuttyákat engedtek ki, rá a látogatókra, akik, hanyatt-homlok menekültek. Az informátorom megúsza egy nejlonharisnya tönkremenésével, a lábába kapott bele egy kutya. – A karhatalmisták gorombák, főleg vidéken nagyon verik az embereket. Sok a letartóztatás továbbra is, április 4-e előtt is sok volt, de ezeket hamar kiengedik. Találkoztam H. B.-néval, férjét, aki mérnök, már négyszer vitték el. Ismét akasztanak, tegnap is kivégeztek két fiatal magyart fegyverrejtegetésért.

Április 13. szombat

A Szovjetunió ismét robbantott atombombát, kísérletképpen. A politikában semmi új. Itthon az az újság, hogy Lukács György újra Magyarországon van, hogy „tudományosan dolgozhassék”. Na és hogy a püspöki kar és a kormány között komoly tárgyalások indultak. 9-én volt a püspökkari konferencia, 10-én kezdte meg a bizottság a tárgyalást a kormánnyal, illetve megbízottaival: Grósszel, Papa Kálmán győri megyés és Rogáts pécsi segédpüspökkel. 11-én, csütörtökön a *Népszabadság* hozta a püspöki kar közleményét: tárgyalásaik 10-én „jelentős szakaszhoz érkeztek”, kölcsönös megértés, remény a meggyezésre stb. Aztán következik, ami sokaknak nem fog tetszeni, nekem se: „A püspöki kar bizalommal nézi a kormány törekvéseit, amelyek a múlt hibáinak fölszámolására és a sérelmek orvoslására irányulnak. Támogatja a kormányt a magyar nép jólétére irányuló törekvéseiben, hazánk és a világ békéjének előmozdításában. Egyúttal elítél minden olyan törekvést, amely a Magyar Népköztársaság állami és társadalmi rendje ellen irányul”. Ez a Kádár-kormány elismerése, támogatása, és a forradalom, az októberi szabadságharc elítélése. Szükséges rossz. – Közben vidéken verik az embereket, volt, aki belehalt, többet kórházba kellett szállítani, és utána egyik sem meri elmondani, hogy elverték. Akasztanak is elég sűrűn. De talán most lesz megint *Új Ember* és *Vigilia*, hisz elég disznóság, hogy 200 lapengedélyt adtak ki, és a katolikusoknak még mindig nincs lapjuk. Az *Élet és Irodalom* legújabb száma lapos, a Sándor Kálmán hírhefti cikke nyomán támadt visszhang is ellaposodik. *Kortárs* címen ígértek április 10-re folyóiratot. Késik. Állítólag azért, mert ki kell venni belőle egy cikket. Hallom ma, hogy a *Népakarat* naptárát javában árusították, aztán egy-

szerre összeszedték minden példányát, és később újra kiadták árusítani, akkor már hiányzott belőle nyolc lap.

Az idő hideg, ma reggel 3 fok volt, délben 8.

Április 17. nagyszerda

Politikában semmi különös. Nagyban készülődnek május 1-je megünneplésére. Tíz napon belül négyszer robbantott kísérleti atom- vagy hidrogénbombát a szovjet. Tovább akasztanak fegyverrejtegetésért. A püspöki kar említett nyilatkozatát meghamisítva közölték, a kormány változtatott az eredeti szövegen, és azt adta le az újságnak. Az idő változatlanul pocsék, ma délután kezdett melegedni.

Április 22. húsvét hétfő

Az időjárás lassan javul. Az utcákról eltűnnek a karhatalmista géppisztolyosok, helyüket mindenütt rendőrök veszik át gumibotokkal. Állítólag Marosán április 4-én a díszfogadáson berúgott, és az oroszokról nem éppen hízelgően nyilatkozott. Tény az, hogy azóta nem szerepel, nem szónokol, pedig megint több helyen rendeztek politikai gyűléseket (NB! Gyűléstilalom van!), – Tito beszédet mondott, élesen bírálta a magyar és orosz kormányt. – Egyházi téren senki sem tud semmit. Állítólag a püspököknek olyan szigorú, illetve lehetetlen feltételeket szabtak, hogy Grósz azt mondta volna, inkább visszamegy a börtönbe. A kormány nem engedélyezte az idén a húsvéti körmeneteket, sehol sem, az ország egész területén.

Május 5. vasárnap

Az idő pár nap óta hirtelen hidegre fordult. Egy hete még kánikula volt.

Folyik tovább a pártba való erőszakos bekényszerítés. A közlekedési minisztériumban addig zaklattak a pártba lépéssel egy nőt, aki nem akart belépni, hogy végül is hároméves kislányát megfojtotta, aztán öngyilkos lett. De ő valahogyan életben maradt, beszállították a rabkórházba, ott még egy sikertelen öngyilkossági kísérletet hajtott végre.

Kádár a május 1-jei beszédében azt állította, hogy nem kényszerítenek be senkit sem. A tények azonban rácafolnak. Május 1. előtt ismét voltak „biztonsági őrizetbe vételek”, azaz pár napra letartóztattak embereket, köztük négy piarista tanárt. Egy barátomat is elvitték, Romhányi Gyurkát. Meséli, hogy nem bántották, pár nap múlva kiengedték. A május 1-jei kivonulásra, illetve nagygyűlésre erős nyomást gyakoroltak. Úgy állították be a dolgot, hogy aki nem megy, az ellenség. Másutt névjegyzéket fektettek le, fel kellett írni, ki megy ki május 1-jén, és ki nem, és miért nem. Az emberek gyávák, féltik állásukat, és kivonultak. Én éppen a beállítás miatt nem akartam a hivatalos menetben menni: a nagygyűlést és a kivonulást Kádár melletti kiállásnak minősítették. Mivel azonban kíváncsi voltam az egészre, ezért „maszek” alapon egyedül kimentem a járdán. A rendezőség mindenütt továbbengedett, végül is a Hősök terének a Sztálin-szobor felé eső bejáratánál állottam meg. A pódium, ahonnan Marosán és Kádár beszélt, és ahonnan a kormány többi tagjai hallgatták a beszédeket, az Andrássy út bejára-

tánál volt felállítva, arccal, szembeállítva a millenniumi emlékművel. A pódiumon három hatalmas kép: Marx, Engels, Lenin. Marx közepén. A pódium elé kipróbált kommunistákat helyeztek, és sok munkásért. A tömeg megtöltötte a teret és a Dózsa György utat kétoldalt pár száz méterig. Ahol én álltam, a Sztálin-szobor mellvédéig értek. Igen érdekes érzés volt, látni elmenni a régi felvonulások színhelyén az embereket úgy, hogy a Sztálin-szoborból csak két vascsont maradt. Az emberek kezében piros és háromszínű zászlók és májusfa-utánzatok, rengeteg színes szalag. Emberek, pártvezetők fényképeit nem vitték. A város főbb részein külföldi és belföldi kommunista nagyságok nagyméretű képeit helyezték el. Ezeknek érdekessége: Tito képe is látható volt. Azonkívül Kun Béláé. Sztálin-kép, Rákosi-kép sehol. Körülöttem a tömeg egész idő alatt, egész gyűlés alatt közömbösen viselkedett. Beszélgettek, újságot olvastak, unatkoztak, nem tapsoltak, nem lelkesedtek. Úgy viselkedtek, mint akiknek muszáj volt eljönni, mint akiket kivezényeltek. A pódium előtti tömegből, magáról a térről fel-feltört a taps, de a környező emberek csak ritkán vették át a tapsot és akkor is csak a tér periferiáján, a Dózsa György úton lévők már egyszer sem tapsoltak. Mesélték a jelenlevők, hogy a gyűlés többi helyén hasonló volt a helyzet (azaz a másik oldalon). A gyűlés elején volt a magyar *Himnusz*, a végén a „Fel, fel, ti, rabjai a földnek”. Marosán vezette be és zárta a gyűlést. Úgyes demagóg. Kádár nem szónok, egyórás unalmas beszédet mondott, illetve olvasott.

*Május 1-jén az idő borús volt,
délután több helyen esett is.*

A *Magyarország* című lap kikel a Kossuth-címer ellen. Érvei: nem időszerű, mert nincs már se Tátra- Fáttra- Mátra, nincs meg a négy folyó: Duna, Tisza, Dráva, Száva, és mit keres a kereszt, amikor már fakultatív hitoktatás van. Naiv érvelés, és történetileg sem fedi a valót, mert már bebizonyította az illetékes tudományág, hogy a címerben nem a Tátra-Fáttra-Mátra és a négy folyó van. De itt nem is ez a lényeg, hanem ez: valószínűleg eltörlik a Kossuth-címert.

Május 7. kedd

Tegnap új hétfői újság jelent meg *Hétfői Hírek* címen, Parragi György szerkesztésében. Horváth Richárd is írt bele cikket. A lap közli az új címet: ugyanaz lényegileg, mint a forradalom előtti kommunista címer: búzakalász kétoldalt, közepén vörös csillag és az alatt pólyákban, pajzsos alakban piros-fehér-zöld. Sokat beszélnek új kormányról, melynek feje Dobi lenne, és akkor Szakasits lenne az államelnök. Más újság nincs.

A Rákóczi katonaiskola 800 tanulójaiból 300 hazament az októberi forradalom után.

Május 14. kedd

Féntenken, 10-én volt Kodolányi felújított darabjának, a *Földindulásnak* a bemutatója. A siker óriási volt, tele tüntetésszámba menő tapssal és meghatódott könnyezésekkel.

Egyes cikkek árát felemelték, szerszámokat, bort, sört, kávé. A benzinét pl. 1,50-ról 6 Ft-ra. De sehol sem írták meg, mennyivel emelték az árakat.

A parlament ülést tartott. Ez most ismét a fejbőlintó Jánosok gyülekezete. Személyi összetétele azonos a forradalom előttiével. Új címer is van, és még éppen hogy „megszavazták” az új címert, Dobi és Kádár már ott helyben fel is tűzték kabátjukra kicsinyített alakját. Legalább vártak volna a címerjelvény elkészítésével pár napot. Roppant ügyetlenek. Egyébként az új címer leírása: fölül vörös csillag, alatta kék mezőben pajzs alakban piros-fehér-zöld pólók, és a vörös csillagból aransugarak árasztják el a címert, melynek kerete kétoldalt félkörben egy-egy búzakalász nemzeti illetve vörös szalaggal átfonva, és a nemzeti és vörös szalag a címer alatt találkozik egymással.

Letartóztatták azokat a központi szeminarista papokat, akik a forradalom alatt gyóntatni jártak a kórházakba.

Szeretnék ballonruhát csináltatni, de nem lehet, nincs ballon.

Május 23. csütörtök

Tegnapelőtt vettem szandált, 304 Ft volt. Azelőtt ilyen szandál 170, de maximum 230 Ft volt, most meg minden bejelentés nélkül 300. Ez a titkos áremelés!

Belpolitikában: folyik a bosszúállás és a „mindent vissza!”. Egyedül tegnap két embert végeztek ki, mert megöltek egy orosz katonát, további kettőt halálra ítélték, az egyik Maléter összekötő tisztje volt, a másik harcolt a Kilián laktanyához közeli Tompa utcában. – Dunapentele ismét Sztálinváros.

Külpolitikai pletykák: Mao Ce-tung beszédet mondott. Azt állította, hogy a magyar „ellenforradalmat” a szovjet és a magyar kommunisták ügyetlensége és hibái robbantották ki, és a Nyugat higgadtságának köszönhető, hogy nem tört ki háború, a Szovjetunió hebehurgya politikát folytat. Őszre össznémet választás. Tény: Adenauer Washingtonba utazott. A francia kormány megbukott.

Illyés Gyulát idegösszeomlással szanatóriumba vitték. Nem tud vagy nem akar beszélni. Tóbiás Áront letartóztatták. Őt színész szilenciumot kapott: Bessenyei, Mészáros Ági, Darvas Iván stb.

A katolikus magyar püspöki kar megalakította a maga békemozgalmát a kormány nyomására Opus pacis néven.

Május 27. hétfő

Szombaton sikerült ballonruhát vennem. Nagy esemény, mert sehol sem lehet kapni. Ára: 550 Ft.

Az idő nagyon megromlott. Tegnap reggel 6 fok, ma 8 fok. Borús. A Mátrában tegnap ujjnyi hó esett.

Pénteken megnéztem Németh László *Széchenyijét*. Nagy mű, de nem dráma. Szellemes párbeszéd, a rendőrállam elítélése. Tele van mai aktualitásokkal, mint házkutatás, az alkalmazottak közé titokban becsempészett rendőrspicli stb. Ugyanaz folyt a színpadon előttünk, ami kint a világon körülvesz bennünket. Nem csodálom, hogy a mai nappal levették a műsorról. Bár eredetileg úgy volt, hogy csak 30-án veszik le a műsorról. A *Széchenyi* nézésekor bizonyos megható-

dást éreztem. Azt, hogy vannak nagy íróink, akik szólnak a néphez a tragikus sorban, ha rossz drámán keresztül is, de van mondanivalójuk. És állandóan arra gondoltam, hogy Illyés Gyula az idegszanatóriumban van. Persze, a közönség a mai időkre is találó utalásokat nagy tapsal fogadta.

A *Népszabadság* végre tudomásul veszi egy óvatos cikkben Mao Ce-tung beszédét. Humoros egy megjegyzése: könnyű a kínaiaknak, ők sokkal radikálisabban irtották ki a „nép ellensége”-it. Egyébként ez a beszéd már három hónapja elhangzott.

Az Opus pacist nagy harcok előzték meg. A püspöki kar a békepapi mozgalmat szeretné felszámolni vele. A kormány Grósz akarata ellenére beletette az Opus pacis vezetőségébe Mag Béla és Beresztóczy Miklós békepapokat. Többen, így Radó Polikárp, Zemplén György, Sík Sándor csak az újságból tudták meg, hogy tagok.

Május 29. szerda

A zsidók kivándorlását Magyarországról leállították, mert Lengyelországból sokkal nagyobb mértékben viszik őket az ottani antiszemitizmus felcsapása miatt.

Sok a letartóztatás. Letartóztatták Bibó Istvánt, a Nagy Imre-kormány államiniszterét. Tildyék villáját egy éjjel megszállták, és elvitték a családot. A színészek közül letartóztatták Darvas Ivánt, aki fegyverrel a kezében vett részt az októberi forradalomban, továbbá Szakács Miklóst, és még egypár színészt. Dayka Margitot is őrizetben tartották. Amikor kiszabadult, állítólag ezt mondták neki: „Aztán legalább olyan jó színész legyen, amilyen buzgón lobogtatta októberben a nemzetiszínű rongyot”. – Illyés Gyula ideg-összeroppanásáról a következő legenda van forgalomban: kihallgatták a rendőrségen, mégpedig úgy, hogy a háta mögé álltak és úgy beszéltek vele. És akkor dührohamot kapott. – Az este megnéztem Tito Strozzi *Játék és valóság* című színdarabjában Kiss Ferencet. A közönség – a keresztény középosztály – tüntetett Kiss mellett, aki remekül játszott. Azelőtt volt a játékában póz, pátoz, némi nagyképűség, most egyszerű volt, mély és emberi. Ragyogó. Hanem kihagyatták vele azt a pár mondatot, amelyben a börtönélményéről beszél, és amelynél eleinte, míg bent hagyták, a közönség mindig tüntetően tapsolt. – Hallom, hogy Németh *Széchenyijében* a „rendőr” szó elé mindig oka kellett tenni a színészeknek ezt: „osztárk”.

Megjelent az *Új Ember*, ma expedíálják. Két-három hét múlva *Vigilia* is lesz.

Az idő hűvös, pulóverben vagyok, de eső ma már nem volt. Reggel plusz 9°C.

Május 31. péntek

Illyés letartóztatásáról szóló hír nem igaz. Ellenben az éjjel elvitték Litván György tanárt, aki arról nevezetes, hogy elsőnek mondta ki nyilvános gyűlésen Rákosi jelenlétében, hogy Rákosi vonja le a tanulságot. Eörsi István író börtönben van, bátyját emiatt elbocsátották az állásából.

Az idő picikét javult.

* Eörsi Gyula jogászprofesszor az Igazságügyminisztériumból, ahol a törvényelőkészítői osztályt vezette, ekkor ment át végleg az egyetemre. Öccse miatt, akivel politikailag nem azonosult, nem érte megtorlás.

Június 28. péntek

Már nagyon régóta nem írtam semmit. Időm sem volt rá, kedvem se. Most megpróbálom röviden összefoglalni az elmúlt hónapot.

Időjárás. A hidegek után hirtelen kánikula állott be, párával teli levegő miatt kellemetlen meleggel. Pár hét múlva aztán jöttek nap nap után a zivatarok, hatalmas zivatarok. Szinte szabályszerűen mindennap. Azt mondták rá, hogy trópusi időjárás. Világszerte rendetlen idő járta, számos balesettel.

A zivatarról, mennydörgésről jut eszembe egy másik szenzáció. Pár alkalommal hatalmas robbanás ijesztette meg Budapest lakosságát, ugyanakkor repülőgépzúgás volt hallható. A hivatalos nyilatkozat szerint lökhajtásos repülőgépeket próbáltak ki, ezek utolérték és meghaladták a hang sebességét, ez okozta a robbanásszerű zajt. Én ebben laikus vagyok, nem értek hozzá. Azt azonban látom, hogy ezt a magyarázatot nem hiszik el az emberek, mosolyognak rajta, talán éppen azért, mert a hivatalos hely állítja, és azt mondják, hogy lótték a repülőgépekre. Egyesek a pamacsokat is látni vélték az égen.

Ami mármost a világhelyzetet illeti, kívülről jöve befelé, a legutóbbi legnagyobb „esemény”: az ún. ötös bizottság elkészítette jelentését Magyarországról és az ENSZ elé akarja terjeszteni. Az amerikaiak már kérték is az ENSZ közgyűlésének rendkívüli összehívását, állítólag szeptember elején tárgyalják. Én az egészet sóhivatalnak tartom, az egész ENSZ-et, de itthon és Moszkvában szörnyen prüszkölnek, mert az ötös bizottság megállapította, hogy az októberi forradalom a magyar nép szabadságharca volt az elnyomók ellen, és hogy az orosz illetéktelenül fojtotta vérbe.

Lengyelországról az a hír érkezett, hogy az orosz katonákat titokban öldöszik a lengyelek. Az orosz szeretne visszakozzt csinálni Lengyelhonban, de bajosan fog sikerülni. Azt jósolják, hogy ott két év múlva forradalom lesz. A lengyelek egyformán gyűlölik az oroszokat és a németeket, a nyugatnémeteket is.

Itthon Kádárék tovább folytatják bosszúhadjáratukat. Kádár felállította a tételt: nem úgy kell kormányozni a népet, ahogyan a nép akarja, hanem ahogyan a nép javára válik. Ez természetesen igen kockázatos elv, de beleillik a kommunista világnézetbe, amely az alattvalóit csecsemőknek nézi és kezeli. Tizenhárom színészt eltiltottak a szerepléstől, ezt hivatalosan is közölték, de azt már titokban tartották, hogy ki az a tizenhárom. Neveket nem közöltek, csak a számot. Ez megindította a találgatást. Az biztos, hogy Darvas Iván, aki fegyverrel a kezében harcolt és foglyokat szabadított ki, köztük a testvérét, meg Szakács Miklós börtönbe kerültek. Darvasról már az a hír is járta, hogy 13 évre ítélték, és emiatt öngyilkos lett. Szilenciumra vannak ítélve állítólag: Mészáros Ági, Tolnai Klári, Dayka Margit a két Somogyvári, Bessenyei, Sinkovits, Timár (Németh László *Széchenyijét* betiltották) stb. A 27 éves Soós Imre feleségével együtt öngyilkos lett. Nem tudni, miért. Állítólag ivott. Mások szerint Gálival volt kapcsolatban. Ez a Gáli egy kisebb tehetségű író, de igen rendes, jellemes ember, amellet nagybeteg, zsidó, aki végigszenvedte Auschwitzot, a kommunista rendszerben is éveket ült, részt vett a forradalomban, és ezért egy vagy két évre ítélték. A Legfelsőbb Bíróság viszont halálra ítélte egy Obersovszky

nevű újságíróval együtt. Óriási volt a felháborodás itthon is, külföldön is. Egy évről halálra! A francia írók tiltakoztak, köztük Aragon is, és csatlakozott hozzájuk Picasso is. Más országokból is tiltakoztak írók, újságírók. Állítólag Gomulkának és Mao Ce-tungnak is írtak az érdekükben. Elég az hozzá, hogy úgy csinálták aztán itthon Kádárék, hogy a legfőbb ügyész „óvást emelt”. A kivégzést elhalasztották, és ügyüket még egyszer tárgyalják. Itt jut eszembe, hogy Mao Ce-tung február 27-én elmondott ötórás beszédét Kínában nyilvánosságra hozták. A *Népszabadság* kivonatossan közölte, de kozmetikázva, azaz kihagyásokkal. Így kihagyta például, hogy Mao Ce-tung bizonyos esetekben jogosnak tartja a sztrájkot kommunista országokban is. Mao Ce-tung népszerűsége itthon nőtt, illetve pontosabban megszületett. Július 22-én Lengyelországba várják.

Újabb írókat nem tartóztattak le. Déry olvas a börtönben, jól bírja lelkileg, Tardos és Zelk lelkileg összeomlottak, Háyról nincs értesülésem. Állítólag készül egy per a forradalmat szellemileg előidéző írók ellen. Ugyancsak állítólag készül egy megállapodás írók és kormány között, de olyan követeléseik voltak Kádáréknak, hogy az írók nem álltak kötelnek. Egyébként azonban folynak a letartóztatások és a bosszú. Letartóztatták a napokban Mécs László unokaöccsét, Mécs Imrét is, aki most szerezte meg a mérnöki oklevelet, és nemzetőr volt a forradalomban. A jogi karon feloszlatták a pártszervezetet, több tanárt menesztettek, a bölcsészkaron szintén. „Fésülik” az egyetemet.

A kommunistáknak egy központi gondolata van: a forradalom, vagy ahogy ők nevezik, az ellenforradalom. Csődött mondott a párt, a katonaság, a rendőrség. Csak az ávó tartott ki mellettük, az is érthető okokból. Nagyon szégyellik magukat emiatt a kommunisták, és most minden tettetüket ez vezeti: ennek nem szabad megismétlődnie. Innen a bosszúállás, a kivégzések. Megrémíteni az embereket, még egyszer eszébe se jusson senkinek kezét emelni a kommunista uralomra. A katonatiszteteket, akik inkább leszereltek, minthogy aláírják a megkívánt nyilatkozatot, molesztálják kihallgatásokkal, házkutatásokkal. Folytatják az erőszakos tagtoborzást. Kádár szerint most már 350 ezer párttag van. Volt 800-900 ezer. Tegnap kezdték meg a kommunisták a forradalom óta az első országos pártértekezletüket a Parlamentben. Az épület környékén rendőrök cirkálnak.

Július 4. csütörtök

A kánikula tovább tart. Újabban kedden és csütörtökön fürödni megyek a Lukács fürdőbe délelőttönként. Ott láttam fürödni Kodály Zoltánt is, ma is, kedden is. Hosszú hátrafésült őszes hajával, vékony alakjával, fürdőnadrágban olyan, mint egy stilita.*

A szovjet kommunista párt központi bizottsága kizárta a bizottságból „pártellenes tevékenység miatt” Molotovot, Kagenovicsot, Malenkovot és Sepilovot. Az este hozták nyilvánosságra, de már június 28-án elhatározták. Itthon különbözőképpen kommentálják. Sokan optimisták, enyhülést várnak, a sztálinizmus bu-

* stilita: oszlopszent.

kásáról beszélnek. Én szkeptikus vagyok, és csak így látom: Hruscsov kilőtte az ellenfeleit, és a hatalmat magához ragadta, szívósságával, ravaszságával, kíméletlenségével.

1957. november 3. vasárnap

Ma voltam a Kerepesi temetőben. Péterfy sírjára vittem virágot, gyújtottam gyertyát. Gyalogos géppisztolyos rendőr őrszolgák és kettesével menő lovas rendőrök cirkáltak a temetőben. Ilyent eddig itt még nem tapasztaltam. Őtör mindenkinek ki kellett jönnie. Nem voltak olyan sokan, mint más években halottak napján, de a hősi halottak parcellájában állandóan tömegével járkáltak az emberek. Mellettük a rendőrök. Ebben a tömeges „zarándoklatban” és a gyertyák gyújtásában nyilvánkozott meg a tüntetés a nemzeti eszme mellett. A legtöbb gyertyát Blaha Lujzánál, Jókainál és Tóth Tihamérnél gyújtották! Gyújtottak még gyertyát Arany Jánosnál, Vörösmartynál, Erkel Ferencnél (*Szózat*, ill. *Himnusz!*), Papp Váry Elemérnél („Magyar Hiszekegy”), Adynál stb. Még Rajk László sírja is kapott egy sor lobogó gyertyát. Vörösmartynál azelőtt nem láttam gyertyákat, Aranynál is sokkal kevesebbet, mint most. Egy apa épp otlétemkor okolta meg kislányainak Arany sírjánál a gyertyagyújtást: „Magyar író volt”. Görgy sírjára ceruzával ráírta valaki: „Az 1848–49-es szabadságharc lángeszű fővezére, a becsületesség mintaképe”. De egy másvalaki áthúzta. Táncsics ezúttal nem kapott koszorút, csak „unokáitól”. Péterfy sírja mellett van Török Ferencnek, a csendőrség első felügyelőjének sírja. Még sosem láttam ott gyertyát gyújtva: ma nála is égett egy a lámpatartójában.

Öt óra előtt még egyszer visszamentem a hősi parcellához megnézni, vajon csöndben vonul-e ki a tömeg, vagy próbálkozik valamiféle tüntetéssel. Nem történt semmi. Más temetőkben viszont, mint utólag értesültem, voltak letartóztatások. A Kerepesi temető hősi parcellája a Kossuth-mauzóleum közelében van. Még mielőtt Kádár megerősödött, odavitték az oroszok és kommunisták elleni harc áldozatait, legtöbbször síremléket is készíttettek. Több síron még megmaradt a nemzetiszínű szalag. A felírások is bátran utalnak az ott nyugvók hősi halálára. Ennek a parcellának a másik végén, némi üres tér után, van egy sor sír, kommunista fejjel, piros szalagokkal. A kommunisták hősi halottai fekszenek itt. Az út mentén van ez a sor, mégis alig ment el mellettük valaki, a síroknál sem állott senki, csak az egyiknél egy könnyes szemű fiatalasszony, talán az ott nyugvó halott özvegye. Olyan magányos volt szegény, és olyan kiáltó volt a különbség: amott a parcella másik részén az áhítatos nyüzsgés, emitt a tökéletes részvétlenség, hogy szinte megsajnáltam a szegény asszonyt, aki még a gyászában is egyedül állott, magára maradt, nem érezhette maga mellett a többiek részvevő együttérzését.

És most itthon újra meggyújtottam a gyertyámat. Már nem a nemzetiszínűt, amit égetni szoktam, valahányszor egy-egy felkelő kivégzésének híre eljutott hozzám. Az a gyertya már régen csonkig égett. Új lobogó helyén most, halottak napi gyertya, emlékezésül mindazokra, akik életüket adták értünk.

Nyugodjanak békében...

TARTALOM

ELŐSZÓ (Litván György)	5
EMLÉKEIM ZIMÁNDI PIUSRÓL (Rónay László)	8
A FORRADALOM ÉVE I. (1956. JANUÁR 1.–NOVEMBER 1.)	11
MEGMOZDUL A FÖLD (JANUÁR)	15
LEDÓL A BÁLVÁNY (FEBRUÁR)	33
A ZSARNOK MARAD (MÁRCIUS)	45
NEHEZEN TAVASZODIK (ÁPRILIS)	65
SZABADABBAN SZÁLL A SZÓ (MÁJUS–JÚNIUS)	83
CSAK A CÍMKE VÁLTOZIK (JÚLIUS–AUGUSZTUS)	105
A MARS BOLYGÓ FÖLDKÖZELBEN (SZEPTEMBER)	125
ÉRIK A GYÜMÖLCS (OKTÓBER 1–23. REGGEL)	137
RABOK TOVÁBB NEM LESZÜNK (OKTÓBER 23. ESTE–NOVEMBER 1.)	155
A FORRADALOM ÉVE II. (1956. NOVEMBER 2.–1957. NOVEMBER 3.)	219
A SZOVJET CSIZMA RÁNK TAPOS (NOVEMBER 2–24.)	221
TÉL VAN MEGINT (NOVEMBER 25.–DECEMBER 31.)	291
UTÓSZÓ (1957. JANUÁR 1.–NOVEMBER 3.)	363